Recito Förlag

En vitbok av Thorulf Arwidson

Arbetstagares rätt till ersättning för uppfinningar

– redogörelsen för uppfinnares kamp under 30 år mot televerket, TeliaSonera AB och Justitiekanslern för att få ersättning för uppfinningen av hänvisningsdatorn

Fyra centralt placerade ingenjörer i televerket uppfann i slutet på 1970-talet den s.k. hänvisningsdatorn och sökte med hjälp av televerket patent på uppfinningen. Hänvisningsdatorn gjorde det möjligt för alla som var anknutna till en större växel vid ett företag eller myndighet att själva, med några tangentryckningar på sin telefon, registrera frånvaro och beräknad tid för återkomst. Telefonisten kunde då direkt lämna information till den som sökte en person. Uppfinningen ökade servicegraden, avlastade telefonisterna och minskade telefontrafiken.

Enligt lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar tvångsför-värvade televerket rätten att nyttja uppfinningen och tjänade under 1980-talet över 300 milj kr på att sälja hänvisningsdatorer på den svenska marknaden tillsammans med den nya generationen «elektroniska» företagsväxlar .

När patent beviljats på uppfinningen erbjöd televerket uppfinnarna 216 000 kr för nyttjandet. Uppfinnarna ansåg dock beloppet vara för lågt och vände sig till Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU) för att få prövat vad som är skälig ersättning. SNAU, som liknar en skiljenämnd, rekommenderade därefter år 1986 televerket att betala 3 milj kr till uppfinnarna. Både televerket. TeliaSonera AB och Justitiekanslern har därefter hela tiden vägrat att betala beloppet. Frågan om uppfinnarnas rätt till ersättning har under 25 år prövats av nämnden tre gånger och kommer under 2012 att prövas en fjärde gång. Staten företräds nu av Justitiekanslern och uppfinnarna yrkar att staten ska betala en ersättning som i dagens prisnivå motsvarar 41 milj kr.

Sedan uppfinnarna vänt sig till SNAU, och televerket förstod att uppfinnarna skulle ta strid för sin rätt till ersättning, inledde televerket en rättegång i Stockholms tingsrätt för att få ett av de beviljade patenten ogiltigförklarat. Televerket lyckades med detta därför att man kunde åberopa en formellt felaktig handläggning inom televerket självt. De fyra ingenjörerna omplacerades och fick inte längre arbeta med sin uppfinning. Fackförbundet Unionen stöder nu uppfinnarnas talan mot staten.

Advokat Thorulf Arwidson har i många år fört uppfinnarnas talan mot televerket, TeliaSonera AB och Justitiekanslern. I denna vitbok presenterar han utförligt den mer än trettioåriga tvisten och bifogar nämndens beslut, domar, rättsutlåtanden och alla andra viktiga dokument i tvisten.

Boken innehåller en redogörelse för tvisten, beslut av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU), domar från allmänna domstolar, patentbesvärsrätten och arbetsdomstolen samt viktiga inlagor från uppfinnarna och från televerket, TeliaSonera AB och Justitiekanslern.

ISBN 978-91-7517-266-8

En vitbok av Thorulf Arwidson

Arbetstagares rätt till ersättning för uppfinningar

– redogörelsen för uppfinnares kamp under 30 år mot televerket, TeliaSonera AB och Justitiekanslern för att få ersättning för uppfinningen av hänvisningsdatorn

Utgiven av Recito Förlag
Tryckt av Bording i Borås år 2012

ISBN 978-91-7517-266-8

Bokutgivning.se
forlag@bokutgivning.se
www.bokutgivning.se

Recito Förlag AB
info@recito.se
www.recito.se

Första upplagan
Första tryckningen

Omslagsform: Malin Lindman
Grafisk form och sättning: Malin Lindman

Arbetstagares rätt till ersättning för uppfinningar

– berättelsen om 30 års kamp mot televerket, TeliaSonera AB och Justitiekanslern för att få ersättning för uppfinningen av hänvisningsdatorn

En vitbok

Innehåll

Förord

Denna skrift har tillkommit på initiativ av de uppfinnare som under mer än 30 år drivit sitt krav för att få skälig ersättning av arbetsgivaren televerket för sin uppfinning «hänvisningsdatorn» (tilläggsutrustning till stora abonnentväxlar). Syftet med skriften är att i samlad och lättillgänglig form tillhandahålla de viktiga dokument som har upprättats i denna långvariga tvist. Viktigast bland dessa är utan tvekan de tre beslut som meddelats av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU). Dessa återges i sin helhet i denna skrift tillsammans med bland annat några av parternas egna skrifter med argumentation i frågorna. Därjämte återges två rättsutlåtanden som skrivits av juridisk expertis på begäran av uppfinnarna samt en del annat material som belyser både tvisten och reglerna om arbetstagares rätt till ersättning för uppfinningar som dessa gör under tid då de är anställda. Boken är också en fallstudie som utvisar hur svår och lång vägen kan vara för uppfinnare som försöker få den ekonomiska ersättning som de är berättigade till enligt gällande lagstiftning. Fallet är speciellt på det sättet att uppfinnarnas motpart tidigare var televerket och numera, sedan televerket upphört som affärsdrivande verk och myndighet, staten som sådan. I tvisten företräds staten av Justitiekanslern (JK) sedan 2008. Trots att staten har ett eget utredningsansvar och är underkastad en objektivitetsplikt (grundlagens krav på allsidighet och opartiskhet) har JK inte visat någon vilja att själv bidraga med utredning i de frågor som under senare år varit och är föremål för prövning. Uppfinnarnas ombud riktar i sina skrifter i tvisten skarp kritik mot JK på det sätt som myndigheten, statens främste företrädare för rättssäkerheten, sköter ärendet.

Skriften i denna publikation har tillkommit i nära anslutning till att undertecknad som ombud för uppfinnarna arbetat med inlagor i den alltjämt pågående tvisten. I hög grad behjälplig har den ledande bland uppfinnarna varit, förre avdelningsdirektören Kurt Paulsson, nu nära 86 år gammal. Det är han som under mer än 30 års tid kämpat för att han och de övriga uppfinnarna skall få den rätt till ersättning som de är berättigade till enligt gällande svensk lag. Tvisten i nämnden och i domstolar har varit kostsam för uppfinnarna. Numera understöder fackförbundet Unionen välvilligt uppfinnarnas kamp för att få rätt mot staten.

Arbetet med och tryckningen av denna vitbok har välvilligt understötts av bidrag från Romanusfonden. Fondens ändamål är att stödja forsknings- och utredningsarbete i frågor som berör uppfinnarverksamheten i avsikt att främja sådana åtgärder från samhället, som avser att stimulera uppfinnarverksamhet såsom ett led i den teknisk-industriella utvecklingen. Denna detaljerade redogörelse av ett fall illustrerar en problematik kring anställdas idéproduktion, dess kommersialisering och de anställdas rätt till ersättning enligt gällande lagstiftning. Romanusfonden har stött projektet och hoppas att stödet ska bidra till en diskussion kring anställda uppfinnares villkor, och i förlängningen till förändrade villkor som främjar innovationskraften bland anställda arbetare och tjänstemän. Romanusfonden instiftades av Harald Romanus år 1988. Fonden har tidigare stött andra projekt som belyser rättsliga frågor kring anställdas uppfinningar (Sanna Wolk, «Anställda uppfinnares ersättningsrätt» och «Arbetstagares uppfinningar och kollektivavtalets utfyllande verkan»). Mer information om Romanusfonden finns på www.romanusfonden.org

Manus färdigställdes i augusti 2012 och det beslut av SNAU som förväntas i december i år eller i januari 2013 har därför inte kunnat beaktats. Så snart beslutet föreligger kommer det dock att göras tillgängligt på nätet på adressen www.televerkstvisten.n.nu.

Thorulf Arwidson

Trettio års kamp mot televerket för att få skälig ersättning för uppfinningen

Fyra ingenjörer vid televerkets huvudkontor i Farsta uppfann i slutet på 1970-talet ett sätt att göra det möjligt för innehavare av anknytningar till större företagsväxlar att själva, genom några knapptryckningar på sina telefoner, direkt in i växeln meddela när de var på möten, på resa och andra anledningar till att de inte kunde svara på sina telefoner samt lämna uppgift om beräknad återkomsttid. Med hjälp av uppfinningen behövde telefonisterna inte längre engageras för att göra tidsödande anteckningar om frånvaro etc. När sedan någon ringde till växeln, eller direkt till anknytningsnumret, fick telefonisten automatiskt och omedelbart informationen om frånvaron och den angivna återkomsttiden presenterad för sig på en bildskärm. Där kunde de se vad anknytningsinnehavaren själv tidigare via sin telefon skrivit in («knappat in») om sin frånvaro. Direkt kunde telefonisten då upplysa den uppringande att personen inte var anträffbar och när han eller hon förväntades återkomma etc. Detta skedde tekniskt genom att en dator, en s.k. hänvisningsdator (HVD), via ett gränssnitt, var direkt sammankopplat med styrsystemet i vissa typer av de större företagsväxlarna. Till en början användes minidatorer av standardutförande, men senare användes kraftfulla persondatorer. Vid den tiden hade televerket monopol på försäljning av abonnentväxlar, vilket monopol upphörde i slutet av 1980-talet. Försäljningen av abonnentväxlar var av stor ekonomisk betydelse för televerket. I patenträttsligt hänseende omfattade uppfinningen egentligen själva gränssnittet till hänvisningsdatorerna samt själva det informationsutbyte som sker via detta gränssnitt och som är nödvändigt för att uppnå hänvisningsfunktionen, vilket i sin helhet framgår av det patent som i kortform har kommit att benämnas patent 79.

De fyra ingenjörerna, varav två numera är avlidna, ansökte åren 1978 – 1980, med administrativt och ekonomiskt stöd av televerket som arbetsgivare, om tre patent som ingår i uppfinningen. «Uppfinningen» kan dock förenklat i detta sammanhang sägas vara en vidareutveckling av den första patentansökan och de tre ansökningarna kom också i prövningarna i Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU) att hänföras till det s. k. patent 79 och bedömas i ett sammanhang.

Själv har jag som juridiskt biträde till och från varit engagerad som ombud för uppfinnarna allt sedan 1986. Under den första prövningen i SNAU 1984 – 1986 företräddes uppfinnarna av advokaten Björn Gärde och jag var då verksam vid samma advokatbyrå. Den som varit pådrivande och ytterst uthållig i tvisten har varit f. avdelningsdirektören Kurt Paulsson. Denne har nu uppnått 85 års ålder, men är fortfarande mycket vital och driver frågan med stor kraft och tillförsikt.

Det är inte någon hemlighet att ärendet redan tidigt blev infekterat då några av de högsta cheferna inom televerket helt enkelt bestämde sig för att arbetstagarnas uppfinningar inte skulle ersättas med några högre belopp. Vanliga ersättningsbelopp inom televerket uppgick vid den tiden till storleksordningen 10 000 - 30 000 kr. Uppfinnarna blev dock i ett skede erbjudna 216 000 kr, men ansåg sig emellertid berättigade till ett betydligt högre belopp. Ledningen inom televerket ansåg uppenbarligen att uppfinnarna var «besvärliga». Enligt Kurt Paulsson menade berörda chefer att myndigheten inte skulle gå ifrån sin tidigare tillämpade praxis att endast betala låga belopp för uppfinningar. Ersättningarna inom televerket brukade i praxis uppgå till ungefär en eller två månadslöner. Arbetsgivaren menade även att uppfinnarna gjort sina uppfinningar i nära anslutning till de arbetsuppgifter de hade och skulle därför även av det skälet inte vara berättigade till några högre ersättningar. Kurt Paulsson har själv namngivit den tekniske direktören Kurt Katzeff som den ledande person som hade uppfattningen att «uppfinnarna helt enkelt inte ska få mera än vad andra uppfinnare brukar få». Han var förmodligen den som också fick gehör för sin uppfattning hos dåvarande generaldirektören Tony Hagström. Kurt Katzeffs uppfattning om ersättningsnivåer kom till uttryck bland annat i en artikel som han skrev i tidskriften TELE.

Sedan tvist uppstått och uppfinnarna tvingades vända sig till SNAU, för att erhålla nämndens rekommendation om vad som var skälig ersättning, tvångsförflyttades tre av uppfinnarna till lokaler utanför den ordinarie arbetsplatsen och till helt andra arbetsuppgifter. De fick därefter inte arbeta med något som hade med hänvisningsdatorer att göra trots att de var de som uppfunnit denna. Den fjärde uppfinnaren lånades ut till utvecklingsaktiebolaget ELEMTEL (ägare var Ericsson 50% och Televerket 50%) för att implementera hänvisningsfunktionen i den då helt nyutvecklade A335-växeln (MD110). Själva kom uppfinnarna att beskriva detta som att de sattes i karantän för att de inte längre skulle få insyn i vilken kommersiell nytta televerket fick av uppfinningen. De skulle inte heller få arbeta med utvecklingen av sin egen uppfinning. De kände sig starkt motarbetade av ledningen för televerket.

Enligt gällande lagregler hade de fyra uppfinnarna anmält till arbetsgivaren att de gjort uppfinningen och därmed fick televerket tillfälle att förvärva rätten att utnyttja uppfinningen. Denna möjlighet har en arbetsgivaren med stöd av Lagen om arbetstagares uppfinningar (LAU). Beslut att förvärva rätten meddelades av arbetsgivaren i januari 1980 i samband med att televerkets direktion beslutade att förberedelser skyndsamt skulle vidtagas så att hän-

visningsdatorsystem, i enlighet med uppfinningen, kunde börja levereras redan i början av år 1981. Televerket hade tidigare lämnat administrativt och ekonomiskt stöd till ingenjörerna för att ansöka om patent på uppfinningen (uppfinningarna). Detta var helt i överensstämmelse med hur uppfinningar brukade hanteras inom televerket. Tre patentansökningar gavs in och två av ansökningarna ledde till att patent beviljades. Ett av dessa ogiltigförklarades på televerkets egna imitativ och en ansökan beviljades inte efter invändningsförfarande från televerket. Detta grundades på förhållanden som möjliggjordes genom televerkets eget slarv vid handläggningen av två av ansökningarna till patentverket. Senare har ansökningarna och patenten i förenklad form kommit att benämnas «Ansökan 78«, «Patent 79» och «Patent 80».

Det var patentingenjörer inom televerket (patentombudskontoret) som utan kostnad för de fyra uppfinnarna utarbetade patentansökningarna och skötte skriftväxlingen med patentverket. Det var dock ingenjörerna personligen som stod som uppfinnare och fick patenten registrerade i sina namn. Arbetsgivaren televerket svarade även för de årliga patentavgifterna under de första åren.

Redan 1949 fick vi en lag vars syfte var – och är – att säkerställa att anställda (arbetstagare) erhåller skälig ersättning för de uppfinningar som de gör som anställda och som är till nytta för arbetsgivaren. Lagen om arbetstagares uppfinningar (1949:345), förkortad LAU. Lagen har flera syften. Ett är att stimulera till uppfinnarverksamhet bland anställda och därmed bidraga till ett mera innovativt klimat i både näringsliv och offentlig verksamhet. Ett annat syfte är att försöka säkerställa att de anställda verkligen får en skälig marknadsmässig ersättning för de uppfinnarinsatser som de gör i sådan verksamhet som inte ingår i deras arbetsuppgifter, och som kan vara till nytta för arbetsgivaren. Nyckelorden i såväl förarbetena till lagen som i själva lagtexten är «skälig ersättning» och «nytta för arbetsgivaren».

I 1949 års lag ges arbetsgivaren möjlighet att tvångsvis förvärva rätten till en uppfinning och att utan tidsbegränsning använda den i den egna verksamheten. Gör arbetsgivaren ett sådant förvärv, som han alltså ensidigt kan bestämma, blir denne samtidigt skyldig att utge skälig ersättning till arbetstagaren. För att en uppfinning skall falla under lagens tillämpningsområde krävs dock att uppfinningen, enligt ordalydelsen i lagen, «är en här i riket patenterbar uppfinning». Det är dock endast rätten att nyttja uppfinningen för egen del som arbetsgivaren förvärvar, inte rätten till patent. Det är viktigt att uppmärksamma att arbetstagaren inte behöver erhålla patent för att ha rätt till ersättning. Han behöver inte heller ansöka om patent. Det krävs dock att uppfinningen i sig är «patenterbar», vilket närmast ska förstås som att arbetstagaren med en viss säkerhet kan påräkna att få patent om han skulle ansöka. Detta kan naturligtvis många gånger vara svårt att bedöma, men det är något som arbetsgivaren tvingas att försöka bedöma på egen hand i samband med att han tar ställning till om han vill förvärva rätten till uppfinningen eller inte. I praktiken är det dock ofta så att arbetstagarna, ibland med ekonomiskt stöd av arbetsgivaren, ansöker om patent. Arbetsgivarens förvärv av rätten till upp-

finningen brukar då ofta uttryckligen villkoras av att patent verkligen senare kommer att beviljas. Ibland brukar arbetsgivaren i sitt «förvärvsmeddelande» till arbetstagaren förklara att han initialt betalar ut en mindre delersättning, men att ersättningen i övrigt får avvakta till dessa att patent beviljats. Sådana förbehåll från arbetsgivarens sida anses tillåtna. Med «förvärvsmeddelande» menas i detta sammanhang det skriftliga meddelande som arbetsgivaren enligt LAU ska lämna till arbetstagaren i vilken han förklarar att han förvärvar uppfinningen. Det är också genom delgivningen av meddelandet som förvärvet sker. Man ska vara medveten om att det är frågan om ett tvångsförvärv och ej något avtal mellan fristående parter. Arbetstagaren kan alltså inte motsätta sig arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningen.

Den rätt som arbetsgivaren förvärvar kan karaktäriseras som en «enkel tvångslicens» till uppfinningen som sådan (ej till ett patent). Det är vanligt att man talar om «tvångslicens» trots att det inte alls föreligger något avtal. Med licens i allmänhet menas avtal med annan part om rätt att på något sätt och i viss angiven omfattning utnyttja en rättighet, vilket nästan alltid sker mot ekonomisk ersättning. Med tvångslicens i det här sammanhanget avser man alltså en på lag grund möjlighet att utöva en rätt utan något föregående avtal.

Enligt 1949 års lag skall ersättningen till arbetstagaren vara «skälig». Vad som är skälig ersättning blir naturligtvis till en början föremål för överläggningar och direkta förhandlingar mellan parterna. Men i de fall som frågan inte kan få sin lösning genom fria förhandlingar finns alltid möjligheten för arbetstagaren att inleda talan i allmän domstol för att få en verkställbar dom som klargör vad som är skälig ersättning. Vid en sådan prövning gäller de vanliga reglerna i rättegångsbalken om rättegångskostnader. Dessa innebär, som huvudregel, att den som förlorar ett mål om ersättning för arbetsgivarens tvångsnyttjande av en uppfinning får betala både motpartens och sina egna rättegångskostnader. Som bekant är det dyrt och riskfyllt att försöka få sin rätt i rättegångar och detta förhållande har självklart en starkt återhållande inverkan på arbetstagarens vilja att pröva frågan i domstol. Den enskildes privatekonomi ställs mot företagets eller myndighetens ekonomi. Det innebär i praktiken att den anställde sällan har råd att föra talan om han inte har stöd av fackförbund eller annan.

För att ge parterna en möjlighet att få frågan om vad som är skälig ersättning prövad, utan att behöva gå till allmän domstol, inrättades redan genom 1949 års lag en särskild nämnd, Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU), som har till enda uppgift att på en eller båda parters begäran uttala sig om vad som är skälig ersättning. Nämnden har således varit verksam sedan 1949 och har under sin drygt sextioåriga historia avgjort ett nittiotal ärenden. Det är en statlig myndighet utan eget kansli och som bara sammanträder några få gånger per år. Nämndens kompetensområde är begränsat till i första hand frågan om vad som är skälig ersättning och därtill hörande frågor om lagens tillämplighet. SNAU skall således inte pröva frågor om en uppfinning är att anse som patenterbar och inte heller andra civilrättsliga frågor som faller ut-

anför lagens tillämpningsområde. Om en uppfinning är patenterbar kan bara slutlig prövas på det sätt som anges i patentlagstiftningen – således genom prövningen i patentverket och patentbesvärsrätten. Det är att uppmärksamma att SNAU:s beslut med utlåtanden endast är rådgivande och att uppfinnare inte med stöd av sådant beslut kan begära verkställighet hos exekutiv myndighet, vilket kan göras med en dom meddelad av allmän domstol.

SNAU har en kvalificerad sammansättning. Ordföranden är en lagfaren domare och nämndens sekreterare är också domare. Nämnden består i övrigt av ledamöter som nominerats av näringslivets respektive arbetstagarnas organisationer. För närvarande är f.d. rådmannen Sten Lundqvist ordförande och sekreterare är rådmannen Christoffer Deméry.

I de fall som en tvist om vad som är skälig ersättning för nyttjande av en uppfinning är föremål för prövning i allmän domstol (tingsrätt och hovrätt) föreligger möjligheten att domstolen begär in yttrande från nämnden till ledning för sin prövning. Part torde även under handläggningen av mål i allmän domstol kunna begära utlåtande från nämnden, varvid målet i domstol i praktiken får avvakta utlåtandet. Även ett sådant yttrande är endast av rådgivande karaktär och således i och för sig inte bindande för domstolen. Dock har nämndens yttrande till domstol stor betydelse för domstolens bedömning av frågan om skälighet.

Nämndens utlåtanden är alltså alltid endast av rådgivande karaktär och nämndens beslut kan inte heller överklagas. Lagstiftarens syfte med nämnden är att utlåtandena i sig själva skall ha sådan saklig och rättslig tyngd att parterna blir övertygade om rekommendationens lämplighet och därför följer utlåtandet. Syftet är också att tillhandahålla parterna en möjlighet till tvistelösning utan att behöva tillgripa rättegång i allmän domstol med de kostnader som detta innebär. Parterna är naturligtvis väl medvetna om att i det fall som arbetsgivaren inte följer nämndens utlåtande, eller arbetstagaren menar att han är berättigad till högre ersättning, möjlighet finns för den som är missnöjd att ändå vända sig till domstol och då stödja sin talan på utlåtandet från nämnden. Part har då goda skäl att utgå från att domstolen kommer att döma i enlighet med nämndens utlåtande, i varje fall om inte nya omständigheter framkommer och nämnden varit enhällig. Det är nämndens kvalificerade sammansättning och erfarenhet samt det sätt som nämnden handlägger sina ärenden som medför att utlåtandena allmänt anses ha stor betydelse.

1949 års lag gäller alla arbetsgivare och alla anställda i landet. Dock har det träffats ett avtal mellan arbetsmarknadens parter inom det privata näringslivet och genom detta avtal har det inrättats en särskild nämnd för näringslivets tvister om ersättning till arbetstagare som gör uppfinningar – Näringslivets nämnd för arbetstagares uppfinningar. I den omfattning som arbetsgivaren inom näringslivet inte är bunden av avtalet kan dock även sådana arbetsgivares tvister om vad som är skälig ersättning prövas av SNAU.

Syftet med denna skrift är att för en bredare krets presentera en alltjämt pågående tvist som är unik på flera sätt. Skriften vänder sig inte i första hand till jurister inom det immaterialrättsliga området utan fastmer till verksamma inom offentlig förvaltning och näringsliv som har intresse för uppfinnarfrågor samt naturligtvis även uppfinnare och andra intresserade. Tvisten är unik därför att frågan om vad som är skälig ersättning, samt om ersättning alls skall utgå, med vissa uppehåll nu pågått i drygt 30 år och ännu inte ser sitt slut. Tvisten är också unik därför att ett statligt affärsverk, televerket, vägrat att efterkomma SNAU:s utlåtande och i stället själv i fem år drivit ett mål om ogiltigförklaring av uppfinnarnas patent till en uppfinning som televerket självt medverkat till och nyttjat under många år med stor ekonomisk vinning för myndigheten. Televerkets förhållningssätt har starkt kritiserats av uppfinnarna. Televerket gjorde också invändningar hos Patentverket, vilka fick till följd att ansökan 78 inte beviljades. Televerket verkade även för att försöka ogiltigförklara det patent på uppfinningen som beviljats i USA 1985, men misslyckades med det. Ansökan 78 var inte i USA ett nyhetshinder för patent 79 såsom här i Sverige

När televerket upphörde som statlig myndighet år 1993 togs i praktiken hela verksamheten över av det statliga bolaget Telia AB. Det var den s k bolagiseringen av televerket. Bolag (numera TeliaSonera AB) inträdde då som motpart i tvisten och även detta bolag vägrade under lång tid att följa nämndens beslut. Inledningsvis var televerkets grund för att inte betala ytterligare ersättning att frågan om patent 79 giltighet var föremål för prövning i allmän domstol. Televerket hade själv inlett detta förfarande. Televerket menade att så länge frågan om patentets giltighet inte slutligt prövats fanns inte förutsättningar för att utge ersättning. Hovrättens dom om ogiltigförklaring av av nämnda patent kom att slutligen stå fast (vann laga kraft) först i november 1991. Därefter har först televerket och därefter bolaget hänvisat till att patent 79 ogiltigförklarades genom hovrättens dom och att detta innebär att uppfinnarna inte har rätt till ytterligare ersättning eftersom domen klargör att uppfinningen inte är en «här i riket patenterbar uppfinning». Uppfinnarna å sin sida har dock hela tiden gjort gällande att rätten till ersättning inte alls är beroende av om patentet blivit ogiltigförklarat eller inte. De menar att rätten till ersättning uppkom redan genom arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningen under villkor att patent beviljades och att patent därefter beviljats. Enligt uppfinnarna skulle frågan om senare ogiltigförklaring sakna all betydelse för frågan om ersättning.

Frågan om uppfinnarna har rätt till ersättning har hittills prövats av SNAU tre gånger (1986, 2007 och 2009). Ett fjärde och förmodligen sista beslut kan förväntas tidigast under slutet av år 2012. Tvisten har då pågått i närmare 32 år. Inget annat ärende i nämnden har prövats flera gånger eller varit aktuellt under så lång tid.

I nämndens beslut år 1986, vilken i sin helhet återges nedan, angavs att skälig ersättning bedömdes vara tre miljoner kronor sammantaget till de fyra uppfinnarna. Nämnden har aldrig tidigare eller senare rekommenderat ett högre belopp. Televerket betalade dock inte beloppet. Det enda belopp som televerket

betalat för förvärvet av uppfinningen är 200 000 kr. Detta belopp utbetalades under den tid då det första ärendet var föremål för handläggning i SNAU.

Det nu pågående ärendet i nämnden är även unikt på det sättet att det är första gången som Justitiekanslern är part i en tvist i SNAU. Anledningen till detta är att televerket har upphört som myndigheten. Då staten ansvarar för de förpliktelser som kan finnas även efter att en myndighet upphört, finns bara Justitiekanslern (eller regeringen) som kan svara för staten. I det aktuella ärendet har Justitiekanslern i ett särskilt beslut (se nedan) dock uppdragit till TeliaSonera AB att utföra statens talan. Detta har förmodligen sin förklaring i att det i avtalet mellan Staten och bolaget, som ingicks inför «bolagiseringen», angavs att bolaget skall svara för de eventuella förpliktelser för televerket som kan föreligga eller uppkomma efter överlåtelsen av verksamheten. Avtalet innebar att praktiskt taget hela televerkets verksamhet och personal övergick till bolaget («televerket bolagiserades»). Bolaget för nu talan i SNAU, på uppdrag av staten, genom en av bolaget anlitad advokat, (Ulf Dahlgren), vilken utför talan i nära samråd med en av bolagets jurister (Christel Eriksson). Advokaten, som tidigare företrätt televerket i mål i patentbesvärsrätten i syfte att hindra beviljande av patent på ansökan 78, rapporterar till och samråder med Justitiekanslern. Ärendet hos Justitiekanslern har diarienummer 5218-08-40 och ärendet inleddes den 30 juli 2008. Ärendet hos Justitiekanslern avseende den pågående prövningen i nämnden har diarienummer 08272-2008 och registrerades den 16 december 2008.

Vad det hela egentligen handlar om

Televerkets verksamhet bestod naturligtvis inte enbart av telefonledningar, kablar, egna stora och små telefonstationer och telefonapparater. En inte oväsentlig del av verksamheten bestod även av att sälja, installera och tekniskt underhålla mindre och större företagsväxlar. Det rör sig alltså om alla de tiotusentals växlar som finns hos företag, myndigheter och organisationer av olika slag. Det var växlar som ägdes av eller leasades av abonnenterna.

Investeringskostnaden för en stor växel kunde uppgå till storleken 500 000 - 7 000 000 kr. Antalet anknytningar till en sådan växel kunde variera mellan ca. 100 och 5 000. Tidigare hade televerket både ett faktiskt och formellt monopol på sådana växlar på den svenska marknaden. I tekniska och i engelskspråkiga sammanhang brukar den här kategorin av växlar betecknas PABX eller PBX. Televerkets monopolställning när det gäller företagsväxlar upphörde så sent som 1989. Under 1980-talet skedde även stora tekniksprång genom att de tidigare elektromekaniska företagsväxlarna kom att ersättas av moderna programminnesstyrda digitala växlar med mikroprocessorer, s.k. «elektroniska» växlar. Eftersom företagsväxlar har lång teknisk livslängd blev de äldre elektromekaniska växlarna successivt ersatta av nyare växlar först i samband med att befintliga företag och myndigheter fick behov av att utöka sina växlar och/eller fann anledning att få tillgång till den nya digitaltekniken för att möjliggöra kontorsautomatiseringar samt också göra stora utrymmesbesparingar.

Televerket bestämde dock själv under 1980-talet om en «avvecklingsplan» för de stora elektromekaniska växlarna (växlar med fler än 100 anknytningar). Vid en viss tidpunkt upphörde all nyförsäljning av sådana och efter ytterligare en tid upphörde televerket att tillhandahålla underhåll, service och reservdelar till dessa växlar. Det innebar i praktiken att televerket «tvingade» sina abonnenter att byta ut sina företagsväxlar mot nya. Genom detta byte till en ny generation av växlar kom televerket också att göra stora ekonomiska vinster.

Det som drev fram ett behov hos televerkets kunder att ersätta äldre växlar med de nya, förutom att underhåll etc. skulle upphöra för de äldre växlarna, var främst det påtagliga intresset av att erhålla de möjligheter som programminnesstyrningen och digitaltekniken medförde. En sådan möjlighet, som blev enkel att realisera i dessa nya växlar genom att utveckla och tillföra ny programvara, var hänvisningsdatorn med den s. k. egenhänvisningsfunktionen enligt uppfinningen. Den kunde direkt även införas på de äldre växlarna, men krävde då relativt stora insatser i form av manuella arbetstimmar för fysiska omkopplingar. Det var ekonomiskt betydligt billigare att införa denna funktion i de nya elektroniska växlarna. Lönsamheten för televerket för att tillhandahålla egenhänvisningsfunktionen till de äldre elektromekaniska växlarna var låg, men mycket god när funktionen såldes till de nya digitala växlarna.

De enskilda medarbetarna i ett företag eller myndighet fick genom egenhänvisningsfunktionen, som tidigare sagts, möjligheter att själva på ett enkelt sätt genom knapptryckningar på den egna telefonapparaten meddela växeln (egentligen till hänvisningsdatorn, viken var kopplad till växeln) frånvaroanledningen och beräknad återkomsttid, utan att ens behöva belasta växeltelefonisten med något samtal. Hänvisningsdatorn (hänvisningssystemet) medförde även att direktanrop utifrån till en anknytning (direktval) direkt omkopplas till telefonisten som på sin bildskärm omedelbart fick upp det aktuella meddelandet från anknytningshavaren när anropet besvarades. På så sätt underlättades telefonianvändningen både för växeltelefonisten och den enskilde medarbetaren hos företaget eller myndigheten. Direktval var en nyhet som lätt kunde införas i de elektroniska växlarna. Hänvisningsdatorn fick även till följd att både antalet anrop och väntetider för att få besked kraftigt minskade. Både företag och myndigheter hade en stark önskan att öka «servicenivån», vilket bland annat innebar att man ville att de som ringde till organisationen i så stor omfattning som möjligt skulle komma fram till den som söktes eller i varje fall till någon som kunde svara på frågor och lämna information. I de fall som den sökte inte var anträffbar, vilket enligt televerket (tidskriften TELE nr 1 1985) var så frekvent som över 70 procent, ansåg organisationerna att det var viktigt att den som ringde fick någon form av besked om när personen åter skulle vara anträffbar.

I slutet av 1970-talet fanns det redan vissa hänvisningssystem tillgängliga på marknaden. Dessa var dock helt fristående från abonnentväxlarna. Hänvisningssystemet enligt den här aktuella uppfinningen var dock något helt nytt och en verklig innovation då den i praktiken fungerade som en integrerad del

av växeln och erbjöd funktionen «egenhänvisning». Anknytningshavarna slapp därmed besväret med att ringa till växeln och meddela något som exempelvis: «Jag har nu ett möte som beräknas pågå till kl. 15.00». Denna uppgift kunde nu i stället «knappas in» från den egna telefonapparaten. Följaktligen blev inte heller växeltelefonisten längre belastad med sådana samtal och denne behövde inte heller anteckna de uppgifter som lämnades (exempelvis genom att skriva in uppgifterna på ett tangentbord eller på anteckningspapper). I de fristående systemen, som redan fanns på marknaden, var anknytningshavaren däremot alltid tvungen att muntligen kontakta telefonisten för att meddela sin frånvaro eller alternativt bege sig till en särskild terminal, som då inte var placerad på det egna tjänsterummet, och där själv skriva in uppgifterna. Telefonisten hade sedan, efter påringning från ankytningshavaren, att manuellt mata in den för anknytningen aktuella informationen samt vid anrop till denne manuellt via sin dataterminal göra förfrågningar i den till systemet hörande datorn, som inte var integrerad med växeln. Det var ett förhållandevis tidskrävande och omständligt förfarande och ett arbetssätt som var helt skilt från det som används vid nyttjande av hänvisningsdatorer enligt uppfinningen. De fristående systemen fungerade således principiellt endast som «ett elektroniskt anteckningsblock» helt skiljt från växeln.

Den här summariskt redovisade tekniska funktionen i det patenterade hänvisningssystemet kom under 1980-talet att allmänt tillämpas hos nästan alla större företag och myndigheter. Många har som anställda erfarit de svårigheter som det tidigare innebar att få sin telefon passad med tillgängliga växelfunktioner och specialapparatsystem, vilket ofta medförde att telefonen inte alls blev passad vid frånvaro. Alla har vi förmodligen erfarit växeltelefonisternas tunga suckar när de tvingats meddela den uppringande «Vi vet inte besked, Andersson har inte lämnat något meddelande så vi utgår från att han är i tjänst i dag» eller något liknande.

Den nya funktionen kan synas trivial och helt naturlig i ett modernt växelsystem. Så var det dock inte. Innan uppfinnarna på televerket kom på idén till den tekniska lösningen på det av många upplevda problemet fanns det som sagt inte några andra likartade tekniska lösningar tillgängliga på marknaden, varken i de elektromekaniska eller de elektroniska växlarna. De lösningar som fanns var möjligheten att «medflytta» sina samtal till någon kollega (annan anknytning) samt att nyttjat olika typer av specialapparatsystem (linjetagarsystem) som sköttes av sekreterare samtidigt som man muntligen var tvungen att informera om återkomsttid och frånvaroorsak. För de större växlarna av typ A344 fanns möjlighet att avdela en grupp telefonister till ett speciellt s. k. vakansbord till vilket man kunde ringa när man önskade få sin telefon passad. De där tjänstgörande telefonisternas enda uppgift var således att sköta hänvisningsfunktionen (notera frånvaroorsak, tider samt upplysa påringande om dessa uppgifter etc.). Telefonisterna kunde i ett stort proppfält rent fysiskt «proppa» de aktuella anknytningarna varefter alla anrop till dessa styrdes om till vakansbordet för att där besvaras. Det var främst till dessa växlar med

hänvisningsbord som de tidigare nämnda fristående hänvisningssystemen kom till användning.

Tekniksprånget från elektromekaniska PBX till «elektroniska» PBX (även benämnda «digitala») skedde under 1980-talet och en bit in på 1990-talet och hade naturligtvis samband med den allmänna teknikutvecklingen av mikroprocessorer och minnesteknik. För televerket var marknaden för större företagsväxlar förhållandevis konstant. Alla större företag, myndigheter och organisationer hade naturligtvis redan abonnentväxlar. Den marknadspotential som förelåg för televerket, som vid denna tid fick i uppdrag av de politiska instanserna att verka mera företagsmässigt, var att marknadsföra de nya växlarna och förmå abonnenterna att anskaffa nya växlar. De elektromekaniska växlarna hade i och för sig lång teknisk livslängd, men de var underhållskrävande och krävde också förhållandevis stort golvutrymme. Dessutom saknades enkla möjligheter att komplettera dessa växlar med vissa moderna funktioner, varav hänvisningsdatorfunktionen enligt uppfinningen var en av de viktigaste. I de elektroniska växlarna kunde denna komplettering däremot göras på ett enkelt sätt genom att endast införa en ny programvara och ansluta ett standardiserat elektronikkort (I/O-kort) för kommunikationen med hänvisningsdatorn. En annan var möjligheten till s.k. direktval.

De växlar som i första hand var aktuella för den nya egenhänvisningsfunktionen enligt uppfinningen var de riktigt stora växlarna av typen A344, vilka i stor utsträckning var utrustade med vakansbord där särskilda telefonister skötte hänvisningstjänsten, i enlighet med vad som tidigare sagts. Ett införande i dessa växlar av möjlighet till egenhänvisning ledde omedelbart till stora rationaliseringseffekter och ökad service där bl. a. behovet av särskilda telefonisterna vid vakansbordet helt försvann.

Televerket fattade, som omtalats, beslut i början av 1980-talet om den takt i vilken elektromekaniska växlar skulle avvecklas. Efter vissa datum skulle inte några ytterligare äldre växlar säljas och efter ytterligare en tid skulle modifieringar (och utbyggnader) inte göras och reservdelsförsörjningen skulle upphöra. Kunderna tvingades därför i praktiken att anskaffa nya abonnentväxlar. Det är alltså inte fel att säga att televerket självt, genom sin snäva avvecklingsplan, drev på utbytet av äldre växlar och i realiteten själv bestämde hur snabbt dessa skulle introduceras på marknaden.

I praktiken var det frågan för de större företagskunderna (myndigheter) om att byta ut de elektromekaniska växlarna med modellbeteckningarna A333 och A344 mot de digitala växlarna A345 och A335. Under en period på ca tolv år (1981 – 1993) ersattes de aktuella elektromekaniska växlarna helt med de nya växlarna A345 och A335 till ett antal av ca. 2 800). A345-växeln introducerades på marknaden vid årsskiftet 1979/80, och såldes företrädesvis till abonnenter med behov av ett mycket stort antal anknytningar. A335 kom ut på marknaden först några år senare. Den såldes till ett större antal abonnenter och då även till abonnenter med behov av ett mindre antal anknytningar. A335 kunde

tillverkas i s. k. LIM, vilket enkelt kan förklaras som moduler som i steg om ca. 200 anknytningar kunde byggas ihop på ett flexibelt sätt och därigenom anpassas till kundens behov. A335 tillverkades av TELI AB vid en tillverkningsenhet i Vänersborg för den svenska marknaden och av Ericsson för den utländska marknaden. Televerket var ägare till TELI AB (tillsammans med Ericsson AB). I början av 1990-talet överläts tillverkningen av A335 för den svenska marknaden till Ericsson AB och växel kom att tekniskt utvecklas och marknadsföras både i Sverige och utomlands under produktnamnet Meridian 110 (eller MD110). Växeln var en mycket stor och lönsam exportprodukt för Ericsson. Under 1990-talet torde exportvärdet ha legat på drygt 3 miljarder kr per år och MD 110 var en av de stor världsprodukterna på PBX-marknaden i konkurrens med tre – fyra andra växlar på världsmarknaden. Ericssons hade en betydande del av världsmarknaden.

För den svenska marknaden tillverkades berörda PBX-växlar först på beställning av kunden och leveranstiden kunde vara upp till ett år. Någon tillverkning för lagerhållning förekom inte. En viss andrahandsmarknad förekom, men var förmodligen mycket begränsad. Modifieringen av växlar skedde genom att dessa byggdes ut och försågs med nya programeditioner. När det gällde A 335 skedde utbyggnaden genom installation av ytterligare LIM-moduler. Dessa moduler kunde också fysiskt vara uppsatta på andra platser än den ursprungliga växeln. Begreppet «växel» fick då en delvis annan innebörd eftersom den tekniska utrustningen kunde ha helt olika geografiska placeringar och även växelpersonalen kunde har sina arbetsplatser på olika ställen. Exempelvis kunde flera myndigheter på en ort «dela på» en gemensam växel. Växeltelefonisterna kunde arbeta på olika orter, men funktionsmässigt ändå arbeta i samma «växel».

Det har aldrig varit frågan om någon egen tillverkning av hänvisningsdatorer (HVD eller hänvisningssystem), eftersom hårdvaran alltid var standarddatorer från någon av de stora datorleverantörerna. Till en början användes minidatorer som sedan delvis ersattes av microdatorer och därefter av kraftfulla persondatorer. I dessa datorer installerades en speciell programvara, i enlighet med televerkets specifikation, för att hänvisningsdatorerna skulle kunna anslutas och kommunicera med växlarna. Framtagningen och utvecklingen av programvaran i växlarna A345 och A335 var omfattande. Programvaran för A345-växeln var klar 1981 och för A335 först år 1986.

Omkring 1984 bildades bolaget PRESECO AB, som ett dotterbolag till AB Teleplan, och ett avtal slöts mellan televerket och bolaget. Förmodligen bildades bolaget på initiativ av televerket och några andra intressenter. Av avtalet framgår att televerket och bolaget tillsammans skulle utveckla och marknadsföra en hänvisningsdator med namnet PRESENT.

Avtalet reglerade samarbetet mellan parterna och i detta angavs att televerket erhöll exklusiv rätt att marknadsföra och sälja systemet PRESENT i Sverige. Preseco skulle fortsätta utveckla PRESENT samt ansvara för installation och

underhåll av systemet, men även vid behov bistå televerket med resurser för marknadsföring och försäljning. Televerket svarade för utbildning av kunderna på Presentsystemet, men dock inte i inledningsskedet då Preseco svarade för utbildningen. Preseco utförde även service på systemet.

Aktierna i bolaget ägdes av TELEPLAN AB, och några personer som tidigare arbetat med ett hänvisningsdatorsystem med den kommersiella beteckningen PRESENT hos TELEPLAN AB. Dessa blev privata ägare av aktier i PRESECO AB. Systemet PRESENT utnyttjade den teknik som angavs i uppfinningen (och i patent och patentansökningar) och således i enlighet med televerkets specifikation för hänvisningsdatorer.

I avtalet mellan TELEPLAN AB och televerket angavs att televerket skulle sälja hänvisningsdatorer till sina abonnenter genom egna säljare hos de olika teleområdena. PRESCO AB skulle å sin sida leverera datorerna, installera dessa hos kunden och anpassa programvaran enligt kundens önskemål. Kunden köpte dock HVD från televerket. Beställningar hos PRESECO lades av televerket, för leverans till kunder. Praktiskt taget hela faktureringen hos PRESECO under dessa år och senare avsåg tjänster och hårdvara levererad till televerkets kunder efter beställningar av televerket.

PRESECO utvecklades starkt och hade i slutet av 1980-talet ett 30-tal anställda samt en omsättning på 51,0 miljoner kr. År 1992 har antalet anställda ökat till 50 anställda och årsomsättningen till 71,6 miljoner kr. Enligt uppgift från personer som var verksamma i PRESECO vid den tiden kom i stort sett alla intäkter i bolaget från leveranserna av hänvisningsdatorer (HVD). Endast i mycket begränsad omfattning hade bolaget intäkter från viss konsultverksamhet som inte direkt var kopplad till HVD. All fakturering från PRESECO för arbetet med HVD skedde till televerket. Omsättningen i PRESECO ger en god indikation av den ekonomiska omfattningen av televerkets försäljning av PRESENT HVD vid denna tid.

Uppfinnarna hävdar att televerket gjorde stora tekniska och ekonomiska vinster genom att nyttja uppfinningen. Televerket menade dock, vilket staten genom Justitiekanslern alltjämt hävdar, att det inte rörde sig om några egentligen fördelar för arbetsgivaren. Parterna hade helt olika uppfattningar i denna fråga och har det ännu i dag. Uppfinnarna menar att televerket - utöver den goodwill som hänvisningsdatorn medförde för televerket - dragit både stor ekonomisk nytta och haft betydande tekniska fördelar av nyttjandet av uppfinningen.

Sammanfattningsvis menar uppfinnarna att arbetsgivaren televerket under den i ärendet aktuella tidsperioden (1980 – 1992) gjort en ekonomiskt vinst i storleksordningen 300 miljoner kr inklusive uppnådda tekniska rationaliseringar vilka innebar lägre belastning av det befintliga telefonnätet, vilket vid den tiden inte räckte till för den ökande trafiken och därför var under forcerad utbyggnad. Även det senare har direkt inneburit ekonomiska fördelar

för televerket genom ett minskat behov av kostsam forcerad utbyggnad av telefonnätet. Televerket mottog vid den aktuella tiden allvarliga och omfattande klagomål på bristande framkomlighet i nätet («spärr i nätet») och hade svårigheter att hinna med utbyggnaden av nätet. I detta läge bidrog varje inkopplad hänvisningsdator enligt uppfinningen direkt till att avhjälpa nämnda begränsning genom att såväl minska antalet «förgävesanrop» som att uppnå en effektivare hantering av anrop till personer som registrerat sin frånvaro. Televerket å sin sida menar att verket visserligen gjort mindre ekonomiska vinster genom lägre trafik i nätet, men inte alls i den storleksordning som uppfinnarna gör gällande. Dessutom menar televerket att de rationaliseringar (minskad trafikbelastning) som uppkommit i telefonnätet genom nyttjandet av uppfinningen inte uppvägs av det antal samtalsavgifter (antal markeringar) som televerket förlorat genom de uteblivna «förgävesanropen». Enligt televerkets mening skulle man därför inte ta någon särskild hänsyn till de uppkomna rationaliseringsvinsterna i telefonnätet vid bestämmandet av ersättningen till uppfinnarna. Även i dag tycks detta vara Justitiekanslerns inställning att detta snäva företagsekonomiska betraktelsesätt skall tillämpas, vilket är förvånande med hänsyn till det samhällsansvar som enligt statsmakterna åvilade televerket under den aktuella tidsperioden.

När uppfinnarna åren 1978 – 1980 informerade arbetsgivaren om sin uppfinning hände i huvudsak följande. Arbetsgivaren önskade en teknisk dokumentation av uppfinningen (en teknisk beskrivning) samt erbjöd sig samtidigt att genom televerkets egen patentavdelning (patentombudskontoret) utarbeta patentansökningar. Detta skulle ske utan kostnader för uppfinnarna och detta erbjudande överensstämde med vad televerket som arbetsgivaren alltid erbjöd sina anställda. Televerket förklarade även att arbetsgivaren under ett antal inledande år skulle svara för ansökningsavgifterna hos patentverket samt de årliga avgifterna. Det blev även så att televerket stod för dessa kostnader.

Televerket var en teknikintensiv statlig verksamhet och i slutet av 1970-talet anmäldes 40 – 50 uppfinningar per år till myndigheten av de anställda. Det var då «uppfinningar» som var sådana att de av arbetsgivaren bedömdes vara möjliga att patentera. Om arbetsgivaren i stället gjorde bedömningen att «uppfinnarna» inte kunde räkna med att få patent beviljat så hänvisades dessa till att få sin «uppfinning» bedömd som ett förslagsärende. För sådana förslagsärenden fanns särskilda regler inom televerket, vilket var fallet inom de flesta myndigheter. Det avgörande för om en «uppfinning» av arbetsgivaren skulle bedömas som en uppfinning, eller som ett förslagsärende, var om den bedömdes kunna erhålla patentskydd. Den skillnaden förelåg också på så sätt att en arbetstagare, som gjorde en uppfinning som berörde arbetsgivarens verksamhetsområde, var skyldig att anmäla denna till arbetsgivaren som då hade den lagstadgade rätten att få tillgång till uppfinningen (se ovan) genom ett ensidigt rättsförvärv. Rörde det sig i stället om ett förslagsärende förelåg inte någon skyldighet för arbetstagaren att anmäla sitt förslag och inte heller någon egentlig rätt för arbetsgivarens att nyttja «förslaget». Bedömningarna av vilka ersättningar som skulle lämnas för uppfinningar och förslagsärenden

var också olika. Den som gjort en uppfinning ska enligt lagstiftningen i princip tillerkännas en ersättning som motsvarar den ersättning som denne skulle ha erhållit om ett licensavtal (enkel licens) hade tecknats med en helt fristående aktör på marknaden efter vanliga affärsförhandlingar. Ersättningen till en förslagsställare ska uppgå till belopp som allmänt sett stimulerar arbetstagare att lämna förslag till rationaliseringar och förbättringar av arbetsgivarens verksamhet samt stå i viss relation till nedlagd tid och visad initiativförmåga. Sådan ersättning ställs alltså inte i relation till vad förslagsställaren skulle ha kunnat få om han ingått ett licensavtal med en fristående part.

I samband med att arbetstagarna lämnade arbetsgivaren information om sin uppfinning fördes inte någon diskussion om uppfinningen var av sådant slag att ett rättsförvärv av uppfinningen kunde göras eller inte. Det tycks ha varit så att båda parterna fann att uppfinningen var sådan att man kunde räkna med att få patent beviljad.

Sedan de fyra uppfinnarna lämnat tekniska beskrivningar av uppfinningen utarbetade televerket patentansökningar i samarbete med uppfinnarna. Det var dessa som stod som sökande hos patentverket och det var alltså dessa som skulle komma att bli patenthavare i det fall som patent beviljades. Så var ordningen hos televerket och hos alla andra myndigheter. Det var aldrig fråga om att arbetsgivaren skulle förvärva eller uppträda som innehavare av de immateriella rättigheterna till uppfinningen, vilket inte heller är avsikten med 1949 års lag.

Televerkets utarbetande av patentansökningar resulterade i att tre ansökningar gavs in till patent- och registreringsverket (PRV) åren 1978, 1979 och 1980. I prövningarna hos SNAU och i andra sammanhang har dessa kommit att i kortform benämnas «ansökan 78», «patent 79» och «patent 80» eller också bara «78:an», «79:an» och «80:an». Besluten av SNAU åren 1986, 2007 och 2009 har för övrigt kommit att benämnas «SNAU 1», «SNAU 2» och «SNAU 3».

Televerkets förvärv av rätten att nyttja uppfinningarna skedde i skriftliga meddelanden till uppfinnarna och i dessa «förvärvsbrev», som var standardiserade och alltid tillämpades av televerket, angavs att förvärvet gjordes under förutsättning att uppfinningen var patenterbar. Senare har diskussion uppstått mellan parterna om denna avfattning av förvärvsbreven endast innebar ett återgivande av lagens krav på patenterbarhet eller om det i stället var frågan om uppställande av ett förbehåll om att patentansökan skulle inges och att patent därefter skulle beviljas av patentmyndigheten för att ersättning skulle utgå. Staten har även argumenterat för att förbehållet inte endast hade denna innebörd utan även att, i det fall som patent beviljats, detta senare inte fick ogiltigförklaras eller på annat sätt upphöra att gälla för att ersättning enligt lagen skulle utgå. Uppfinnarna å sin sida har menat att det endast var frågan om ett återgivande av den förutsättning om patenterbarhet som anges redan i lagtexten. Frågan kom under SNAU:s bedömning i beslutet 2009, vilket klargjorde att uppfinnarna har rätt till ersättning trots förekomsten av det omnämnda

förbehållet. Under alla förhållanden uppfattade uppfinnarna förbehållet så att deras rätt till ersättning skulle klargöras och bekräftas genom beviljande av patent samt att man därefter skulle komma överens om ersättningen, vilken då omedelbart skulle utbetalas.

Hur det än förhöll sig med innebörden av det omtalade förbehållet i förvärvsbrevet var parterna ändå överens om att patentansökningar skulle upprättas och ges in till patentverket samt att frågan om ersättningens storlek skulle få anstå till dess att patent beviljats. I detta samförstånd låg förstås också att, i det fall som patent inte beviljades, uppfinnarna inte skulle vara berättigade till någon ersättning alls. Man kan spekulera i om «uppfinningarna» då i stället av televerket skulle ha behandlats som förslagsärenden.

Patentansökan 79 var en utvidgning av ansökan 78 med egenhänvisningsfunktionen och beskriver i sin helhet det patenterade hänvisningssystemet så som det kommit till utförande. Denna ansökan gavs in till patentverket i september 1979. I januari 1980 meddelade arbetsgivaren i förvärvsbrev att denne förvärvade rätten till uppfinningen såsom den angavs i patentansökan (i sak såldes ett tvångsförvärv av enkel licens till uppfinningen i enlighet med 1949 års lag). Ett par veckor därefter fattades ett beslut i televerkets direktion om att arbete med att införa hänvisningsfunktionen, enligt nämnda patentansökan, i vissa större företagsväxlar skulle forceras för att alla de fördelar som uppfinningen innebar för såväl företagskunderna som televerket självt snabbt skulle komma marknaden och samhället till del. Televerket hade vid beslutstillfället monopol på såväl hänvisningsdatorer som företagsväxlar. Monopolet på hänvisningsdatorer upphörde 18 månader senare på televerkets eget förslag. Monopolet på abonnentväxlar upphörde 1989.

Patent beviljades på «79:an» den 25 september 1979 och kort tid därefter anhöll uppfinnarna hos televerket om reglering av ersättningen enligt förvärvsbrevet och 1949 års lag. Vid överläggningar och förhandlingar mellan parterna om den ekonomiska ersättningen framkom att televerket bara var villigt att utge en mindre ersättning. I ett brev daterat den 12 januari 1984 erbjöd televerket uppfinnarna således en ersättning på totalt 216 000 kr. Den erbjudna ersättningen hade förmodligen sin grund i det förhållandet att ersättningar för arbetstagares uppfinningar inom televerkets verksamhetsområdet då allmän sett låg på förhållandevis låg nivå. De ersättningar som förekom låg ofta på nivån 20 000 – 50 000 kr. Ersättningar över 100 000 kr förekom inte. Televerket redovisade i erbjudandet för uppfinnarna hur arbetsgivaren hade beräknat det belopp som arbetsgivaren menade var skälig ersättning i lagens mening. Beräkningen utgick från att antalet växlar med uppfinningen uppgick till 165 stycken. Televerkets företrädare uttalade även att det erbjudna beloppet var generöst beräknat och vida översteg de ersättningar som brukade betalas ut för arbetstagare uppfinningar.

Uppfinnarna godtog dock inte erbjudandet och när det blev klart för dem att de inte skulle kunna förhandla sig till en ersättning som de fann rimlig

ansåg de sig tvingade att ansöka hos SNAU om prövning av vad som var skälig ersättning. Ansökan hos SNAU ingavs den 4 april 1984 (Ä 1/1984). Två veckor senare (1984-04-16) meddelade juridiska avdelningen inom televerket (Thomas Rudén) via telefon till Kurt Paulsson att advokaten Fritz Engström fått i uppdrag att undersöka möjligheterna att ogiltigförklara patent 79. Den 14 mars 1985 under pågående handläggning i SNAU gav televerket in en stämningsansökan till Stockholms tingsrätt med yrkande om ogiltigförklaring av patentet och anhöll samtidigt hos SNAU om att ärendet skulle få vila i avvaktan på dom i ogiltighetsmålet. Nämnden förklarade dock inte ärendet vilande. Denna helomvändning från arbetsgivaren kom som en fullständig överraskning för uppfinnarna. Televerket valde helt plötsligt, utan några som helst kontakter med uppfinnarna, att till tingsrätten framställa ett yrkande om ogiltigförklaring av det patent som televerkets eget patentombudskontor hade utarbetat patentansökan för. Uppfinnarna förstod, vilket även senare bekräftas av tillgängliga interna handlingar från televerket, att detta var ett «taktiskt drag» från myndigheten för att om möjligt komma ifrån den lagliga skyldigheten att utge skälig ersättning för nyttjandet av uppfinningen. Televerket måste ha förutsett att nämndens skulle komma att rekommendera ett belopp som var betydligt högre än vad myndigheten var villig att acceptera. Televerket hade även, vilket omtalats ovan, gjort invändning i Patentverket mot ansökan 78 och detta trots att även den ansökan hade utarbetats av televerkets patentingenjörer och avsåg en uppfinning som arbetsgivaren nyttjade.

Nämndens utlåtande i frågan om skälig ersättning lämnades i beslut i december 1986 och oberoende av det förhållandet att arbetsgivaren förde ogiltighetstalan mot patent 79. Prövningen i nämnden den gången tog närmare två och ett halvt år. Uppfinnarna anlitade som juridiskt ombud advokaten Björn Gärde och televerket anlitade dåvarande advokaten Leif Thorsson vid Swartling advokatbyrå , Stockholm, (sedermera justitieråd i Högsta domstolen). Skriftväxlingen i SNAU 1-ärendet var omfattande och antalet sidor i nämndens akt uppgår uppskattningsvis till 800 – 900 sidor (den är ej paginerade). Akten förvaras på riksarkivet och är i sin helhet tillgänglig för var och en. I nämndens beslut (se nedan) finns antecknat att arbetsgivaren förde talan om ogiltigförklaring av patentet och att nämndens utlåtande avgavs under förutsättning att uppfinningen (uppfinningarna) var patenterbar.

Prövningen i SNAU är skriftlig och sammanträde inför nämnden är att betrakta som komplement till det skriftliga förfarandet. I SNAU 1-ärendet höll nämnden tre förberedande sammanträden som leddes av ordföranden, biträdd av nämndens sekreterare (övriga nämndledamöter deltog ej). Sedan skriftväxlingen avslutats höll SNAU slutligt sammanträde inför hela nämnden. Detta sammanträde tog fem dagar i anspråk. Nämndens beslut omfattar 30 sidor jämte bilagor. Beslutet och bilagorna återges nedan och i detta lämnas en överskådlig redogörelse för parternas talan i nämnden 1986.

Vid prövningen 1986 var f. hovrättslagmannen Gunnar Sterner ordförande i nämnden och dess sekreterare var dåvarande hovrättsassessorn Sten Lundqvist

(som då tjänstgjorde i finansdepartementet). Vid prövningarna i nämnden 2007 och 2009 var nuvarande rådmannen Sten Lundqvist ordförande och hovrättsassessorn Christopher Deméry sekreterare. Den senare tjänstgjorde vid tiden för prövningarna i justitiedepartementet. Det innebär att det föreligger en kontinuitet inom nämnden, genom Sten Lundqvist, mellan prövningarna 1986 och de senare prövningarna. Vid den fortsatta beredningen av ärendet under 2009 - 2012 är denne alltjämt ordförande i nämnden och det kan förmodas att så kommer att vara fallet även när nämnden för fjärde gången kommer att pröva ärendet under år 2012.

Vid ett av de förberedande sammanträdena år 1986 tillfrågades televerkets ombud vilken ersättning som arbetsgivaren var beredd att utge vid den tidpunkten och under beaktande av att frågan var föremål för prövning i nämnden. Ombudet svarade då något som «att något är ju televerket förstås villigt att betala». Då ordförande Sterner frågade vilket belopp som avsågs upplyste advokaten Leif Thorsson att det kunde rör sig om 200 000 kr. Ett belopp som således stämde väl överens med det tidigare erbjudandet från televerket på 216 000 kr. Ordföranden kommenterade då detta som «att då ska väl televerket också redan nu betala ut det beloppet». Detta fick till följd att arbetsgivaren – innan något beslut meddelats av SNAU – till uppfinnarna betalade 200 000 kr samt besked om att detta var full och slutlig ersättning för nyttjandet av uppfinningen. Men uppfinnarna nöjde sig inte med detta utan vidhöll sin talan i nämnden och förklarade dessutom att de ansåg sig berättigade till betydligt högre ersättning.

Under beredningen av det första ärendet i SNAU (SNAU 1) förelåg således ett beviljat patent (79:an) och en patentansökan (78:an). Ansökan om patentet hade utarbetats av televerkets egen patentavdelning (patentombudskontoret) och helt bekostats av arbetsgivaren. Under förfarandet i SNAU meddelade televerket, som omtalats, att arbetsgivaren inlett talan i Stockholms tingsrätt om ogiltigförklaring av det patent som televerkets patentingenjörer, enligt fullmakt från uppfinnarna, ansökt om. Televerket fullföljde således sin intention att försöka får patentet ogiltigförklarat, vilken avsikt man meddelat uppfinnarna den 16 april 1984 i omedelbar anslutning till att dessa hänvände sig till SNAU för att få ett utlåtande.

Några överläggningar med uppfinnarna om detta hade inte förekommit och arbetsgivaren lämnade inte heller någon förklaring till varför denne helt plötsligt fann anledning att inleda en ogiltighetstalan mot det «egna» patentet. Dessutom var det ett patent avseende en uppfinning till vilken arbetsgivaren redan i januari 1980 hade förvärvat en enkel licens enligt 1949 års lag och en uppfinning som arbetsgivaren då i hög grad redan kommersiellt utnyttjade.

Den möjlighet som förelåg för televerket att söka få patentet ogiltigförklarat var att som nyhetshinder åberopa och utnyttja uppfinnarnas egen patentansökan 78. Detta var ett nyhetshinder som uppstått genom att televerkets egna handläggare av patentansökningarna 78 och 79 begått misstaget att låta

patentansökan 78 bli offentlig 14 dagar innan patentansökan avseende 79:an lämnades in till patentverket. Det innebar att televerket självt var orsaken till uppkomsten av det «nyhetshinder» som televerket sedan kunde utnyttja för att få patent 79 ogiltigförklarat. Således det patent som televerket självt, enligt fullmakt från uppfinnarna, utarbetat ansökan om och där patentsökandena var myndighetens egen personal. Dessutom ska man inte glömma att det var den uppfinning som arbetsgivaren redan förvärvat rätten till och redan börjat nyttja i betydande omfattning. Televerket hade redan då stora förhoppningar om att hänvisningsdatorer skulle komma att bli en viktig kommersiell produkt.

Televerket ingav stämningsansökan med yrkande om ogiltigförklaring av patent 79 enligt vad som framgår nedan. Vidare återges Stockholms tingsrätt dom den 27 november 1987 samt Svea hovrätts dom den 13 februari 1991. Uppfinnarna överklagade hovrättens dom till Högst domstolen. Erforderligt prövningstillstånd beviljades dock inte, vilket medförde att hovrättens dom vann laga kraft i november 1991. Patent 79 upphörde då att gälla eftersom det slutligt förklarats ogiltigt. Domstolarnas överväganden och det förhållandet att Högsta domstolen inte beviljade prövningstillstånd har avhandlats av advokaten Giovanni Gozzo i en artikel i tidskriften Nordiskt Immateriellt Rättsskydd (NIR 1993. häfte 2 s. 285) samt i en uppföljande artikel samma år.

SNAU meddelade sitt första beslut i ärendet dagarna före julaftonen 1986. Beslutet innebar en rekommendation att arbetsgivaren skulle utge ett engångsbelopp om totalt tre miljoner kronor till de fyra uppfinnarna. Nämnden var inte enhällig. Ledamoten Lars Sydolf (nominerad av näringslivet), menade att ersättningen skulle begränsas till en miljon kronor. Nämndens motiverade beslut och den skiljaktiga ledamotens överväganden återges nedan. Vid tiden för nämndens beslut hade frågan om giltighet för patent 79 ännu inte prövats av Stockholms tingsrätt. Domen i det målet kom först 1989.

Efter nämndens beslut 1986 menade uppfinnarna att de var berättigade till i vart fall 3 milj. kronor. Televerket förklarade dock att någon ersättning inte skulle utges förrän frågan om patentets giltighet slutligt prövats i allmän domstol. I detta besked låg även en förklaring att någon ersättning inte skulle utgå i det fall som patentet skulle ogiltigförklaras. Om arbetsgivaren skulle ha varit beredd att följa nämndens rekommendation om ersättning, i det fall som patentet inte ogiltigförklarats, fick aldrig arbetstagarna någon kännedom om. Dessa gissar dock att televerket inte ens då hade varit villig att utge det belopp som nämnden rekommenderade.

När hovrättens dom meddelats (och i november 1991 beviljades inte prövningstillstånd av Högsta domstolen) insåg uppfinnarna att någon möjlighet att få ytterligare ersättning av arbetsgivaren knappast förelåg. De var dock trots allt av uppfattningen att de var berättigade till ersättning därför att arbetsgivaren förvärvat rätten till uppfinningen och i hög grad utnyttjade denna rätt med stor ekonomisk vinning samt att uppfinningen för båda parter framstått som patenterbar vid tiden för förvärvet. Därtill menade uppfinnarna att televerket

förfarit högst oetiskt genom att angripa det «egna» patentets giltighet och därvid dessutom åberopat det nyhetshinder som uppkommit till följd av de felaktigheter som begåtts av televerkets egen personal på patentavdelningen vid handläggningen av de båda patentansökningarna 78 och 79. Uppfinnarna menade att det endast var förhållandena vid förvärvstidpunkten som hade relevans samt det förhållandet att patent hade beviljats på uppfinningen. De menade att ogiltigförklaringen var utan betydelse i detta sammanhang.

Frågan om rätt till ersättning kom mot nämnda bakgrund att vila till år 1998 då uppfinnarna under något år på nytt hade kontakt med televerket, dåmera TeliaSonera AB. Företaget vidhöll emellertid sin tidigare inställning att någon rätt till ersättning inte förelåg vid det förhållandet att patent 79 hade ogiltigförklarats. År 2001 bestämde sig uppfinnarna för att åter begära en prövning hos SNAU för att slutligt få prövat om det förhållandet att patentet ogiltigförklarats verkligen innebar att någon ersättning inte skulle utgå. Det nya ärendet kom att ligga i SNAU i sex år och beslut meddelades först 2007. Beslutet återges nedan i sin helhet.

Som framgår av SNAU:s utlåtande 2007 innebär nämndens enhälliga beslut ett uttalande om att uppfinnarna skall anses ha rätt till ersättning även vid det förhållandet att patentet ogiltigförklarats. I ärendet uppträdde TeliaSonera AB som motpart, vilket måste ha haft sin förklaring i att detta bolag övertagit televerkets verksamhet och tidigare arbetsgivaransvar samt även enligt avtal mellan staten och bolaget var skyldigt att ersätta staten för de betalningsskyldigheter som skulle kunna kvarstå efter det att televerket upphört som myndighet år 1993. Den frågan berördes dock inte i ärendet. Uppfinnarna angav inte annat än att de ansåg sig ha ett krav på ersättning från «arbetsgivaren» och gav inte närmare akt på vem som uppträdde som arbetsgivare. Frågan om TeliaSonera AB:s roll i tvisten är numera möjligen något oklar. Uppfinnarna har visserligen gjort gällande att det är staten som är ersättningsskyldig, men att avtalet från 1993 mellan staten och dåvarande bolaget (Telia AB) innehåller bestämmelse om att bolaget ska svara för kvarstående ekonomiska förpliktelser och då även sådana som blir kända först efter «bolagiseringen», men som i tiden är hänförliga till tiden för televerkets verksamhet. Då uppfinnarna fann att staten alltjämt ansvarar för sina förpliktelser mot de tidigare anställda vände sig dessa mot Justitiekanslern som företrädare för staten. Justitiekanslern har i särskilt beslut angivit att staten inträder som part i ärende i SNAU om uppfinnarna skulle välja att åter vända sig till nämnden. Därefter har Justitiekanslern i ett särskilt beslut uppdragit till TeliaSonera AB att utföra statens talan. Justitiekanslern har dock i sina två beslut inte klargjort att det är bolaget som skall utge ersättning i det fall som sådan skall utgå. Allt talar dock för att bolaget har ett eget ekonomiskt intresse i saken, vilket på sätt och vis klargjordes av bolaget vid de kontakter som uppfinnarna hade med bolagets jurist innan staten genom justitiekanslern inträdde som part. Skälet till att justitiekanslern uppdragit till bolaget att föra statens talan – något som kan föranleda frågor i sig – är förmodligen inte enbart det förhållandet att bolaget känner till de faktiska förhållandena och har möjlighet att få fram information

och göra bedömningar. Dessutom är det sannolikt så att det är bolaget som ska utge den ersättning som uppfinnarna eventuellt har rätt till.

För de immaterialrättsjusrister och andra som tagit del av SNAU:s andra beslut kan det framstå som märkligt att nämnden (enhälligt) stannat för uppfattningen att uppfinnarna har rätt till ersättning även vid det förhållandet att det patent, till vilken uppfinningen i första hand är att hänföra, förklarats ogiltigt. I patenträttsliga sammanhang anses ett ogiltigförklarat patent aldrig ha haft något verkan alls, det vill säga något patentskydd har aldrig funnits och man kan därför betrakta patentet som om det hela tiden varit icke-existerande. Det latinska uttrycket ex tunc («från början») brukar användas i detta sammanhang och innebär helt enkelt att den ogiltighetsverkan som inträtt genom domstolens dom ska anses ha tillbakaverkande effekt så att patentet, så vitt gäller dess rättsverkan, skall anses aldrig har existerat. När det gäller rätten till ersättning för arbetstagares uppfinningar har SNAU anlagt en annan syn och menar, såsom man möjligen kan förstå utlåtandet, att det räcker med att en uppfinning framstår som patenterbar vid förvärvet för att rätt till ersättning ska uppkomma. Alternativt kan nämnden ha tagit fasta på det förhållandet att patent faktiskt beviljades och även beaktat det förhållandet att patentet därefter ogiltigförklarades och detta till och med på televerkets egen talan. Därjämte kom patentansökan 78 inte att beviljades efter invändning från televerket. Huruvida patent ej sökes, eller beviljat patent senare ogiltigförklaras, saknar då all betydelse. I sitt tredje beslut har dock nämnden åter förklarat att detta ska anses gälla, men att ersättningsrätten upphör såvitt avser tid efter ogiltigförklaringen. Nämnden förklarade även i sitt tredje beslut att det är möjligt för en arbetsgivare att som villkor vid förvärvet av rätten till uppfinningen kräva att uppfinnarna söker patent och beviljas patent. Även om nämnden inte uttalade sig i den frågan får man antaga att en arbetsgivare inte har möjlighet att som villkor uppställa att ett patent senare inte ska komma att bli ogiltigförklarat. Detta förhållande kan bland annat förklaras med att 1949 års lag syftar till att uppfinnaren ganska omgående skall få sin ersättning, antingen vid förvärvstidpunkten eller i vart fall senast när patent beviljats. Alternativt kan ersättning utgå periodisk i form av en royalty. Det synsätt som staten anfört och alltjämt anför står i strid både mot nämndens två uttalanden och mot de två rättsutlåtanden som uppfinnarna ingivit och åberopat i ärendet. De två rättsutlåtandena finns intagna i denna skrift.

För uppfinnarna framstår det som märkligt att staten med stor kraft driver en linje – att ersättning inte ska utgå därför att patentet ogiltigförklarats och att villkor om patents beviljande uppställts – som går på tvärs mot de två besluten av nämnden. Man ska också betänka att nämnden inte har uttalat att det råder någon osäkerhet i frågan eller att det finns alternativa bedömningar. Möjligen kan man få den uppfattningen att staten, trots att dess företrädare inser att den rättsliga invändningen inte håller, ändå vill ha möjligheten att åberopa invändningen vid den tidpunkt då nämnden lämnat sitt fjärde och förmodligen sista utlåtande. För uppfinnarna föreligger en stor risk att staten, i det fall som nämnden uttalar sig om att ett större belopp bör utgå till uppfinnarna,

i konsekvens med sin tidigare inställning helt enkelt vägrar följa nämndens utlåtande för att i stället hänvisa uppfinnarna att stämma i allmän domstol och att där åter föra sin talan för att få en verkställbar dom. Skulle det komma att hanteras så från statens sida tvingas man konstatera att det är TeliaSonera AB:s intressen som staten företräder och inte uppfinnarnas lagliga rätt.

Efter nämndens beslut år 2007 (SNAU-2) framställde uppfinnarna åter krav mot TeliaSonera AB och anförde att det nu var klarlagt att ersättning skall utgå även vid det förhållandet att patentet ogiltigförklarats. Bolaget anförde då, vilket inte hade påpekats vid ärendets handläggning i SNAU, att förvärvet skett under uttryckligt förbehåll att uppfinningen var patenterbar och att förbehållet innebar att villkoret inte uppfyllts eftersom patentet ogiltigförklarats. Detta var således en ny rättslig invändning från arbetsgivarens sida.

Uppfinnarna lät sig emellertid inte nöja sig med detta utan ansökte för en tredje gång år 2008 om nämndens utlåtande i frågan om förbehållets betydelse och räckvidd och även i frågan om vad som numera är att anse som skälig ersättning, med beaktade av vad som nu är känt om förhållandena vid tiden för prövningen 1986 och även vad som nu är känt om den tekniska och ekonomiska nytta som televerket hade av nyttjandet. På uppfinnarnas begäran inträdde då staten genom Justitiekanslern som part i ärendet. Justitiekanslern uppdrog dock genast till TeliaSonera AB att föra statens talan. Bolaget lämnade i sin tur uppdrag till advokaten Ulf Dahlgren att utföra statens talan. I praktiken har Dahlgren biträtts av bolagsjuristen Christel Eriksson i ärendet i SNAU.

Parterna kom inför SNAU överens om att det var lämpligt att nämnden i ett särskilt beslut först uttalade sig i rättsfrågan om förbehållets betydelse och eventuellt därefter, i ett senare beslut, uttalar sig om att vad som i dag kan anses som skälig ersättning. Till följd av detta argumenterade parterna i den första delen av prövningen endast om betydelsen av förbehållet. Kring denna fråga förekom förhållandevis omfattande skriftväxling. Uppfinnarna åberopade utlåtande av förutvarande chefen för televerkets patentavdelning (patentombudskontoret), Erik J. Lindblom, samt två utlåtanden av rättssakkunniga, jur. dr. Sanna Wolk och jur. dr. Bengt Domeij, vilka avgav var sitt utlåtande. Dessa utlåtanden återges nedan. Erik J. Lindblom lämnade i sin redogörelse uppgifter om televerkets överväganden kring frågor om uppfinningen samt själva handläggningen av rättsförvärvet och ansökningarna om patent. Sanna Wolk, som är verksam vid Stockholms universitet, har disputerat på en avhandling om tillämpningen av 1949 års lag om arbetstagares uppfinningar (LAU). Sanna Wolk har yttrat sig över begreppet «patenterbara uppfinningar» i 1 § LAU samt tidpunkten för arbetsgivarens rättsförvärv och förbehållet om uppfinningens patenterbarhet jämte frågan om arbetstagares rätt till ersättning vid ett ogiltigförklarat patent, dvs. tolkningen av 1 § i förhållande till 3 och 6 §§ LAU. Sanna Wolk är en av landets främsta experter på denna lagstiftning. Bengt Domeij behandlar i sitt utlåtandet möjligheten för en arbetsgivare att ställa upp villkor samt vilken betydelse som skall tillmätas sådana villkor. Domeij tar även upp frågan om eventuell tillämpning av avtalslagens jämkningsregel.

Bengt Domeij var vid tiden för utlåtandet docent vid Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm, och är nu professor i civilrätt vid Uppsala Universitet. Även Bengt Domeij är expert i immaterialrätt.

I skriftväxlingen i ärendet SNAU-3 framkom som ovan omtalats att staten, genom Justitiekanslern, alltjämt har inställningen att uppfinnarna inte är berättigade till ytterligare ersättning (utöver redan erhållna 200 000 kr) samt att staten fortfarande anser att ogiltigförklaringen av patentet medför att någon skyldighet inte föreligger att utge ersättning.

Uppfinnarna har i sina skrifter i ärendet riktat kritik mot att Justitiekanslern intar denna ståndpunkt trots att nämnden uttalat sig så klart i frågan om betydelsen av ogiltigförklaringen. Staten har i den delen anfört att nämndens utlåtande inte har någon annan rättslig betydelse då arbetsgivaren förvärvat rätten till uppfinningen under det uttryckliga förbehållet att uppfinningen var patenterbar, vilket enligt staten måste visas såväl genom att patent beviljas och att patentet sedan inte ogiltigförklaras. Då det senare ledet i förbehållet, såsom staten menade att det skall förstås, inte uppfyllts så föreligger inte heller någon skyldighet att utge ersättning.

Uppfinnarna argumenterade å sin sida som så att förbehållet endast skulle förstås så att arbetsgivaren som villkor vid förvärvet angivet att ansökan om patent skulle inges (ansökan var redan ingiven vid den tidpunkten) och att patent skulle beviljas. Annan betydelse och längre räckvidd än så kunde man, enligt uppfinnarna, inte anse att förbehållet hade. Till stöd för sin uppfattning åberopade uppfinnarna sakkunnigutlåtanden av Sanna Wolk och Bengt Domeij. Båda utlåtandena avsåg betydelsen av förbehållet från arbetsgivarens sida samt även i vilken omfattning som en arbetsgivaren ensidigt kunde uppställa sådant förbehåll. De två utlåtandena återges nedan i sin helhet.

Nämnden höll sammanträde med parterna i juni 2009 och meddelade beslut i oktober 2009. Beslutet återges nedan i sin helhet. Beslutet innebar att nämnden (enhälligt) förklarade att, även under beaktande av förbehållets lydelse, det föreligger skyldighet för arbetsgivaren att utge ersättning för dennes nyttjande av uppfinningen enligt patent 79. Skyldighet att utge ersättning föreligger dock enligt nämnden endast för tiden fram till dess att patentet ogiltigförklarades. I beslutet uttalade sig nämnden inte om vad som är att anse som skälig ersättning eftersom nämnden då endast prövade preliminärfrågan om villkorets betydelse.

Några nya kontakter ägde inte rum mellan parterna i anledning av nämndens tredje beslut. Då Justitiekanslern inte visade något som helst intresse att förhandla med uppfinnarna om storleken på den ekonomiska ersättningen fann uppfinnarna skäl att gå vidare i den redan tidigare begärda prövningen i nämnden. Uppfinnarna tillskrev ånyo nämnden år 2009 och anhöll att denna i samma ärende även skulle meddela beslut om vad som i dag är att anse som skälig ersättning. Dessa menar att det som i dag är känt om televerkets ekono-

miska och tekniska nytta av uppfinningen visar att nyttan varit betydligt större än vad televerket uppgav 1986 som sin bedömning. Uppfinnarna förklarade att de numera processuellt godtager nämndens bedömning att uppfinnarna inte har rätt till ersättning för tiden efter det att patentet ogiltigförklarades genom lagakraftvunnen dom (november 1991). Det innebär att uppfinnarna kräver ersättning av staten för tiden fram till i november 1991, vilket i praktiken motsvarar ca. 12 års tid. Uppfinnarna har dock i sina skrifter framfört att det var under tiden 1980 – 1992 som televerket gjorde sina stora ekonomiska vinster på försäljningen av HVD. Under 1990-talet kom hänvisningsfunktionen att bli en integrerad del av växelns funktion och försäljningen av HVD avtog. En förklaring till att försäljningen var koncentrerad till andra delen av 1980-talet och början av 1990-talet var även att det var vid denna tid som en omfattade förnyelse av växelbeståndet skedde och efterfrågan på HVD var då mycket stor.

Uppfinnarna menar alltså att det finns skäl att nämnden åter prövar frågan om vad som är skälig ersättning trots att nämnden redan 1986 uttalade sig i frågan. Dessa förklarar detta med att de 1986 inför nämnden yrkade att nämnden skulle uttala sig om att ersättning borde utgå i form av i huvudsak en periodisk royalty och ett mindre fast belopp, men att nämnden fann att det var lämpligare att uttala sig om endast ett engångsbelopp. Av beslutet 1986 framgår att nämnden ansåg att det förelåg betydande svårigheter att bedöma vilka framtida ekonomiska och tekniska fördelar («nytta») som arbetsgivaren skulle komma att få av uppfinningen. Uppfinnarna menar att det numera, sedan det gått över 25 år sedan beslutet meddelades, är möjligt att i efterhand bilda sig en uppfattning om den nytta som televerket faktiskt erhöll. Vidare menar uppfinnarna i sin argumentation att televerket redan i prövningen 1986 på ett helt medvetet sätt inte upplyste nämnden om de bedömningar och förväntningar som televerket självt gjorde och hade om den framtida nyttan. De menar att det finns uppgifter i dokument som utvisar att televerket internt tillmätte uppfinningen betydligt större värde och betydelse än vad som uppgavs inför nämnden. Vidare menar uppfinnarna att det numera går att visa att det ekonomiska utbytet av nyttjandet blev betydande och, vilket är av avgörande betydelse, betydligt större än vad både parterna och nämnden kunde bedöma 1986. Uppgifter från tidigare medarbetare i televerket bekräftar att så var fallet. I en senare skrift har uppfinnarna gjort gällande att televerkets vinst har uppgått till storleksordningen 300 miljoner kr. Då har inte de tekniska rationaliseringar medräknats. Dessa är svårare att beräkna.

Uppfinnarnas skrifter i det pågående ärendet i SNAU (de viktigare av dessa) återges nedan tillsammans med statens skrifter. Ärendet är (augusti 2012) alltjämt under beredning och slutlig förhandling i den andra delen av det tredje ärendet (det fjärde beslutet av nämnden) kommer förmodligen inte att äga rum förrän under slutet av år 2012.

Uppfinnarna gör gällande att det antal hänvisningsdatorer som sålts under den aktuella tiden (1980 – 1992) uppgår till ca. 1 500. Något exakt antal har uppfinnarna emellertid inte kunnat få fram uppgift om. I det första ärendet i SNAU gjorde uppfinnarna inte någon egentlig uppskattning av det antal

hänvisningsdatorer som skulle komma att säljas av televerket då de i ärendet i SNAU hade yrkat på rekommendation om en royaltybaserad ersättning. Televerket uppgav emellertid att det antal hänvisningsdatorer som då hade sålts och det antal som televerket beräknade att försälja, under den kommersiellt möjliga tiden, sammantaget beräknades till 340. Uppfinnarna menar att televerket redan då internt gjorde andra bedömningar och beräkningar som inte SNAU fick del av. I sina skrifter har uppfinnarna anfört att det är av stort intresse att få fram uppgifter om det antal växlar av typerna A345 och A335 som under den aktuella tiden såldes av televerket. De menar att ett mycket stort antal av dessa växlar, vilka kunde utrustas med det gränssnitt (I/O-kort och programvara), som tekniskt möjliggjorde anslutning av hänvisningsdatorer i enlighet med patent 79, även kom att utrustas med hänvisningsdatorer. En historisk översikt, utgiven på initiativ av televerket, över televerkets verksamhet fram till den tidpunkt då verket upphörde den 30 juni 1993 klargör att antalet digitala PBX-växlar av typerna A345 och A335 då uppgick till 2 840 stycken. Uppfinnarna har tidigare i ärendet argumenterat att det är möjligt att utifrån det totala antalet installerade växlar sluta sig till antalet försålda hänvisningsdatorer, eftersom det är känt att en mycket stor andel av växlarna faktiskt kompletterades med hänvisningsdatorer.

Direkt efter nämndens beslut 2007 kontaktade uppfinnarna åter igen TeliaSonera AB och krävde med hänvisning till beslutet på nytt ersättning. Vissa informella kontakter förekom då mellan bolaget och uppfinnarnas ombud. Uppfinnarna framförde då att det var av stort intresse att få uppgift om antalet installerade växlar av de två typerna A345 och A335, för att kunna bedöma vilka vinster som televerket tillgodogjort sig av under den aktuella tiden till och med november 1991. TeliaSonera AB besvarade dock inte frågan om det antal växlar som levererats. Uppfinnarna menar att det är uppenbart att bolaget år 1993 exakt kände till antalet installerade växlar och även i dag lätt borde kunna få fram dessa uppgifter. Som framgår av parternas aktuella skriftväxling inför nämnden har uppfinnarna upprepade gånger begärt uppgift om antalet växlar samt att en del andra uppgifter skall lämnas av arbetsgivaren. Staten å sin sida uppger att det i dag saknas uppgifter om de förhållanden som uppfinnarna efterfrågar. Även om Justitiekanslern knappast själv kan få fram uppgifter om antalet växlar den 30 juni 1993 så är det något som torde vara lätt för TeliaSonera AB få fram.

Som tidigare omtalats upphörde televerket som myndighet den 30 juni 1993. Därefter fanns formellt en rudimentär myndighet kvar i form av en s. k. avvecklingsmyndighet. Detta har dock i detta sammanhang inte någon betydelse. Televerkets arkiv överlämnades under åren 1996 – 1997 till riksarkivet för förvaring. Det rör sig om ett betydande arkiv som enligt uppgift omfattar mer än 1 200 hyllmeter hos riksarkivet. I detta arkiv finns televerkets interna handlingar från prövningen i SNAU 1986 tillsammans med kopior av de handlingar som ingavs i ärendet av parterna. Av dessa handlingar framgår något om de överväganden som gjordes internt i televerket kring frågan om vad som skulle anses vara skälig ersättning till uppfinnarna samt även den

kommersiella och tekniska nytta som televerket räknade med att få av uppfinningen. En del av de kontakter som televerket då hade med sitt eget ombud framgår även av arkivhandlingarna.

Det är oklart om alla arkivhandlingar från televerket verkligen överlämnades till riksarkivet. Det träffades ett avtal mellan TeliaSonera AB och riksarkivet om hanteringen och överlämnandet av televerkets arkiv. Det tycks vara så att bolaget inledningsvis behöll en del av arkivmaterialet, men att detta senare gallrats och destruerats av bolaget. I vart fall uppger TeliaSonera AB i dag att bolaget inte längre förvarar några allmänna handlingar från televerket. Fråga om detta har ställts till riksarkivet av uppfinnarna och en ganska omfattande utredning om arkivförhållandena har därefter gjorts av riksarkivet. Uppfinnarna menar att det inte är fullständigt utrett om bolaget i dag har kvar några handlingar som egentligen är allmänna handlingar. Frågan är uppenbarligen svår att utreda och TeliaSonera AB har inte visat någon egentlig vilja att lämna information om den tidigare hanteringen av arkivmaterialet. Bolaget uppger dock att man gjort omfattande sökningar i sina databaserade register och då inte kunnat finna några handlingar av betydelse för de nu aktuella frågorna. Hur man har hanterat de mycket stora volymer av pappershandlingar som fanns hos televerket har man inte lämnat något redogörelse för.

Uppfinnarna har tagit del av televerkets årsredovisningar för tiden 1980 – 1990 och i skrifter till SNAU kort återgivit vad som finns angivet i årsredovisningarna om försäljning av växlar och hänvisningsdatorer (hänvisningssystem).

Inom televerket upprättades under 1980-talet dokument som benämndes «koncernplaner». De förkortades «KP 86», «KP 87» o s v. De har enligt uppgift från flera personer upprättats för varje kalenderår eller på annat sätt angivet verksamhetsår. Till dessa, eller i varje fall till några, bifogades som särskild bilaga en «affärsplan». Denna affärsplan sändes inom televerket endast ut till vissa befattningshavare enligt särskild sändlista. Affärsplanen var omgiven av hög affärssekretess. Uppfinnarna har eftersökt och efterfrågat dessa koncernplaner och till dessa bifogade affärsplaner utan att kunna få del av dessa. Det rör sig om omfattande dokument på ca. 100 sidor, vilka upprättats varje kalenderår. Vid eftersökning i Riksarkivet har dock uppfinnarna funnit utkast till en koncernplan och utkast till en affärsplan för marknadsavdelningen (F) samt affärsplaner för området Kund (marknadsavdelningen). Uppfinnarna har dock endast tillgång till affärsplaner för åren 1988 och 1989. Med säkerhet har det upprättats affärsplaner även för åren 1990 – 1993. Dessa har dock ej kunnat återfinnas och det kan förhålla sig så att Telia AB fortsatt att förvara dessa handlingar från televerkets tid, vilka vid bolagiseringen var sekretessbelagda och säkerligen då hade kommersiellt intresse för konkurrenter. Bolaget erhöll, som ovan omtalats, möjlighet att behålla vissa handlingar för att först senare lämna dessa till Riksarkivet. Affärsplanerna var sekretessbelagd, enligt de offentligrättsliga reglerna, då de upprättades och förmodligen under några år därefter. I dag torde de inte längre vara sekretessbelagda. Uppfinnarna har emellertid inte kunnat finna mer än två affärsplaner trots att affärsplaner upprättades

varje år och distribuerades i ett hundratal exemplar till verkets chefer. Varje chef för teleområde (det fanns ett 20-tal sådana) erhöll ett numrerat exemplar och dessa borde finnas bevarade i teleområdenas arkiv, vilka i flertalet fall numera finns arkiverade i landsarkiven (del av riksarkivet). Uppfinnarna har eftersökt koncernplaner och affärsplaner för två teleområden (två landsarkiv) utan att kunna finna sådana handlingar. Omfattande eftersökningar har även gjorts i riksarkivet centralt förvarade arkiv (depån i Arninge).

Uppfinnarna har i sina senare skrifter i nämnden anfört att staten är skyldig att inför nämnden eftersöka och lämna den information som efterfrågas av sökandena. De menar att det föreligger ett utredningsansvar för staten av en omfattning och slag som exempelvis ett privat bolag inte har. Utredningsansvaret är enligt uppfinnarna så långtgående att staten har en skyldighet att av egen kraft göra de utredningar och efterforskningar som kan vara erforderliga för att få fram uppgifter som behövs för nämndens prövning och även för statens eget ställningstagande. Man ska tänka på att uppfinnarna efter SNAU-2 vände sig först till TeliaSonera AB med sitt krav och sedan till staten med samma krav. Uppfinnarna presenterade inför Justitiekanslern saken utförligt och tillhandahöll nämndens två tidigare beslut. Dessa menar att det redan då hade ålegat JK att själv göra en utredning, i rimlig omfattning, om uppfinnarnas krav till någon del var rättsligt grundat. Sådan utredning hade kunnat begränsas till genomgång av tillgängligt aktmaterial hos SNAU samt kompletterande information från uppfinnarna. Justitiekanslern å sin sida menar att det inte alls föreligger någon sådan utredningsskyldighet. Uppfinnarna har kunnat konstatera att statens ombud upprättat promemorior och sammanställningar, vilka fortlöpande under ärendets gång lämnats till justitiekanslerämbetets kansli och intagits i myndighetens akt. Dessa är dock sekretessbelagda under den tid som tvisten pågår och är därför inte tillgängliga för uppfinnarna.

Uppfinnarna har vid ett flertal tillfällen föreslagit att ombuden med sina respektive huvudmän skall sammanträffa för att gemensamt försöka klarlägga vilka sakuppgifter som är ostridiga mellan parterna och vilket faktaunderlag som finns att tillgå. Uppfinnarna själva har tillgång till omfattande dokumentation (minst ett 20-tal pärmar) och är förvissade om att TeliaSonera AB självt har tillgång till tillräcklig dokumentation för att kunna lämna uppgifter om antalet växlar, antalet hänvisningsdatorer (HVD), anslutningsavgifter, nivåer på täckningsbidrag och de tekniska fördelar som hänvisningsfunktionen innebar för belastningen på televerkets fasta nät. Justitiekanslern har dock, genom statens ombud, TeliaSonera AB, förklarat att han inte anser det vara av något värde med sådan gemensam genomgång av förhållandena. Vilka egna interna bedömningar som JK gjort får uppfinnarna inte kännedom om.

Den tidigare mera omfattande genomgången av sakförhållandena skedde i det första ärendet (SNAU-1). Handlingarna i detta ärende omfattar mer än 800 sidor och förvaras i nämndens arkiv i riksarkivet. Ärendet i nämnden tog närmare tre år (1984 – 1986) och staten företräddes av dåvarande advokaten Leif Thorsson (Swartling Advokatbyrå, Stockholm), vilken senare blev justi-

tieråd. Leif Thorsson lade ned omfattande tid i ärendet och kostnaderna för televerket för hans juridiska biträde måste ha varit mycket stora. En advokats egen akt i ett ärende omges av advokatsekretess. Advokatens klient har dock i allmänhet möjlighet att få del av handlingar i advokatens akt och det innebär att klienten kan möjliggöra för andra att få del av sådana handlingar genom att lösa advokaten från skyldigheten att iakttaga sekretessen. Uppfinnarna utgår från att Swartling Advokatbyrå, Stockholm, i sitt arkiv förvarar Thorssons akt från tiden 1984 – 1986. Visserligen har uppfinnarna i riksarkivet tillgång till en del av de interna handlingar som upprättades inom televerket under ärendets gång, men det kan mycket väl finnas ytterligare handlingar i advokatbyråns arkiv som kan klargöra vissa förhållanden som även i dag är av intresse. Uppfinnarna har därför tidigare hänvänt sig till Justitiekanslern och efterfrågat om de kan få tillgång till den över 25 år gamla arkivakten. Justitiekanslern har dock förklarat att han inte lämnar sådan medgivande.

Det kan i detta sammanhang även vara av intresse att nämna något om uppfinnarnas möjligheter att få fram uppgifter om televerkets faktiska försäljning av hänvisningsdatorer och det ekonomiska utfallet av sådan försäljning. Uppfinnarna har haft stora svårigheter att i televerkets arkiv finna dokument med uppgifter av betydelse. De har under utredningsarbetets gång kommit till uppfattningen att betydande delar av televerkets arkiv övergångsvis blev kvar hos det nya bolaget och att handlingarna sedan aldrig överlämnats till riksarkivet utan kommit att ingå i bolagets eget arkiv. En i ärendet engagerad jurist hos televerket, som även varit anställd i bolaget, har senare uppgivit att aktmaterialet under lång tid förvarades av bolaget «i källaren i Farsta». Handlingarna har därefter antingen destruerats eller finns alltjämt kvar hos bolaget, möjligen i sådan arkivform att det i praktiken inte är sökbara. I ärendet har det framkommit att statens ombud har tillgång till handlingar som uppenbarligen inte kommer från Justitiekanslern utan måste komma från TeliaSonera AB. Handlingar kan även finnas tillgängliga från televerkets tidigare ombud. Uppfinnarna har inte kunnat få kännedom om vilka handlingar som staten har tillgång till och ej heller varifrån dessa handlingar kommer.

Kurt Paulsson, som är den bland uppfinnarna, som driver frågan om ytterligare ersättning, har själv tillgång till en hel del dokumenten av betydelse i ärendet. Dock var de så att båda han och de tre andra uppfinnarna redan under år 1984 omplacerades inom televerket och då fråntogs allt samröre med utveckling och försäljning av hänvisningsdatorer. Från denna tidpunkt fick inte någon av uppfinnarna del av handlingar rörande hänvisningsdatorer. Dock kunde Kurt Paulsson genom personlig kontakt med olika befattningshavare inom televerket få en del kopior av handlingar avseende hänvisningsdatorer.

Kurt Paulsson och uppfinnarnas ombud i ärendet (advokat Thorulf Arwidson) har försökt få information om bl a försäljningen av hänvisningsdatorer genom att kontakta olika personer som under 1980-talet var insatta i verksamheten. En del av dessa personer är alltjämt i tjänst hos TeliaSonera AB. Enligt gällande advokatetiska regler är uppfinnarnas ombud förhindrad att söka kontakt med

personer som alltjämt är anställda hos motparten. Det är visserligen staten som är motpart, men TeliaSonera AB är ombud för staten och har uppenbarligen ett eget intresse i saken. I praktiken innebär det att uppfinnarnas ombud inte ens får kontakta anställda i TeliaSonera AB för att ställa frågor. Däremot är ombudet oförhindrad att söka kontakt med personer som tidigare varit anställda i televerket, men inte längre är anställda i bolaget. Ombudet har haft ett flertal sådana kontakter med tidigare anställda och dessa har i flera fall kunnat bekräfta de uppgifter som uppfinnarna tidigare kunnat få fram och de har även lämnat uppgifter som uppfinnarna hänfört sig till i ärendet i SNAU.

Uppfinnarna har även kontaktat flera personer som haft ledande ställning i både televerket och PRESECO AB i syfte att få information. Vissa av dessa personer har Kurt Paulsson och uppfinnarnas ombud även sammanträffat med.

Den främsta informationskällan har varit Ola Eriksson, vilken år 1984 hade rekryterats från Ericsson AB och fram till 1991 var marknadsansvarig för ett sortiment bestående av olika s k ljudprodukter bland vilka HVD ingick. Marknadssituationen utmärktes av en expansiv försäljning av moderna växlar (A345 och A335) och att HVD vid den tiden var televerkets enda konkurrensutsatta produkt. Då televerket bedömde försäljningen av de nya växlarna som marknadsstrategiskt särskilt viktigt bestämde televerket och Ola Eriksson tillsammans att denne i huvudsak skulle ägna sin tid åt att vara marknadsansvarig för HVD. I praktiken kom Ola Eriksson även att fungera som produktansvarig för HVD, vilket innebar att denne rapporterade direkt till ansvarig chef för sektionen.

Ola Eriksson har kunnat lämna utförlig information och han har även kunnat kommentera och i viss omfattning bekräfta uppgifter som uppfinnarna fått fram på annat sätt. Ola Eriksson har själv inte bevarat några handlingar från sin tid som chef inom televerket för marknadsföringen och i praktiken även produkframtagningen av hänvisningsdatorer, men han har tagit del av en del handlingar som uppfinnarna presenterat för honom. Han har även gått igenom vissa av uppfinnarnas inlagor i ärendet i nämnden och kunnat bekräfta sakuppgifter som där lämnas.

Uppfinnarna har begärt att Ola Eriksson skall höras som vittne (upplysningsvis) inför nämnden. Med hänsyn till den långa tid som har gått sedan ärendet denna gång inleddes i nämnden (2008) hemställde uppfinnarna om vittnesförhör med Ola Eriksson inför Stockholms tingsrätt för framtida säkerhet. Sådant förhör hölls med Ola Eriksson under ca två timmar. Förhöret finns inspelat på video med bild och ljud. Närvarande vid detta förhör var, förutom Kurt Paulsson och uppfinnarnas ombud, även statens ombud Ulf Dahlgren och bolagsjuristen Christel Eriksson (TeliaSonera AB). Statens och bolagets ombud ställde endast några korta frågor till Ola Eriksson. Förhöret har inte åberopats inför nämnden av uppfinnarna utan deras avsikt är att nytt förhör skall hållas med Ola Eriksson inför nämnden.

Uppfinnarna har även erhållit information från tidigare chefen för televerkets patentavdelning (patentombudskontoret), Erik J. Lindblom. Sedan denne lämnat sin anställning i televerket har han bedrivit egen konsulterande verksamhet som patentkonsult. Han har, som omtalats, avgivit två utlåtanden i ärendet i SNAU. Han har även tidigare, efter sin anställning i televerket, biträtt uppfinnarna i vissa patentärenden rörande uppfinningen.

Sammanfattning av vissa tekniska och marknadsmässiga förhållanden

I början av 1980-talet framstod det klart för statsmakterna att telecomtekniken genomgick en snabb utveckling. I budgetpropositionen 1981/82 bilaga 10 s. 19) angavs sammanfattningsvis följande.

«Telefontrafiken har under 1970-talet varit mycket expansiv. Antalet samtalsmarkeringar ökade mellan 1970 och 1980 med 54%. Dessutom ökade antalet telefonapparater med närmare 50% och antalet huvudledningar med 35%. Under 1970-talet har televerket introducerat nya tjänster för text- och datakommunikation samt inom radioområdet.

Utvecklingen på teleområdet utmärks just nu av övergången från elektronmekanisk till elektronisk utrustning. En rad nya produkter och tjänster är aktuella. Bland dessa kan nämnas telefonapparater med knappsats, nya tjänster i AXE-stationerna (väckning/påminnelse, uppkoppling utan nummertagning m.fl.) nya typer av telefonautomater, hänvisningsdatorer för större abonnentväxlar, texttelefonförmedling, konferens-TV. Experiment med bl.a. data och videotjänster planeras för telesatelliten Tele-X.»

Således omnämndes «hänvisningsdatorer för större abonnentväxlar» redan i budgetpropositionen 1981/82.

Redan under 1978 och 1979 informerades televerket, enligt de gällande lagreglerna, om uppfinningen, vilket innebär att även den tekniska kunskapen om uppfinningen blev känd för arbetsgivaren. Televerkets högsta ledning, direktionen, beslutade den 8 januari 1980 (Cf 1/1980) att verkets marknadsavdelning skulle vidtaga skyndsamma förberedelser för att leverans skulle kunna påbörjas av utrustning för datoriserad telefonpassning (uppfinningen) redan i början av år 1981. Beslutet avsåg införande av datoriserad hänvisningsutrustning ansluten via ett tekniskt gränssnitt och integrerad med berörda abonnentväxlars styrsystem enligt patent 79. Det var en typ av utrustning som då redan av televerket hade fältprovats i försäkringsbolaget Folksams elektromekaniska växel A344 vid Skanstull (Södermalm) i Stockholm.

Kort tid efter direktionens beslut förklarade televerket (den 15 februari 1980) att arbetsgivaren förvärvade rätten till uppfinningen (med förbehåll för patenterbarhet). Ansökan om patent på uppfinningen hade långt tidigare utarbetats av televerket och ingivits till patentverket (med början med den s.k. ansökan 78).

Vid tiden för direktionens beslut i januari 1980 fanns det enligt uppgift i telefonnätet fler än 2 500 abonnentväxlar i storleksordningen 100 – 10 000 anknytningar och med sammantaget 1,5 - 2,0 miljoner anknytningar. Det var dessa då i drift varande växlar som var aktuella att kunna förses med hänvisningssystem enligt patent 79. Samtliga dessa växlar var elektromekaniska och konstruerade under tidigt 1960-tal. De hade benämningarna A344 och A333. Vid nämnda tidpunkt fanns endast ett fåtal «halvelektroniska» växlar, vilka benämndes ASD551. Denna växeltyp introducerades på marknaden i början av 1970-talet. De halvelektroniska växlarna var modernare än de elektromekaniska. Växlar av typen A344 fanns företrädesvis hos företag och myndigheter, vilka hade fler än 300 anknytningar. De största växlarna av denne typ kunde ha 10 000 - 12 000 anknytningar. Typen A333 fanns hos mindre företag (motsvarande) och hade en maximal kapacitet på ca. 300 anknytningar.

När det i detta sammanhang talas om «företag» som abonnenter eller möjliga abonnenter rör det sig om både företag och myndigheter och i viss omfattning även andra organisationer (intresseorganisationer, ekonomiska föreningar etc.).

Den tekniska utvecklingen kom att medföra att två helt nya typer av abonnentväxlar introducerades av televerket under 1980-talet. De introducerades för att ersätta de tidigare elektromekaniska växlarna (A344 och A333). De nya växlarna erhöll beteckningen A345 och A335. Den förra kom ut på marknaden i årsskiftet 1979 - 80 och den senare några år därefter.

Vid introduktionen av de två nya växeltyperna (A345 och A335) saknade dessa från början det tekniska gränssnittet (programvaran) för hänvisningsfunktionen (hänvisningsdator) i enlighet patent 79. Planeringen var att denna funktion skulle tillhandhållas på konventionellt sätt genom tillämpning av olika medflyttningsfunktioner och med specialapparater (s.k. logikapparater).

Växeltypen A345 var baserad på tekniken hos det kanadensiska abonnentväxelsystemet med beteckningen SL-1. Rätten till denna teknik förvärvades av televerket från det kanadensiska bolaget Northern Telecom år 1976. Därefter vidareutvecklades och anpassades funktionen i växeln av televerket för de svenska förhållandena. Det första fältprovet med denna typ av växel gjordes under 1978 och serieleveranser påbörjades senare samma år. Under motsvarande tid utvecklades växeltypen A335 av Ellemtel Utvecklings AB (EUA) på gemensamt uppdrag av Ericsson AB och televerket. Under november 1982 inleddes de första fältproven med denna växeltyp och serieleveranser påbörjades under år 1984. Växeln A335 var uppbyggd av självstyrande enheter (moduler), benämnda LIM, varvid varje sådan enhet klarade av att betjäna ca. 200 anknytningar. Enheterna kunde kopplas samman så att växeln anpassades till kundernas olika behov. Växeln A335 kunde byggas för att klara allt mellan 100 och 10 000 abonnenter. Men under de första åren marknadsfördes dock denna typ av växel endast anpassade för upp till ca. 500 anknytningar.

Som tidigare angivits fattade televerkets direktion under år 1980 beslut om att introducera hänvisningsfunktionen enligt patent 79 i det svenska telefonnätet. Vid det fältprov som under tiden 1978 - 1979 genomfördes hos Folksam (huvudkontoret i Stockholm) dokumenterades den tilläggsutrustning (mikrodatorkonstruktion) och de ändringar som var erforderliga för anslutning till A344-växlar. Under år 1981 kunde till en början endast hänvisningsdatorer levereras till kunder som hade eller anskaffade A344-växlar. Några av de första systemen installerades hos Electrolux AB:s huvudkontor i Stockholm, Scania Vabis AB (Södertälje) och Sveriges Radio. Hänvisningsdatorn till A344 levererades av televerket under namnet SESAM och kom att uppskattas av marknaden. Antalet SESAM-enheter som såldes blev dock inte så stort. Under en treårsperiod såldes c:a 160 system varefter televerket i stället började sälja Presecos AB:s hänvisningssystem med namnet Present, vilket system således kom att ersatta SESAM. Televerket marknadsförde aldrig dessa två system parallellt.

Intresset för hänvisningsdatorsystemet enligt patent 79 var mycket stort. Pressklipp visar att lasarettet i Trelleborg under hösten 1981 fick en hänvisningsdator SESAM installerad i sin växel av typ A344. Ett annat pressklipp visar att Arméns Tekniska Skola, Östersund, under år 1982 bytte ut sin äldre växel A344 till en ny växel av typ A345 och samtidigt lät installera hänvisningsdator av typ SESAM. Kostnaderna för televerket att installera hänvisningsdator hos A344-kunder var betydande eftersom det krävdes förhållandevis stora ingrepp i växlarnas automatik med ett stort antal arbetstimmar som följd.

Således kunde televerket i ett första skede endast erbjuda hänvisningsdatorer till de företag som hade den äldre elektromekaniska växeln av typ A344 och inte till företag som valde att anskaffa den modernare programminnesstyrda växeln av typ A345. Televerket hade dock i enlighet med beslutet i televerkets direktion i januari 1980 inlett ett intensivt arbete för att utveckla en ny programedition till A345 för att med sådan ny programvara kunna erbjuda hänvisningsfunktion (enligt patent 79) även till de abonnenter som hade anskaffat eller avsåg att anskaffa A345. Detta var givetvis mycket angeläget för televerket då funktionen redan fanns tillgänglig i den äldre elektromekaniska växeln A344. Utvecklingsarbetet slutfördes under år 1982 och därefter erbjöds hänvisningsfunktionen även till de kunder som hade A345-växeln eller bytte ut sin äldre A344-växel mot denna växeltyp.

Någon gång under 1983 beslutade televerket att inte längre erbjuda hänvisningsfunktion till abonnenter som hade A344 samt att inte heller utveckla funktionen för A333, vilket dock redan tidigare planerats enligt nämnda beslut av direktionen. Beslutet var säkerligen betingat av att direktionen av marknadsstrategiska skäl snabbt ville fasa ut de gamla elektromekaniska växlarna A344 och A333 och samtidigt öka försäljningen de ny s k elektroniska växlarna (A345 och A335). Televerket hade alltjämt monopol på försäljning av stora företagsväxlar, men förutsåg vid denna tid att monopolet kunde komma att upphöra. Televerket hade stora inkomster av försäljningen av dessa växeltyper.

Patentet som benämnes «Patent 79» beviljades den 28 juli 1983. I september 1983 begärde uppfinnarna ersättning för arbetsgivarens nyttjande av uppfinningen i enlighet med utfärdade förvärvsbrevet. Televerket erbjöd i januari 1984 en ersättning om 216 000 kr. Beloppet 200 000 kr kom senare, när frågan togs upp av nämnden, att betalas ut till uppfinnarna. Dessa förklarade sig ej nöjda med detta belopp. Då televerket förklarade hur verket beräknat ersättningsbeloppet angavs att uppfinningen dittills nyttjats i 35 st. A344-växlar och 75 st. A345-växlar samt att verket bedömde att ytterligare ett 50-tal växlar av typerna A345 och A335 skulle komma att förses med hänvisningsdatorer enligt uppfinningen. Således totalt omkring 160 enheter. Televerket angav därvid att vinsten per system (per hänvisningsdator) uppgick till 45 000 kr samt att verket ansåg att 3 procent av denna vinst utgjorde skälig ersättning till uppfinnarna. Ersättningen till uppfinnarna skulle således uppgå till 1 350 kronor per system enligt televerkets beräkning. Televerket räknade i den erbjudna ersättningen ej med några rationaliseringsvinster i den egna verksamheten eller i abonnenternas verksamhet (ökad effektivitet i telenätet samt förbättrad service hos abonnenterna). Inte heller medräknades de s. k. anslutningsavgifterna (se nedan) som televerket tog ut av abonnenterna. Dessa avgifter uppgick till 62 000 kr per växel som hade möjlighet att ansluta en hänvisningsdator i enlighet med uppfinningen.

Uppfinnarna förklarade för televerket (se SNAU-1) att de inte fann den lämnade ersättningen skälig och att de dessutom inte ansåg att det beräkningssätt som televerket redovisat var ändamålsenligt och anhöll därför om SNAU:s prövning i frågan om skälig ersättning. Uppfinnarna anförde att televerket, förutom de betydande vinster som televerket erhöll vid försäljningen av hänvisningsdatorerna (vinster och anslutningsavgifter), erhöll ytterligare vinster genom att uppfinningen ledde till effektivare nyttjande av telefonnätet (lägre belastning och lägre frekvens av spärr) samt högst betydande rationaliseringsvinster hos företagen som använde sig av hänvisningsdatorer. I skrifter i det första ärendet i SNAU anförde uppfinnarna att de effektiviseringar som användningen av uppfinningen innebar både för televerket, abonnenterna och samhället i övrigt var betydande.

Uppfinnarna har funnit att det i telefonnätet den 30 juni 1993, när televerket upphörde som myndighet, fanns 981 abonnenter som hade A345-växlar och 1 834 abonnenter som hade A335-växlar. Således 2 815 växlar som samtliga var möjliga att utrusta med hänvisningsdator (med därför anpassat tekniskt gränssnitt). Det föreligger uppgifter att större delen av dessa växlar då var utrustade med hänvisningsdatorer. Uppfinnarna känner inte till när växlarna idriftsatts eller när de utrustades med hänvisningsdatorer. Vid nu angiven tid var, enligt televerkets egna uppgifter, antalet äldre växlar av de elektromekaniska typerna endast 103 st. (3 st. A344 och 100 st. A 333). Det finns även uppgift om att detta antal (103) utgjorde endast 3 procent av alla då i drift varande abonnentväxlar. Denna uppgift indikerar att det totala antalet abonnentväxlar kan ha varit just 2 815 + 103 = 2 918 st eller i närheten av detta antal.

Under slutet av år 1984 tecknade televerket ett samarbetsavtal med Teleplan/-Preseco avseende försäljning av detta bolags hänvisningsdator PRESENT till abonnenter med växlar av typerna A345 och A335. Till följd av detta avtal upphörde leveranserna av den tidigare marknadsförda hänvisningsdatorn SESAM. Televerkets provision enligt tidigare nämnda samarbetsavtal med Preseco var inledningsvis 20 procent av försäljningspriset (fakturerat värde) på det «stora» PRESENT-systemet och 25 procent av priset på de «små» PRESENT-systemen. Försäljningspriserna varierade bl.a. med hänsyn till systemens individuella storlek, men låg uppskattningsvis på 400 000 - 650 000 för de «stora» systemen och 250 000 - 300 000 för det «små» systemen. Bedömningen av televerkets intäkter är därför i viss mån svåra att göra. Uppfinnarna har således inte exakt kännedom om vilka ersättningar som televerket erhållit till följd av samarbetsavtalet med Preseco. Även om det exakta beloppet inte kan beräknas utifrån den information som uppfinnarna har tillgång till rör det sig om stora belopp som kan bedömas med viss säkerhet. Televerket ägde del av Preseco AB genom sitt ägande av del i Teleplan AB. Preseco var dotterbolag för Teleplan. Hur vinsterna från Preseco fördelades mellan ägarna är okänt, men det finns anledning att antaga att huvuddelen av det ekonomiska utbytet för televerket erhölls enligt den provision som televerket hade på Preseco AB:s försäljning, vilket egentligen var televerkets försäljning till sina kunder. Man får inte glömma att detta bolags verksamhet bildades för att leverera hänvisningsdatorn Present till televerkets kunder och inte för någon annan verksamhet. När bolagets verksamhet var som mest omfattande hade bolaget över 50 anställda och en årsomsättning som översteg 70 milj kr. Under åren 1984 – 1992 fakturerade Preseco AB drygt 311 milj. kr.

Anslutningsavgifter

Under den aktuella tiden tog televerket även ut en s.k. anslutningsavgift (engångsavgift) av kunderna och denna uppgick till 62 000 kr per hänvisningsdator (system). Det var således en avgift som kunden var tvungen att betala för att alls få ansluta hänvisningsdatorn till sin företagsväxel och var inte någon del av priset för hänvisningsdatorn (funktionen). Enligt televerket uppgick kostnaderna för utveckling av programvaran till 3 miljoner kr för respektive växelsystem A345 och A335 och anslutningsavgiften togs till en början ut med 62 000 kr (per system) för de första 100 systemen. Härigenom fick televerket täckning för sin kostnad, men fortsatte ändå att ta ut avgiften på 62 000 kr under de följande åren. Denna avgift motsvarades således därefter inte av någon som helst motprestation från televerket sida.

Utöver anslutningsavgiften på 62 000 kr fick kunden betala för viss projektering och installation av det fysiska gränssnittet mellan växel och HVD samt härför erforderliga kretskort. Häri ingick bland annat att någon av televerkets montörer på plats hos kunden skulle installera nämnda kretskort i växeln.

Hänvisningsdatorer marknadsfördes även av andra aktörer på marknaden än televerket. Det fanns 5 - 6 andra leverantörer som samtliga utnyttjade sig

av uppfinningen (gränssnitt för egenhänvisning). Bolaget FRIKAB AB sålde enligt egen uppgift 97 system på den svenska marknaden under den aktuella tidsperioden. Televerket var dock den helt dominerande leverantören av hänvisningsdatorer och torde ha haft en stor fördel på marknaden genom att vara ett statligt affärsverk med stor verksamhet och stor organisation över hela landet samt att det var televerket som levererat företagsväxlarna (televerket hade då monopol på PBX-växlar). Televerket använde sig av sin redan tidigare tillgängliga försäljningsorganisation för marknadsföringen. I praktiken gick de flesta försäljningarna till så att företag och myndigheter (organisationer) som stod i begrepp att anskaffa en modern elektronisk växel samtidigt bearbetades med försäljningsargument för att vid köpet av ny företagsväxel förmås att även beställa en hänvisningsdator från televerket till växeln. Personal från televerkets försäljningsorganisation har intygat att det var förhållandevis lätt att övertyga kunderna om att även anskaffa hänvisningsdator så snart kunderna bestämt sig för att anskaffa ny växel. Hänvisningsdatorn uppfattades av kunderna närmast som en integrerad del av växeln, vilken del gav den åtråvärda funktionen «egenhänvisning».

Statskontorets utredningar och anvisningar

Alla inköp av företagsväxlar och hänvisningsdatorer av statliga och kommunala myndigheter skedde enligt lagen om offentlig upphandling (LOU). Således har alla inköp av sådan utrustning till staten, landsting och primärkommuner skett i konkurrens enligt reglerna om offentlig upphandling. Bland organisationer som således följt dessa regler fanns exempelvis kommunkanslier, centrala statliga myndigheter, försvarsmaktens staber och förband, universitet och högskolor och sjukhus. Det kan nämnas att en av de myndigheter som mycket tidigt anskaffade ny växel med hänvisningsdator var regeringskansliet med sin mycket stora växel. En hänvisningsdator anslöts först till regeringskansliets växel av typ A344. När sedan regeringskansliet valde att byta till A345, vilken då inte hade hänvisningsfunktionen, ställde man vid upphandlingen som ett absolut krav att denna skulle finnas med vid installationen av den nya växeln. Det finns dokumentation som utvisar att regeringens förvaltningskontor framhöll att byte av växel ej skulle ske om man inte garanterades att få den nämnda funktion. Det är till denna växel som Justitiekanslerns kansli var och är anslutet.

Lagen om offentlig upphandling anger att upphandling skall ske i konkurrens med utnyttjande av de till buds stående möjligheterna att erhålla bästa pris, kvalitet, funktion etc. vid valet av alternativa leverantörer. Inköp av företagsväxlar innebar för myndigheter stora investeringar, som kunde uppgå till storleksordningen 4 – 8 milj kr. Hänvisningsdatorerna hade i allmänhet ett pris på 250 000 – 600 000 kr. Självklart förhåller det sig så att myndigheter, företag och organisationer alltid behövde en företagsväxel och hade höga krav på att denna skulle fungera utan tekniska begränsningar och avbrott. Den fråga som var aktuell var därför i praktiken om organisationerna skulle behålla den befintliga växeln eller byta till en modern växel. En elektromekanisk växel har

lång teknisk livslängd och fungerade tekniskt på ett tillfredsställande sätt, men erbjöd dock inte möjlighet till de nya tekniska funktioner som lanserades genom digitaltekniken i de nya elektroniska växlarna. Rent tekniskt hade det varit möjligt för organisationerna att behålla sina gamla växlar, men de hade då inte erhållit ett antal nya funktioner, däribland den önskade egenhänvisningsfunktionen, samt bättre arbetsförutsättningar för telefonisterna. Televerket beslutade dock, som ovan angivits, i början av 1980-talet att efter viss fastställd plan upphöra med all försäljning av de äldre växlarna samt även på sikt upphöra med service och tillhandahållande av reservdelar. Till en början höjdes priserna markant på service och reservdelar. Senare upphörde helt möjligheterna att teckna serviceavtal. Viss service kunde då endast erhållas på löpande räkning. Detta fick den av televerket önskade effekten att kunderna i snabb takt bytte ut sina äldre växlar mot de nya.

Televerket hade monopol på försäljning av abonnentväxlar vilket innebar att televerket kunde «tvinga» sina abonnenter att byta ut sina äldre växlar till nya. Ingen abonnent ville försätta sig i den situationen att teknisk service och reservdelar i praktiken inte fanns att tillgå. Det fanns inte några andra aktörer på marknaden som erbjöd teknisk service och reservdelar. Från det att en organisation beslutade sig för att anskaffa en ny växel kunde det ta uppemot ett år innan den var levererad och driftsatt. Växlar tillverkades endast på beställning och lagerhölls inte. Särskilt när det gällde statliga och kommunala myndigheter krävdes att dessa erhöll möjlighet till investering i ny växel genom budgetäskande och budgetanslag, vilket medförde att beslut och anskaffning av nya växlar tog förhållandevis lång tid för myndigheter.

I början av 1980-talet, i och med lanseringen av de nya växlarna A345 och A335, med de tekniska funktioner dessa erbjöd, och vid det förhållandet att televerket tillkännagav att tekniskt underhåll av de gamla växlarna skulle upphöra, insåg de statliga och kommunala myndigheterna att de inom kort skulle bli «tvungna» att byta ut sina växlar. En mycket stor del av det statliga beståndet av växlar behövde bytas ut, vilket ledde till att Statskontoret genomförde flera inventeringar och utredningar av de behov som förelåg. Statskontoret är den centrala statliga myndighet som bl a har till uppgift att utreda möjligheterna till och förutsättningarna för rationaliseringar och effektiviseringar inom statsförvaltningen.

Av statskontorets omfattande inventering och utredning framgick att staten (även kommuner) stod inför stora behov av investeringar i nya växlar under de närmaste åren. Nyinvesteringsbehovet bedömdes till ca. 830 milj kr. I sin utredning bedömde även statskontoret nyttan av de nya växlarna samt nyttan av funktionen direktval och den nya funktionen egenhänvisning. Utredningen resulterade i rekommendationer till de statliga myndigheterna vad dessa borde iakttaga vid offentlig upphandling av abonnentväxlar och hänvisningsdatorer. Vid offentlig upphandling brukar den upphandlande myndigheter i sina offertförfrågningar uppställa «skall-krav» och «bör-krav». Med begreppet skall-krav menas då sådana funktioner och kapacitet som en vara eller tjänst måste ha för att alls vara aktuell för upphandling. Bör-krav

är sådana funktioner etc. som inte är absolut nödvändiga att uppfylla, men som redan i offertförfrågningen anges som något som myndigheten tillmäter särskild värde vid upphandlingen.

Statskontorets utredning anger att myndigheter vid upphandling bör som skall-krav uppställa att växlar ska vara utrustade med HVD. Det var således en stark rekommendation till myndigheter att vid upphandlingen även upphandla HVD. Rekommendationen tog sikte på själva anskaffningen av HVD, inte endast att det skulle finnas möjlighet att i framtiden utrusta växlarna med hänvisningsfunktionen. Statskontoret utredning var mycket omfattande och byggde även på en enkätundersökning bland myndigheter om vilka funktioner dessa bedömde som nödvändiga och nyttiga. Redan då hade en hel del myndigheter erfarenhet av egenhänvisning och det framkom i undersökning att denna funktion i hög grad uppskattades både av myndigheten och personal samt telefonister, vilket ledde till ökad servicegrad.

Utredningsansvar och utredningsmöjligheter

I skrifterna inför nämnden och även i kontakter mellan ombudet har det visat sig att parterna har helt olika uppfattningar om statens skyldighet att själv göra en utredning av de frågor som bör bedömas. Uppfinnarna har hela tiden menat att staten haft en skyldighet som arbetsgivare att utreda, bedöma och ta ställning till frågan om ytterligare ersättningar skall utgå. Televerket hade sådan skyldighet redan när beslutet SNAU-1 kom år 1986. Vilka överväganden som då gjordes är okända för uppfinnarna och det tycks vara svårt att finna några handlingar som klargör det. Televerket ställdes emellertid inför det faktum att en kvalificerad statlig nämnd, som har en uppgift som kan jämföras med en skiljenämnd, uttalat att skälig ersättning var 3 milj. kr (en skiljaktig ledamot från arbetsgivarsidan menade dock att ersättningen skulle stanna vid 1 milj. kr). Televerket kan rimligen inte vid sina överväganden ha menat att televerket självt, med stöd av externa rådgivare, kunde göra en mer riktig bedömning än SNAU. Slutsatsen kan därför bara bli att televerkets ledning helt enkelt bestämde sig för att inte följa nämndens rådgivande utslag och detta även i brist på utredning till stöd för ställningstagandet. Eller för att uttrycka sig enkelt: Televerkets ledning bestämde sig helt enkelt för att inte bry sig om den bedömning som den kvalificerade nämnden gjort efter flera års handläggning. Mer beklagligt och beklämmande än så kan det gärna inte bli.

Televerket drev i tingsrätten frågan vidare om ogiltigförklaring av patent 79. Om man försöker bilda sig en uppfattning om skälet för detta kommer man inte fram till annat än att televerket, säkert även dess rådgivare Leif Thorsson, var av uppfattningen att ogiltigförklaring av patentet skulle medföra att skyldigheten att betala ersättning skulle falla bort. Som framgår av det andra beslutet i nämnden år 2007 misstog sig dock televerket i sin bedömning, om man nu inte ska tillskriva televerket så onda avsikter att arbetsgivaren egentligen bara ville få fram ett argument för att slippa betala och detta oavsett om argumentet höll eller inte.

När sedan frågan om betydelsen av ogiltigförklaringen besvarades av nämnden med att ogiltigförklaringen inte hade någon betydelse i ersättningsfrågan var det TeliaSonera AB som intog partsställning. Bolaget ansåg sig inte behöva följa nämndens utlåtande eftersom förvärvet av rätten till uppfinningen gjorts under villkor att patent skulle beviljas och bli bestående. Bolaget gjorde förmodligen inte några närmare utredningar och överväganden av denna fråga utan svarade närmast reflexmässigt att någon skyldighet inte förelåg. Troligen hade bolaget i stället i klartext kunnat säga: Bolaget betalar inte om det inte finns en lagakraftvunnen dom som tvingar oss till det. Det är inte ovanligt att bolag intar en sådan inställning i trygg förvissning om att «den lille mannen» inte vågar sig på en lång rättegång mot ett stort bolag. Det förhållandet att det rör sig om ett bolag som till del äges av svenska och finländska staterna ändrar tydligen inte något alls i detta avseende. TeliaSonera AB uppträder som vilket hårdfört bolag som helst. Bolaget tycks inte heller funnit anledning att ändra inställning i frågan efter det att nämnden lämnat sitt tredje utlåtande – även om det då var staten som uppträdde som part. Bolaget gjorde ej ens ett försök att träffa en uppgörelse med uppfinnarna. Att ett bolag sådant som TeliaSonera AB struntar i bedömningar av en statlig expertnämnd behöver inte förvåna lika mycket som att televerket gjorde det.

När TeliaSonera AB vägrade betala ersättning, efter nämndens andra utlåtande, vände sig uppfinnarna som sagt mot staten som sådan. Justitiekanslern svarar för staten då det inte är någon annan del av statens organ som gör det. Således redogjorde uppfinnarna skriftligen för JK om tidigare prövningar och vad uppfinnarna numera känner till om det ekonomiska utbyte som televerket erhöll genom försäljningen av HVD. Vilken egen utredning som JK gjorde känner inte uppfinnarna till (JK:s akt är sekretessbelagd); men man kan utgå från att det JK inte hade någon möjlighet att göra någon egen utredning utan måste i stället vända sig till TeliaSonera AB. Där finns i stor utsträckning samma personer som tidigare agerat som företrädare för televerket och för bolaget. JK valde märkligt nog att ge uppdrag till bolaget att utföra statens talan i nära samverkan med ämbetets handläggare. Bolaget å sin sida valde att anlita den advokat som företrätt televerket tidigare i tvisten. På så sätt kan man säga att uppfinnarna åter fick möta samma motståndare som tidigare och inte kom i åtnjutande av den allsidiga och objektiva bedömning som de räknat med att JK skulle ge dem.

Det märkliga är dessutom att JK, som fått del av nämndens tre utlåtanden, själv väljer att i frågorna intaga samma ståndpunkter som televerket och bolaget tidigare gjort. JK tycks inte ha bemödat sig om att göra en egen självständig bedömning av förhållandena. Även JK intar en inställning i tvisten som innebär att staten, genom JK, inte godtager den bedömning som staten, genom SNAU, gör i den särskilda nämnd som genom riksdagens lagstiftning tillsatts för att sakkunnigt lämna vägledande yttranden till sökanden och till domstolar i fråga om vad som kan anses vara skälig ersättning och hur man ska tillämpa rekvisitet «här i riket patenterbar uppfinning». Att JK hittills helt bortser från nämndens utlåtanden är, för att uttrycka sig på juridisk standardprosa, mer

än anmärkningsvärt. Uppfinnarna har dock fortfarande en förhoppning att JK skall låta sig övertygas av nämndens kommande fjärde beslut och följa den rekommendation som där kommer att ges. JK är, vilket myndigheten naturligtvis är medveten om, skyldig att i sin ämbetsutövning följa stadgandet i 1 kap. 9 § regeringsformen om allsidighet och opartiskhet i all statlig verksamhet. Väljer staten dock, vilket hittills varit fallet, att uppträda som vilket vinstmaximerade privaträttsligt subjekt som helst, följer inte staten själv regeringsformen. Stadgandet i 1 kap. 9 § regeringsformen fick sin nuvarande lydelse vid 1976 års grundlagsrevision. Det lyder *«Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet»*.

Detta stadgande är ett principstadgande rörande vissa grundläggande krav som ställs på den som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen. Det objektivitetskrav (saklighet och opartiskhet) som här anges får ofta sin närmare belysning och förklaring i de utlåtanden som lämnas i ärenden hos JO och Justitiekanslern. När det är Justitiekanslern som skall vara garant för att objektivitet upprätthålles i den offentliga förvaltningen är det minst sagt märkligt att Justitiekanslern inte i sina egna ärenden iakttager objektivitet. Myndigheten gör inte ens ett försök att iakttaga objektivitet.

Syftet med denna skrift är, som inledningsvis angivits, att ge de som vill få kännedom om uppfinnarnas kamp mot televerket tillgång till de viktigare grunddokument som finns i parternas akter och nämndens och domstolars handlingar. Förhoppningsvis kan även denna skrift i någon mån bidraga till ökad förståelse för alla de svårigheter som kan möta en enskild uppfinnare som vänder sig mot arbetsgivaren för att få en skälig ersättning. Det är ju sådan ersättning som uppfinnaren har rätt till enligt den lag som gäller sedan över 60 år. Om inte ens staten, som stiftar lagar, vill efterleva sin egen lag är det riktigt illa ställt med rättssamhället.

Lagens lydelse

1949 års lag har i dag följande lydelse:

Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar

1 § Denna lag avser här i riket patenterbara uppfinningar av arbetstagare i allmän eller enskild tjänst.

Lärare vid universitet, högskolor eller andra inrättningar som tillhör undervisningväsendet skall inte i denna egenskap anses såsom arbetstagare enligt denna lag, dock att lagen skall tillämpas på sådana lärare vid Försvarsmaktens skolor som är yrkesofficerare.

Inte heller officerare på reservstat, reservpersonal, reservofficerare eller de som fullgör värnplikt eller civilplikt enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt skall i denna egenskap anses såsom arbetstagare enligt denna lag.

2 § Arbetstagare har till sina uppfinningar samma rätt som andra uppfinnare, om ej annat följer av vad i denna lags sägs.

Vad sålunda och i övrigt i denna lag stadgas skall lända till efterrättelse, såvitt ej annat är uttryckligen överenskommet eller må anses framgå av anställningsförhållandet eller av eljest föreliggande omständigheter. Att i vissa fall villkor som upptagits i avtal rörande rätten till arbetstagares uppfinning är utan verkan eller må jämkas, därom stadgas i 6 § första stycket och 7 § andra stycket.

3 § Utgör forsknings- eller uppfinnarverksamhet arbetstagares huvudsakliga arbetsuppgift och har en uppfinning tillkommit väsentligen såsom resultat av denna verksamhet, eller innefattar en uppfinning eljest lösningen av en i tjänsten förelagd, närmare angiven uppgift, äger arbetsgivaren, om uppfinningens utnyttjande faller inom hans verksamhetsområde, helt eller delvis inträda såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende å uppfinningen.

Är fråga om uppfinning vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde men som tillkommit i annat samband med anställningen än i första stycket sägs, äger arbetsgivaren förvärva rätt att utan hinder från arbetstagaren utöva uppfinningen i sin verksamhet. Önskar arbetsgivaren i fråga om sådan uppfinning förvärva en mera omfattande rätt än nu sagts, har han företräde framför annan att överenskomma med arbetstagaren därom.

Beträffande uppfinning vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde men som tillkommit utan samband med anställningen äger arbetsgivaren företräde framför annan att genom överenskommelse med arbetstagaren förvärva önskad rätt till uppfinningen.

4 § Gör arbetstagare en uppfinning vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde skall han utan dröjsmål lämna denne underrättelse därom.

5 § Vill arbetsgivare enligt 3 § första stycket eller andra stycket första punkten förvärva rätt till en uppfinning, skall det ske genom meddelande till arbetstagaren senast inom fyra månader från det arbetsgivaren enligt 4 § mottog underrättelse om uppfinningen. Arbetsgivaren äger ej heller under längre tid än nu sagts sådan företrädesrätt som avses i 3 §.

Innan tidsfristen gått till ända eller arbetsgivaren dessförinnan förklarat sig icke önska förvärva någon rätt till uppfinningen, äger arbetstagaren ej utan arbetsgivarens samtycke förfoga över uppfinningen eller yppa något angående densamma under sådana omständigheter att dess offentliggörande eller utnyttjande för annans räkning kan befaras. Arbetstagaren må dock, sedan underrättelse skett enligt 4 §, söka patent å uppfinningen här i riket; och åligger det honom i sådant fall att underrätta arbetsgivaren om ansökningen inom en vecka från det den ingavs till patentmyndigheten.

6 § Inträder arbetsgivare, enligt denna lag eller eljest, helt eller delvis såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende å en av denne gjord uppfinning, skall arbetstagaren vara berättigad till skälig ersättning; och skall vad nu sagts gälla ändå att annat må hava avtalats före uppfinningens tillkomst.

Vid ersättningens bestämmande skall särskild hänsyn tagas till uppfinningens värde och omfattningen av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit ävensom till den betydelse anställningen må hava haft för tillkomsten av uppfinningen. Föreligger sådant fall som sägs i 3 § första stycket skall, utöver skälig gottgörelse för de kostnader arbetstagaren kan hava fått vidkännas för uppfinningen, ersättning utgå allenast i den mån värdet av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit överstiger vad som menas med hänsyn till arbetstagarens lön och övriga förmåner i tjänsten rimligen kunnat förutsättas.

7 § Sökes inom sex månader efter det arbetstagare slutat anställning som avses i denna lag patent å uppfinning, som gjorts av honom och vars utnyttjande faller inom den förutvarande arbetsgivarens verksamhet som var uppfinna-

rens huvudsakliga uppgift i anställningen, eller innefattar uppfinningen eljest lösningen av en honom däri förelagd, närmare angiven uppgift, skall så anses som om uppfinningen gjorts under anställningen. Vad nu sagts skall dock icke gälla om uppfinnaren förmår göra sannolikt att uppfinningen tillkommit efter det anställningen upphörde.

Överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetstagare, innefattande inskränkning i den senares rätt att förfoga över uppfinning som göres mer än ett år efter det anställningen upphört, skall vara utan verkan.

8 § Den som till följd av bestämmelserna i denna lag får kännedom om en uppfinning får inte utnyttja vad han eller hon sålunda har fått veta eller obehörigen röja något därom.

I det allmännas verksamhet tillämpas i stället bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

I fall som avses i första stycket ska inte följa ansvar enligt 20 kap. 3 § brottsbalken.

9 § I mål om tillämpningen av denna lag är Stockholms tingsrätt behörig domstol. Vid prövningen av sådant mål skall tingsrätten och, om talan fullföljs, hovrätten ha den sammansättning som anges i 66 och 67 §§ patentlagen (1967:837).

10 § I fråga, som avser tillämpningen av denna lag, äger arbetsgivaren eller arbetstagaren och därest tvisten härom hänskjutes till domstol, jämväl denna inhämta utlåtande från en särskild nämnd. Denna skall bestå av ordförande och sex ledamöter.

Ordföranden och två ledamöter förordnas av regeringen för viss tid bland personer som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetstagarintressen. Ordföranden och en av ledamöterna, vilken förordnas att vara vice ordförande, skola vara lagkunniga och i domarvärv erfarna. Den andre ledamoten skall äga särskild insikt och erfarenhet i patenträttsliga och därmed förbundna frågor.

Övriga ledamöter, vilka skola vara i arbetsförhållanden erfarna och kunniga, förordnas av regeringen för två år i sänder, två såsom representanter för arbetsgivarsidan och två för arbetstagarsidan.

För varje ledamot i nämnden förordnar regeringen en ersättare som uppfyller de för ledamoten stadgade behörighetsvillkoren.

Kostnaderna för nämndens verksamhet bestridas av allmänna medel. Närmare föreskrifter angående verksamheten meddelas av regeringen.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 april 1992. Mål som före ikraftträdandet kommit in till arbetsdomstolen men ännu inte avgjorts handläggs enligt äldre föreskrifter.

Utdrag ur Sanna Wolks arbete Arbetstagares immaterialrätter, 2:a uppl. 2008, s. 147 - 150

- - -

2.3 En skälig ersättning

Av 6 § första stycket LAU framgår endast att ersättningen ska vara skälig, ett begrepp som emellertid är vagt. I paragrafens andra stycke anges visserligen tre faktorer som det främst ska tas hänsyn till vid den skäliga ersättningens beräkning. Det handlar dock om faktorer som ger föga konkretion i det enskilda fallet.

De vaga riktlinjerna i lagen för hur ersättningens storlek ska beräknas i detalj, har medfört behovet av neutrala och sakkunniga organ. Som beskrivits i kapitel I, avsnitt 4.3 kan SNAU ge vägledande uttalanden i bl. a. sådana frågor. Om part begär det, kan ersättningsfrågan således prövas av nämnden, men också av domstol. Prövning av den skäliga ersättningen kan ske så snart arbetsgivaren har övertagit hela eller delar av uppfinnarrätten. Det är däremot inte vanligt att ersättningsfrågan underställs domstolarna, och det inte särskilt många ärenden som behandlas av SNAU. Tillströmningen av tvister till Industrins Uppfinnarnämnd är också liten. Det finns inte heller någon information om vilken effekt bestämmelsen i 6 § LAU har vid partsförhandlingar när ersättningen bestäms.

I de mål och ärenden som rört skälig ersättning har varken Arbetsdomstolen, SNAU eller Industrins Uppfinnarnämnd utbildat någon allmän uppfattning (metod) om hur ersättningen ska bestämmas och vad som är en skälig nivå. Det har inte heller i doktrinen närmare diskuterats vad som kan vara en användbar metod för beräkning av skälig ersättning. Skälet kan vara att det inte alltid är lämpligt att fastställa generella kriterier för beräkningen av ekonomisk kompensation. Detta innebär emellertid att vad som anses vara skälig ersättning finns det inga enhetliga kriterier för, utan det sker en öppen och fri värdering av omständigheterna i det enskilda fallet.

Prövning av ersättning enligt 6 § LAU är således, mer än 50 år efter lagens ikraftträdande, i stort öppen för fri tolkning och tillämpning av begreppet skälig. I avsaknad av mer preciserade förarbetsuttalanden och klargörande rättsfall, är det därför inte möjligt att uppskatta vad som verkligen är skälig ersättning. I det följande redovisas dock det fåtal riktlinjer som har skisserats av lagstiftaren, i uppfinnaravtalet och doktrinen samt i förekommande fall av rättspraxis och nämnders utlåtanden.

2.4 Lagens beräkningsfaktorer

Hur den ekonomiska kompensationen ska beräknas, och därmed ersättningens storlek, är för parterna självklart en viktig fråga. Det är många svårbedömda faktorer som spelar in i en skälighetsberäkning, och de varierar ofta från fall till fall. Därför har lagstiftaren ansett att lagen åtminstone måste ha några mer konkreta riktlinjer för bedömningen, och som det betonas i förarbetena har det varit önskvärt att ta upp sådana omständigheter «som i första hand böra inverka vid bestämmandet av ersättning till arbetstagaren för överlåten rätt till en uppfinning.» I 6 § andra stycket LAU anges således att i bedömningen ska särskilt tas hänsyn till uppfinningens värde, den betydelse anställningen har haft för uppfinnarverksamheten samt omfattningen av den rätt som arbetsgivaren har övertagit Men redan två av de nämnda faktorerna är ofta svåra att fastställa; det gäller uppfinningens värde och anställningens betydelse. Särskilt svårt kan det vara att bestämma den skäliga ersättningen när uppfinningen inte rör produktionsprocessen eftersom då kan den ekonomiska vinsten för arbetsgivaren inte beräknas med säkerhet, eller om arbetsgivaren väljer att förvärva uppfinningen men inte att exploatera den.

Utöver de i paragrafen uttryckligt nämnda beräkningsfaktorerna kan naturligtvis hänsyn tas även till andra faktorer vid bestämmande av ersättningens storlek.

Den ekonomiska kompensationen ska beräknas med beaktande av samtliga faktorers inverkan. Enligt Arbetsdomstolen är det emellertid inte möjligt att genom en formel ställa skilda faktorer mot varandra för att fastställa ersättningens storlek. Men utgångspunkten är rimligen den att alla i en aktuell situation relevanta omständigheter vägs mot varandra, och den skäliga ersättningen bör i slutänden bestämmas genom en avvägning av dessa. Det innebär dock att bedömningen av slutsumman blir mer eller mindre subjektiv beroende av hur faktorerna viktas. Som Bruun sammanfattat finns det vid tolkningen av vad som är skälig ersättning ett stort skönsmässigt utrymme, där «å ena sidan faktabedömningen (uppfinningens objektiva värde, anställningvillkoren), å andra sidan rättspolitiska, rättssystematiska och rättsteoretiska faktorer spelar in.»

I det enskilda fallet kan även de ersättningsprinciper som gäller enligt det arbetsrättsliga belöningsinstitutet om förslagsverksamhet utgöra förebild för beräkning av LAU-ersättning. Med stöd av (kollektivavtalsreglerad) förslagsverksamhet kan arbetsgivaren ha en rätt till arbetstagares tekniska förslag

som inte är patenterbara uppfinningar, mot att arbetstagaren kompenseras ekonomiskt. Syftet med förslagsverksamheten är att ta tillvara arbetstagares idéer till förenkling, förbättring och utveckling av arbetsgivarens verksamhet och/eller arbetsmiljö. Arbetstagarens ersättningsrätt gäller bara om förslaget ligger utanför ramen för arbetstagarens arbetsuppgifter i anställningsavtalets mening. Ersättningen ska i regel baseras på det ekonomiska och praktiska värde som förslaget har för arbetsgivaren. Om arbetsgivaren genomför förslaget, kan ersättning utgå genom kalkylering av beräknad eller uppskattad nettobesparing alternativt efter en skälighetsbedömning. Dessa beräkningsgrunder kan utgöra inspirationskälla vid beräkning av LAU-ersättningen när en uppfinning ger arbetsgivaren verksamhetsbesparingar eller effektiviserar den. Men situationen kan även vara den att uppfinningen inte rör produktionsprocessen, och då kan den ekonomiska vinsten för arbetsgivaren inte beräknas med samma säkerhet. Arbetsgivaren är kanske inte heller intresserad av att exploatera uppfinningen, utan vill kanske endast ha rätten för att slippa konkurrens från andra. I sådana situationer finns ingen anledning att hämta inspiration från det arbetsrättsliga belöningsinstitutet.

2.4.1 Uppfinningens värde

Bedömningen av uppfinningens värde ska i princip hänföra sig till tiden för arbetsgivarens övertagande av rätten. Värdet kan bl.a. bestämmas med ledning av vad arbetstagaren kan antas ha fått, om uppfinningen hade erbjudits till annan eller vad arbetsgivaren skulle vara beredd att betala för ett förvärv av en sådan uppfinning från annan. Hänsyn kan också tas till uppfinningens framtida kommersiella värde, eller om marknaden för uppfinningen är växande. Om arbetsgivaren investerat stort vid utvecklingen av uppfinningen, kan det också indikera uppfinningens värde. Men givetvis är det ofta svårt eller omöjligt att vid tidpunkten för övertagandet av uppfinningen bedöma vilket ekonomiskt värde den egentligen har. Bedöms däremot detta vid en senare tidpunkt kan det vara enklare att avgöra uppfinningens värde för arbetsgivaren. Det gäller särskilt när uppfinningen inneburit att arbetsgivaren har fått en vinst, exempelvis genom ökad omsättning eller en kostnadssänkning eller att arbetsgivarens tillverkning har rationaliserats.

Arbetsdomstolen har i ett mål från år 1982 tagit ställning till ersättningens beräkning när uppfinningen ger arbetsgivaren en vinstökning. Domstolen uttalade att om en uppfinning har «varit en förutsättning för en vinstökning bör man nämligen principiellt sett förfara så att man bestämmer denna vinstöknings storlek och därefter avgör vilken del av vinstökningen som skäligen bör tillfalla arbetstagaren.» Om ersättningsfrågan aktualiseras en tid efter arbetsgivarens övertagande, kan således omständigheten att uppfinningen har varit av stort värde för arbetsgivaren ge god ledning vid bedömningen av den ekonomiska kompensationen. Uppfinningens värde kan då enligt SNAU bestämmas med utgångspunkt vad arbetsgivaren kan anses ha varit «beredd att betala för ett förvärv av en fristående uppfinnare».

I sammanhanget ska även framhållas att en arbetsgivare inte alltid kan inskränka ersättningens storlek om det vid ett senare tillfälle visar sig att uppfinningen har haft ringa värde för arbetsgivaren. Utgångspunkten är att arbetstagaren är berättigad till skälig ersättning, och uppfinningens värde är endast en av flera beräkningsfaktorer.

- - -

Utdrag ur IP Quarterly No. 2/2010

Employees' inventions

Who owns the rights?

In the 1980s an advanced handling of information was made possible in larger companies by the introduction of a kind of computerized referral and answering system called «Hänvisningsdatorn» (HVD-system). Employees could from their telephones enter messages of cause of absence and time of return only by dialing numbers on the telephones. The first complete HVD-system in the Swedish Telecom (Swe: «Televerket») network was called Sesam and four of Televerket's own engineers were the inventors. Patent for the invention was applied for and granted in 1983.

However, the engineers could not agree with their employer Televerket about the size of their compensation. In any case, the HVD-system was a commercial success for Televerket.

After a 25-year battle for compensation, the engineers won in SNAU (Swe: «Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar»), i.e. The National Advisory Board on Patent Rights and Compensation Settlements for Inventions at Work. The four inventors considered Televerkets compensation of SEK 200.000 not enough. They brought their case before SNAU in 1986 and won; SNAU recommended its, till then, largest ever compensation; the full amount of SEK three million.

Televerket tried to declare the patent invalid, which they actually succeeded in doing in 1991. The four engineers then temporarily gave up.

Since the engineers were of the opinion that Televerket had made large profits from using their system in its telephone exchanges, they were dissatisfied with the result and additional appeals were made to the board. Last year SNAU established that Televerket - today TeliaSonera - was liable for paying compensation for the years the patent was in force, i.e. 1983-1991.

The exact amount of the compensation is not known, but SEK 3 million in the year 1986 is the equivalent of roughly SEK 5,5 million. The tragedy of the 25-year long drawn-out dispute is that two of the four engineers never lived to see the final decision of SNAU.

Increased awareness

The case of Televerket illustrates the importance of, already from the beginning, having a clear agreement of what should apply for employees' inventions. This particular example had a partly tragic outcome. Had the argument been started today the negative publicity had also made a large impact on the trade name.

At the same time as companies pay more attention to and emphasize their industrial and intellectual property rights and the commercial influence they have, the more their employees' awareness and demands grow. An awareness that a patented invention will generate returns for the employer and demands of sharing these profits.

At the same time it is often groups of employees and/or external consultants that are the sources of achievements worthy of protection. Questions of legal rights and compensation could become a big mess unless agreements as a preventive measure have been made to secure the distribution of allocations.

Labour law vs intellectual property law

Labour law and intellectual property law have very different starting points considering employees' achievements.

Labour law on the one hand has the employer in focus, and as a common rule the fruits of the employees' work are generally considered belonging to the employer.

In intellectual property law on the other hand the natural person (the creator) is put in the foreground. The basic principal is that the person, who actually has designed and developed an object worthy of intellectual property protection, becomes the holder of the right.

The relationship between employer and employee is not at all regulated regarding certain sole rights, as for example protection of designs. The existing regulation concerning design is only valid for the EU design protection and is controlled by that regulation.

Areas that are regulated beside the EU design protection are inventions (an invention does not need to be patented in order to fall under the law), circuit patterns and computer programs.

The existing regulations, with the Right to Inventions at Work Act (Swedish: «Lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar», LAU) as the most important, are non compulsory and will only apply when nothing else has been agreed upon. A great deal of these questions is regulated in collective agreements, not in the least for employees that work with construction, design or creation in some form.

The basis of intellectual property rights, such as copyright and the right to a trademark or an invention, is the fact that it is the person behind the achievement who owns it.

For those people with a job where they are supposed to do research, be creative and responsible for achievements protected by intellectual property rights, it stands to reason to regulate the right of ownership of the achievements and possible extra compensation for the originator in advance.

A firm principle is that the employee has a duty of loyalty towards the employer. However, all the clauses that are of importance for the employee must also exist explicitly in the contract of employment, even though they are regulated by collective agreements. The same applies for the contracts with employees that do not belong to a trade union, besides the fact that the employer is also in these cases bound by law to conform to collective agreements.

Mind the copyright

If the employees' achievements are an expected and normal outcome of their work assignments and part of the employer's usual field of activities, the employer has the right to use these achievements. However, according to Sanna Wolk, LL.D. and researcher at Stockholm University, there exists a rule of thumb within intellectual property law. She says that the copyright is transferred to the employer for limited use in the employer's usual sphere of activity.

Wolk also points to the fact that the difficult situation that may arise if a computer program is comprised of copyright as well as patent right protection. Due to a specific rule on computer programs within copyright law, the employer's position is strong, while it is the employee's position that is strong within patent law.

Interest from the employer

Wolk's own research shows that it is rare for employees to wish to put their invention in to practice in a business of their own. Any disputes that may arise require that the employer becomes interested. The disputes mainly concern which category the invention belongs to and thereby the level of compensation that the employee is asking for.

Invention categories

According to LAU the employer can take over all or parts of an employee's right to a patentable invention by compensating the employee. It is in the third section of LAU that the employee's right to an invention is prescribed and to what extent.

The third section further divides employees' inventions into three categories, with separate legal states for the employer. The categories are: research inventions, other inventions at work and additional inventions. The conclusive criterion for which research category is in question, and thereby the extent of the employer's statutory right to the invention, is the more or less close connection that exists between the invention and employment. The prerequisite for all three of the categories is that the utilization of the invention falls within the employer's sphere of activities, including both the company's industrial business as well as its research.

RESEARCH INVENTIONS - A research invention is an invention made by an employee, whose main field of employment consists of research or inventive activities and the invention has come into existence essentially as a result of these activities, or if the invention otherwise includes the solution of a stipulated and in closer detail stated task within the work assignment. An employer can acquire all rights to a research invention (sole rights). However, the employer can, by own choice, choose to take over only part of the rights and settle with a less extensive right. The provision should be strictly interpreted in terms of the law where this unconditional right is limited. In practice this means that the extent of the employer s unconditional rights to his employee's inventions is restricted.

OTHER INVENTIONS AT WORK - Other inventions at work are inventions that have come into existence in some other connection with the employment than mentioned in the above «research inventions» paragraph. For this kind of invention the employer receives limited advantages; a licence and negotiation right.

The licence right implies that the employer receives an unconditional right to use the invention in his own business, without any hindrance from the employee. This is a nonexclusive licence that does not exclude competing licences.

In addition, the employer has the right of preference in negotiation. This means that the employer has the possibility to make an offer on the invention, without competition, and reach an agreement with the employee to acquire a more comprehensive right to the invention. It is the employee who is at liberty to make or refuse an agreement with the employer.

ADDITIONAL INVENTIONS - An additional invention is such that it has come into existence without any relation to the employment, yet falls within

the employer's sphere of activities. Here the employer has a right of negotiation, i.e. preference over others, within a certain amount of time, to reach an agreement with the employee to acquire the desired right to the invention.

Apart from the three categories of inventions that are regulated by law and to which the employer can lay more or less far-reaching claims, there is a fourth category: «free inventions». Some of these free inventions fall completely outside the employer's sphere of activities and the employer has absolutely no right to them according to LAU. The rest of these inventions have originally fallen under the law, but the employer has renounced any claims. The employed inventor has in these cases the complete right of disposition of the invention and can, under certain circumstances, exploit it himself, or sell it to somebody else.

Aspect of time

For the employer to be able to exercise their right according to LAU, the requirement is that knowledge of the employees' inventions exists. From the fourth section of the law it is clear that if the employee makes an invention he shall «immediately» report it to the employer. For the right to be transferred, a special measure is required by the employer. According to the first paragraph of the fifth section in LAU, the employer shall inform the employee at the latest four months after receiving a correct report on the made invention about his desire to his legal right.

The employer is in no way the holder of the right to the invention before returning an answer. However, it is evident in the second paragraph of the fifth section in LAU that the employee cannot dispose of the invention as he pleases. The employee cannot, for instance, pawn it. This is explained by the fact that the right of the employer shall not be risked during the time of consideration. As disclosure could jeopardize an application for a patent, the employee is also bound to a secrecy clause; e.g. if the demand for novelty cannot be fulfilled it could possibly create competition disadvantages.

Exception

There exists in LAU an important exception regarding the employee's secrecy clause. During the time of consideration the employee can apply for a patent even if the employer still has not yet decided in the matter concerning the acquisition. The right to apply for a patent is in force as soon as the invention has been reported to the employer. If the inventor does apply, he must inform the employer thereof within a week.

The obligation to report an application for a patent has an important practical function: if the employer is informed that a patent has been applied for, the employer can withdraw the application if, for instance, the company wishes

to keep the right to the invention and keep it a business secret. Another important aspect is that the employer, to a certain extent, can exert influence on the application by ordering alterations in it.

Reading suggestion

Sanna Wolk, Employees’ Intellectual Property Rights - Ownership Rights in Computer Programs, Design and Inventions (Swe: Arbetstagares immaterialrätter - rätten till datorprogram, design och uppfinningar m.m. i anställningsförhållanden), Norstedts juridik, Stockholm 2008

Fact

SNAU - The National Advisory Board on Patent Rights and Compensation Settlements for Inventions at Work (Swe: «Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar»)

The National Advisory Board on Patent Rights and Compensation Settlements for Inventions at Work (SNAU) is a Government administrative authority subordinate to the Ministry of Employment and with the task of issuing opinions according to the Right to Inventions at Work Act (Swe: «lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar», 1949:345). The authority is led by a board. The number of cases generally amount to one or two a year. If a dispute arises between employee and employer about who owns the right of the invention, each party has the right to obtain an opinion from the board regarding questions about the implementation of the abovementioned law. If the dispute is tried in general court, the court also has the right to demand an opinion.

PM upprättad av televerkets jurist Tomas Rudén angående ersättningens storlek

Televerkets huvudkontor
Administrativa avdelningen, Farsta
Juridiska sektionen
Handläggare: Tomas Rudén

1984-01-12

Ersättning för televerkets förvärv av uppfinningar ingående i eller avsedda att ingå i hänvisningsdatorsystemet «SESAM»

UPPFINNARE: Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Jan Andersson, Benjamin Trok

UPPFINNINGAR:

1. PATENTANSÖKAN 780 2725-7
«Sammankoppling av dator i växel och hänvisningsdator». Televerket har förvärvat rätt att för egen verksamhet samt rätt för LME. Patent har ännu ej meddelats.

2. PATENTANSÖKAN 790 7914-1
«Hänvisningsanordning vid automatisk abonnentväxel». Televerket har förvärvat rätt för egen verksamhet. Patent har meddelats 1983-07-28.

3. PATENTANSÖKAN 800 1267-7
«Anordning för att inom en abonnentväxel som innefattar ett antal anknytningar och en dataenhet möjliggöra hänvisningskoppling av respektive anknytning till passningsställe eller telefonist». Televerket har förvärvat rätt för egen verksamhet. Patent har meddelats 1983-11-17.

PATENTANSÖKAN 800 8665-5
«Anordning för hänvisning/medflyttning i en televäxel» Televerket har förvärvat rätt för egen verksamhet. Patent har ännu ej meddelats.

FÖRSLAG TILL ERSÄTTNING

Enligt uppgifter från verkets fackenheter har introduktionen av hänvisningssystemet i A344-växlar inte givit verket några vinster. I abonnentväxel A345 erhålles en rimlig kostnadstäckning. Utöver dessa växlar kommer nämnda hänvisningssystem att införas i A335-växlar.

Verket har hittills nyttjat uppfinningarna i 35 st A344-växlar och 75 st växlar A345. Verket bedömer att ytterligare ett 50-tal växlar (A345 och 335) kommer att förses med hänvisningssystem baserat på uppfinningarna.

Vid bestämning av den skäliga ersättningen har vi utgått från att försäljningspriset på en medelstor abonnentväxel typ A345 med hänvisningsfunktion uppgår till ca 4,5 Mkr och att verkets vinst beräknat på affärsmässiga prissättningsgrunder skulle kunna ha uppgått till 10% dvs 450.000 kr/växel. Vi har vidare uppskattat värdet av hänvisningsfunktionen till ca 10% och erhåller då en beräknad vinst motsvarande 45.000 kr hänförlig till hänvisningsfunktionen. Av denna vinst skall en viss del utgå till uppfinnarna. Vi anser att 3% av vinsten eller 1.350kr/anläggning utgör skälig ersättning. Detta skulle motsvara en ersättning om 216.000 kr.

Tomas Rudén

Uppfinnarnas skrift till SNAU den 13 juni 1985

Statens nämnd för Arbetstagares Uppfinningar
Finansdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Ärende: 1/84 Kurt Paulsson m fl ./. Televerket

Sökande: Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok samt Jan Andersson, Filipstadsbacken 50, 123 45 Farsta

Ombud för samtliga sökande: Advokat Björn Gärde, Styrbjörn Gärdes Advokatbyrå AB, Box 26094, 100 41 Stockholm

Motpart:Televerket, 123 86 Farsta

Handläggare: Tomas Rudén, Administrativa avdelningen, Juridiska sektionen,

----

Undertecknat ombud för sökandena får inkomma med korrigerat yrkande i ersättningsfrågan, grunder, kompletterande beräkningar både avseende televerkets kommersiella nytta vid nyttjandet av det patenterade systemet och marknadsmässig ersättning till sökandena samt i sak då det gäller ersättningsfrågans bedömande och ersättningens storlek.

YRKANDE

Det yrkas att Televerket förpliktas att omedelbart till sökandena erlägga 177.768.000 kronor.

GRUNDER

1. Televerket har av sökandena den 15 januari 1980 förvärvat rätt att i Sverige nyttja sökandenas patenterbara system för anordnande av aktuell hänvisningsfunktion i abonnentväxlar, för vilket uppfinnarna den 28 juli 1983 erhöll svenskt patentnummer 7907914-1.

2. Televerket nyttjar patentet.
3. Nyttjandet av patentet har för Televerket ett mycket stort industriellt och kommersiellt värde.

BERÄKNING AVSEENDE TELEVERKETS KOMMERSIELLA NYTTA

Nyttan och värdet för Televerket gäller både nättekniska effektiviseringar och vinster vid marknadsföring av växlar och hänvisningsdatorer och fördelar sig enligt följande;

NÄTTEKNISKA EFFEKTIVISERINGAR

Enligt en inom Stockholms teleområde gjord utredning i frågan under december 1984 är marginalkostnaden för nätet idag 0,15 kr/minut, innebärande en vinst om 0,32 kr/anknytning och dag.

Med idag inom Televerket tillgängligt prognosmaterial vad gäller bl a försålda hänvisningsdatorer och återstående kundämnen kan på goda grunder antas; minst 150 sålda hänvisningsdatorer per år under 10 år, därefter är marknaden täckt. Detta ger 10 år x 150 = 1.500 hänvisningsdatorer. Varje hänvisningsdator kalkyleras med genomsnittligt 500 anknytningar per hänvisningsdator. Detta ger totalt 750.000 anknytningar. Anknytningarna installeras med 75.000/år under de 10 första åren.

Inbesparing under de första 10 åren (1982-91) 75.000 x 10)/2 x 0.32 x 230 x 10 = 276.000.000.

Inbesparing under resterande 7 åren (1992-98) 750.000 x 0.32 x 230 x 7 = 386.400.000.

Total inbesparing 662.400.000 kronor.

MARKNADSFÖRING AV VÄXLAR

Televerket erbjuder ej hänvisningsdatorer till det elektromekaniska växelsortimentet, vilket innebär att kund, (under perioden fram till juli 1984 kunde funktionen erhållas i den elektromekaniska växeln A344, 300 - 9000 anknytningar) som önskar erhålla den aktuella hänvisningsfunktionen tvingas att av Televerket införskaffa modern elektronisk växel. Vid marknadsföringen av de nya växlarna mot kunder som idag har elektromekaniska växlar åberopar Televerket de ekonomiska fördelar som den aktuella hänvisningsfunktionen ger kunden och vilka redovisats i sökandenas inlaga till SNAU, bilaga 7 .

Detta innebär bl a tidigareläggning av växelbyten, vilka kan uppskattas medföra en ökad försäljning av 40 växlar/år under en 5-årsperiod, dvs 200 växlar.

Växelpriset är 4.500 kr/anknytning och medelantalet anknytningar per växel är 200, vilket ger 900.000 kr/växel och totalt 36.000.000 kronor/år och för samtliga 200 växlar ger detta 180.000.000 kronor. Televerkets vinst uppskattas till 10%, dvs 18.000.000.

MARKNADSFÖRINGEN AV HÄNVISNINGSDATORER

a) Av angiven totalvolym, dvs 1.500 hänvisningsdatorer försålda med 150 per år under 10 år, beräknas Televerket leverera 60% = 900 hänvisningsdatorer.

b) Priset till kund beräknas enligt följande:

- pris hänvisningsdator, medelpris per enhet	370 000 kr
- gäller PRESENT-såld genom Televerket, anslutningsavgift	62 000 kr
- serviceavgift under 6 år (antagen livslängd). 8 % av 370.000 kr	177 600 kr
	609 600 kr

c) Vinstberäkning

- 21 %, enligt televerket på hänvisningsdatorpriset	77 700 kr
- anslutningsavgift	62 000 kr
- serviceavgift 21 %	37 296 kr
	176 996 kr

Detta ger för 900 hänvisningsdatorer 159.300.000.

d) Under patenttiden omsättes de 900 hänvisningsdatorerna 2 gånger. Detta ger en ytterligare vinst om 159.300.000

e) Total vinst för televerket vid försäljning av hänvisningsdatorer blir sålunda 159.300.000 + 103.500.000 = 262.800.000 kronor.

Total vinst/ekonomisk nytta för televerket

a) näteffektivisering	662.400.000
b) marknadsföring, växlar	18.000.000
c) marknadsföring hänvisningsdator	262.800.000
totalvinst	943.200.000

ERSÄTTNINGENS STORLEK

Arbetsdomstolen har fastställt att ersättningen skall motsvara vad Televerket fått betala om Televerket förvärvat rättigheterna från en utomstående.

(1) Royalty vid försäljning av hänvisningsdatorer

Vid ett förvärv av licensrätt från utomstående hade Televerket haft att erlägga en royalty sannolikt ej understigande 10 % av Televerkets försäljningspris med avseende på försäljningen av hänvisningsdatorer.

Intäkterna vid försäljning är 609.600 kr per hänvisningsdator, vilket för 1.800 enheter ger 1.097.280.000 kronor. Royaltybelopp att erlägga uppgår därmed till 109.728.000 kronor.

(2) Nättekniska effektiviseringar och marknadsföring av växlar.

När det gäller värdet för Televerket med avseende på a) nättekniska effektiviseringar och b) marknadsföringen av växlar yrkas 10 % av den vinst/inbesparing Televerket gjort, dvs 10 % av (662,4 milj. + 18 milj.) 680,4 milj., dvs 68.040.000 kronor.

I ärendet Gravander II i AD har Televerket såsom skälig ersättning vitsordat 10 % av Televerkets vinst/inbesparing.

Sammanlagd ersättning till sökandena.

Total ersättning till sökandena skall därför utgå med	109.728.000
	68.040.000
	177.768.000

Med hänsyn till att utbetalning skulle skett för 4 år sedan skall diskontering av beloppet ej ske, varför sökandena yrkar att Televerket till dem skall utge 177.768.000 kronor.

Sakframställning avseende ersättnings utgående och dess storlek

Förutsättningar för ersättnings utgående

Arbetsdomstolen har, bl a i ärendet Gravander, AD 1983 nr. 19, fastställt att ersättning skall utgå om följande förutsättningar är uppfyllda, nämligen:

(1) att uppfinningen är patenterbar
(2) att uppfinningen användes av Televerket samt
(3) att uppfinningen har ett kommersiellt och industriellt värde.

Frågorna avseende patentbarhet och värdet för Televerket skall hänföras till tidpunkten för Televerkets rättsförvärv. Vidare förklarade AD i samma ärende att patentets omfattning saknar betydelse och att det ej åligger arbetsgivare eller arbetstagare att söka patent på uppfinningen.

Bedömningen av kommersiellt och industriellt värde

AD, 1983 nr 19, har fastslagit att en uppfinning som används av arbetsgivaren och ger vissa förbättringar har ett kommersiellt och industriellt värde för vilket uppfinnarna skall ersättas.

För värdets fastställande är vidare, enligt samma AD-dom, avgörande om nyttjandet av uppfinningen är en nödvändig förutsättning för att erbjuda patenterad funktion. Patentet avser en funktion och inte en hänvisningsdator, varför erbjudandet av funktionen inte är möjlig för Televerket utan att patentet nyttjas.

Ersättningens storlek

Enligt AD 1983 nr 19 skall värdet motsvara vad arbetsgivaren skulle fått betala om han förvärvat rättigheterna från en utomstående.

Begränsning av ersättningens storlek

Då ersättning fastställts enligt ovan skall hänsyn tas till den betydelse anställningen kan ha haft för tillkomsten av uppfinningen. Storleken på avdragsposten är beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, varvid det gäller att undersöka vilken anställning sökandena har haft och vilka arbetsuppgifter som därvid ålegat dem. Har sambandet mellan uppfinnarens arbetsuppgifter och uppfinningens tillkomst varit mycket påtagligt får avdragsposten i beräkningen stor betydelse. Har något samband inte förelegat kanske det inte blir fråga om något avdrag överhuvudtaget, AD 1982 nr 21, 1983 nr 19.

Enligt AD skall ställning tas till uppfinnarnas anställning och om arbetsgivarens resurser kan ha legat till grund för uppfinningen.

Uppfinnarnas anställning

Televerket har i förvärvsbrevet 1980-01-15 som grund för licensrättsförvärv åberopat lag om rätt till arbetstagares uppfinningar § 3, 2:a stycket, vilket avhandlar «uppfinning vars nyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde men som tillkommit i annat samband med anställningen än i första stycket sägs, äger arbetsgivaren förvärva rätt att utan hinder från arbetstagaren utöva uppfinningen i sin verksamhet».

Televerket har därmed angivit att uppfinningen inte faller in under samma lags § 3 l:a stycket som avser «utgör forsknings- eller uppfinnarverksamhet arbetstagares huvudsakliga arbetsuppgift och har en uppfinning tillkommit väsentligen såsom resultat av denna verksamhet, eller innefattar en uppfinning eljest lösningen av en i tjänsten förelagd, närmare uppgift, äger arbetsgivaren, om uppfinningens nyttjande faller inom hans verksamhetsområde, helt eller delvis inträda såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende på uppfinningen.»

Sökandenas arbetsuppgifter inom Televerket var, som framgår av sökandenas inlaga till nämnden av den 4 april 1984, varken av forsknings- eller uppfinnarkaraktär, utan avsåg att realisera funktioner som specificerats av andra instanser. Uppfinningen hade kunnat göras av samtliga personer inom och utom företag, såsom t ex Televerket och Ericsson, med viss kännedom om

tidigare hänvisningsfunktioner och växelfunktioner. Enbart inom Televerket och Ericsson torde kretsen inte understiga 500 personer, vilka haft tekniska förutsättningar att göra uppfinningen.

Sambandet mellan sökandenas arbetsuppgifter och uppfinningens tillkomst har därmed ej varit «mycket påtagligt» vilken AD kräver för att avdragsposten skall få stor betydelse.

Arbetsgivarens resurser

AD anser här att det «t ex kan vara så att det varit en förutsättning för att arbetstagaren överhuvudtaget skulle kunna göra uppfinningen att han haft tillgång till arbetsgivarens resurser, laboratorier eller den utrustning som uppfinningen avser», AD 1982 nr 21 och 1983 nr 19.

Sökandena har inte använt Televerkets resurser innan dessa för Televerket presenterade sina idéer. Uppfinningens karaktär av system medförde att behov av att använda Televerkets resurser, för utförande av test och beräkningar, inte förelåg för uppfinningens tillkomst.

Avstämningstidpunkt för bedömningen avseende användande av arbetsgivarens resurser är, AD 1983 nr 19 sid 188 st. 2, om resurser använts innan uppfinnaren presenterat sina idéer för arbetsgivaren eller om resurserna använts efter presentationen och baserat på att uppfinnaren efter presentation av arbetsgivaren erhållit direkt uppdrag att arbeta med uppfinningen.

Stockholm den 13 juni 1985

Björn Gärde

Statens skrift i SNAU 1985-09-13, som är svar på uppfinnarnas ansökan om utlåtande av nämnden

Statens Nämnd för Arbetstagares Uppfinningar
c/o Sten Lundqvist
Finansdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Ärende nr 1/1984 Kurt Paulsson m.fl ./. televerket

Televerket har följande att anföra.

1.YRKANDE

Televerket hemställer att nämnden avger utlåtande över uppfinningarna enligt svenska patenten jämte patentansökningarna enligt nedan. Verket hemställer därjämte att dessa uppfinningar behandlas i ett sammanhang med den uppfinning vilken sökandena begärt utlåtande över och att nämnden rekommenderar en ersättning om 160 000 kr för den rätt televerket förvärvat till de sex uppfinningarna.

2.KORT BESKRIVNING AV UPPFINNINGARNA

Patentansökan nr 7802725-7

«Anordning vid en automatisk abonnentväxel» Uppfinningen avser en viss typ av sammankoppling av dator i växel och hänvisningsdator.

Patent har ännu ej meddelats på uppfinningen till följd av invändningar från Ericsson och televerket.

Televerket har förvärvat rätt att utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde samt rätt för Ericsson att nyttja densamma.

Patentansökan 8001267-7

«Anordning för att inom en abonnentväxel som innefattar ett antal anknytningar och en datorenhet möjliggöra hänvisningskoppling av respektive anknytning till passningsställe eller telefonist»

Uppfinningen avser indelning av anknytningar i kategorier. Viss kategori har visst passningsställe. Annan kategori saknar passningsställe.

Patent har meddelats på uppfinningen med publiceringsnummer 429.082.

Televerket har förvärvat rätt att utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde.

Patentansökan 8008665-5

«Anordning för hänvisning/medflyttning i televäxel»

Uppfinningen avser sammankoppling av växelns hänvisningsdel med personsökare/telefonsvarare. Egenhänvisning kan ske till personsökare/telefonsvarare. Patent har ännu ej meddelats på uppfinningen.

Televerket har förvärvat rätt att utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde.

Patentansökan 8103583-4

«Anordning vid automatisk abonnentväxel» (PauIsson-Trok)

Uppfinningen avser sammankoppling av växelns hänvisningsdel med elektroniskt katalogregister. Markering av hänvisade anknytningar kan införas i anslutning till namn i katalogregister.

Patent har ännu ej meddelats på uppfinningen

Televerket har förvärvat rätt att utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde.

Patentansökan 8306547-4 «Anordning vid ett terminalsystem» (Paulsson-Trok)

Uppfinningen avser hopkoppling av växelns hänvisningsdel med tidredovisningssystem.

Patent har ännu ej meddelats på uppfinningen.

Televerket har förvärvat rätt att utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde.

3. GRUND FOR TELEVERKETS YRKANDE

Enligt televerkets mening är det lämpligt att i ett sammanhang behandla samtliga uppfinningar som ingår i hänvisningssystemet. Detta har varit verkets utgångspunkt vid tidigare förhandlingar med uppfinnarna. Huvudskälet är att en samtidig behandling ger en kortare handläggningstid och därmed också lägre kostnader för parterna. En gemensam handläggningstid minskar också behovet av att särskilja vad varje särskild uppfinning medfört i form av nytta och intäkter för televerket. Det förhållandet att de tillkommande uppfinningarna har samma upphovsmän eller upphovsmän inom samma grupp av uppfinnare utgör ytterligare ett skäl för en sådan gemensam handläggning.

4. UTVECKLING AV HÄNVISNINGSSYSTEM INOM TELEVERKET

Under 1970-talet började vissa växelkunder att utnyttja minidatorer för att lagra upp besked om hänvisningskopplade anknytningar. Dessa datorer var helt fristående i förhållande till abonnentväxeln. Ett exempel på ett sådant system för hänvisningstjänst utgör det så kallade PIA-systemet, som levererades till kunder redan före inlämnandet av patentansökan 7907914-1. Det är att märka att även detta system, PIA-systemet, i likhet med det system som kom att utvecklas av televerket byggde på den så kallade «egenhänvisningen» dvs att abonnenten själv genom kodtagning på det fristående systemets terminal lämnade hänvisningsbesked till en operatör/-telefonist.

Planer på utveckling av ett hänvisningsdatorsystem inom televerket framkom under slutet av 1970-talet. Verket diskuterade härvid olika möjliga lösningar. Det naturliga vad gäller televerkets kommande elektroniska växlar hade varit att integrera hänvisningsfunktionen i abonnentväxeln. Televerket valde emellertid att utveckla en hänvisningsdator sammankopplad med abonnentväxeln.

Under 1977 startades en provverksamhet i televerkets då dominerande abonnentväxelsystem, den elektromekaniska abonnentväxeln A344. Provning utfördes dels vid Försäkringskassan i Stockholm dels vid FOLKSAM. I december 1978 fastställdes slutgiltigt specifikationerna på den yttre datorutrustning med tillhörande terminaler som skulle anslutas till abonnentväxeln .

Under februari 1980 gick televerket ut med en anbudsförfrågan beträffande de delar i hänvisningssystemet som inte skulle utvecklas av televerket dvs hänvisningsdator med tillhörande terminaler. Avtal träffades med FRIKAB som konstruerade datorutrustningen och även tillverkade utrustning för verkets räkning. Hänvisningsdatorsystemet började marknadsföras av televerket under våren 1982 som ett tillbehör för A344- och A345-växlar.

Introduktionen av hänvisningssystemet, i fortsättningen kallat SESAM-systemet, i A344-växlar visade sig bli en ekonomiskt mindre lyckad satsning för televerket i huvudsak beroende på de stora kostnader för revidering av växlar som måste till för att inkoppling av hänvisningsdator skulle kunna ske. Då

verket med utgångspunkt från detta gjorde bedömningen att produkten skulle bli osäljbar om de faktiska kostnaderna togs ut av verkets kunder upphörde verket att marknadsföra systemet till denna växeltyp. Totalt levererades 41 stycken SESAM-system till dessa växlar typ A344.

SESAM-systemet levererades även till televerkets elektroniska abonnentväxel, A345. Totalt levererades 124 stycken SESAM-system till växlar typ A345.

Som framgår av det följande har, från och med 84-07-01, marknadsföringen av det televerksutvecklade SESAM-systemet helt upphört. Televerket säljer nu ett modernare system benämnt PRESENT på provisionsbasis.

Det direkta ansvaret för televerkets del vid utvecklingen av hänvisningssystemet SESAM låg på dåvarande «Kontoret för utveckling och konstruktion av abonnentväxlar med tillsatsutrustningar», (Uav), för vilket Kurt Paulsson var chef och där övriga uppfinnare tjänstgjorde. Kontoret skulle också följa marknadsutvecklingen inom produktområdet samt delta vid upphandling av utrustningen utifrån. I kontorets uppgift ingick även att ha kontakt med såväl verkets lokala enheter som verkets kunder.

5. YTTRANDE ÖVER SÖKANDENAS INLAGA

Nedan angivna avsnittsbeteckningar motsvarar de avsnittsbeteckningar som använts i sökandenas inlaga 85-06-13.

«A. YRKANDE»

Televerket bestrider yrkandet.

«B. GRUNDER»

Sökandena ger sken av att televerket genom sitt rättsförvärv fått tillgång till ett helt komplett hänvisningssystem. Verket hävdar att uppfinningen enligt det svenska patentet 7907914-1 avser endast en mycket liten del av dylikt hänvisningssystem nämligen den så kallade «egenhänvisningen».

Televerket har som tidigare redovisats sålt ett egenutvecklat hänvisningsdatorsystem, SESAM-systemet. I detta system, vilket för övrigt har liknande uppbyggnad som konkurrerande hänvisningssystem på marknaden, används en uppbyggnad som beskrives i patentskriften jämte en del av de uppfinningar som televerket nu begär att nämnden skall uttala sig om. Omfattningen av detta nyttjande beskrives nedan i samband med verkets kommentarer till uppfinnarnas syn på televerkets kommersiella nytta av uppfinningen.

Televerket försäljer sedan 1984 ett informationssystem typ PRESENT som är uppbyggt kring liknande grundidéer som SESAM-systemet. PRESENT-systemet är utvecklat av företaget Teleplan med vilket televerket slutit ett agenturavtal.

«C. BERÄKNING AVSEENDE TELEVERKETS KOMMERSIELLA NYTTA»

1) NÄTTEKNISKA EFFEKTIVISERINGAR

Televerket har ej kunnat få fram den utredning som åberopas av sökandena. Televerket har därför låtit göra en analys av hänvisningsfunktionens betydelse för nätekonomin.

Analysen som utförts på televerkets nätavdelning och av expertis inom området visar att det inte finns någon som helst grund för uppfinnarnas påståenden om nättekniska vinster/effektiviseringar i nätet till följd av en hänvisningsfunktion. Orsaken härtill är att effektivare besvarande av anrop minskar trafiken. Mindre trafik ger teoretiskt sett televerket möjlighet att bygga ett mindre och därmed billigare nät. En annan motsatt effekt av minskad trafik är emellertid mindre intäkter för televerket. Sammantaget ger detta för televerkets del en förlust eftersom de teoretiska inbesparingarna i nätet inte är lika stora som inkomstbortfallet. Verkets analys bilägges (bilaga 6).

Televerket vitsordar ej sökandenas vinstberäkning och yrkande på denna punkt.

2) MARKNADSFÖRING AV VÄXLAR

Televerket avvisar även denna faktor som grund för ersättningen. Verket har inga som helst indikationer på att kunder med äldre elektromekaniska växlar skulle tidigarelägga ett växelbyte av den huvudsakliga anledningen att de därmed kan erhålla hänvisningsfunktion, än mindre av skälet att erhålla möjlighet till egenhänvisning.

3) MARKNADSFÖRING AV HÄNVISNINGSDATORER

Televerket kan ej vitsorda av sökandena angivna försäljningsvolymer och ej heller i övrigt den modell för vinstberäkning som sökandena redovisar.

Televerket anser dock liksom sökandena att en beräkning grundad på verkets resultatet lämpligen kan användas för bestämning av den skäliga ersättningen såväl för uppfinningen enligt det svenska patentet 7907914-1 som för övriga uppfinningar.

Verket har härvid följande utgångspunkter.

Hittills har levererats och/eller kontrakterats 215 stycken hänvisningsdatorer varav 165 stycken av typ SESAM. Av dessa 165 SESAM-installationer har 41 stycken levererats till A344-växlar och 124 stycken till A345-växlar. Resterande 50 utgör PRESENT-system.

Televerket bedömer med hänsyn till den mycket snabba teknikutvecklingen att nya system som kommer att falla utanför uppfinningarna finns framtagna inom en 5 års-period.

Uppskattningsvis kommer det att inom en 5 års-period finnas ytterligare ca 600 stycken abonnentväxlar som skulle kunna förses med system typ PRESENT. Det är rimligt att antaga att ca 350 stycken av dessa kommer att förses med hänvisningsdator. Televerket beräknas kunna ta ca 50% av denna marknad eller ca 175 system. Härvid har televerket beaktat att krafter verkar för att verkets monopol på abonnentväxlar skall tas bort. Den konkurrens som då kan komma att uppstå på abonnentväxelsidan kommer att påverka verkets möjligheter att sälja hänvisningsdatorer då det finns anledning att anta att växelkunder kommer att köpa såväl växel som hänvisningsdator från samma leverantör.

Från televerkets sida vill vi också framhålla att televerket sammantaget inte gjort några faktiska vinster vid försäljning av SESAM-system till de äldre elektromekaniska växlarna typ A344 till följd av stora kostnader i samband med revideringsarbete i abonnentväxeln.

Vad gäller försäljning av SESAM-system till A345-växeln har televerket beklagligtvis inte kunnat ta fram en fullständig kalkyl. För att inte i onödan fördröja ärendets handläggning väljer televerket att göra antagandet att vinsterna ligger på samma nivå som vid försäljning av PRESENT-system till A345-växlar.

Avgiften om 62 000 kr erlägges av A345-kunder som väljer att komplettera sin abonnentväxel med hänvisningsfunktion och är avsedd att täcka televerkets kostnader i samband med utveckling av det särskilda datorprogram inklusive den erforderliga hårdvara som krävs i samband med införandet av hänvisningsdatorsystemet. Avgiften är framräknad med utgångspunkt från en utvecklingskostnad om ca 3 Mkr. 13 000 kr av denna avgift utgör självkostnaden för hårdvara och resterande 49 000 hänför sig till utvecklingskostnaden av programvaran.

Utöver denna initialkostnad har televerket ytterligare lagt ned ca 2.5 Mkr i samband med vidareutveckling av programvaran och anpassning av densamma till PRESENT-installationer i A345-växlarna.

Anslutningsavgift kommer även framledes att behöva tas ut för PRESENT-installationer i det kommande abonnentväxelsystemet typ A335. Här pågår för närvarande utveckling av en programvara och kostnaden för denna beräknas komma att uppgå till ca 3 Mkr. Införande av hänvisningsdatorsystem till dessa växlar beräknas kunna ske tidigast under 1987.

Televerket avvisar sålunda sökandenas påstående om att anslutningsavgiften utgör en ren vinst för televerket.

Den serviceavgift som televerket tar ut ger ej någon vinst för televerket.

Påståendet att varje hänvisningsdator skulle omsättas två gånger under abonnentväxelns livstid är felaktigt. Televerket finner det rimligt att räkna med att endast enstaka exemplar kommer att bytas ut och då i huvudsak äldre SESAM-anläggningar. Antalet är omöjligt att uppskatta.

«C. ERSÄTTNINGENS STORLEK»

Med hänsyn till vad som ovan nämnts kan den skäliga ersättningen beräknas på följande sätt.

SESAM-SYSTEM TILL A345-VÄXLAR

RESULTAT VID FÖRSÄLJNING

Genomsnittligt pris per hänvisningsdator	400 000 kr
Uppskattat täckningsbidrag per system före avdrag för «overheadkostnader»	15 000 kr

RESULTAT VID FÖRSÄLJNING AV 124 SYSTEM 1.9 Mkr

RESULTAT I FORM AV ANSLUTNINGSAVGIFTER

Intäkt 62 000 per anläggning	62 000x124 = 7.7 Mkr
Produktionskostnad för hårdvara	13 000x124 = 1.6 Mkr
Utvecklingskostnad för programvara	3 Mkr

RESULTAT FRÄN ANSLUTNINGSAVGIFTER 3.1 Mkr

PRESENT-SYSTEMET TILL A345-VÄXLAR

RESULTAT VID FÖRSÄLJNING

Genomsnittligt pris per hänvisningsdator (800 nr)	310 000 kr
Televerkets provision 21%	65 100 kr
Televerkets kostnader	50 000 kr

RESULTAT VID FÖRSÄLJNING AV 100 ANLÄGGNINGAR EFTER AVDRAG FÖR KOSTNADER (15 000 x 100) 1.5 Mkr

RESULTAT I FORM AV ANSLUTNINGSAVGIFTER

Intäkt 62 000 per anläggning	62 000x50 = 3.1 Mkr
Produktionskostnad för hårdvara	13 000x50 = 0.65 Mkr

Utvecklingskostnad för programvara 2.5 Mkr

RESULTAT FRÄN ANSLUTNINGSAVGIFTER 0 kr

PRESENT-SYSTEM TILL A335-VÄXLAR

RESULTAT VID FÖRSÄLJNING

Genomsnittligt pris per hänvisningsdator	250 000 kr
Televerkets provision 21%	52 500 kr
Televerkets kostnader	40 500 kr

RESULTAT VID FÖRSÄLJNING AV ANLÄGGGNINGAR EFTER AVDRAG FÖR KOSTNADER (12000x125)=1.5 Mkr

RESULTAT I FORM AV ANSLUTNINGSAVGIFTER

Verket räknar med att anslutningsavgiften kommer liksom i fallet med PRESENT-systemet anslutet till A345-växlar, att anpassas till en nivå som ger kostnadstäckning för televerket

	37 000x125 4.6 Mkr
Produktionskostnad för hårdvara	13 000x125 1.6 Mkr
Utvecklingskostnad för utveckling av programvara	3 Mkr

NETTORESULTAT FRÅN ANSLUTNINGSAVGIFTER 0 kr

Televerket anser att såsom en utgångspunkt för fastställande av den skäliga ersättningen för samtliga uppfinningar bör läggas det sammantagna resultatet för SESAM-systemet om 5.0 Mkr och för PRESENT-systemet om 3.0 Mkr.

Det bör härvid beaktas att resultatet ej utgör en ren vinst för televerket. Televerket hänvisar till vad som anförts på sid 8 under avsnitt «3) MARKNADSFÖRING AV HÄNVISNINGSDATORER». Under beaktande särskilt av den avgörande betydelsen som anställningen vid televerket haft för uppfinningarnas tillkomst finner televerket rimligt att såsom skälig ersättning vitsorda ett belopp om 100 000 kr baserat på SESAM-resultat och ett belopp om 60 000 kr för PRESENT-resuItatet eller motsvarande ca 2% verkets totala resultat. Anställningens betydelse i sammanhanget redovisas under avsnitt «D».

«D. SAKFRAMSTÄLLNING AVSEENDE ERSÄTTNINGS UTGÅENDE OCH DESS STORLEK»

Sökandena hänvisar till AD:s behandling av Gravander-målen.

AD's uttalande i mål nr AD 21/82 att omfattningen av patentet inte skulle tillmätas någon betydelse måste ses i sitt sammanhang. AD-målet behandlade en uppfinning som medförde två näraliggande tekniska effekter varav endast

den ena klart framgick av patentskriften. Den andra tekniska effekten hade endast diskuterats i samband med uppfinningsanmälan men ej medtagits i patentskriften. AD fann att den patentansökta uppfinningen såsom den anmäldes till televerket omfattade båda tekniska effekterna. Att ta AD:s ställningstagande i detta speciella fall till intäkt för att ett patents skyddsomfång aldrig skall tillmätas något betydelse är naturligtvis felaktigt.

Televerket menar att en avgörande faktor vid bestämning av den skäliga ersättningen måste vara det tekniska bidrag en uppfinning tillfört relativt teknikens ståndpunkt vid tidpunkten för tillkomsten av uppfinningen.

Sökandena gör vidare gällande att ersättningen till en anställd uppfinnare skall motsvara vad arbetsgivaren skulle fått betala om han förvärvat rättigheter från en utomstående.

I det aktuella ärendet har av sökandena ingen utredning förebragts som utvisar vad ett företag skulle varit berett att betala för en licens till någon av uppfinningarna. Det saknas bland annat därför enligt televerkets mening anledning att närma sig ersättningsfrågan från denna utgångspunkt.

Televerket finner i dagsläget ej skäl att göra gällande att någon av uppfinningarna utgör ett resultat av forsknings- och/eller uppfinnarverksamhet eller att någon av uppfinningarna innefattar lösningen av en i tjänsten förelagd närmare preciserad uppgift.

Televerket finner dock att sambandet med upphovsmännens tjänsteåligganden är starkt. Av uppfinnarnas befattningsbeskrivningar, se bilaga 7-10, framgår att de haft till huvudsaklig uppgift att framta konstruktioner inom området abonnentväxlar med tillsatsutrustningar.

Televerket avvisar uppfinnarnas påstående att uppfinningen kunnat göras av vilken genomsnittsfackman som helst. Den organisatoriska placeringen och de speciella tekniska erfarenheter som uppfinnarna fått genom sitt arbete vid televerket var en absolut förutsättning för uppfinningens tillkomst. Dessutom hade uppfinnarna genom sin anställning tillgång till televerkets och Ellemtels och i hög grad även Ericssons tekniska resurser inom området. Televerkets utrustningar, provanläggningar samt televerkets och televerkets kunders erfarenhet har också stått till uppfinnarnas förfogande. Därjämte har uppfinnarna kunnat dra nytta av de tekniska landvinningar som tillförts televerket inom hänvisningsdatorområdet genom televerkets samarbete med företaget FRIKAB vid framtagandet av datorutrustningen i SESAM-systemet för televerkets räkning.

Stockholm den 1985-09-13

Tomas Rudén Rolf Pragsten

Televerkets stämningsansökan i Stockholms tingsrätt 1985-03-14 med yrkande om ogiltigförklaring av patent (patent 79)

Till Stockholms tingsrätt

Kärande: Televerket, 123 86 Farsta

Ombud: Advokat Fritz Engström, Box 16 282, 103 25 Stockholm, tel: 08/24 84 00

Tekniskt biträde: Patentingenjör Berne Karlsson, Patentkontoret, Televerket, 123 86 Farsta

Svarande:

Avdelningsdirektör Kurt Paulsson, Filipstadsbacken 50, 123 4 5 Farsta
Byrådirektör Valter Svedberg, Räfsnäsvägen 43, 125 42 Älvsjö
Byrådirektör Benjamin Trok, Byvägen 5, 13 6 7 5 Handen
Ingenjör Jan Andersson, Sulitelmavägen 15, 161 33 Bromma

Saken: Ogiltigförklaring av patent.

Som ombud för Televerket (Bil A) får jag härmed anhålla om stämning på svarandena.

Svarandena, som samtliga är eller varit anställda hos Televerket är innehavare av svenska patentet 7907914-1 med benämningen Hänvisningsanordning vid automatisk abonnentväxel (Bil B). Patentet beviljades den 28.7.1983 efter ansökan den 25.9.1979, vilken utlades den 18.4.1983.

Den patenterade uppfinningen har tillkommit i samband med svarandenas anställning. Televerket har därför enligt lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar meddelat svarandena att Televerket önskar förvärva en enkel licens under patentet. Sedan svarandena framställt krav på ersättning

för licensen med belopp som vida överstiger vad Televerket anser vara skäligt har Televerket verkställt utredningar angående teknikens ståndpunkt på dagen för ansökningen om patentet. Härvid har framkommit att patent på uppfinningen inte borde ha beviljats.

Patentkrav 1 kan uppdelas i bestämningar enligt bifogad upp ställning (Bil C).

I patentbeskrivningen har på ett icke uttömmande sätt beskrivits teknikens ståndpunkt och uppfinningen i betydelse av problem och lösning.

Till teknikens ståndpunkt hörde förutom den vid granskningen av ifrågavarande patentansökan beaktade - av sökandena gjorda - svenska patentansökningen 7802725-7 (här kallad SP) även svenska patentet 166 033 (här kallat LM). Eftersom vissa skillnader finns mellan SP i det skick den blev tillgänglig den 10.9.1979 och i det skick den utlades bifogas båda versionerna (Bil D-E).

Det till grund för uppfinningen liggande problemet har angetts i patentbeskrivningen och kan litet mera preciseras på följande sätt. När en person lämnar sin plats begär man ofta att han skall lämna besked härom. Beskedet kan avse orsak till frånvaron utgångs- och återkomsttider m m. Det är viktigt att de anropande erhåller snabba och korrekta besked samt att telefonistens arbete underlättas.

Två alternativa lösningar finns på nämnda problem.

Vid det första alternativet används en helautomatisk utrustning enligt LM. Utrustningen innefattar talmaskiner programmerbara med olika besked. När en anropande söker en hänvisad anknytning anslutes han till en talmaskin som ger besked om hänvisningen. Vid sådana helautomatiska utrustningar är det genom LM känt att självhänvisa sig (välja besked) från egen anknytning genom att lyfta handmikrotelefonen och ta en kod. Med hjälp av koden väljs den talmaskin (det minne) ut som skall ge den information som den självhänvisande önskar ge.

Det andra alternativet är att använda en telefonistbetjänande utrustning enligt SP. I denna utrustning ingår telefonisten som länk vid besvarandet av inkommande anrop till hänvisad abonnent. Denna kända telefonistbetjänande utrustning innefattar dels hänvisningsdatorn i vilken olika besked är inprogrammerbara (motsvarar nämnda talmaskiner) och dels en dataskärm på vilken det utvalda beskedet kommer upp då telefonisten besvarar anropet I den kända telefonistbetjänande utrustningen kan utväljningen av besked i hänvisningsdatorn ske enligt två alternativ.

Antingen kan anknytningsinnehavaren lämna meddelande direkt till telefonisten per telefon eller på annat sätt, varefter telefonisten ombesörjer utväljningen av besked från sin terminalapparat. Detta alternativ anges i det nu omstridda patentet tillhöra det förut kända.

Ett andra alternativ är att man liksom vid helautomatiska utrustningar väljer ut beskedet genom kodtagning på den egna apparaten.

För fackmannen låg det nära till hands att till vad som var känt genom SP foga sådant om vilket han fått anvisning genom LM. Den i patentkrav 1 angivna uppfinningen skiljer sig därför inte väsentligt från vad som blivit känt före dagen för ansökan om patent.

Vad som upptagits i patentkrav 2-10 saknar uppenbarligen särskilt skydds-värde.

Under åberopande av vad ovan anförts yrkar Televerket att rätten måtte

1. förklara patentet 7907914-1 ogiltigt och

2. förplikta svarandena att solidariskt ersätta Televerket för rättegångskostnad.

Stockholm den 14 mars 1985

Fritz Engström

Nämndens första beslut 1986 i vilket nämnden rekommenderar ersättning med 3 milj. kr.

STATENS NÄMND FÖR ARBETSTAGARES UPPFINNINGAR

UTLÅTANDE Dnr 1/1984

Stockholm 1986-12-22

SÖKANDE

1. Kurt Paulsson, Filipstadsbacken 50, 123 43 FARSTA

2. Jan Andersson, Sulitelmavägen 15, 161 33 BROMMA

3. Valter Svedberg, Rävsnäsvägen 43, 125 42 ÄLVSJÖ

4. Benjamin Trok, Bivägen 5, 136 75 HANDEN

Ombud för 1-4: advokaten Björn Gärde, Styrbjörn Gärdes Advokatbyrå AB, Box 26094, 100 41 STOCKHOLM

FÖRKLARANDE

Staten genom televerket, 123 86 FARSTA

Ombud: advokaten Leif Thorsson, Carl Swartling Advokatbyrå, Box 1650, 111 86 STOCKHOLM

NÄMNDENS REKOMMENDATION

Ersättning till sökandena gemensamt bör utgå med tre miljoner (3 000 000) kr.

BAKGRUND

Sökandena är anställda vid televerket, Andersson sedan år 1970 och de övriga sedan längre tid tillbaka. Under anställningstiden har de tillsammans gjort bl.a. följande uppfinningar, vilkas utnyttjande faller inom televerkets verksamhetsområde.

1. Anordning vid en automatisk abonnentväxel (patentansökan nr 7802725-7; frågan huruvida ansökan skall bifallas ännu ej avgjord; i fortsättningen benämnd ansökan 78).

2. Hänvisningsanordning vid automatisk abonnentväxel (patentansökan nr 7907914-7, patent nr 427 606; i fortsättningen benämnd patent 79).

3. Anordning för att inom en abonnentväxel som innefattar ett antal anknytningar och en datorenhet möjliggöra hänvisningskoppling av respektive anknytning till passningsställe eller telefonist (patentansökan nr 8001267-7, patent nr 429 082; i fortsättningen benämnd patent 80).

Alla tre uppfinningarna hänför sig till den s.k. hänvisningstjänsten inom en automatisk abonnentväxel.

Uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 79 avser anordningar där en datorutrustning, i vilken information som är knuten till hänvisningstjänsten kan föras in, ansluts till och samverkar med en avkännande och styrande enhet inom växeln, så att inkommande extern eller intern anrop till en hänvisad anknytning överförs till en telefonist eller ett passningsställe samtidigt som den i datorutrustningen införda informationen beträffande anknytningen i fråga presenteras för telefonisten eller passningsstället på en till datorutrustningen hörande bildskärm e.d. Telefonisten eller passningsstället kan därigenom omedelbart ge information om att den anropade anknytningen inte är anträffbar samt meddelade ytterligare uppgifter beträffande anknytningen som eventuellt har förts in i datorutrustningen, exempelvis orsak till frånvaron, beräkna i tid för återkomst m.m.

Vid anordningen enligt ansökan 78 kan information föras in i datorutrustningen från en eller flera terminalapparater, placerade hos en eller flera telefonister eller motsvarande. Med anordningen enligt patent 79 kan resp. anknytning inom växeln själv föra in viss i datorutrustningen förinprogrammerad standardinformation om sin egen hänvisning genom anrop (lyftning av handmikrotelefonen, intryckning av anropsknapp etc.) och tagning av en förutbestämd kod.

Uppfinningen enligt patent 80, avser en anordning där hänvisade anknytningar gruppindelas till förutbestämda passningsställen eller till telefonist.

Patentkravet 1 enligt ansökan 78 har i senaste avfattning av den 30 september 1986 följande lydelse.

Anordning vid en automatisk abonnentväxel (PABX), som innefattar en trafik inom abonnentväxeln avkännande enhet (myD), företrädesvis av mikrodatortyp, med vilken styrfunktionen är utövningsbar inom växeln, exempelvis att åstadkomma väljarpåverkningar, och utnyttjande ett informationssamlande organ, i form av en datorutrustning, försedd med en eller flera terminalapparater (A 1, A 2) så att med respektive av nämnda terminalapparater (A 1, A 2) kan information införas i datorutrustningen, vilka uppgifter är presenterbara i lämplig form, exempelvis på en display, k ä n n e t e c k n a d därav, att nämnda information är knuten till hänvisningstjänsten, att nämnda datorutrustning (HD) är ansluten till och kommunicerbar i båda riktningarna med enheten (myD), som utöver att den avkänner trafiken i växeln även avkänner de i datorutrustningen (HD) införda informationerna för de B-anknytningar som i aktuellt tidsskede är anslutna till hänvisningstjänsten, att vid anrop till en sådan anknytning, vilken meddelat passningsstället respektive telefonisten uppgiften att han inte är anträffbar utöver eventuella andra uppgifter och som av telefonisten eller motsvarande person införts i datorutrustningen från den tillhöriga terminalapparaten, reagerar nämnda enhet (myD) och ombesörjer dels att anropet överföres till passningsstället eller telefonisten genom att den påverkar aktuella organ i abonnentväxeln, dels att passningsstället eller telefonisten erhåller samtidigt, automatiskt från datorutrustningen (HD), de uppgifter som införts i datorutrustningen för anknytningen i fråga och vilka presenteras på exempelvis nämnda display.

Beträffande patentkraven i den ursprungliga ansökan samt beträffande patentkraven enligt patent 79 och patent 80 hänvisas till bilaga 1-3.

Televerket har med stöd av 3 § andra stycket lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar - i fortsättningen benämnd 1949 års lag - förvärvat enkel licens till uppfinningarna enligt patent 79 och patent 80. Förvärvet avseende uppfinningen enligt patent 79 skedde genom meddelande till sökandena den 15 januari 1980. Till uppfinningen enligt ansökan 78 har televerket i meddelande den 8 maj 1978 under åberopande av 3 § första stycket 1949 års lag - utöver rätt att utnyttja uppfinningen i sin egen verksamhet - även gjort anspråk på rätt för Telefonaktiebolaget L M Ericsson att utnyttja densamma samt rätt att, därest uppfinningen patenteras i USA, upplåta licensrätt till vissa amerikanska telekommunikationsföretag.

Frågan om beviljande av patent har, som tidigare framgått, ännu inte avgjorts beträffande ansökan 78. Invändningar mot ansökan har gjorts av bl.a. televerket.

Televerket har i ett vid Stockholms tingsrätt anhängigt mål yrkat ogiltigförklaring av patent 79.

Tvist råder i fråga om ersättning till sökandena för den rätt till uppfinningarna som televerket har förvärvat. Sökandena har med anledning härav begärt utlåtande av nämnden i ersättningsfrågan.

Sökandenas begäran om utlåtande avsåg ursprungligen endast uppfinningar enligt patent 79. Sedermera har de begärt att utlåtandet skall omfatta även uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 80, eftersom alla tre uppfinningarna ingår i det hänvisningssystem som enligt deras mening utgör helheten av uppfinningsföremålen. De har emellertid samtidigt förklarat, att de inte begär någon särskild ersättning för ansökan 78 eller patent 80.

Televerket har medgett att nämnden rekommenderar en gemensam ersättning för alla tre uppfinningarna om ersättningen, i enlighet med sökandenas talan, i sin helhet hänför sig till patent 79.

YRKANDEN

Sökandena har gjort gällande att utnyttjandet av det hänvisningssystem i vilket deras uppfinningar ingår har medfört dels besparingar för televerket genom nättekniska effektiviseringar, dels ökade intäkter för televerket genom marknadsföring av växlar och datorer samt uttagande av avgifter för anslutning av hänvisningsdatorer till av televerket levererade växlar. Med hänvisning till detta har sökandena yrkat ersättning

1. för nättekniska effektiviseringar med 8 kr 75 öre per anknytning med tillgång till sökandenas hänvisningssystem oavsett leverantör av hänvisningsdator,

2. för marknadsföring av växlar med ett engångsbelopp om 1 800 000 kr,

3. för marknadsföring av hänvisningsdatorer med 30 000 kr per hänvisningsdator samt

4. för intäkter genom anslutningsavgifter med 3 520 kr för varje till växel ansluten hänvisningsdator oavsett leverantör.

Beträffande den närmare utformningen av sökandenas yrkande såvitt gäller royalty m.m. hänvisas till bilaga 4.

Televerket har som skälig ersättning medgett ett engångsbelopp om 75 000 kr.

PARTERNAS STÅNDPUNKTER

Sökandena

Till närmare utveckling av sin talan har sökandena anfört bl.a. följande.

1. Uppfinningarna

Före tillkomsten av de i ärendet aktuella uppfinningarna kunde telefon passning inom en abonnentväxel anordnas genom att information om frånvaro muntligen lämnades till ett lokalt passningsställe - t.ex. vederbörandes sekreterare - varefter anknytningen själv styrde om inkommande anrop genom att

påverka en omkopplare. Information om frånvaro kunde också lämnas till en telefonist inom växeln, som noterade denna och ordnade med omstyrningen. Det var vidare möjligt att vid frånvaro koppla en automatisk telefonsvarare till anknytningen och på denna tala in ett personligt meddelande, som spelades upp vid varje inkommande anrop.

Telefonpassning kunde dessutom anordnas med hjälp av funktionerna medflyttning och vidarekoppling. Medflyttning kunde ske till telefonist, passningsställe eller annan anknytning inom växeln, som informerades om frånvaron. Medflyttning kunde också ske till en telefonsvarare, talmaskin e.d., som var ansluten till en anknytning inom växeln. Telefonsvararen kunde därvid lämna ett förintalat standardmeddelande (GÅTT PÅ LUNCH, GÅTT FÖR DAGEN etc.). Den kunde alternativt ge möjlighet att tala in ett personligt meddelande. Medflyttning till telefonsvarare med standardmeddelande hade dock den nackdelen att telefonsvararen snart blev överbelastad t.ex. vid lunchtid. Antalet telefonsvarare för personliga meddelanden måste vidare av naturliga skäl bli begränsat. Vidarekoppling kunde likaledes anordnas till telefonist, passningsställe eller annan anknytning inom växeln. Omstyrningen av inkommande samtal kunde därvid ske efter en viss tid (exempelvis fyra ringsignaler), vid upptagen anknytning eller direkt när ett anrop till den vidarekopplade anknytningen kom in till växeln.

Det var slutligen också känt att vid medflyttning eller vidarekoppling till telefonist använda en från växeln skild datautrustning för lagring av information om frånvarande anknytningar. Terminalapparater för införande av information i datorutrustningen kunde finnas hos en eller flera telefonister. Terminalapparater kunde också placeras så att anknytningarna själva kunde föra in information om egen eller annans frånvaro utan att kontakta en telefonist. Möjligheten att på detta sätt använda en fristående datorutrustning för lagring av frånvaroinformation anvisades i den svenska patentansökningen nr 7312373-7. Den har i praktiken utnyttjats i det s.k. PIA-systemet.

Om frånvaroinformationen lagrades i en datorutrustning och telefonistens telefonapparat hade en bildskärm, på vilken det medflyttade eller vidarekopplade anknytningsnumret visades, kunde telefonistapparaten kopplas samman med en terminal för datorutrustningen. Den på bildskärmen visade sifferkombinationen kunde därigenom direkt överföras till datorutrustningen, varvid denna på en annan bildskärm visade den för anknytningen lagrade informationen.

I sistnämnda fall skedde vid direktval omstyrning av inkommande anrop till telefonist först efter 30 sekunders påringning. Ett system av detta slag har installerats i ett enda exemplar hos L M Ericsson i Midsommarkransen. Den installationen gjordes våren 1979.

Det nya i ansökan 78 var att den datorutrustning där frånvaroinformationen lagras (hänvisningsdatorn) direkt kopplades samman med en till växeln hörande styrenhet. Enheten kunde därigenom direkt, dvs. utan den fördröjning

på 30 sekunder som förelåg i tidigare kända system, styra om ett inkommande anrop till en hänvisad anknytning till en ledig telefonist. Enheten kunde samtidigt ombesörja att den i hänvisningsdatorn lagrade informationen för anknytningen överfördes till en bildskärm hos telefonisten.

Enligt ansökan 78 fördes frånvaroinformationen, liksom i tidigare kända system, in i hänvisningsdatorn från en hos telefonist placerad terminalapparat. Genom patent 79, som är en vidareutveckling av samma system, öppnades dessutom möjlighet för anknytningarna inom växeln att själva, utan begagnande av särskild terminalapparat och utan hänvändelse till telefonist, från sin egen telefonapparat föra in önskad information i hänvisningsdatorn.

Hos vissa användare av anordningarna enligt ansökan 78 och patent 79 fanns önskemål om att inkommande anrop till vissa hänvisade anknytningar skulle styras om till ett lokalt passningsställe i stället för en centralt placerad telefonist. Andra anknytningar borde samtidigt kunna ha en centralt anordnad telefonpassning. Dessa önskemål tillgodosågs genom uppfinningen enligt patent 80, som innebär att vissa anknytningar - t.ex. vissa avdelningar inom ett företag - delas in i grupper med lokala passningsställen medan andra anknytningar eller avdelningar i stället har en central telefonpassning genom telefonist.

Uppfinningarna utvecklades främst för användning vid televerkets elektromekaniska växel A 344. Denna innehåller i sitt ursprungliga utförande ett väljarnät, ett antal register (upp till 100) samt vissa organ för pågående samtal. För att den i ansökan 78 anvisade samverkan mellan hänvisningsdatorn och växeln skulle kunna erhållas i en växel av denna typ måste den information som normalt finns i registren sammanföras till en avkännande och styrande enhet, vilken övervakar vad som sker i registren och utövar styrfunktion inom växeln. Denna enhet, som dessutom skall kommunicera med hänvisningsdatorn, utgörs lämpligen av en mikrodator. Enheten kom därför i ansökan 78 att kallas myD.

Det av sökandena utvecklade hänvisningssystemet har senare kommit till användning även vid televerkets elektroniska växlar A 345 och A 335. Dessa växlar innehåller bl.a. en central styrenhet. Denna enhet är uppbyggd på i princip samma sätt som enheten myD i A 344-växeln. Den innehåller sålunda bl.a. en centralprocessor samt vissa minnesfunktioner. Dessa fullgör i de elektroniska växlarna, förutom andra funktioner, även de uppgifter i samband med hänvisningsfunktionen som i A 344-växeln utförs av enheten myD. Den i övrigt skilda tekniska uppbyggnaden av växlarna innebär således inte att de nu aktuella uppfinningarna inte utnyttjas efter anslutning av hänvisningsdatorer till den centrala styrenheten i en elektronisk växel.

2. Televerkets utnyttjande av uppfinningarna

Alla hänvisningsdatorer som i dag saluförs på den svenska marknaden ansluts till enheten myD i växlar av typ A 344 resp. till den centrala styrenheten i växlar

av typerna A 345 och A 335. Hänvisningsdatorn faller utanför televerkets monopolområde och kan således levereras även av utomstående företag, förutsatt att utrustningen har typgodkänts av televerket för anslutning till telenätet.

Godkända för anslutning är bl.a. de av televerket marknadsförda hänvisningssystemen SESAM och PRESENT, L M Ericssons system TOPAS, Burroughs system Vacans, system Maxtech samt system Swetronics.

SESAM-systemet utvecklades av televerket i samarbete med Frikab Konsult AB och såldes under åren 1982-1984. Systemet var främst anpassat till växlar av typerna A 344 och A 345. Det levererades i sammanlagt 165 exemplar. Av dessa anslöts 41 till A 344-växlar och återstående 124 till A 345-växlar.

År 1984 upphörde marknadsföringen av SESAM-systemet. Televerket har därefter i stället på provisionsbasis marknadsfört det av ett utomstående företag utvecklade PRESENT-systemet för anslutning till växlar av typerna A 345 och A 335. Detta system skall nu ersättas med ett nytt system benämnt HERMES.

Televerkets utnyttjande av uppfinningarna är emellertid inte begränsat till de fall då en av televerket marknadsförd hänvisningsdator ansluts till en växel. Utnyttjande sker redan genom att en växel anordnas för anslutning av en hänvisningsdator och en sådan dator senare ansluts till växeln av annan leverantör.

3. Nättekniska effektiviseringar

Hänvisningsfunktionen enligt de i ärendet aktuella uppfinningarna innebär att snabb och korrekt information kan lämnas till de påringande och att antalet förgävesanrop blir färre. Belastningen på televerkets ledningar och automatstationer blir därigenom mindre och flera samtal kan utväxlas på telenätet utan att detta behöver byggas ut.

Trafikmätningar som Stockholms teleområde har företagit vid Folksams växel före och efter anslutning av ett SESAM-system indikerar att belastningen på de inkommande centralledningarna till en växel minskar med ca 20 % genom installation av sökandenas hänvisningssystem. Vid en mätning som företogs under tiden den 23-25 oktober 1978 var sålunda medeltrafikstyrkan på de två gruppnumren i växeln under bråd timme 70,07 resp. 11,02 erlang eller sammanlagt 81,09 erlang (1 erlang = 60 samtalsminuter per timme). Vid en senare mätning den 1-3 december 1982, då SESAM-systemet hade installerats och varit i funktion under en tillräcklig inkörningstid, hade medeltrafikstyrkan på samma gruppnummer under bråd timme minskat till 56,98 resp. 9,9 erlang eller sammanlagt 66,88 erlang.

Teoretiska beräkningar enligt en av televerket åberopad, av byrådirektören Krister Nivert framtagen metod ger ett liknande resultat, om man utgår från siffror som televerkets avdelning F fått fram vid en undersökning av SESAM-utnyttjandet i televerkets växel i Farsta. Den konstaterade faktiska använd-

ningen av SESAM-systemet medför enligt dessa beräkningar att belastningen på nätet minskar med 18,5 %.

Den genomsnittliga belastningen på varje anknytning i telenätet är enligt en av televerket lämnad uppgift 0,035 erlang (= 2,1 samtalsminuter per timme). Investeringskostnaden per erlang är, likaledes enligt uppgift av televerket, 20 000 kr i nätet för rikstrafik och 5 000 kr i nätet för lokal-/landstrafik. Televerket har vidare uppgett att av den totala kapaciteten i telenätet ungefär hälften (76 000 erlang) belöper på riksnätet och återstoden (85 000 erlang) på nätet för lokal-/landstrafik. Den genomsnittliga investeringskostnaden per erlang i nätet som helhet kan således beräknas till ungefär 0,5 x 20 000 kr + 0,5 x 5 000 kr = 12 500 kr. Den genomsnittliga ekonomiska besparingen för televerket vid en minskad nätbelastning med 20 % blir då 0,2 x 0,035 x 12 500 kr = 87,50 kr per anknytning. Denna besparing uppkommer för varje anknytning med tillgång till sökandenas hänvisningssystem oberoende av vem som levererat hänvisningsdatorn.

För de nättekniska besparingarna bör televerket utge ersättning till sökandena med 10 % eller 8,75 kr för varje anknytning med tillgång till sökandenas hänvisningssystem.

4. Marknadsföring av växlar

Sökandenas hänvisningssystem är inte inriktat på en viss typ av växel. Det utgör endast lösningen på en funktion som kunderna ville ha. Fram till den 1 juli 1984 var det också möjligt att erhålla SESAM-systemet till befintliga växlar av typ A 344. Fr.o.m. detta datum har televerket emellertid av marknadsmässiga skäl stoppat anslutningen av hänvisningssystem till de elektromekaniska växlarna. En kund som vill få tillgång till den i ärendet aktuella hänvisningsfunktionen är följaktligen tvingad att samtidigt köpa en ny elektronisk växel av typ A 345 eller A 335. Televerket kommer därigenom att kunna sälja nya växlar tidigare än vad som annars skulle ha varit fallet. Den ökade försäljningen kan uppskattas till 40 växlar/år under fem år eller totalt 200 växlar.

Televerket tar i dag ut ett pris på ca 4 500 kr/anknytning för en ny växel. Medelantalet anknytningar per växel är 200 st. Det genomsnittliga växelpriset blir således 900 000 kr eller sammanlagt för 200 växlar 180 000 000 kr. Vinsten per växel kan uppskattas till åtminstone 10 %. Internt räknar televerket enligt uppgift med över 20 %. Den totala vinsten för televerket genom ökad försäljning av växlar kan således uppskattas till över 18 000 000 kr. Av detta belopp bör sökandena erhålla 10 % eller 1 800 000 kr.

5.Marknadsföring av hänvisningsdatorer

Sökandenas bolag PBX Data AB har den 28 april 1986 slutit ett licensavtal med Maxtech AB angående det i ärendet aktuella hänvisningssystemet. Av detta framgår att en annan förvärvare än televerket är beredd att, för en enkel

licens att utnyttja systemet, betala 30 000 kr per till växel anslutet system samt för till kund levererat system, som är utvecklat för anknytning till växel men som ännu ej anslutits.

Skälig ersättning till sökandena för televerkets marknadsföring av hänvisningsdatorer bör uppgå till samma belopp, dvs. 30 000 kr för varje av televerket levererad och till växel ansluten hänvisningsdator.

6.Anslutningsavgifter

Den som vill ansluta en hänvisningsdator till sin växel får till televerket betala en anslutningsavgift på ca 62 000 kr. Av detta belopp utgör 13 000 kr materialkostnad (hårdvara). Från återstående 49 000 kr skall dras en utvecklingskostnad för programvara. Denna uppgår enligt uppgift från televerket till totalt 5,5 milj kr eller, fördelat på en total marknad om 400 växlar med ansluten hänvisningsdator, 13 750 kr per växel. Resterande 35 250 kr motsvaras inte av någon kostnad för televerket utan är en ren nettovinst till följd av verkets utnyttjande av sökandenas uppfinningar.

För denna vinst bör ersättning till sökandena utgå med 10 % eller 3 520 kr per av televerket till växel ansluten hänvisningsdator oberoende av vem som har levererat eller levererar hänvisningsdatorn.

7.Anställningarnas betydelse

Sökandena var från början anställda vid olika organisatoriska enheter inom televerket. I samband med en omorganisation år 1975 sammanfördes de till det nybildade kontoret för abonnentväxlar (Uav). Denna enhet lydde under abonnentutrustningssektionen (Ua) inom verkets tekniska avdelning (U).

Sökandena fick i den nya organisationen ansvaret för den tekniska verksamhet som var knuten till abonnentväxlarna. Ansvaret omfattade bl.a. specificering av tekniska krav, uppföljning av beställda utvecklingsuppdrag och framtagning av projekteringsunderlag. Beställaransvaret hörde samtidigt till den nybildade marknadsavdelningen (F), som även blev ansvarig för specificering av funktionsinnehåll och faciliteter i abonnentväxlarna.

Konstruktionsarbetet inom avdelning Uav avsåg främst modernisering av televerkets elektromekaniska växlar. Utvecklingen av de nya elektroniska växlarna skedde utanför televerket vid bl.a. Ellemtel, L M Ericsson och Northern Telecom. Sökandenas enda uppgift i det sammanhanget var att se till att utvecklingen av A 345-växeln följde de specifikationer televerket hade ställt upp.

Moderniseringen av de elektromekaniska växlarna syftade till att i tid förse dessa med sådana attraktiva funktioner som det kommande elektromekaniska abonnentväxelsortimentet var bestämt att utrustas med. Sökandena hade därvid inte något ansvar för specificering av nya funktioner. De hade endast att

realisera sådana funktioner, som hade specificerats av marknadsavdelningen. Som exempel kan nämnas införandet av återuppringning, kortnummerval och tonknappsval m.m. i A 344-växeln.

Sökandena var således inte anställda för att bedriva forsknings- eller uppfinnarverksamhet. De i ärendet aktuella uppfinningarna utgör inte heller lösningen av en i tjänsten förelagd, närmare angiven uppgift. Uppfinningarna är följaktligen vid tillämpningen av 1949 års lag att hänföra till 3 § andra stycket.

För att sambandet mellan sökandenas arbetsuppgifter och uppfinningarna tillkomst skall få någon större betydelse som avdragspost vid bestämmande av skälig ersättning enligt 1949 års lag fordras vid sådant förhållande att sambandet i fråga har varit mycket påtagligt. Sökandena har emellertid inte genom sitt arbete med abonnentväxlar eller eljest genom sin anställning vid televerket fått några särskilda kunskaper som har varit en förutsättning för uppfinningarnas tillkomst. Uppfinningarna hade kunnat göras av var och en som hade en viss kännedom om växelfunktioner och tidigare anordningar för telefonpassning. Enbart inom televerket och Ericssonkoncernen torde den krets, som haft tekniska förutsättningar att göra de aktuella uppfinningarna, inte understiga 500 personer. Därtill kommer alla anställda med motsvarande kunskaper inom utländska telekommunikationsföretag.

Användning av televerkets resurser har inte heller varit en förutsättning för att uppfinningarna skulle kunna göras. Uppfinningarnas karaktär av system medförde sålunda att något behov av tester e.d. inte förelåg innan problemlösningen presenterades för televerket i mars 1978. Före denna tidpunkt har sökandena över huvud taget inte utnyttjat televerkets resurser.

Sökandenas anställningar kan på grund av det anförda inte tillmätas någon större betydelse som avdragspost vid ersättningens bestämmande.

Televerket

Televerket har anfört bl.a. följande.

1. Patent 79

Sökandena har till utveckling av sin talan hänfört sig till ett helt «hänvisningssystem», dvs. en från abonnentväxeln skild hänvisningsutrustning, vare sig denna har anslutits till växeln eller inte, samt vidare anslutningen av den yttre hänvisningsutrustningen till växeln och samkörningen mellan denna och växeln. Nämnden har emellertid endast att se till och värdera den effekt som följer av uppfinningen enligt patent 79, till vilken ersättningsyrkandet hänför sig.

En första uppgift blir därvid att bestämma innebörden och omfattningen av uppfinningen. Detta måste ske mot bakgrund av teknikens ståndpunkt i allmän, inte snävt patenträttslig mening när uppfinningen anmäldes till televerket den 11 oktober 1979.

I uppfinningsanmälningen ingick såsom redan kända anordningar eller funktioner bl.a. abonnentväxeln, den yttre hänvisningsutrustningen, den i växeln inmonterade mikroprocessorn (enheten myD), anslutningen mellan den yttre hänvisningsutrustningen och mikroprocessorn, användningen av en mikroprocessor för avkänning och styrning av trafiken i växeln samt införandet av information i växeln genom användning av en anknytningsapparat eller från en särskild terminal. Uppräkningen är inte uttömmande. Dessa tidigare kända element marknadsförs helt oberoende av sökandenas konstruktioner (möjligen med undantag för den specifika anslutningen av hänvisningsutrustning till elektromekaniska växlar genom användning av en särskild mikroprocessor).

Olika slag av hänvisningsutrustning, som avses vara ett stöd för växeltelefonisterna, är kända sedan lång tid tillbaka. Datorbaserad hänvisningsutrustning har tillhandahållits på den svenska marknaden åtminstone sedan mitten av 1970-talet och var väl känd för sökandena genom deras arbetsuppgifter vid televerkets kontor för abonnentväxlar och kringutrustning till abonnentväxlar (avdelning Uav).

Från 1950-talet och framåt skedde vidare en utveckling av vissa andra tjänster inom den automatiska telefontrafiken, vilken är av betydelse för att uppfinningen enligt patent 79 skall kunna ses i sitt rätta sammanhang.

Inom det amerikanska Bellsystemet, med vilket televerket sedan 1950-talet har en samverkan i utvecklingsfrågor, fattades år 1955 ett beslut, som i princip innebar att datorer eller processorer skulle användas för styrning av förloppen i de elektroniska telefonstations- och abonnentväxelsystem som var under utveckling. Ungefär samtidigt inriktades utvecklingen på att telefonapparaterna skulle förses med en knappsats i stället för en fingerskiva och att signaleringen skulle ske med s.k. tonsignalering i stället för med strömpulser som i konventionell telefonteknik.

De första versionerna av det processorstyrda telefonstationssystemet ESS 1 och det likaså processorstyrda abonnentväxelsystemet ESS 101 presenterades år 1957 för Bellsystemets licenstagare, bland dem televerket. Ett av de starkaste motiven för att införa processorstyrning sades vara att man därigenom fick möjlighet att lätt införa ett mycket stort antal olika nya abonnenttjänster. Både ESS 1 och ESS 101 erbjöd t.ex. en tjänst kallad tillfällig flyttning av nummer, vilken innebar att en abonnent resp. en anknytning själv genom att slå en kod på sin telefonapparats knappsats kunde styra om inkommande anrop till en annan telefon eller till en telefonist på telefonstationen resp. i abonnentväxeln. Tonsignaleringen möjliggjorde vidare att information kunde sändas genom växlar och telefonstationer till olika typer av datamottagare. Möjligheten att sända hänvisningsbesked beskrevs som helt näraliggande och uppenbar.

ESS 1 och ESS 101 togs i drift åren 1963-1965. Båda systemen försågs kontinuerligt med nya tjänster för civilt och annat bruk. Tjänsterna i fråga fördes in i stations- och växelsystemen utan annat arbete än programmering.

Efter år 1957 startade de flesta telefonstationstillverkare utveckling av processorstyrda telefonstationssystem. Ett sådant lokalstationssystem var Ericssons AKE 12. Där erbjöds den nyss nämnda nummerflyttningstjänsten sedan omkring år 1968.

Eftersom de flesta abonnentväxlar är små var det under 1960-talet ekonomiskt omöjligt att i dessa införa den lösning med processorer som användes i de elektroniska systemen ESS 1, avsett för fler än 20 000 abonnenter, och ESS 101, avsett för 1 000 - 10 000 anknytningar. Man fortsatte därför att införa de begränsade tjänster som var tekniskt möjliga i elektromekaniska system. En sådan ny facilitet var att utifrån kommande anrop kunde gå direkt till önskad anknytning utan att först ha passerat en telefonist, det s.k. direktvalet. Den fortgående verksamheten för modernisering av de elektromekaniska växlarna var förlagd till den enhet vid televerkets utvecklingsavdelning - avdelning Uav - där sökandena under Paulssons ledning var verksamma.

År 1972 presenterades två elektroniska processorstyrda abonnentväxlar, som kom att få särskild betydelse för Sverige. Den ena var ASD 551, som televerket och L M Ericsson gemensamt hade utvecklat inom ELLEMTEL. Det andra var Northern Telecoms SL 1, som i mitten av 1970-talet inköptes av televerket och som i televerkets version heter A 345.

Hänvisningsblocket i ASD 551 innefattade tjänsterna direkt vidarekoppling, vidarekoppling vid uteblivet svar, medflyttning samt ursprungsinformation till passningställe. Den direkta vidarekopplingen beställdes och avbeställdes genom tagning av en kod på anknytningsapparatens knappsats, varvid alla inkommande samtal styrdes om till ett förutbestämt passningställe. Vidarekoppling vid uteblivet svar skedde automatiskt från anknytningar som tilldelats ett individuellt passningställe. Medflyttning innebar direkt vidarekoppling till en godtycklig anknytning, vars nummer programmerades av den beställande anknytningen på den egna telefonapparatens knappsats. Då en anknytningsapparat, t.ex. vid en avdelningsexpedition, passade ett flertal anknytningars trafik kunde anknytningen förses med ett underställ, som vid anrop angav den sökta anknytningens nummer.

Vissa av de nämnda funktionerna beskrevs i en artikel i televerkets tidskrift TELE nr 2/1974. I samma artikel beskrevs också det pågående arbetet med modernisering av den elektromekaniska växeln A 344. Till denna växel skulle som nyheter erbjudas bl.a. knappsatstelefoner samt en förbättrad hänvisningstjänst. Den förbättrade hänvisningstjänsten innebar att hänvisningsexpeditionen kompletterades med tablåer, vilka vid anrop till en hänvisad anknytning gav besked till telefonisten om den sökta anknytningens nummer. Möjlighet fanns också att genom användning av speciella s.k. hänvisningsproppar få besked i klartext på tablåerna om orsaken till hänvisningen (semester, sjukdom etc.).

Ämnet abonnentväxlar och datorer behandlades vid ungefär samma tid i en skrift från L M Ericsson, tryckt år 1973. Det sades där - efter en allmän redo-

görelse för tekniken vid överföring av data - att publika telefonsystem i stor utsträckning torde kunna användas för datatrafik. Det framhölls vidare att ett abonnentväxelsystem erbjöd i princip samma möjligheter till datatrafik som ett publikt system. Det innebar att anknytningarna via kopplingsorganen i växeln skulle kunna nå en dator ansluten till det publika nätet och, i förekommande fall, minidatorer eller växeldatorer anslutna till själva växeln eller till underväxlar i ett nätgruppsystem.

Beträffande växelanläggningar som skulle bära datatrafik anfördes att man givetvis skulle komma att eftersträva så enkla terminalutrustningar som möjligt vid anknytningarna. Man skulle utnyttja anknytningstelefonerna, vilka förutsattes vara utrustade med knappsats för tonval. Andra organ, som var dyra i anskaffning, skulle användas endast i speciella fall.

Slutligen sades i ett särskilt avsnitt om växeldatorer att dessa kunde användas för en rad enklare operationer, som omfattade informationsgivning, upplysningstjänst, datainsamling, bokning, lagerhållning, kundregister, persondata, patientuppgifter, tågtider etc. Mera komplicerade analysoperationer kunde däremot inte utföras. Arbetsfältet för växeldatorerna kunde dock utvidgas, om de gavs möjligheter att koppla in sig och «få hjälp» från en tyngre dator. De hade nämligen tillräckliga minnesutrymmen för att mellanlagra och bearbeta information från anknytningarna innan inkopplingen skedde.

Ett exempel på anslutning av en minidator till en telefonväxel redovisades i L M Ericssons personaltidning Kontakten nr 4/1975. Datorn i denna anordning gav tillgång till flera extratjänster, bl.a. en hänvisningstjänst som kunde ta emot inkommande samtal till en frånvarande anknytning och med syntetiskt tal ge besked som «RING NUMMER ...» eller «ÅTERKOMMER KLOCKAN TRE» m.m. Datorn anropades genom tagning av en kod på resp. anknytnings knappsats. Anknytningen kunde därefter, enligt instruktioner från datorn, genom ytterligare kodtagning lämna bl.a. önskade hänvisningsbesked. Instruktionerna från datorn kunde om så önskades kopplas bort genom tagning av en speciell kodsiffra, vilket medgav en snabbare manövrering.

Den ifrågavarande datoriserade hänvisningstjänsten redovisades och demonstrerades vid ett möte med den för bl.a. televerket och L M Ericsson gemensamma produktkommittén för abonnentväxlar (PK-AV) den 4 augusti 1975. Vid detta möte var Paulsson närvarande i egenskap av sekreterare i kommittén, ett uppdrag som ingick i hans arbetsuppgifter vid televerket.

Ytterligare ett led i utvecklingen av hänvisningstjänsten i abonnentväxlar var det s.k. PIA-systemet, vilket presenterades för Paulsson i egenskap av chef för avdelning Uav den 25 november 1978. Detta system bestod av ett elektroniskt minne (en minidator), där telefonisten från en terminal kunde föra in uppgifter om frånvarande anknytningars nummer, annat anknytningsnummer där den frånvarande kunde nås alternativt datum och klockslag för återkomst samt, med hjälp av särskilda orsakstangenter, orsaken till frånvaron (sex valfria

alternativ). Vid förfrågan, t.ex. efter vidarekoppling från en hänvisad anknytning, kunde telefonisten slå anknytningens nummer på terminalens knappsats. Om frånvaron hade anmälts tändes därvid på terminalen orsak till frånvaron samt tid för återkomst alternativt anknytningsnummer till vilket hänvisning skett. Terminaler till PIA-systemet kunde placeras även på andra ställen än hos telefonisten. Dessa terminaler var då sammankopplade med huvudterminalen och anknytningarna kunde utan att besvära telefonisten meddela egen frånvaro eller ta fram uppgifter om en sökt kollega.

Till teknikens ståndpunkt när uppfinningen enligt patent 79 anmäldes till televerket hörde vidare anordningen enligt ansökan 78, vilken blev offentlig den 10 september 1979 och redan dessförinnan var känd för televerket.

I anordningen enligt ansökan 78 ingår tre av de fyra olika komponenter som innefattas i huvudkravet enligt patent 79, nämligen en automatisk abonnentväxel av känt slag, en hänvisningsanordning av känt slag, innefattande bl.a. en hänvisningsdator som presenterar hänvisningsinformation för telefonisten, samt en enhet (myD) för att åstadkomma samverkan mellan växeln och hänvisningsdatorn. Enligt ansökan 78 förs information in i hänvisningsdatorn av en telefonist. Det nya som tillförs genom uppfinningen enligt patent 79 är endast att anknytningsinnehavarna inom växeln själva kan föra in hänvisningsinformation från sin egen telefonanknytning, den s.k. egenhänvisningen.

En motsvarande egenhänvisning i en elektromekanisk växel förekommer i det svenska patentet nr 166 033, beviljat år 1958, vilket av televerket har åberopats i det pågående målet om ogiltigförklaring av patent 79. Hänvisningsmeddelandet erhålles här från talmaskiner med standardiserade eller individuella, av anknytningsinnehavaren bestämda meddelanden. Ett framträdande kännetecken för kopplingsanordningen enligt det av televerket åberopade patentet är emellertid anvisningen att från egen anknytningsapparat styra om inkommande anrop genom växeln till ett annat mål (en talmaskin, en hänvisningstelefonist eller en annan anknytning). Att omstyrningen enligt patent 79 utförs med en mikroprocessor i stället för med reläteknik som i 1958 års patent innefattar i sig inte något patenterbart.

Gemensamt för sökandenas uppfinningar är att de avser anordningar där i en abonnentväxel ingår en särskild «enhet (myD), företrädesvis av mikrodatortyp», som avkänner och styr trafiken inom växeln. Såvitt gäller anordningen enligt patent 79 följer av patentkravens kännetecknande del att den från anknytningen införda informationen (anknytningens nummer och den på knappsatsen angivna koden) skall avkännas och lagras i enheten myD.

En enhet av detta slag, vilken har till uppgift att avkänna och styra trafiken inom växeln, torde vara nödvändig om en yttre datorutrustning skall kunna anslutas till en elektromekanisk växel. Någon motsvarande enhet finns däremot inte i de elektroniska växlar till vilka hänvisningsdatorer av typ SESAM, PRESENT m.fl. har anslutits. Det beror inte på att det i och för sig skulle vara

omöjligt att komplettera en elektronisk växel med en särskild mikroprocessor för avkänning och styrning av trafiken. Frågan om att erbjuda en sådan avsökningsenhet som ett komplement till televerkets elektroniska växel A 345 var t.o.m. uppe till diskussion i samband med utvecklingen av denna växel. Tanken avvisades emellertid eftersom enheten inte behövdes. De avkännande och styrande funktionerna i A 345-växeln utförs i stället, liksom i andra elektroniska växlar, inom programvaran.

I den centrala styrenheten i en elektronisk växel lagras inte någon annan uppgift om en anknytning som infört hänvisningsinformation än just att detta har skett. Styrenheten sätter bara en «flagga» för anknytningen i sin minnesfunktion. Resten av informationen överförs till och lagras i hänvisningsdatorn. «Flaggan» i minnesfunktionen är således inte identisk med den avgivna koden.

Det senast anförda innebär att en central bestämning i patent 79 - och även i sökandenas övriga uppfinningar - faller bort när hänvisningstjänsten införs i en elektronisk växel. Uppfinningarna är således begränsade till konventionella elektromekaniska växlar. Det innebär att televerkets faktiska utnyttjande av patent 79 och övriga här aktuella uppfinningar endast omfattar de 41 SESAM-system som har anslutits till växlar av typ A 344.

2. Uppfinningens industriella och kommersiella värde

Sedan innebörden av patent 79 har fastställts i enlighet med det anförda gäller det att bestämma det industriella och kommersiella värdet av vad denna uppfinning har tillfört tidigare känd teknik. Jämförelse måste därvid göras med andra till en växel anslutna system, som var kända vid tiden för uppfinningsanmälningen. Till sådana system hörde bl.a. anordningen enligt ansökan 78 men också det nyhetsmaterial m.m. som åberopats mot denna ansökans patenterbarhet. Jämförelse måste vidare göras med sådana fristående system där telefonisten erhåller information - lämnad av en anknytningsinnehavare utan att telefonisten anlitas - från en hänvisningsdator på annat sätt än som anvisas i patent 79, t.ex. enligt PIA-systemet.

Televerkets ståndpunkt är att vid en sådan bedömning uppfinningen enligt patent 79 inte tillför televerket någon ökad vinst, vare sig genom ökade intäkter eller genom minskade kostnader.

3. Nättekniska effektiviseringar

Några mätningar som visar effekten av ett hänvisningssystem på den inkommande trafiken till en abonnentväxel existerar inte. Det finns inte heller några mätningar som hänför sig särskilt till införande av egenhänvisningen enligt patent 79.

Televerket bestrider att sådana trafikmätningar som har utförts före resp. efter växelabonnentens anskaffande av en hänvisningsutrustning utan närmare

analys kan läggas till grund för bestämmande av om en minskad belastning på de inkommande centralledningarna till växeln har varit en följd av möjligheten till egenhänvisning eller ens av hänvisningsutrustningen som sådan. De av sökandena åberopade trafikmätningar som har utförts hos Folksam i Stockholm före och efter installation av ett SESAM-system visar inte nödvändigtvis effekter som kan hänföras uteslutande till hänvisningsutrustningen. De visar den samlade effekter av alla förändringar som har skett i växeln under tiden mellan mätningarna. Dit hör även sådant som förändringar inom telefonistgruppen.

Andra mätningar som finns tillgängliga avseende trafikintensiteten för(resp. efter installation av ett SESAM- eller PRESENT-system visar ett växlande mönster. Genomgående finns dock en övervikt för slutsatsen att trafikintensiteten ökar efter installation av en hänvisningsutrustning, tvärt emot sökandenas påstående om en minskning. Mätningarna visar dessutom att det inom en växel från dag till dag kan förekomma tillfälliga variationer i trafikbelastningen på upp till 20 %.

Enligt en inom televerket utförd utredning har anslutning av en SESAM utrustning till en abonnentväxel två huvudsakliga och motsatta effekt på nätekonomin. Den ena är en trafikminskning, som i första hand beror på att vissa obesvarade anrop kopplas direkt till telefonist och därmed får kortare väntetid. Den andra är en intäktsminskning, som beror på att bättre information minskar antalet upprepade, av telefonist besvarade försök att nå obemannade anknytningar. De minskade markeringsintäkterna uppvägs inte av besparingar i nätet utan en förlust uppstår. Denna förlust ökar med växelns storlek, dock inte proportionellt mot antalet anknytningar utan snarare proportionellt mot antalet telefonistplatser.

Beräkningarna av trafikminskningen och den minskade markeringsintäkten, bygger bl.a. på vissa antaganden om trafikfördelningen som har gjorts efter studier av förhållandena i televerkets växel i Farsta. I utredningen har sålunda antagits att andelen ej svar vid direktanrop är 35 och att andelen härav som använder SESAM är 50 %. Trafikminskningen i televerkets växel med ca 3 000 anknytningar har med utgångspunkt i dessa antaganden beräknats till (93,5 - 88,5 =) 5 erlang eller 5,3 %. För en genomsnittsväxel med ca 800 anknytningar har trafikminskningen beräknats till (24,9 - 23,6 =) 1,3 erlang eller 5,2 %.

Med andra antaganden kan den procentuella trafikminskningen bli större. Samtidigt bortfaller emellertid trafikintäkter som är avsevärt större än kostnaderna för trafiken i fråga.

Sannolikheten för spärr i nätet påverkas inte genom hänvisningstjänsten på ett sådant sätt att man kan anta att ett uteblivet förgävessamtal ersätts av ett annat, betalt samtal. Detta torde inträffa endast i undantagsfall. Spärr uppträder bara korta stunder under bråd tid och den underdimensionering av telenätet som är orsak till detta torde inte bli bestående för någon längre tid.

Vid bedömningen av sökandenas påståenden om nättekniska effektiviseringar måste vidare beaktas att den trafikberoende dimensioneringen av telenätet inte sker på kort sikt. En uppmätt minskning av trafiken, eller en uppmätt utebliven ökning, leder inte omgående till inskränkningar i utbyggnaden av nätet. Perspektivet kan vara så långt som tio år från ett faktiskt konstaterande av minskning eller utebliven ökning, via ett senare konstaterande av att minskningen eller den uteblivna ökningen inte är endast tillfällig och via planeringen, till ett förverkligande i faktisk nätutbyggnad.

Det måste slutligen också avgöras vilken andel av en eventuell trafikminskning som kan hänföras till sökandenas uppfinningar resp. till egenhänvisningen enligt patent 79 jämfört med andra tänkbara system. Televerket hävdar att den trafikminskning som kan uppstå genom användning av just sökandenas uppfinningar i stället för andra anordningar med liknande funktion är försumbar. De besparingar som eventuellt kan bli en följd av sökandenas uppfinningar måste dessutom avräknas mot de samtidigt minskade samtalsintäkterna.

4.Marknadsföring av växlar

Elektromekaniska växlar av typ A 344, till vilka sökandenas uppfinningar hänför sig, marknadsförs inte längre av televerket. Revideringen av äldre, redan renoverade växlar av denna typ har också upphört eftersom den visade sig kosta alltför mycket.

Det har inte visats att någon abonnent, som nu har en växel av typ A 344, skulle ha bytt till denna typ av växel för att erhålla en hänvisningstjänst i enlighet med sökandenas uppfinningar. Än mindre har det visats att möjligheten till egenhänvisning enligt patent 79 skulle ha föranlett någon abonnentväxelkund att byta till en växel av typ A 344.

Om en kund tidigarelägger ett växelbyte är inte hela den vinst som uppkommer vid försäljningen, såsom sökandena har gjort gällande, en vinstökning för televerket. Vinstökningen består bara i den räntevinst som uppkommer genom tidigareläggningen.

5.Marknadsföring av hänvisningsdatorer

Det av sökandena åberopade avtalet mellan PBX Data AB och Maxtech AB upptar en royalty om 30 000 kr per «system». Patent 79 och övriga här aktuella uppfinningar är emellertid inte identiska med det av televerket för anslutning till elektromekaniska växlar levererade SESAM-systemet. Uppfinningarna i fråga har en annan och mera begränsad omfattning.

Avtalet mellan PBX Data AB och Maxtech AB kan under alla förhållanden inte anses vägledande för den ersättning som bör tillkomma sökandena, även om denna i någon form skulle baseras på hänvisningssystemen. Avtalet reglerar sålunda enligt sin lydelse en rätt som synes avse annat och mera än en licens-

rätt till uppfinningarna sådan denna enligt televerkets mening är att uppfatta. Normala royaltyersättningar på telekommunikationsområdet ligger dessutom på en betydligt lägre nivå än den royalty Maxtech AB åtagit sig att betala. L M Ericsson betalar exempelvis 0,5 - 1,5 % i royalty för utnyttjande av uppfinningar som tillhör företag inom det amerikanska Bellsystemet. Televerket betalar enligt ett motsvarande avtal royalty med 0,5 - 1,7 % vid användning av olika Bellpatent. Det normala är vidare att man betalar en typ av royalty för ett färdigutvecklat patent och en annan lägre royalty för idépatent av här aktuellt slag.

6.Anslutningsavgifter

För anslutning av en hänvisningsdator till en växel har televerket tagit ut en anslutningsavgift i storleksordningen 70 000 kr. För anslutning till en växel med 1 000 anknytningar är anslutningsavgiften inom Stockholms teleområde för närvarande 79 000 kr. Revideringskostnaderna för en elektromekanisk växel av denna storlek vid anslutning av en hänvisningsdator uppgår till 239 000 kr. Dessa kostnader avser bl.a. det rent mekaniska arbetet att ansluta alla register i växeln till enheten myD, vilket tar en avsevärd tid. I de växlar av typ A 344 till vilka anslutning av SESAM-datorer skett återstod ändå vissa tekniska problem under tiden närmast efter anslutningen. Detta var en bidragande orsak till att televerket upphörde med att erbjuda SESAM-system till elektromekaniska växlar.

7.Anställningarnas betydelse

Alla fyra sökandena har i sitt arbete inom televerkets avdelning Uav (kontoret för abonnentväxlar) haft till uppgift att utveckla anslutningsutrustning till abonnentväxlar.

Paulsson har i sin befattning varit ansvarig för modernisering av alla abonnentväxlar oberoende av typ. Först vid årsskiftet 1979-1980 begränsades hans arbetsuppgifter till elektromekaniska växlar. Paulsson har varit involverad i konstruktionsarbete, i upphandlingsärenden, i typgodkännandefrågor, i marknadsföringsåtgärder m.m. Han har därigenom fått möjlighet att sätta sig in i vad som var teknikens ståndpunkt på det här aktuella området och i det utvecklingsarbete som pågick såväl inom televerket - i hans egen grupp eller eljest - som inom andra företag, vilka var beroende av televerkets godkännande för att kunna marknadsföra sina produkter. Han har vidare tillsammans med Frikab Konsult AB i televerkets tjänst arbetat med utveckling - bekostad av televerket - av hänvisningssystemet SESAM.

I Svedbergs arbetsuppgifter har enligt befattningsbeskrivningen för hans tjänst ingått bl.a. utveckling och konstruktion av nya utrustningar för televerkets hela abonnentväxelsortiment samt framtagning av kravspecifikationer för tillsatsutrustningar vid privatägda abonnentväxlar.

Troks arbetsområde har i befattningsbeskrivningen angetts som «automatiska abonnentväxlar och till dessa hörande tillsatsutrustningar». En särskild uppgift har därvid varit att svara för utvecklings- och konstruktionsarbete vid modifiering av befintliga växeltyper, en beskrivning som väl passar uppgiften att genom en modifiering av A 344-växeln möjliggöra anslutning av en hänvisningsdator.

Anderssons arbetsområde har omfattat «abonnentväxel A 344 samt tillsatsutrustningar av elektronisk typ för samtliga konventionella växlar». En särskild arbetsuppgift har därvid varit konstruktion av elektronisk utrustning, bl.a. mikrodatorbaserad, i växlarna.

För samtliga sökande gäller således att konstruktionen av en anslutning av i och för sig kända hänvisningsdatorutrustningar till i och för sig kända abonnentväxlar har legat inom ramen för deras arbetsuppgifter. Uppfinningsanmälningarna och patentansökningarna har vidare utarbetats på televerkets bekostnad. Televerket har också svarat för övriga kostnader i samband med patentansökningarna. Sammantaget innebär dessa faktorer att sambandet mellan sökandenas arbetsuppgifter och uppfinningarnas tillkomst får synnerligen stor betydelse som avdragspost vid ersättningens bestämmande.

Parterna har till stöd för sina ståndpunkter åberopat en omfattande skriftlig utredning i tekniska och ekonomiska frågor m.m. Nämnden har vidare berett parterna tillfälle att yttra sig vid muntlig förhandling inför nämnden i plenum. Vid förhandlingen har på sökandenas begäran hörts patentingenjören Erik J. Lindström och telekonsulenten Inga Britt Lindell samt på televerkets begäran byrådirektören vid televerkets nätavdelning Krister Nivert och chefen för Teli företagssystem Anders Järvstrand.

NÄMNDENS BEDÖMNING

Frågan huruvida uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 79 är patenterbara här i riket är, som tidigare framgått, föremål för tvist mellan parterna i invändningsförfarande vid patentverket respektive inför allmän domstol. Frågan om uppfinningarnas patenterbarhet faller emellertid utanför vad nämnden enligt 1949 års lag har att uttala sig om. Nämndens utlåtande avges under den förutsättningen att samtliga i ärendet aktuella uppfinningar är patenterbara i Sverige.

Parterna tvistar vidare i fråga om de sökta och meddelade patentens omfattning. Televerket har sålunda, med hänvisning till den avgörande roll enheten myD tilldelats vid avfattningen av patentkraven, gjort gällande att sökandenas uppfinningar är begränsade till anordningar vid konventionella, elektromekaniska växlar. Sökandena har å andra sidan hävdat att uppfinningarna även omfattar anordningar där samma funktioner erhålls genom att en hänvisnings-

dator ansluts till och samkörs med den centrala styrenheten i en elektronisk växel. Den roll som i patentkraven tilldelats enheten myD fullgörs därvid enligt sökandena av centralprocessorn och minnesfunktionerna i växelns styrenhet.

I konsekvens med att nämnden inte har att bedöma uppfinningarnas patenterbarhet är det inte heller en uppgift för nämnden att pröva skyddsomfånget för det patent eller de patent som uppfinningen kan ge upphov till. Vid bestämmande av ersättning enligt 1949 års lag skall emellertid enligt 6 § andra stycket särskild hänsyn tas till bl.a. uppfinningens värde, varmed avses dess värde från industriell och kommersiell synpunkt. Detta värde är i hög grad beroende av uppfinningens användningsområde. Nämnden måste följaktligen vid bedömningen av den här aktuella ersättningsfrågan bilda sig en uppfattning om innebörden och omfattningen av sökandenas uppfinningar och om i vilken utsträckning dessa kan komma att utnyttjas av televerket. Nämndens prövning i detta avseende kan dock, med hänsyn till nämndens uppgifter, endast bli av mera översiktlig karaktär.

Vid en bedömning i enlighet med det anförda har nämnden inte funnit anledning att utgå från annat än att även anordningar där en hänvisningsdator ansluts till och samkörs med den centrala styrenheten i en elektronisk växel innebär ett utnyttjande av sökandenas uppfinningar. Även om de av televerket marknadsförda hänvisningssystemen för elektroniska växlar inte är i alla delar överensstämmande med den uppfinning som anges i patent 79, anser nämnden det ändå uppenbart att sökandenas uppfinning har spelat en avgörande roll för de marknadsförda systemen.

Sökandena har, som de slutligen bestämt som talan, begärt att nämndens utlåtande skall avse såväl patent 79 som ansökan 78 och patent 80. De har emellertid samtidigt förklarat att de inte begär någon särskild ersättning för uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 80. Nämnden har följaktligen vid bestämmandet av en gemensam ersättning för de nämnda uppfinningarna endast att se till skälig ersättning för televerkets förvärv av uppfinningen enligt patent 79.

Vid bestämmande av ersättning enligt 1949 års lag skall, som nyss nämnts, särskild hänsyn tas till bl.a. uppfinningens värde från industriell och kommersiell synpunkt. Detta värde bör uppenbarligen i princip anses motsvara det pris som rätten till uppfinningen skulle betinga, om denna på en fri marknad avyttrades till en annan förvärvare än arbetsgivaren.

En jämförelse med en sådan tänkt eller faktisk avyttring till en utomstående förvärvare låter sig dock inte göras i detta fall. Sökandena har visserligen till stöd för sitt yrkande avseende royalty vid försäljning av hänvisningsdatorer åberopat ett avtal med en annan licenstagare tagare än televerket. Det avtalet avser emellertid en rätt att i hela världen tillverka, underhålla och försälja «ett datoriserat hänvisningssystem - - - hänförande sig till de svenska patenten 7907914-7 och 8001267-7 samt svenska patentansökningar». Till de åsyftade

patentansökningarna hör bl.a. ansökan 78. Den i avtalet överenskomna royaltyn om 30 000 kr per försålt «system» avser således annat och mera än den rätt som televerket har förvärvat till patent 79 och som nämnden har att bestämma ersättning för. Det synes vidare, bl.a. med hänsyn till vad som i ärendet blivit upplyst om royaltyersättningar på telekommunikationsområdet, ovisst i vad mån den i avtalet överenskomna royaltyn kan betraktas som marknadsmässig. Det åberopade avtalet kan på grund av det anförda enligt nämndens mening inte anses ge någon ledning i fråga om det pris en licensrätt till patent 79 skulle betinga vid en avyttring på den öppna marknaden.

En alternativ väg att bestämma värdet av uppfinningen enligt patent 79 kan då vara att undersöka vilka ekonomiska fördelar i form av besparingar eller ökade intäkter utnyttjandet av denna uppfinning kan antas ha medfört för televerket.

Sökandena har gjort gällande att utnyttjandet av «sökandenas hänvisningssystem» har medfört betydande kostnadsbesparingar för televerket genom ett effektivare utnyttjande av telenätet. De nättekniska effektiviseringar som kan bli en följd av olika hänvisningsanordningar - uppbyggda kring sökandenas uppfinningar eller på annat sätt - är emellertid svåra att bedöma. Enstaka mätningar som de av sökandena åberopade trafikmätningarna vid Folksams växel före och efter installation av ett SESAM-system kan med hänsyn till föreliggande osäkerhetsfaktorer inte läggas till grund för några generella slutsatser. Det gäller särskilt som andra av televerket åberopade mätningar snarast synes tala i motsatt riktning. De teoretiska beräkningar, som på grundval av olika antaganden om utnyttjandet av möjligheterna till egenhänvisning m.m. i SESAM-systemet har utförts av televerket och av sökandena, kan inte heller läggas till grund för några bestämda slutsatser. Av de uppgifter Krister Nivert lämnat inför nämnden har sålunda bl.a. framgått att resultatet av sådana beräkningar kan variera inom vida ramar beroende på relativt små förändringar av de antaganden som görs. Något tillförlitligt undersökningsmaterial som kan vara till ledning för antagandena föreligger inte heller.

Till det anförda kommer svårigheterna att bedöma det företagsekonomiska utfallet av eventuella nättekniska effektiviseringar. En konstaterad minskning av trafiken i telenätet kan således, som televerket anfört, knappast omsättas i en omedelbar sänkning av utbyggnadstakten och en därav följande senareläggning av redan beslutade investeringar. Besparingar av detta slag torde göra sig märkbara först över en längre tidsperiod. Av utredningen i ärendet - främst Niverts uppgifter - framgår vidare att en minskad trafik i telenätet regelmässigt leder till en nedgång i samtalsintäkterna, vilken t.o.m. kan bli större än de teoretiskt inbesparade investeringskostnaderna.

De besparingar som televerket kan göra genom nättekniska effektiviseringar hänförliga till uppfinningen enligt patent 79 är således mycket vanskliga att bedöma. Den samlade effekten på lång sikt måste dock enligt nämndens mening, även om den inte låter sig exakt bestämmas, antas bli positiv.

De nättekniska besparingar som enligt det anförda måste antas föreligga kan emellertid vid ersättningens bestämmande inte tillmätas mera än en marginell betydelse. Avgörande för ersättningens storlek måste i stället bli en bedömning av de ökade försäljningsintäkter som möjligheten att erbjuda en hänvisningsfunktion enligt patent 79 kan antas ha medfört och komma att medföra för televerket. Dessa ökade intäkter torde i första hand hänföra sig till en ökad försäljning av hänvisningsdatorer. Det kan dock inte uteslutas att vissa växelabonnenter också har valt att tidigarelägga ett planerat växelbyte för att få möjlighet att ut nyttja den aktuella hänvisningsfunktionen.

Det finns enligt nämndens mening mot bakgrund av det anförda och vid er samlad bedömning inte förutsättningar att fastställa ersättningen till sökandena i form av en royalty. Ersättningen måste i stället fastställas som ett engångsbelopp. Utredningen i ärendet ger inte underlag för att grunda detta engångsbelopp på några direkta beräkningar av den betydelse uppfinningen enligt patent 79 har haft för försäljningen av hänvisningsdatorer och eventuellt även för försäljningen av växlar. Nämnden måste i stället inrikta sig på en mera skönsmässig bedömning.

Vid den bedömningen beaktar nämnden att uppfinningen enligt patent 79 innebär en betydelsefull vidareutveckling av den ursprungliga hänvisningsanordningen enligt ansökan 78. Televerket har därigenom fått möjlighet att erbjuda sina kunder en avsevärt förbättrad service och att tillhandahålla en på marknaden eftertraktad produkt. Genom sin dominerande ställning på marknaden har televerket vidare haft särskilda möjligheter att exploatera uppfinningen och omsätta dennas fördelar i ekonomiska vinster. Det har framkommit att den s.k. egenhänvisningen särskilt betonats vid marknadsföringen. Till det anförda kommer det goodwillvärde som den förbättrade servicen gentemot såväl växelabonnenterna som deras telefonkontakter måste ha för ett företag som televerket.

Vid ersättningens bestämmande måste å andra sidan beaktas den betydelse som sökandenas anställningar vid televerket uppenbarligen har haft för uppfinningens tillkomst. Sökandena har genom sina arbetsuppgifter fått kännedom om tidigare tillgängliga hänvisningssystem och föreliggande önskemål om förbättringar av dessa. De har vidare genom sitt arbete med moderniseringen av de elektroniska växlarna och sin uppföljning av utvecklingsprogrammet avseende elektroniska växlar fått mycket goda insikter i möjligheterna att realisera olika typer av önskade funktioner i en abonnentväxel.

Vid överväganden i enlighet med det anförda finner nämnden att ersättning till sökandena gemensamt skäligen bör utgå med ett engångsbelopp om tre miljoner kr. Den sålunda rekommenderade ersättningen avser, med hänsyn till hur sökandena utformat sin talan, televerkets rättsförvärv beträffande såväl patent 79 som ansökan 78 och patent 80.

På nämndens vägnar

Gunnar Sterner

Sten Lundqvist

I avgörandet av detta ärende har deltagit Gunnar Sterner, ordförande, Erik Tersmeden, Åke Jonsson, Ulla Swarén, Lars Sydolf (skiljaktig, se bilaga 5), Erik Wångby och K. G. Karlsson.

Bilaga 1

Patentkrav

1. Anordning vid automatisk abonnentväxel (PABX) som innefattar en trafik inom abonnetväxeln avkännande enhet (myD), företrädesvis av mikrodatortyp, med vilken styrfunktion är utövningsbar inom växeln, kännetecknad därav, att en datorutustning (HD) är kommunicerbar, företrädesvis i båda riktningarna, med nämnda enhet antingen direkt eller via en datatransmissionsanläggning (fig. 2) samt styrbar medelst till datorutrustningen och/eller datatransmissionsanläggningen hörande terminalapparat (Al, A2), medelst vilken information till (med handskrift är ordet «till» ändrat till «som berör») växelns anknytningar är införbar i datorutrustningen, och att enheten är anordnad att vid avkänning av trafik till anknytning (B) som är berörd av den i datorutrustningen införda informationen utöva sin styrfunktion, vilken därvid innefattar styrning av väljarutrustning i växeln.

2. Anordning enligt patentkravet 1, kännetecknad därav, att nämnda styrfunktion även innefattar styrning av datorutrustningen så att nämnda i datorutrustningen införda information blir presenterbar vid berörd terminalapparat på i och för sig känt sätt.

3. Anordning enligt patentkravet 1 eller 2, kännetecknad därav, att den i utrustningen införda informationen är knuten till hänvisningstjänsten inom växeln.

4. Anordning enligt något av föregående patentkrav, kännetecknad därav, att i fallet med kommunicerbarhet via nämnda datatransmissionsanläggning (fig. 2) denna innefattar en central styrenhet (CPU) som är anordnad att ombesörja tillförandet av additionell information till den i datorutrustningen införda informationen från i datatransmissionsanläggningen ingående ytterligare datorutrustningar (HD1 - HD5).

Bilaga 2

7907914-1

Patentkrav

1. Anordning vid automatisk abonnentväxel (PASX) som innefattar en telefontrafik inom abonnentväxeln avkännande enhet (myD), företrädesvis av mikrodatortyp, med vilken styrfunktion är utövningsbar inom växeln, *kännetecknad* därav, att en datorutrustning (HD) är förbunden med eller ingår i nämnda enhet för samkörning med densamma direkt eller via en datatransmissionsanläggning (fig. 2), att till datorutrustningen (HD) hörande terminalapparat (Al, A2 resp. A) hos telefonist, på passningsställe eller liknande plats är anordnad att presentera, t.ex. på bildskärm, i växeln införd information om hänvisning från en valfri anknytning (A-ankn) inom växeln för telefonisten, passningsstället eller nämnda plats, att nämnda anknytning inför information om sin egen hänvisning inom växeln genom anrop (lyftning av handmikrotelefonen, intryckning av anropsknapp, etc.) och tagning av en förutbestämd kod, att vid nämnda anrop och kodsändning nämnda enhet avkänner och lagrar den valfria anknytningens nummer samt den från anknytningen avgivna koden, att vid ett därpå följande intern eller externanrop till den valfria anknytningen enheten är anordnad att genom utnyttjandet av informationsinnehållet i nämnda kod i kombination med anknytningens identitet förorsaka omkoppling i växeln jämte styrning av datorutrustningen (HD) så att den anropande kopplas över till telefonist eller motsvarande respektive datorutrustningen överför till terminalen i datorutrustningen (HD) förinprogrammerad standardinformation (GÅTT PÅ LUNCH, SLUTAT FÖR DAGEN, FÅR EJ STÖRAS, etc.) tillsammans med nämnda nummer på den valfria anknytningen.

2. Anordning enligt patentkravet 1, kännetecknad därav, att datorutrustningen (HD) är anordnad för att från terminalapparaten vara programmerbar för införande av nämnda standardinformation och/eller annan information.

3. Anordning enligt patentkravet 1 eller 2, kännetecknad därav, att nämnda kod består av siffror, vars antal motsvarar antalet siffror i växelns nummerserier.

4. Anordning enligt patentkravet 3, kännetecknad därav, att koden är uppdelad i ett antal underkoder som bildas genom ändring av endast en siffra i grundkoden (= 8000) för hänvisningstjänsten och att respektive underkod (8001, 8002, osv.) är hänförbar till en specifik information (GÅTT HEM, GÅTT PÅ LUNCH, FÅR EJ STÖRAS, etc.) knutna till hänvisningen.

5. Anordning enligt något av förgående patentkrav, kännetecknad därav, att enheten (myD) är förbunden med organ (N) för växelns nattkopplingsfunktion, inbyggda tidgivningsorgan, eller motsvarande organ, och att vid påverkan

av nämnda ifrågavarande organ enheten avkänner nämnda påverkan och förorsakar automatisk avbeställning (utradering) av samtliga under en period (exempelvis en arbetsdag) före påverkningen av växelns anknytningar gjorda hänvisningar.

6. Anordning enligt något av föregående patentkrav, kännetecknad därav, att anknytningen själv avbeställer hänvisningen genom att göra anrop och tar en specifik avbeställningskod (8009), som kan utgöra en utvald underkod av den valda grundkoden (8000) för hänvisningen, vilken specifika underkod (8009) är identifierbar av enheten (myD) som i beroende av identifikationen raderar ut den tidigare lagrade informationen om hänvisningen.

7. Anordning enligt något av patentkraven 1-6, kännetecknad därav, att enheten är påverkbar från datorutrustningen för eliminering (utradering) från telefonist eller motsvarande av en från anknytningen beställd självhänvisning.

8. Anordning enligt något av föregående patentkrav, kännetecknad därav, att enheten vid anrop från telefonist bryter uppkopplingen till en självhänvisad anknytning och överför informationstypen (GÅTT HEM, FÅR EJ STÖRAS, etc.) för hänvisningen till terminalen via datorutrustningen (HD).

9. Anordning enligt patentkravet 8, kännetecknad därav, att enheten för en speciell frikopplingssignal från telefonist icke utför nämnda brytning av uppkopplingen till den självhänvisade anknytningen (aktuell vid informationstyper STÖR EJ eller motsvarande).

10. Anordning enligt något av föregående patentkrav, kännetecknad därav, att anknytningen informeras om hänvisningen genom förekomsten av en modifierad hänvisningston.

Bilaga 3

8001267-7

Patentkrav

1. Anordning för att inom en abonnentväxel som innefattar ett antal anknytningar och en datorenhet (myD) som avkänner trafiken inom växeln möjliggöra hänvisningskoppling av resp. anknytning till passningsställe eller telefonist (6) inom växeln och hos telefonisten initiera på ett utläsningsorgan, t.ex. i form av en skärm (P1, P2 resp. 7) eller motsvarande, orsak och eventuella tidsangivelser som är knutna till hänvisningen tillsammans med hänvisat nummer och eventuellt till numret knutet namn, kännetecknad därav, att förutbestämda första anknytningar (Al, Bl, Cl resp. F2) är gruppvis tilldelade förutbestämda olika passningsställen (P1 resp. P2), att växeln är anordnad för att för resp. anknytning möjliggöra dennas självhänvisning till det passningsställe som är tilldelat anknytningen ifråga, att växeln är anordnad att till sistnämnda passningsställe överkoppla ett för anknytningen avsett anrop då passningsstället är bemannat och intar icke upptaget tillstånd, att växeln och passningsstället är anordnade att i passningsställets obemannade eller upptagna tillstånd vidarebefordra anropet till telefonisten (6), att förutbestämda andra anknytningar (D0, E0, G0) är avdelade att icke tillhöra något förutbestämt passningsställe av nämnda passningsställen, att växeln är anordnad att möjliggöra dels självhänvisning från resp. andra anknytning, dels hänvisning av resp. andra anknytning från vart och ett av nämnda passningsställe, att växeln är anordnad att vid hänvisad andra anknytning styra över anropet till telefonist och att resp. passningsställe av nämnda passningsställen i likhet med telefonisten är utrustat med nämnda utläsningsorgan, t.ex. i form av en skärm eller motsvarande, för att på detta möjliggöra initiering av orsaken och de eventuella tidsangivelserna som är knutna till hänvisningen tillsammans med det hänvisade numret och det eventuellt till numret knutna namnet.

2. Anordning enligt patentkravet 1, kännetecknad därav, att den arbetar med en av den hänvisande på en berörd apparat tagen kod som är varierbar beroende av ett innehåll som skall följa hänvisningen, att nämnda kod är uppbyggd enbart av en första koddel eller av den första koddelen tillsammans med den andra koddelen, att den första koddelen är varierbar för val av hänvisningstjänsten samt val mellan ett antal i utrustningen fast inprogrammerade varianter (semester, möte etc.) om orsaken till hänvisningen, och att den andra koddelen är varierbar för val mellan olika av kodtagaren bestämbara tidsangivelser (timme-minut resp. månad-dag) som är knutna till hänvisningen.

Bilaga 4

YRKANDE

Sökandena yrkar att nämnden fastställer sökandena tillkommande ersättningar enligt följande;

1. Nättekniska effektiviseringar

Royalty om 8,75 kr per hittillsvarande och under patentens giltighetstid tillkommande anknytningar med tillgång till sökandenas hänvisningssystem och gällande samtliga anknytningar oavsett leverantör av hänvisningsdatorsystem.

Royalty skall utgå för samtliga anknytningar där aktuellt hänvisningsdatorsystem av televerket godkänts för anslutning till växel.

2. Marknadsföring av växlar

Engångsbelopp om 1 800 000 kr.

3. Marknadsföring av hänvisningsdatorer

Royalty om 30 000 kr för hittillsvarande och under patentens giltighetstid av televerket levererade och till växel anslutna hänvisningsdatorer nyttjande sökandenas patent varvid ersättning för närvarande skall utgå för levererade och till växel anslutna system av typ SESAM och PRESENT.

4. Uttagande av anslutningsavgift

Royalty om 3 520 kr för hittillsvarande och under patentens giltighets tid av televerket till växel ansluten hänvisningsdator - oavsett leverantör - nyttjande sökandenas uppfinning.

5. Uppräkning

(i) Å förfallna belopp enligt ovan yrkas ränta från förfallodag tills dess betalning sker.

(ii) Kommande belopp skall uppräknas med förändring i konsumentprisindex.

6. Erläggande av royalty

Det yrkas att royaltybelopp enligt 1), 3) och 4) ovan utbetalas kalenderkvartalsvis i efterskott, varvid samtidigt sökandena tillställes redovisning över anslutna anknytningar samt hänvisningsdatorer och över televerkets försäljning av hänvisningsdatorer.

Bilaga 5

Skiljaktig mening av Lars Sydolf

Värdet av en arbetstagaruppfinning bör i första hand fastställas med utgångspunkt från vad arbetsgivaren vid övertagandetidpunkten varit beredd att betala till en utomstående uppfinnare för att förvärva uppfinningen. I detta fall saknas, som ofta är fallet, tillräckligt underlag för en värdering enligt denna princip.

Den nu aktuella uppfinning för vilken ersättning begärts har dock otvivelaktigt, på sätt som nämndens majoritet funnit, varit av värde för televerket. Detta värde låter sig emellertid inte på grundval av föreliggande material beräknas med någon grad av exakthet. Den slutsats som kan dras är endast att den samlade nyttan för televerket måste antas vara betydande.

Som nämndens majoritet funnit är man i ett sådant läge hänvisad till mer allmänna skälighetsbedömningar. För egen del anser jag att en dylik bedömning i detta fall leder till slutsatsen att skälig ersättning för den begränsade rätt televerket övertagit till patent 79 i vart fall inte bör överstiga en miljon kr.

Denna slutsats grundas inte enbart på en annorlunda värdering jämfört med nämndens majoritet av vissa enstaka faktorer. Det rör sig snarare om en skillnad i den samlade helhetssynen på ersättningens bestämmande i föreliggande fall. Följande reflexioner bör ses mot den bakgrunden.

Som nämnts har visserligen televerkets nytta av den nu aktuella uppfinningen varit avsevärd. Detta, liksom televerkets dominerande ställning på marknaden, kan i och för sig tala för en relativt hög ersättning.

Emellertid har de frågor av teknisk, patenträttslig och ekonomisk natur som aktualiserats i ärendet varit komplicerade och svårbedömda. Det kan här räcka med att som exempel peka på frågan om användningsområdet för den uppfinning som ligger till grund för patent 79 med avseende på de elektroniska växlarna. Det kan inte sägas att dessa frågor blivit tillfredsställande klarlagda. Underlaget för nämndens bedömning är således i vissa avseenden bristfälligt. Ansvaret härför åvilar parterna. Utan att göra någon närmare fördelning härvidlag kan man ändå konstatera att arbetsgivarsidan i vart fall inte synes bära större skuld i detta avseende än sökandena själva. Redan härav följer enligt min mening att en viss försiktighet varit motiverad vid ersättningens bestämmande.

Till sist vill jag framhålla att sökandenas anställning enligt min uppfattning haft större betydelse för uppfinningens tillkomst än vad nämndens majoritet utgått ifrån. Även detta talar för en lägre ersättning än den nämndens majoritet slutligen enats kring.

Dom av Stockholms tingsrätt om ogiltigförklaring av patent 79

Stockholms tingsrätt DOM 1987-11-27
Avdelning 7

DT 187
Mål T 7-93-85, T 7-51-87

Kärande

1. Televerket, 123 86 FARSTA

Ombud:
Advokat Fritz Engström
Box 16282
103 25 STOCKHOLM

2. Swetronics Aktiebolag, Industrivägen 5, 171 48 SOLNA

Ombud:
Advokat Peter Utterström, Erik Berglunds advokatbyrå Box 1330, 111 83 STOCKHOLM

Svarande:
Kurt Paulsson,
Valter Svedberg,
Jan Andersson,
Benjamin Trok

Ombud för de fyra svarandena:
Advokat Björn Gärde
Box 26035
100 41 STOCKHOLM

DOMSLUT

1. Tingsrätten förklarar det svenska patentet nr 7907914-1 ogiltigt.

2. Paulsson, Svedberg och Andersson och Trok skall solidariskt ersätta Swetronics Aktiebolag dess rättegångskostnad med femtontusen (15 000) kr jämte ränta därå enligt 6 § räntelagen från denna dag till dess betalning sker. Beloppet avser ombudsarvode.

YRKANDEN M M

Paulsson, Svedberg, Trok och Andersson innehar det svenska patentet nr 7907914-1 med benämningen Hänvisningsanordning vid automatisk telefonväxel. Patentansökningen inkom till Patent- och registreringsverket den 25 september 1979 och patentet beviljades den 28 juli 1983. En kopia av patentskriften bifogas i som bilaga 2.

Televerket och Swetronics AB har yrkat att patentet 7907914-1 , skall förklaras ogiltigt, enär uppfinningen enligt patentet inte väsentligen skiljer sig från vad som var känt dagen före patentansökningen. Svarandena har bestritt käromålet.

Televerket och Swetronics har som grund för sina yrkanden åberopat följande omständigheter: Till teknikens ståndpunkt dagen före prioritetsdagen den 25 september 1979 hörde dels den svenska patentansökningen nr 7802725-7, i fortsättningen kallad SP, och dels det svenska patentet nr 166 033, nedan kallat LM. Ansökningen SP, som ännu inte lett till beviljat patent, gjordes av svarandena i den nu förevarande tvisten. SP blev allmänt tillgänglig den 10 september 1979, alltså kort före ingivandet av ansökningen till det nu aktuella stridspatentet, som utgör en utveckling av uppfinningen enligt SP. Stora delar av de båda ansökningarna är därför identiska. Även patentkraven är i väsentliga delar likalydande. - Enligt SP skall innehavaren av den hänvisande anknytningen själv till växeltelefonisten lämna det meddelande som skall ges till den som ringer anknytningen. Telefonisten skall skriva in meddelandet i en dator. När det kommer ett samtal till den hänvisande anknytningen kopplas samtalet automatiskt till växeln, varvid telefonisten får upp det lagrade meddelandet på en terminal. Den enda skillnaden mellan SP och stridspatentet är att den hänvisande anknytningen enligt stridspatentet själv kan införa information i hänvisningsdatorn genom att från den egna apparaten slå en kod medan samma information enligt SP måste föras in i datorn av en växeltelefonist. - Det problem som enligt stridspatentet fackmannen stod inför var hur växeltelefonisten skulle kunna avlastas arbete i en växel utförd enligt SP. Vägledning för lösande av detta problem fick fackmannen genom LM. Detta patent, som beviljades 1954, avser automatiska telefonanläggningar och anvisar en kopplingsanordning för automatisk hänvisning av ett telefonsamtal från ett telefonnummer till ett annat. Det sägs i patentskriften att uppfinningen avser att ge alla abonnenter möjlighet att själva, genom ett enkelt förfarande utan hjälp av telefonist, hänvisa inkommande anrop till annat abonnentnummer,

en talmaskin, en summersignalsändare eller en telefonist. Patentskriften beskriver bl a anordningar som ger möjlighet för innehavaren av en anknytning att utnyttjande av en sifferkombination på sin telefonapparat - en kod - få en anropande till anknytningen kopplad till en talmaskin, som därvid lämnar information till den anropande. Denna information kan bestå antingen av en i förväg inspelad standardiserad text eller av ett meddelande som anknytningens innehavare själv talat in. Med kännedom om LM måste det - med beaktande av att dataåldern inträtt på teleteknikens område - ha legat nära till hands för fackmannen att lösa det uppställda problemet på sätt som skett i stridspatentet. Uppfinningen enligt detta patent saknar därför erforderlig uppfinningshöjd och är följaktligen inte patenterbar.

Svarandena har bestritt att det för en fackman låg nära till hands att kombinera SP och LM. De har bestritt att LM överhuvudtaget är av intresse för det problem som stridspatentet avser att lösa. De har vidare anfört följande: Stridspatentet skiljer sig från SP inte endast genom att det är den hänvisande anknytningen och inte växeltelefonisten som pekar ut den information i datorn som skall lämnas utan även genom att nämnda anknytning gör detta med hjälp av en kod. I SP sker det senare manuellt av telefonisten. Vad gäller LM avser detta patent endast självomkoppling. Det framgår av patentskriftens första stycke, där det sägs att uppfinningen är en kopplingsanordning för automatisk hänvisning av telefonsamtal från ett telefonnummer till ett annat. Ej heller är det fråga om att såsom enligt stridspatentet utnyttja en kod för att välja ett meddelande. I de exempel beträffande talmaskiner som anges i LM är det fråga om att omkopplingen leder till antingen en talmaskin med ett i förväg intalat meddelande eller till en grupp av talmaskiner av vilka någon utväljs för att ta emot ett intalat meddelande. Inget av dessa exempel ger sålunda någon anvisning om att den hänvisande anknytningen kan välja bland i växeln redan införd information såsom är fallet hos stridspatentet. LM måste också bedömas med hänsyn till teknikens ståndpunkt år 1954. De kopplingstekniska förutsättningarna var då helt andra än de som erbjöds år 1979. Mot bakgrund av denna tekniks skillnad är det omöjligt att tro att en fackman kunnat få någon vägledning av LM för de kopplingsfall som stridspatentet omfattar. Det är också att beakta att LM inte i praktiken innebar någon lösning på problemet att avlasta telefonisten. Det var först genom stridspatentet som detta problem - vilket varit aktuellt ända sedan 1880-talet - fann sin lösning. Denna innebar ett betydande tekniskt framsteg. Inte endast växeltelefonisten avlastades utan uppfinningen medförde även att anknytningsinnehavaren slapp ta kontakt med telefonisten och själv ansvarade för att rätt information kom att lämnas.

Swetronic och svarandena har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

DOMSKÄL

Tingsrätten finner att den enda väsentliga skillnaden mellan SP och stridspatentet består i att det enligt SP fordras en växeltelefonists medverkan för att hänvisningskopplingen skall åstadkommas medan samma koppling enligt

stridspatentet kan åstadkommas utan telefonistens medverkan. I LM anges redan i rubriken att uppfinningen avser en «kopplingsanordning för automatisk hänvisning av anrop i en automatisk telefonanläggning». I den inledande texten anges vidare att det är fråga om en uppfinning som avser att ge abonnenterna möjlighet att själva, utan hjälp av telefonist, hänvisa inkommande anrop till exempelvis en talmaskin med viss information. Det anges vidare att den som önskar hänvisa inkommande samtal till viss information kan göra detta genom att från sin egen apparat slå en viss kod. I ett system enligt LM väljer alltså den hänvisande anknytningen själv ut den information som skall lämnas den som söker anknytningen genom att ta en viss kod. Koden pekar därvid ut en bandspelare med den önskade informationen. För en fackman måste det vara självklart att det enligt LM kan finnas flera bandspelare med olika förinspelade meddelanden och att var och en av dessa bandspelare svarar mot en viss kod.

För fackmannen som ställs inför det i stridspatentet angivna problemet låg det med kännedom om den i LM angivna självhänvisningsidén nära till hands att utveckla anordningen enligt SP på så sätt att anknytningen själv genom kodtagning väljer önskad standardinformation i datorutrustningen. Den omständigheten att LM hänför sig till äldre telefonväxelteknik förändrar inte denna bedömning. Fackmannen hade nämligen kännedom om moderna, datorstyrda växlar och det förelåg ingen svårighet för honom att omsätta den i LM angivna självhänvisningsidén till en modern datorstyrd telefonväxel.

Svarandena har till stöd för patenterbarheten åberopat att problemet med att avlasta växeltelefonisten arbete är mycket gammalt och att det först genom stridspatentet fått en kommersiell användbar lösning. De har vidare anfört att denna lösning inneburit ett betydande tekniskt framsteg.

Det är i och för sig riktigt att såväl den tidsrymd under vilken ett problem väntat på sin lösning som de tekniska framstegen uppfinningen representerar kan tillmätas betydelse vid patenterbarhetsbedömningen. I nu förevarande fall beror emellertid både tidsfaktorn och det tekniska framsteget på att en ny teknik - datortekniken - först på senare tid erbjudits konstruktörer av telefonväxlar. Det förhållandet att uppfinningen löser ett gammalt problem på ett sätt som innebär tekniska fördelar utgör därför inte något stöd för att den har erforderlig uppfinningshöjd. Uppfinningen framstår i stället som resultatet av ett fackmannamässigt utvecklingsarbete.

På grund av vad ovan anförts finner tingsrätten att uppfinningen enligt kravet 1 i stridspatentet inte skiljer sig väsentligen från vad som var känt dagen före prioritetsdagen. Svarandena har inte påkallat självständigt skydd för något av de osjälvständiga patentkraven. Televerkets och Swetronics talan skall således bifallas.

Vadeanmälan den 4 december 1987
Vadeinlaga senast den 18 december 1987

Jan Huldt

Såsom tekniskt sakkunniga ledamöter har deltagit patenträttsråd Lennarth Törnroth och tekn dr Ulf Körner.

Patentbesvärsrättens dom den 30 oktober 1991. I denna prövades «ansökan 78». Patent beviljades inte.

Patentbesvärsrättens dom

meddelad den 30 oktober 1991 med anledning av besvär över patent- och registreringsverkets härvid fogade beslut (Bilaga 1).

Mål nr P 89-106
P.ans. 7802725-7

Klagande:	Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok och Jan Andersson (sökande)
Ombud:	Awapatent AB
Motpart:	1) Telefonaktiebolaget L M Ericsson (invändare) 2) Televerket (invändare)
Ombud:	1) och 2) Ulf Dahlgren, Rydin & Carlsten Advokatbyrå AB
Målet gäller:	Patent på «Anordning vid en automatisk abonnentväxel».

YRKANDEN

I besvären fullföljer sökandena ansökningarna i första hand med sitt i patentverket framställda yrkande att verkets beslut den 29 augusti 1984 att godkänna ansökningen för utläggning skall upphävas och med nya den 25 september 1991 ingivna patentkrav i fyra alternativ, numrerade I, II, III resp IV och avsedda att prövas i samma ordningsföljd. För det fall yrkandet om att upphäva godkännandebeslutet ej skulle vinna bifall yrkas i andra hand att de nya patentkraven skall anses ange ett skyddsomfång som inte är utvidgat i förhållande till det som följer av de krav som godkänts för utläggning.

Invändarna bestrider ändring.

Muntlig förhandling har hållits i målet.

1. Patentbesvärsrätten ändrar på så sätt patentverkets beslut den 29 augusti 1984 att godkänna ansökningen för utläggning att det skall anses avse de den 25 september 1991 ingivna patentkraven.
2. Patentbesvärsrätten finner att hinder enligt 2 § patentlagen för bifall till ansökningen föreligger.

SKÄL

Vad först gäller yrkandet att patentverkets beslut att godkänna ansökningen för utläggning skall upphävas - i syfte att medge sökandena att utan hinder av 19 § 2 st patentlagen utvidga de vid beslutet föreliggande patentkraven - är bakgrunden i huvudsak följande. Förevarande ansökan (i det följande benämnd 78:an) avser ett sätt i en abonnentväxel att med hjälp av viss datorutrustning förenkla telefonisternas hantering av hänvisningsinformation, dvs information om anknytningsinnehavarnas frånvaro m m («hänvisningstjänsten»). Sålunda inmatas denna information i en till växeln ansluten datorutrustning, vilken tjänar som informationssamlande organ. Vid anrop till anknytning för vilken information finns i datorutrustningen åstadkommer växelns styrenhet automatiskt dels överkoppling av anropet till en ledig telefonist och dels överföring av hänvisningsinformationen från datorutrustningen till en med display försedd terminalapparat hos den berörda telefonisten. Ansökningen avser däremot inte någon förenkling av hänvisningstjänsten till den del denna berör tekniken för anmälan från anknytningsinnehavare till telefonist. En utveckling av uppfinningen och som avsåg den senare delen med möjlighet för anknytningsinnehavare att själv genom kodtagning införa hänvisningsinformation i datorutrustningen patentsöktes emellertid senare genom patentansökan 7907914-1, i det följande benämnd 79:an. De båda ansökningarna hade viss likhet bl a genom att de innefattade identiska ritningsfigurer 1 och 2. Sökandenas ombud kom vid avgivande till patentverket av ett svaromål som skulle lämnas i 78:an att förväxla ansökningarna och det i 78:an ingivna svaromålet med patentkrav (pag 15, 16 och 17) kom härvid att i sak i stället avse 79:an. Den i patentverket handläggande granskaren upptäckte inte misstaget och godkände ansökningen för utläggning genom beslut den 29 augusti 1984. I beslutet, med vilket de godkända patentkraven samt beskrivning och ritningar bilades till sökandeombudet, anmanades sökandena att anpassa beskrivningen till de godkända patentkraven. Den enda ändring av beskrivningen som därvid vidtogs av sökandena avsåg det inledande stycket på sid 1 i vilket fyra rader infogades om anknytningsinnehavares möjlighet att genom kodtagning själv införa hänvisningsinformation. Utan ytterligare ändring av ansökningen skedde därefter utläggning den 5 november samma år. Misstaget upptäcktes av en av sökandena när denne fick del av utläggningsskriften. I en skrift inkommen den 31 januari 1985 (pag 24) yrkade sökandena att godkännandebeslutet skulle upphävas.

Den 21 oktober 1986 avslog patentverket genom ett delbeslut i det invändningsförfarande som inletts i ärendet sökandenas yrkande (se bilaga 2). Beslutet överklagades men patentbesvärsrätten fann att beslutet inte utgjorde

ett sådant slutligt beslut som kan överklagas enligt 24 och 75 §§ patentlagen, och regeringsrätten meddelade inte prövningstillstånd.

Sedan frågan om ett upphävande av godkännandebeslutet återigen aktualiserats genom besvären över patentverkets slutliga beslut i invändningsärendet gör patentbesvärsrätten följande bedömning. Enligt 19 § 2 st patentlagen får sedan ansökan godkänts för utläggning patentkraven inte ändras så att patentskyddets omfattning utvidgas. Som skäl för ändringsförbudet framgår av förarbetena (NU 1963:6 s 227 ff, prop 1966:40 s 117 f) att en rätt för sökanden att efter utläggningen i samma utsträckning som dessförinnan ändra ansökningen medför vissa olägenheter såväl ur rättssäkerhetssynpunkt som med hänsyn till en rationell handläggning av ärendena. I det sistnämnda avseendet sägs det synas uppenbart att en oinskränkt ändringsrätt måste medföra en belastning av patentmyndighetens granskningsarbete och motverka en planmässig behandlingsgång, och i det förstnämnda avseendet skulle det vålla svårigheter för intresserade att avgöra om invändning bör göras. I prop 1977/78:1 Del A s 265 sägs - mot bakgrund av att kritik riktats mot patentverket för att det vid beslut om godkännande för utläggning förekommit att sakliga ändringar införts i kraven utan att sökanden hörts - att i den mån det skulle bli erforderligt att i något patentansökningsärende meddela nytt beslut om godkännande för utläggning därför att patentverket begått ett misstag som skulle innebära rättsförlust för sökanden det bör anses som om det felaktiga godkännandet inte har ägt rum.

Det finns alltså utrymme för att i vissa situationer ändra ett beslut om godkännande för utläggning i ändamål att medge sökanden möjlighet att tillrättalägga patentkraven i utvidgande riktning. Därvid bör det, mot bakgrund av vad som i förarbetena sägs om rättssäkerheten, i regel utgöra en förutsättning att tredje man med utgångspunkt i den utlagda ansökningen (utläggningsskriften) haft anledning anta att godkännandebeslutet är felaktigt. I övriga fall torde sökanden vara hänvisad till enbart att söka få ekonomisk ersättning för uppkommande skada.

I förevarande fall kom det krav 1 som godkändes för utläggning att innefatta sådana bestämningar att skyddets omfattning inskränktes till en anordning som innefattar möjlighet för anknytningsinnehavare att själv med hjälp av kodtagning införa hänvisningsinformation i datorutrustningen, dvs bestämningar som hämtats från 79:an men som saknas i 78:ans grundhandlingar. Om godkännandebeslutet vidhålles drabbas alltså sökandena av en rättsförlust. Visserligen har sökandena - som har att bära ansvaret även för sitt ombuds handlande - genom ingivandet av felaktiga handlingar till patentverket själva handlat vårdslöst men detta hade om patentverket i enlighet med sin lagenliga skyldighet att pröva huruvida hinder för patent föreligger (15, 16 och 19 §§ patentlagen) ägnat skälig omsorg åt ärendet innan beslut togs om att godkänna ansökningen för utläggning omedelbart upptäckts. Det begångna handläggningsfelet måste med hänsyn till omständigheterna betecknas som grovt. Oavsett om detta förhållande och omständigheterna i övrigt är sådana

att rättelse möjligen skulle kunna ske utan att beakta den hänsyn till tredjemansintresset som angetts ovan ger i förevarande fall utläggningsskriftens innehåll uppenbar anledning för tredje man att anta att godkännandebeslutet är felaktigt. Ett sådant antagande styrks också av att 79:ans utläggning redan skett med i sak samma skyddsanspråk som framgår av de godkända patentkraven i 78:an, vilket den som bedriver eller avser att bedriva verksamhet inom förevarande tekniska område haft anledning att känna till.

Patentbesvärsrätten anser därför att förutsättningar föreligger i målet för att upphäva godkännandet eller att besluta att godkännandet inte skall anses ha ägt rum. I båda fallen innebär utgången dock att det blir nödvändigt att godkännandet görs om på grundval av nu föreliggande patentkrav, vilket i sin tur föranleder en ny utläggning varpå invändningsförfarande kommer att kunna inledas på nytt. Med hänsyn härtill och då, såsom följer av det ovan anförda, tredjemansintresset i förevarande fall inte nödvändiggör att ny utläggning sker kommer patentbesvärsrätten till den slutsatsen att sökandenas yrkande i sak enklast tillgodoses genom att patentverkets beslut den 29 augusti 1984 att godkänna ansökningen för utläggning ändras på så sätt att det skall anses avse de den 25 september 1991 ingivna patentkraven.

Hinder enligt 19 § 2 st patentlagen för prövning av de numera åberopade patentkraven föreligger således inte.

Vad därefter gäller frågan om dessa patentkrav har erforderlig motsvarighet i grundhandlingarna begränsar den sig till en i alternativen I och III förekommande uppgift «ett flertal telefonistplatser vardera med förmedlingsapparat» och gäller däri särskilt uttrycket «ett flertal» jämfört med det i grundhandlingarna använda uttrycket «en eller flera». Invändarna har sålunda bestritt att grundhandlingarna ger stöd för en inriktning av ansökningen på ett utförande av uppfinningen med ett flertal telefonistplatser. Patentbesvärsrätten anser emellertid med hänsyn till bl a att det i grundhandlingarna (se beskrivningen s 1 st 2-3) som bakgrund till uppfinningen nämns abonnentväxlar av typen A 344 - dvs växlar med upp till 9000 anknytningar (se i målet anförda Tele 1/1977 s 33) - att det tvistiga uttrycket kan godtas såvitt gäller fordran på motsvarighet i grundhandlingarna. Hinder enligt 13 § patentlagen för bifall till ansökningen föreligger sålunda inte.

Vad därefter gäller själva patenterbarheten hävdar sökandena numera att uppfinningen i förhållande till känd teknik innefattar två väsentliga steg. Det första skulle bestå i att uppfinnarna frångått en för abonnentväxlar före uppfinningens tillkomst rådande utvecklingstrend, nämligen den att avlasta de ordinarie växeltelefonisterna arbetet med hänvisningsinformation och istället anordna en hänvisningsexpedition inom växeln med telefonister särskilt avdelade för detta arbete. Som exempel härpå har sökandena hänvisat till bl a Tele 1/1977 s 33 ff som behandlar abonnentväxeln A 344. Enligt uppfinningen däremot handhar de ordinarie telefonisterna även hänvisningstjänsten. Enligt patentbesvärsrättens mening framgår detta steg emellertid inte av ansökning-

ens grundhandlingar. Tvärtom kan dessa uppfattas så att det är fråga om att förenkla arbetet för telefonisterna i hänvisningsexpeditionen (jfr hänvisningen på s 1 i ansökningens beskrivning till den nyssnämnda växeltypen A 344) och att det är dessa som förses med de ifrågavarande, till datorutrustningen anslutna terminalapparaterna. I vart fall talar den avslutande meningen i näst sista stycket på s 2 i beskrivningen: «Nämnda införda informationen kan presenteras på ifrågavarande terminalapparat för den person som handhar hänvisningstjänsten eller passningstjänsten (patentbesvärsrättens understrykning) för, att det inte är de ordinarie telefonisterna som åsyftas. Oavsett de nu berörda omständigheterna var abonnentväxlar kända redan före ansökningsdagen där anordningen att låta de ordinarie telefonisterna handha hänvisningstjänsten uttryckligen finns (se t ex den 1977 publicerade broschyren PRESENT, pag 52, se särskilt s 2 h sp sista stycket). Det ligger också i sakens natur att om det kommer fram nya hjälpmedel som förenklar telefonistarbetet överväga om det är motiverat att bibehålla en särskild hänvisningsexpedition.

Sammanfattningsvis anser patentbesvärsrätten att det sålunda åberopade första steget inte kan tillmätas någon betydelse vad avser uppfinningshöjden.

Det andra av de åberopade båda stegen i uppfinningen består enligt sökandena i att abonnentväxelns styrenhet styr också hänvisningsutrustningen (dvs nämnda datorutrustning och terminalapparater), istället för att såsom vid PRESENT-systemet och vid anordningen enligt den i överklagade beslutet åberopade amerikanska patentskriften 3 987 252 (Vicari) hänvisningsutrustningen styrs av en anordning som är fristående från växeln. Vid bedömning av detta steg har man enligt patentbesvärsrättens mening som utgångspunkt att beakta att fackmannen har kunskap om utvecklingen av programminnesstyrda abonnentväxlar, t ex de båda växlarna A 345 och ASD 551, och om de möjligheter sådana växlar medför ifråga om införandet av nya tjänster, se t ex de i målet åberopade publikationerna Tele 4/1975 s 19-28 och 53, Tele 4/1977 s 23-29 resp Tele 2-3/1977 s 14-15. För fackmannen som önskar förenkla hänvisningstjänsten i växlar av detta slag är det med kännedom om t ex anordningen enligt den ovannämnda amerikanska patentskriften en naturlig åtgärd att utnyttja idén med en datorutrustning som informationssamlande organ och därtill anslutna dataskärmsterminaler för lagring resp presentation av hänvisningsinformation. Det faller sig självt att styrning och övervakning därvid kan ske genom växeldatorns försorg (jfr t ex fig 1 i nämnda Tele 4/1977 avseende växeln A 345). Sålunda bidrar ej heller det förhållandet till uppfinningshöjden att enligt uppfinningen växelns styrenhet styr också hänvisningsutrustningen.

Mot bakgrund av det hittills anförda återstår det ifråga om patentkraven enligt alternativen III och IV endast att bedöma huruvida det föreligger någon patentmotiverande skillnad p g a att uppfinningen får - även om det inte uttryckligen berörs i grundhandlingarna - antas avse att det vid samtal till hänvisningskopplad anknytning omedelbart sker en överkoppling till en telefonist, dvs någon ringsignal utsänds inte till anknytningen, medan enligt den amerikanska patentskriften överkoppling sker efter ett visst antal

ringsignaler, varvid det är abonnenten själv som vid sin begäran om hänvisningskoppling ska ange det antal som skall tillämpas för hans del (jfr sp 12 r 29-34). Överkopplingen i den kända anordningen kan alltså, om abonnenten önskar det, ske omedelbart, dvs vid den första ringsignalen. Vid tillämpning i en programminnesstyrd abonnentväxel med gemensam styrenhet för växel och hänvisningsutrustning föreligger det inte någon teknisk svårighet att - om så är önskvärt - låta överkopplingen ske så snart växeln avkänner att visst anrop avser hänvisningskopplad anknytning, alltså innan ringsignalen överhuvudtaget initierats. Sålunda föreligger inte heller i förevarande avseende någon patentmotiverande skillnad.

Patentkraven i de båda återstående alternativen I och II skiljer sig från vad som framgår av alternativen III och IV därigenom att de innefattar en ytterligare bestämning (de sex sista raderna) som avser fallet med flera telefonistplatser och en uppringning utifrån, vilken besvaras direkt av någon av telefonisterna och vilken avser anknytningsinnehavare för vilken hänvisningsinformation finns i datorutrustningen. Bestämningen innebär att, sedan telefonisten på sedvanligt sätt med sin förmedlingsapparat sökt den efterfrågade anknytningsinnehavaren, hänvisningsinformation överförs till just den berörda telefonistens terminalapparat och inte till någon av de övriga telefonisternas apparater. Enligt patentbesvärsrättens mening framstår emellertid ett sådant arrangemang som självklart och det överensstämmer f ö med vad som uppenbarligen gäller för det ovannämnda PRESENT-systemet.

Vid ovan angivna förhållanden anger inte något av de åberopade kravalternativen en uppfinning som företer erforderlig uppfinningshöjd. Hinder enligt 2 § patentlagen för bifall till ansökningen föreligger sålunda.

Lennarth Törnroth Referent — Anders Lindqvist — Björn Pernold

<u>Enhälligt</u>

BESVÄRSHÄNVISNING, se bilaga (Formulär A)

Dom av Svea hovrätt i vilken tingsrättens dom om ogiltigförklaring av patent 79 fastställs. Hovrättens dom vinner sedan laga kraft.

SVEA HOVRÄTT
Avd 2

DOM 1991-02-13
Stockholm

NR. 3806

DT T 1259/87

ÖVERKLAGAD DOM

Stockholms tingsrätts, avd 7, dom 1987-11-27, DT 187, se bilaga A

VADEKÄRANDE

1. Kurt Paulsson, 261026-0651, Filipstadsbacken 50, 123 43 FARSTA
3. Valter Svedberg, 250207-8492, Räfsnäsvägen 43, 125 42 ÄLVSJÖ
4. Benjamin Trok, 310620-9335, Byvägen 5, 136 75. HANDEN
5. Jan Andersson, 440127-0055, Sulitelmavägen 15, 161 33 BROMMA

Ombud för 1-4: Advokat Giovanni Gozzo, Advokatfirman Vinge KB, Box 1703, 111 87 STOCKHOLM

Tekniskt sakkunnigt biträde Patentingenjör Gunnar Henningsson, Box 7645, 103 94 STOCKHOLM

VADESVARANDE

1. Televerket, 123 86 FARSTA

Ombud: Advokat Fritz Engström, Rydin & Carl sten Advokatbyrå AB, Norrmalmstorg 1, 111 46 STOCKHOLM

Tekniskt sakkunnigt biträde
Patentingenjör Berne Karlsson, Patentkontoret, Televerket, 123 86 FARSTA

2. Swetronics Aktiebolag, 556154-3314, Industrivägen 5, 171 48 SOLNA

Ombud: Advokat Peter Utterström, Advokatfirman Landahl, Box 5209, 102 45 STOCKHOLM

SAKEN

Ogiltigförklaring av patent

HOVRÄTTENS DOMSLUT

Hovrätten fastställer tingsrättens domslut.

Kurt Paulsson och medparter skall ersätta Swetronics Aktiebolag dess rättegångskostnader i hovrätten med tjugosextusen (26 000) kr, varav 25 000 kr utgör ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen på förstnämnda belopp från 1991-02-13 tills betalning sker.

YRKANDEN I HOVRÄTTEN M M

Kurt Paulsson och medparter har i första hand «yrkat att Televerkets och Swetronics vid tingsrätten förda talan om ogiltigförklaring av det svenska patentet nr 7907914-1 lämnas utan bifall. I andra hand har de yrkat att skydd enligt patentet skall förklaras gälla för de särskilda underkraven enligt endera av följande alternativ, nämligen a) patentkravet 1 i kombination med patentkravet 2, b) patentkravet 1 i kombination med patentkraven 6, 7 och 8 samt c) patentkravet 1 i kombination med patentkraven 2, 6, 7 och 8. I tredje hand har Kurt Paulsson och medparter yrkat att patentet skall förklaras gälla i enlighet med den omformulering av patentkraven som framgår av bilaga B till hovrättens dom.

Kurt Paulsson och medparter har vidare yrkat befrielse från skyldigheten att ersätta Swetronics dess rättegångskostnader vid tingsrätten samt ersättning för sina egna rättegångskostnader därstädes.

Televerket och Swetronics har bestritt ändring.

Kurt Paulsson och medparter samt Swetronics har yrkat ersättning för sina kostnader i hovrätten.

PARTERNAS STÅNDPUNKTER I HOVRÄTTEN

Televerket och Swetronics har i hovrätten vidhållit att stridspatentet skall förklaras ogiltigt på den grunden att patentet inte väsentligen skiljer sig från vad som var känt dagen före patentansökningen. Till utveckling av sin talan har de därvid anfört samma omständigheter som de åberopat enligt tingsrättens dom. Vad angår den teknikens ståndpunkt som skall läggas till grund för bedömningen har Televerket och Swetronics i hovrätten för sin del hänvisat också till det amerikanska patentet 4028498 (Mehaffey) och till ett litteraturställe i Japan Telecommunication Review, Volume 20, no 1, January 1978 s 11-16, Tokyo Japan (JTR). Televerket, som av hovrätten tillåtits åberopa den nu angivna nya bevisningen, har härvid gjort gällande att det även legat nära till hands för fackmannen att realisera uppfinningen enligt det omstridda patentet genom att med utgångspunkt från den svenska patentansökningen nr 7802725-7 (SP) begagna det vetande som förmedlades genom den amerikanska patentskriften alternativt genom det japanska litteraturstället.

Kurt Paulsson och medparter har till stöd för att uppfinningen enligt stridspatentet har erforderlig uppfinningshöjd åberopat vad de i samma hänseende anfört enligt tingsrättens dom. De har i hovrätten tillagt i huvudsak följande; De lösningar som representeras av det svenska patentet nr 166 033 (LM) och det först i hovrätten åberopade japanska litteraturstället JTR avser båda en teknik som medger abonnenterna att själva utan hjälp av telefonist hänvisa inkommande samtal till viss information. Det förra, som avsåg äldre telefonväxelteknik med mekaniska växlar gav abonnenten möjlighet att från sin egen apparat slå en viss kod som pekade ut önskad förinspelad information. Också tekniken enligt JTR innefattar ett helt automatiskt passningssystem med meddelandekodning via abonnentens telefonapparat för att lämna meddelande, som skall överlämnas vid ett inkommande samtal när anknytningen är utan tillsyn. Denna senare lösning avser emellertid en telefonmeddelandetjänst i ett allmänt telefonnät och det var därför redan av detta skäl inte näraliggande att kombinera ett sådant system med det telefonväxelsystem som det stridspatentet avsett att utveckla. Gemensamt för LM och JTR är vidare att de syftade till att kunna betjänas utan medverkan av en växeltelefonist. De innefattade därmed inte något incitament till den i målet aktuella lösningen. - Den hänvisningstjänst som erbjöds enligt SP förutsatte medverkan av en växeltelefonist för såväl själva hänvisningskopplingen som för införandet av den information som den hänvisande anknytningen lämnat till växeltelefonisten. För denna lösning var det inte känt och inte heller näraliggande att använda koder och den hänvisandes telefonapparat som terminal. Uppfinnarnas insats bestod i att de insåg vilka möjligheter som användningen av koder förmedlade via anknytningens telefonapparat innebar vid utnyttjandet av presentationsterminal enligt SP. Uppfinnarna insåg vidare, vilket var nytt i förhållande till SP, möjligheten att utnyttja den kopplingstekniska samverkan som sker mellan telefonväxelns styrsystem och hänvisningssystemet enligt HD till följd av en kods informationsinnehåll. Lösningen enligt det förevarande patentet innebar att växeltelefonistens arbete underlättades samtidigt som hänvisningsfunk-

tionen inom växeln anordnades så att anknytningshavarna erbjöds möjlighet att på ett effektivt och enkelt sätt själva initiera hänvisningen. Detta problem hade inte tidigare funnit sin lösning. Tingsrätten har utgått ifrån att endast bestämningen f) i stridspatentet enligt den av parterna gjorda uppdelningen av huvudkravet (Bilaga C till hovrättens dom) är ny i förhållande till SP. Detta är felaktigt; även bestämningarna e), g) och h) är nya i förhållande till SP.

Vad parterna anfört i frågan om huvudkravet gäller också frågan om patentskydd för de särskilda underkraven.

Televerket och Swetronics har bestritt att Kurt Paulsson och medparter får åberopa de först i hovrätten angivna andra- och tredjehandsyrkandena. Som grund för sitt bestridande har Televerket och Swetronics åberopat, vad gäller andrahandsyrkandet, att Paulsson och medparter i tingsrätten inte påkallat självständigt skydd för något av de osjälvständiga kraven, vilket skall tolkas som att de medgivit att dessa krav saknar patenterbarhet, och att ett sådant medgivande inte kan återtas i högre rätt om inte speciella omständigheter föreligger.

Televerket och Swetronics har vidare åberopat att det yrkande som Kurt Paulsson och medparter framställt om skydd för kombinationer av patentkrav 1 och ett eller flera av underkraven innebär en omformulering av patentkrav 1 som är så genomgripande att hovrätten skulle komma att pröva ett helt nytt patent. Såväl denna omformulering som den i bilaga B angivna omformuleringen av patentkrav 1 utgör på grund härav enligt deras mening en ändring av talan i hovrätten och åberopande av nya omständigheter som inte är tillåten.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

Kurt Paulssons och medparters förstahandsyrkande

SP, d v s Kurt Paulssons och medparters svenska patentansökning nr 7802725-7 i den lydelse som gjordes allmänt tillgänglig den 10 september 1979, innehåller till skillnad från utläggningsskriften beträffande samma patent inte någon anvisning om att en till växeln anknuten abonnent kan införa information om sin egen hänvisning inom växeln genom anrop och tagning av en förutbestämd kod.

Såsom tingsrätten anfört var det emellertid redan genom LM känt att utan hjälp av telefonist hänvisa inkommande samtal till viss information genom att den som önskade hänvisningen från den egna anknytningens telefonapparat slog en viss kod/sifferkombination.

Hovrätten delar också tingsrättens uppfattning att det för en fackman måste vara självklart att det enligt LM kan finnas flera förinspelade meddelanden på t ex olika bandspelare och att den som begär hänvisningar kan välja mellan de förinspelade meddelandena genom att var och en av bandspelarna svarar mot en viss kod/sifferkombination.

Den kunskap som fackmannen sålunda kan inhämta från LM ligger nära den lösning som anges i bestämningen h) i parternas uppdelning av huvudkravet, eftersom denna lösning också innebär att man från en valfri anknytning med hjälp av en kod kan hänvisa uppringande till ett av flera förutbestämda meddelanden.

Skulle det, som Paulsson och medparter gjort gällande, likväl inte ha varit näraliggande att hämta ledning i LM, eftersom detta patent hänför sig till äldre telefonväxelteknik med mekaniska växlar, har i vart fall JTR gett anvisning om att kunskapen från LM kan användas i moderna elektroniska växlar.

JTR skiljer sig från LM på det sättet att den beskriver en lösning, som innebär att den som ringer från en anknytning, med hjälp av koder och viss förinprogrammerad information kan kan välja mellan och sammanställa vissa datoriserade meddelanden som vidarebefordras till den uppringande. Denna överföring av kodad information från anknytningen till datorutrustningen är en i sammanhanget viktig kunskap som tydligt erhålles genom JTR.

Paulsson och medparter har också invänt att det inte varit näraliggande för fackmannen att söka ledning i JTR, eftersom denna artikel dels beskriver ett helt automatiskt passningssystem, dels avser en meddelandetjänst i ett allmänt telefonnät. I dessa hänseenden gör hovrätten följande bedömning.

JTR beskriver enligt sin rubrik en «Meddelandetjänst genom automatiskt passningssystem». Rubriken ger sålunda inte vid handen annat än att det skulle vara fråga om ett generellt användbart passningssystem och det i artikeln beskrivna systemet innehåller inte heller några särskilda tekniska särdrag som begränsar dess användning till stora allmänna telefonnät. För fackmannen som sökt en lösning enligt stridspatentet kan det därför inte ha någon betydelse att JTR beskriver användningen av ett sådant system i ett stort abonnentnät.

Såsom Paulsson och medparter anfört avser JTR i motsats till stridspatentet ett helautomatiskt system. I likhet med stridspatentet ger JTR dock anvisning om överföring av en signal for att begära passningstjänst tillsammans med meddelandeinformation från anknytningen direkt in i datorutrustningen utan medverkan från en operatör eller telefonist. Denna kunskap ger fackmannen incitament till en mer allmän användning av ett system med kodad information. Att det förprogrammerade meddelandet vidarebefordras till uppringande via en presentationsterminal av det slag som förutsätts i SP och en telefonist i stället för som enligt JTR via en röstkompilator medför otvivelaktigt en bättre och mera personlig service för de uppringande men utgör inte en omständighet av patentmotiverande betydelse.

Enligt den kännetecknande delen av stridspatentets krav 1 skall den automatiska telefonväxeln förses med en funktion genom vilken informationen om önskad passningstjänst i kombination med meddelande till en eventuell uppringare skall kunna överföras från anknytningens telefonapparat i kodad form.

För fackmannen måste det med hänsyn till den information som LM och JTR ger om automatisk hänvisning genom koder ha varit näraliggande att utveckla tekniken för hänvisning genom koder enligt stridspatentet.

Slutligen har Paulsson och medparter också åberopat att uppfinnarna insett möjligheten att utnyttja den kopplingstekniska samverkan som sker mellan telefonväxelns styrsystem och hänvisningssystemet till följd av en kods informationsinnehåll. För en fackman med kännedom om modern mikrodatorteknik, som utgick från SP och som sökte en metod för praktisk tillämpning av den kunskap om användning av koder som kan utläsas av LM och JTR, bör det enligt hovrättens mening ha framstått som närmast självklart att lösningen på detta problem måste sökas i enlighet med den enda och allmänt hållna anvisning som i detta hänseende kan utläsas av stridspatentet, nämligen en samverkan mellan växelns avkännande enhet (myD) och HD. Inte heller denna anvisning har därför patentmotiverande betydelse.

Kurt Paulsson och medparter har vidare åberopat att lösningen enligt stridspatentet inneburit ett betydande tekniskt framsteg och att den också inneburit mycket stora kommersiella framgångar. Televerket och medparter har vitsordat att uppfinningen inneburit ett tekniskt framsteg och att hänvisningssystemet enligt uppfinningen medverkat till de kommersiella framgångar som Televerket haft med PABX-växeln.

Som anförts ovan har hovrätten funnit det näraliggande att välja lösningen enligt stridspatentet. Mot bakgrund härav kan det förhållandet att uppfinningen inneburit ett tekniskt framsteg och haft stor kommersiell framgång inte föranleda att den har erforderlig uppfinningshöjd.

Uppfinningen framstår därför i stället som resultatet av ett fackmannamässigt utvecklingsarbete.

Det anförda innebär, såsom tingsrätten också funnit, att Kurt Paulsson och medparters uppfinning enligt stridspatentet inte väsentligen skiljer sig från vad som var känd teknik före prioritetsdagen.

Kurt Paulsson och medparters andra- och tredjehandsyrkanden

I 50 kap 25 § 2 st rättegångsbalken stadgas att vadekäranden inte äger ändra sin talan att avse annan del av underrättens dom än den som uppgetts i vadeinlagan. De yrkanden som Kurt Paulsson och medparter framställt i hovrätten om skydd för kombinationer av patentkravet 1 och ett eller flera av underkraven samt, i tredje hand, om omformulering av patentkraven avser inte någon annan del av tingsrättens dom än den som uppgetts i vadeinlagan. Av 50 kap 4 § RB, som föreskriver bl a att vadekäranden skall i vadeinlagan uppge den ändring i domen som han yrkar, måste emellertid anses följa att en vadekärande i princip inte får utvidga sitt i vadeinlagan framställda yrkande, även om utvidgningen i hovrätten inte hänför sig till annan del av underrättens

dom än som uppgetts i vadeinlagan. (Jfr HD:s dom i rättsfallet NJA 1985 S 618 och där anförd litteratur samt Ekelöf-Boman, Rättsmedlen, 11 uppl 1990 s 46).

Kurt Paulssons och medparters ovannämnda yrkanden har framställts först efter vadetidens utgång och kan inte anses föranledda av omständighet som inträffat under processen i hovrätten. Hovrätten avvisar därför Kurt Paulssons och medparters talan såvitt gäller nämnda yrkanden.

Rättegångskostnader

Tingsrättens dom skall därför stå fast. Vid denna utgång skall Kurt Paulsson och medparter ersätta Swetronics dess rättegångskostnader i hovrätten.

FULLFÖLJDSHÄNVISNING, se bilaga D Revisionsinlaga senast 1991-03-13

I hovrättens avgörande har deltagit hovrättslagmannen Bengt G Nilsson, hovrättsråden Gunnar Hallmo och Birgitta Hahn, referent, samt som sakkunniga ledamöter patenträttsrådet Per-Åke Schulze och universitetslektorn Ingvar Jönsson. Enhälligt

Debattartikel av advokat Giovanni Gozzo (artikel i tidskriften NIR 1993, häfte 2 s. 285). Denne var ombud för uppfinnarna i Högsta domstolen

Högsta Domstolen och uppfinningshöjden

Av advokat Giovanni Gozzo

Inledning

Genom dom den 13 februari 1991 (DT6) fann Svea Hovrätt ett patent på en hänvisningsanordning vid automatisk telefonväxel vara ogiltigt på grund av bristande uppfinningshöjd. I målet gjorde hovrätten vissa intressanta uttalanden avseende frågan om prövning av uppfinningshöjd och tog även ställning till ett antal processuella frågor som ägde samband med prövningen av patentets giltighet. Patenthavarna överklagade hovrättens dom men fick ej prövningstillstånd av Högsta Domstolen. Därmed lämnades ett antal frågor av processuell natur liksom frågan om vilken metodik som bör komma till användning vid prövning av uppfinningshöjd obesvarade av HD. Det oaktat, eller kanske just på grund därav, har jag funnit anledning att ta upp dessa frågor för att om möjligt väcka debatt i åtminstone något avseende. Ämnet är relativt omfattande och jag har därför valt att dela upp min framställning på två artiklar. Den första som följer här nedan behandlar frågan om uppfinningshöjden.

Bakgrund

Fyra vid Televerket anställda teletekniker (Kurt Paulsson m.fl.) uppfann under slutet av 1970-talet en hänvisningsanordning vid automatisk telefonväxel. Uppfinningen hade samband med tjänsten och Televerket visade tidigt stort intresse för uppfinningen. En första patentansökan ingavs under år 1978. Uppfinnarna vidareutvecklade uppfinningen och ingav i oktober 1979 ytterligare en patentansökan dock först kort efter det den första patentansökningen blivit allmänt tillgänglig (Patentansökningarna handlades av Televerkets patentav-

delning). Den senare ansökningen ledde så småningom till patent i Sverige och det är om olika rättsfrågor i samband med en ogiltighetsprocess om detta patent som denna artikel skall handla.

Televerket inträdde på ett tidigt stadium såsom uppfinnarnas rättsinnehavare med avseende på uppfinningen. Exploateringen av uppfinningen, det s k Sesamsystemet, har inneburit betydande intäkter för Televerket. Sedan Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar på uppfinnarnas begäran rekommenderat Televerket att utgiva en ersättning för utnyttjandet av uppfinningen med ca tre miljoner kronor väckte Televerket år 1985 talan mot uppfinnarna under påstående att patentet var ogiltigt. Såsom grund för sin talan åberopade Televerket dels den första patentansökningen av samma uppfinnare (SP) dels ett annat patent från är 1954 avseende automatiska telefonanläggningar tillhörigt L M Ericsson (LM).

Genom dom den 27 november 1987 fann Stockholms tingsrätt det omstridda patentet ogiltigt på de grunder som åberopats av Televerket. Enligt tingsrättens domskäl utgjorde den enda väsentliga skillnaden mellan SP och stridspatentet att det enligt det förra fordrades en växeltelefonists medverkan för att hänvisningskopplingen skulle åstadkommas medan samma koppling enligt stridspatentet kunde åstadkommas utan telefonistens medverkan. I LM angavs vidare bl a att det var fråga om en anordning som avsåg att ge abonnenterna möjlighet att själva, utan hjälp av telefonist, hänvisa inkommande anrop till exempelvis en talmaskin med en viss information. Enligt tingsrätten låg det för fackmannen, som ställdes inför det i stridspatentet angivna problemet med kännedom om den i LM angivna självhänvisningsidén, nära till hands att utveckla anordningen enligt SP på så sätt att anknytningen själv genom kodtagning kunde välja önskad standardinformation i datautrustningen. Den omständigheten att LM hänförde sig till äldre telefonväxelteknik förändrade inte denna bedömning. Fackmannen hade nämligen enligt tingsrätten (före prioritetsdagen) kännedom om moderna, datorstyrda växlar och det förelåg ingen svårighet för honom att omsätta den i LM angivna självhänvisningsidén till en modern datorstyrd telefonväxel.

Målet överklagades av uppfinnarna till Svea hovrätt med yrkande att Televerkets talan om ogiltigförklaring av deras patent skulle lämnas utan bifall.

Hovrätten fann emellertid genom dom den 13 februari 1991 att tingsrättens domslut skulle stå fast eftersom uppfinningen enligt stridspatentet inte väsentligen skilde sig från vad som var känd teknik före prioritetsdagen och grundade sin dom på en av Televerket först i hovrätten åberopad japansk skrift (JTR) i kombination med LM och SP (vilken kombination i och för sig ej åberopats av Televerket). Hovrättens domskäl kommenteras här nedan.

Uppfinnarna begärde revision hos Högsta domstolen och yrkade bifall till sina yrkanden i hovrätten eller att HD i vart fall skulle återförvisa målet till hovrätten för vederbörlig behandling. Såsom skäl för prövningstillstånd an-

förde de bl.a. att det var angeläget att HD uttalade vilka principer som borde tillämpas vid prövning av förekomsten av bristande uppfinningshöjd hos ett redan beviljat patent. Hovrätten hade enligt uppfinnarnas uppfattning, som nedan skall utvecklas, använt sig av ett felaktigt resonemang vid sin prövning av uppfinningshöjden vilket lett till ett materiellt oriktigt resultat.

Gentemot detta anförde Televerket bl.a. «Bedömningen av frågan huruvida en uppfinning besitter patenterbar uppfinningshöjd eller inte beror alltid på omständigheterna i det enskilda fallet. Hovrätten har tveklöst funnit att så inte är fallet med motparternas uppfinning. Denna hovrättens bedömning grundas på en bevisprövning» och vidare «Domstol, som utan tvekan anser att lagens väsentlighetskrav inte är uppfyllt, saknar anledning att vid patenterbarhetsprövning diskutera indicier för uppfinningshöjd. Först när osäkerhet råder i fråga om huruvida uppfinningen väsentligt skiljer sig från teknikens ståndpunkt kan det bli aktuellt att analysera sådana indicier, se Jacobsson, Tersmeden, Törnroth, sid 90 och Godenhielm, Uppsatser i immaterialrätt, sid 212 n. Såväl författarna av den svenska lagkommentaren som Godenhielm ansluter sig till lagens förarbeten. De nordiska patentkommittéerna har inte rekommenderat någon ändring av gammal praxis enligt vilken endast vid tveksamhet angående erforderlig uppfinningshöjd indicier såsom tekniskt framsteg beaktats. Se NU 1963:6, sid 125 - 128, särskilt sid 126 n.»

I de flesta länder ställs vissa krav på graden av nyskapande för att patentskydd skall erhållas. Det är detta som avses med kravet på uppfinningshöjd. I den svenska lagtexten, patentlagen § 2, första stycket, har detta krav uttryckts så att uppfinningen skall väsentligen skilja sig från vad som är känt. I den europeiska patentkonventionen (artikel 56) föreskrivs att en uppfinning skall anses ha uppfinningshöjd, om den inte för en fackman är näraliggande i förhållande till teknikens ståndpunkt. Det har emellertid visat sig svårt att närmare än så ange vad kravet på uppfinningshöjd innebär.

Enligt de nordiska patentkommittéerna (NU 1963:6) hade domstolarna i Sverige visat en tendens att ställa högre krav för uppfinningshöjd än de administrativa myndigheterna och att därvid ibland gå längre än som var lämpligt. I 1966 års svenska proposition till ny patentlag anförde därför föredragande departementschefen att det självfallet var ett önskemål att dåvarande något olikformiga praxis vid administrativa myndigheter och domstolar vid bedömning av kraven på uppfinningshöjd samordnades. Det är tveksamt om så ännu skett. Visserligen uppställde HD i målet NJA 1949, sid 396, (NIR 1949, sid 256) angående ogiltighetsprövning av en patenterad metod för chokladtillverkning inte särskilt höga krav på uppfinningshöjden och efter ett långt uppehåll i ytterligare en dom från 1972 avseende infusionsaggregat med droppmottagare, (NJA 1972, sid 462, även NIR 1972, sid 430) relativt måttliga krav på uppfinningshöjd. Således fann HD (3 mot 3) i det senare målet att även om konstruktionen av droppmottagaren var tidigare känd så måste upptäckten av en närmare beskriven speciell droppmottagarfunktion anses utgöra ett betydelsefullt tekniskt framsteg av beskaffenhet att böra påverka prövningen

av frågan huruvida uppfinningen besitter erforderlig uppfinningshöjd. Sedan detta mål har dock överhuvudtaget inget patentmål varit föremål för prövning av HD.

Den svenskspråkige författare som framför andra ägnat sig åt begreppet uppfinningshöjd är den finländske professorn Berndt Godenhielm, se främst «Patentskyddets omfång», Helsingfors 1950, «The Person Skilled in the Art», artikel i NIR 1982, sid 182, uppsatsen «Om uppfinningshöjd» i samlingsverket «Uppsatser i immaterialrätt», Lund 1983, sid 204 samt «Om ekvivalens och annat gott, 1990, sid 15 - 18, med däri åberopade avgöranden från RegR.

Godenhielm redogör i uppsatsen «Om uppfinningshöjd» (sid 213 f) för sådana objektiva fakta som man inom doktrinen ansett utgöra indicium för föreliggandet av uppfinningshöjd. Särskilt må enligt Godenhielm beaktas att det ofta kan bereda stora svårigheter för bedömaren när han har att i efterhand bedöma frågan om uppfinningshöjd, att eliminera den kunskap som den föreliggande uppfinningen ger och utgå från ett stadium, då denna uppfinning ännu inte fanns.

Följande av Godenhielm redovisade objektiva fakta förtjänar att här omnämnas.

Om samma uppfinning erhållit patentskydd jämväl utomlands, särskilt i sådant land, vars patentmyndighet är känd för en ingående prövning, är denna omständighet ägnad att tala för att uppfinningen är patenterbar.

Såsom bevis för föreliggande av uppfinningshöjd har stundom beaktats att uppfinningen innebär ett tekniskt framsteg. Detsamma gäller kommersiell framgång. Även en oväntad teknisk effekt har givits stor betydelse i sammanhanget.

Också den omständigheten, att en patenterad anordning eller produkt eftergörs, kan vara ett indicium för att uppfinningshöjd föreligger.

I EPO:s Guidelines (riktlinjer som successivt utgives med stöd av EPO:s praxis) uttalas i samband med uppfinningshöjden: «In considering whether there is inventive step (as distinct from novelty (see IV, 7)), it is permissible to combine together the disclosure of two or more documents or parts of documents, different parts of the same document or other pieces of prior art, *but only where such combination would have been obvious to the person skilled in the art* at the effective priority date of the claim under examination.» Vidare anges vilka faktorer som skall beaktas vid avgörande om det är näraliggande (obvious) att kombinera två eller flera olika dokument.

Diskussion

Det står klart att det ej går att fastställa förekomsten av uppfinningshöjd genom en rent objektiv bedömning utan det blir i det enskilda fallet alltid fråga om en värdering. I det nu aktuella målet framförde uppfinnarna emellertid att det var av vikt att av HD få fastslaget vilka objektiva fakta som skall anses utgöra indicium för föreliggandet av uppfinningshöjd liksom hur en bedömning skall tillgå när man skall avgöra förekomsten av erforderlig uppfinningshöjd. Särskilt betydelsefullt var detta när uppfinningshöjden hos en viss uppfinning såsom i det aktuella målet skulle bedömas i förhållande till två eller flera litteraturhänvisningar, innebärande att ett visst mått av s.k. mosaikläggning skalle förekomma.

Till en början torde helt allmänt kunna sägas att uppfinningshöjd mycket väl kan föreligga även om en kombination av flera kända litteraturställen leder fram till uppfinningen. En förutsättning härför är att kombinationen kräver en sådan kreativitet att den inte kan utföras av genomsnittsfackmannen. Härvidlag torde i vart fall följande typer av kombinationer inte utesluta uppfinningshöjd.

A. Uppfinningen kan endast åstadkommas genom en sammanställning av ett så stort antal litteraturställen att fackmannen inte kan kombinera dem utan det mått av kreativitet som förutsätts för en uppfinnargärning.

B. Litteraturställena är visserligen få till antalet men återfinns inom olika teknikområden som inte har något omedelbart tekniskt samband med varandra, så att fackmannen inte kan anses kombinera dem utan att besitta uppfinnarkreativitet.

C. Uppfinningen kan genom en enkel slutsats konstateras efter studier av ett antal litteraturställen som i sig tillåter ett så stort antal andra slutsatser (Columbi ägg) att genomsnittsfackmannen inte anses kunna komma på den relevanta slutsatsen, i vart fall inte utan ett särskilt incitament att så göra.

D. Uppfinningen kan inte åstadkommas av fackmannen enbart genom en mekanisk sammanställning av ett antal litteraturställen utan kräver andra studier eller ett kreativt tänkande som genomsnittsfackmannen inte besitter, i vart fall i avsaknad av ett särskilt incitament att sammanställa litteraturställena på det relevanta sättet.

E. Genom sammanställande av ett antal litteraturställen kan visserligen fackmannen tänkas åstadkomma en lösning som ligger nära uppfinningen men icke tillräckligt nära för att innebära bristande uppfinningshöjd. För att åstadkomma uppfinningen erfordras tillförandet av ytterligare ett moment genom sådan kreativitet som genomsnittsfackmannen inte kan anses besitta.

Vid sidan av sådana faktorer som sammanhänger med kreativitetskravet kan andra förhållanden indikera, såsom Godenhielm enligt ovan framhållit och såsom HD påpekat i droppmottagarmålet, att uppfinningshöjd föreligger. Även i det nu aktuella målet aktualiserades den principiella frågan om tekniskt framsteg och därtill kommersiell framgång i sig eller tillsammans med andra faktorer utgjorde tillräckliga betingelser för att uppfinningshöjd skulle anses föreligga.

Hovrättens dom innebär såvitt kunnat utläsas följande inställning till här ovan aktualiserade problem.

1. Utgångspunkten för hovrättens bedömning var uppfinnarnas äldre patent kallat SP. Till detta lade sedan hovrätten dels patentskriften LM dels ock JTR-artikeln, en kombination som i och för sig inte åberopats av motparten. I detta sammanhang kan likväl konstateras att hovrätten fann tillåtligt att kombinera olika särdrag från tre olika litteraturställen för att nå fram till uppfinningen enligt stridspatentet.

2. Hovrätten har i sina domskäl inte redovisat något särskilt incitament för genomsnittsfackmannen att kombinera de olika litteraturställena, som enligt hovrätten ledde till att patentet föll på grund av bristande uppfinningshöjd. Härutinnan hänvisade uppfinnarna till amerikansk rätt enligt vilken det måste föreligga ett klart samband mellan åberopade litteraturställen, innebärande ett incitament för genomsnittsfackmannen att kombinera dem, för att bristande uppfinningshöjd skall kunna anses föreligga. Hovrätten tillät emellertid i sin dom en kombination av olika litteraturställen som inte hade något omedelbart tekniskt samband.

3. I sin dom uttalade hovrätten att det för fackmannen, med hänsyn till den information som LM och JTR ger om automatisk hänvisning genom koder, måste ha varit näraliggande att utveckla tekniken för hänvisning (SP), med hjälp av koder enligt stridspatentet. Efter detta konstaterande, menade hovrätten att för en fackman med kännedom om modern mikrodatorteknik, det dessutom bör ha framstått som närmast självklart att åstadkomma en samverkan mellan växelns avkännande enhet och dess huvuddator, vilket i och för sig var ett helt nytt moment. Hovrätten ansåg således att den kreativitet, som detta ytterligare steg förutsatte besitts av genomsnittsfackmannen.

4. Hovrätten uttalade i sin dom, i viss motsats till HD:s uttalande i droppmottagarmålet, att sedan man funnit det vara näraliggande att välja lösningen enligt stridspatentet, det förhållandet att uppfinningen inneburit ett tekniskt framsteg och haft stor kommersiell framgång inte kunde föranleda att den hade erforderlig uppfinningshöjd. Hovrätten menade härigenom tydligtvis att om den vid en första prövning på tekniska grunder finner det näraliggande för fackmannen att välja lösningen enligt ett omstritt patent så skall därefter de nämnda förhållandena inte tillmätas någon betydelse.

Uppfinnarna anförde i sin revisionsansökan till HD följande synpunkter i anslutning till här ovan redovisade problem.

1. Redan då det är fråga om att kombinera två litteraturställen måste det krävas starka skäl för att en patenterad uppfinning som inneburit ett tekniskt framsteg skall konstateras vara ogiltig på grund av bristande uppfinningshöjd. Att kombinera för många litteraturställen kan inte anses vara tillåtligt.

2. Det måste föreligga klara incitament för en fackman att kombinera olika litteraturställen. Åberopade hänvisningar måste exempelvis härröra från samma tekniska område som uppfinningen.

3. Det kan inte anses tillåtet att vid prövning av uppfinningshöjd konstatera att denna brister genom att använda sig av metodiken att låta fackmannen först kombinera ett antal åberopade skrifter och sedan i ett andra steg tillföra ytterligare ett moment vilket erfordras för att man skall nå fram till uppfinningen. Av vikt härvidlag är att blott kunskapen om detta ytterligare moment inte är tillfyllest. Det måste även konstateras föreligga ett särskilt incitament för fackmannen att kombinera detta ytterligare moment med de övriga litteraturställena.

4. Uppfinningshöjd bör enligt EPO:s praxis anses föreligga såvida inte fackmannen direkt når fram till uppfinningen genom att kombinera olika åberopade skrifter. Svensk praxis anses skola anpassas till EPO:s praxis.

5. Det tekniska framsteget och den kommersiella framgången utgör indicier på att erforderlig uppfinningshöjd föreligger och sådana omständigheter kan vid en sammanvägd bedömning medföra att det inte kan anses ha varit näraliggande att åstadkomma en viss uppfinning.

Sammanfattningsvis anförde patenthavarna till HD att den metodik som hovrätten använt sig av för att konstatera att bristande uppfinningshöjd föreligger hos uppfinningen inte kan anses vara tillåtlig. De menade att frågan om uppfinningshöjden måste göras till föremål för en helhetsbedömning. Prövningen måste gå ut på om det för den fiktive genomsnittsfackmannen måste anses ha varit näraliggande att åstadkomma uppfinningen i ett sammanhängande moment med utgångspunkt från vad som tidigare varit känt och åberopats och utan att s. k. mosaikläggning fick förekomma. Inte heller fick såsom hovrätten gjort först konstateras att det varit näraliggande att utveckla tekniken för hänvisning genom koder enligt stridspatentet och därvid stödja sig på tre patentskrifter samt därefter i ett ytterligare moment konstateras att det för uppfinningen väsentliga särdraget att utnyttja en avkännande enhet på ett unikt, nytt sätt icke heller hade patentmotiverande betydelse.

Alla bevisfakta som talar för uppfinningshöjd skulle enligt uppfinnarna läggas samman och deras samlade vikt utgöra underlag för bedömningen. En domstol fick inte successivt avföra den ena faktorn efter den andra med motivering att

ingen enskild faktor utgör tillräckligt belägg för uppfinningshöjd. Ett sådant resonemang stred mot principen att part ej har bevisbörda för bevisfakta.

Ändå fann HD genom beslut den 4 november 1991 ej skäl meddela prövningstillstånd i följd varav hovrättens dom och beslut skulle stå fast.

Avslutande synpunkter

Det är således alltjämt till stor del oklart vilken metodik som skall komma till användning vid domstols bedömning av om uppfinningshöjd föreligger för en patenterad uppfinning och ett vägledande principiellt uttalande av HD i frågan som går längre och djupare än i dropp-mottagarmålet skulle därför vara betydelsefullt.

Man kan konstatera att hovrättens dom i det nu aktuella fallet innehåller ett flertal ställningstaganden i samband med metodiken vid prövning av uppfinningshöjd som är väl värda att diskutera. Med hänsyn just till att domen inte kom att underkastas HD:s prövning är det väsentligt att en sådan diskussion kommer till stånd eftersom HD:s beslut att icke meddela prövningstillstånd inte kan anses ha någon prejudikatverkan. Det kan emellertid inte uteslutas att hovrättens dom i förening med HD:s beslut kan ha viss betydelse för rättsutvecklingen. Det har även därför känts angeläget att i denna artikel berörda frågeställningar redovisades, för att möjliggöra värdefulla synpunkter även från andra sakkunniga.

Måhända skulle en sådan diskussion vara ägnad att påverka rättsutvecklingen i vart fall om frågan om uppfinningshöjd kom att ytterligare belysas från vetenskapligt håll och om också rättsutvecklingen inom EPO i förevarande hänseende kom att mera utförligt redovisas. Riktigt säker på vilken metod som enligt svensk rätt bör tillämpas vid prövning av frågan om uppfinningshöjd i samband med ogiltighetsmål kan man dock icke vara förrän HD på ett utförligt sätt givit sin syn på saken. Klart står att hovrätten i det för denna artikel relevanta målet inte synes ha fäst något avseende vid HD:s tidigare uttalande i droppmottagarmålet eller kanske inte ens uppmärksammat det. Kanske beror detta på att HD:s ledamöter i det målet varit oeniga och att HD:s dom tillkommit på grund av ordförandens utslagsröst.

Uppföljande debattartikel av advokat Giovanni Gozzo i NIR 1993, häfte 3, s. 387, som behandlar processuella frågor om prövningen i ogiltighetsmålet i Svea hovrätt – Processuella rättsfrågor i samband med mål avseende ogiltighet av patent

Svea hovrätts dom den 13 februari 1991 nr DT6, se NIR 1993, häfte 2, sid 338.

Av Giovanni Gozzo

I min artikel rubricerad «Högsta domstolen och uppfinningshöjden» i förra häftet av NIR utlovade jag att återkomma i ett antal frågor av processuell natur, vilka aktualiserades genom hovrättens dom. Här följer nu i form av en andra artikel en diskussion kring dessa frågor. För bakgrund till målet får jag hänvisa till vad som inledningsvis anförts i början av den förra artikeln (NIR 1993, häfte 2 s 285 f).

Hovrättens beslut att tillåta ny bevisning. Tolkning av lokutionen giltig ursäkt i RB 50:25:3.

HD har i flera fall uttalat sig i frågan om preklusionsregelns tillämpning. Flera fall rör åberopande av nya omständigheter men frågan om åberopande av ny bevisning kan inte anses klarlagd. Sålunda har det inte angivits vilka faktorer som talar för och emot att det skall föreligga giltig ursäkt för åberopande av ny bevisning. Revisionssökandena gjorde i det här aktuella målet gällande att följande faktorer måste beaktas:

Oberoende av det beviskrav som uttrycks med regeln i dess gällande och dess äldre lydelse ankommer det på den åberopande parten att framlägga utredning om vilka efterforskningar efter bevismaterial som gjorts, dels före rättegången dels under tingsrättsprocessen.

I stora mål med omfattande bevisning ställs större krav på förhandsundersökningar. Av processekonomiska skäl är det av vikt att överrättsprocessen inte belastas med ny bevisning som kräver ny motbevisning.

I Svea hovrätt hade Televerket såsom ny bevisning åberopat dels en amerikansk patentskrift (Mehaffey) utan angivande av skäl till varför patentskriften inte åberopats i tingsrätten, dels en tidigare av vadekärandena ingiven japansk publikation (JTR). Inte heller för den senare anförde Televerket några skäl till varför man inte åberopat den i tingsrätten. Vadekärandena yrkade i hovrätten att Mehaffey respektive JTR skulle avvisas som bevisning. Televerket anförde då att Mehaffey blev känd för Televerket först den 8 december 1987 (12 dagar efter tingsrättens dom) och att den inte anförts mot patenthavarnas ansökningar i olika länder och beträffande JTR i huvudsak endast att JTR inte var känd för Televerket före tingsrättens dom.

I särskilt beslut före huvudförhandlingen fann hovrätten sannolikt att Televerket haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att åberopa de nya bevisen (Mehaffey och JTR) vid tingsrätten och tillät därför att den nya bevisningen åberopades med tillämpning av 50 kap 25 § 3 st RB i dess lydelse före den 1 september 1989.

I prop. 1988/89:95, genom vilken den av riksdagen den 1 september 1989 införda skärpningen av 50 kap 25 paragrafen 3 st föreslogs, har tidigare gällande reglering behandlats på sid 40 ff. Enligt den lydelse som bestämmelsen fick år 1971 tilläts ett åberopande av en omständighet eller ett bevis först i hovrätten endast om parten gjorde sannolikt att han haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att åberopa omständigheten eller beviset vid tingsrätten eller om det av annan särskild anledning borde tillåtas att omständigheten eller beviset åberopades. Paragrafen fick sin då gällande lydelse på förslag av lagrådet. Visserligen framförde lagrådet att vad gäller dispositiva tvistemål kunde förekomma fall då det med hänsyn till rättsläget och önskemålet om en materiellt tillfredsställande utgång fick anses orimligt att ny utredning avvisades samt att kravet på giltig ursäkt kunde behöva ges en vidare tolkning än ordet tillät för att i dylikt fall medge införandet av nytt material. Bestämmelsen borde därför göras mindre snäv och medge åberopande av ny omständighet eller nytt bevis även då det av annan anledning än de i förslaget angivna framstod som berättigat att det får ske. Lagrådet ansåg därför att vid en sådan omformulering av bestämmelsen det icke var nödvändigt att vid sidan av giltig ursäkt angiva att åberopandet icke kunnat ske i underrätten.

Emellertid må understrykas att införandet av 1971 års bestämmelse, liksom 1989 års, skedde i syfte att begränsa möjligheten att åberopa ny bevisning i hovrätten och part måste därför *göra sannolikt att han haft giltig ursäkt* för sin underlåtenhet att åberopa beviset. Det kan därvidlag inte vara tillfyllest för part att uteslutande göra gällande att han icke tidigare tagit del av bevismaterialet. Större krav måste dessutom kunna ställas på ett storföretag eller ett större statligt verk med egen patentavdelning när det exempelvis gäller ett patentmål.

I sannolikhetskravet måste ligga att part under alla omständigheter bör ha utfört rimliga undersökningar för att få fram bevisning till stöd för sin talan. I den mån part därvid inte upptäckt viss bevisning utan åberopar denna först i hovrätten måste han, för att kunna göra sannolikt att han haft giltig ursäkt, visa vilka undersökningar som utförts i underrätten och motivera varför dessa icke tidigare avslöjat den nya bevisning som åberopats.

I det nu aktuella fallet hade Televerket endast sagt sig ha gjort nyhetsundersökningar. Man hade dock icke besvarat vadekärandenas fråga om vad dessa nyhetsundersökningar resulterat i. Därigenom hade man inte, mot bakgrund av målets art och andra omständigheter, möjliggjort en bedömning av om rimliga undersökningar verkligen företagits.

Vad gäller Mehaffey talade sannolikheten enligt revisionssökandena för att patentskriften förekommit hos Televerkets patentavdelning långt före tingsrättens dom och vad gäller JTR framhöll de att de hade visat att publikationen funnits i Televerkets centralbibliotek redan i början av 1978. Televerket svarade att den levande tekniken inom dess område var ofantligt stor och att hänvisningsutrustningen enligt patentet inte föll under någon särskild patentklass varför det måste anses vara i hög grad ursäktligt att Televerket inte kände till de två aktuella litteraturställena.

Med huvudsakligt stöd av vad ovan redovisats yrkade revisionssökandena att HD med undanröjande av hovrättens beslut i vad avser att tillåta Televerket att åberopa ny bevisning i hovrätten skulle besluta avvisa i första hand bägge de av Televerket åberopade skrifterna Mehaffey och JTR och i andra hand endast JTR. I och med att HD ej beviljade prövningstillstånd kom inte heller detta yrkande att prövas.

Svea Hovrätts beslut att avvisa vadekärandenas talan såvitt avsåg subsidiära yrkandena m.m.

a) Subsidiär inskränkning av talan. I sin vadeinlaga till Svea hovrätt yrkade vadekärandena/uppfinnarna att Televerkets talan i sin helhet skulle ogillas, dvs patentkravet 1 jämte underkraven skulle anses vara giltigt.

Efter ingivandet av vadeinlagan yrkade emellertid uppfinnarna subsidiärt självständigt skydd för patentkravet 1 i kombination med vissa underkrav enligt tre olika alternativ innebärande en inskränkning av patentets skyddsomfång. I sista hand hade de yrkat att patentet skulle gälla enligt vissa omformulerade inskränkande patentkrav.

I tingsrättens dom uttalades att svarandena ej gjort gällande självständigt skydd för något av underkraven. Vadekärandena hade emellertid i hovrätten framhållit att de i tingsrätten icke uttryckligen yrkat självständigt skydd för något av underkraven men icke heller uttryckligen avstått från att yrka självständigt skydd för något underkrav. Deras uppgifter vann stöd av protokollet

från huvudförhandlingen i tingsrätten som inte innehöll någon anteckning om att de skulle ha avstått från att yrka självständigt skydd eller medgivit att underkraven saknade skyddsvärde. Av tingsrättens protokoll framgick endast att de bestred käromålet.

Hovrätten uttalade emellertid i sin dom att patenthavarnas yrkanden om skydd för kombinationer av huvudkravet med ett eller flera av underkraven ävensom om omformulering av patentkraven hade framställts först efter vadetidens utgång och inte kunde anses föranledda av omständighet som inträffat under processen i hovrätten. Hovrätten avvisade därför dessa yrkanden.

Vadekärandena hade emellertid i sin vadeinlaga till hovrätten endast yrkat ogillande av Televerkets talan i tingsrätten. Denna hade enligt stämningsansökan inneburit yrkande om att patentet skulle förklaras ogiltigt i sin helhet, dvs att även även underkraven skulle ogiltigförklaras. Vadekärandena yrkande i vadeinlagan till hovrätten måste därför enligt deras till HD anförda uppfattning anses innebära ett yrkande om ogillande av vanesvarandenas i tingsrätten anförda yrkande i dess helhet. Att sedan i hovrätten alternativt ange olika kombinationer av huvudkravet och underkraven som grund för patentskydd, i den mån huvudkravet ej skulle visa sig vara patenterbart var enligt revisionssökandenas uppfattning icke någon utvidgning av talan utan i stället en subsidiär inskränkning av denna. Det måste enligt deras mening stå dem fritt att när som helst under målets handläggning i hovrätten ange sådana subsidiära yrkanden utom för de fall att de uttryckligen avsagt sig rätt att framställa sådana yrkanden. Så hade emellertid ej skett.

Hovrätten hade i sin dom konstaterat, att av 50 kap 4 § RB måste anses följa att en vadekärande i princip inte får utvidga sitt i vadeinlagan framställda yrkande, även om utvidgningen i hovrätten inte hänför sig till annan del av underrättens dom än som uppgetts i vadeinlagan. Hovrätten hänvisade därvid till HD:s dom i rättsfallet NJA 1985, sid 618, och där anförd litteratur samt till Ekelöf-Boman, Rättsmedlen, 11 uppl. 1990, sid 46.

Revisionssökandena hävdade att hovrätten fattat sitt beslut på felaktiga grunder och att avvisningsbeslutet därför skulle undanröjas samtidigt som de skulle berättigas att få sina andra- och tredjehandsyrkanden prövade. De anförda subsidiära yrkandena innebar inte någon ändring av talan. Inte heller innebar de någon utvidgning av i vadeinlagan framställt yrkande. I själva verket innefattade vadekärandenas subsidiära yrkanden i hovrätten att man utan att ta tillbaka några rättsfakta inskränkte betydelsen av dem. I första hand bestred de således helt Televerkets talan, och i andra hand bestreds denna talan partiellt. Detta hade således inneburit endast en inskränkning av vadekärandenas talan från total giltighet till partiell giltighet. Denna inskränkning av talan avsåg såväl rättsföljden som rättsfakta. Sådan ändring av talan var enligt revisionssökandenas mening tillåten enligt bestämmelsen i 13 kap 3 § 3 p RB som även om den uttryckligen avser käranden även måste ha tilllämpning på svaranden.

Televerket hävdade att när patenthavaren bestrider en ogiltighetstalan innebär det att från hans sida yrkas att huvudkravet skall av rätten förklaras vara giltigt. Om patenthavaren gör gällande självständigt skydd för underkrav - eller yrkar omformulering av patentkrav - för han ytterligare en talan. Yrkanden härom som framförs först i hovrätten och efter utgången av vadetiden är följaktligen en otillåten utvidgning av i vadeinlagan angivna yrkanden.

Revisionssökandena påstod emellertid att införandet av de subsidiära yrkandena om partiell giltighet av patentet utgjorde en tillåten inskränkning av deras talan på såväl rättsföljds- som rättsfaktasidan. Denna fråga och vad därmed sammanhänger har diskuterats i doktrinen. Den har bl.a. behandlats av Peter Westberg i Domstols officialprövning, Lund 1988. Westberg utgår i sitt resonemang från käranden, vilket dock måste anses ha motsvarande tillämpning om en svarandepart vill inskränka sitt bestridande av kärandens talan.

Slutsatserna av Westbergs uttalanden och de av honom åberopade rättsfallen och litteraturställena blev att i den mån - såsom revisionssökandena påstod - deras subsidiära yrkanden innebar en alternativ inskränkning av deras talan och i den mån dessa yrkanden - såsom i ett ogiltighetsmål avseende patent - i och för sig inte torde kunna prövas i ny process, så fick deras talan i den delen inte avvisas. Televerket delade dock inte som ovan redovisats revisionssökandenas uppfattning att deras subsidiära yrkanden innebar en inskränkning av deras talan.

Revisionssökandena hävdade förgäves att det var av stor vikt för ledning av rättstillämpningen att HD uttalade sig om huruvida ett subsidiärt yrkande av partiell giltighet av ett patent utgör en inskränkning av talan som av en patenthavare kan framställas när som helst under hovrättsprocessen och som i vart fall inte får avvisas på de grunder som hovrätten anfört.

b) Ny omständighet som motiverar tillåtlig ändring av yrkande. I den mån inte HD såsom revisionssökandena hävdat skulle anse att deras subsidiärt anförda yrkanden om partiell giltighet skulle innebära en inskränkning av deras talan hävdade de alternativt att de subsidiära yrkandena var föranledda av omständighet som inträffat under processen i hovrätten, nämligen tillåtelsen för Televerket att i hovrätten åberopa ny bevisning och att därför deras ändring av yrkandena var tillåten enligt 13 kap 3 § 1 st 1 p RB.

Revisionssökandena hade som nyss nämnts för sin del åberopat att såväl Mehaffey som JTR varit kända för Televerket långt före huvudförhandlingen i tingsrätten och motsatt sig Televerkets begäran att få åberopa ny bevisning. De ansåg sig därför på goda grunder inte ha anledning att räkna med att hovrätten skulle tillåta den av vadesvarandena i hovrätten åberopade nya bevisningen. I och med att denna tilläts kom emellertid målet i ett annat läge än tidigare. Utsikterna för dem att i hovrätten vinna framgång med sin talan om total giltighet av patentet inskränktes och det blev nödvändigt för dem att uttryckligen subsidiärt yrka skydd för ett patent med ett mera begränsat

skyddsomfång än tidigare. Möjlighet härtill förelåg genom utnyttjande av underkraven utan att därför begära någon ändring av formuleringen av kraven som sådana även om ett yrkande av sådan art tidigare framförts.

Gentemot detta hävdade Televerket att hovrätten liksom tingsrätten ansett att kombinationen SP-LM var tillräcklig för att visa att uppfinningen saknade uppfinningshöjd. Hovrättens hänvisning till JTR var som framgick av domskälen endast ytterligare ett skäl för att Televerkets ogiltighetstalan borde bifallas. Den av hovrätten tillåtna nya bevisningen hade alltså inte enligt Televerkets uppfattning avgjort utgången av målet i hovrätten. I NJA 1985 sid 618 har HD uttalat (sid 621 nederst) att en ändring av vadetalan som är hänförlig till den i vadeinlagan uppgivna delen av underrättens dom får anses tillåten om den föranletts av omständighet som inträffat eller blivit känd för vadekäranden först under rättegången i hovrätten och kan inbegripas eller jämställas med yrkande om «annan fullgörelse». I den mån uttalandet var tillämpligt på nu ifrågavarande fall, vilket alternativ påstods, hävdade revisionssökandena att sådan ändring av yrkandena i förhållande till vad som anförts i vadeinlagan, som fick anses ha ägt rum från deras sida, var tillåten eftersom den föranletts av omständigheter som inträffat först under rättegången i hovrätten.

Möjligheten att få framföra ett nytt yrkande i hovrätten efter det att vadeinlagan ingivits kan således anses vara begränsad till fall där nya omständigheter kräver detta. Detta är i och för sig samma sätt att resonera som lagstiftaren tillämpar i samband med bestämmelsen i 50 kap 25 § 3 st 2 p RB. Man skall alltså kunna åberopa en giltig ursäkt för sin underlåtenhet. Resonemanget återkommer i 42 kap 15 § RB i samband med att föreläggande i underrätt utfärdats för part att slutgiltigt bestämma sin talan och uppge de bevis han åberopar. Denna bestämmelse var tidigare intagen i 42 kap 8a § där den införts år 1984. I Prop 1983/84:78 sid 77 behandlas förutsättningarna för «giltig ursäkt». Sådan bör enligt departementschefen anses föreligga om det nya materialet blivit bekant för parten först efter det att tidsfristen för yttrande med anledning av föreläggandet har gått ut, under förutsättning av att parten redan före fristens utgång gjort rimliga undersökningar. Detsamma bör vara fallet när det nya materialet motiveras av motpartens handlande i processen. Har motparten efter preklusionsfristens utgång åberopat en ny grund eller ny bevisning, bör den part som fått ett föreläggande enligt denna paragraf beredas tillfälle att ta ställning till detta och därvid kunna föra in t.ex. en ny grund för bestridande och ny motbevisning.

Revisionssökandena menade att 13 kap 3 § RB borde tolkas analogt med tolkningen av 42 kap 15 § RB. I sammanhanget åberopades även rättsfallet NJA 1985 sid 85. Enligt revisionssökandenas uppfattning var det av vikt för ledning av rättstillämpningen att HD uttalade om tillåtelsen för part att åberopa ny bevisning i hovrätten utgjorde sådan omständighet som skulle medföra att motparten fick ändra sin vadetalan inom ramen för 13 kap 3 § 1 st 1 p RB.

Inte heller ovan nämnda omständigheter berättigade emellertid till prövningstillstånd enligt HD:s uppfattning.

Dom grundad på omständighet som ej åberopats

Enligt RB 17 kap § 3 får i dispositiva mål dom ej grundas på omständighet som icke av part åberopats till grund för hans talan. Så hade emellertid enligt revisionssökandena skett genom att hovrätten prövade giltigheten av det i målet aktuella patentet i förhållande till kombinationen SP, LM och JTR. Denna kombination hade således ej åberopats av Televerket. Hovrätten hade emellertid som ovan berörts i sina domskäl utgått från en kombination av de tre patentskrifterna och funnit att det varit närliggande för fackmannen att med kunskap om denna kombination välja lösningen enligt stridspatentet.

Domstol får enligt 17 kap 3 § 2 p RB inte ens genom tolkning gå utöver parts yrkanden och åberopanden även om det nya betydelseinnehållet språkligt sett ligger nära vad part påstått sig åberopa. Avgörande är därvid om den tolkningsvis fastlagda innebörden kräver annan motbevisning eller motargumentation än det otvetydigt gjorda åberopandet. 17 kap 3 § 2 p RB måste vid en teleologisk tolkning ses främst mot bakgrund av vikten att motparten vet vad han skall försvara sig mot.

För brottmålens vidkommande har beträffande semantisk omtolkning som språkligt sett ter sig som obetydlig i praxis fastslagits att sådan ej får medges om den medför en bevistematisk förskjutning som kräver att motparten måste åberopa ytterligare bevisning eller föra fram ny rättslig argumentation. synes ha godtagit dessa tolkningsriktlinjer för brottmålens vidkommande i NJA 1990 s 361.

Revisionssökandena hävdade att det var av vikt för ledning av rättstillämpningen att HD fastslog att ovan redovisade tolkningsriktlinjer gällde även för tvistemål, t.ex. då en domstol gentemot ett otvetydigt åberopande av alternativa rättsfakta kombinerar dem så att ett nytt rättsfaktum tolkas fram vilket kräver ny bevisning.

I hovrätten åberopade Televerket i första hand liksom i tingsrätten kombinationen SP och LM. Alternativt hävdade Televerket att det låg nära till hands för fackmannen att realisera uppfinningen i det omstridda patentet genom att med utgångspunkt ifrån SP begagna det vetande som förmedlades genom Mehaffey. I tredje hand påstod Televerket att kombinationen SP och JTR visade att patenterbar uppfinningshöjd inte förelåg.

Genom vad Televerket sålunda uttalat omfattade målet i hovrätten en prövning av giltigheten av patentet i förhållande till de tre olika av Televerket åberopade kombinationerna SP-LM, SP-Mehaffey samt SP-JTR. Televerket hade ej någonsin vare sig under målets handläggning i tingsrätten eller hovrätten påstått att bristande uppfinningshöjd för uppfinningen enligt patentet skulle föreligga i förhållande till någon annan kombination än de nu angivna.

Hovrätten konstaterade först i domen att Televerket gjort gällande att det legat nära till hands för fackmannen att med utgångspunkt från SP begagna det vetande som förmedlades genom Mehaffey alternativt JTR. Oaktat vad Televerket sålunda åberopat i målet fastställde hovrätten emellertid i sin dom att det omstridda patentet var ogiltigt med stöd av den ledning som fackmannen erhöll genom kombinationen SP-LM *och* JTR. Hovrätten bortsåg härigenom enligt revisionssökandenas uppfattning från bestämmelsen i 17 kap, 3 § 2 p RB. Televerket hävdade emellertid att hovrätten inte ansett det nödvändigt att kombinera SP med både LM och JTR utan som framgick av domskälen hade hovrätten avsett en kombination av SP samt LM och JTR var för sig, varför det saknades fog för revisionssökandenas påstående. I anledning därav återges här de aktuella avsnitten i hovrättens dom:

«Den kunskap som fackmannen sålunda kan inhämta från LM ligger nära den lösning som anges i bestämningen h) i parternas uppdelning av huvudkravet, eftersom denna lösning också innebär att man från en valfri anknytning med hjälp av en kod kan hänvisa uppringande till ett av flera förutbestämda meddelanden.
Skulle det, som Paulsson och medparter gjort gällande, likväl inte ha varit näraliggande att hämta ledning i LM, eftersom detta patent hänför sig till äldre telefonväxelteknik med mekaniska växlar, har i vart fall JTR gett anvisning om att kunskapen från LM kan användas i moderna elektroniska växlar.

JTR skiljer sig från LM på det sättet att den beskriver en lösning, som innebär att den som ringer från en anknytning, med hjälp av koder och viss förinprogrammerad information kan välja mellan och sammanställa vissa datoriserade meddelanden som vidarebefordras till den uppringande. Denna överföring av kodad information från anknytningen till datorutrustningen är en i sammanhanget viktig kunskap som tydligt erhålles genom JTR.»

Hovrätten uttalade vidare:

«För fackmannen måste det med hänsyn till den information som LM och JTR ger om automatisk hänvisning genom koder ha varit näraliggande att utveckla tekniken för hänvisning genom koder enligt stridspatentet.

Slutligen har Paulsson och medparter också åberopat att uppfinnarna insett möjligheten att utnyttja den kopplingstekniska samverkan som sker mellan telefonväxelns styrsystem och hänvisningssystemet till följd av en kods informationsinnehåll. För en fackman med kännedom om modern mikrodatorteknik, som utgick från SP och som sökte en metod för praktisk tillämpning av den kunskap om användning av koder som kan utläsas av LM och JTR, bör det enligt hovrättens mening ha framstått som närmast självklart att lösningen på detta problem måste sökas i enlighet med den enda och allmänt hållna anvisning som i detta hänseende kan utläsas av stridspatentet, nämligen en samverkan emellan växelns avkännande enhet (myD) och HD. Inte heller denna anvisning har därför patentmotiverande betydelse.»

Enligt revisionssökandenas uppfattning framgick klart av hovrättens dom, att hovrätten uppenbarligen icke funnit de parvisa kombinationer som åberopats av motparten tillräckliga för att fastställa att bristande uppfinningshöjd förelegat, utan sett sig nödsakad att kombinera tre olika litteraturställen eller i vart fall en annan parkombination (LM och JTR) än vad Televerket åberopat.

I hovrättens dom rörde det sig sålunda om en tämligen betydande språklig omtolkning i och med att vadesvaranden (Televerket) klart och entydigt angivit vilka kombinationer av anförda patentskrifter och litteraturställe som åberopades och hovrätten gått utanför dessa och såsom skäl för sin dom kombinerat dem på ett annat sätt än vad vadesvarandena sålunda åberopat för deras yrkande om fastställelse av patentets ogiltighet. Under alla omständigheter var det därför enligt revisionssökandena angeläget för en framtida korrekt handläggning av mål om ogiltigförklaring av patent att HD uttalade att sådan inte får grundas på omständigheter som icke av part åberopats till grund för hans talan. Ogiltighetsmål är dispositiva mål och någon officialprövning skall ej företas vid allmän domstol.

Avslutande synpunkter

Såsom framgått här ovan och av den tidigare artikeln rörande samma mål meddelade HD ej prövningstillstånd varför de ovan berörda rättsfrågorna ej kom att prövas av högsta instans. Möjligt är att HD utgått ifrån att det slut vartill hovrätten kommit varit materiellt riktigt, varför man ej ansett sig böra bevilja prövningstillstånd på någon eller några av de processuella grunderna vilket ju eljest kunnat medföra att målet återförvisats till hovrätten för förnyad handläggning. De ovan redogjorda frågeställningarna är emellertid som sådana av stor betydelse i samband med civilprocess.

När det gäller frågan om åberopande av ny bevisning där ju möjligheten att kunna åberopa sådan i hovrätt år 1989 ytterligare inskränktes, är det av största betydelse att part noggrant och uttömmande går igenom föreliggande bevisning redan under underrättsprocessen och åberopar allt som bedöms ha bevisvärde. Risken är eljest betydande att bevisningen kommer att avvisas om den åberopas först i hovrätten. Denna kan ju med stöd av nuvarande lagregler komma att anse att den ursäkt som åberopas inte är giltig eller är otillräcklig. Det är emellertid otillfredsställande att part behöver riskera att tillämpningen av reglerna blir inkonsekvent eller godtycklig, vilket stundom kan synas vara fallet. Part som av förbiseende inte åberopat viss bevisning i underrätten kan ändå av för motparten svårförståeliga skäl tillåtas införa ny bevisning i hovrätten. Sålunda kan rättstillämpningen tänkas vara olika i olika hovrätter eller i olika avdelningar i samma hovrätt. Än mera beklagligt är det när en och samma hovrättsavdelning tillämpar preklusionsregeln olika från ett mål till ett annat. Det är därför som det skulle vara synnerligen värdefullt med ett vägledande uttalande av Högsta domstolen i frågan. Detta synes dock få anstå till dess ett mera lämpligt mål föres upp till HD.

Även när det gäller frågan om subsidiärt åberopande av självständigt skydd för underkrav i ett patent som utsatts för ogiltighetstalan är det som framgår av hovrättens dom viktigt att åberopandet sker i underrätten och i vart fall senast i vadeinlagan. Man kan inte lita på att de principer som åberopats av patenthavarna i det här aktuella målet är korrekta även om HD i det nu aktuella fallet inte tagit ställning till den principiella frågan om återfallande på underkrav utgör en utvidgning eller en inskränkning av talan, eftersom prövningstillstånd inte beviljats.

Inte heller frågan om den aktuella domen var grundad på omständighet som ej åberopats av käranden kom alltså att behandlas av HD. Hur denna fråga skall behandlas synes vid första påseende vara klart och entydigt fastlagt i RB 17:3. Bestämmelsens tillämpning har emellertid visat sig ge upphov till betydande tolkningsproblem. Det skulle därför behövas ett uttalande av HD om hur bestämmelsen skall tolkas. Det hade dock först gällt att avgöra om hovrättens dom grundats på omständighet som ej åberopats eller inte. Möjligen kan HD av sammanhanget ha ansett att det indirekt skulle framgå att käranden åberopat den aktuella omständigheten eller alternativt att målet ändå skulle ha fått samma utgång oavsett om omständigheten åberopats eller inte eller att det rättegångsfel som hovrätten begått inte kunde anses vara grovt. Man kan givetvis endast spekulera om hur HD tänkt i sammanhanget. Emellertid vore det ur patentpraktikerns synpunkt intressant att få klarlagt om åberopande av ett flertal nyhetshinder med angivande av vissa kombinationer av dessa skall anses innebära att även vissa andra möjliga kombinationer som ej uttryckligen har åberopats, skall få tjäna som stöd för rättens bedömning av ett patents giltighet eller ej.

Uppfinnarnas förnyade ansökan om prövning i SNAU efter det att TeliaSonera AB vägrat utge ersättning och förklarat som sin inställning att rätt till ersättning inte föreligger eftersom patent 79 ogiltigförklarats

Saltsjö-Boo 2002-02-20

Statens Nämnd för arbetstagares uppfinningar
Västmanlands Tingsrätt
Box 40
721 04 VÄSTERÅS

Anhållan om Nämndens utlåtande huruvida rätt föreligger till skälig ersättning enligt Lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar, för Telias (f.d. Televerkets) nyttjande av uppfinningen «Datorbaserad hänvisningstjänst i automatiska abonnentväxlar», enligt f.d. patent «79»

Rubricerade uppfinning har tidigare varit föremål för handläggning i Nämnden. Vid detta tillfälle behandlades frågan om storleken på skälig ersättning till uppfinnarna för Televerkets nyttjande av uppfinningen.

I utlåtande daterat 1986-12-22 rekommenderar Nämnden att ersättning till sökandena gemensamt bör utgå med tre miljoner (3.000.000) kronor. Nämndens utlåtande hänför sig till uppfinningen enligt patent 79 samt patentansökan 78 och patent 80.

Denna vår anhållan grundar sig på det faktum att Televerket, och sedermera Telia, ännu ej har utbetalt någon ersättning i enlighet med Nämndens rekommendation för nyttjandet av vår uppfinning. Och detta trots att vi vid ett flertal tillfällen framfört vår begäran härom. I ett första skede anger Televerket som motiv härför att uppfinningens patenterbarhet är under prövning i domstol, och i ett senare skede anger Telia att uppfinningen efter prövning i domstol visat sig inte vara här i riket patenterbar.

Uppfinningen framgår i sin helhet av patent 79, vilket redovisar såväl möjligheten till anslutning av en hänvisningston via ett gränssnitt till en abonnentväxel som möjligheten till den s.k. «egenhänvisningen» från egen telefonapparat. Själva anslutningsmöjligheten framgår av patentansökan 78. Patent 80 visar på möjligheten att utöka «egenhänvisningen» enligt patent 79 att även omfatta hänvisning till lokalt (eget) passningsställe.

För att erhålla en närmare förståelse av uppfinningen och dess tillkomst bifogar vi, dels ett utdrag ur Televerkets personaltidning «Verket och Vi» nr. 7/1981 (bil. 1), vilket innehåller tre artiklar om uppfinningen: 1) «Sesam datorn som vet var du är», 2) «Så här fungerar Sesam», 3) «Sesam på Folksam: entusiasm i växeln», dels ett utdrag ur «Verket och Vi» nr. 7/1982 (bil. 2), vilket innehåller en artikel om uppfinningen benämnd «Uppfinning i Televerket - från idé till produkt». Vi bifogar vidare ett utdrag ur Televerkets tekniska tidskrift «TELE» nr. 2/1981 (bil. 3), vilket innehåller fyra separata artiklar om uppfinningen: 1) «Hänvisningsdator introduceras i större abonnentväxlar under 1981», 2) «Hänvisningstjänstens organisation inom företaget», 3) «Några tekniska uppgifter om hänvisningsdatorn», 4) «Några tankar kring vidareutveckling av hänvisningsdatorn».

I detta sammanhang finner vi det angeläget att informera om såväl Televerkets som dess storkunders uppfattning om uppfinningen så som den kom till uttryck i början av 80-talet.

I ett förtroligt brev från Televerkets tekniske direktör Kurt Katzeff till undertecknad daterat 30/7 1980 (bil. 4) uttrycker Kurt Katzeff sin entusiasm för uppfinningen och har en ingående diskussion om bl.a. olika utvecklingslinjer. Brevet avslutas «Rörande själva funktionen, som är mycket intressant har jag naturligtvis en massa frågor. Jag hoppas att dessa rader har givit Dig vissa synpunkter och uppslag, som kan vara till nytta i det fortsatta arbetet» /Kurt Katzeff.

Kurt Katzeff (f.d. tekn. direktör på LM Eriksson) är under hela 80-talet och en bit in på 90-talet chef för den tekniska avdelning inom Televerket, som såväl handlägger våra patentansökningar, som senare även för ogiltighetstalan mot det beviljade patentet 79:an. Han är även den person som ansvarar för Televerkets insatser i Nämnden där Televerket förringar uppfinningens värde. Efter introduktionen av uppfinningen år 1981 lovordas uppfinningen i ett flertal artiklar i pressen av Televerkets storkunder. Som ett exempel härpå bifogar vi en artikel ur Skånska Dagbladet från den 18 oktober 1983 rubricerad «Lasarettet ger bättre service till telefonkunder» (bil. 5).

Vi vill samtidigt påpeka att uppfinningen än i dag ingår i de växlar som Telia tillhandahåller här i Sverige samt att uppfinningen även är föremål för vidareutveckling. Vi hänvisar här till bifogade artikel ur DN/Ekonomi från den 9 september 1999 rubricerad «TRIO hoppas på export». Av artikeln framgår bl.a. att TRIO siktar på ett internationellt genombrott för sitt avancerade hän-

visningssystem. Vidare framkommer att grundkonceptet för nämnda system är uppfinningen enligt patent 79. (bil. 6)

Avsikten med följande redogörelse är att så långt möjligt ge relevant information om Televerkets, och senare Telias, agerande hänförbart all vår uppfinning enligt 79:an, ifrån den tidpunkt då patentansökan på 78:an till PRV fram till tidpunkten för Telias svar på vår senaste begäran om reglering av ersättningen för Televerkets nyttjande av vår uppfinning. Syftet är således att ge en så uttömmande information som möjligt för att möjliggöra för Nämnden att bedöma huruvida rätt föreligger till skälig ersättning för Telias (Televerkets) nyttjande av vår uppfinning enligt f.d. patent 79.

Den 9/3 1978 Televerket lämnar in vår patentansökan på 78:an till PRV. Den 8/5 1978 Televerket förvärvar rätten till vår uppfinning enligt 78:an. Den 25/9 1979 Televerket lämnar in vår patentansökan på 79:an till PRV. Den 15/11980 Televerket förvärvar rätten till vår uppfinning enligt 79:an (bil. 7). Den 28/7 1983 Patent beviljas på 79:an. Den 28/9 1983 Vi uppfinnare begär ersättning för Televerkets nyttjande av vår uppfinning enligt patent 79 (bil. 8). Hänvisning sker till villkoren enligt ovannämnda rättsförvärv (bil. 7).

Den 12/11984 Televerket erbjuder oss uppfinnare en engångsersättning på 216.000 kronor. Ersättningen motsvarar 1.350:- per anläggning för de 160 växlar i vilka uppfinningen, enligt Televerket, beräknas komma till användning (bil. 9).

I detta sammanhang finner vi det angeläget nämna såväl antalet anläggningar som uppfinningen kommit till användning i, som Televerkets kommersiella resultat till följd av uppfinningen fram t.o.m. 1990. De nättekniska vinsterna är här exkluderade.

Försäljning hänvisningsdatorer

1981 - 1984 Televerket, 165 st. system SESAM (Televerkets konstruktion)

Teleplan, ca 30 st. system PRESENT (Teleplans konstruktion)

1984 - 1990 Televerket, ca 700 st. system PRESENT (Teleplans konstruktion)

Televerkets provision vid försäljning av system Present 1984-1990, enligt avtal Televerket/PRESECO

— Stort system 85.000:-/system i 1984 års priser
— Litet system 65.000:-/system i 1984 års priser

Total provision 1984-1990: 42 miljoner kronor

Televerkets förtjänst per växel vid anslutning av hänvisningsdator till växel: 50.000:-/växel

Total förtjänst 1984-1990: 35 miljoner kronor

Total provision + total förtjänst 1984 - 1990 vid anslutning av hänvisningsdatorer till växel i dagens penningvärde: ca 123 miljoner kronor

Den 4/4 1984 Vi uppfinnare anhåller om Nämndens prövning för fastställande av skälig ersättning för Televerkets nyttjande av uppfinningen enligt patent 79. Vi accepterar inte den av Televerket erbjudna engångssumman på 216.000:-.

Den 16/4 1984 Televerkets juridiska avdelning/Tomas Rudén, meddelar per telefon att Televerket kommer att anlita advokat Fritz Engström för att undersöka möjligheterna att få patent 79 ogiltigförklarat.

Den 4/2 1985 Televerket tillskriver Nämnden och anhåller om att ärendet angående uppfinnarnas ersättning för uppfinningen enligt patent 79 skall förklaras vilande mot bakgrunden av att en patentteknisk prövning skall ske i domstol. Nämnden avvisar Televerkets anhållan.

Den 14/3 1985 Televerket stämmer uppfinnarna i Tingsrätten för att söka ogiltigförklara det beviljade patentet 79:an, d.v.s. det patent vars ansökan man på fullmakt från uppfinnarna tidigare handlagt gentemot PRV. Till grund för sin stämningsansökan anför Televerket att patentansökan på 78:an i kombination med ett äldre «LME» patent ger fackmannen anvisningar som leder fram till den uppfinning som motsvarar uppfinningen enligt patent 79. Även 78:an handläggs under tiden fram till den 25/1 1985 av Televerket på fullmakt från uppfinnarna, vid vilken tidpunkt Televerket återkallar fullmakten från PRV och meddelar uppfinnarna att man inte längre företräder dem i detta ärende.

Möjligheten för Televerket att kunna nyttja vår egen ansökan 78 för att söka ogiltigförklara vårt eget patent 79:an uppkommer genom Televerkets felaktiga handläggning av patentansökan 79. Handläggningen sker på ett sådant sätt att 78:an tillåts bli offentlig 14 dagar innan ansökan på 79:an lämnas in. Det är således detta tidsglapp på 14 dagar, som Televerket är ansvarig för, som möjliggör för Televerket att med hjälp av vår egen patentansökan 78 söka ogiltigförklara vårt eget patent 79, vilket även lyckas.

Den 7/6 1985 Televerket söker tillsammans med företaget INTERFLEX patentera alternativa lösningar till uppfinningen enligt 79:an. Företaget tillverkar och saluför hänvisningsdatorer (bil. 10).

Den 22/12 1986 Nämnden rekommenderar att ersättning till uppfinnarna gemensamt bör utgå med tre miljoner (3.000.000) kronor för uppfinningen.

Den 27/11 1987 Tingsrätten förklarar det svenska patentet 79:an ogiltigt mot ovannämnda bakgrund, d.v.s. med hänvisning till att ansökan 78 var offentlig när ansökan 79 inlämnades till PRV och att 78:an i kombination med det 25 år gamla LME-patentet leder fram till 79:an.

Den 8/12 1987 Nils H Ljungman/Patent Attorney USA besvarar Televerkets uppdrag till företaget att söka underlag för ogiltigförklaring av vårt amerikanska patent nr. 4,529,841, vilket helt överensstämmer med 79:an. Möjlighet att liksom i Sverige få patentet fällt genom att hänvisa till att 78:an var offentlig när ansökan på 79:an inlämnades finns inte i USA, varför detta förhållande inte kunde nyttjas för en ogiltigförklaring. Nils H Ljungman finner inte någon annan hållbar möjlighet till ogiltigförklaring varför Televerket misslyckas i sitt uppsåt (bil. 11).

Under en lång följd av år, närmare bestämt 6 år, från den tidpunkt år 1985 då Televerket återkallar fullmakten i PRV gällande 78:an fram till dess att Hovrätten den 13/2 1991 fastställer Tingsrättens domslut av den 27/11 1987 och förklarar patent 79 ogiltigt, tvingats vi engagera oss i ett flertal komplicerade skriverier och diskussioner med Televerket. I ett första skede representeras vi härvid av Facket samt advokat Björn Gärde. Vårt engagemang syftar i detta skede främst till att nå en lösning i vårt krav att erhålla ersättning i enlighet med Nämndens rekommendation för Televerkets nyttjande av vår uppfinning enligt patent 79. Efter Tingsrättens ogiltigförklaring av patent 79 kommer vårt engagemang emellertid även att gälla Televerkets hela agerande gentemot oss uppfinnare och vår uppfinning. I detta skede samarbetar vi med advokat Lennart Tengroth/Vinges advokatbyrå, vilken engagerar sig i Televerkets agerande gentemot oss uppfinnare. Han för diskussioner med Televerkets chefsjurist Björn Wallin för vår räkning samt brevväxlar med denne.

Vi hänvisar i detta sammanhang till Lennart Tengroths brev med tillhörande PM till Björn Wallin, båda daterade 1988-09-09, samt till hans minnesanteckningar från möte med Björn Wallin daterade 1988-09-30 (bil. 12 och bil. 13).

Vi tvingas i detta skede även föra en kostsam och krävande process i Hovrätten för att söka göra gällande att Tingsrättens ogiltigförklaring av vårt patent 79 är felaktig.

Alla dessa ansträngningar görs i avsikt att nå fram till en lösning i enlighet med Nämndens rekommendation i frågan om ersättning för Televerkets nyttjande av vår uppfinning. Vi lyckas emellertid inte härmed. Televerkets, och numera även Telias, ståndpunkt är och har hela tiden varit att 79:an inte är en här i riket patenterbar uppfinning och att man därför anser att det inte finns några formella grunder för att tillgodose våra ersättningskrav då LAU förutsätter en sådan patenterbarhet.

Under tiden fram till Hovrättens dom den 13/2 199L i vilken ogiltigförklaringen av 79:an slås fast, tycker vi uppfinnare att vi gjort allt som är relevant för att nå en lösning med Televerket i frågan om ersättning för dess nyttjande av vår uppfinning. Mot bakgrunden av att vi nu tvingas acceptera att patent på vår uppfinning inte längre föreligger ser vi ingen enkel väg att gå vidare med våra krav på Telia varför vi låter frågan bero under större delen av 90-talet.
1998-09-18 tillskriver vi uppfinnare emellertid på nytt Telia och anhåller om

fortsatta diskussioner i frågan om reglering av ersättningen för Telias nyttjande av vår uppfinning. Nu hänvisar vi till Telias nyttjande av uppfinningen enligt vårt f.d. patent 79 (bil. 14). Bakgrunden härtill är såväl vårt missnöje med f.d. Televerkets handläggning av patentansökningarna 78 och 79, samt patent 79, som att någon slutlig reglering av ersättningen ännu ej skett. Lennart Tengroths dokumentation enligt ovan bifogas härvid.

1999-01-16 Telia besvarar vår anhållan om fortsatta diskussioner i ersättningsfrågan (bil. 15). Av svaret framgår i likhet med vad som tidigare sagts, att Telia inte finner några formella grunder för att tillgodose våra ersättningskrav då patent på uppfinningen inte föreligger. Vår begäran om förnyade diskussioner hörsammas således inte.

Det må i sammanhanget nämnas att vårt brev var ställt till Telias stab för Koncernjuridik med anledning av dess innehåll som är av mer allmänjuridisk karaktär samt gäller f.d. patent 79. Det svar som vi erhåller kommer emellertid från Telia Research AB, det företag inom Teliakoncernen som är ansvarig för bl.a. de rent patenttekniska frågorna. Intressant i sammanhanget är att svaret är undertecknat av Rolf Pragsten, d.v.s. den person vid f.d. Televerket, som år 1984 via juridiska sektionen erbjuder uppfinnarna 216.000:- för Televerkets nyttjande av uppfinningen, samt under 1985 tillsammans med INTERFLEX söker patentera alternativa lösningar till vår uppfinningen enligt 79:an.

Mot bakgrunden av Telias svar på vår skrivelse, samt det sätt på vilket f.d. Televerket handskats med 78:an och 79:an på fullmakt från oss uppfinnare, samt den respektlöshet med vilket ingångna avtal hanterats, samt den otvetydiga nytta och ekonomiska vinst som uppfinningen medfört för Telia har vi uppfinnare ställt oss ett flertal frågor hur vi på bästa sätt skall komma vidare i våra krav på ersättning för Telias nyttjande av vår uppfinning enligt f.d. patent 79. Vi har härvid närmare tagit del av, såväl Sigurd Dennemarks skrift «Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.» (upplaga Sthlm 1950), som advokat Lennart Tengroths promemoria och minnesanteckningar från 1988, vilka framgår av bil. 12 och 13.

Vi har därvid, mot bakgrund av vad vi ovan framfört, funnit stöd för att Telias handlande ur flera synpunkter är klandervärt samt att starka skäl föreligger att föra frågan vidare till Nämnden för dess utlåtande, huruvida våra krav på skälig ersättning är berättigade.

Vid studiet av Sigurd Dennermarks skrift har vi på sidan 17 träffat på begreppet «objektivt sett patenterbar». Ett uttryck som vi tillåter oss ha följande funderingar kring. Objektivt sett patenterbar, d.v.s. sakligt sett patenterbar, uppfattar vi som att patent nödvändigtvis inte måste finnas på aktuell uppfinning för att den skall falla under lagen (LAU). I det speciella fall som omnämns på sidan 17 i hänsyftar uttrycket på «Den omständigheten att uppfinnaren/arbetstagaren själv måhända icke önskar få sin uppfinning patenterad». I det nu aktuella fallet kan det omvända förhållandet sägas råda, d.v.s. när uppfinningen väl

blivit patenterad, och villkoren i arbetsgivarens förvärvsbrev uppfyllts för att skälig ersättning skall utbetalas till uppfinnarna/arbetstagarna, så är det arbetsgivaren som inte vill ha ett gällande patent på uppfinningen.

Mot bakgrund av vår ovannämnda tolkning av begreppet «objektivt sett patenterbar» ställer vi oss frågan om uppfinningen, enligt det av Televerket ogiltigförklarade patentet på 79:an, ändock inte, vid tillämpningen av LAU, borde kunna betraktas som objektivt sett patenterbar. Vi finner härvid att uppfinningen enligt vårt f.d. patent 79 i lagens mening, så som vi uppfattar den enligt ovan, objektivt sett bör betraktas vara patenterbar. Skälet härtill är enkelt. Vår egen patentansökan på 78:an var en förutsättning för att kunna fålla vårt eget patent 79. Härvid gäller att vår egen 78:a innehåller allt , som finns i vår egen 79:a förutom den s.k. egenhänvisningen.

Den paradoxala situationen uppstår således: om inte vår egen patentansökan på 78:an hade lämnats in till PRV, eller om inte 14-dagars glappet hade uppstått mellan 78:an och 79:an, vilket f.ö. beror på Televerkets handläggning, så hade vårt patent inte kunnat fällas på angivna grunder, utan idag fortfarande varit ett giltigt patent. Uppfinningen måste således enligt vårt förmenande mot nämnda bakgrund vid tillämpningen av LAU objektivt sett få anses vara patenterbar.

I övrigt torde det stå fullt klart att f.d. Televerkets handlande är omoraliskt och att målsättningen endast varit att förbigå lagen, och därmed lagstiftarens intention, i avsikt att tillfredsställa egna syften. Härutöver gäller att 79:an kom att patenteras i såväl USA som Kanada och Japan. Och där Televerket i USA trots försök att finna skäl till att ogiltigförklara patentet, misslyckades härmed.

Sammanfattningsvis gäller att vår uppfinning, vilken tillkom 1979 och beviljades patent 1983 under de år som gått, rönt stor kommersiell framgång och inneburit stor ekonomisk vinning för Telia. Detta till trots har vi ännu inte erhållit någon skälig ersättning för Telias nyttjande av uppfinningen. Vi har i stället fått föra en lång, kostsam och ojämn kamp mot vår arbetsgivare för att hävda uppfinningens patenterbarhet. Omständigheten att patentet sedermera kom att upphävas kan rimligen inte vara ett skäl till att beröva oss rätten till skälig ersättning.

Mot ovanstående bakgrund anhåller vi om Nämndens utlåtande huruvida rätt föreligger till skälig ersättning enligt LAU för Telias (f.d. Televerkets) nyttjande av vår uppfinning «Datorbaserad hänvisningstjänst i automatiska abonnentväxlar» enligt f.d. patent 79.

För uppfinnarna

Kurt Paulsson

Bifogas: bil. 1 – 15 (här utelämnade)

1. Verket och Vi nr. 7/1981,1) «Sesam datorn som vet var du är», 2) «Så här fungerar Sesam.» 3) «Sesam på Folksam: entusiasm i växeln»
2. Verket och Vi nr. 7/1982, «Uppfinning i Televerket - från idé till produkt»
3. TELE nr, 2/1981 1) «Hänvisningsdator introduceras i större abonnentväxlar under 1981», «Hänvisningstjänstens organisation inom företaget», «Några tekniska uppgifter om hänvisningsdatorn» och «Några tankar kring utvecklingen av hänvisningsdatorn»
4. Brev från Kurt Katzeff, 30/7 1980. Kurt Katzeff uttrycker sin entusiasm över uppfinningen.
5. Skånska Dagbladet, 18/10 1983. «Lasarettet ger bättre telefonservice till telefonkunder»
6. DN/Ekonomi, 9/9 1999. «TRIO hoppas på export»
7. Televerkets förvärvsbrev, 15/1 1980. «Uppfinningen enligt f.d. patent 79»
8. Uppfinnarna begär ersättning för Televerkets nyttjande av uppfinningen, 28/9 1983.
9. Televerket erbjuder uppfinnarna en engångsersättning p 216.000:-, 12/1 1984.
10. Televerkets patenträttskontor/Rolf Pragsten tillskriver marknadsdirektören Stig Johansson angående patentering av alternativa lösningar till uppfinningen enl. 79:an. 7/6 1985
11. Brev från Nils H Ljungman Patent Attorney USA till Televerket, 8/12 1987. Re: Search for prior art which invalidates U.S. Patent No. 4,529,841. (79:an)
12. Brev med bifogad PM från advokaten Lennart Tengroth/Winges advokatbyrå till Televerkets chefsjurist Björn Wallin, 19/9 1988.
13. Minnesanteckningar från möte mellan Lennart Tengroth och Björn Wallin, 30/9 1988
14. Brev från uppfinnarna till Telia, 18/9 1998. Uppfinnarna begär slutlig reglering av ersättning för Televerkets nyttjande av uppfinningen enligt fd. patent 79.
15. Brev från Telia till uppfinnarna, 26/1 1999. Telia avvisar uppfinnarnas begäran om reglering av ersättning för Televerkets nyttjande av uppfinningen enligt f.d. Patent 79

SNAU:s andra utlåtande 2007 som innebär att nämnden uttalar att rätt till ersättning föreligger även i det fall som ett beviljat patent senare ogiltigförklarats

STATENS NÄMND FÖR ARBETSTAGARES UPPFINNINGAR

UTLÅTANDE

Ärende nr 1 -2001

Stockholm 2007-02-22

PARTER

Sökande

1. Kurt Paulsson, Korta vägen 3, 132 46 SALTSJÖ-BOO
2. Jan Andersson, Juringe Åväg 16, 141 70 HUDDINGE
3. Valter Svedberg,e Rävnäsvägen 26, 125 42 ÄLVSJÖ
5. Beniamin Trok, Bivägen 5, 136 75 HANINGE

Ombud för 2-4: Kurt Paulsson

Motpart

Telia AB, Mårbackagatan 11, 123 86 FARSTA

Ombud: Joanna Castenfors,Telia AB, Koncernstab Juridik, Mårbackagatan 11, 123 86 FARSTA

NÄMNDENS UTLÅTANDE

Trots att patent 79 genom lagakraftvunnen dom har förklarats vara ogiltigt får sökandena anses ha rätt till ersättning enligt 6 § lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar för televerkets (numera Telias) utnyttjande av uppfinningen under den tid patentet gällde.

YRKANDEN M.M.

Sökandena har tidigare varit anställda vid televerket, nuvarande Telia AB. Under anställningstiden gjorde de tillsammans tre uppfinningar, vilkas utnyttjande föll under televerkets verksamhetsområde. Alla tre uppfinningarna, här benämnda ansökan 78, patent 79 och patent 80, hänförde sig till den s.k. hänvisningstjänsten inom en automatisk abonnentväxel.

Med stöd av 3 § andra stycket lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar förvärvade televerket dels en enkel licens till uppfinningarna enligt patent 79 och patent 80, dels en på visst sätt mera omfattande rätt till uppfinningen enligt ansökan 78.

Sedan tvist uppstått mellan parterna i fråga om ersättning till sökandena för den rätt till uppfinningarna som televerket hade förvärvat, begärde sökandena att ersättningsfrågan skulle prövas av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar. Parterna var överens om att nämnden skulle rekommendera en gemensam ersättning för alla tre uppfinningarna, men samtidigt att ersättningen i sin helhet skulle hänföra sig till patent 79.

I utlåtande den 22 december 1986 rekommenderade nämnden att ersättning till sökandena gemensamt borde utgå med tre miljoner kronor.

Vid tiden för nämndens utlåtande var frågan huruvida uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 79 var patenterbara här i riket föremål för tvist mellan parterna i invändningsförfarande vid patentverket respektive inför allmän domstol. Nämnden lämnade därför sitt utlåtande under den uttryckliga förutsättningen att samtliga i ärendet aktuella uppfinningar var patenterbara i Sverige.

Genom dom av Stockholms tingsrätt den 27 november 1987 förklarades patent 79 ogiltigt. Tingsrättens dom fastställdes den 13 februari 1991 av Svea hovrätt. Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd i målet.

Sökandena har nu begärt nämndens utlåtande i frågan om ersättningsbestämmelsen i 6 § i 1949 års lag är tillämplig på uppfinningen enligt patent 79, trots att detta patent förklarats ogiltigt genom hovrättens dom.

Telia AB har bestritt att sökandena har någon rätt till ersättning.

NÄMNDENS ÖVERVÄGANDEN

Den fråga som nämnden har att pröva är om sökandena har rätt till ersättning enligt 6 § i 1949 års lag för den rätt till deras uppfinning enligt patent 79 som televerket har förvärvat.

När ett patent förklaras ogiltigt uppkommer frågan om avgörandet endast skall ha rättsverkan för framtiden eller om det skall ges den innebörden att patent aldrig anses ha meddelats. I patentlagen (1967:837) regleras rättsverkan av ogiltigförklaring endast i vissa avseenden. Om ett patent har förklarats ogiltigt genom en dom som har vunnit laga kraft får en domstol inte döma till straff, meddela vitesförbud, döma ut vite eller ersättning eller förordna om säkerhetsåtgärd eller skyddsåtgärd (61 §). I övrigt har lämnats till rättstillämpningen att, med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, avgöra frågan om vilken rättsverkan ogiltigförklaring av patent bör ha (prop. 1977/78:1 s. 305 och 307 samt Måns Jacobsson m.fl., Patentlagstiftningen - en kommentar, 1980, s. 321).

Frågan om vilken rättsverkan ogiltigförklaring av patent har för licensavtal som är knutna till patentet, berörs i förarbetena till patentlagen endast på så sätt att det där uttalas att ogiltigförklaring under vissa omständigheter inte bör få verkan på mellanhavanden som sedan länge har blivit uppgjorda eller avgjorda. Ett exempel på ett uppgjort eller avgjort mellanhavande är när licenstagaren har betalat för sådant utnyttjande av en uppfinning som redan har ägt rum (Måns Jacobsson m.fl., s. 321 f. med där gjorda förarbetshänvisningar).

Av de angivna förarbetsuttalandena anses följa att om ett patent förklaras ogiltigt, återbetalning normalt inte skall ske av erlagda licensavgifter som avser utnyttjande under den tid som patentet gällde (Måns Jacobsson m.fl., s. 322).

Lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar är tillämplig endast på här i riket patenterbara uppfinningar (1 §). Skälet till begränsningen har i förarbetena angivits vara att endast sådana uppfinningar är föremål för ett särskilt rättsskydd.

Huruvida en uppfinning är patenterbar i Sverige eller inte skall besvaras med utgångspunkt från de förhållanden som råder vid den tidpunkt då arbetsgivaren utnyttjar den rätt som tillkommer honom enligt 3 § i 1949 års lag (AD 1982 nr 21).

Frågan hur uppfinnarens rätt till ersättning skall bedömas i ett fall då en arbetsgivare med tillämpning av 1949 års lag har övertagit rätten till en uppfinning, som först efter det att patent meddelats befinns inte vara patenterbar, har i förarbetena inte berörts på annat sätt än genom ett uttalande i det till grund för lagen liggande betänkandet (SOU 1946:21 s. 49 f). Där anges att man får utgå ifrån att den arbetsgivare som känner sig osäker på om en uppfinning är patenterbar eller inte och därtill faster särskilt avseende vid detta, torde göra sitt förvärv under förbehåll att uppfinningen är patenterbar.

Televerket har med stöd av 3 § andra stycket i 1949 års lag förvärvat licens att i sin verksamhet utöva sökandenas uppfinning enligt patent 79. Eftersom det i ärendet inte har gjorts gällande att förvärvet skedde under förbehåll att

uppfinningen var patenterbar, utgår nämnden ifrån att något sådant förbehåll inte har gjorts.

Under den tid av omkring tio år som patentskyddet för uppfinningen har bestått innan patent 79 förklarats ogiltigt har televerket med stöd av den tvångsvis förvärvade licensen haft rätt att utöva uppfinningen i sin verksamhet och på så sätt tillgodogöra sig dess värde. Om televerket hade saknat möjlighet erhålla denna rätt med tvång, hade verket varit hänvisat till att träffa ett licensavtal med uppfinnarna. Betalning hade i så fall fått erläggas i form av en engångsersättning i anslutning till avtalets ingående eller i form royalty under den tid som patentet gällde och återbetalning av den erlagda ersättningen hade normalt inte kunnat krävas sedan patentet förklarats ogiltigt.

Den omständigheten att televerket enligt 1949 års lag har haft rätt att utöva sökandenas uppfinning i sin verksamhet utan att först träffa en överenskommelse om ersättning för den rätten bör inte försätta sökandena i ett sämre läge än om rätten att utöva uppfinningen hade grundats på avtal med dem. Det förhållandet att patent 79 har förklarats ogiltigt bör därför inte inverka på frågan om sökandenas rätt att av televerket, numera Telia AB, erhålla ersättning enligt 6 § i 1949 års lag för televerkets utövande av uppfinningen under den tid som patentet gällde.

På nämndens vägnar

Sten Lundqvist

Christoffer Démery

I avgörandet har deltagit Sten Lundqvist, ordförande, Catharina Nordlander, Helena Åkerlund, Erland Holmborn, Inga-Lill Engström, Maud Jansson och Sune Hilstad. Utlåtandet är enhälligt.

Justitiekanslerns beslut att vägra utge ersättning till uppfinnarna och beslut att staten uppdrar till TeliaSonera AB att utföra statens talan i det fall som uppfinnarna ansöker om ny prövning i SNAU

Justitiekanslerns beslut den 13 november 2008

ANSPRÅK PÅ ERSÄTTNING FÖR TELEVERKETS NYTTJANDE AV ETT PATENT FRAM TILL DESS ATT PATENTET BLEV OGILTIGFÖRKLARAT SAMT BEGÄRAN OM BESKED I FRÅGAN OM JUSTITIEKANSLERN TRÄDER IN SOM PART I ETT FÖRFARANDE VID STATENS NÄMND FÖR ARBETSTAGARES UPPFINNINGAR

Justitiekanslerns beslut

Justitiekanslern avböjer att reglera Kurt Paulssons, Jan Anderssons, Valter Svedbergs och Benjamin Troks anspråk mot staten.

Justitiekanslern kommer att träda in som motpart i ett eventuellt förfarande vid Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar. Det kan komma att överlåtas åt Telia-Sonera AB att helt eller delvis företräda Justitiekanslern i förfarandet.

Ärendet

Bakgrund

Kurt Paulsson, Jan Andersson, Valter Svedberg och Benjamin Trok (hädanefter uppfinnarna) var anställda vid dåvarande Televerket. Uppfinnarna inlämnade år 1979 en patentansökan till Patent- och registreringsverket. I enlighet med 4 § lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar (LAU) underrättade de Televerket om sin uppfinning. Televerket underrättade uppfinnarna i januari 1980 i enlighet med 5 § LAU om verkets förvärv av rätten till uppfinningen, med förbehåll om uppfinningens patentbarhet. Någon gång i juli 1983 beviljades uppfinnarna patent for sin uppfinning. Samma år begärde de skälig ersättning av Televerket för uppfinningen. Televerket erbjöd i en skrivelse

daterad den 1 januari 1984 att utge skälig ersättning till uppfinnarna med sammanlagt 216 000 kr och betalade så småningom ut 200 000 kr. Uppfinnarna var inte nöjda med den erbjudna ersättningen och vände sig till Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU), som i ett utlåtande den 22 december 1986 rekommenderade en skälig ersättning motsvarande 3 milj. kr. Televerket följde inte denna rekommendation utan stämde uppfinnarna hos Stockholms tingsrätt och yrkade ogiltigförklaring av patentet. Tingsrätten ogiltigförklarade patentet i en dom den 27 november 1987. Uppfinnarna överklagade tingsrättens dom till Svea hovrätt, som dock fastställde tingsrättens dom.

Uppfinnarna ansåg att de var berättigade till ersättning för utnyttjandet av deras uppfinning fram till dess att patentet ogiltigförklarades, dvs. fram till dess att Svea hovrätt fastställde tingsrättens dom om ogiltigförklaring av patentet. De vände sig den 20 februari 2002 till SNAU med begäran om ett utlåtande. SNAU, som vid sin prövning utgick ifrån att Televerkets förvärv av rätten till uppfinningen hade skett utan något förbehåll om uppfinningens patentbarhet, kom fram till att uppfinnarna var berättigade till ersättning. Telia-Sonera AB, som i nämndens utlåtande betecknades som motpart, vägrade dock i ett svar på uppfinnarnas ombuds begäran om ersättning att utge någon ersättning med hänvisning till förbehållet i arbetsgivarens meddelande om förvärv av rätten till uppfinningen.

Anspråk

Uppfinnarna har i en skrivelse som kom in till Justitiekanslern den 30 juli 2008 hemställt om besked huruvida staten är skyldig att utge ersättning i det fall uppfinnarna har rätt till ersättning, samt om staten av egen kraft kommer att utreda vilken ersättning som skäligen bör utgå.

Uppfinnarna har dessutom uppgett att de överväger att hos SNAU begära prövning av betydelsen av Televerkets förbehåll om uppfinningens patentbarhet för uppfinnarnas rätt till ersättning för Televerkets användning av patentet fram till dess att det blev ogiltigförklarat. Uppfinnarna anser att, för det fall en sådan prövning sker, staten genom Justitiekanslern bör träda in som motpart i förfarandet.

Justitiekanslerns bedömning

Begäran om ersättning

Uppfinnarna har som grund för sin begäran om ersättning för statens nyttjande av den i ärendet aktuella uppfinningen åberopat lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar.

Enligt 2 § förordningen (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern ska Justitiekanslern under regeringen bevaka statens rätt. I mål som rör statens rätt ska han eller hon, om inte någon annan myndighet ska sköta denna uppgift,

föra eller låta föra statens talan. Enligt Justitiekanslerns bedömning ankommer det på honom att ta ställning till uppfinnarnas ersättningsanspråk.

En preliminär genomgång av ärendet har föranlett Justitiekanslern att överväga om det lämpar sig för den frivilliga reglering av ersättningsanspråk som sker hos Justitiekanslern.

Ärendet är omfattande och anspråket kan komma att uppgå till ett mycket högt belopp. En prövning av anspråket förutsätter, förutom att omfattande rättsliga överväganden görs, att grunden för kravet och de bakomliggande omständigheterna utreds närmare. Det kan antas att handläggningen här skulle ta lång tid och att svårigheterna skulle bli betydande att i den skriftliga handläggning som sker här åstadkomma en tillfredsställande utredning till grund för ett ställningstagande. I sådana fall avstår Justitiekanslern normalt från att reglera ersättningsanspråk och hänvisar i stället sökanden till domstolsprövning.

Mot den angivna bakgrunden bedömer Justitiekanslern att anspråket inte bör prövas inom ramen för statens frivilliga reglering av ersättningsanspråk. Om uppfinnarna önskar få kravet rättsligt prövat bör de i stället väcka talan mot staten vid allmän domstol.

Förfarande vid SNAU

Av 1 § förordningen (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern framgår att Justitiekanslern är regeringens högste ombudsman. Justitiekanslern ska, enligt bestämmelsen i 2 § första stycket, under regeringen bevaka statens rätt. I mål som rör statens rätt ska han, om inte någon annan myndighet ska sköta denna uppgift, föra eller låta föra statens talan.

Justitiekanslern kommer, mot bakgrund av de nämnda bestämmelserna, för det fall uppfinnarna begär en ny prövning hos SNAU, att träda in som motpart för statens räkning. Därvid kan det komma att överlåtas, helt eller delvis, åt Telia-Sonera AB att företräda Justitiekanslern.

Göran Lambertz

Nedim Salcic

Upplysningar om överklagande m.m.

Justitiekanslerns beslut har fattats inom ramen för reglerna om statens frivilliga skadereglering kan inte överklagas.

En enskild som är missnöjd med Justitiekanslerns beslut kan i stället på sedvanligt sätt ansöka hos allmän domstol om stämning mot staten och därmed få sin sak prövad i den ordning som gäller för tvistemål.

Uppfinnarnas ansökan till SNAU om en tredje prövning av om rätt till ersättning föreligger trots invändning om förbehåll vid förvärv av rätt att använda uppfinning samt även frågan om vad som i dag utgör skälig ersättning

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar
c/o Justitiedepartementet
(L3, Kanslirådet Chr. Démery
103 33 Stockholm

Sökande:

Kurt Paulsson; Korta vägen 3, 132 46 Saltsjö-Boo
Jan Andersson, Juringe Åväg 16, 141 70 Huddinge
Dödsboet efter Valter Svedberg, Rävsnäsvägen 26, 125 42 Älvsjö
Dödsboet efter Beniamin Trok, Bivägen 5, 136 75 Haninge

Ombud (för 1 - 4):

Advokaten Thorulf Arwidson, Box 24049, 104 50 Stockholm

Motpart:

Staten genom Justitiekanslern, Box 2308, 103 17 Stockholm

Saken:

Fråga om skälig ersättning, enligt 6 § lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, för televerkets utnyttjande av uppfinning under den tid som patent för densamma gällde.

Yrkanden m.m.

Sökandena yrkar

att nämnden skall lämna utlåtande i frågan om ersättningsbestämmelsen i 6 § i 1949 års lag är tillämplig på den uppfinning enligt ett s.k. patent 79, trots att detta patent förklarats ogiltigt och trots att arbetsgivaren vid förvärvet av rätten till uppfinningen uppsatt visst förbehåll om uppfinningens patenterbarhet i riket,

samt att nämnden därjämte skall lämna rekommendation om den ersättning som staten bör utge till sökandena.

Bakgrund

Sökandena var samtliga tidigare anställda vid televerket och under sin anställningstid gjorde de tillsammans tre uppfinningar, vilkas utnyttjande föll under televerkets verksamhetsområde. Uppfinningarna hänförde sig alla till en s.k. hänvisningstjänst i en automatisk abonnentväxel avseende telefontrafik. En av de tre uppfinningarna, här kallad «patent 79», förvärvades av televerket år 1980 med stöd av 3 § andra stycket nämnda lag i form av en enkel licens till uppfinningen (jämte viss rätt även till annan uppfinning) jämte en på visst sätt mera omfattande rätt till uppfinning enligt annan patentansökan.

Frågan om rätt till ersättning och frågan om vad som är skälig ersättning har tidigare vid två tillfällen prövats av nämnden.

I utlåtande den 22 december 1986 rekommenderade nämnden att ersättning till sökanden gemensamt borde utgå med tre miljoner kronor.

Vid tiden för nämndens prövning år 1986 var frågan om uppfinningens (uppfinningarnas) patenterbarhet här i riket föremål för tvist mellan parterna i invändningsförfarande vid patentverket respektive inför allmän domstol. Nämnden lämnade därför sitt utlåtande under den uttryckliga förutsättningen att samtliga i ärendet aktuella uppfinningar var patenterbara i riket.

Genom dom av Stockholms tingsrätt den 27 november 1987 förklarades patent 79 ogiltigt. Tingsrättens dom fastställdes den 13 februari 1991 av Svea hovrätt. Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd i målet.

I ärendet 1986 i nämnden var televerket motpart till sökandena. Detsamma var partsförhållandet i tvisten i de allmänna domstolarna.

Efter nämndens utlåtande 1986 har något ersättningsbelopp inte utbetalats av arbetsgivaren.

Därefter har sökandena ånyo anhängiggjort frågan om rätt till ersättning i nämndens ärende nr. 1-2002. Nämnden avgav sitt utlåtande den 22 februari 2007. I ärendet var Telia AB motpart. I ärendet gjorde Telia AB ej gällande att förvärvet skett under förbehåll att uppfinningen var patenterbar, varför nämnden utgick från att något sådant förbehåll inte hade gjorts. Sökandena vill nu göra nämnden uppmärksam på att bolaget då inte gjorde gällande någon sådan invändning.

Nämnden uttalade i sitt beslut bl.a. följande.

«Den omständigheten att televerket enligt 1949 års lag har haft rätt att utöva sökandenas uppfinning i sin verksamhet utan att först träffa en överenskommelse om ersättning för den rätten bör inte försätta sökandena i ett sämre läge än om rätten att utöva uppfinningen hade grundats på avtal dem emellan. Det förhållandet att patent 79 har förklarats ogiltigt bör därför inte inverka på frågan om sökandenas rätt att av televerket, numera Telia AB, erhålla ersättning enligt 6 § 1949 års lag för televerkets utövande av uppfinningen under den tid som patentet gällde».

Med stöd av nämndens utlåtande år 2007 har sökandena vänt sig mot Telia AB (Telia Sonera AB) med krav på ersättning. Sökandena har därvid varit av uppfattningen att det ankommer på detta bolag att, vid sidan om staten och enligt ett mellan staten och bolaget träffat avtal, fullgöra de förpliktelser som ålegat och alltjämt åligger staten oaktat att televerket upphört som myndighet.

Telia Sonera AB har i svar till sökandena den 23 januari 2008 förklarat som sin uppfattning och inställning att televerket uttryckligen förvärvat rätten till uppfinningen under förbehåll att uppfinningen «är här i riket patenterbar» samt att, till följd av att patentet förklarats ogiltigt, ersättningen bör nedsättas till noll kronor. Bolaget har vägrat utge ersättning. Några ytterligare kontakter mellan sökandena och bolaget har därefter inte förekommit.

Den invändning som numera gjorts av bolaget, men som inte tidigare gjordes inför nämnden, om betydelsen av och räckvidden av sagda förbehåll om patenterbarhet, är en frågan av rättslig karaktär. Det är dels en fråga om innebörden av förbehållet och vad arbetsgivaren avsett med detta samt vad arbetstagarna haft anledning att uppfatta. Det är dels en fråga om betydelsen av ett sådant förbehåll enligt den nämnda lagen och den praxis som kan förekomma.

För att få rättsfrågan närmare belyst har sökandena uppdragit åt juris doktor Susanna Wolk, Stockholm Universitet, att avge ett utlåtande. Detta bifogas och åberopas av sökandena.

Wolk anger sammanfattningsvis bl.a. att sökandenas

«…ersättningsrätt enligt 6 § LAU är beroende av de fördelar som arbetsgivaren har haft av utnyttjandet av uppfinningen, och att ogiltigförklaringen av

patent nr. 7907914-1 ska inte inverka på uppfinnarnas rätt att av TeliaSonera erhålla den lagstadgande ersättningen under hela den tiden som patentskyddet bestått, dvs fram till Svea hovrätts dom den 13 februari 1991.»

Sökandena vill påpeka att patentet kom att upphöra först den dag då Högsta domstolen beslutade att inte lämna prövningstillstånd till uppfinnarnas överklagande av hovrättens dom.

Utlåtandet av Wolk har tillställts Telia Sonera AB för bolagets övervägande. Bolaget har inte yttrat sig.

Partsställning och gäldenärsansvar

Sökandena är och har hela tiden varit av uppfattningen att det ankommer på staten att fullgöra de skyldigheter som kan följa av arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningen. Det förhållandet att televerket upphört som affärsdrivande verk den 1 juli 1993 ändrar inte något härvidlag. Sökandena har aldrig, vare sig uttryckligen eller på annat sätt, lämnat sitt medgivande till någon gäldenärssuccession.

Då sökandena menar att staten – oavsett innehållet i avtal den 18 juni 1993 mellan staten och Telia-bolaget (Teleinvest AB) – har att svara för arbetsgivarens skyldigheter, har dessa den 30 juli 2008 gjort en framställan till Justitiekanslern och efterfrågat besked «huruvida staten är skyldig att utge ersättning i de fall som uppfinnarna har rätt till ersättning samt om staten av egen kraft kommer att utreda vilken ersättning som skäligen skall utgå till uppfinnarna». Kopia av framställan, jämte komplettering av denna den 12 november 2008, inges och åberopas. Framställan åberopas i sin helhet då den innehåller en översiktlig redogörelse för frågans bakgrund, patentet och tidigare prövningar av frågan om uppfinnarnas rätt till ersättning. I framställan redogörs tämligen utförligt för sökandenas uppfattning i frågan om partsställning.

Sökandenas framställan till Justitiekanslern har för kännedom tillställts Telia Sonera AB. Bolaget har dock ej yttrat sig i frågan.

Justitiekanslern har meddelat beslut i frågan den 13 november 2008 och har däri bl.a. förklarat att staten genom Justitiekanslern kommer att intaga partsställning vid eventuell förnyad prövning i nämnden samt även förklarat att staten därvid kan komma att överlåta till TeliaSonera AB att föra talan.

Justitiekanslerns beslut bifogas och åberopas. (Sökanden påpekar att, i motsats till vad som anges i rubriken till Justitiekanslerns beslut, anspråket avser ersättning för televerkets nyttjande av uppfinningen).

Sökandena förstår Justitiekanslerns beslut som så att staten har att svara för de förpliktelser som kan föreligga till följd av televerkets förvärv av rätten till omnämnda uppfinning.

Sökandena menar att staten genom Justitiekanslern väl kan låta sig företrädas av bolaget som ombud, men att det inte enligt allmänna processuella regler kan anses tillåtligt, i ett domstolsliknande förfarande som det inför nämnden, med en partssuccession. Sökanden har självklart inte något att erinra mot att staten anlitar bolaget som ombud och ej heller att staten biträdes av bolaget. Däremot godtager inte sökandena att staten överlåter till ett privaträttsligt subjekt som ett bolag att utföra statens talan i nämnden.

I det fall som staten låter utföra talan genom bolaget som ombud förutsätter sökandena att bolaget erhåller instruktioner att iakttaga den opartiskhet och allsidighet i talans utförande som åligger det allmänna. Därtill kommer att det allmänna har ett utredningsansvar rörande sina eventuella förpliktelser och därvid en skyldighet att tillhandahålla sökandena och nämnden den utredning som kan vara påkallad för att ge såväl sökandena som nämnden möjlighet att bedöma vad som är skälig ersättning.

Sökandena fäster stor vikt vid att helt andra krav måste ställas på staten vid utförandet av talan än de krav som kan ställas på ett privaträttsligt subjekt.

Justitiekanslern har i sitt beslut kommit till bedömningen att ärendet «är omfattande och anspråk kan komma att uppgå till ett mycket högt belopp. En prövning av anspråket förutsätter, förutom att omfattande rättsliga överväganden görs, att grunden för kravet och de bakomliggande omständigheterna utreds närmare.» Justitiekanslern fann att någon skyldighet för staten att av egen kraft utreda frågan inte föreligger och har till följd härav hänvisat sökandena att föra talan i allmän domstol för att få sin fråga prövad samt avböjt att reglera anspråket mot staten.

Sökandena delar inte Justitiekanslerns uppfattning i frågan utan menar för egen del att det föreligger en långtgående skyldighet för det allmänna att utreda både frågan om skyldighet att utge ersättning och ersättningens storlek samt att utredning inte behöver ta så lång tid och möta sådana svårigheter som Justitiekanslern befarar. Att skyldighet föreligger för staten att själv utreda frågan torde framgå redan av förarbetena till den aktuella lagen samt av grundläggande författningsregler för det allmänna. Därtill kommer att det är staten – arbetsgivaren – som ensam har tillgång till det underlag som erfordras för att kunna bedöma vad som är skälig ersättning. Därtill kommer att staten genom avtalet med Teliabolaget tillförsäkrat sig möjlighet till tekniskt och ekonomiskt biträde av bolaget med sådan utredning. Rent praktiskt och processekonomiskt är det dessutom en stor fördel om sådan utredning görs utomprocessuellt. Frågan om bevisbörda och beviskrav skulle kunna närmare utvecklas, men sökanden avstår för närvarande från detta.

Prövningens omfattning

I nämndens prövning bör det till en början klargöras om staten gör samma invändning som bolaget gjort utomprocessuellt samt även betydelsen i dag av

att bolaget - närmast med en ställning liknande en kvasimyndighet - vid den tidigare prövningen i nämnden inte ens åberopade förbehållet om patenterbarhet. I det fall som sådan invändning inte görs torde det räcka att nämnden i den delen hänvisar till sin bedömning i 2007 års beslut.

I det fall som staten gör invändning om nämnda förbehåll vill sökandena få tillfälle att skriftligen argumentera för sin ståndpunkt att förbehållet inte har den betydelse och räckvidd som bolaget tidigare gjort gällande och som staten nu kan komma att göra gällande. Det är att märka att sökandena endast menar att de är berättigade till ersättning för tiden fram till dess att patenten kom att ogiltigförklaras genom lagakraftägande dom samt att det vid bedömningen av ersättningens skälighet för denna tid ej alls skall beaktas att patentet därefter ogiltigförklarades. Innan patentet ogiltigförklarades hade televerket ett faktiskt skydd av uppfinningen genom patentet. Denna uppfattning förstärks av det förhållandet att det var arbetsgivaren själv – vilken tidigare som ombud företrätt sökandena vid ansökan om patent - som förde talan om ogiltigförklaring. Någon annan än arbetsgivaren själv (bortsett från Swedtroncis AB) angrep aldrig patentet. Prövningen i de allmänna domstolarna föranledde stora rättegångskostnader för sökandena.

Sedan frågan prövats om ersättningsskyldighet föreligger har nämnden att uttala en rekommendation om skälig av ersättning. Sökandena har uppfattningen att det ankommer på staten att ange vad den anser som skälig ersättning och att sökandena därefter, sedan de fått del av statens utredning, själva har att ange sin uppfattning om ersättningen. Sökandena har i dag inte tillgång till uppgifter om den ekonomiska vinning och andra fördelar som televerket har haft till följd av tillgången till uppfinningen. Ej heller har sökandena närmare uppgifter om det antal tekniska enheter etcetera som bör beaktas i sammanhanget. Lika med vad som uttalades i nämndens beslut 2007 menar sökandena att stöd för bedömningen kan sökas i vad dessa skulle kunna ha påräknat om de i stället träffat ett frivilligt licensavtal med televerket. Det bör nämligen inte vara skillnad i det ekonomiska utfallet för sökandena om dessa tvingats upplåta sin uppfinning genom tvångsförvärv eller ingått licensavtal.

Uppdelning av prövningen (ev. «mellandom») och förfarande

I det fall som staten gör invändning om förbehållet om patenterbarhet, och eventuellt förklarar att staten avser att följa ett utlåtande av nämnden i denna avgränsade fråga, menar sökandena att det kan vara lämpligt att nämnden prövar denna frågan särskilt. Detta förutsätter dock att staten inte gör gällande andra invändningar rörande själva ersättningsskyldigheten. Finner nämnden att ersättningsskyldighet föreligger är sökandena villiga att därefter överlägga med staten – möjligen i praktiken med bolaget – om ersättningens storlek. Detta i syfte att om möjligt kunna träffa en överenskommelse. Om sådan överenskommelse inte kan träffas kan överläggningar ändock medföra att de tekniska och ekonomiska omständigheterna utretts så långt att parterna sam-

fällt kan presentera dessa för nämnden och därigenom underlätta nämndens prövning i den delen.

Allmänt om skälig ersättning

Som tidigare sagts kräver sökandena endast ersättning för den tid då patentet bestod. Vidare menar de att televerket haft betydligt större ekonomiskt utbyte av uppfinningen än vad nämnden kunde bedöma och beakta i 1986 års ärende eftersom uppfinningen i stor utsträckning kom att marknadsexploateras efter 1986 och före 1991. Televerket och bolaget har även haft stor nytta av uppfinningen efter det att patentet ogiltigförklarades då ytterligare enheter, vari uppfinningen nyttjades, installerades och växlar kompletterades. Antalet levererade sådana enheter har kommit att i hög grad överstiga det bedömda antal som låg till grund för nämndens rekommendation om engångsersättning år 1986.

Därtill anför sökandena att lång tid har gått från den tid då de enligt nämnda lag blev berättigade till ersättning, vilket bör beaktas vid bedömningen av skäligheten. Rätteligen skulle ersättning har betalats ut, som engångsersättning eller som en periodisk ersättning, i samband med eller kort tid efter arbetsgivarens förvärv år 1980 av rätten till uppfinningen. Det är snart 29 år sedan. Därtill bör beaktas att sökandena haft betydande kostnader i form att ombudskostnader och eget arbete för att försöka ta tillvara sin rätt till ersättning.

Kopia av fullmaktshandling bifogas. Original av fullmaktshandlingen har tidigare ingivits till Justitiekanslern. Ärendet kommer omgående att kompletteras med fullmakt i original.

Stockholm den 26 november 2008

Thorulf Arwidson

Bilagor

SNAU utlåtande den 22 december 1986
SNAU utlåtande den 22 februari 2007
Rättsutlåtande av jur. dr. Susanna Wolk den 18 juni 2008
Sökandenas framställan till JK den 30 juli 2008 jämte bilagor
Sökandenas kompletterande skrift till JK den 12 november 2008
Beslut av JK den 13 november 2008

Rättsutlåtande av jur. dr. Sanna Wolk, vilket avgivits på uppdrag av uppfinnarna och som ingavs till SNAU. Det åberopades bl.a. till stöd för att arbetsgivarens uppställande av villkor vid förvärva av rätten till uppfinningen inte har den betydelse som staten gör gällande

RÄTTSUTLÅTANDE

Jur. dr. Sanna Wolk
Stockholm den 18 juni 2008

Anställda uppfinnares rätt till ersättning när patent har förklarats ogiltigt

Tvisten och det överlämnade materialet

På begäran av advokat Thorulf Arwidson har jag tagit del av material som avser tvist mellan uppfinnarna Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok jämte Jan Andersson och Televerket (numera TeliaSonera AB) om det rättsliga bedömandet av de anställda uppfinnarnas ersättningsrätt enligt lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar (nedan kallad LAU) när patent ogiltigförklarats. Jag har ombetts att ta ställnings till vissa rättsfrågor som detta material ger upphov till och får härmed avge detta utlåtande.

Materialet omfattar följande:

1. Patentansökan nr 7907914-1 (hänvisningsanordning vid automatisk abonnentväxel), daterad den 25 september 1979; som uppfinnare/sökande anges Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok jämte Jan Andersson vid Televerket och som ombud anges Berne Karlsson vid Televerkets Centralförvaltning;

2. Utläggningsskrift av patent nr 7907914-1, daterad den 28 juli 1983; som uppfinnare/sökanden anges Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok jämte Jan Andersson vid Televerket och som ombud anges B. Karlsson.

3. Brev från Tomas Rudén vid Televerket daterad den 15 januari 1980 ställt till Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok och Jan Andersson; ang. arbetsgivarens förvärv av en enkel licens till den patentsökta uppfinningen med stöd av 3 § andra stycket LAU samt ett förbehåll om uppfinningens patenterbarhet,

4.Brev från Kurt Paulsson enligt uppdrag för uppfinnarna daterad den 28 september 1983 ställt till Tomas Rudén vid Televerket; ang. begäran om skälig ersättning enligt LAU, 10.

5. Brev från Tomas Rudén vid Televerket daterad den 12 januari 1984 ställt till Kurt Paulsson m.fl. ang. förslag till ersättning om 216 000 kronor för den förvärvade licensrätten till patent nr 7907914-1,

6. Brev från Christel Eriksson vid TeliaSonera daterad den 23 januari 2008 ställt till advokat Thorulf Arwidson; ang. tolkning av förbehåll om uppfinnings patenterbarhet i brev från Tomas Rudén vid Televerket daterad den 15 januari 1980,

7. Stockholms tingsrätts dom den 27 november 1987, mål T 7-93-85 och T 7-51-87; enligt domslutet förklarar tingsrätten patent nr 7907914-1 ogiltigt med motiveringen att uppfinningen saknar uppfinningshöjd,

8. Svea hovrätts dom den 13 februari 1991, mål T 1259/87; hovrätten fastställer tingsrättens dom,

9. Utlåtande av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar den 22 december 1986, dnr 1/1984; nämnden rekommenderar att Televerket ska utge till de anställda uppfinnarna gemensamt tre miljoner kronor för arbetsgivarens förvärvade licensrätt,

10. Utlåtande av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar den 22 februari 2007, dnr 1/2002; nämnden meddelar att ersättningsbestämmelsen i LAU är tillämplig när ett patent ogiltigförklarats.

Bakgrunden till tvisten

Den 25 september 1979 inkom patentansökan nr 7907914-1 hänvisningsanordning vid automatisk abonnentväxel) till Patent- och registreringsverket. Sökande och uppfinnare var Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok jämte Jan Andersson. Ombud för sökandena var Berne Karlsson vid Televerkets Centralförvaltning. Patent beviljades den 28 juli 1983. När patentansökan inlämnades var Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok och Jan Anders-

son anställda vid Televerket. Av brev från Tomas Rudén vid Televerket den 15 januari 1980 framgår att Televerket, i egenskap av arbetsgivare, förvärvade en enkel licens till de anställdas uppfinning med stöd av 3 § andra stycket LAU.

För arbetsgivarens förvärvade licensrätt begärde Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok och Jan Andersson i ett brev den 28 september 1983 skälig ersättning enligt 6 § LAU.

Tomas Rudén vid Televerket förslog i ett brev den 12 januari 1984 att de anställda uppfinnarna skulle få 216 000 kronor. Eftersom parterna var oense om ersättningens storlek, begärde Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok och Jan Andersson den 4 april 1984 att Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar skulle pröva ersättningsfrågan. I utlåtande den 22 december 1986 rekommenderade nämnden att ersättning till de anställda uppfinnarna gemensamt borde utgå med tre miljoner kronor. Tidigare, den 6 november 1985, hade Televerket utbetalat 200 000 kr till uppfinnarna.

Den 14 mars 1985 lämnade Televerket och Swetronics AB en stämningsansökan till Stockholms tingsrätt med yrkandet att patent 7907914-1 skulle förklaras ogiltigt. Den 27 november 1987 ogiltigförklarade tingsrätten patentet. Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok och Jan Andersson överklagade Stockholms tingsrätts dom. Den 13 februari 1991 fastställde Svea hovrätt tingsrättens domslut.

Därefter begärde Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok och Jan Andersson att Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar skulle ge ett utlåtande i frågan om ersättningsbestämmelsen i 6 § LAU var tillämplig när patent 7907914-1 ogiltigförklarats. I utlåtande den 22 februari 2007 rekommenderade nämnden att Telia skulle ersätta uppfinnarna enligt 6 § LAU för arbetsgivarens utnyttjande av uppfinningen under den tid patentet gällde.

Den 23 januari 2008 meddelade TeliaSonera att ersättningen borde sättas ned till 0 kronor. Företagets uppfattning är att ett förbehåll om uppfinningens patenterbarhet i brev från Tomas Rudén vid Televerket den 15 januari 1980 ska gälla när patent 7907914-1 förklarats ogiltigt.

Tillämpliga rättsregler

I tvisten har parterna olika ståndpunkter beträffande innebörden av 1 § första stycket LAU. Bestämmelsen lyder:

«Denna lag avser här i riket patenterbara uppfinningar av arbetstagare i allmän eller enskild tjänst.»

Härtill hänvisar uppfinnarna till 3 och 6 §§ LAU, som rör arbetsgivarens förvärv av arbetstagares uppfinningar samt uppfinnares rätt till ersättning för arbetsgivarens rättsförvärv:

3 §: «Utgör forsknings- eller uppfinnarverksamhet arbetstagares huvudsakliga arbetsuppgift och har en uppfinning tillkommit väsentligen såsom resultat av denna verksamhet, eller innefattar en uppfinning eljest lösningen av en i tjänsten förelagd, närmare angiven uppgift, äger arbetsgivaren, om uppfinningens utnyttjande faller inom hans verksamhetsområde, helt eller delvis inträda såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende å uppfinningen.

Är fråga om uppfinning vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde men som tillkommit i annat samband med anställningen än i första stycket sägs, äger arbetsgivaren förvärva rätt att utan hinder från arbetstagaren utöva uppfinningen i sin verksamhet. Önskar arbetsgivaren i fråga om sådan uppfinning förvärva en mera omfattande rätt än nu sagts, har han företräde framför annan att överenskomma med arbetstagaren därom.

Beträffande uppfinning vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde men som tillkommit utan samband med anställningen äger arbetsgivaren företräde framför annan att genom överenskommelse med arbetstagaren förvärva önskad rätt till uppfinningen.»

6 §: «Inträder arbetsgivare, enligt denna lag eller eljest, helt eller delvis såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende å en av denne gjord uppfinning, skall arbetstagaren vara berättigad till skälig ersättning; och skall vad nu sagts gälla ändå att annat må hava avtalats före uppfinningens tillkomst.

Vid ersättningens bestämmande skall särskild hänsyn tagas till uppfinningens värde och omfattningen av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit ävensom till den betydelse anställningen må hava haft för tillkomsten av uppfinningen. Föreligger sådant fall som sägs i 3 § första stycket skall, utöver skälig gottgörelse för de kostnader arbetstagaren kan hava fått vidkännas för uppfinningen, ersättning utgå allenast i den mån värdet av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit överstiger vad som menas med hänsyn till arbetstagarens lön och övriga förmåner i tjänsten rimligen kunnat förutsättas.»

I det följande diskuteras:

först frågan om begreppet «patenterbara uppfinningar'' i 1 § LAU, därefter tidpunkten för arbetsgivarens rättsförvärv och förbehåll om uppfinningens patenterbarhet med beaktande av patentansökans inlämnande den 25 september 1979 och brev från Tomas Rudén vid Televerket den 15 januari 1980, samt slutligen frågan om arbetstagares rätt till ersättning vid ett ogiltigförklarat patent, dvs. tolkningen av 1 § i förhållande till 3 och 6 §§ LAU.

Patenterbara uppfinningar

Av 1 § LAU framgår att lagen gäller sådana uppfinningar som kan skyddas genom patent i Sverige. För uppfinningars del räknas hit numera även sådana uppfinningar som av Europeiska patentverket (EPO) bedöms vara patenterbara

(jfr 81 § patentlagen (1967:837), se SOU 1980:42 s. 153). Anses en uppfinning vara patenterbar, uppkommer i samband med arbetsgivarens rättsförvärv arbetstagarens rätt till skälig ersättning enligt 6 § första stycket LAU.

Det får visserligen antas att en uppfinning är patenterbar när en arbetsgivare accepterar att den faller inom lagens tillämpningsområde, men i realiteten är det just genom en patentregistrering som patenterbarhet kan påvisas. Att fastställa om en uppfinning är patenterbar eller inte innefattar många gånger högst komplicerade bedömningar, som kräver patenträttslig expertis. Det är endast patentmyndigheten och ytterst domstol som kan avgöra detta med säkerhet.

Arbetsdomstolen har intagit en ståndpunkt i patenterbarhetsfrågan, det i förhållande till anställda uppfinnares lagstadgade ersättningsrätt enligt LAU. Domstolen framhåller i AD 1982 nr 21 följande:

«Patenterbarhetsfrågan är emellertid inte slutligt löst med att patent meddelas. Det kan nämligen tänkas att någon, som framställt invändningar mot patentet, överklagar beslutet. Det kan då ta åtskilliga år innan högsta instans, nämligen regeringsrätten, avgör patentfrågan. Och inte heller därmed är frågan slutgiltigt löst. Det finns nämligen möjlighet enligt patentlagen att vid allmän domstol föra ogiltighetstalan beträffande meddelade patent. Redan dessa omständigheter visar att man i en ersättningstvist enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar måste göra en mera översiktlig bedömning av frågan huruvida uppfinningen är patenterbar. Det kan inte vara rimligt att ersättningsfrågan uppehålls i åratal i avvaktan på pågående patentprocesser. Detta gäller alldeles särskilt som den avgörande materiella ersättningsregeln i lagen är allmänt hållen och egentligen innebär endast att ersättningen skall vara skälig. När den grundläggande lagregeln är så utformad kan man inte ställa höga precisionskrav på de andra rekvisit som enligt lagen skall vara uppfyllda för att ersättning skall utgå.»

Vidare har frågan om en uppfinnings patenterbarhet vid ett ogiltigförklarande av patent berörts i lagförarbetena till LAU. I betänkandet SOU 1946:21 s. 49 f. anför utredaren:

«Begränsningen till patenterbara uppfinningar kan medföra vissa svårigheter vid avgörandet av frågan om en uppfinning är av sådan beskaffenhet, att lagen skall tillämpas på densamma. Endast genom patentmyndigheten och dess överinstans, regeringsrätten, samt allmän domstol kan med rättskraft avgöras, huruvida patenterbarhet föreligger. Förstnämnda myndigheter avgöra, om patent skall meddelas på uppfinning eller ej, och domstol äger under vissa omständigheter pröva ett redan meddelat patents giltighet. Emellertid förutsätter kommittén, att de intresserade parterna, arbetsgivaren och arbetstagaren, i allmänhet komma att under hand undersöka, huruvida patenterbarhet anses föreligga, och träffa uppgörelse på grundval av det resultat, man härvid kommer till. Det kan då tänkas, att arbetsgivaren förvärvar rätt till en uppfinning, i tro att den är patenterbar, vilket vid en granskning härefter hos patentmyn-

digheten fastslår, att den icke är. Även om patent meddelas på uppfinningen, kan för övrigt domstol sedermera förklara patentet ogillt. Man får emellertid utgå ifrån att vid sådant förvärv av uppfinningsrätt, där arbetsgivaren känner sig osäker på om uppfinningen är patenterbar eller ej, förvärvet sker med förbehåll från dennes sida rörande patenterbarheten, därest han fäster särskilt avseende vid denna.»

Departementschefen har i prop. 1949:101 s. 60 hänvisat till de synpunkter som framförts i SOU 1946:21 beträffande en uppfinnings patenterbarhet. Uttalandet i betänkandet kan tolkas som att kriteriet patenterbarhet i 1 § LAU är uppfyllt när patentmyndigheten ansett att uppfinningen är patenterbar och meddelat ett patent (jfr AD 1982 nr 21). Under sådana förhållanden är lagens övriga bestämmelser tillämpliga, bl.a. 6 § LAU om anställda uppfinnares ersättningsrätt. Om arbetsgivaren efter ett meddelat patent fortfarande är osäker om uppfinningens patenterbarhet, bör denna enligt betänkandet göra ett förbehåll för att lagen inte ska tillämpas.

Samma utläses av ett beslut från Svea hovrätt den 10 juni 1976, mål Ö 1217/75. Hovrätten prövade i målet om en anställd uppfinnares ersättningsanspråk med stöd av 6 § LAU kunde prövas oberoende av arbetsgivarens talan om ogiltigförklaring av patentet. Bakgrunden till tvisten var att Södertälje tingsrätt beslutat att ett mål om bestämmande av arbetstagarens skäliga ersättning enligt LAU skulle förklaras vilande i avvaktan på eventuell ogiltighetsförklaring av patentet. Arbetstagaren överklagade tingsrättens beslut till Svea hovrätt. Av hovrättens beslut framgår att arbetsgivaren utan förbehåll för uppfinningens patenterbarhet övertagit rätten till uppfinningen och därefter patenterat den och med ensamrätt kunnat nyttja patentet i sin verksamhet. Domstolen anförde att under sådana förhållanden «bör den omständigheten att patentet framledes kan komma att ogiltigförklaras ej inverka på frågan om [arbetstagarens] rätt att av [arbetsgivaren] erhålla ersättning för utnyttjandet enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar.» Domstolen framhöll att eftersom arbetstagarens ersättningsanspråk «sålunda kan prövas oberoende av utgången av den vid Stockholms tingsrätt anhängiggjorda ogiltighetstalan, uppehålles förevarande mål onödigt genom överklagande beslutet» och förordnade att tingsrätten skulle uppta målet till fortsatt handläggning.

Tidpunkten för arbetsgivarens rättsförvärv; patentansökans inlämnande den 25 september 1979 och arbetsgivarens förbehåll om uppfinningens patenterbarhet den 15 januari 1980.

1. Patentansökans inlämnande den 25 september 1979.

Av patentansökan nr 7907914-1, som inkom till Patent- och registreringsverket den 25 september 1979, framgår att sökande och uppfinnare var Kurt Paulsson, Valter Svedberg, Benjamin Trok jämte Jan Andersson vid Televerket. Ombud för sökande var Berne Karlsson vid Televerkets Centralförvaltning. Detta innebär att arbetsgivaren vid ansökningens inlämnande hade kännedom om upp-

finningen och sannolikt redan förvärvat viss rätt till uppfinningen, alltså någon gång före den 25 september 1979. Trots detta framgår av brev den 15 januari 1980 från Tomas Rudén vid Televerket att uppfinningen anmäldes till Televerket den 11 oktober 1979, dvs. drygt tre veckor efter ansökningshandlingarna inkommit till patentmyndigheten. Mig veterligen finns ingen dokumentation före detta brev som rör arbetsgivarens förvärv, med ett förbehåll om uppfinningens patenterbarhet. Det är därför tveksamt om brevet från arbetsgivaren den 15 januari 1980, med ett förbehåll om uppfinningens patenterbarhet, kan anses vara en bindande överenskommelse med de anställda uppfinnarna. Det ska i sammanhanget framhållas att anställda uppfinnares rätt till ersättning med stöd av 6 § LAU uppkommer omedelbart när arbetsgivaren förvärvar hela eller delar av rätten till en uppfinning.

2. Arbetsgivarens förbehåll i brev av den 15 januari 1980

Mot bakgrund av den oklarhet som ändå får anses föreligga beträffande tidpunkten av arbetsgivarens rättsförvärv och därmed arbetstagarnas ersättningsrätt, uppkommer frågan hur långt fram i tiden som förbehållet i brevet den 15 januari 1980 sträcker sig; till Patent- och registreringsverkets beslut eller dagen för dom när patent nr 7907914-1 ogiltigförklarats?

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar har i utlåtande den 22 februari 2007 framhållit att Televerkets förvärv skedde utan förbehåll om uppfinningens patenterbarhet och menar att under den tid som patentet varit giltigt ska ersättningsbestämmelsen i 6 § LAU tillämpas. Det ska nämnas att bland inlagorna till utlåtandet finns brevet av den 15 januari 1980.

Efter nämndens utlåtande har TeliaSonera i ett brev den 23 januari 2008 meddelat att förbehållet om uppfinningens patenterbarhet i brevet den 15 januari 1980 ska tolkas som att detta också gäller när ett meddelat patent framledes har förklarats ogiltigt. Uppfinningen ska enligt TeliaSonera i ett sådant fall inte anses vara patenterbar enligt 1 § LAU och framhåller att ersättningen borde sättas ned till 0 kronor.

I brevet den 15 januari 1980 framhålls att Televerkets rättsförvärv sker «under förutsättning att uppfinningen är här i riket patenterbar» (se tredje stycket). Vidare följer av brevets åttonde stycke att «en slutlig överenskommelse med Er avseende uppfinningen är beroende av flera omständigheter såsom dess patenterbarhet... och då ett ställningstagande till dessa spörsmål tar sin tid kan vi inte sluta en sådan överenskommelse utan föreslår att resultatet av patentverkets granskning avvaktas.'' Efter att patent nr 7907914-1 meddelats, den 28 september 1983, begärde de anställda uppfinnarna skälig ersättning för arbetsgivarens rättsförvärv. Den 12 januari 1984 utfäste också Televerket att uppfinnarna skulle ersättas för sin uppfinnarverksamhet, och föreslog en ersättning om 216 000 kronor. Parterna var dock oense om ersättningens storlek, och ersättningsfrågan underställdes Statens nämnd for arbetstagares uppfinningar. Den 4 februari 1985 hemställde Televerket hos Statens nämnd för

arbetstagares uppfinningar att ärendet skulle förklaras vilande eftersom Televerket i allmän domstol skulle försöka få patent nr 7907914-1 ogiltigförklarat. Den 14 mars 1985 lämnade också Televerket stämningsansökan till Stockholms tingsrätt om ogiltighetsförklaring av patentet. Därefter, den 6 november 1985, utbetalade Televerket 200 000 kronor till uppfinnarna.

Televerket har varken i samband med utfästelsen den 12 januari 1984 eller vid utbetalningen den 6 november 1985 begärt att uppfinnarna i avtal ska garantera giltigheten av patent nr 7907914-1, det som en förutsättning för Televerkets nyttjanden (jfr SOU 1946:21 s. 49 f.). Inte heller har något förbehåll gjorts i samband med inlämnandet av patentansökan. Mot denna bakgrund, dvs. Televerkets faktiska handlande, formuleringarna i brevet den 15 januari 1980 och korrespondens därefter, ska enligt min uppfattning förbehållet i brevet den 15 januari 1980 (för det fall detta förbehåll över huvud taget ska anses vara bindande) inte sträcka sig längre än till Patent- och registreringsverkets meddelande av patent.

Anställda uppfinnares ersättningsrätt vid ett ogiltigförklarat patent

3. Arbetsgivarens förvärv och bestämmandet av skälig ersättning

När det gäller bestämmandet och betalningen av skälig ersättning till anställda uppfinnare enligt 6 § LAU, är det inte en förutsättning för själva övergången av hela eller delar av rätten till en uppfinning. Rätten till en uppfinning kan således övergå även om arbetsgivaren och arbetstagaren är oense i ersättningsfrågan, som kan skjutas på framtiden. Som redan nämnts uppkommer däremot arbetstagarens rätt till ekonomisk kompensation omedelbart när arbetsgivaren förvärvar en rätt till en uppfinning (se 6 § första stycket LAU).

I detta ärende har Televerket i egenskap av ombud, tillsammans med uppfinnarna, sökt patent på uppfinningen den 25 september 1979 samt meddelat den 15 januari 1980 att Televerket önskar förvärva en enkel licens till uppfinningen med stöd av 3 § andra stycket LAU. Den förvärvade licensrätten är en slags tvångslicens, som i den praktiska situationen ger arbetsgivaren en användningsrätt till uppfinningen samtidigt som arbetstagarna inte har någon laglig rätt att hindra arbetsgivarens utnyttjanden. Detta är ett förhållande som avviker från vad som gäller enligt allmänna avtalsrättsliga principer. Det normala är att en licenstagare löpande erlägger licensavgifter. Det är inte heller ovanligt att som villkor för en förvärvad tvångslicens med stöd av patentlagen (1967:837), får licenstagaren ställa en säkerhet för betalning av vederlaget.

4. Patentlicenser och rättsverkan av ogiltigförklarat patent

När det gäller rättsverkan av att ett ogiltigförklarat patent uppkommer frågan om ogiltigförklaringen har rättsverkan endast för framtiden (ex nunc) eller om den innebär att patentet ska anses aldrig ha meddelats {ex tunc). Det finns däremot inte någon praxis om licensavgifter när ett patent har förklarats ogiltigt

eftersom sådana tvister sällan har förekommit inför domstolarna. Frågan om rättsverkan av ett ogiltigförklarat patent och betalning av licensavgifter har dock behandlats i förarbetena till patentlagen (1967:837) och i doktrin.

I de nordiska patentkommittéernas betänkande, NU 1963:6 s. 320, anförs att ett beslut om ogiltigförklaring av ett patent i vissa fall inte bör inverka på mellanhavanden som sedan länge har blivit uppgjorda eller avgjorda, bl.a. i fråga om licensbetalningar för sådan användning av en uppfinning som redan ägt rum. Vidare framhålls att när avtal saknas som rör verkan av att ett patent förklarats ogiltigt, får frågan avgöras efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Detta har också framförts av departementschefen i prop. 1977/78:1 s. 305.

I immaterialrättslig doktrin är ståndpunkten att royalty eller engångsbetalningar som erlagts, inte behöver återbetalas av licensgivaren när ett meddelat patent förklarats ogiltigt (se Domeij, Patentavtalsrätt, 2003 s. 92, Godenhielm i NIR 1970 s. 392 f, Jacobsson/Tersmeden/Törnroth, Patentlagstiftningen - en kommentar, 1980 s. 320 ff, Levin, Lärobok i immaterialrätt, 9 uppl., 2007 s. 328 och Stenvik, Patentrett, 2 uppl., 2006 s. 299). Genom licensavtalet anses normalt också licenstagaren vara betalningsskyldig fram till domstolens ogiltighetsförklaring av patent.

5. Rättsverkan av ogiltigförklarat patent och arbetstagares ersättningsrätt enligt 6 § LAU

Med utgångspunkten att licenstagare i allmänhet erlägger licensavgifter fram till patent förklarats ogiltigt, är min ståndpunkt att arbetsgivaren är skyldig att erlägga licensavgifter för den förvärvade licensrätten fram till ogiltighetsförklaringen, dvs. dagen för dom i Svea hovrätt. Den naturliga utgångspunkten är att licensavgiften är beroende av de fördelar som licenstagaren får och patentets formella giltighet är inte den avgörande faktorn, utan konkurrenseffekterna (jfr Svea hovrätts beslut den 10 juni 1976, mål Ö 1217/75). Det finns inte heller några starka grunder för att försätta anställda licensgivare, som enligt tvingande reglering måste upplåta en licens till sin arbetsgivare, i sämre läge än andra licensgivare (jfr AD 1982 nr 21).

Televerket har i egenskap av arbetsgivare förvärvat en licensrätt med stöd av 3 § andra stycket LAU och har de facto kunnat skaffa sig konkurrensfördelar på marknaden under den tid som patentet gällt samtidigt som arbetsgivaren skjutit frågan om den skäliga ersättningen på framtiden. Ogiltigförklaringen av det meddelade patentet nr 7907914-1 ska därför enligt min mening inte inverka på de anställda uppfinnarnas rätt att enligt 6 § LAU erhålla ersättning av arbetsgivaren TeliaSonera för den nytta bolaget har haft av det skydd som det ogiltiga patentet givit.

Sammanfattningsvis

Som Arbetsdomstolen framhåller i AD 1982 nr 21 går det «inte ställa höga precisionskrav» på en uppfinnings patenterbarhet enligt 1 § LAU. Det innebär i praktiken att kravet på patenterbarhet i 1 § LAU är uppfyllt när patentmyndigheten meddelat patent.

Den omständigheten att ett patent framledes kan komma förklaras ogiltigt ska inte inverka på anställda uppfinnares lagstadgade rätt att erhålla skälig ersättning enligt 6 § LAU (jfr SOU 1946:21 s. 49 f, prop. 1949:101 s. 60, AD 1982 nr 21 och Svea hovrätts beslut den 10 juni 1976, mål Ö 1217/75). Kurt Paulssons, Valter Svedbergs, Benjamin Troks samt Jan Anderssons ersättningsrätt enligt 6 § LAU är beroende av de fördelar som arbetsgivaren har haft av utnyttjandet av uppfinningen, och ogiltigförklaringen av patent nr 7907914-1 ska inte inverka på uppfinnares rätt att av TeliaSonera erhålla den lagstadgade ersättningen under hela den tiden som patentskyddet bestått, dvs. fram till Svea hovrätts dom den 13 februari 1991.

Sanna Wolk

Justitiekanslerns beslut 2009 om att uppdra till TeliaSonera AB att utföra statens talan i SNAU sedan uppfinnarna åter ansökt om nämndens uttalanden om förvärvsvillkorets betydelse och vad som i dag kan anses som skälig ersättning

Justitiekanslern

BESLUT 2009-01-09

Dnr 8272-08-40

Uppdrag åt TeliaSonera AB att föra statens talan i ett ärende vid statens nämnd för arbetstagares uppfinningar

Justitiekanslerns beslut

Justitiekanslern uppdrar med stöd av 2 § förordningen (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern åt TeliaSonera AB att självt eller genom ombud föra statens talan i ärendet nr 1-2008 vid Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar. Om det bedöms bli aktuellt för staten att utge ersättning ska TeliaSonera samråda med Justitiekanslern.

Ärendet

Justitiekanslern har i ett beslut den 13 november 2008, dnr 5218-08-40, beslutat att träda in som motpart i ett förfarande vid Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU) för det fall att Kurt Paulsson, Jan Andersson, Valter Svedberg och Benjamin Trok (uppfinnarna) skulle begära ett utlåtande om skälig ersättning för f.d. Televerkets användning av ett patent fram till dess att det blev ogiltigförklarat. Justitiekanslern har därvid lämnat en möjlighet att överlåta åt TeliaSonera AB att helt eller delvis företräda staten i ett sådant förfarande.

Uppfinnarna har nu hos SNAU begärt ett utlåtande om skälig ersättning. Deras begäran om utlåtande har diarienummer 1-2008 hos nämnden.

Med anledning av uppfinnarnas begäran om ett utlåtande har TeliaSonera förklarat sig berett att föra statens talan i det aktuella ärendet vid SNAU.

Justitiekanslerns bedömning

Enligt 2 § första stycket förordningen (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern ankommer det på Justitiekanslern att föra eller låta föra statens talan.

Bland annat med beaktande av vad det aktuella ärendet rör framstår det som mest lämpligt TeliaSonera AB självt eller med biträde av juridiskt ombud för statens talan vid Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar avseende frågan om skälig ersättning enligt 6 § lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar. Justitiekanslern lämnar därför ett sådant uppdrag till TeliaSonera AB. För det fall det bedöms bli aktuellt för staten att utge ersättning bör TeliaSonera AB samråda med Justitiekanslern.

Göran Lambertz

Nedim Salcic

Rättsutlåtande av docent Bengt Domeij

(denne är numera professor i civilrätt vid Uppsala Universitet)

(utlåtandets egen paginering här utelämnad)

Inledning

Med anledning av tvisten i Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar mellan, å ena sidan, Staten genom Justitiekanslern, å den andra, uppfinnarna Kurt Paulsson, Jan Andersson, dödsboet efter Valter Svedberg och dödsboet efter Benjamin Trok, har advokaten Thorulf Arwidson som företräder uppfinnarna, bett mig att lämna ett utlåtande avseende rättsfrågan:

Är det möjligt för en arbetsgivare som förvärvar en rätt enligt lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar (LAU), att genom ett förbehåll om uppfinningens patenterbarhet villkora ersättningen till arbetstagarna så att arbetsgivaren senare genom att föra en ogiltighetstalan i allmän domstol kan undvika att utbetala den ersättning som stadgas i 6 § i nämnda lag?

Frågan tar sikte på om en arbetsgivare kan överföra risken på arbetstagaren för att ett patent på en arbetstagaruppfinning ogiltigförklaras, på så sätt att arbetsgivaren kan undvika ersättningsskyldighet genom en ogiltighetstalan i allmän domstol.

I den aktuella tvisten har parterna skilda uppfattningar i frågan om televerket har gjort ett verksamt förbehåll om patentets giltighet, och i så fall hur lång tid förbehållet var avsett att gälla. Denna bedömning av televerkets agerande och avsikt tar jag inte ställning till i detta utlåtande. Min utgångspunkt är, som sagt, rättsläget i en situation där en arbetsgivare har gjort ett förbehåll med avsikt att ersättningsrätten för all framtid skall vara beroende av att patentet inte ogiltigförklaras och att arbetsgivaren senare själv för en ogiltighetstalan. Jag kommer i utlåtandet att diskutera de aktuella omständigheterna i målet utifrån den skälighetsbedömning som ska göras enligt 36 § avtalslagen vid jämkning eller ogiltigförklaring av avtalsvillkor.

Lagstiftningen om ersättning för arbetstagares uppfinningar

6 § 1 st. LAU ger arbetstagaren en rätt till skälig ersättning när arbetsgivaren övertar en patenterbar uppfinning. I förarbetena till LAU gjordes ett uttalande om möjligheten för arbetsgivaren att genom ett förbehåll i meddelandet, häva förvärvet om patentet senare förklaras ogiltigt. Det uttalades i SOU 1946:21 på s. 49 att:

«Man får emellertid utgå ifrån att vid ett sådant förvärv av uppfinningsrätt, där arbetsgivaren känner sig osäker på om uppfinningen är patenterbar eller ej, förvärvet sker med förbehåll från dennes sida rörande patenterbarheten, därest han fäster särskilt avseende vid denna.»

Ett uttalande från 1940-talet avseende en arbetsrättslig fråga måste behandlas med en betydande grad av försiktighet. Den svenska arbetsrätten har, särskilt under 1970-talet, förändrats i grunden och kommit att innehålla långt mer sociala hänsynstaganden till arbetstagarens situation. Det som kunde vara skäligt på 1940-talet är ofta främmande i dagens arbetsrätt. Begränsningen till patenterbara uppfinningar i 1 § LAU får likväl anses indikera att det finns ett utrymme för en arbetsgivare att uppställa ett förbehåll om patenterbarhet vid övertagande av en arbetstagaruppfinning. Frågan är emellertid om ett sådant villkor i vissa fall beroende på omständigheterna, är oskäligt enligt 36 § avtalslagen.

Jämkning enligt 36 § avtalslagen

9 § LAU och 36 § avtalslagen

LAU i sin ursprungliga lydelse från 1949 innehöll i 9 § en särskild jämkningsbestämmelse. Det stadgades att om tillämpning av villkor som hade upptagits i avtal rörande rätten till arbetstagares uppfinning var uppenbarligen stridande mot god sed eller eljest otillbörligt, fick villkoret jämkas eller lämnas utan avseende. Denna bestämmelse upphävdes i samband med att det i 36 § avtalslagen intogs en allmän bestämmelse om jämkning av avtalsbestämmelser.

Den s.k. generalklausulen i 36 § avtalslagen möjliggör numera jämkning eller ogiltigförklarande av alla villkor som uppställs i avtal och andra rättshandlingar inom hela förmögenhetsrätten. Det stipuleras att:

«Avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Har villkoret sådan betydelse för avtalet att det icke skäligen kan krävas att detta i övrigt skall gälla med oförändrat innehåll, får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende.

Vid prövning enligt första stycket skall särskild hänsyn tagas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller eljest intager en underlägsen ställning i avtalsförhållandet. Första och andra styckena äga motsvarande tillämpning i fråga om villkor vid annan rättshandling än avtal.»

Enligt tredje stycket kan även ensidigt uppställda villkor prövas. Vid prövningen ska göras en helhetsbedömning och hänsyn tas till alla omständigheter i målet. Vid avtal över lång eller obestämd tid finns särskilda skäl att jämka med stöd av 36 § avtalslagen.

Den upphävda 9 § i 1949 års lag ansågs enligt praxis inte kunna användas för att jämka avtal till följd av ändrade förhållanden efter avtalets uppkomst, t.ex. att uppfinningen blev väsentligt mer värdefull än vad parterna kunnat förvänta sig vid rättsövergången. 36 § avtalslagen öppnar för jämkning även till följd av senare händelser. En viktig konsekvens av att 9 § LAU upphävdes och skäligheten kom att prövas enligt 36 § avtalslagen var just att händelser efter avtalsingåendet mellan arbetsgivare och arbetstagare skulle kunna beaktas vid bedömning av ett avtalsvillkor. Föredraganden uttalade:

«En remissinstans har framhållit att det föreligger särskilda svårigheter att bedöma förutsättningarna för jämkning av avtal om rätt till arbetstagares uppfinningar, bl.a. med hänsyn till att sådana avtal ofta avser mycket lång tid. Remissinstansen ifrågasätter om den nya generalklausulen över huvud taget bör göras tillämplig på sådana avtal. Med anledning härav vill jag först erinra om att jag i ett tidigare avsnitt har förordat att den nya generalklausulen skall träda istället för alla de nuvarande civilrättsliga generalklausulerna, däribland 9 § lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar. Denna bestämmelse gör det bl.a. möjligt att jämka eller åsidosätta avtal som innebär att en arbetstagare avstår från ersättning för en uppfinning eller godtar en ersättning som är orimligt låg. Däremot har det i praxis ansetts att jämkning av sådana avtal inte kan ske på grund av ändrade förhållanden.

För min del anser jag det önskvärt att det införs en möjlighet till jämkning e.d. på grund av ändrade förhållanden även när det gäller avtal om ersättning för arbetstagares uppfinningar. Just den omständighet att sådana avtal ofta avser en lång tidsperiod talar starkt för att det bör finnas en möjlighet till jämkning

på grund av ändrade förhållanden. I vissa fall kan det också förflyta avsevärd tid innan det visar sig att ett avtal har inneburit en lösning av ersättningsfrågan som är oskälig för den ena parten.

När det gäller bedömningen av i vilka fall jämkning av ett avtal om ersättning för arbetstagares uppfinning bör komma i fråga på grund av ändrade förhållanden anser jag att i princip samma grunder bör tillämpas som när det gäller jämkning på grund av ändrade förhållanden i andra fall. Jag vill emellertid beträffande dessa avtal ansluta mig till den under remissbehandlingen framförda uppfattningen att det som regel föreligger större anledning till jämkning när ersättningen har bestämts till ett engångsbelopp än när ersättningen utgår i form av royalty på försäljningen av den produkt som uppfinningen avser.»

Jämkning diskuterades främst utifrån att det hade träffats en överenskommelse mellan arbetstagare och arbetsgivare om ersättningens storlek. I det nu aktuella fallet är frågan om ett avtalsvillkor enligt vilket uppfinnarna blir utan ersättning för det fall att ett meddelat patent ogiltigförklaras i allmän domstol genom arbetsgivarens talan. Det torde emellertid av uttalandet framgå att 36 § avtalslagen skall tillämpas utifrån samma principiella överväganden vid alla avtalsregleringar som påverkar arbetstagarens rätt till skälig ersättning.

Haltande avtalsbundenhet

Televerket utnyttjade sin lagstadgade möjlighet att, utan förhandling med uppfinnarna, överta den rätt till uppfinningen som var av värde för televerket, nämligen en enkel licens. När rättshandlingen vidtogs villkorades, enligt televerket, motpartens ersättning för framtiden (en talan om ogiltighet kan föras även efter att ett patent har löpt ut).

Enligt förarbetena skall 36 § avtalslagen särskilt kunna tillämpas när en part har ensam beslutanderätt i viss fråga. I propositionen uttalade föredragande statsråd allmänt om prövningen enligt 36 § avtalslagen att:

«Som exempel på avtalsvillkor som bör kunna underkännas på grund av sitt innehåll nämner utredningen [Generalklausulutredningen, SOU 1974:83] villkor som ger den ena parten ensam beslutanderätt i viss fråga. Vad utredningen har anfört beträffande sådana villkor har i allmänhet godtagits under remissbehandlingen, och även jag kan ansluta mig till utredningens synpunkter i denna del. Jämkning bör alltså kunna ske av exempelvis klausuler som innebär att en köpare är bunden vid anbud under obegränsad tid samtidigt som säljaren har full frihet att bestämma om han vill anta anbudet eller ej. Andra liknande klausuler som bör kunna jämkas med stöd av generalklausulen är prisklausuler som lägger i ena partens hand att ensidigt avgöra huruvida inträffade förändringar motiverar en prishöjning samt force-majeur-klausuler som tillåter den ena parten att vid force majeure under en längre tid bestämma om han vill stå kvar vid avtalet eller häva det, samtidigt som den andra parten är bunden att avvakta hans beslut. Hit hör också villkor i köpeavtal som innebär

att säljaren ensam får avgöra om bristfällighet i vara som köparen påtalar skall anses utgöra fel eller inte.

Skälen for att jämka eller åsidosätta villkor av det nu angivna slaget är givetvis särskilt starka om villkoret förekommer i ett formulär som har utarbetats av en överlägsen part.»

Televerkets beslut att förvärva en enkel licens var ett ensidigt beslut som innebar att televerket fick kommersiell tillgång till uppfinningen samtidigt som deras egen prestation blev beroende av en obestämd framtida utveckling som de i viss mån, se nästa avsnitt, själv kunnat kontrollera genom att inleda ogiltighetstalan.

Arbetsgivarens inleder ogiltighetstalan och LAU:s syfte

För att genom villkoret undvika ersättningsskyldighet, och samtidigt utnyttja tillgången till uppfinningen, har televerket fört en ogiltighetstalan. Det orsakade arbetstagarna rättegångskostnader. Att som patenthavare försvara sig mot en ogiltighetstalan kostar i dagsläget uppskattningsvis mellan en och två miljoner kronor i Sverige. De flesta svenska arbetstagare har inga möjligheter att föra en sådan tvist. Om arbetstagaren inte försvarar patentet ogiltigförklaras detsamma. En arbetsgivare som vid övertagandet gör ett förbehåll om uppfinnings patenterbarhet disponerar således i realiteten i stor utsträckning över frågan om patentet ska ogiltigförklaras och om ersättning ska utgå. Det har redan nämnts att enligt förarbetena till 36 § avtalslagen bör avtalsvillkor där ena parten har möjlighet att kontrollera en omständighet vars utfall får negativa effekter för motparten, ofta kan jämkas med 36 § avtalslagen.

Det är också av betydelse att det aktuella patentet ogiltigförklarades på grund av att en tidigare av uppfinnarna inlämnad svensk patentansökning, offentliggjordes kort tid innan den nu aktuella ansökan inlämnades. I Stockholms tingsrätts dom från 1987-11-27, mål T 7-93-85 och T 7-51-87 (DT 187), framgår följande (sid. 2):

«Televerket och Swedtronics har som grund för sina yrkanden åberopat följande omständigheter: Till teknikens ståndpunkt dagen före prioritetsdagen den 25 september 1979 hörde dels den svenska patentansökningen nr 7802725-7, i fortsättningen kallad SP, och dels det svenska patentet nr 166 033, nedan kallat LM. Ansökningen SP, som ännu inte lett till beviljat patent, gjordes av svarandena i den nu förevarande tvisten. SP blev allmänt tillgänglig den 10 september 1979, alltså kort före ingivandet av ansökningen till det nu aktuella stridspatentet, som utgör en utveckling av uppfinningen enligt SP. Stora delar av de båda ansökningarna är därför identiska. Även patentkraven är i väsentliga delar likalydande.»

Tingsrätten ogiltigförklarade det aktuella patentet, eftersom patentet saknade uppfinningshöjd med hänsyn till uppfinnarnas egna kort tid innan ingivnings-

dagen, offentliggjorda ansökning avseende en snarlik lösning. Svea hovrätt fastställde i dom 1991-02-13 (mål T 1259/87) att det aktuella patentet var ogiltigt till följd av att det saknades uppfinningshöjd i förhållande till uppfinnarnas tidigare ansökan (kallad SP). Ogiltigheten var således beroende på brister i hur patenteringsprocessen hanterades. Ombudet borde ha stoppat publiceringen av den första ansökan. Ogiltigheten visar inte att de tekniska lösningar som uppfinnarna tagit fram saknade patenträttsligt skyddsvärde.

LAU:s begränsning till patenterbara uppfinningar torde syfta till att utesluta prestationer som inte når upp till den grad av nyskapande som krävs inom patenträtten och således fritt kan utnyttjas av alla inklusive arbetsgivarens konkurrenter. Men det som brast i den aktuella patenteringen var, som sagt, handläggningen. Televerket har utnyttjat detta misstag för att försöka undvika att betala ersättning för en teknisk lösning som arbetsgivaren har haft ekonomisk nytta av. I kraft av televerkets starkt dominerande ställning på den svenska telefonimarknaden hade de inget intresse av att lösningen var patenterad. Hade arbetsgivaren behövt patentet som ett skydd mot konkurrenter kunde en bristande handläggning av ansökan ha inneburit att arbetsgivaren inte fick något av värde och därmed kunde villkoret ha varit rimligt. Men misstaget i handläggningen gjorde i detta fall inte att arbetsgivarens förlorade något av kommersiellt värde. Genom arbetsgivarens starkt dominerande ställning behövdes, som sagt, inte patentet för konkurrenssituationen. Jag anser att det vid en bedömning enligt 36 § avtalslagen är viktigt att beakta detta. Att televerkets genom sin dominerande ställning kunde få fördelar av uppfinningen utan ett patentskydd bör knappast negativt påverka rätten till ersättning för televerkets anställda. Patenterbarhet var ett olämpligt avtalsvillkor i detta fall, eftersom värdet som arbetsgivaren fick genom arbetstagarnas prestation, inte var kopplat till utfallet av patenteringen. Det torde då vara oskäligt att låta villkoret styr ersättningen till arbetstagarna.

Det dispositiva rättsläget och lojalitetsplikten

Arbetsgivaren har som sagt inte haft något intresse av att patentet i fråga var gällande, med den skillnaden att televerket vid ett patentskydd behövde lämna skälig ersättning till arbetstagarna. Genom villkoret hävdas att ersättningsrätten är knuten till den slutliga utgången i giltighetsfrågan. Vid patentlicenser är annars det dispositiva rättsläget att licenstagaren skall betala överenskommen royalty för den tid som uppfinningen utnyttjats i skydd av ett patent eller en inlämnad patentansökan. Licenstagaren kan normalt inte återkräva redan betald royalty eller engångsbetalningar, för det fall att det senare visar sig att det licensierade patentet var ogiltigt. Den formella giltigheten anses inte vara avgörande för om licensgivaren har uppfyllt sin del av licensavtalet.

Nämnda dispositiva rättsläge bör tillmätas betydelse vid en bedömning enligt 36 § avtalslagen. Det har påpekats i förarbetena att ledning vid bedömningen av ett avtals skälighet kan hämtas ur dispositiva regler. I sammanhanget är även av betydelse att om ersättningen till uppfinnarna hade utbetalats skulle

det ha varit oskäligt att kräva återbetalning med stöd av ett förbehåll om patentets giltighet, utifrån samma principer som gäller beträffande felaktigt utbetald lön som arbetstagaren redan har erhållit och eventuellt förbrukat. Det är endast genom att inte prestera som arbetsgivaren kunnat komma i en situation där de kan hävda att skälig ersättning inte skall utgå för nyttjandet.

Vid bedömning av skäligheten i arbetsgivarens agerande i detta sammanhang bör även beaktas den ömsesidiga lojalitetsplikt som finns mellan arbetsgivare och arbetstagare. Vanligtvis diskuteras den arbetsrättsliga lojalitetsplikten utifrån att arbetstagaren har en sådan mot arbetsgivaren, men det råder ingen tvekan om att det också finns en lojalitetsplikt som arbetsgivaren har gentemot sina arbetstagare.« Lojalitet har särskild betydelse i långvariga avtal som bär en personlig prägel. Vid sådana avtalstyper, dit anställningsavtal hör, finns en klar utveckling mot långtgående krav på ömsesidigt hänsynsfullt handlande mellan parterna. Televerkets agerande mot arbetstagarna kan inte anses vara lojalt genom när televerket inlett en kostsam ogiltighetstalan samtidigt som de utnyttjat uppfinningen kommersiellt.

NJA 1986 s. 388

Högsta domstolen har i NJA 1986 s. 388 tolkat 36 § avtalslagen vid en tvist angående rätten till en arbetstagares uppfinningar. Nils M hade under lång tid varit anställd hos Södra Skogsägarnas Aktiebolag. Han väckte talan mot sin arbetsgivare med yrkande om fastställande av hans rätt till ett svenskt patent på en av honom gjord uppfinning. För att avsluta tvisten träffades mellan parterna ett såsom «Förlikningsavtal» betecknat avtal. Det innehöll bl.a. att Nils M skulle förtidspensioneras, erhålla ett av de patent som sökts i arbetsgivarens namn och sammanlagt 300 000 kronor i royalty för en enkel licens enligt vilken arbetsgivaren kunde utnyttja nämnda patent. Vidare fanns en skiljeklausul, som var det villkor som Nils M i NJA 1986 s. 388 menade var oskäligt jämlikt 36 § avtalslagen. HD dömde i enlighet med det betänkande som revisionssekreteraren formulerat i målet och fann att skiljeklausul inte var oskälig. Motiveringen var att skiljeklausulen framgick klart av förliknings-avtalet och att avtalet hade tillkommit efter ingående förhandlingar vid vilka partema varit företrädda av advokat. Vidare betonades att det inte i målet hade visats föreligga sådana förhållanden att Nils M kunde anses inta en så underlägsen ställning som avtalspart att skiljeklausulen på den grunden borde lämnas utan avseende.

I både NJA 1986 s. 388 och i nuvarande tvist var fråga om jämkning av ett avtalsvillkor som medförde en process mellan arbetstagare och arbetsgivaren. De konkreta förhållandena av betydelse för 36 § avtalslagen är likväl väsent-ligen annorlunda. Patentogiltighetsprocesser är en speciellt kostsam tvist. Skiljeklausulen i HD-fallet gällde för båda parter lika medan arbetsgivaren här ensam kontrollerade användningen av den dyrbara processen. Nils M ingick förlikningen i samband med att anställningsförhållandet upphörde och han hade för avsikt att därefter själv kommersialisera sina uppfinningar.

Uppfinnarna i den nu aktuella tvisten hade när villkoret uppställdes ett fortsatt anställningsförhållande med televerket och var därmed i en underlägsen och beroende ställning. HD fann att Nils M inte hade en så underlägsen ställning att 36 § avtalslagen skulle tillämpas. Även i två andra avseende, som HD betonade, är omständigheterna väsentligen annorlunda. De nu aktuella uppfinnarna har inte företrätts av ett juridiskt ombud och fram för allt har det inte förekommit någon förhandling när villkoret om giltighet uppställdes. HD betonade, som sagt, att skiljeklausulen var skälig eftersom den hade slutits efter ingående förhandlingar av juridiskt kompetenta och relativt jämbördiga parter.

Helhetsbedömningen

Avslutningsvis anser jag att det vid en skälighetsbedömning enligt 36 § avtalslagen är viktigt att betänka att en helhetsbedömning ska ske. Frågan är om de åtgärder som arbetsgivaren i detta fall har vidtagit står i överensstämmelse med kravet på skälighet vid reglering av arbetstagares uppfinningar. I förarbetena till LAU uttalades att den viktigaste stimulansen till uppfinnararbete otvivelaktigt utgörs av möjligheten för uppfinnare att härigenom förbättra sina ekonomiska förhållanden. Det måste därför enligt förarbetena anses vara ett samhälleligt intresse att denna sporre till tekniskt utvecklingsarbete inte försvagas eller sätts ur funktion när det gäller anställda uppfinnare. Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar har vid flera tillfällen understrukit att det från allmän synpunkt är av väsentlig betydelse att en uppfinnare får skälig ersättning av sin arbetsgivare för uppfinningar som utnyttjas av denne. Enligt nämndens praxis innebär utsikten för arbetstagare att på sådant sätt kunna förbättra sina ekonomiska villkor inte bara en värdefull stimulans för arbetstagaren utan även för det tekniska framåtskridandet i allmänhet. Det får mot denna bakgrund anses olämpligt att arbetsgivare kan neka arbetstagare som gör värdefulla tekniska framsteg en skälig ersättning.

Slutsatser

Det torde ofta vara oskäligt enligt 36 § avtalslagen att en arbetsgivare i ett meddelande om förvärv av en rätt enligt LAU villkorar ersättningen till arbetstagarna med avseende på giltigheten, samt senare för en ogiltighetstalan mot patentet och samtidigt dra kommersiell fördel av uppfinningen. Det oskäliga ligger främst i att arbetsgivaren då ensidigt kan disponera över fördelen av uppfinningen och samtidigt hålla frågan om ersättningsfrågan öppen samt i betydande mån kontrollera den senare genom att arbetstagaren sällan har ekonomisk möjlighet att försvara patentet. Risken finns att arbetsgivare på detta sätt regelmässigt uppställer villkor om patenterbarhet och under lång tid undviker att utbetala ersättning, med vetskap om att det i dagens läge i många fall kan ifrågasättas om meddelade patent verkligen överlever en ogiltighetstalan.

Det finns flera speciella omständigheter i det nu aktuella fallet som åtminstone vid en helhetsbedömning gör att villkoret om patenterbarhet är oskäligt. Patentet ogiltigförklarades på grund av att arbetsgivaren utnyttjade en olämplig hantering av den svenska ansökningsprocessen och inte på grund av att uppfinnarnas tekniska prestationer saknade skyddsvärde. LAU:s krav på patenterbarhet torde ha formulerats för att avgränsa lagens tillämpning mot skapande som för arbetsgivare antingen inte är särskilt värdefullt eller som arbetsgivaren tvingas acceptera att konkurrenter kan utnyttja. I den aktuella situationen har den bristande patenterbarheten inte haft sådana konsekvenser. Eftersom arbetsgivaren haft nytta av uppfinningen samtidigt som ogiltighetstalan inletts torde agerandet även strida mot lojalitetspliktens krav på ömsesidig hänsyn. Vidare uppställdes villkoret ensidigt av arbetsgivaren. Att en ingående förhandling hade föregått avtalet fäste HD avseende vid i NJA 1986 s. 388. Slutligen har uppfinnarna intagit en tydligt underlägsen ställning dels genom skillnader i ekonomiska och juridiska resurser, dels genom att vara anställda hos motparten och därigenom innehaft en beroende ställning.

Min slutsats är att vid den föreskrivna helhetsbedömningen enligt 36 § avtalslagen, bör det uppställda villkoret om uppfinningens patenterbarhet åtminstone jämkas till att endast avse tiden fram till att det svenska patent- och registreringsverket meddelade patentet.

Stockholm den 20 april 2009

Bengt Domeij

Utlåtande av patentkonsulten (patentingenjören) Erik J. Lindblom, vilken vid tiden för televerkets förvärv av rätten till uppfinningen var chef för patentombudskontoret i televerket

FIRMA ERIK J. LINDBLOM
Patentkonsult

Flotthamn 2009-04-20

Redogörelde över handläggningen av uppfinningsanmälningar och patentsökningsförfarandet inom televerket

Undertecknad får härmed, på uppdrag av Advokaten Thorulf Arwidson och Avdelningsdirektören Kurt Paulsson, lämna en allmän redogörelse över handläggningen av uppfinningsanmälningar och patentsökningsförfarandet inom Televerket och därefter redogöra för förfaranden gällande i slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet.

Redogörelsen uppdelas i följande avsnitt.

Bakgrund
Uppfinningsanmälningar
Patentsökningsförfarandet
Ersättning till uppfinnarna
Förhållandena rådda under de av Kurt Paulsson et al anmälda uppfinningarna 1978 till 1980.

Bakgrund

Jag anställdes vid Televerkets Centralförvaltning (Televerket) 1964 på Patent-kontoret för att hjälpa dåvarande Byrådirektören Fredrik Neumeyer med att sammanställa svenska patentansökningar på de uppfinningar som av arbets-

tagare, inom i första hand Televerkets Utvecklingsavdelningar, låtit anmäla, enligt 1949 års lag om «Rätten till arbetstagares uppfinningar».

Jag anställdes som Byrådirektör och var direkt underordnad Avdelningsdirektören Nils Rönnblom. Rönnblom hade det direkta överordnade ansvaret för att administrera inkomna uppfinningsanmälningar och att tillse att dessa blev föremål för ansökan om patent vid Patent- och Registreringsverket (Patentverket).

Rönnblom hade inte bara varit med om tillkomsten av 1949-års lag, utan dessutom tagit del av förberedelserna för denna lag och blev den person inom Televerket som kom att administrera ett patentkontor.

Strax efter min anställning tog Rönnblom sig tid att för mig klarlägga den praxis som utvecklats inom Televerket och vilken praxis han var angelägen om att jag skulle följa.

Därvid framkom att Televerket hade som praxis att i Sverige låta patentsöka «varje inkommen uppfinning» och detta utan att låta genomföra en nyhetsgranskning, eftersom Televerket inte självt önskade påtaga sig ansvaret att avgöra huruvida en uppfinning var att betrakta som patenterbar eller ej i den mening som 1949-års lag föreskriver, utan det avgörande skulle ligga på Patentverkets prövning. Han betonade att förutsättning för att en uppfinnare skulle kunna få någon ersättning, enligt lagen, var att uppfinningen skulle visa sig vara patenterbar och att Televerket hade haft nytta av uppfinningen.

Normalt kom då Televerket att förvärva «enkel licens», enligt § 3:2 i nämnda lag, och överlät därmed till uppfinnarna själva att för eget gottfinnande få förvalta resterande rätt.

Skälet till denna «enkla licens» var tvåfaldig.

För det första ville inte Televerket utsätta sig för risken att göra patentintrång i en patenterad uppfinning, framtagen av en arbetstagare i tjänsten, och därför förvärvades «enkel licens».

För det andra var Televerket förpliktigat att lämna ersättning enbart för patenterbara uppfinningar, vilket kriterium fastställes av Patentverket.

När patent meddelats hade uppfinnarna att begära och få ersättning. Vid bedömningen av ersättningens storlek gjordes aldrig någon reduktion för den tjänst Televerket stått för i och med att patentansökan upprättades och inlämnades via Televerkets försorg och behandlades i övrigt genom att besvara utfärdat föreläggande och betala officiella avgifter ända fram till beviljat patent.

Eftersom Televerket enbart förvärvade «enkel licens» för sin egen verksamhet kom samtliga patentansökningar att inlämnas till Patentverket, med angivande

av uppfinnarna som sökanden. Televerket kom därvid gentemot Patentverket att föra en undanskymd framtoning.

Någon tid därefter överlade jag med Rönnblom om några frågor som gällde tiden mellan det att en skriftlig uppfinningsanmälan inkom till Televerket och att en patentansökan på uppfinningen ifråga kom att inlämnas till Patentverket.

Det visade sig nämligen att en del uppfinnare lät själva sammansätta sina patentansökningar och inlämna dem till Patentverket, för att kort därefter låta göra sin uppfinningsanmälan till Televerket. Det förekom aldrig (vad jag kan minnas) att uppfinnarna för denna tjänst anlitade externa patentombud utan de gjorde det själva, med i många fall tveksamt resultat.

Andra uppfinnare kunde inte sammanställa sina patentansökningar själva och menade att Televerkets patentexperter skulle göra ett bättre arbete, varför de formellt anmälde uppfinningen till Televerket och först efter ett skriftligt rättsförvärv kom patentansökan att utarbetas av Patentkontoret och inlämnas till Patentverket.

Genom detta förfarande kom vissa uppfinnare, genom eget bevåg, att få en betydligt tidigare ansökningsdag för sin uppfinning i Patentverket än andra och detta blev ett bekymmer, speciellt när olika uppfinnare arbetade med samma utvecklingsprojekt.

Rönnblom ansåg, liksom jag, att detta var ytterst besvärande och då 4 § nämnda lag inte krävde en «skriftlig» underrättelse bestämdes att vi på Patentkontoret skulle anstränga oss om att ansluta patentansökningarnas inlämnande till Patentverket i samma tidsordning som de inkom som uppfinningsanmälan.

Uppfinningsanmälan

Detta innebar att det i 4 § stipulerade kravet på underrättelse kom att i allt större omfattning övergå till att en preliminär underrättelsen gjordes muntligen, att patentansökan sammanställdes och inlämnades och därefter kom en skriftlig anmälan, som då kunde baseras på en redan färdigställd patentansökan och rättsförvärvet kunde fastställas (enkel licens) och delges uppfinnarna.

Fördelen med detta förfarande var att en upprättad patentansökan kom att definiera de tekniska problem som uppfinningen avsåg att lösa samt lösningen mera strukturerat än vad en tidig och ytterst preliminär uppfinningsanmälan normalt gjorde.

Även om vi var muntligen informerade om uppfinningen och dess särdrag kom den i lagen stipulerade fyramånaders fristen för rättsförvärvet att normalt räknas från dagen för den skriftliga uppfinningsanmälan.

Patentsökningsförfarandet

Patentkontoret kom att agera som ett fristående patentombud och hade som huvuduppgift att hjälpa uppfinnarna med den juridiska formuleringen av beskrivning, patentkrav och erforderliga ritningar.

Ersättning till uppfinnarna

Televerket inväntade i första hand och alltid beskedet i patenterbarhetsfrågan innan några som helst ersättningar bestämdes.

Detta hade den fördelen att under den tid patentansökan behandlades inom Patentverkets kunde man även fastställa uppfinningens praktiska värde.

Först när patent var meddelat kunde Televerket värdera nyttan av uppfinningen för att från denna nytta kunna beräkna den totala ersättningen.

Vid fastställandet av ersättningens storlek har jag inget minne av att patentets skyddsomfång beaktades, enbart att patent var meddelat.

För ersättningens storlek beaktades i första hand det ekonomiska utfallet (besparingarna gjorda) men även i viss mån andra effekter (ökad försäljning, uppnådda tekniska förbättringar).

En uppskattning gjordes vidare vad avser utfallet under hela den möjliga patent- eller skyddstiden, även om flera år av skyddstiden kom att återstå från ett fastställt ersättningstillfälle. Självfallet beaktades produktens «livstid».

I många ersättningsfall (de flesta) hade Televerket inget intresse av att patentet upprätthölls, genom inbetalningar av årsavgifter till Patentverket, speciellt som Televerket endast förfogade över «enkel licens» och hade i praktiken ingen rättighet som kunde göras gällande mot tredje man, eftersom patentinnehavaren (uppfinnaren) hade kontroll över de resterande rättigheterna.

Förhållanden rådande under de av Kurt Paulsson et al anmälda uppfinningar 1978 till 1980.

Dessa patentansökningar avsåg olika aspekter på att förenkla hänvisningsfunktionerna inom automatisk telefonväxlar.

När det så gäller händelseförloppet kring åren 1978-80 så kom den «muntliga» uppfinningsanmälan, patentansökans utarbetande och inlämnande till Patentverket den skriftliga anmälan samt rättsförvärvsbrevet att följa de rutiner och tidsordning vi hade då och redan haft och praktiserat under många år.

Under dessa år var Avdelningsdirektören Arne Andersson chef för Up (Planeringssektionen) undertecknad var chef för Upo (Patentombudskontoret), med Berne Karlsson som medarbetare och Gun Ågren som sekreterare, samt Åke Ekblad var chef för Upr (Patenträttskontoret).

När det så gäller en uppfinningsanmälan från 1979 kom den att följa den praxis som var etablerad. Efter en muntlig underrättelse, enligt § 4, och ett överläggande mellan Åke Ekblad och undertecknad konstaterades att Televerket i vart fall kommer att behöva förvärva «enkel licens», varför Berne Karlsson fick i uppdrag att sammanställa patentansökan så skyndsamt som möjligt. Beslutet var enkelt även ur den aspekten då «enkel licens» var redan förvärvad och gällande för en tidigare patentansökan med samma sökanden och inom samma tekniska område från 1978.

När en uppfinningsanmälan registrerats skedde en intern utredning med hjälp av ett standardiserat underlag för att tjäna som stöd för ett formellt rättsförvärv. Detta besvarades av Jan Silwer och Åke Ekblad och bekräftades av Arne Andersson, som översände underlaget till juridiska avdelningen, för att där låta bekräfta rättsförvärvet och formellt översända ett rättsförvärvsbrev.

Tomas Rudén vid Juridiska sektionen låter därvid utfärda den officiella rättsförvärvshandlingen och anger följdriktigt «enkel licens».

Övriga noteringar

Rättsförvärvsbrev i ärendet från 1979 och tidigare och senare i andra ärenden har utfärdats av Juridiska sektionen (eller motsvarande) för att få ett juridiskt bindande dokument till Televerket. Förvärvsbrev av hithörande slag blev mera en formsak och meddelades uppfinnarna via härför standardiserade formulär.

Sådana förvärvsbrev kom givetvis att förändras till sin lydelse i beroende av den avtalsenliga situation Televerket befann sig i.

Således var det för uppfinningsanmälan (Upo 36/79) nödvändigt att i förvärvsbrevet påtala ingånget avtal med LM Ericsson och den service som patentkontoret (Upo) avsåg att erbjuda uppfinnarna.

Under denna tid hade vi att ta ställning till något under 50 uppfinningsanmälningar per år, där ett och samma standardbrev i princip kom att utnyttjas.

Rättsförvärvsbrev av hithörande slag (1980-01-15 i ärendet Upo 36/79) omfattande i första stycket besked om tidpunkten för inkommen underrättelse (1979-10-11) och i andra stycket anges skälet till och själva rättsförvärvet (enkel licens).

Förvärvet skedde under förutsättning att uppfinningen var patenterbar. Om så ej visat sig vara fallet skedde via automatik inget rättsförvärv (och ingen ersättning).

I tredje stycket anges ett önskemål vad avser motsvarande ansökningar i USA och Kanada.

I femte stycket anges den service Patentkontoret kan bistå med, efter begäran från uppfinnaren.

I sjätte stycket påtalas uppfinnarens förbehåll för Televerkets rättsförvärv som måste ske vid rättsöverlåtelse till tredje man.

Slutligen i sjunde stycket klarlägges att den slutliga ekonomiska överenskommelsen är beroende av patenterbarhet samt graden av användbarhet och nytta och för denna fråga på framtiden med förslaget att i vart fall invänta Patentverkets granskning.

Endast ett fåtal uppfinnare ansåg sig ha skäl att välja ett annat förfarande för den slutliga överenskommelsen.

Som tidigare initierats så avvaktade Televerket beslutet om patentmeddelande innan frågan om en slutlig ersättning togs upp till prövning. (Denna initierades vanligtvis av uppfinnarna själva och Televerket förordade och arbetade mot att få en engångsersättning).

Det skall dock noteras att någon uppfinningsanmälan gällande patent lät jag och Ekblad överföra till förslagsnämnden.

Detta gällde sådana uppfinningsanmälningar där patenteringsmöjligheterna på allmänna grunder bedömdes näst intill obefintliga, men där den omedelbara besparingen för Televerket var betydande.

Ersättningarna från förslagsnämnden var betydligt snabbare än vad fallet var via en patentansökan och dess handläggning.

Erik J. Lindblom

Uppfinnarnas inlaga i SNAU 2009-02-05

2009-02-05

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU)
c/o Justitiedepartementet
(L3, Kanslirådet Chr. Démery)
103 33 Stockholm

Dnr. 1-2008 Kurt Paulsson m.fl. ./. Justitiekanslern

Som ombud för sökandena får jag anföra följande.

Sökandena är underrättade om att Justitiekanslern uppdragit till TeliaSonera AB att i ärendet företräda staten.

Vissa kontakter och även överläggning har redan förekommit mellan bolagets företrädare och undertecknat ombud.

Som sökandena anförde i påkallandeskriften (s. 8) har dessa förutsett att det kan visa sig lämpligt att dela upp prövningen i nämnden i två steg på så sätt att först prövas rättsfrågan om det alls föreligger någon skyldighet för staten att utge ersättning och det därefter, om så alls visar sig erforderligt, prövas frågan om vad som är skälig ersättning. Efter de kontakter som förevarit mellan parterna framstår det nu som klart för sökandena att en sådan uppdelning av prövningen är lämplig, särskilt som det förefaller som om rättsfrågan kommer att begränsas till frågan om betydelsen av och räckvidden av det s.k. förbehållet, vilket sattes upp av arbetsgivaren i samband med att denne förvärvade rätten till uppfinningen. Skulle det, efter det att staten avgivit svarsskrift, visa sig att det även föreligger andra rättsinvändningar bör naturligtvis även dessa prövas i ett sammanhang.

Sökandena har belyst frågan om förbehållets betydelse genom de uppgifter som de själva lämnar i ärendet och, vilket är av mer avgörande betydelse, genom det utlåtande som upprättats av jur. dr. Sanna Wolk. Sökandena har redan på ett tidigt stadium insett att bolaget skulle komma att rådfrågas av

Justitiekanslern, eller tilldelas annan ställning, och har till följd därav redan den 31 juli 2008 tillställt bolaget såväl sökandenas första skrift till Justitiekanslern som rättsutlåtandet av Wolk. Det är vidare känt för sökandena att även Justitiekanslern på ett tidigt stadium underrättat och informerat bolaget om den framställan som sökandena gjort hos ämbetet samt att bolaget även därigenom erhöll del av Wolks utlåtande. Detta innebär att bolaget under mycket lång tid haft kännedom om utlåtandet samt den rättsliga bedömning som sökandena gör i frågan om förbehållits räckvidd och innebörd. Det är var övrigt just den fråga om kom att avhandlas mellan sökandena och bolaget efter nämndens tidigare beslut.

Det är angeläget för sökandena att prövningen i nämnden sker så snart som möjligt. Sökandena behöver inte erinra om att frågan om rätt till ersättning tidigare prövats två gånger av nämnden samt att det snart är 29 år sedan arbetsgivaren förvärvade rätten till uppfinningen.

I det fall som Justitiekanslern anhåller om anstånd för avgivande av yttrande i ärendet vill sökandena framhålla att det av angeläget att det anstånd som beviljas sätts så kort som möjligt.

Det är vidare av värde om nämnden, efter sammanträde i ärendet eller på annat sätt, överväger frågan om lämplig handläggning av ärendet samt ger tillkänna sin avsikt. Skulle en första prövningen kunna begränsas till den omtalade rättsfrågan kan det förkorta den totala handläggningstiden och även kostnaderna i ärendet.

Stockholm den 5 februari 2009

Thorulf Arwidson

Statens inlaga den 5 mars 2009 i vilken staten bl.a. anför att det uppställda villkoret vid förvärvet av rätten till uppfinningen innebär att rätt till ersättning inte föreligger i det fall som uppfinningen har ogiltigförklarats

Till

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar

Stockholm den 5 mars 2009

Ärende: 1-2008; Kurt Paulsson m.fl../. staten genom Justitiekanslern

Med anledning av Nämndens skrivelse daterad den 15 december 2008 till Justitiekanslern får jag som ombud för staten genom Justitiekanslern avge yttrande över sökandenas begäran om utlåtande av Nämnden.

1. Inställning

Staten bestrider att 6 § lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar (LAU) är tillämplig beträffande patent 79.

Skulle bestämmelsen ändå anses vara tillämplig bör ersättningen till sökandena nedsättas till 0 kr. Staten kan inte vitsorda något belopp som i och för sig skäligt.

2. Grunder

LAU gäller endast i Sverige patenterbara uppfinningar. Stockholms tingsrätt har genom dom den 27 november 1987 ogiltigförklarat patentet. Domen fastställdes av Svea hovrätt den 13 februari 1991, vilken dom vann laga kraft. Eftersom uppfinningen inte är patenterbar är LAU inte tillämplig och någon rätt till ersättning föreligger därför inte.

Dessutom åberopar staten att förvärvet av rätten att utnyttja uppfinningen uttryckligen villkorats av att uppfinningen är patenterbar. Eftersom uppfinningen visats inte vara patenterbar är tillämpningen av LAU utesluten även på denna grund.

Televerket som vid tidpunkten för tillkomsten av sökandenas uppfinning var deras arbetsgivare har till sökandena för ifrågavarande uppfinning utgett ersättning med 200.000 kr. Skulle sökandena anses ha rätt till någon ersättning på grund av uppfinningen har full betalning erlagts genom nämnda belopp. I vart fall skall beloppet avräknas från den ersättning vartill sökandena mot förmodan kan vara berättigade.

3. Omständigheter

3.1 Inledning

I påkallandeskriften, liksom vid tidigare prövning inför Nämnden, har benämningarna 'patentansökan 78', 'patent 79' och 'patent 80' använts för patentansökan nr 7802725-7, patentansökan nr 7907914-7/patent nr 427 606 respektive patentansökan nr 8001267-7/patent nr 429 082. Samma benämningar används i denna skrift.

Det kan nämnas att inte heller uppfinningen enligt patentansökan 78 var patenterbar. Genom lagakraftvunnen dom den 30 oktober 1991 fann Patentbesvärsrätten att uppfinningen inte uppfyllde kraven på uppfinningshöjd. Detta förhållande har emellertid inte någon särskild betydelse i ärendet eftersom sökandena redan tidigare har knutit kravet på ersättning enbart till patent 79. De har alltså avstått från att begära ersättning for ansökan 78 och patent 80. Ansökningen avseende patent 79 ingavs av sökandena själva till Patent- och registreringsverket (PRV) den 25 september 1979. Som framgår av första sidan av ansökningen anlitade sökandena därvid Berne Karlsson vid televerkets centralförvaltning som ombud (Bilaga 1).

Därefter, den 11 oktober 1979, gjorde sökandena en underrättelse enligt 4 § LAU till televerket (Bilaga 2). Televerket meddelade den 15 januari 1980 i enlighet med 5 § LAU att televerket ville förvärva rätt att utan hinder av sökandena utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde (Bilaga 3).

Nämndens utlåtande av den 22 december 1986 i ärende nr 1-1984 har avgetts under förutsättning att uppfinningen är patenterbar i Sverige. Nämndens rekommendation om ersättning till sökandena med tre miljoner kronor gäller således inte i och med att patentet ogiltigförklarats.

I ärende nr 1-2002 har arbetsgivarens (Telia AB) talan uppfattats så att det inte gjorts gällande att förvärvet skett under förbehåll att uppfinningen är patenterbar (se s. 3 m i sökandens påkallandeskrift i förevarande ärende). Nämndens utlåtande av den 22 februari 2007 kan därför inte anses vare sig

bindande eller vägledande för bedömningen i förevarande ärende, i vilket förbehållet åberopas av staten.

Med anledning av vissa felaktiga uppgifter i påkallandeskriften respektive det utlåtande, daterat den 18 juni 2008 av jur. dr. Sanna Wolk, till vilket sökandena hänvisar, vill staten framhålla dels att det inte var televerket, utan sökandena som ingav ansökningen avseende patent 79, dels att televerket inte, vare sig i egenskap av arbetsgivare eller ombud, företrätt uppfinnarna/sökandena i samband med ansökningen avseende patent 79, dels att det förvärv som televerket gjorde avsåg viss rätt att utnyttja uppfinningen - alltså en licensrätt - medan sökandena behöll äganderätten till uppfinningen som sådan, dels ock att televerkets förvärv av rätt att utnyttja uppfinningen skedde först genom meddelandet den 15 januari 1980 varvid det uttryckligen angavs att en förutsättning för förvärvet var att uppfinningen är patenterbar.

3.2 Patenterbarhet som förutsättning

Förbehållet om patenterbarhet i televerkets meddelande enligt 5 § LAU (Bilaga 3) är entydigt och kan inte missförstås. Med anknytning till vad sökandena framför på s. 4, andra st, i påkallandeskriften bör det påpekas dels att den angivna förutsättningen inte ger anledning till tvekan om innebörd och avsikt, dels att det dessutom saknar betydelse vad arbetstagarna/sökandena uppfattade eftersom arbetsgivaren under de givna omständigheterna har rätt att ensidigt bestämma om och i så fall i vilken omfattning som arbetsgivaren önskar förvärva någon rätt från uppfinnaren/uppfinnarna.

Genom domen om ogiltigförklaring fann Stockholm tingsrätt att uppfinningen enligt patent 79 inte var patenterbar. Därigenom har det visats att kriteriet för att LAU skulle vara tillämplig på patent 79 inte är uppfyllt. Sett från en formell utgångspunkt förelåg i och med tingsrättens ogiltighetsdom inget patent som kunde göras gällande mot tredje man, vare sig för tiden före ogiltigförklaringen eller för tiden därefter. Fastställelsedomen av Svea hovrätt innebär ingen ändring av detta förhållande, inte heller Högsta domstolens beslut att inte bevilja prövningstillstånd.

Vad nu sagts leder fram till dels att förhållandet avseende bristande patenterbarhet är ursprunglig - bristen förelåg redan när ansökningen avseende patent 79 ingavs till PRV - och patentet skall anses aldrig ha meddelats (verkan ex tunc), dels att om patent 79 skulle anses ha varit patenterbar under en tid (verkan ex nunc), denna tid i vart fall inte sträcker sig längre än till dagen för tingsrättens ogiltigförklaring av patentet d.v.s. till den 27 november 1987.

3.3 Sanna Wolks utlåtande

Staten anser att Sanna Wolk drar felaktiga slutsatser av de förarbetsuttalanden och tidigare rättsavgöranden till vilka hon hänvisar i sitt utlåtande. I det följande redovisar staten sin syn på de frågor som tas upp i utlåtandet: (i)

patenterbara uppfinningar, (ii) tidpunkten för arbetsgivarens rättsförvärv och (iii) anställda uppfinnares ersättningsrätt vid ett ogiltigförklarat patent

3.3.1 Patenterbara uppfinningar

Sanna Wolk anger i sitt utlåtande (s. 5) att «en uppfinning är patenterbar när en arbetsgivare accepterar att den faller inom lagens tillämpningsområde, men i realiteten är det just genom en patentregistrering som patenterbarhet kan påvisas». Uttalandet kan uppfattas så att frågan om patenterbarhet ur ersättningssynpunkt skulle vara avgjord redan om patent beviljas av patentmyndigheten eller t.o.m. redan om arbetsgivaren lämnar ett meddelande enligt 5 § LAU, utan hänsynstagande till senare upphävande eller ogiltigförklaring av patentet.

En sådan inställning - om det är så den skall uppfattas - har inte fog för sig. Visserligen är det inte rimligt att låta den anställde uppfinnaren alltid bära risken av att patent kan komma att ogiltigförklaras. Det ligger nämligen i sakens natur att parterna måste hantera patenterbarhetsfrågan på ett praktiskt sätt. Därvid ligger det nära till hands att göra en översiktlig bedömning och - om arbetsgivaren är intresserad av att förvärva rätt till uppfinningen - presumera att den är patenterbar. Presumtionen kan emellertid inte ha företräde framför lagens (LAU) uttryckliga begränsning till patenterbara uppfinningar. Presumtionen att en uppfinning är patenterbar bryts av patentmyndighetens beslut om avslag av en patentansökan. Även genom dom av patentbesvärsrätten eller av allmän domstol om upphävande respektive ogiltigförklaring av ett meddelat patent avgörs att uppfinningen inte är patenterbar och att LAU således inte är tillämplig.

Det är också från denna utgångspunkt som man skall förstå lagförarbetena och rättsavgörandena.

Fakta i målet AD 1982 nr 21, från vilket Sanna Wolk hämtat citat (s. 5), var att något förbehåll om patenterbar inte hade gjorts av arbetsgivaren vid förvärvet av rätt till uppfinningen samt att patent hade meddelats. Arbetsgivaren ifrågasatte sedan patenterbarheten men beslutet om patentmeddelande hade inte överklagats och någon ogiltighetstalan hade inte väckts. Det får anses både följdriktigt och välavvägt att AD under dessa förhållanden gjorde en översiktlig bedömning av patenterbarheten och kom till slutsatsen att uppfinningen skulle anses vara patenterbar. Till skillnad från AD-målet har det i förevarande ärende visats att förbehåll om patenterbarhet gjorts samt att uppfinningen enligt patent 79 ogiltigförklarats.

När det gäller betänkandet SOU 1946:21 diskuteras på s. 49 f. den situationen att patentmyndigheten i efterhand fastslår att uppfinningen inte är patenterbar eller att domstol sedermera förklarar patentet ogiltigt. I betänkandet anges en handlingsregel som lösning av problemet:

«Man får emellertid utgå ifrån att vid sådant förvärv av uppfinningsrätt, där arbetsgivaren känner sig osäker på om uppfinningen är patenterbar eller ej, förvärvet sker med förbehåll från dennes sida rörande patenterbarheten, därest han fäster särskilt avseende vid denna».

Uttalandet i betänkandet och i prop. 1949:101 s. 60 kommenteras av Sanna Wolk på s. 6, näst sista st:

«Uttalandet i betänkandet kan tolkas som att kriteriet patentbarhet i 1 § LAU är uppfyllt när patentmyndigheten ansett att uppfinningen är patenterbar och meddelat ett patent (jfr AD 1982 nr 21). Under sådana förhållanden är lagens övriga bestämmelser tillämpliga, bl.a. 6 § LAU om anställda uppfinnares ersättningsrätt. Om arbetsgivaren efter ett meddelat patent fortfarande är osäker om uppfinningens patentbarhet, bör denna enligt betänkandet göra ett förbehåll för att lagen inte ska tillämpas.»

Staten menar att uttalandet i betänkandet inte kan tolkas på det angivna sättet. För det första finns det ingenting i uttalandet som leder till tanken att patenterbarhetskriteriet är uppfyllt i och med att patent beviljats, i vart fall inte i den meningen att ersättningsfrågan därmed skulle vara avgjord, vilket synes vara Sanna Wolks slutsats enligt vad som framgår av den andra meningen i det citerade uttalandet. För det andra ger uttalandet inte stöd för att det anvisade förbehållet om patenterbarhet skulle göras efter att patent meddelats och då med syfte att lagen inte skall tillämpas, vilket är innebörden i det som Sanna Wolk anger i den sista meningen i det citerade uttalandet. Uttalandet i betänkandet tar uppenbarligen i stället sikte på den normala situationen att frågan om lagens tillämpning kommer upp i samband med en underrättelse enligt 4 § LAU, eller i vart fall i nära anslutning till att en patentansökan lämnas in till patentmyndigheten. Det handlar då inte om ett förbehåll som medför att lagen inte längre skall tillämpas, utan om att ett rättighetsförvärv över huvud taget villkoras av att det senare visar sig om uppfinningen är patenterbar eller inte.

I det beslut den 10 juni 1976 i mål Ö 1217/75 av Svea hovrätt till vilket Sanna Wolk hänvisar (s. 6) ansåg hovrätten att det förhållandet att patentet framdeles kunde komma att ogiltigförklaras inte borde få inverka på frågan ersättningsfrågan. Avgörandet ligger helt i linje med vad som angetts ovan. Medan det ansågs att en eventuell framtida ogiltigförklaring inte borde inverka på ersättningsfrågan är förhållandet i förevarande ärende att patentet har ogiltigförklarats.

3.3.2 Tidpunkten för arbetsgivarens rättsförvärv

Sanna Wolk för ett resonemang om att det är «tveksamt om brevet från arbetsgivaren den 15 januari 1980, med ett förbehåll om uppfinningens patenterbarhet, kan anses vara en bindande överenskommelse med de anställda uppfinnarna» (s. 7, sista st.). Grunden för denna tveksamhet skulle vara att «arbetsgivaren vid ansökningens inlämnande hade kännedom om uppfinningen och sanno-

likt redan förvärvat viss rätt till uppfinningen, alltså någon gång före den 25 september 1979». Kännedomen om uppfinningen och det sannolika förvärvet skulle bero på att Berne Karlsson vid Televerkets Centralförvaltning var ombud för uppfinnarna i patentansökningen.

Den omständigheten att Berne Karlsson anlitats som ombud av uppfinnarna innebär emellertid varken att arbetsgivaren hade kännedom om uppfinningen i den meningen som kan anses relevant i detta sammanhang, nämligen som en underrättelse enligt 4 § LAU, eller att arbetsgivaren förvärvat viss rätt till uppfinningen. För underrättelser om en uppfinning som en arbetstagare gjort vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde fanns det inom televerket andra rutiner, vilka avspeglar sig i Bilagorna 2 och 3 till denna skrift. Meddelandet av den 15 januari 1980 som lämnades av televerket genom Tomas Rudén utgör således den enda rättshandling varigenom arbetsgivaren förvärvat rätt att utnyttja uppfinningen. Påståendet eller antagandet om ytterligare förvärv av rättigheter bygger uppenbarligen på en ren spekulation. Det finns i materialet inte ens någon antydan i den riktning som Sanna Wolk uttalar.

Berne Karlssons roll i sammanhanget var inte att uppträda som representant för arbetsgivaren. I hans arbetsuppgifter och organisatoriska behörighet ingick inte att handlägga frågor enligt LAU. I stället handlade han här - med arbetsgivarens generella medgivande - som en serviceperson åt de anställda.

Det bör också erinras om att televerket genom meddelandet daterat den 15 januari 1980 förvärvade endast en enkel licensrätt till uppfinningen («rätt att utan hinder från Er utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde») samt att uppfinnarna behöll all övrig rätt. Den övriga rätten till uppfinningen kunde de fritt disponera över, antingen själva utnyttja eller överlåta eller upplåta till andra. Det var därför naturligt att uppfinnarna anlitade Berne Karlsson som sitt eget ombud, låt vara att Berne Karlsson var anställd av televerket.

I ett andra led i Sanna Wolks framställning (s. 8 - 9) framför hon åsikten att förbehållet om patenterbarhet inte sträcker sig längre än till PRV:s meddelande av patent. Grunden för denna uppfattning anges vara televerkets faktiska handlande, formuleringarna i brevet den 15 januari 1980 och korrespondensen mellan partema därefter. Det finns emellertid i meddelandet den 15 januari 1980 ingen antydan om någon tidsmässig eller annan begränsning av förbehållet om patenterbarhet. Visserligen föreslås det i sista stycket i meddelandet att «resultatet av patentverkets granskning avvaktas» men förslaget avser «en slutlig överenskommelse med Er». Till grund för den tilltänkta överenskommelsen skulle ligga inte bara patenterbarheten utan även «graden av användbarhet och nytta för televerket». Någon slutlig överenskommelse träffades emellertid inte.

Man får i och för sig anta att PRV:s granskning skulle komma att inverka på innehållet i den slutliga överenskommelsen. Uppgifterna i det angivna stycket i meddelandet den 15 januari 1980 kan emellertid inte uppfattas så att televerket avsett att förbehållet om patenterbarhet, vilket angetts i början av meddelandet,

inte längre skulle gälla om patent skulle komma att meddelas. Det finns inga kopplingar mellan dessa avsnitt i meddelandet. Dessutom innebar förslaget inte mera än att man skulle skjuta på diskussionen till dess att granskningen vid PRV var klar. Det finns i materialet ingen antydan om att televerket senare skulle ha avstått från förbehållet.

Den omständigheten att televerket i november 1985 utbetalade 200.000 kr till uppfinnarna saknar betydelse i denna fråga (däremot kan betalningen ha betydelse i det fall att sökandena skulle anses ha rätt till ersättning). Om sökandena menar att utbetalningen skall uppfattas som en bekräftelse på att uppfinningen enligt televerkets bedömning var patenterbar bör det ånyo påpekas att någon slutlig överenskommelse inte träffats, vilket i sin tur indikeras av att televerket inte anförde betalningen som en begränsande faktor i samband med Nämndens prövning i ärendet dnr 1984-01.

Beträffande det som Sanna Wolk framför på s. 9 ö, nämligen att televerket avstått från att 1984 och 1985 kräva garantier från uppfinnarna för att uppfinningen är patenterbar samt att detta är att jämställa med att något förbehåll om patenterbarhet inte gjorts i samband med förvärv av rättigheter (möjligen menar Sanna Wolk att det i meddelandet den 15 januari 1980 gjorda förbehållet upphävdes genom att några garantier inte krävdes) bör det påpekas att ett villkor om patenterbar inte är en förhandlingsfråga eftersom arbetsgivaren har en absolut rätt enligt 3 § andra st. LAU att bestämma om han vill förvärva någon rätt till en arbetstagares uppfinning och i så fall de villkor för förvärvet som han uppställer, tex. förbehåll om patenterbarhet. Att i samband med prövningen och utbetalningen av ersättning till uppfinnarna kräva garantier av dessa har ingen inverkan på arbetsgivarens skyldighet att utge ersättning i och för sig. Möjligen kan en vägran från uppfinnarnas sida att lämna begärda garantier föranleda arbetsgivaren att hålla inne utbetalningen, men då handlar det enbart om en säkerhetsfråga, inte ersättningsskyldigheten.

3.3.4 Anställda uppfinnares ersättningsrätt vid ett ogiltigförklarat patent

I denna fråga handlar det om huruvida rättsverkan av ett patent har förklarats ogiltigt skall gälla för tiden efter ogiltigförklaring (ex nunc) eller som om patentet aldrig hade meddelats (ex tunc).

I vissa avseenden har frågan reglerats i patentlagen. I andra avseenden har det enligt lagförarbetena (nordiska betänkandet NU 1963:6 s. 320) överlämnats till rättstillämpningen att lösas. Utgångspunkten är uppenbarligen att ogiltigförklaringen skall ha rättsverkan ex tunc, men det görs undantag för fall, i vilka beslutet om ogiltigförklaring inte borde få inverka på mellanhavanden som sedan länge hade blivit uppgjorda eller avgjorda («På den annen side vil det åpenbart gis tilfelle hvor ugyldigkjennelsen ikke ber få virkning overfor mellomvaerender som for lengst er opp- og avgjort, og hvor ugyldigkjennelsen for så vidt bör virke ex nunc»). I de senare fallen borde rättsverkan ex nunc gälla, menade de nordiska kommittéerna, och nämnde att det kunde vara

fråga om betalning som hade erlagts för sådant utnyttjande av uppfinningen som redan hade ägt rum.

Dessa principer har även senare ansetts gälla för svensk och nordisk rätt, se prop. 1977/78:1 Del A, s. 305.

I Jacobsson m.fl. Patentlagstiftningen - en kommentar, s. 320 ff behandlas verkan av ogiltigförklaring av patent. Efter återgivande av vad som framgår av det nordiska betänkandet och propositionen anges i fotnot 13 på s. 322:

«Enligt Europarådets lagkonvention (art. 1) skall patent, som förklaras ogiltigt på grund av att den patenterade uppfinningen inte uppfyller kraven på nyhet och uppfinningshöjd eller att den inte kan tillgodogöras industriellt, anses ogiltigt från början (ab initio).»

Vidare uttalas beträffande inverkan av ogiltigförklaring på licensförhållanden:

«I vissa fall kan patentets giltighet få anses utgöra en så väsentlig förutsättning för licensavtalet, att ogiltigförklaring av patentet måste anses medföra att licensavtalet upphör att gälla. Det torde därvid vara av betydelse om licensavtalet avser endast upplåtelse av patentlicens eller om i avtalet regleras även andra frågor, tex. förvärv av know-how. Mot bakgrund av det motivuttalande som nämnts i det föregående torde patenthavaren då i allmänhet inte vara skyldig att betala tillbaka redan erlagda licensavgifter, i vart fall inte i den mån licenstagaren har haft nytta av licensen. För det fall en engångsavgift har fastställts med utgångspunkt i att patentet kommer att gälla under hela den maximala patenttiden, kan det dock i vissa fall vara skäligt att licensgivaren betalar tillbaka en del av avgiften.

Konventionen om marknadspatent innehåller bestämmelser om rättsverkan av att sådant patent ogiltigförklaras (art. 35). Sålunda föreskrivs att patent och patentansökan i sådant fall skall anses aldrig ha haft den rättsverkan som patentet eller ansökningen enligt konventionen eljest skulle ha haft. Beslut om ogiltigförklaring skall dock inte ha någon rättsverkan såvitt avser tid som ligger före detta beslut när det gäller sådant avgörande rörande patentintrång som har vunnit laga kraft och verkställts innan beslutet meddelades. Detsamma gäller i fråga om avtal som har ingåtts före beslutet om ogiltigförklaring i den mån avtalet har fullgjorts före detta beslut. I sistnämnda fall kan dock belopp som har betalats i enlighet med avtalet krävas åter i den mån detta är rimligt med hänsyn till omständigheterna. Även i de två fall som utgör undantag från huvudregeln gäller dock nationell lag rörande ersättning för skada som har orsakats genom oaktsamhet eller ond tro hos patenthavaren samt rörande ersättning för s.k. obehörig vinst. Den reglering av verkan av ogiltigförklaring av patent som har tagits in i marknadspatentkonventionen synes enligt patentpolicykommittén i vart fall i huvudsak överensstämma med de principer som har utvecklats i nordisk praxis såvitt gäller verkan av ogiltigförklaring (SOU 1976:24 s. 276; jfr prop. 1977/78:1 s. 305, 308).»

Vad som anges i kommentaren får anses bekräfta principen att upphävande eller ogiltigförklaring av ett patent i princip gäller ex tunc men att det i fråga om avtal som fullgjorts före ogiltigförklaringen och om ersättning som redan erlagts som regel inte blir fråga om återbetalning, i vart fall inte där den mottagande parten (arbetstagaren) var i god tro, varvid effekten i detta avseende i stället blir ex nunc. Det skulle då - när det handlar om arbetstagares uppfinning - närmast vara fråga om en regel av social karaktär. I likhet med vad som gäller beträffande felaktigt utbetald lön skulle det vara oskäligt att kräva återbetalning av ersättning som arbetstagaren redan har erhållit och eventuellt förbrukat.

Frågan om återbetalning av utbetald ersättning har även behandlats i det av utredningen rörande rätten till arbetstagares uppfinningar avgivna betänkandet 'Arbetstagares uppfinningar' (SOU 1980:42). Enligt utredningens förslag skulle arbetstagaren alltid ha rätt till en minimiersättning i förskott (9 §). Utredningen diskuterade frågan om återbetalningsskyldighet t. ex. för den händelse att det efter arbetsgivarens förvärv av rätt till uppfinningen framkommer att uppfinningen inte är patenterbar. Utredningen föreslog en bestämmelse (17 §) med innehåll att arbetstagaren inte skulle vara skyldig att återbetala ersättning som han i god tro har erhållit för uppfinningen. De föreslagna bestämmelserna och vad utredningen anfört anslutning till dessa, exempelvis på s. 134, 142 och 208, indikerar klart att en rättsverkan ex nunc är ett avsteg från principen om att upphävandet eller ogiltigförklaringen av ett patent har rättsverkan som om patentet aldrig hade meddelats, vilket avsteg har sin grund i ett mer eller mindre starkt uttalat intresse av att inte riva upp sådant som redan har reglerats.

Motsatsvis gäller att upphävandet eller ogiltigförklaringen av ett patent inte ger arbetstagaren rätt till ersättning som inte har betalats. De skäl som ligger till grund för tillämpningen av principen om ex nunc gör sig nämligen inte gällande när det inte är fråga om återbetalning av erlagd ersättning eller om mellanhavanden som redan har reglerats.

3.4 Sammanfattning

LAU avser endast i Sverige patenterbara uppfinningar. Uppfinningar som inte är patenterbara faller utanför lagen och berättigar inte till ersättning. Det kan av uppenbara skäl aldrig bli fråga om att kräva av arbetstagaren att behöva bevisa att uppfinningen är patenterbar för att han eller hon skall få ersättning för en anmäld uppfinning, lika litet som det kan krävas av arbetsgivaren att behöva bevisa att uppfinningen inte patenterbar för att ersättning inte skall utgå. Frågan om ersättning brukar regelmässigt bedömas med antagande att uppfinningen är patenterbar. Det är också med den fortsättningen som Nämnden brukar avge sina utlåtanden. Dock, när bristande patenterbarhet faktiskt är visad, kan det knappast göras gällande att LAU ändå skulle vara tillämplig.

Sökandenas inställning, sådan den angetts i påkallandeskriften, är att ersättning skall utgå för tiden fram till dess att domen om ogiltigförklaring vunnit

laga kraft, d.v.s. då Högsta domstolen beslutat att inte bevilja prövningstillstånd. Denna ståndpunkt innefattar två moment, dels att uppfinningen skulle ha varit patenterbar under en tid och att domen har rättsverkan ex nunc, dels att denna verkan inträder, inte genom tingsrättens dom, utan först när hovrättens dom vunnit laga kraft.

Mot denna inställning kan flera invändningar göras. För det första skedde televerkets förvärv på det uttryckliga villkoret att uppfinningen var patenterbar (vilket är den i lagförarbetena anvisade vägen för att i tveksamma fall på ett enkelt sätt markera patenterbarhetens betydelse för förvärvet och ersättningsskyldigheten). För det andra har ex nunc-principen angetts böra gälla för fall då mellanhavanden redan reglerats, vilket i praktiken eliminerar problematik kring återbetalning av redan erlagd ersättning, både i licenssammanhang och när det gäller anställningsförhållanden. Omständigheterna i förevarande fall har inte denna karaktär eftersom den ersättning som sökandena kräver gäller ytterligare betalning. För det tredje finns det under alla omständigheter ingen anledning att räkna ex nunc från Högsta domstolens beslut att inte bevilja prövningstillstånd. Redan genom tingsrättens dom har den bristande patenterbarheten fastställts. Den efterföljande överprövningen har inte inneburit någon förändring i ogiltighetsfrågan annat än i formellt avseende, nämligen att ogiltigheten slutligt fastställts.

3.5 Övriga frågor

När det gäller frågan om omfattningen av utnyttjandet av den teknik som avses med patent 79 måste det konstateras dels att staten genom Justitiekanslern inte har något särskilt utredningsansvar, vilket sökandena felaktigt gör gällande i påkallandeskriften, dels att frågan är svår att utreda. Med tanke på den mycket snabba tekniska utveckling som skett på telekommunikationsområdet finns det anledning att anta att lösningen enligt patentet använts endast i en begränsad omfattning. Någon utredning om detta finns emellertid inte tillgänglig. I själva verket ger innehållet i Nämndens utlåtande den 22 december 1986 det intrycket att utredningen var svår att göra och att värdet var svårt att bestämma redan vid den tiden. Under alla omständigheter finns det såvitt bekant ingenting som f.n. ger stöd för sökandenas påstående om ett «större ekonomiskt utbyte» och «stor nytta av uppfinningen». Mot denna bakgrund finns det all anledning att pröva sökandenas talan i två steg, först principfrågan («rättsfrågan»), därefter - om så skulle behövas – ersättningsfrågan.

4. Handläggningen av ärendet

Sökandena har föreslagit en sådan uppdelning av handläggningen som anges i föregående stycke. Staten instämmer så långt i förslaget. Däremot är staten inte berett att binda sig till viss framtida inställning, om det är så som sökandenas uttalanden på s. 8 i påkallandeskriften skall uppfattas. Prövningen av sökandenas talan i ärendet måste enligt statens mening ske förbehållslöst.

5. Bevisning

Staten åberopar f.n. följande bevisning:

a) Ansökningen avseende patent 79 till PRV, daterat den 25 september 1979 (Bilaga 1). Bilaga 1 åberopas för att visa att televerket inte var inblandat i patentansökningen, vare sig som arbetsgivare eller som ombud.

b) Sökandenas underrättelse, daterat den 11 oktober 1979, till televerket (Bilaga 2). Bilaga 2 åberopas för att visa den handling varigenom underrättelse enligt 4 § LAU skett.

c) Televerkets meddelade enligt 5 § LAU, daterat den 15 januari 1980 till sökanden (Bilaga 3). Bilaga 3 åberopas för att visa den handling varigenom meddelande enligt 5 § LAU skett.

Som ovan

Ulf Dahlgren

Uppfinnarnas inlaga till SNAU den 19 mars 2009

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU)
c/o Justitiedepartementet
(L3, Kanslirådet Chr. Démery)
103 33 Stockholm

Ärende dnr. 1-2008; Kurt Paulsson m.fl. ./. staten genom Justitiekanslern

Undertecknad får som ombud för sökandena (uppfinnarna) anföra följande över statens skrift av den 5 mars 2009, vilken jag fick del av först i dag.

Sökandena avser att avge yttrande över statens skrift.

Parterna är överens om att handläggningen i nämnden bör delas upp på så sätt att nämnden först prövar frågan (rättsfrågan) om skyldighet föreligger för staten att utge ersättning. I klargörande syfte får jag förklara att det inte, för en sådan handläggning, är något krav från sökandenas sida att staten i förhand skall utfästa sig att följa nämndens utlåtande. Sökandena utgår dock från att staten kommer att följa det utlåtande som lämnas av den statliga nämnd som är inrättad för att uttala sig, när så påkallas, i frågor om tillämpningen av den aktuella lagen.

Sökandena vidhåller att staten har ett särskilt utredningsansvar, vilket är vittgående. Det är förvånande att Justitiekanslern ger uttryck för en annan uppfattning. Det förutsätts att statens talan förs med beaktade av kravet på saklighet och opartiskhet.

Kopia av denna skrift har för kännedom tillställts motpartsombudet.

Stockholm den 19 mars 2009

Thorulf Arwidson

Uppfinnarnas inlaga i SNAU den 22 april 2009

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU)
c/o Justitiedepartementet
(L3, Kanslirådet Chr. Démery)
103 33 Stockholm

Dnr. 1-2008 Kurt Paulsson m.fl. ./. Staten genom Justitiekanslern

Som ombud för sökandena får jag anföra följande över Justitiekanslerns yttrande den 5 mars 2009.

Kommentarer av motpartens grunder

Patentet kom att ogiltigförklaras först genom hovrättens dom vid den tid då denna vann laga kraft. Underrättens dom hade dessförinnan ej någon rättsverkan och det innebär att rättsverkan inträdde först genom att hovrättens dom vann laga kraft. Sökandena menar att själva ogiltigförklaringen skall anses vara för handen först vid den senare tidpunkten.

Det är korrekt att arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningen uttryckligen var villkorad av att uppfinningen «är» patenterbar, vilket var ett villkor som dock endast uppställdes inför den då av televerket åsyftade och förutsatta prövningen i patentverket. Villkoret var inte till sin lydelse avfattat så att det skulle förstås så att det dels skulle förutsättas att uppfinningen skulle visa sig vara patenterbar genom ett beviljande av patentansökan och dels även under hela den möjliga skyddstiden visa sig ha ett bestående patentskydd. Det kan tilläggas att ett patent även kan ogiltigförklaras efter det att skyddstiden löpt ut samt kan förfalla till följd av att stadgade avgifter inte erlägges.

Det är korrekt att arbetsgivaren efter förvärvet av rätten utgivit 200 000 kr till sökandena. Från statens sida har inte det lämnats något egentlig förklaring till utbetalningen och beloppet. Betalning skedde dock först sedan uppfinnarna anhängiggjort frågan om ersättningens storlek i SNAU och televerket i det

ärendet förklarat sig villigt att betala det angivna beloppet. Vid detta förhållande måste man rimligen förstå betalningen som det belopp (engångsbelopp) som televerket vid den tiden ansåg skäligt samt att televerket då uppenbarligen inte själv fäste avseende vid om patentet skulle komma att ogiltigförklaras eller ej. Detta bör också förstås så att televerket då menade att det uppställda förbehållet (villkoret) redan var uppfyllt genom att patent beviljats – annars borde inte någon utbetalning ha gjorts. Vidare är det att uppmärksamma att televerket (senare TeliaSonera AB) varken vid den första eller den andra prövningen i SNAU ens anförde att det förelåg ett förbehåll (villkor) som av televerket och bolaget inte ansågs uppfyllt. Redan vid tiden för den första prövningen i SNAU var ogiltighetstalan anhängigjord av televerket.

Även sökandena är av uppfattningen att det utbetalade beloppet skall avräknas mot den ersättning som dessa kan vara berättigade till. Sökandena har redan vid mottagandet av det nämnda beloppet förklarat att de ej nöjde sig med detta belopp. Utbetalningen av beloppet uppfattades dessutom av sökandena som en betalning som bekräftade att arbetsgivaren vid sin egen prövning – även om denna var ytterst preliminär – samt genom patentprövningen funnit uppfinningen patenterbar och att förutsättningarna därför förelåg för utbetalning. En statlig myndighet får ju inte betala ut 200 000 kr utan att det föreligger rättsliga förutsättningar för det.

Arbetsgivaren menade med sitt förbehåll om uppfinningens patenterbarhet endast, helt i enlighet med då tillämpad praxis inom televerket, att frågan om ersättning skulle få avvakta den förestående prövningen hos patentverket. Detta måste vara den verkliga innebörden av lydelsen i «förvärvsbrevet». I detta angavs bl.a.:

«Då en slutlig överenskommelse med Er avseende uppfinningen är beroende av flera omständigheter såsom dess patenterbarhet och graden av användbarhet och nytta för televerket och då ett ställningstagande till dessa spörsmål tar sin tid kan vi inte nu sluta en sådan överenskommelse utan föreslår att resultatet av patentverkets granskning avvaktas».

Även om förvärvsbrevet framstår som ett ensidigt partsbesked är det att uppmärksamma att ordet «föreslår» använts, vilket snarast ger intryck av att televerket endast avsåg att avvakta prövningen i patentverket om uppfinnarna godtog detta genom att inte tillkännage annan uppfattning (tyst accept). Uppfinnarna tillkännagav inte någon annan uppfattning utan måste därför anses ha godtagit det förslag som i det avseendet lämnades av arbetsgivaren. Sökandena menar dessutom att det inte föreligger någon möjlighet för arbetsgivaren att uppställa några längre gående villkor, annat än sådana som kan ha stöd i lagtexten eller förarbetena, vid förvärv av rätt till uppfinning.

Förvärvsbrevet var undertecknat av televerkets jurist Thomas Rudén. Denne har nyligen avslutat sin anställning i TeliaSonera AB och gått i pension. Vid kontakt med undertecknat ombud har Rudén, som tagit del av Lindbloms skriftliga redogörelse (se nedan), i huvudsak uppgivit följande.

Syftet med det besked («förvärvsbrevet» den 15 januari 1980), som han själv undertecknade, och som innehåller det omtalade förbehållet, var endast att arbetsgivaren ville tillkännage att förvärvet, och därmed rätten till ersättning, skulle göras beroende av att patent beviljades. Därigenom skulle televerket dels få slutligt klarlagt att uppfinningen var patenterbar och dels få tid till att bättre kunna bedöma uppfinningens nytta för televerket för att därigenom bättre bedöma kunna vad som var skälig ersättning. Förbehållet skall inte tillmätas någon annan betydelse. Televerket gjorde vid uppställandet av förbehållet inte några som helst överväganden om vad en eventuell ogiltighetsförklaring skulle innebära för rätten till ersättning. Televerkets avsikt var att så snart som patenterbarhetsfrågan prövats av patentverket försöka träffa en överenskommelse med uppfinnarna om ersättningen.

Ovannämnda citat ur förvärvsbrevet avsåg således endast att informera uppfinnarna om att den slutliga uppgörelsen om ekonomisk ersättning, enligt televerkets mening, skulle få avvakta prövningen i patentverket. Detta uppfattades självfallet som så av sökandena, vilket televerket måste ha förstått, att frågan om patenterbarhet därefter skulle anses slutligt prövad och avgjord.

Vidare har uppfinnarna kontaktat patentingenjören Erik J. Lindblom, vilken tidigare och vid den aktuella tiden var chef för patentombudskontoret (Upo) inom televerkets centralförvaltning. Han var den som inom dåvarande televerket ansvarade för utarbetandet av sökandenas patentansökan. Han var tillika chef över Berne Karlsson, vilken var den tjänsteman som var ombud för sökandena i ärendet avseende patentansökan. Lindblom uppger i denna del att syftet med uppställandet av förbehållet, vilket rutinmässigt gjordes, endast var att villkora förvärvet av att patentansökan skulle beviljas. Televerket gjorde själv inte någon egentlig bedömning av om en uppfinning var patenterbar utan hade den fasta rutinen att helt enkelt avvakta prövningen i patentverket, vilket i sin förlängning innebar att televerket också ansåg att villkoret om patenterbarhet var uppfyllt så snart som patent beviljats. När villkoret på detta sätt uppfyllts återstod endast för televerket att försöka träffa en överenskommelse med uppfinnaren om den ekonomiska ersättningen. Televerket försökte nästan alltid att nå en överenskommelse om engångsersättning, vilket också genomgående kom att bli fallet. Lindbloms redogörelse (se nedan) bekräftar att förbehållet inte avsåg mer än att prövningen i patentverket skulle avvaktas.

Kommentarer av vad motparten anfört under rubriken «Omständigheter»

Sökandena hänför sig till samma indelning som motpartsombudet använt sig av.

Det är korrekt att «patentansökan 78» genom patentbesvärsrättens angivna dom ej vann bifall. Dock vill sökandena framhålla att dessa även ansökte om patent (ej motsvarande patentansökan 78) i utlandet och att patentansökningarna där bifölls. Dessa förhållandena har dock inte någon betydelse i förevarande ärende. Sökanden vill dock framhålla att dessa aldrig avstått från att

begära ersättning för «ansökan 78 och patent 80» i den meningen att de rättsligt avstått från den kravrätt som de kan ha haft. Däremot har de förenklat sin framställan i nämnden, vilken motparten i nämnden tidigare anslutit sig till, att avse samtliga sina krav, varför dessa krav i förenklingssyfte inrangerats under begreppet «patent 79». Däri inbegrips alltså all den rätt som sökandena kan ha haft och har gentemot arbetsgivaren till följd av uppfinningen.

Sökandena vill även framhålla att den egentliga anledningen till att patentet efter lång tid kunde ogiltigförklaras var det sätt på vilket ansökningarna tidsmässigt handlades av ombudet – d.v.s. i realiteten televerket (se vidare utlåtande av Bengt Domeij, vilket bifogas). Det är dock ej endast så att televerket utnyttjat det förhållandet att det uppkom ett« tidsglapp», till följd av televerkets egen hantering av ansökningarna, mellan patentansökan 78 och patentansökan 79, för att få det beviljades patentet ogiltigförklarat. Dessutom är det så att televerket gjorde invändningar mot patentansökan 78, som samme tjänsteman inom televerket upprättat, för att hindra att patent enligt den ansökan skulle beviljas. Detta skedde i tiden kort före det att televerket till SNAU anmälde att verket avsåg att föra talan om ogiltigförklaring av det beviljade patentet (i vilket mål televerket sedan åberopade nyhetshinder med hänvisning till den gjorda utläggningen av patentansökan 1978 (sic!)). Patentansökan 78 godkändes för utläggning den 29 augusti 1984 och lades ut den 5 november (med felaktigt angivet huvudkrav). Den tekniske chefen inom televerket (Kurt Katzeff) uppmanade den 22 januari 1985 uppfinnarna att återkalla patentansökan 78, varefter televerket den 25 januari förklarade sig ej längre vara ombud för uppfinnarna vad avsåg patentansökan 78. Den 31 januari anförde televerket invändningar hos patentverket mot patentansökan 78 samt tillskrev den 4 februari SNAU och hemställde att ärendet där skulle vilandeförklaras på grund av att televerket avsåg att föra ogiltighetstalan mot det beviljade patentet. Stämningsansökan gavs in den 14 mars 1985. Den 4 juni samma år meddelade patentverket att ny utläggning skulle ske – efter vissa tillrättalägganden – efter förnyad granskning av patentverket. Sedan uppfinnarna inkommit till patentverket med en skrift, i vilka dessa tillrättalade vissa felaktigheter i 78:ans utläggningsskrift, valde televerket att den 24 september anföra att patentverkets beslut om ny utläggning var felaktigt samt yrkade att patentverket skulle ompröva sitt beslut samt avvisa ansökan på formella grunder. Det som nu omtalats visar att televerket verkat även för att patentansökan 78 ej skulle beviljas, vilket styrker uppfattningen att televerkets agerande enbart varit betingat av att televerket inte ville utge någon ersättning utöver de 200 000 kr som redan tidigare betalats för nyttjandet av uppfinningen. Denna inställning vidhöll televerket även efter det att SNAU uttalat sig i ersättningsfrågan år 1986.

Det är korrekt att ansökan om patent i och för sig ingavs med angivande av att uppfinnarna var sökanden. I övrigt är vad motparten anför i denna del felaktigt och dessutom vilseledande. Det var arbetsgivaren som erbjöd sig att med sin personal och sitt kunnande biträda sökandena vid utarbetandet av patentansökan. Detta skedde regelmässigt inom televerket. Berne Karlsson

var som tjänsteman hos arbetsgivaren väl insatt i de patenträttsliga frågorna och han fick av sin chef Lindblom uppdrag att utarbeta patentansökan. Det var arbetsgivaren som stod för alla kostnader för arbetet med patentansökan samt även utfäste sig att betala ansökningsavgiften samt årsavgifterna under fem år. Det var arbetsgivaren som sedan kom att betala dessa avgifter. Det är inte någon tvekan om att arbetsgivaren ansåg att det låg i såväl dennes som uppfinnarnas intresse att patentansökan upprättades och ingavs. Allt detta skedde i samarbete och samförstånd med de anställda uppfinnarna. Man kan spekulera i om arbetsgivaren ens varit villig att förvärva rätten till uppfinningen om det inte samtidigt funnits en överenskommelse mellan parterna om att patentansökan skulle utarbetas och inges. Enligt tillgängliga uppgifter förvärvade televerket endast rätten till sådana uppfinningar som manifesterats och preciserades i patentansökningar. Eftersom patenterbarhetsfrågan då ännu inte prövats av patentverket uppställdes det omtalade förbehållet av naturliga skäl.

För att utförligt belysa hur anmälningar om uppfinningar inom televerket handlades har uppfinnarna anmodat Lindblom att skriftligen yttra sig om televerkets och patentombudskontorets handläggning av dessa frågor vid den aktuella tiden, samt även avsikten med och innebörden av det omstridda förbehållet. Redan benämningen «patentombudskontor» indikerar vilka uppgifter som televerket åtagit sig gentemot de anställda som kunde förväntas göra tekniska innovationer. Redogörelsen bifogas och åberopas (bil. 1).

Det är visserligen riktigt att nämndens utlåtande 2007 lämnades med notering att nämnden utgick från att förbehåll ej gjorts eftersom något sådant inte åberopats av part. Telia AB gjorde då ej, vilket i sammanhanget är högst anmärkningsvärt, någon invändning med åberopande av förbehållet. Då nämnden prövade frågan var dock det s.k. förvärvsbrevets lydelse i och för sig känt för nämnden. Det går emellertid inte att utifrån vad som angavs i beslutet dra några som helst slutsatser om vad som skall anses gälla vid förekomsten av ett förbehåll, i det fall som patentet ogiltigförklarats. Den frågan var då inte uppe för nämndens prövning, vilket den är i dag.

Sökandena kan ha uttryckt sig med bristande precision, men fullt klart är att televerket avdelat en därtill lämplig tjänsteman att som ombud för uppfinnarna upprätta och inge patentansökan samt att det är arbetsgivaren som stått för alla kostnader kring ansökan – även ansökningsavgiften och årsavgifterna. Även om televerket inte i formell mening varit ombud råder det inte någon tvekan om att det i realiteten är arbetsgivaren som har ombesörjt ansökan och att det dessutom legat i dennes eget intresse. I ansökan angavs som ombud «Berne Karlsson televerket». Televerket hade aldrig avdelat resurser för arbetet med patentansökan om inte verket haft för avsikt att förvärva viss rätt till uppfinningen (en enkel licens) – under förutsättning att patent beviljades. Som framgår av Lindbloms redogörelse var upprättande av patentansökan och dess ingivande en uttalad förutsättning för verkets förvärv av rätten till uppfinningen. Det kan dessutom hållas för visst, vilket klart framgår av avfatt-

ningen av «förvärvsmeddelandet» den 15 januari 1980 samt även av Rudéns och Lindbloms uppgifter, att televerket avsåg att försöka nå en överenskommelse så snart som patent beviljats. Hade televerket däremot velat uppställa förbehåll med innebörden ej endast att patent skulle beviljas utan även att patentskyddet skulle vidmakthållas över hela skyddstiden, hade televerket säkerligen avfattat förbehållet så att det klart framgått att rätten till ersättning var beroende av att patentskyddet skulle vidmakthållas och motstå eventuella angrepp i form av yrkanden om ogiltigförklaring från tredje man. Därtill kan anmärkas att ett patent även kan komma att upphöra genom att de årliga avgifterna inte erläggs inom angivna tider. Det är televerket som har, även till nytta för sig själv, erlagt de årliga avgifter fram till dess patentet ogiltigförklarades. Detta har skett i eget intresse samt för att understödja uppfinnarna. Det får antagas att det legat i arbetsgivarens intresse att uppmuntra de anställda att göra uppfinningar och förbättringar. Detta både med motivering att det leder till förbättringar och ekonomiska vinster i den egna verksamheten, men även för att det långsiktigt bidrar till ett mera innovativt klimat i verksamheten. Man kan säga att televerket förvärvade rätten till uppfinningen för att i första hand få ett patentskydd mot andra aktörer och i andra hand för att kunna tillhandahålla ekonomisk stimulans till kreativa anställda.

Uppfinnarna kan inte undvika att påpeka att televerket i förevarande fall i praktiken själv förfogade över frågan om patentet skulle bestå eller inte. Det var televerket som förde talan om ogiltigförklaring av det patent som avsåg den uppfinning som televerket självt hade rätt att nyttja – och faktiskt nyttjade – enligt LAU och dessutom utgivit viss ersättning för. Eftersom någon annan inte förde självständig talan härom, eller ens någon gång ifrågasatte patentets giltighet, hade patentet troligen blivit bestående under hela tiden fram till skyddstidens utgång om inte televerket framställt yrkande om ogiltigförklaring. Detta säregna förhållande bör beaktas av nämnden vid prövning av de frågor som nu skall prövas. Det förhållandet att televerket utfäst sig att betala de första fem årsavgifterna tycks tala för att arbetsgivaren då även måste anses ha åtagit sig att inte föra talan om ogiltigförklaring. Visserligen brukar man anse att arbetstagare har lojalitetsplikt mot arbetsgivaren, men att det omvända förhållandet inte skulle gälla. När det gäller LAU ifrågasätter dock sökandena om det inte kan föreligga lojalitetsplikt även för arbetsgivaren i den meningen att denne inte får verka för att ett patent upphör att gälla för en uppfinning som denne understött sina egna anställda att få patent på samt arbetsgivaren sedan även förvärvat det som motsvarar en enkel tvångslicens. I typfallet är det en väsentlig skillnad mellan att vara uppfinnare till en uppfinning som inte åtnjuter patentskydd och det motsatta förhållandet.

Sökandena vidhåller uppfattningen att patentet och den därmed förenade skyddsverkan först kom att upphöra genom att hovrättens dom vann laga kraft. Lindbloms redogörelse klargör att den ersättning som arbetsgivaren i allmänhet erbjöd uppfinnare avsåg ersättning för nyttjande av uppfinningen under hela patentets skyddstid oavsett om patentet var i kraft eller ej. Detta är vad Lindblom uppger om televerkets avsikt.

Vad motparten anför om verkan av en ogiltigförklaring av patent (verkan ex tunc eller ex nunc) har i och för sig giltighet när det gäller förhandenvaron av patenträttsligt skydd i allmänhet. Sökanden tar ej ställning till den frågan eftersom det inte är den som är relevant. Det rör sig i stället om tillämpningen av de särskilda reglerna i 1949 års lag där arbetsgivarens möjlighet att tvångsvis förvärva rätt till uppfinning närmast är att jämställa med en tvångsvis förvärvad licensrätt. Den relevanta frågan är då i stället vilket av de två skilda synsätten (ex tunc och ex nunc) som ska äga tillämpning av enligt 1949 års lag. Det är inte något som säger att det synsätt som kan vara det tillämpligt när det gäller det patenträttsliga skyddet som sådant även bör tillämpas enligt 1949 års lag. I stället föreligger flera olika skäl som talar för att verkan ex nunc ska ges företräde. Motparten anför faktiskt själv flera av dessa skäl.

Det framstår som verklighetsfrämmande, vid tillämpningen av 1949 års lag, att anföra att en senare ogiltigförklaring skulle påvisa att bristen på patenterbarhet förelåg redan när ansökan ingavs till patentverket och att patentet därför «skall anses aldrig ha meddelats». LAU förutsätter inte alls att patent ska ansökas. Rekvisitet i lagen har inte längre gående innebörd än att rätten till ersättning är hänförlig till att uppfinningen ska kunna vara sådan att det kan förväntas att en ansökan beviljas. Uppfyllandet av rekvisitet behöver ej ens prövas genom en ansökan. Stadgandet kan sägas innehålla ett «prognosmoment» som gör att arbetsgivaren i första hand har att ställa sig frågan om uppfinningen är sådan att den kan ge patentskydd om nu uppfinnarna skulle önska att ansöka om patent. Det behövs inte någon ansökan för att verifiera att rekvisitet är uppfyllt. Förmodligen görs ansökan i liknande situationer i allmänhet ej enbart för att få klarlagt att «patenterbarhetsrekvisitet» är uppfyllt utan även med avsikt att erhålla patentskydd. Denna aspekt kan inte nog understrykas. Televerket har dock i första hand satt upp förbehållet för att få till stånd en prövning av patenterbarhetsrekvisitet och det egna intresset av tillgång till en patentskyddad uppfinning har varit mindre framträdande. Televerket har även haft för avsikt, vilket generellt var fallet, att hjälpa de anställda till att få patent.

Kommentar till vad motparten anfört under rubriken «Sanna Wolks utlåtande».

3.3.1 «Patenterbara uppfinningar»

Sanna Wolks bedömning i denna del hade möjligen kunnat formuleras på annat sätt. Innebörden är dock att «patenterbarhetskriteriet» är ett fristående kriterium som inte alls är kopplat till resultatet av en patentansökan. Det är ju helt uppenbart att så är fallet om någon ansökan aldrig görs. Arbetsgivaren har då att själv överväga («prognosbedömningen») om uppfinningen är sådan att det kan förväntas att den skulle få patentskydd om ansökan ingavs. Arbetsgivaren kan då aldrig veta vilka invändningar som kan resas mot en ansökan och inte heller ha någon fullständig kännedom om de hinder som kan föreligga. Redan det förhållandet att lagstiftaren velat tillerkänna arbetsgivaren en möjlighet att tvångsförvärva en rätt utan att tvinga uppfinnaren att ansöka om patent

klargör att kriteriet är ett fristående sådant utan något samband alls med en patentansökan. Det förhållandet att det många gånger kan föreligga ett starkt intresse för arbetsgivaren att medverka till – vilket även medför uppställandet av förbehåll därom – att patentansökan ges in, är ett förhållande som inte får leda till den felaktiga uppfattningen att kriteriet har någon koppling till en patentprövning. Så är inte fallet och detta framgår tydligt av förarbetena till 1949 års lag. Sedan är det en helt annan sak att arbetsgivaren av praktiska skäl vill knyta ersättningsfrågan till utgången av en patentprövning i patentverket.

Motparten anger att «presumtionen att en uppfinning är patenterbar bryts av patentmyndighetens beslut om avslag av en patentansökan». Sökandena menar att det inte rör sig om någon presumtion utan om en självständig bedömning som arbetsgivaren tvingas att själv göra. Någon presumtionsverkan ska man inte alls tala om.

Särskilt televerket, som bedrev en omfattande teknisk verksamhet, hade goda möjligheter att självt bedöma patenterbarhetskriteriet. Det fanns och finns naturligtvis en rad myndigheter och företag som har långt sämre möjligheter att göra en egen bedömning av kriteriet. Trots att televerket hade sådana möjligheter menade verket att det var lämpligast, om uppfinnarna så godtog, att rätten till ersättning gjordes avhängig av prövningen av patentansökan. Det skall här framhållas att en arbetsgivare har rätt att förvärva en enkel licens med stöd av 3 § 2 st. LAU, men att denna förvärvsrätt över huvud taget inte är sammankopplad med en rätt för arbetsgivaren att uppställa vilka villkor som helst för förvärvet.

Just det förhållandet att patenterbarhetskriteriet är helt självständigt gör att, som motparten själv noterat, att beslut om beviljande av patent inte i sig med nödvändighet medför att patenterbarhetskriteriet är uppfyllt. Kriteriet är självständigt och en positiv prövning hos patentverket är i och för sig endast en omständighet som – naturligtvis – mycket starkt talar för att uppfinningen är patenterbar. Helt enkelt: Ett beviljat patent visar att patent avseende uppfinningen kan beviljas, vilket på ett mycket starkt sätt visar att uppfinningen verkligen är patenterbar. När detta på det sättet är visat så inträder ersättningsskyldighet och detta förhållande ändras sedan inte genom att patentet blir ogiltigförklarat. Om det hela skulle betraktas som en presumtion, vilket det inte skall, kan man fråga sig om ersättning skall utgå redan då patent beviljas eller först när det visar sig att patentet står emot talan om ogiltighetsförklaring. Det förhållandet att parterna inte kunde komma överens om ersättningens storlek innan patentet ogiltigförklarades bör rimligen inte leda till att uppfinnarna inte skall få den ersättning som de annars hade kunnat erhålla om de tidigare träffat en överenskommelse. Televerket lämnade nämligen utomrättsligt förslag till en uppgörelse på en betydligt högre nivå än 200 000 kr.

Det avgörande i uppfinnarnas argument är dock att själva förbehållet, såväl efter sin ordalydelse och efter vad som är känt om televerkets avsikt med förbehållet, i sig enbart tar sikte på utgången av prövningen i patentverket och

är inte alls längre gående än så. Således: När patent väl beviljats har villkoret därmed uppfyllts och arbetsgivaren blev därmed skyldig att utge ersättning oavsett vad som därefter kom att hända med patentet. Det är således förbehållet i sig som är direkt kopplat till prövningen i patentverket och det är inte frågan om någon koppling till själva patenterbarhetskriteriet. Förbehållet är dessutom, vilket framhållits tidigare, ett partsbesked som ensidigt och med stöd av nämnda lag lämnats av en statlig myndighet, vilket är ett förhållande som åberopas av sökandena. Dessa menar nämligen att det ej endast är det subjektiva innehållet i förbehållet som skall bedömas utan även hur uppfinnarna rimligen kunde förstå förbehållets innebörd. Hade uppfinnarna kunnat ana att arbetsgivaren med förbehållet menade att uppfinningens patenterbarhet skulle klargöras både genom en prövning i patentverket och genom att motstå senare eventuella ogiltighetsyrkanden, hade uppfinnarna möjligen inte accepterat uppställandet av förbehållet. Detta framställdes av arbetsgivaren som ett «förslag», vilket uppfinnarna hade att ta ställning till. Förbehållet kan sägas ha avtalskaraktär eftersom det varit möjligt för uppfinnarna att förklara att dessa inte accepterade att avvakta den förestående prövningen i patentverket.

Patenterbara uppfinningar

Staten har hänfört sig till uttalanden i förarbetena (SOU 1946:21 s. 49 f) och däri har bland annat anförts.

«Emellertid förutsätter kommittén, att de intresserade parterna, arbetsgivaren och arbetstagaren, i allmänhet komma att under hand undersöka, huruvida patenterbarhet anses föreligga, och träffa uppgörelse på grundval av det resultat, man härvid kommer till. Det kan då tänkas, att arbetsgivaren förvärvar rätt till en uppfinning, i tro att den är patenterbar, vilket vid en granskning härefter hos patentmyndigheten fastslår, att den icke är. Även om patent meddelas på uppfinningen, kan för övrigt domstol sedermera förklara patentet ogillt. Man får emellertid utgå ifrån att vid sådant förvärv av uppfinningsrätt, där arbetsgivaren känner sig osäker på om uppfinningen är patenterbar eller ej, förvärvet sker med förbehåll från dennes sida rörande patenterbarheten, därest han fäster särskilt avseende vid denna».

Liksom motparten anser uppfinnarna att uttalandet i betänkandet (jämte prop. 1949:101 s. 60) är av stor betydelse vid tillämpningen av 6 § LAU. Motparten inläser dock däri långt mer än vad som där står. Där talas endast om att man får utgå från att arbetsgivaren, då denne känner sig osäker på om uppfinningen är patenterbar, förvärvar rätten «med förbehåll från dennes sida rörande patenterbarheten». Vad detta förbehåll kan och bör innehålla och dess betydelse och räckvidd säges det ej något närmare om. Två huvudalternativ står i praktiken öppna för arbetsgivaren. Antingen uppställer denne som förbehåll, förenklat uttryckt, att 1) «patent beviljas» eller 2) «patent beviljas och (nödvändigt och) patentet ogiltigförklaras därefter ej». Det senare alternativet kan i och för sig kvalificeras genom angivande av en tid. Skulle det vara så att arbetsgivaren uppställer ett förbehåll som endast har den omfattningen och räckvidden att

det tar sikte på att patent beviljas är det därefter helt ovidkommande om patent, tidigt eller långt senare, ogiltighetsförklaras. Av uttalandet i förarbetena kan man inte alls utläsa vilket slag av förbehåll som man i betänkandet åsyftar och omtalar möjligheten för arbetsgivaren att uppställa. Det finns inte något som talar emot uppfattningen att sådant förbehåll kan ges olika innehåll allt efter arbetsgivarens bedömning och behov. Med beaktade av möjligheterna till jämkning av avtalsvillkor enligt 36 § avtalslagen kan dock ett långtgående förbehåll om uppfinningens patenterbarhet, som exempelvis sträcker sig efter patentverkets beviljande av patent, inte utan vidare göras gällande ensidigt av arbetsgivaren. Som anförs i utredningen av docenten Bengt Domeij föreligger i sådant fall skäl att jämka avtalsvillkoret (se bilaga).

I det fall som det kan anses visat att det av televerket uppsatta förbehållet endast inneburit att ersättningsrätten villkorats med att patent beviljats är det förhållandet att patentet senare ogiltigförklarats helt utan intresse. Det finns inte något i förarbetena som kan ge stöd för uppfattningen att detta sätt att betrakta frågan skulle vara fel.

Uppfinnarna menar dock att det redan genom förbehållets lydelse och omständigheterna i övrigt i ärendet vid den tiden, samt klara uppgifter från såväl Rudén och Lindblom, är fullt klarlagt att televerkets avsikt med förbehållet ej var annan än att prövningen i patentverket skulle avvaktas. Det är således, menar sökandena, redan därigenom klarlagt att arbetsgivarens subjektiva avsikt med förbehållet inte sträcker sig längre än vad sökandena gör gällande.

Motpartens skrift s. 6 u – 7

Det är märkligt att Justitiekanslern inte vill tillmäta uttryckssättet «resultatet av patentverkets granskning avvaktas» den betydelsen och den läsart som lydelsen rimligen bör tillmätas. Detta särskilt som det i vart fall numera måste vara känt för motparten att dåvarande televerket som fast praxis avstod från att själv göra en patenterbarhetsbedömning (nyhetsgranskning etc.) utan i stället mycket aktivt medverkade till och svarade för att patentansökan utarbetades och ingavs samt att uppfinnarna därvid informerades (genom förvärvsbrev) om att televerket avvaktade prövningen i patentverket för att på så sätt få klarlagt att uppfinningen var patenterbar.

Under beredningen på televerkets patentkontor användes vid den tiden en frågeblankett som skulle besvaras av beredande tjänstemän. Denna handling var sedan underlag när myndigheten skulle fatta beslut om förvärv av rätten till uppfinningen. Denna handling finns i dåvarande ärende Upo nr. 36/79. Sökandena noterar att staten inte själv hänför sig till handlingen och inte synes beakta handlingens innehåll. Sökandena har förstått att staten har tillgång till handlingen. Det måste anses föreligga en skyldighet för staten att ta del av samtliga handlingar, inklusive den nu omtalade, överväga dessa samt hänföra sig till dem i det fall som staten menar att de har betydelser för bedömningen av de aktuella frågorna. Detta gäller otvivelaktigt även om staten skulle finna

att uppgifter i handlingar talar för den uppfattning som sökanden har och samtidigt emot den uppfattning som staten har. Staten har en objektivitetsskyldighet som är långtgående och som även skall iakttagas i rättstvist av det slag som nu är aktuell.

Handlingen har rubriken «Utlåtande över uppfinning, som till Televerkets Centralförvaltning anmälts av anställd vid tekniska avdelningen». Den är undertecknad av Åke Ekblad den 20 februari 1979. Denne var då chef för patenträttskontoret inom centralförvaltningen. Handlingen inges och åberopas (bil. 2). Två frågor på blanketten och svaren på dessa är av betydelse i detta sammanhang. Dessa är:

«5. Bör Cf medverka till uppfinningens patenterande i Sverige och svara för därmed förenade kostnader? Svar: Ja

6. Övriga upplysningar: Patentansökan har redan ingivits av tvt – nr. 7997914-1 den 79-09-25»

(Cf står för Centralförvaltningen inom televerket och tvt står för televerket, anmärkning här)

Märk att denna arbetshandling, daterad den 20 december 1979, kom att ligga till grund för televerkets beslut att förvärva rätt till uppfinningen, vilket kom till uttryck i förvärvsbrevet den 15 januari 1980. Det är att märka att patentansökan (vilken upprättats av tjänsteman inom televerket) ingavs den 25 september 1979, att televerket meddelade att man mottagit underrättelse enligt 4 § den 11 oktober, att promemoria för föredragning i direktionen hos televerket färdigställts den 6 december, att direktionsbeslut om att uppfinningen skyndsamt skulle föras in i televerkets nät fattades den 8 januari 1980, att förvärvsbrevet utfärdades den 15 januari, att televerket lämnade anbudsinfordran på utrustning enligt uppfinningen och kravspecifikation den 20 februari. Patent beviljades därefter först den 28 juli 1983. Redogörelsen för kronologin klargör att den tekniska implementeringen gjordes av televerket lång tid före prövningen i patentverket.

Motparten åberopar som bevisning «Sökandenas underrättelse, daterat den 11 oktober 1979, till televerket (Bilaga 2)». Att så sker måste vara ett missförstånd. Handlingen är inte alls någon underrättelse från sökandena till televerket utan endast ett besked från televerket att arbetsgivaren anser sig ha mottagit en underrättelse från uppfinnarna. Någon skriftlig anmälan om uppfinningen («uppfinnaranmälan») har troligen inte lämnats utan handlingen från televerkets sida är endast av formell natur och bekräftar förmodligen egentligen endast att uppfinnarna långt tidigare gjort en muntlig anmälan om sin uppfinning. Denna måste ha skett i god tid innan patentansökan ingavs. Ansökan utarbetades av Berne Karlsson på uppdrag av dennes chef Erik J. Lindblom. Dessa två hade då som tjänstemän i televerket fått del av uppfinningens tekniska innehåll, vilket torde ha varit i augusti och september 1979.

Det skriftliga beskedet den 11 oktober har förmodligen endast lämnats för att få en dokumentation för beräkning av den legala tidsfristen inom vilken arbetsgivaren har att meddela om denne förvärvar rätten till uppfinningen. Se därutöver Lindbloms redogörelse över hur man handlade ärenden inom televerket.

«Anställda uppfinnares ersättningsrätt vid ett ogiltigförklarat patent»

Sökandena är, som tidigare framhållits, av den uppfattningen att förbehållets räckvidd inte är längre än att den avser patentverkets prövning. Om så är fallet är det inte av intresse att närmare överväga vad som gäller i det fall att ett patent senare ogiltigförklarats. Om enda avsikt med förbehållet var att bereda televerket möjlighet att avvakta prövningen i patentverket, varpå ersättningsskyldighet genast skulle inträda, finns det inte anledning att ge sig in på en bedömning av följderna av en ogiltighetsförklaring. Delar dock inte nämnden sökandenas uppfattning i detta avseende återstår endast att hänvisa till den tidigare gjorda bedömningen av nämnden om betydelsen av ogiltigförklaring av ett patent.

Ändamålsöverväganden och frågan om avtalsmoment

Den aktuella lagstiftningen har något av social skyddslagstiftning över sig. Arbetsgivaren har i allmänhet en dominerande ställning i förhållande till den anställde och vissa stadganden har till syfte att skydda den anställdes intressen. Lagen är dispositiv (2 § 2 st) och det finns således möjlighet för parterna att träffa överenskommelser som innebär avsteg från lagens stadganden samt att även avvikelse kan göras «av eljest föreliggande omständigheter».

Sökandena menar att förbehållet i sig bör uppfattas som ett avtalsmoment i den meningen att arbetsgivaren, som varit förhindrad att ensidigt uppställa annat än vissa förbehåll för förvärvet, ingått en överenskommelse (avtal) med uppfinnarna om att låta avvakta prövningen i patentverket innan en senare överenskommelse om ersättning skulle kunna göras. Sökandena menar att detta avtalsmoment måste beaktas vid prövningen av frågan om staten är skyldig att utge ersättning. Avtalets innehåll måste, med beaktande av såväl villkorets formulering som arbetsgivarens avsikt med villkoret (förbehållet) samt vad som är känt om uppfinnarnas egen avtalsavsikt, förstås så att förbehållet endast innebar att prövningen i patentverket skulle avvaktas.

Ett av ändamålen med lagens stadganden är att uppfinnaren tämligen snart efter det att arbetsgivaren förklarat att han förvärvar rätten till uppfinningen skall få ersättning. Om uppfinnaren inte medger det skall han inte behöva invänta en patentprövning. Det är för övrigt uppfinnarna som själva bestämmer om en patentansökan över huvud taget skall ges in. Den uppfinnare som

dock medger att sådan prövning skall avvaktas bör rimligen inte hamna i en påtagligt sämre ställning än den som inte lämnade medgivande. I förevarande fall är det så att arbetsgivaren nyttjade sin rätt till uppfinningen under nära elva år innan domen om ogiltighetsförklaring meddelades och det innebär att uppfinnarna satts i en betydligt sämre ställning än den arbetstagare som erhållit ersättning inom kort tid efter förvärvet eller i samband med patentprövning inom en rimlig tid efter anmälan till arbetsgivarna. Detta förhållande måste, liksom skedde i nämndens beslut år 2007, beaktas vid bedömningen av vad som är en rimlig tillämpning av reglerna.

Fråga om förutsättningar att jämka tillämpningen av förbehållet

Som tidigare anförts menar sökandena att arbetsgivaren är förhindrad att uppställa mer långtgående villkor (förbehåll) för förvärvet av viss rätt till uppfinningen. Det kan till och med sägas att mycket talar för att arbetsgivaren, när denne utövar sin ensidiga rätt enligt lagen, endast kan uppställa vissa mer begränsade villkor. Det senare är även den uppfattningen som kommer till uttryck i förarbetena. Arbetsgivaren har dock möjlighet att uppställa längre gående villkor om detta sker genom en överenskommelse med arbetstagaren. Om detta sker uppkommer frågan om sådant avtalsvillkor kan bli föremål för jämkning vid dess tillämpning. För att bland annat närmare belysa denna fråga har sökandena uppdragit till docenten Bengt Domeij att yttra sig i bland annat denna fråga. Dennes rättsutlåtande bifogas (bil. 3) och åberopas. Sökanden vill framhålla att dessa delar de bedömningar som denne gör samt att dessa, enligt sökandens uppfattning, inte på något sätt strider mot eller avviker från de bedömningar som jur. dr. Sanna Wolk gör i sitt utlåtande (vilken tidigare ingivits och åberopats). Sökanden vill dock framhålla att Domeij, som utgångspunkt utgår från antagandet att en arbetsgivare uppställt ett förbehåll med avsikt att ersättningsfrågan för all framtid skall vara beroende av «att patentet inte ogiltigförklaras och arbetsgivaren senare själv för en ogiltighetstalan». Detta antagande görs för att belysa frågan i dess helhet och skall inte förstås så att Domeij gör någon bedömning av förbehållets innehåll och räckvidd i det aktuella fallet. Som han själv anger lämnar han åt sidan frågan om arbetsgivarens avsikt med förbehållet. Sökandena själva argumenterar dock för att arbetsgivarens avsikt är av största betydelsen för att rätt kunna bedöma omständigheterna i det aktuella fallet. Vilken avsikt arbetsgivaren haft, vilket närmast är en bevisfrågan, framgår av de uppgifter som televerkets egen dåvarande chef för patentombudskontoret lämnar i den redogörelse som åberopas av sökandena. Därtill kommer frågan hur uppfinnarna uppfattade förbehållet, som lämnades som ett «förslag», då de valde att passivt godtaga detta. Uppfinnarna hade vid den tiden inte något juridiskt biträde.

Sökandena får, i huvudsak med hänvisning till vad Domeij noterat i sitt utlåtande, särskilt framhålla att ogiltighetsförklaringen kom att bli möjlig till följd av den handläggning av den första patentansökan (1978 års ansökan) som televerket självt ombesörjde på uppdrag av uppfinnarna. Denna brist i handläggningen uppmärksammades sedermera av televerket och kom att

utnyttjas för att försöka komma undan arbetsgivarens skyldighet att utge skälig ersättning. Det är av stor vikt att det ojämlika partsförhållandet, som hela tiden förelegat, uppmärksammas vid bedömningen av betydelsen av förbehållet samt eventuell jämkning.

Frågan om för vilken tid som ersättning skall utgå

Sökanden har yrkat att nämnden skall lämna utlåtande i frågan om ersättningsbestämmelsen i 6 § LAU är tillämplig enligt det s.k. patent 79 och detta trots att detta patent ogiltigförklarats samt att förbehåll om patenterbarhet uppställts av arbetsgivaren. Yrkandet är utformat med beaktade av vad nämnden uttalade i 2007 års beslut rörande ersättningsskyldigheten. Sökandena har visserligen tidigare, vid angivandet av åberopade omständigheter, anfört att dessa endast kräver ersättning för den tid som arbetsgivaren nyttjat uppfinningen fram till dess att patentet ogiltigförklarades. Under beaktade av vad de två sakkunniga anfört i sina utlåtanden samt av vad som framgår av de uppgifter som lämnats av Erik J. Lindblom, menar dock sökandena, med ändring av sin tidigare framförde uppfattning, att det vid nämndens bedömning av vad som är skälig ersättning (motsvarande en tänkt engångsersättning vid tiden för arbetsgivarens förvärv) bör beaktas hela den skyddstid som gällt i det fall som patentet inte ogiltigförklarats. Detta synsätt betingas bland av uppfattningen att det var arbetsgivarens egen handläggning av patentansökningarna som gjorde det möjligt för denne att få patentet ogiltigförklarat, att arbetsgivaren i realiteten förfogade över möjligheten att få det ogiltigförklarat samt att arbetsgivaren svikit en lojalitetsplikt som måste anses ha förelegat. I det fall som prövningen i nämnden delas upp på det sätt som parterna förespråkar kommer denna fråga dock att prövas först senare.

Ärendets fortsatta handläggning

Som tidigare framhållits önskar sökandena att ärendet prövas uppdelat i två moment. Sökandena har därför helt avstått från att nu belasta ärendet med uppgifter och utredning om de tekniska och ekonomiska förhållanden som bör ligga till grund för bestämmandet av vad som är skälig ersättning.

Sökandena har tillgång till vissa handlingar från televerket som utvisar hur ärendet handlades inom televerket. Dock är sökandena, som innehade chefsbefattningar inom televerket, övertygade om att det finns ytterligare arkivhandlingar som klargör de överväganden som gjorts inom televerket och i övrig utvisar handläggningen av dessa frågor. Sökandena har därför vänt sig direkt till statens ombud med fråga om vilka handlingar denne har tillgång till och vad staten i övrigt kan upplysa beträffande sådana handlingar.

Kopia av denna skrift jämte bilagor har i dag tillställts motpartsombudet.

Stockholm den 22 april 2009

Thorulf Arwidson

Redogörelse den 15 april 2009 av patentingenjören Erik J. Lindblom
Kopia av handling från beredningen inom televerket den 20 februari 1979
Utlåtande den 21 april 2009 av docenten Bengt Domeij

Statens inlaga till nämnden den 19 maj 2009

Till

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar

Stockholm den 19 maj 2009

Ärende: 1-2008; Kurt Paulsson m. fl../. staten genom Justitiekanslern

Staten yttrar sig härmed över sökandenas skrift daterad den 22 april 2009.

Inledning

Av innehållet i sökandenas skrift kan man dra den slutsatsen att parterna har en gemensam uppfattning på några viktiga punkter, medan inställningen går isär när det gäller vissa andra frågor.

Staten konstaterar således att det råder enighet mellan parterna om dels huruvida det är en förutsättning för att LAU skall vara tillämplig att uppfinningen är patenterbar (behandlas som avsnitt 3 nedan), dels att någon överenskommelse om ersättning för patent 79 aldrig träffats (avsnitt 4). I övrigt bemöter och kommenterar staten ett antal påståenden och omständigheter som framförs av sökandena (avsnitten 5).

Till en början vill staten emellertid påtala en utvidgning av sökandenas talan genom åberopande av ny omständighet och grund (avsnitt 2).

Sökandenas utvidgade talan

Som framgått av statens svarsskrift bestrider staten sökandenas talan på grund av att LAU inte är tillämplig eftersom LAU endast avser patenterbara uppfinningar och det visats att uppfinningen inte är patenterbar, ävensom att televerkets förvärv av rätt att utnyttja uppfinningen uttryckligen gjorts beroende av uppfinningens patenterbarhet.

Av sökandenas framställning i skriften av den 22 april 2009 synes framgå att de nu:

— åberopar som en självständig grund för sin talan att ett avtal skulle ha ingåtts genom televerkets förvärvsmeddelande daterat den 15 januari 1980 (Bilaga 3 till statens svarsskrift) av innebörd att PRV:s prövning av uppfinningens patenterbarhet skulle avvaktas samt att om patent meddelades «ersättningsskyldighet genast skulle inträda» (sökandenas skrift s. 15),
— vill «jämka tillämpningen av förbehållet» med åberopande av 36 § avtalslagen (s. 16) och
— ändrar sin talan till att omfatta, «hela den skyddstid som gällt i det fall som patentet inte ogiltigförklarats» (s. 17).

I sak bestrider staten att något avtal kan inläsas i förvärvsmeddelandet respektive att det finns grund för jämkning eller utökning till att omfatta hela den teoretiska skyddstiden för patentet. I processuellt hänseende invänder staten mot åberopandet av nya omständigheter eller att de nya omständigheterna över huvud taget prövas av Nämnden eftersom de avser civilrättsliga frågor som inte gäller bedömningen av frågan om skälig ersättning eller i vart fall inte kan bedömas utan föregående civilrättslig prövning. Staten yrkar därför att åberopandet av dessa omständigheter/grunder avvisas.

I konsekvens med denna inställning ser staten ingen anledning att här kommentera vad jur. dr. Bengt Domeij anfört i utlåtandet av den 20 april 2009. Av samma skäl avstår staten från att yttra sig i den del som enligt statens mening skall avvisas. Dock kommer några allmänna anmärkningar att göras i avsnitt 4.

Som tillägg till vad nu sagts vill staten reservera sig för ev. ytterligare begäran om avvisning. Sökandenas skrift är på flera punkter oklar för staten. Innehållet i och relevansen av resonemang som förs i skriften är därför svåra att överblicka. Staten kan på detta stadium inte utesluta att det framdeles kan uppstå behov av ytterligare avgränsning av sökandenas talan.

3. Patenterbarhet som förutsättning för tillämpning av LAU

Parterna är uppenbarligen överens om att LAU inte förutsätter att uppfinningen blir patentsökt men att patenterbarhet är ett kriterium för att LAU skall vara tillämplig. Således anför sökandena att «LAU förutsätter inte alls att patent ska ansökas» (s. 9 ö), att «Innebörden är dock att 'patenterbarhetskriteriet' är ett fristående kriterium som inte alls är kopplat till resultatet av en patentansökan» (s. 9 y) samt att «patenterbarhetskriteriet är helt självständigt» (s. 10 y). Citaten från sökandenas skrift ger stöd åt statens inställning.

Staten vill här tillfoga att en uppfinning inte kan vara både patenterbar och inte patenterbar. Det är en förutsättning för att lagen över huvud taget skall vara tillämplig att uppfinningen är patenterbar. Patenterbarhetskriteriet är således inte relativt, utan absolut.

Detta förhållande ligger även till grund för vad som är gällande svensk rätt vid ogiltigförklaring av patent, nämligen att ogiltigförklaringen har rättsverkan ex tunc (som om patentet aldrig hade meddelats). Den omständigheten att det enligt allmänt accepterat synsätt inte bör vara möjligt att vid ogiltigförklaring av patent exempelvis återkräva vad som redan blivit erlagt i form av licensavgifter (således en ex tunc-verkan) ändrar inte på den grundläggande principen.

Att patent beviljats av PRV är en indikation på att uppfinningen är patenterbar, men indikationen kan brytas av att Patentbesvärsrätten ändrar PRV:s beslut eller att allmän domstol ogiltigförklarar patentet. Samtidigt som sökandena kritiserar staten för uppfattningen att beviljandet av patent är en presumtion för att uppfinningen är patenterbar (s. 10x), uttrycker sökandena själva just detta, nämligen att «beslut om beviljande av patent inte i sig med nödvändighet medför att patenterbarhetskriteriet är uppfyllt» (s. 10y). Har patentet upphävts eller ogiltigförklarats blir resultatet att arbetstagaren inte kan göra anspråk på ersättning eftersom LAU endast gäller patenterbara uppfinningar. Det är således inte logiskt att arbetstagaren skulle vara berättigad till ersättning för den tid som patentet var i kraft, innan det visat sig att uppfinningen i själva verket inte var patenterbar.

Vad nu sagts har ingenting att göra med det förhållandet att LAU kan vara tillämplig även om patent inte söks. Man får skilja mellan begreppen patenterbar och patenterad. En uppfinning kan mycket väl vara patenterbar även om arbetsgivaren väljer att inte söka patentskydd. I ett sådant fall är arbetstagaren ändå berättigad till ersättning enligt lagen eftersom uppfinningen är patenterbar.

Det är allmän praxis att ersättningsfrågan vid arbetstagares uppfinning bestäms efter att PRV behandlat patentansökningen, oavsett om arbetsgivaren har gjort en egen bedömning tidigare eller inte. Om arbetsgivaren efter att patent beviljats ensidigt bestämmer viss ersättning och utbetalar den till arbetstagaren eller om parterna träffar ett avtal om viss ersättning (där någon reservation för patentets giltighet inte gjorts) kommer framtida upphävande eller ogiltigförklaring av patentet i princip inte att få någon betydelse för ersättningen. I det förstnämnda fallet kommer det av sociala skäl inte ifråga att kräva tillbaka vad som en gång utbetalats, i det andra fallet är det innehållet i avtalet som är avgörande för ersättningsfrågan.

I dessa båda fall får upphävandet eller ogiltigförklaringen av ett patent således ingen betydelse. I övriga fall gäller den grundläggande förutsättningen om patenterbarhet för skyldighet för arbetsgivaren att utge ersättning.

Staten anser att det är både logiskt och rimligt att det förhåller sig på detta sätt och bestrider att arbetsgivaren skulle behöva gardera sig för framtida anspråk på ersättning genom att reservera sig för den ena eller andra eventualiteten i fråga om patentets framtida öde.

I förevarande fall har televerket genom förvärvsmeddelandet av den 15 januari 1980 (Bilaga 3 till statens svarsskrift) bekräftat ovanstående principer. Det anges att förvärvet av rätten att nyttja uppfinningen sker under förutsättning att uppfinningen är här i riket patenterbar. Om någon osäkerhet skulle ha rått (vilket det enligt statens mening inte har gjort) beträffande villkoren för televerkets förvärv bekräftar innehållet i förvärvsmeddelandet att den förvärvade rätten att utnyttja uppfinningen har varit villkorad av att uppfinningen är patenterbar

4. Avtal om ersättning har inte träffats

Vad som därutöver anges i förvärvsmeddelandet innebär inte att arbetsgivaren gjort något annat eller längre gående åtagande i ersättningsfrågan. Förslaget att PRV:s granskning skulle avvaktas kan inte tolkas som en förbindelse att betrakta patenterbarhetskriteriet som slutligt avgjord genom PRV:s kommande beslut, utan endast just som ett förslag att skjuta på ersättningsfrågan. Lika litet som det i förvärvsmeddelandet låg någon avsikt att televerket skulle vara bundet till PRV:s prövning fanns det anledning att i meddelat göra reservationer för framtida eventualiteter med avseende på patentets giltighet. Dessutom avsågs det hela utmynna i en överenskommelse med uppfinnarna/sökandena varvid flera omständigheter uttryckligen angavs kunna inverka på innehållet i denna. Någon överenskommelse kom emellertid aldrig till stånd.

Att någon överenskommelse om ersättning inte träffats är en ytterligare omständighet som det inte råder oenighet om. Sökandena återger vad Tomas Rudén uppgett, nämligen att det var televerkets avsikt «att så snart som patenterbarhetsfrågan prövats av patentverket försöka träffa en överenskommelse med uppfinnarna om ersättningen» (s. 3y). Trots denna tydliga förklaring att parterna skulle försöka träffa en överenskommelse (underförstått att försöket att träffa en överenskommelse kunde misslyckas) hävdar sökandena att «frågan om patenterbarhet därefter skulle anses slutligt prövad och avgjord», vilket framstår som en både ologisk och ogrundad slutsats.

Medan det således är ostridigt mellan parterna att någon överenskommelse om ersättning för uppfinningen aldrig ingicks, gör sökandena påståenden, som bygger på ren spekulation, att televerket skulle vara bundet av PRV:s beslut att godkänna patentet.

Staten har i sin svarsskrift utgått från att utbetalningen av 200.000 kr avsett uppfinningen enligt patent 79. Under utredningen har emellertid därefter uppstått oklarhet huruvida betalningen verkligen gällde patent 79. Staten ber att få återkomma med besked om sin uppfattning efter ytterligare genomgång av fakta. Även om beloppet skulle ha avsett patent 79 utgör betalningen emellertid varken något bevis för eller indikation på att televerket ansett patenterbarhetskravet vara uppfyllt, vilket felaktigt hävdas av sökandena (s. 2m). Inte heller är - som sagt - utbetalningen resultatet av någon överenskommelse. Beloppet motsvarar i så fall vad televerket ansåg vara en skälig ersättning för uppfinningen med det antagandet att uppfinningen var patenterbar. Att

utbetalningen skulle förhindra televerket att därefter ifrågasätta patenterbarheten, eller bestrida betalning av ytterligare ersättning, är helt taget ur luften.

Staten vill i detta sammanhang påtala att motpartsombudet, genom uppgiften om att televerket erbjudit högre ersättning till sökandena, handlat i strid med punkt 5.7 i de vägledande reglerna om god advokatsed, vilken anger att «En advokat får inte utan motpartens samtycke i ett rättsligt förfarande yppa av motparten framfört förlikningserbjudande». Staten stannar vid detta påpekande och avstår här från att på annat sätt kommentera uppgiften i sökandenas skrift.

Sökandenas påstående att televerket inte skulle ha haft rätt att göra utbetalningen «utan att det föreligger rättsliga förutsättningar för det» är helt grundlöst. Televerket var ett affärsdrivande verk och i sin verksamhet - åtminstone i detta avseende - inte underkastat några myndighetsbestämmelser. Dessutom leder sökandenas resonemang till ett orimligt resultat: arbetsgivaren får inte utbetala någon ersättning utan att det beviljats patent (vad händer då med uppfinningar som arbetsgivaren väljer att inte patentskydda även om uppfinningen är patenterbar och skall ersättas därefter?) men om han gör det blir han bunden vid att uppfinningen är patenterbar. Så kan det naturligtvis inte förhålla sig.

Uppgifterna från Tomas Rudén och Erik J. Lindblom överensstämmer i stora delar med vad staten uppfattar beträffande hur televerkets verksamhet bedrevs och hur rutinerna såg ut. Staten vill dock betona det som i och för sig redan framgår av sökandenas redogörelse, nämligen att televerket (både som princip och i detta enskilda fall) siktade på att få till stånd en uppgörelse beträffande ersättningen till uppfinnarna (utan att någon överenskommelse i detta fall kom till stånd).

Vad Lindblom måhända haft för uppfattning beträffande innebörden i ett besked att avvakta patentverkets granskning är utan betydelse eftersom Lindblom arbetade vid patentavdelningen som inte deltog i hanteringen av förvärv av arbetstagares uppfinningar. Denna uppgift låg i stället på Patenträttskontoret (med den interna förkortningen Upr) där Rudén arbetade.

Förvärvsmeddelandet till Paulsson m.fl. hade ett standardmässigt innehåll. Det angavs som förbehåll för televerkets förvärv av rätten att utnyttja uppfinningen att den var patenterbar, vilket var en förutsättning för att LAU över huvud skall vara tillämplig och för att någon ersättning till arbetstagarna komma ifråga.

I meddelandet ingick att man skulle avvakta med att ta ställning till ersättningsfrågan till dess att patentverket behandlat patentansökningen. I detta låg uppenbarligen inte något närmare övervägande, vare sig att parterna skulle vara bundna av patentverkets beslut att bevilja patent respektive att inte bevilja patent (ett avslagsbeslut kunde ju överklagas och leda till att Patentbesvärsrätten återförvisade ansökningen till patentverket för godkännande) eller

ett ställningstagande till hur ett avslag, beviljande, upphävande eller senare ogiltigförklaring skulle inverka på ersättningsfrågan. Däremot var det praxis att man tog upp frågan om ersättning efter att det blivit klart att patent beviljats och att parterna träffade en överenskommelse. Hade så skett i fallet med Paulsson och hans meduppfinnare hade ersättningsfrågan varit löst. Nu blev det emellertid inte så eftersom parterna hade mycket olika uppfattningar om ersättningens storlek. Därmed kom frågan om ersättning att lämnas öppen.

5. Övriga omständigheter

Staten har svårt att tillgodogöra sig sökandenas framställning beträffande ersättning för ansökan 78 och patent 80 (s. 4n). Emellertid framgår det entydigt av Nämndens utlåtande den 22 december 1986, s. 4, att parterna var överens om att ersättningen för alla tre uppfinningarna skulle knytas till patent 79 och att de inte begärde någon särskild ersättning för ansökan 78 eller patent 80.

Sökandenas talan i detta ärende avser enbart patent 79 och ersättning för de båda övriga uppfinningarna är inte aktuell.

Det kan dock anmärkas att ansökan 78 aldrig godkändes av patentverket. Patentverket avslog ansökningen, vilket beslut efter överklagande av sökandena fastställdes av Patentbesvärsrätten. Det finns alltså ingen grund att hävda någon «kravrätt» till ansökan 78 så som sökandena föreställer sig (s. 4 n).

Inte heller sökandenas framställning på s. 5 är begriplig för staten. Staten vill dock påpeka att televerket inte påtagit sig något ansvar för patentansökningen, oavsett att Berne Karlsson hade uppdraget som ombud för sökandena och att televerket svarade för vissa kostnader och avgifter. Det framstår för övrigt som anmärkningsvärt att den välvilja som televerket visade arbetstagarna genom att de kostnadsfritt kunde skaffa sig patenträttigheter för egen exploatering eller upplåtelse till andra aktörer, vid sidan om televerket, nu av sökandena vänds mot televerket/staten (s. 7). Den omständigheten att televerket hade ett visst egenintresse, nämligen att anlitandet av televerkets patentavdelning som ombud för arbetstagarna reducerade risken för att det patent som sedan kunde komma att erbjudas televerket inte hade en professionell utformning, motsäger inte att arbetstagarna blev synnerligen förmånligt behandlade hos televerket.

Det framgår inte klart vad sökandenas resonemang syftar till men staten reagerar på sökandenas beskrivningar som ger intryck av att televerket hade en roll och ett ansvar för de patentansökningar som arbetstagarna gjorde i eget namn, exempelvis att televerket «erbjöd sig att genom sin personal och sitt kunnande biträda sökandena vid utarbetandet av patentansökan» (övergången s. 5-6), «[det] råder inte någon tvekan om att det i realiteten är arbetsgivaren som har ombesörjt ansökan» (s. 7 x), «(78 års ansökan) som televerket själv ombesörjde på uppdrag av uppfinnarna» (s. 17 m) och «det var arbetsgivarens egen handläggning av patentansökningarna som gjorde möjligt för denne att

få patentet ogiltigförklarat» (övergången s. 17 - 18); Staten bestrider såväl att televerket har något ansvar för sökandenas patentansökningar som att någon av sökandenas patentansökningar hanterats på något felaktigt eller oprofessionellt sätt av televerkets patentavdelning.

De förklaringar till policyn vid televerket som sökandena anger (s. 7 y) är inte korrekta, åtminstone inte för den uppfinning som är aktuell i förevarande ärende. Den rätt att utnyttja uppfinningen som televerket begärde genom förvärvsmeddelandet har inte gjort det möjligt för televerket att «få ett patentskydd mot andra aktörer». Det handlar ju om en enkel licens som enbart har inneburit att sökandena inte kunnat hindra televerket från att utnyttja tekniken enligt patent 79 men som inte har kunnat hävdas av televerket mot andra aktörer på marknaden. Om sökandena ville utnyttja uppfinningen i egen verksamhet eller om sökandena ville låta andra aktörer utnyttja uppfinningen har televerket inte kunnat hindra detta.

Det är visserligen så att televerket kunnat bestämma hur televerket vill förhålla sig till patentet, men detta har inte med den i förevarande ärende grundläggande och avgörande frågan att göra, nämligen om uppfinningen är patenterbar. Sökandena utgår felaktigt från att frågan om ersättning avgörs med hänsyn till om patentet ogiltigförklaras eller inte. Som redan inledningsvis påpekats av staten har det ingen betydelse för patenterbarhetskriteriet - och därmed ersättningsfrågan - ifall patentet är i kraft eller inte. Däremot utgör ogiltigförklaringen av ett patent ett yttersta bevis för att kriteriet inte är uppfyllt.

Ersättningsfrågan hade förvisso betydelse för televerkets talan om ogiltigförklaring av patent 79. Det fanns emellertid en ytterligare och kanske viktigare omständighet - som inte alls nämns av sökandena i deras skrifter till Nämnden - nämligen att sökandena vid denna tid skickade brev till televerkets kunder med varning om patentintrång och hot om rättsliga åtgärder mot dessa. Att få patentet upphävt genom ogiltigförklaring blev därför ett sätt lösa problemet för kunderna.

Det kan säkert förhålla sig så som sökandena anger (s. 8m) att den ersättning som televerket erbjöd sina anställda i allmänhet avsåg ersättning for nyttjande av uppfinningen under hela patentets teoretiska skyddstid oavsett om patentet var i kraft eller inte. Det har framgått redan av det ovanstående och av det som staten anförde i sin skrift den 5 mars 2009 att patenterbarhet som kriterium for att LAU skall vara tillämplig inte är beroende av om patent faktiskt söks eller meddelas eller upprätthålls.

Trots statens besked i sin första skrift att något utredningsansvar inte åligger staten återkommer nu sökandena med påstående om skyldigheter for staten i olika avseenden (s. 13y). Även dessa påståenden bestrids.

Staten tillmäter inte Åke Ekblads utlåtande den 20 december 1979 (på ett ställe i sökandenas skrift angivet med felaktig datering, den 20 februari 1979) den

betydelse som sökandena gör (s. 13-14). Innehållet i utlåtandet speglar i själva verket de faktiska förhållanden och rutiner som rådde vid televerket och som parterna i allt väsentligt synes vara överens om, nämligen att arbetstagarna tilläts själva söka patent med anlitande av patentavdelningen som ombud och på televerkets bekostnad. Noteringen «tvt» i utlåtandet klargjorde att det var fråga om en ansökan som så att säga gjorts i huset, vilket i praktiken fungerade som en garanti for att den utformats på ett tillfredsställande sätt.

Sökandena tror (s. 14y) att staten inte har förstått Bilagan 2 till svarsskriften. Så är inte fallet. Dokumentet är förvisso en bekräftelse av att televerket mottagit anmälan av uppfinningen. I detta sammanhang är emellertid den relevanta omständigheten att sökandena den angivna dagen - den 11 oktober 1979 - och inte någon annan, tidigare dag, vilket antytts i sökandenas påkallandeskrift, anmält uppfinningen till arbetsgivaren. Därigenom är statens bevisuppgift «Sökandenas underrättelse, daterat den 11 oktober 1979, till televerket» både korrekt och relevant.

I övrigt innehåller det sista stycket på s. 14 en rad spekulationer som uttrycks som att uppfinningsanmälan «troligen» inte lämnats och «förmodligen» bekräftar en tidigare gjord muntlig anmälan samt att beskedet den 11 oktober till sökandena «förmodligen» endast lämnats för att dokumentera en beräkning av den legala tidsfristen (kursiveringen i de citerade uttrycken har tillfogats här). Staten tillbakavisar dessa gissningar. Om de vidhålls av sökandena har de att tydligt ange vilka omständigheter som i så fall åberopas samt vilken relevans detta har i ärendet.

Nu förhåller det sig emellertid så att sökandena faktiskt gjorde en skriftlig anmälan av uppfinningen den angivna dagen, den 11 oktober 1979. I akten finn den skriftliga anmälningen (Bilaga). Därmed blir sökandenas spekulationer överflödiga.

Med statens yrkande om avvisning under avsnitt 2 ovan saknar staten anledning att närmare kommentera eller bemöta vad sökandena anfört på s. 15-18. Staten vill dock framhålla att sökandenas påstående om «brist i handläggningen» bestrids av staten samt dessutom att staten inte bär ansvar för någon «brist i handläggningen» om det mot förmodan skulle visas att det förekommit. Om sökandena menar att staten har ansvar och om denna ståndpunkt avser en fråga som inte avvisas av Nämnden har sökandena att närmare förklara på vilken grund staten har ett sådant ansvar samt närmare vilka omständigheter (rättsfakta och bevisfakta) som därvid åberopas.

Som ovan

Ulf Dahlgren

SNAU:s utlåtande 2009-10-26 rörande betydelsen av både ogiltigheten och det villkor om patenterbarhet som arbetsgivaren satte upp vid förvärvet av rätten till uppfinningen (det tredje beslutet av nämnden)

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar

UTLÅTANDE

Stockholm 2009-10-26

PARTER

Sökande

1. Kurt Paulsson, Korta vägen 3, 132 46 Saltsjö-Boo
2. Jan Andersson, Juringe Åväg 16, 141 70 Huddinge
3. Dödsboet efter Valter Svedberg, Rävnäsvägen 26, 125 42 Älvsjö
4. Dödsboet efter Benjamin Trok, Bivägen 5, 136 75 Haninge

Ombud för 1 - 4:

Advokaten Thorulf Arwidson, Box 24049, 104 50 Stockholm

Motpart

Staten genom Justitiekanslern, Box 2408, 103 17 Stockholm, företrädd av TeliaSonera AB, Sturegatan 1, 106 63 Stockholm

Ombud:

Advokaten Ulf Dahlgren, Advokatfirman Lindahl KB, Box 1766, 111 87 Stockholm

NÄMNDENS UTLÅTANDE

Sökandena får, trots att patent 79 genom lagakraftvunnen dom har förklarats vara ogiltigt och trots att Televerkets förvärv skett med visst förbehåll om uppfinningens patenterbarhet, anses ha rätt till ersättning enligt 6 § lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar för Televerkets utnyttjande av uppfinningen under den tid patentet gällde.

YRKANDEN M.M.

Sökandena har tidigare varit anställda vid dåvarande Televerket. Under anställningstiden gjorde de tillsammans tre uppfinningar, vilkas utnyttjande föll inom Televerkets verksamhetsområde. Alla tre uppfinningarna, här benämnda ansökan 78, patent 79 och patent 80, hänförde sig till den s.k. hänvisningstjänsten inom en automatisk abonnentväxel.

Med stöd av 3 § andra stycket lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar förvärvade Televerket dels en enkel licens till uppfinningarna enligt patent 79 och patent 80, dels en mera omfattande rätt till uppfinningen enligt ansökan 78.

Sedan tvist uppstått i frågan om ersättning till sökandena för den rätt till uppfinningarna som Televerket hade förvärvat, begärde sökandena utlåtande av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar. Parterna var i ärendet överens om att nämnden skulle rekommendera en gemensam ersättning för alla tre uppfinningarna men att ersättningen i sin helhet skulle hänföra sig till patent 79.

I utlåtande den 22 december 1986 rekommenderade nämnden att ersättning till sökandena gemensamt borde utgå med tre milj. kr.

Vid tiden för nämndens utlåtande var frågan huruvida uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 79 var patenterbara här i riket föremål för tvist mellan parterna i invändningsförfarande vid Patentverket respektive inför allmän domstol. Eftersom frågan om uppfinningarnas patenterbarhet låg utanför vad nämnden enligt 1949 års lag har att uttala sig om avgavs emellertid nämndens utlåtande under den förutsättningen att samtliga i ärendet aktuella uppfinningar var patenterbara i Sverige.

Genom dom av Stockholms tingsrätt den 27 november 1987 förklarades patent 79 ogiltigt. Tingsrättens dom fastställdes den 13 februari 1991 av Svea hovrätt och Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd.

Sedan därefter tvist uppstått i fråga om sökandenas rätt till ersättning trots ogiltigförklaringen och sökandena begärt utlåtande av nämnden i den frågan anförde nämnden i utlåtande den 22 februari 2007 att sökandena, trots att patent 79 förklarats ogiltigt, fick anses ha rätt till ersättning enligt 6 § i 1949 års lag för Televerkets utnyttjande av uppfinningen under den tid patentet gällde.

Sökandena har nu i första hand begärt nämndens utlåtande i frågan om ersättningsbestämmelsen i 6 § i 1949 års lag är tillämplig på uppfinningen enligt patent 79, trots att detta patent har förklarats ogiltigt och trots att Televerket vid förvärvet av rätt till uppfinningen gjort förbehåll om att förvärvet skedde «under förutsättning att uppfinningen är här i riket patenterbar».

Staten har bestritt att sökandena har någon rätt till ersättning.

Som skäl för bestridandet har staten anfört i huvudsak följande. 1949 års lag gäller endast här i riket patenterbara uppfinningar. Patent 79 har genom lagakraftvunnen dom förklarats ogiltigt. Eftersom uppfinningen således inte var patenterbar är 1949 års lag inte tillämplig. Någon rätt till ersättning föreligger därför inte. Dessutom har Televerkets förvärv av rätten att utnyttja uppfinningen skett under uttryckligt villkor att uppfinningen var patenterbar. Eftersom uppfinningen har visats inte vara patenterbar är tillämpning av 1949 års lag utesluten även på denna grund.

Sökandena har mot detta invänt i huvudsak följande. Det villkor som Televerket ställde upp för sitt förvärv tog endast sikte på prövningen i Patentverket, dvs. på att patent skulle meddelas, och kan inte tillmätas en verkan som sträcker sig längre än så. Rättsverkan av ogiltigförklaringen inträdde först när hovrättens dom vann laga kraft. Förbehållet bör uppfattas så att parterna avtalat att avvakta Patentverkets prövning innan en överenskommelse om ersättning träffades. Arbetsgivaren kan inte utan särskild överenskommelse med arbetstagaren ställa upp mera långtgående förbehåll eller villkor i samband med förvärv av viss rätt till en uppfinning. Nämnden bör vid den kommande prövning av ersättningsfrågan som också har begärts i ärendet, om rätt till ersättning skulle anses föreligga, beakta hela den skyddstid som skulle ha gällt om patentet inte hade förklarats ogiltigt.

Staten har bemött sökandenas invändningar enligt följande. Sökandena hänför sig i sin argumentation kring det villkor som Televerket ställde upp för sitt förvärv av licensrätten till patent 79 till civilrättsliga frågor som faller utanför 1949 års lag och som därför inte kan prövas av nämnden. I sak bestrids att något avtal kan läsas in i förvärvsmeddelandet. Vidare bestrids att det finns grund för jämkning eller för utökning av rätten till ersättning till att omfatta hela den teoretiska skyddstiden för patentet.

Parterna är överens om att nämnden först ska pröva frågan om sökandena alls har någon rätt till ersättning enligt 1949 års lag och att prövningen av frågan om ersättning ska anstå i avvaktan på detta. I enlighet med parternas överenskommelse begränsas detta utlåtande till frågan om sökandena har rätt till ersättning enligt 6 § i 1949 års lag trots att patent 79 har förklarats ogiltigt och trots att Televerkets förvärv skett «under förutsättning att uppfinningen är här i riket patenterbar».

NÄMNDENS ÖVERVÄGANDEN

I utlåtandet den 22 februari 2007 har nämnden prövat frågan om sökandena, trots att patent 79 genom lagakraftvunnen dom förklarats vara ogiltigt, ändå får anses ha rätt till ersättning enligt 6 § i 1949 års lag för Televerkets utnyttjande av uppfinningen under den tid patentet gällde. Nämnden har i det utlåtandet uttalat bl.a. att den omständigheten att Televerket enligt 1949 års lag har haft rätt att utöva sökandenas uppfinning i sin verksamhet utan att först träffa en överenskommelse om ersättning för den rätten inte bör försätta sökandena i ett sämre läge än om rätten att utöva uppfinningen hade grundats på avtal med dem. Enligt nämnden borde därför det förhållandet att patent 79 har förklarats ogiltigt inte inverka på frågan om sökandenas rätt till ersättning för Televerkets utövande av uppfinningen under den tid som patentet gällde.

I detta ärende har på nytt gjorts gällande att sökandena saknar rätt till ersättning till följd av att patent 79 har förklarats ogiltigt. Nämnden gör emellertid i denna fråga inte nu någon annan bedömning än den som har redovisats i utlåtandet den 22 februari 2007.

Staten har mot sökandenas anspråk på ersättning också invänt att Televerkets förvärv av rätten att utnyttja uppfinningen uttryckligen villkorats av att uppfinningen var patenterbar och att, eftersom detta visat sig inte vara fallet, en tillämpning av 1949 års lag är utesluten.

Beträffande denna fråga gör nämnden följande överväganden.

1949 års lag är enligt 1 § tillämplig endast på här i riket patenterbara uppfinningar. Prövningen av om en uppfinning är patenterbar i Sverige eller inte får i princip göras av arbetsgivaren i samband med att han utnyttjar den rätt som tillkommer honom enligt 3 § i 1949 års lag (jfr AD 1982 nr 21). Samtidigt har det förutsatts att parterna i allmänhet under hand undersöker huruvida patenterbarhet kan anses föreligga och att de träffar uppgörelse på grundval av de resultat som därvid erhålls. En arbetsgivare som känner sig osäker på om en uppfinning är patenterbar eller inte och därtill fäster särskilt avseende vid detta, anses också kunna göra sitt förvärv under förbehåll att uppfinningen är patenterbar (se SOU 1946:21 s. 49 f. samt Måns Jacobsson m.fl., Patentlagstiftningen - en kommentar, 1980, s. 632).

Eftersom det ofta torde vara svårt att bedöma om en uppfinning är av sådant slag att lagen är tillämplig på den, framstår det som naturligt att den arbetsgivare som anser sig sakna möjlighet att själv göra denna bedömning uppställer förbehåll om uppfinningens patenterbarhet. Det ligger i sådana fall nära till hands att förbehållet kopplas till den patenterbarhetsbedömning som Patentverket har att göra, dvs. att förvärvet av rätt till uppfinningen villkoras av att patent meddelas och - i förekommande fall - upprätthålls efter invändningsförfarande. Detta förefaller för övrigt också ha varit avsikten med Televerkets förbehåll i det nu aktuella fallet. I förvärvsbrevet föreslås

sålunda att resultatet av Patentverkets granskning avvaktas innan en slutlig överenskommelse träffas.

I förarbetena till 1949 års lag anges att den viktigaste stimulansen till uppfinnararbete otvivelaktigt utgörs av möjligheten för uppfinnaren att härigenom uppnå en förbättring av sina ekonomiska förhållanden (SOU 1946:21 s. 47). Det måste därför, enligt förarbetena, anses vara ett samhälleligt intresse att denna sporre till tekniskt utvecklingsarbete inte försvagas eller sätts ur funktion när det gäller anställda uppfinnare. Med hänsyn härtill samt till det förhållandet att arbetstagare under fria avtalsförhållanden inte förmått hävda sin rätt, föreslogs att lagen skulle innehålla uttryckliga bestämmelser om arbetstagares rätt till skälig ersättning. Rätten till ersättning gjordes dessutom tvingande på så sätt att den gäller även om annat har avtalats före uppfinningens tillkomst (6 § första stycket).

Den anställdes rätt till ersättning uppkommer i princip i och med att arbetsgivaren, med stöd av 1949 års lag eller på annat sätt, förvärvar rätt till uppfinningen (se 6 § samt Måns Jacobsson m.fl. s. 665). Arbetstagaren är alltså berättigad till ersättning så snart arbetsgivaren helt eller delvis inträder som arbetstagarens rättsinnehavare. En naturlig utgångspunkt är därför att ersättningsfrågan regleras i samband med att arbetsgivaren utnyttjar sin möjlighet enligt 1949 års lag att förvärva rätt till uppfinningen eller snarast möjligt därefter. Av detta får anses följa att ett förbehåll från arbetsgivarens sida om uppfinningens patenterbarhet inte kan ges den innebörden att ersättningsfrågan hålls öppen för obestämd framtid (en ogiltighetstalan kan ju väckas långt efter det att patent meddelats). Enligt nämndens mening kan ett ensidigt förbehåll av denna typ inte under några omständigheter tillerkännas en mer långtgående verkan än att arbetsgivarens förvärv av rätt till uppfinningen görs beroende av att patent meddelas och upprätthålls efter ett eventuellt invändningsförfarande.

Det anförda innebär att det förbehåll som Televerket gjorde vid sitt förvärv av en enkel licens till uppfinningen enligt patent 79 saknar betydelse för sökandenas rätt till ersättning enligt 6 § i 1949 års lag.

Sammanfattningsvis gör således nämnden den bedömningen att sökandena har rätt till ersättning avseende Televerkets utnyttjande av uppfinningen under den tid patentet gällde, dvs. till dess att hovrättens dom om ogiltigförklaring vann laga kraft.

I avgörandet har deltagit Sten Lundqvist, ordförande, Håkan Lundqvist, Helena Åkerlund, Erland Holmborn, Karl Pfeifer, Maud Jansson och Sune Hilstad. Utlåtandet är enhälligt.

På nämndens vägnar

Sten Lundqvist

Christoffer Démery

Skrift från uppfinnarnas ombud till statens ombud den 10 november 2009 med krav på ersättning med hänvisning till nämndens utlåtande den 26 oktober 2009

Justitiekanslern
genom ombudet advokaten Ulf Dahlgren

Ärende 5218-08-40; Kurt Paulsson m.fl. med framställan om ersättning för statens nyttjande av arbetstagares uppfinning.

Undertecknad har som ombud för Kurt Paulsson m.fl. (uppfinnarna) tagit del av det beslut om utlåtande som meddelades av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU) den 26 oktober 2009.

Uppfinningarna har som bekant tidigare fått sin sak prövad genom beslut av SNAU år 1986 och år 2007. Den första prövningen avsåg dels frågan om det förelåg skyldighet för Televerket att i egenskap av arbetsgivare utge ytterligare ersättning för utnyttjandet av uppfinningen och dels även frågan vad som kunde anses utgöra skälig ersättning. Nämnden förklarade att sådan skyldighet förelåg – under förutsättning att uppfinningen var patenterbar. Nämnden uttalade sig då även om vad som ansågs vara skälig ersättning. Beloppet angavs till 3 miljoner kronor. Televerket vägrade emellertid att utge ersättning enligt nämndens rekommendation. Sedan det aktuella patentet ogiltigförklarats framställde uppfinnarna åter igen krav mot Televerket och möttes av samma inställning. Då Televerket förklarade sin inställning med att patentet ogiltigförklarats väckte uppfinnarna åter frågan i SNAU, vilken i beslutet 2007 kom att uttala att skyldighet att utge ersättning förelåg oaktat det förhållandet att patentet ogiltigförklarats. Därefter har TeliaSonera AB, som då var part i ärendet i nämnden, förklarat att skyldighet att utge ersättning ändock inte föreligger därför att arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningen villkorats av ett uttryckligt förbehåll om att uppfinningen var patenterbar. Till följd av detta ansåg sig uppfinnarna tvungna att åter anhålla om nämndens utlåtande i frågan om skyldighet förelåg även vid beaktande av det då påtalade förbehållet. Nämndens utlåtande i november 2009 innebär att nämnden åter uttalar att skyldighet föreligger trots att patentet ogiltigförklarats och trots förekomsten av sagda förbehåll.

Uppfinnarna förstår nämndens senaste beslut – som har karaktären av ett «mellanbeslut» – som så att nämnden uttalat att skyldighet föreligger att, efter prövning av samtliga de invändningar som arbetsgivaren gjort, utge ersättning.

Uppfinnarna utgår från att staten nu, efter det senaste utlåtandet av SNAU, förklarar att uppfinnarna har rätt till ersättning utöver den ersättning som tidigare har utgivits. Om så inte är fallet utgår uppfinnarna från att detta klargörs för dem samt att skälet härför anges.

Vid det antagna förhållandet att staten numera vidgår att uppfinnarna har rätt till ersättning menar uppfinnarna att staten även har att meddela sin uppfattning om vad som, enligt statens uppfattning, är skälig ersättning för utnyttjandet av uppfinningen. Det är staten som har kännedom om i vilken omfattning som uppfinningen (uppfinningarna) kom att användas och vilken nytta som staten haft.

Något om frågan om utredning av vad som utgör skälig ersättning

Uppfinnarna konstaterar att SNAU i utlåtandet år 1986 fann att skälig ersättning då uppgick till 3 miljoner kronor. Staten angav varken då eller senare om staten godtog och delade nämndens bedömning rörande ersättningens storlek. Ej heller uppfinnarna har angivit sin inställning till det belopp som SNAU rekommenderade.

Uppfinnarna anser att bedömningen av vad som är skälig ersättning nu skall grundas på vad som nu är känt om arbetsgivarens utnyttjandet av uppfinningen under tiden 1979 – 1991. Uppfinnarna äger visserligen viss kännedom om i vilken utsträckning som uppfinningen kom att nyttjas och vilka tekniska och ekonomiska fördelar som nyttjandet medförde för arbetsgivaren. Dock menar uppfinnarna att det är uppenbart att arbetsgivaren har full kännedom om dessa förhållanden och därför rimligen är den av parterna som bör tillhandahålla den utredning som är erforderlig för att parterna ska kunna ta ställning till vilken ersättning som är skälig. I någon mening kan man säga att staten därför bär utredningsansvaret och åberopandebördan.

Staten har en särskild ställning som offentligrättsligt subjekt. Kravet på opartiskhet och objektivitet gäller all statens verksamhet, vilket har till följd att staten är skyldig att ex officio utreda och presentera det underlag som erfordras för att kunna bedöma den aktuella frågan om skälig ersättning. Tillika har staten en skyldig att på förfrågan lämna upplysningar och lämna ut handlingar till uppfinnarna för att dessa ska ges möjlighet att bedöma vad som är skälig ersättning. Lojalitetshänsyn talar även för att staten bör vara behjälplig med att taga fram det underlag som kan vara av vikt för att uppfinnarna ska kunna taga till vara sin rätt. Dessutom kan man anföra att det rör tillämpning av en lag av arbetsrättslig karaktär, varigenom följer att arbetsgivaren i denna sin egenskap har ett särskilt utredningsansvar.

Nu efterfrågad utredning kan av staten göras i samarbete med uppfinnarna eller på annat sätt. Uppfinnarna är villiga att medverka i sådan utredning – bland annat genom att utpeka vilka konkreta omständigheter som är av betydelse för frågans bedömning samt försöka ange var uppgifter som sådana förhållanden kan stå att finna. Som bekant har uppfinnarna vissa kontakter med personer som under 1980-talet hade mycket god inblick i utnyttjandet av uppfinningen. Uppfinnarna själva har viss kännedom och även dokumentation om förhållanden av betydelse. Uppfinnarna anser att det skulle vara av värde om statens utredning av frågan sker i nära kontakt med uppfinnarna. Detta för att skynda på frågans avgörande, men också för att om möjligt nå en gemensam uppfattning om vilka omständigheter som bör beaktas. Det rör ju förhållanden under i huvudsak 1980-talet. Även i det fall som parterna inte förhandlingsvägen kan nå en överenskommelse, utifrån vad som kan framkomma i sådan utredning, är det av stort värde om arbetsgivaren inför SNAU kan presentera en utredning som helt eller till väsentliga delar kan vitsordas av uppfinnarna. Detta skulle i hög grad underlätta den eventuella fortsatta prövningen hos SNAU.

Således får uppfinnarna anhålla om besked i de frågor som här ställts eller i vart fall överläggningar i saken.

Stockholm den 10 november 2009

Thorulf Arwidson

Skrift från uppfinnarnas ombud till statens ombud den 26 november 2012. I skriften efterfrågas en antal uppgifter som uppfinnarna menar har betydelse i ärendet i nämnden

Justitiekanslern
Advokatfirman Lindahl KB
Advokaten Ulf Dahlgren

Dnr. 08272-2008 Kurt Paulsson med flera ./. Staten gm Justitiekanslern ang. ersättning enligt lagen (1949:345) om arbetstagares uppfinningar.

Undertecknad, som företräder Kurt Paulsson m.fl., har tidigare omtalat att uppfinnarna önskar få information om vilken nytta televerket haft av uppfinningen. Vad jag förstår finns information om detta i dag hos TeliaSonera AB. Jag har därför i dag ställt vissa frågor till TeliaSonera AB, vilket framgår av bifogade. Skriften är ställd till bolagsjuristen Christel Eriksson.

Då staten är part i ärendet i SNAU och uppfinnarna vänt sig till staten med sitt krav på ersättning finner jag det lämpligt att även ställa samma frågor till Justitiekanslern. Frågorna ställs därför att uppfinnarna är i behov av de efterfrågade uppgifterna för att kunna föra sin talan i ärendet i SNAU och för egen del kunna bedöma vad som kan anses vara skälig ersättning.

Följande frågor önskar jag få besvarade.

1. Hur många växlar av typerna A345 och A335 fanns i televerkets nät vid utgången av år 1991?

2. Hur många av dessa växlar hade tillgång till gränssnittet enligt «patent 79» för anslutning av hänvisningsdator. Därmed avses den utgåva av programvaran till dessa växlar som hade utvecklats särskilt för att kunna erbjuda (möjliggöra) hänvisningsfunktionen. Med «patent 79» avses uppfinningen som uppfinnarna gjorde och som är föremål för prövning i SNAU.

3. Vilket eller vilka företag levererade de hänvisningsdatorer som såldes eller förmedlades av televerket under tiden 1985 – 1991?

4. Under år 1984 företogs inom televerket en analys av hänvisningsdatorns betydelse för nätekonomin (telenätet). Analysen redovisades i en promemoria benämnd «Beräkningsmetod för analys av SESAM-funktionens betydelse för nätekonomin», med beteckningen PM Nst 84 029. Den framtogs inom Nätplaneringssektionen för landsnätet. Promemorian ingår i ärendet med diarienummer Ptr 639/84 0098. Jag är tacksam att få del av nämnda PM samt uppgift om vilka andra handlingar som kan finnas i ärendet Ptr 639/84.

5. Enligt uppgift från riksarkivet har en del av televerkets arkiv överlämnats till Telia AB (TeliaSonera AB) och denna del av arkivet har förtecknats i särskild arkivplan. Jag är tacksam att i någon lämplig form få del av denna arkivplan. (Denna fråga har i första hand ställts till TeliaSonera AB).

Stockholm den 26 november 2009

Thorulf Arwidson

Uppfinnarnas skrift till nämnden den 22 januari 2010

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU)

Ärende dnr. 1-2008 Kurt Paulsson m.fl. ./. Staten genom Justitiekanslern

Undertecknad får som ombud för sökandena (uppfinnarna) anföra följande.

Inledning

Uppfinnarna har tagit del av nämndens beslut om utlåtande av den 23 oktober 2009.

Uppfinnarna tar fasta på såväl de tidigare som det nu meddelade beslutet och konstaterar att skyldighet föreligger för staten att utge ersättning för arbetsgivarens utnyttjande av uppfinningen (kollektiv benämning för uppfinningarna). Uppfinnarna konstaterar även att det är - bland annat med hänsyn till utlåtandet av nämnden år 1986 - uppenbart att denna statens skyldighet sträcker sig betydligt längre än det belopp om 200 000 kr som staten redan tidigare utgivit för uppfinningen.

Uppfinnarna har, sedan de fått del av utlåtandet, tillfrågat statens ombud om staten nu är beredd att förklara att skyldighet föreligger att utge ytterligare ersättning. Staten har dock inte lämnat något besked och ej heller, trots att fråga även därom ställts, lämnat uppgift om vad staten är villig att utge eller något förslag till slutlig uppgörelse mellan parterna. Vid detta förhållande ser uppfinnarna sig nödgade att anhålla att nämnden nu även prövar frågan om vilken ersättning som utgör skälig ersättning enligt LAU.

Uppfinnarna har tidigare i ärendet framställt yrkande att nämnden även skall uttala sig om vad som är skälig ersättning. Uppfinnarna vidhåller detta sitt yrkande. Sökandena förutsätter att Staten numera inte har någon rättslig invändning som avser skyldigheten att utge ersättning utan att prövningen i nämnden nu avgränsas till frågan vad som i dag är att anse som skälig ersättning med beaktade av alla föreliggande omständigheter.

Allmän bakgrund

Som tidigare anförts i ärendet menar uppfinnarna att de har rätt till ersättning för tre uppfinningar som televerket som arbetsgivare förvärvade åren 1978 – 1980 av dem, vilka uppfinningar i de tre utlåtandena av nämnden kommit att kollektivt benämnas «uppfinningen». Enligt nämndens senaste utlåtande har uppfinnarna rätt till ersättning under den tid som arbetsgivaren utnyttjat uppfinningen fram till dess att patentet («Patent 79») genom lagakraftvunnen dom räknat från den dag då Högsta domstolen meddelade beslut att ej bevilja prövningstillstånd den 4 november 1991. Det rör sig således om tiden 1978 - 1991 (13 år).

Uppfinningen kan sammanfattningsvis benämnas «hänvisningsdator» och den tekniska funktionen finns något närmare beskriven i nämndens beslut år 1986.

För att belysa den betydelse som uppfinningen haft för televerket och dess kunder bifogas berörda delar av två artiklar ur televerkets tekniska tidskrift TELE 1985 nr 1. Artiklarna är rubricerade «A335 – en digital programminnesstyrd abonnentväxel» och «Från Sesam till Present». Ur den första artikeln bifogas den inledande s. 13 samt den i sammanhanget intressanta s. 21 med rubriken «Hänvisningsdator till A335». Från den andra artikeln bifogas s. 32 – 34 där man under huvudrubriken «En återblick» finner information under rubrikerna «Målen» samt «Hur gick det?». De båda artiklarna har författats av produktansvariga för respektive produkt in televerket.

Även en artikel ur televerkets kundtidning Telejournalen, september 1986 rubricerad «Folksams nya växel», bifogas då den innehåll information om hänvisningsdatorn som lämnas av en kund till televerket. I artikeln intervjuas Claes Skånstad, teleansvarig på Folksam. Intervjun gjordes i samband med att företaget bytte sin gamla elektromekaniska växel A344 med ansluten hänvisningsdator till en ny A335-växel som vid idrifttagningen saknade denna möjlighet. Skånstad ger i artikeln uttryck för de besvärligheter som uppkom genom avsaknaden av hänvisningsdatorn i samband med växelbytet samtidigt som han betonade att hänvisningsdatorn varit ovärderlig och att den fungerat bra. Folksam har i dag år 2010 kvar sin A335-växel med ansluten hänvisningsdator och uttrycker samma entusiasm för funktionen som för mer än 30 år sedan då det första fältprovet genomfördes i deras A344-växel.

Hänvisningsdatorn kom att marknadsföras och idriftsättas från första delen av år 1980. Och såvitt uppfinnarna känner till idriftsattes växlar, vilka kunde utrustas med hänvisningsdatorer åtminstone fram till år 2007, det år då Ericsson sålde av sin abonnentväxelverksamhet. Sammanfattningsvis gäller dock att huvuddelen av försäljning av detta slag av telefonväxlar i huvudsak torde ha skett under tiden 1980 - 1993 då de aktuella växeltyperna 1 juli 1993 hade en marknadsandel på c:a 97 procent. Endast 3 procent återstod då av det tidigare elektromekaniska växelbeståndet Det betyder att praktiskt taget all ekonomisk vinst och teknisk nytta för televerket är hänförlig till denna tid, vilken i stort

sammanfaller med den tid då patentet var gällande. Den tekniska nyttan och kundernas rationaliseringsvinster har dock bestått under hela den tid dessa växlar varit i drift. Den tid under vilken televerket tillgodogjort sig ekonomisk vinst sammanfaller väl med den tid som SNAU i sitt senaste beslut menat att uppfinnarna har rätt till ersättning för.

Enligt reglerna i LAU kan parterna överenskomma om att ersättning skall utgå periodiskt eller i vissa former eller, vilket torde vara det vanliga, som en engångsersättning. Om parterna inte träffar överenskommelse får det anses att arbetsgivaren äger möjlighet att själv bestämma om ersättningen skall utgå som engångsersättning eller som periodisk ersättning. I nämndens utlåtande 1986 uttalade sig nämnden om en engångsersättning. Den föreslagna ersättningen var oberoende av det faktiska ekonomiska och tekniska utfallet av nyttjandet av uppfinningen.

Förevarande prövning sker dock lång tid efter det att arbetsgivaren slutat nyttja uppfinningen och tillika lång tid efter upphörande av den tid för vilken uppfinnarna kan äga rätt till ersättning. Prövningen bör därför, även om det kommer att röra sig om en engångsersättning, så långt som möjligt kunna grundas på faktisk vetskap om det ekonomiska och tekniska utfallet för arbetsgivaren och ej behöva grundas på några mera osäkra och allmänna bedömningar av den framtida nyttan för arbetsgivaren. Denna prövning är förmodligen därför unik då den sker efter nyttjandetiden och inte som annars före eller i början av den tid då arbetsgivaren avser att nyttja en uppfinning.

Uppfinnarna utgår till en börja från att staten har god dokumentation över hur många växlar, med tillgång till uppfinningen (berörd programutgåva), som försåldes samt vid vilka tidpunkter detta skett. De utgår dessutom från att staten även kan redogöra för vilka avgifter som abonnenterna betalade för att få ansluta sina egna hänvisningsdatorer (inköpta från televerket eller annan utomstående leverantör) till de av televerket abonnerade växlarna. Detsamma gäller de vinster som televerket gjorde vid försäljning av hänvisningsdatorer samt de licenser (licensavgifter) som televerket ingick avtal om under den aktuella tiden och som avsåg uppfinningen. Uppfinnarna själva har för närvarande inte närmare kännedom om hur många växlar av aktuell typ som idriftsattes och ej heller vilka avgifter som betingades och uppbars av televerket eller vilka vinster som försäljningen av hänvisningsdatorer inbringade .

Uppfinnarna menar att det ankommer på staten att i detta ärende av egen kraft lämna den utredning som kan vara erforderlig för att nämnden på ett rimligt sätt ska kunna pröva vad som är skälig ersättning. Vidare får det anses ankomma på staten att öppet och lojalt svara på de frågor som uppfinnarna kan behöva ställa för att få klarhet i vilken omfattning som uppfinningen nyttjats av arbetsgivaren samt de frågor som har anknytning därtill. Justitiekanslern har dock tidigare förklarat för uppfinnarna att det inte föreligger någon sådan skyldighet från statens sida. Denna inställning är märklig eftersom det är arbetsgivaren som har tillgång till information i dessa frågor och enligt lag är

skyldig att utge skälig ersättning. Uppfinnarnas uppfattning i denna del får till följd att de förväntar sig att staten själv tillhandahåller en utredning som uppfinnarna får tillfälle att yttra sig över. Sådan utredning bör på ett tydligt och tillförlitligt sätt klarlägga den ekonomiska vinning som arbetsgivaren har haft av uppfinningen. Uppfinnarna har även erbjudit sig att inleda informellt samarbete med staten för att försöka få fram en gemensam utredning, men Staten har inte visat intresse för sådana kontakter.

Då uppfinnarna dock befarar att staten ej kommer att leva upp till sin skyldighet att själv utreda omständigheterna avser uppfinnarna att för egen del försöka utreda och i möjligaste mån försöka redogöra för de förhållanden som de menar har betydelse.

Uppgifter som lämnats i 1986 års ärende i SNAU

Uppfinnarna åberopar de uppgifter som de lämnade i 1986 års ärende och som intagits i beslutet och utgår från, så länge ej annat säges, att nämnden tar del av de uppgifter som intagits i beslutet. Uppfinnarna kan senare, men hänsyn till vilken inställning staten kommer att ha och vilka uppgifter staten själv lämnar, komma att åberopa även handlingar som ingivits i det första ärendet i SNAU.

De uppgifter som uppfinnarna lämnade i 1986 års beslut är i sammanfattning följande.

Uppfinningen kom att utnyttjas av arbetsgivaren genom att televerket, som vid den tiden hade en monopolliknande ställning på marknaden såvitt gäller större abonnentväxlar, erbjöd och tillhandahöll kunder s.k. hänvisningsdatorer som var en form av möjlig teknisk komplettering som kunden själv kunde välja till eller avstå från. Detta skedde vanligen genom att kunden redan i samband med beställning av en ny växel även beställde en hänvisningsdator eller alternativt att en redan levererad och idriftsatt växel senare kompletterades med sådan dator. Det vanligaste torde ha varit att hänvisningsdator beställdes och levererades i samband med nyleverans av abonnentväxel.

Det förhåller sig vidare så att hänvisningsdator endast kunde kopplas in och användes tillsammans med vissa specifika växeltyper, vilka var utrustade med ett tekniskt *gränssnitt* som möjliggjorde det. Gränssnittet var anpassat specifikt till uppfinningen. Det förhöll sig så att samtliga växlar av de angivna typerna var tekniskt anpassade för att fungera tillsammans med hänvisningsdator. En del kunder valde dock att inte anskaffa någon hänvisningsdator eller anskaffade en sådan först efter en tid. Uppfinnarna äger inte kännedom om i vilken omfattning som kunderna valde att beställa hänvisningsdatorer, men uppgifter förekommer att så stor andel som 90 procent av kunderna gjorde detta tillval. Inte heller känner uppfinnarna till vid vilka tidpunkter som kunderna beställde hänvisningsdatorer. Televerket betingade sig under en stor del av den aktuella tiden ett pris om 70 000 kr för att över huvudtaget tillåta anslutning av hänvisningsdator till en växel ansluten till verkets nät. Detta

pris benämndes av televerket för «anslutningsavgift». Televerket har självt uppgivit i nämnden att anslutningsavgiften var 70 000 kr, vilket framgår av nämndens utlåtande år 1986. Själva hänvisningsdatorn tillverkades både av televerkets egen leverantör (leverantörer) och av andra företag på marknaden. Anslutningsavgiften var en avgift som inte motsvarades av några egentliga prestationer från televerkets sida, eller kostnader, utan bör i detta sammanhang betraktas som vinst (täckningsbidrag TB2) för arbetsgivaren.

Uppfinnarna menar att avgörande parametrar för att kunna bedöma vad som är skälig ersättning till uppfinnarna är uppgift om hur många växlar av viss typ (växlar med gränssnitt enligt uppfinningen) som köptes av kunderna och hur många av dessa växlar som utrustades med hänvisningsdatorer som sålts av televerket.

Uppfinnarna menar att de växeltyper som skall medräknas är abonnentväxlarna med televerkets modellbeteckningarna A345 och A335. Det rör sig om moderna helelektroniska programminnesstyrda digitala växlar vilka i större skala lanserades i början och i mitten av 1980-talet. Den aktuella uppfinningen var så revolutionerande att televerkets styrelse i särskilt beslut i januari 1980 beslöt att forcera introduktionen av hänvisningsdatorerna för att få ut dessa på marknaden så fort som möjligt. Försäljningen av dessa under 1980- och början av 1990-talet genererade betydande ekonomiska vinster för televerket. För stunden bortses här från de tekniska fördelarna och rationaliseringarna för televerket och från fördelar för kunderna.

Uppfinnarna har funnit uppgifter i televerkets egna publikationer som talar för att det fram till medio år 1993 levererades ca. 2 800 växlar av angivna typer. Uppfinnarna känner även till att det efter detta år levererats ytterligare växlar - dock förmodligen endast ett mindre antal. De första hänvisningsdatorerna levererades under första halvåret 1980. Det är inte känt för uppfinnarna vilket antal växlar som levererades fram till den 4 november 1991 (dagen för laga-kraftvinnandet av hovrättens dom). En uppskattning är att det fram till den dagen hade levererats ca. 2500 växlar. Uppgifter från källor hos televerket indikerar att c:a 90 procent av dessa växlar blivit utrustade med gränssnittet enligt uppfinningen.

Under förutsättning att televerket under hela den aktuella tiden betingat sig och erhållit 70 000 kr i anslutningsavgift per växel - rabatter lämnades inte - så har televerkets intäkter i denna del uppgått till

$$2\,500 \times 0.9 \times 70\,000 \text{ kr} = 157{,}5 \text{ milj. kr.}$$

Då televerket inte lämnade någon motprestation för avgifterna hade inte heller televerket några kostnader. Intäkterna är således att betrakta som rena täckningsbidrag (TB2) eller vinst.

Redogörelse för vissa tekniska och marknadsmässiga förhållanden under i första hand 1980-talet

Redan under 1978 och 1979 fick televerket kännedom om uppfinningen, vilket innebär att även den tekniska kunskapen om uppfinningen blir känd för arbetsgivaren. Televerkets högsta ledning, direktionen, beslutade den 8 januari 1980 (Cf 1/1980) att verkets marknadsavdelning skulle vidtaga skyndsamma förberedelser för att leverans skulle kunna påbörjas av utrustning för datoriserad telefonpassning (uppfinningen) i början av år 1981. Beslutet avsåg införande av datoriserad hänvisningsutrustning ansluten via ett tekniskt gränssnitt och integrerad med berörda abonnentväxlars styrsystem enligt patent 79. Det var en typ av utrustning som då fältprovades i försäkringsbolaget Folksams växel vid Skanstull i Stockholm.

Kort tid efter direktionens beslut förklarade televerket (den 15 februari 1980) att arbetsgivaren förvärvade rätten till uppfinningen (med förbehåll för patenterbarhet). Ansökan om patent på uppfinningen har långt tidigare utarbetats av televerket och ingivits till patentverket (med början med det s.k. patent 78).

Vid tiden för direktionens beslut i januari 1980 fanns det enligt uppgift i telefonnätet fler än 2 500 abonnentväxlar med sammantaget 1,5 - 2,0 miljoner anknytningar. Det var dessa i drift varande växlar som då var aktuella att kunna förse med hänvisningssystem enligt patent 79. Huvuddelen av dessa växlar var elektromekaniska och konstruerade under tidigt 1960-tal. De hade erhållit beteckningarna A344 och A333. Vid nämnda tidpunkt fanns endast ett fåtal halvelektroniska växlar, vilka benämndes ASD551. De halvelektroniska växlarna var modernare än de elektromekaniska. Växlar av typen A344 fanns hos företag och myndigheter, vilka hade fler än 300 anknytningar. De största växlarna av denne typ hade 10 000 - 12 000 anknytningar. Typen A333 fanns hos mindre företag (motsvarande) och hade en maximal kapacitet på ca. 300 anknytningar.

När det i detta sammanhang talas om «företag» som är abonnenter eller möjliga abonnenter rör det sig om både företag och myndigheter och i viss omfattning även andra organisationer (intresseorganisationer, ekonomiska föreningar etc.).

Den tekniska utvecklingen kom att medföra att två helt nya typer av abonnentväxlar introducerades av televerket under början av och i mitten av 1980-talet. De introducerades för att ersätta det tidigare elektromekaniska växlarna (A344 och A333). De nya växlarna erhöll beteckningen A345 och A335.

Vid introduktionen av de två nya växeltyperna (A345 och A335) saknade dessa från början det tekniska gränssnittet för hänvisningsfunktionen (hänvisningsdatorn) i enlighet med uppfinningen (patent 79).

Växeltypen A345 var baserad på tekniken i det kanadensiska abonnentväxelsystemet med beteckningen SL-1. Rätten att marknadsföra tekniken på den

svenska marknaden förvärvades år 1976 av televerket från det kanadensiska bolaget Northern Telecom. Därefter vidareutvecklades och anpassades växeln av televerket för de svenska förhållandena. Det första fältprovet med denna typ av växel gjordes under 1978 och serieleveranser påbörjades under senare delen av 1978. Under motsvarande tid utvecklades växeltypen A335 av Ellemtel Utvecklings AB (EUA) på uppdrag av Ericsson AB och televerket. Under november 1982 inleddes de första fältproven med denna växeltyp och serieleveranser påbörjades under år 1984. Växeln A335 var uppbyggd av självstyrande enheter (moduler), benämnda LIM , varvid varje sådan enhet klarade av att betjäna ca. 200 anknytningar. Enheterna kunde kopplas samman så att växeln anpassades till kundernas olika behov. Växeln A335 kunde byggas för att klara allt mellan 100 och 10 000 abonnenter. Men under de första åren marknadsfördes dock denna typ av växel endast för storlekar upp till ca. 500 anknytningar.

Som tidigare angivits fattade televerkets direktion under år 1980 beslut om att introducera hänvisningsfunktionen enligt patent 79 i det svenska telefonnätet. Vid det fältprov som under tiden 1978 - 1979 genomfördes hos Folksam (kontorsbyggnaden på Södermalm, Stockholm) dokumenterades den tillsatsutrustning (mikrodatorkonstruktion) och de ändringar som var erforderliga för anslutning till A344-växlar. Under år 1981 kunde till en början endast hänvisningsdatorer levereras till kunder som hade A344-växlar. Några av de första systemen installerades hos Electrolux AB, Scania AB (Södertälje) och Sveriges Radio. Den s.k. hänvisningsdatorn till A344 levererades av televerket under namnet SESAM och nådde stor framgång på marknaden. Se bifogade pressklipp som visar att lasarettet i Trelleborg under hösten 1981 fick en hänvisningsdator SESAM installerad i sin växel av typ A344. Ett annat pressklipp visar att Arméns Tekniska Skola, Östersund, under år 1982 bytte ut sin äldre växel A344 till en ny växel av typ A345 och samtidigt lät installera hänvisningsdator av typ SESAM.

Således kunde televerket i ett första skede endast erbjuda hänvisningsdatorer till de företag som hade den äldre elektromekaniska växeln av typ A344 och inte till de företag som valde att anskaffa den modernare programminnesstyrda växeln av typ A345. Televerket hade dock tidigt inlett ett arbete för att utveckla en ny programedition till A345 för att med sådan ny programvara kunna erbjuda hänvisningsfunktion enligt patent 79 även till de abonnenter som hade anskaffat eller avsåg att anskaffa A345. Detta utvecklingsarbete slutfördes under år 1982 och därefter fanns denna funktion att tillgå även för kunder som hade eller som anskaffade A345-växlar.

Någon gång under 1983 beslutade televerket att inte längre erbjuda hänvisningsfunktion till abonnenter som hade A344 samt att inte heller utveckla funktionen för A333, vilket dock tidigare planerats enligt nämnda beslut av direktionen.

Patentet som benämnes «Patent 79» beviljades den 28 juli 1983. I september 1983 begärde uppfinnarna ersättning för arbetsgivarens nyttjande av uppfinningen. Televerket erbjöd i januari 1984 en ersättning om 216 000 kr. Beloppet 200 000 kr kom senare att betalas ut till uppfinnarna. Dessa förklarade sig dock ej nöjda med detta belopp. Då televerket förklarade hur verket beräknat ersättningsbeloppet angavs att uppfinningen dittills nyttjats i 35 stycken A344-växlar och 75 stycken A345-växlar samt att verket bedömde att ytterligare ett 50-tal växlar av typerna A345 och A335 skulle komma att förses med hänvisningsdatorer enligt uppfinningen. Televerket angav därvid att vinsten per system (per hänvisningsdator) uppgick till 45 000 kr samt att verket ansåg att 3 procent av denna vinst utgjorde skälig ersättning till uppfinnarna. Ersättningen skulle således uppgå till 1 350 kronor per system. Televerket hänförde sig vid beräkningen ej till några rationaliseringsvinster i den egna verksamheten och i abonnenternas verksamhet (ökad effektivitet i telenätet samt förbättrad service hos abonnenterna) och ej heller till den s.k. anslutningsavgift (se nedan) som televerket tog ut av abonnenterna.

Uppfinnarna vill uppmärksamma nämnden på att televerket vid den första prövningen i nämnden gjorde gällande att uppfinningen endast skulle komma att nyttjas i de ca. 160 växlar som den erbjudna ersättningen var grundad på. I dag menar uppfinnarna att det troligen går att dokumentera att det i stället rör sig om drygt 2 000 växlar om även de växlar medräknas där hänvisningsdatorn levererats av externa leverantörer. Uppgifter från personer som stått hänvisningsdatorprojektet nära synes klargöra att andelen hänvisningsdatorer försålda genom televerket kan uppskattas till c:a 90 procent av totala antalet hänvisningsdatorer anslutna till växlarna A345 och A335.

Uppfinnarna förklarade för televerket och i det första ärendet i SNAU att de inte fann den lämnade ersättningen skälig och att de dessutom inte ansåg att det beräkningssätt som televerket redovisat som ändamålsenligt. Uppfinnarna anförde att televerket, förutom de betydande vinster som televerket erhållit vid försäljningen av hänvisningsdatorerna (vinster och anslutningsavgifter) och genom att ta ut anslutningsavgifter, gjort ytterligare vinster genom att uppfinningen ledde till effektivare nyttjande av telefonnätet samt högst betydande rationaliseringsvinster hos företagen som använde sig av hänvisningsdatorer. I skriften 1984-04-04 i det första ärendet i SNAU anförde uppfinnarna att de effektiviseringar som användandet av uppfinningen innebar både för televerket, abonnenterna och samhället i övrigt var betydande.

Uppfinnarna har funnit att det i telefonnätet den 30 juni 1993 fanns 981 abonnenter som hade A345-växlar och 1 834 abonnenter som hade A335-växlar. Således 2 815 växlar som samtliga var möjliga att utrusta med hänvisningsdator. De var således försedda med gränssnittet enligt uppfinningen. Det föreligger vidare uppgifter om att ca. 90 procent av dessa växlar då var utrustade med hänvisningsdatorer. Uppfinnarna känner inte till när växlarna idriftsattes eller när de utrustades med hänvisningsdatorer. Vid nu angiven tid var antalet äldre växlar av de elektromekaniska typerna endast 103 st. (3 st. A344 och 100

st. A 333). Det finns uppgift om att detta antal (103) utgjorde 3 procent av alla då i drift varande abonnentväxlar. Detta kan även uttryckas som så att under en tioårsperiod hade antalet moderna programminnesstyrda digitala växlar kommit att täcka 97 procent av marknaden. Denna uppgift indikerar att det totala antalet abonnentväxlar kan ha varit just 2 815 + 103 = 2 918 st eller i vart fall i närheten av detta antal.

Under slutet av år 1984 tecknade televerket ett samarbetsavtal med Teleplan/ Preseco avseende försäljning av detta bolags hänvisningsdator PRESENT till abonnenter med växlar av typerna A345 och A335. Till följd av detta avtal upphörde leveranserna av den tidigare marknadsförda hänvisningsdatorn med beteckningen SESAM. Denna hade tillverkats av FRIKAB AB och levererats till ca. 150 abonnenter. Televerkets provision enligt nämnda samarbetsavtal med Preseco var 20 procent av försäljningspriset på det «stora» PRESENT-systemet och 25 procent av priset på de «små» PRESENT-systemen. Försäljningspriserna varierade bl.a. med hänsyn till systemens individuella storlek, men låg uppskattningsvis på 400 000 - 650 000 för de «stora» systemen och 250 000 - 300 000 för det «små» systemen. Uppfinnarna har inte närmare kännedom om vilka ersättningar som televerket erhållit till följd av samarbetsavtalet med Preseco. Deras uppfattningen är dock att det måste röra sig om stora belopp.

Anslutningsavgifter

Under den aktuella tiden tog televerket även ut en s.k. anslutningsavgift (engångsavgift) av kunderna och denna uppgick troligen till c:a 70 000 kr per hänvisningsdator (system). Uppgiften 70 000 är hämtad från SNAU:s utlåtande år 1986. Det var således en avgift som kunden var tvungen att betalat för att få möjlighet att ansluta en hänvisningsdator till sin företagsväxel och utgjorde inte alls någon del av priset för hänvisningsdatorn (funktionen). Denna avgift motsvarade inte någon annan motprestation av televerket än att utvecklad programvara tillhandahölls för att hänvisningsfunktionen skulle erhållas. Televerket har visserligen haft viss kostnad för utvecklingen av den anpassade programvaran, men denna kostnad har varit låg i sammanhanget.

Tekniska och ekonomiska vinster i televerkets telefonnät under 1980-talet.

Den omfattande användningen av abonnentväxlar med hänvisningsdatorer innebar stora fördelar för abonnenterna. Innehavarna av själva anknytningarna kunde enkelt från sin telefon med knappsatsen ange frånvaro, tid för återkomst etc. Växelpersonalen kunde snabbare och därmed effektivare besvara inkommande anrop och de besked som kunde lämnas medförde färre anrop totalt. Detta innebar således även en lägre belastning på nätet än vad annars skulle ha varit fallet. Under den aktuella tiden expanderade telefontrafiken kraftigt och användningen av uppfinningen i abonnentväxlar medförde att behovet av utbyggnad av nätet minskade något. I vilken omfattning som växlar ut-

rustade med hänvisningsdatorer bidrog till detta har kunnat beräknas eller i varje fall uppskattas av televerket. Uppfinnarna gör gällande att vinsterna i nätet har varit betydande.

Televerket vitsordade att de tekniska rationaliseringarna, som blev en följd av användningen av uppfinningen, visserligen medförde att nätet inte behövde byggas ut så snabbt som eljest, men att rationaliseringarna även medförde lägre trafikvolym och därmed lägre antal samtalsmarkeringar och lägre intäkter för televerket. Televerket hade vid den aktuella tiden en monopolställning eller snarliknande ställning på marknaden. Priset på samtalsmarkeringarna synes ha bestämts av statsmakterna - i sista hand av regeringen och riksdagen - under hänsynstagande till främst samhällsnyttan av goda telekommunikationer till låga priser. Televerket var enligt uppgift inte ett affärsdrivande verk som var ålagt att vinstmaximera sin verksamhet (se vad som anfördes i riksdagsmotion 1992/93:T96).

Det ekonomiska värdet av näteffektivseringar är svårare att beräkna än vinsten för arbetsgivaren av anslutningsavgifter och försäljningsvinster. Uppfinnarna menar dock att de varit betydande och i varje fall går att uppskatta. Troligen kan ledning i bedömningen hämtas från den omnämnda utredningen som utfördes av televerket.

Uppfinnarnas rätt till ersättning.

Uppfinnarna menar att beräkningen av ersättningen bör utgå från en bedömning av vilken ersättning som de kunnat erhålla vid upplåtelse av licensrätt till uppfinningen genom en fri överenskommelse med arbetsgivaren om de uppträtt som fria aktörer på en fri marknad. Det finns inte någon grund för uppfattningen att en arbetsgivare inte skulle vara skyldig enligt LAU att betala ersättning i samma nivå som om denne ingick ett vanligt kommersiellt licensavtal och ej utnyttjade sin rätt att utverka en tvångslicens. Uppfinnarna menar även att utvecklingen har gått mot att ersättningar enligt LAU allt mer har kommit att ligga i paritet med de belopp som avtalas genom vanliga kommersiella licensavtal.

Sammanfattning

Enligt uppfinnarnas mening har televerket haft nytta av uppfinningen på följande sätt:

1. Erhållit en ekonomisk vinst vid försäljning av hänvisningsdatorer på c:a 75 000 kr/dator (0.25 x 300 000). Antalet sålda hänvisningsdatorer uppskattas till 2 500 x 0,9 x 0,9 = 2025. Total vinst på sålda hänvisningsdatorer: 75 000 x 2025 = 151 875 000 kr

2. Erhållit en ekonomisk vinst i form av uttag av s.k. anslutningsavgift från växelkunden som uppgick till c:a 70 000 kr per ansluten hänvisningsdator. Antalet anslutna hänvisningsdatorer uppskattas till 2 500 x 0.9 = 2 250. Total vinst på erhållna anslutningsavgifter: 2 250 x 70 000 = 157 500 000 kr

3. Undvikit kostnader som annars skulle ha uppkommit för televerket (investeringskostnader och drift- och underhållskostnader) genom att befintligt telenät kunde nyttjas effektivare (näteffektivitet). Se uppfinnarnas inlaga till SNAU den 4 april 1984.

4. Uppkomna rationaliseringar och effektiviseringar för abonnenterna och deras kunder (motsvarande). Se uppfinnarnas inlaga till SNAU den 4 april 1984.

5. Allmänna rationaliseringar i samhället i stort genom ökad effektivitet (service och snabbhet) hos ett stort antal växlar hos företag och myndigheter

Hänsynstagande till den tid som gått

Uppfinnarna menar att ersättningen bör bestämmas till ett belopp som uppgår till det värde som i dag motsvarar det belopp som rätteligen skulle ha utgivits av televerket redan i juli 1983 (när patentet beviljades). Hänsyn bör därvid tagas till den avkastning som ett sådant belopp kan beräknas ha kunnat ge under tiden från juli 1983 till tiden då nämnden uttalar sig i frågan.

Fortsatt handläggning

Uppfinnarna förväntar sig att Staten i samband med yttrande över denna skrift lämnar en redogörelse över det antal växlar som utrustats med uppfinningen samt vilka anslutningsavgifter och licensavgifter som televerket uppburit under den aktuella tiden. Staten bör även klargöra vilken samlad ekonomisk nytta och annan nytta som arbetsgivaren haft av uppfinningen. Därjämte önskar uppfinnarna få del av den interna utredning om näteffektivisering som televerket har gjort (se ovan).

Stockholm den 22 januari 2010

Thorulf Arwidson

Skrift från statens ombud till uppfinnarnas ombud den 28 januari 2010

Advokat Thorulf Arwidson
Box 24049
104 50 Stockholm

Stockholm den 28 januari 2010

Med anledning av brev av den 10 och 24 november 2009 till Justitiekanslern och av den 26 november 2009 till TeliaSonera AB, får jag framföra följande.

Till en början vill jag anmärka att SNAU inte, vare sig i 2007 års eller i 2009 års utlåtande, uttalat att skyldighet föreligger för staten genom televerket respektive staten genom Justitiekanslern, att utge ersättning till Paulsson m.fl. Vad nämnden uttalat sig om är huruvida Paulsson m. fl. skall anses ha rätt till ersättning enligt 6 § LAU, trots arbetsgivarens invändningar.

Utlåtandena avser således enbart betydelsen av att patent 79 ogiltigförklarats respektive att arbetsgivaren gjort visst förbehåll vid förvärvet av rätten att utnyttja lösningen enligt patent 79. Det senaste utlåtandet kan heller inte tolkas så att Paulsson m. fl. har «rätt till ersättningen utöver den ersättning som tidigare utgivits», vilket felaktigt förmodas i brevet av den 10 november 2009. Skall man dra några slutsatser av utlåtandet innebär det tvärtom att den ersättning som nämnden i 1986 års utlåtande ansåg skälig - tre miljoner kr - beloppsmässigt skall reduceras eftersom nämnden då presumerade att patenten var giltiga, d.v.s. hade en skyddstid av 20 år, medan patent 79 i realiteten upphörde 1991, alltså efter 11 år.

Det ankommer på Paulsson m. fl. att i vanlig ordning ange sina anspråk, i den mån de har några utöver den ersättning som tidigare utbetalats, samt grunderna härför. När så skett kommer staten att ta ställning till detta.

Med anledning av Paulsson m.fl. tal om «skyldighet att utge ersättning» vill staten erinra om att nämndens utlåtanden endast utgör rådgivande yttran-

den. Det står därför staten fritt att acceptera nämndens utlåtande eller att inte acceptera det. Innan Paulsson m.fl. har angett sin ståndpunkt såsom sägs i föregående stycke kommer staten inte att uttala någon uppfattning.

Paulsson m.fl. har begärt uppgifter i olika avseenden från TeliaSonera samt biträde med utredning. Jag vill därför klargöra att TeliaSonera såvitt är känt inte innehar några handlingar eller uppgifter avseende omständigheter som efterfrågats. Allt skriftligt material finns hos Riksarkivet och är lika tillgängliga för Paulsson m.fl. som för någon annan. Det finns heller inte någon särskild skyldighet för staten - vilket tidigare påpekats - att företa någon utredning.

Med vänliga hälsningar

Ulf Dahlgren

Skrift från uppfinnarnas ombud till statens ombud den 10 februari 2010

Justitiekanslern
Advokaten Ulf Dahlgren
Advokatfirman Lindahl KB

Dnr. 08272-2008 Kurt Paulsson med flera ./. Staten gm Justitiekanslern ang. ersättning enligt lagen (1949:345) om arbetstagares uppfinningar.

I anledning av Justitiekanslerns skrift av den 28 januari 2010 finner jag skäl att som ombud för uppfinnarna anföra följande.

Uppfinnarna är väl medvetna om att utlåtanden av Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU) endast är av rekommenderande karaktär. Nämndens utlåtanden år 2007 och 2009 innebär att de invändningar som arbetsgivaren framställt avseende uppfinningens patenterbarhet förklarats sakna betydelse. Då arbetsgivaren inte gjort andra invändningar följer därav att skyldighet föreligger att utge ersättning. Enligt 6 § LAU har uppfinnarna rätt till ersättning under vissa förutsättningar. Det är dessa förutsättningar som SNAU uttalat sig om. I det fall som uppfinnarna har rätt till ersättning föreligger självklart en skyldighet för arbetsgivaren att utge ersättning. Att frågor om ersättningens storlek skall utredas och skyldigheten effektueras ex officio av staten är uppenbart då det rör sig om tvingande lagstiftning. Det rör sig ej här om utomobligatoriskt skadestånd eller annat skadestånd utan om en ersättningsrätt som direkt framgår av lagstadgande.

I min tidigare skrift har jag efterfrågat besked om staten nu vill bekräfta att den påstådda rätten till ersättning föreligger. Efter tre prövningar i SNAU där lagens tillämpning prövats och snart 30 års väntan är det inte en orimlig begäran från uppfinnarnas sida. Uppfinnarna själva anser sig kunna dra flera slutsatser av de tre utlåtandena av nämnden och förutsätter att även staten drar vissa slutsatser. Möjligen kan det vara av värde att konstatera att det är en avgörande skillnad i de bedömningar som nämnden gör i frågor om innehållet i gällande rätt och bedömningar om vad som är skälig ersättning. De senare

är skälighetsbedömningar utifrån uppgifter som lämnats om bland annat det ekonomiska utbytet för arbetsgivaren.

De övriga frågor som jag tidigare ställde avsåg (här i sammandragen form) hur många av de angivna typerna av växlar som fanns den 1 januari 1992 och hur många av dessa som var utrustade med hänvisningsdatorer samt hur många av dessa datorer som levererats av televerket. Vid sammanträffanden med personer som tidigare varit anställda i ledande ställning i såväl i televerket som i TeliaSonera AB har dessa till Kurt Paulsson och till mig lämnat utförliga uppgifter om antal växlar etc. De har även entydigt förklarat att televerket och därefter TeliaSonera AB har mycket god dokumentation av dessa tekniska förhållanden. Jag finner det därför märkligt att Justitiekanslern uppger att TeliaSonera AB «såvitt känt inte innehar några handlingar eller uppgifter avseende omständigheter som efterfrågats». Denna uppgift kan inte vara korrekt. Det torde dessutom vara så att det är enkelt för TeliaSonera AB att lämna sådana uppgifter. Därjämte torde det förhålla sig så att bolaget enligt avtalet med staten är skyldigt att vara behjälplig med sådana uppgifter i det fall som staten efterfråga dessa.

Justitiekanslern har anfört att det ankommer på uppfinnarna att «i vanlig ordning ange sina anspråk» samt «grunderna härför». Uppfinnarna kan inte förstå vad som ligger bakom denna uppfattning från statens sida. Hela frågan rör sig – sedan snart 30 år – om den ersättning som arbetstagare har rätt till enligt 1949 års lag. Enligt lagstadgandet har dessa rätt till «skälig ersättning». Vad som är skälig ersättning är i huvudsak betingat av vilken nytta som arbetsgivaren kan förväntas få eller, vilket är det som nu är aktuellt, haft av sitt utnyttjande av uppfinningen. LAU 6 § anger som bekant …«särskild hänsyn tagas till uppfinningens värde och omfattningen av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit…». Det ligger i sakens natur att det i första hand är arbetsgivaren som kan överblicka och lämna upplysningar (utredning) om i vilken omfattning och på vilket sätt denne använt sig av uppfinningen samt det ekonomiska värdet av detta. TeliaSonera AB har dokumentation avseende de efterfrågade förhållandena och har dessutom personal anställda som mycket väl känner till dessa förhållanden. Det är oklart vad Justitiekanslern menar med «i vanlig ordning» i detta sammanhang. Enligt uppfinnarna finns det inte någon sådan «vanlig ordning» annat än när anspråk grundar sig på skadeståndsskyldighet eller liknande förhållanden. I sådana fall, vilka är frekventa hos Justitiekanslern, ankommer det förvisso på skadelidande att tillhandahålla utredning och framställa yrkande. Det motsatta förhållandet gäller vid tillämpningen av 1949 års lag. Det är arbetsgivaren som har den primära kännedomen om hur uppfinningen har nyttjats och utifrån detta kan denne även bilda sig en uppfattning om hur stor den ekonomiska nyttan har varit. Det är således arbetsgivaren som först bör ange vad som är att anse som skälig ersättning utifrån den nytta och ekonomisk vinning som uppkommit genom nyttjande av uppfinningen. Uppfinnarna har därefter att ta ställning till om den ersättning som bjuds enligt deras egen uppfattning är att anse som skälig. Uppfinnarna kan inte underlåta att erinra om att arbetsgivaren redan

innan prövningen i SNAU inleddes 1984, i samband med att denne förklarade att ersättningen borde bestämmas till 216 000 kr, själv angav antalet enheter (av televerket uppskattat antal växlar som skulle komma att utrustas med uppfinningen) samt den beräknade vinsten per enhet utan att uppfinnarna alls yrkat ersättning med visst belopp. (Det belopp som utbetalades uppgick dock till 200 000 kr). Uppfinnarna tillfrågades inte heller om sin uppfattning i frågan. I mina kontakter med tidigare chefstjänstemän inom televerket har jag inhämtat att det var på detta sätt som ersättningsfrågorna genomgående handlades.

Uppfinnarna kan inte förstå vad staten avser när «grunderna» för anspråket efterfrågas. I varje fall den rättsliga grunden måste ju rimligen vara klar för staten efter snart 30 år. Den rättsliga grunden är förstås att arbetsgivaren förvärvat rätt till «uppfinningen» och att uppfinnarna enligt 1949 års lag har rätt till ersättning. En rättslig grund kan knappast uttryckas klarare än så. De omständigheter som uppfinnarna stöder sitt ersättningsanspråk på innefattar som centrala moment de uppgifter som uppfinnarna ställt frågor om till staten och TeliaSonera AB. Varken staten eller bolaget har dock velat svara på frågorna. Som numera är bekant har uppfinnarna i ny skrift i ärendet i SNAU själva anfört uppgifter rörande antal växlar etc., vilka utgör väsentliga omständigheter för att kunna bedöma vad som i dag är skälig ersättning till uppfinnarna. Nämnden har naturligtvis en förväntan att staten i sak yttrar sig över de uppgifter som uppfinnarna lämnat i sin skrift.

Staten har omtalat att den inte kommer att uttala någon uppfattning om vad som är skälig ersättning så länge som uppfinnarna inte angivit den rättsliga grunden och vilket belopp de anser vara skälig ersättning. Även detta är ett märkligt uttalade eftersom staten väl känner den rättsliga grunden och även känner till att uppfinnarna kräver ersättning utöver tidigare erhållna 200 000 kr. I den mån som det kan vara till någon vägledning för staten kan jag dock nu ange att ersättningen bör uppgå till ett väsentligt högre belopp än tidigare av SNAU rekommenderade 3 milj. kr. och detta även om beloppet från 1986 skulle räknas upp med index eller justeras med hänsyn till avkastningsvärdet på ett belopp som skulle ha utgivits det angivna året. Det främsta skälet till att uppfinnarna nu påfordrar ett väsentligt högre belopp är att det visat sig att uppfinningen nyttjats i betydligt större omfattning än vad arbetsgivaren angav i prövningen som ledde till 1986 års beslut. Nämnden måste då ha utgått från att uppfinningen skulle komma att nyttjas i ca. 160 växlar (enligt vad televerket uppgav i samband med att uppfinnarna erbjöds ovan angivna belopp), men att det numera har konstaterats att den med stor sannolikhet nyttjats i mer än femton gånger så många växlar.

Vidare noterar jag att Justitiekanslern hänvisar uppfinnarna till att försöka inhämta uppgifter från arkivhandlingar i Riksarkivet. Vid tidigare kontakter med Riksarkivet har jag erhållit upplysning om att betydande delar av arkivet har lämnats över till (kvarblivit hos) TeliaSonera AB. Jag har hos Riksarkivet efterfrågat arkivplan över de handlingar som finns hos TeliaSonera AB och jag

kommer att ställa frågor om arkivhandlingar direkt till bolaget. Vidare torde det var känt att televerkets arkiv i Riksarkivet omfattar flera hundra meter arkivhandlingar och är svåra att söka i för den som inte har god överblick över diarieförteckningar och arkivplaner. Beskedet från Justitiekanslern kan jag inte uppfatta på annat sätt än att det inte föreligger någon vilja att klargöra vilka handlingar som kan vara av intresse för uppfinnarna. Dessutom synes uppgiften att «Allt skriftligt material finns hos Riksarkivet» vara direkt felaktig.

Då Justitiekanslern i sin skrift av den 28 januari 2010 synes uttala sig även för TeliaSonera AB förutsätter jag, om annat inte meddelas, att Justitiekanslerns ombud även företräder bolaget.

Stockholm den 10 februari 2010

Thorulf Arwidson

Uppfinnarnas skrift till nämnden den 4 mars 2011

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU)

Ärende dnr. 1-2008; Kurt Paulsson m.fl. ./. Staten genom Justitiekanslern

Sökandena har tidigare erhållit anstånd för utveckling av sin talan.

Som sökandena tidigare påpekat för nämnden har sökandena svårigheter att utreda de omständigheter de önskar åberopa i ärendet. Eftersom staten valt att inte vitsorda något alls och ej heller lämnar egna uppgifter, tvingas uppfinnarna att försöka få fram uppgifter från arkivhandlingar och kontakter med personer som arbetat inom televerket.

Sökandena har utformat sin talan så, sedan den rättsliga frågan rörande förbehållets betydelse besvarats av nämnden, att frågan gäller vilken nytta som televerket hade av uppfinningen under den i ärendet aktuella tiden. Sökandena har tidigare anfört att de, till följd av de omplacerades inom televerket när tvisten uppkom och därmed hindrades till insyn i nyttjande av uppfinningen, saknar tillgång till den dokumentation som då fanns hos televerket. Mycket omfattande efterforskningar i televerkets arkiv i riksarkivet har företagits och vissa handlingar har återfunnits. Utredning har företagits inom riksarkivet för att utröna om TeliaSonera AB, som ingick avtal med riksarkivet då bolaget omhändertog (behöll) en del av televerkets arkiv. Det har för riksarkivet inte gått att klarlägga om alla statliga handlingar återställts till riksarkivet. Exempelvis har sökandena efterfrågat kopior av viktiga kommersiella avtal som var i kraft den 1 juli 1993 när bolaget övertog verksamheten. Det rör sig om ett betydande antal avtal (original), vilka enligt personal som då var anställda i televerket förvarades sammanhållet och centralt inom verket. Det är uppenbart att denna avtalssamling överlämnats till bolaget och för uppfinnarna är det likaså klart att dessa avtal därefter aldrig överlämnats till riksarkivet. Om så skett borde de nämligen kunna återfinnas i arkivet.

Eftersökningen av arkivhandlingar har tagit lång tid. Flera personer är involverade. Därjämte har uppfinnarna genom mig kontaktat ett flertal personer som vid den aktuella tiden var verksamma inom televerket. Dessa har kunnat

lämna information av betydelse. Det har visat sig att några av dessa även har kontaktats av Justitiekanslerns ombud och till denne lämnat sådana uppgifter att staten måste ha fått god insikt i förhållandena under 1980-talet. Sådan information ingår rimligen i den utredning som staten själv företar rörande omfattningen av nyttjandet av uppfinningen. Staten har emellertid valt att inte lämna någon som helst information till uppfinnarna och inte heller klargjort sin inställning till de uppgifter som lämnats av sökandena. Staten lever som myndighet inte upp till sitt utredningsansvar. Uppfinnarna är dessutom förhindrade att kontakta personer som i dag är verksamma i TeliaSonera AB, vilket gör att uppfinnarna även därigenom är begränsade i sina möjligheter att erhålla uppgifter.

Justitiekanslern har ifrågasatt om uppfinnarna har ett befogat intresse av att åter få sin fråga prövad med beaktande av att frågan om vad som är skälig ersättning prövades i beslutet 1986. Uppfinnarna gör däremot gällande att de sakomständigheter som nämnden prövade 1986 - bedömningen av det framtida nyttjande av uppfinningen - visat sig helt felaktig. Därtill kommer att det i televerkets handlingar finns uppgifter om vinster (täckningsbidrag) som inte var kända för sökandena och nämnden år 1986. Vid studie av handlingarna i ärendet från 1984 framgår att televerket då inte upplyste uppfinnarna och nämnden om att televerket redan hösten 1984 ingått avtal med PRESECO Informationssystem AB samt att televerket hade indirekta ägarintressen i bolaget. Detta bolag kom under 1980- och 1990-talen att leverera alla de hänvisningsdatorer (PRESENT) som televerket sålde. Bolaget ingick ett liknande avtal med TeliaSonera AB och levererade från medio 1993 de hänvisningsdatorer som det senare bolaget sålde. PRESECO hade förhållandevis stor verksamhet och hade en tid 50 – 60 anställda. Detta förhållande blev inte SNAU upplyst om under handläggningen av 1984 års ärende. Sökanden arbetar för närvarande med att få fram ytterligare uppgifter kring televerkets försäljning av hänvisningsdatorer tiden 1984 -1993.

Sökanden får anhålla om ytterligare anstånd till och med den 29 april 20011.

Stockholm den 4 mars 2011

Thorulf Arwidson

Uppfinnarnas skrift till nämnden den 9 juni 2011

Statens Nämnd för Arbetstagares uppfinningar (SNAU)

Ärende 12008 Kurt Paulsson m.fl. ./. Staten genom Justitiekanslern

Efter det muntliga förberedelsesammanträdet finner sökandena det lämpligt att sammanfatta sin talan samt att ange yrkandet och grunderna för detta. Då staten ännu inte lämnat egna uppgifter i de avseenden som har betydelse för bedömningen av vad som är skälig ersättning förbehåller sig sökandena möjligheten att senare justera sitt yrkande med hänsyn till de uppgifter som staten kan komma att lämna i ärendet.

För överskådlighetens skull väljer sökandena att presentera grunderna för sitt yrkande som en jämförelse med den uppställning avseende antal och belopp etc. som televerket självt presenterade i ärendet SNAU1. Detta tydliggör skillnaden mellan parternas ståndpunkter såtillvida att däri anges vad televerket uppgav år 1985 och vad sökandena uppger i dag. Liksom i SNAU-1 kommer sökandena även att grunda sitt yrkande på det förhållandet att televerket även gjorde en ekonomisk vinst vid försäljningen av själva växlarna (ej endast hänvisningsdatorerna), vilken uppkom till följd av att de växlar som tekniskt kunde utrustas med hänvisningsdatorer hade ett betydande mervärde på marknaden och vissa kunder valde att byta växel av detta skäl. Därjämte erhöll televerket en vinst genom de anslutningsavgifter som togs ut av kunder som köpte hänvisningsdatorer från andra leverantörer samt genom de serviceavgifter som erhölls från kunder sedan dessa köpt växlar. Vidare vidhåller uppfinnarna som grund för sitt yrkande även att rationaliseringar i telenätet gav televerket ekonomiska och andra vinster. Dessa nu angivna tillkommande grunderna för beräkningen av den skäliga ersättning återfinns inte i televerkets egen uppställning från år 1985, men anfördes av sökandena redan 1986.

Dessa är således följande

— Vinst genom ökad försäljning av växlar
— Ytterligare anslutningsavgifter till följd av hänvisningsdatorer försålda av andra aktörer på marknaden

— Kostnadsminskningar genom effektivisering av telenätet
— Serviceavgifter

Skillnaderna mellan prövningstillfället 1986 och i dag

Sökandena yrkade 1986 att nämnden skulle uttala sig om att ett fast belopp jämt en viss royalty skulle betalas av arbetsgivaren. Skälet härtill var att sökandena var av uppfattningen att varken dessa eller arbetsgivaren eller nämnden kunde göra någon närmare bedömning av de ekonomiska vinster och tekniska fördelar som televerket skulle komma att få genom nyttjandet av uppfinningen. Däremot påstod uppfinnarna redan då att uppfinningens värde då var betydligt större än vad televerket ville vitsorda. Som framgår av nämndens beslut 1986 fann även nämnden att det var svårt att göra någon sådan bedömning och att det var lämpligast att uttala sig endast om ett engångsbelopp. Sökandena menar att i det fall som arbetsgivaren ingått avtal om royalty, eller alternativt att nämnden uttalat sig om royalty och arbetsgivaren därefter lojalt följt rekommendationen, hade de fått en ekonomisk ersättning som vida överstiger det belopp som nämnden rekommenderade i sitt beslut. Detta skulle även vara förhållandet om arbetsgivaren ingått royaltyavtal som endast byggde på de bedömningar som televerket då självt presenterade för nämnden rörande antal enheter och vinstnivåer. Televerket självt insåg dock redan då att den bedömning som televerket presenterade för nämnden inte var korrekt utifrån den kännedom som televerket självt då hade om den tekniska utvecklingen och marknadens förutsättningar. Detta kan nu visas av sökandena i efterhand.

Sökandena framhåller således att det i efterhand har framkommit att televerket redan vid förvärvstidpunkten, och sedan även under den tid frågan prövades i nämnden, hade en helt annan bedömning av uppfinningens värde än vad televerket medvetet valde att redovisa inför nämnden. Televerket hade andra bevekelsegrunder för sitt ställningstagande i frågan om vad som var skälig ersättning än en ambition att lojalt försöka följa stadgandet i 1949 års lag. Televerket fann att den ersättningsnivå som borde tillämpas vida översteg vad som var vanligt för uppfinningar inom myndighetens verksamhetsområde och menade bland annat på grund av detta förhållande att ersättningen skulle vara lägre än vad som stadgas i lag.

Kort historik

Det kan finnas anledning att lämna en kort historik.

Den 8 januari 1980 beslutade televerkets direktion i ett särskilt beslut att åtgärder omgående skulle vidtagas så att datorbaserad hänvisningsutrustning integrerad med televerkets alla abonnentväxlar med mer än 100 anknytningar, i enlighet med patent 79 och ansökan 78, skulle kunna börja introduceras i televerkets nät redan under år 1981. Beslutet innefattade såväl de äldre elektro-

mekaniska växlarna som de två stora moderna elektroniska, programminnesstyrda och digitala växlar som introduceras på marknaden under första hälften av 1980-talet med beteckningarna A345 och A335 (A335 benämndes även MD110, senare benämnd MX1 och under utvecklingsskedet även benämnd HY). Redan år 1983 fattades emellertid ett nytt beslut om att hänvisningsfunktionen enbart skulle erbjudas de kunder som köpte de två elektroniska växlarna A345 och A335, vilket beslut hade till syfte att öka försäljningen av de modernare växlarna genom att «tvinga» de kunder som önskade få hänvisningsfunktion att köpa de nya växlarna. Totala antalet berörda växlar var vid tidpunkten för direktionens första beslut c:a 2 800 växlar av det mekaniska utförandet. Denna åtgärd och den bedömning som låg bakom dessa beslut redovisades inte av televerket under prövningen 1986 och utgjorde således inte underlag för nämndens bedömning. De två besluten av televerket utvisar dock klart vilken betydelse som televerkets ledning tillmätte uppfinningen och de ekonomiska och tekniska fördelar nyttjandet av den skulle innebära för televerket.

Praktiskt tagit omedelbart efter (den 15 januari 1980) det första direktionsbeslutet förvärvade televerket rätten till uppfinningen enligt patent 79. Förväntningarna hos televerket på hänvisningsdatorn var därvid mycket stora. I de diskussioner som kort därefter förevar mellan uppfinnarna och den tekniske direktören och chefen för avdelningen för grundteknik, Kurt Katzeff, framgick även detta klart. I ett brev till Kurt Paulsson daterat den 30 juli 1980 uttryckte Katzeff sin stora uppskattning av uppfinningen. Brevet bifogas och åberopas (bil.1). Katzeff hade ett avgörande inflytande över förverkligandet av direktionens beslut och var den som senare agerade för att ersättningen till uppfinnarna skulle hållas lågt. Katzeffs tjänsteställning inom televerket innebar att det var han som var ansvarig för framtagandet och introduktionen av ny teknik.

Fältprovverksamheten påbörjades i Folksams växel vid Skanstull, Stockholm, år 1979. Informationen om den helt nya hänvisningsfunktionen i växeln fick snabbt spridning bland televerkets största kunder. Att anknytningshavaren själv genom knapptryckningar på sin telefon kunde meddela sin frånvaro, frånvaroorsak och tid för återkomst etc. samt att alla samtal till den aktuella anknytningen därefter styrdes om till telefonisten, som vid besvarandet av samtalen erhöll informationen på en dataskärm, var närmast revolutionerande och världsunikt. Företag och myndigheter såg genast stora möjligheter till rationaliseringar i verksamheten och samtidigt därmed möjligheten att kunna ge en ökad service till de påringande. Under de första åren på 1980-talet stod representanter för ett flertal av de större företagen och myndigheterna i kö för att få funktionen demonstrerad för sig. Detta stora intresse och dessa förevisningar finns väl dokumenterade och redovisades av sökandena redan för nämnden år 1986.

Patent meddelades på uppfinningen den 28 juli 1983 och den 28 september 1983 anhöll uppfinnarna om reglering av ersättning för den av televerket förvärvade rätten till uppfinning.

Televerket erbjöd den 12 januari 1984 uppfinnarna en ersättning med ett engångsbelopp på 216 000 kr (beräknat på 160 system och 1 350:-/ anläggning; motsvarande 3 procent av den vinst som televerket uppgav). Därefter betalade televerket ut 200 000 kr. Uppfinnarna förklarade sig ej nöjda med detta belopp. (Uppfinnarna vill särskilt uppmärksamma nämnden på att televerkets beräkning grundades på det påstådda antagandet att endast 160 system skulle försäljas).

Uppfinnarna anhöll den 4 april 1984 om SNAU:s utlåtande rörande skälig ersättning för televerkets nyttjande av uppfinningen enligt patent 79.

Televerkets juridiska avdelning meddelade uppfinnarna per telefon den 16 april 1984 att advokaten Fritz Engström, Stockholm, erhållit uppdrag att undersöka möjligheterna att ogiltigförklara patentet. Det förhållandet att arbetsgivaren inledde rättegång med yrkande om ogiltigförklaring av patentet (patent 79) var betingat av att arbetsgivaren befarade att nämnden skulle komma att uttala sig om ett betydligt högre belopp än vad denne var villig att betala för uppfinningen. Televerket hade en viss nytta av att uppfinningen var skyddad av patent, men mot bakgrund av verkets monopolställning var televerket uppenbarligen villigt att avstå från patentskyddet för att inte behöva betala ut något högre ersättningsbelopp till uppfinnarna.

Patentet kom att slutligt ogiltigförklaras den 4 november 1991 genom att Svea hovrätts dom vann laga kraft. Därefter har televerket och TeliaSonera AB (Telia AB) samt numera även staten vägrat utge ytterligare ersättning under förklaring att ersättningsskyldighet inte föreligger då patentet ogiltigförklarats samt därtill att arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningen gjordes under uttryckligt förbehåll om att uppfinningen var patenterbar. Arbetsgivaren har vidhållit sin inställning även efter nämndens rekommendationer år 2006 och 2009 och staten synes göra det alltjämt.

Televerkets angivande av sin vinst av nyttjandet av uppfinningen som den angavs i snau-1.

I avsikt att påvisa den vinst som beräknades uppkomma för televerket vid försäljning av hänvisningsdatorer för anslutning till växlarna A345 och A335 (MD110, senare benämnd MX1) presenterade televerket i en inlaga till nämnden den 13 september 1985 en tablå (bil. 2) över sin påstådda vinstberäkning. Tablån hade till syfte att i ärendet klargöra hur de olika delarna av den påstådda vinsten hade beräknats och detta även med angivande av de kostnader som uppgavs vara hänförligt till nyttjandet av uppfinningen. Tablån klargör vilket antal växlar, antal hänvisningsdatorer, priser och vinster som televerket förutsatte i den beräkning som presenterades nämnden. Med stöd av detta underlag menade televerket att uppfinningen under den av televerket beräknade nyttjandetiden skulle komma att ge en vinst för televerket motsvarande 8 Mkr. Men hänvisning till denna påstådda vinst, samt med åberopande av

betydelsen av uppfinnarnas arbetsuppgifter, hemställde televerket att nämnden skulle rekommendera en ersättning om 160 000 kr.

Sökandena menar dock att uppfinningens värde senare visat sig vara betydligt högre och även hade det högre värdet redan vid arbetsgivarens förvärv (då uppfinnarna påyrkade royaltyersättning).

År 1991, vid den tid då patentet ogiltigförklarades, fanns det c:a 2 500 växlar av de angivna typerna varav c:a 90 procent eller c:a 2 300 var försedda med hänvisningsdatorer. Av dessa hänvisningsdatorer hade c:a 90 procent eller c:a 2 100 sålts genom televerket. Uppgiften att det rörde sig om sammantaget ca. 2 500 växlar har tagits fram av sökandena och har ännu inte bekräftats av staten trots att staten torde ha god kännedom om antalet växlar samt även det antal hänvisningsdatorer som sålts av televerket. Under alla förhållanden bör TeliaSonera AB ha tillgång till exakta uppgifter om antal sålda växlar och hänvisningsdatorer.

I avsikt att underlätta förståelsen för de skillnader i vinst, som enligt uppfinnarna uppkommit för televerket, jämfört med vad televerket felaktigt uppgav som sin bedömning i ärendet SNAU-1 har sökandena nedan kompletterat televerkets tablå under rubriken «C. ERSÄTTNINGENS STORLEK» i televerkets inlaga från 1985 med de uppgifter som sökandena nu har uppgift om. Således visar den vänstra kolumnen i nedanstående uppställning de uppgifter som televerket presenterade för nämnden i ärendet SNAU-1. Den högra spalten anger de uppgifter som uppfinnarna nu anger och åberopar. Dessa hänför sig fram till tidpunkten för ogiltigförklaring av patent år 1991. Uppgifterna finns även i koncentrerad form upptagna i bil. 3.

A. Sesam-system till a345-växlar

Resultat vid försäljning (124 st)	124 st	124 st
Genomsnittligt pris/hänvisningsdator	400 000	400 000
Uppskattat täckningsbidrag per system	15 000	175 000
Resultat vid försäljning	1.9 Mkr	21.7 Mkr

Anm. Enligt uppgift från leverantören av SESAM-systemen var televerkets inköpspris 225 000 kr per system

Resultat genom uttag av anslutningsavgifter	124 st	124 st
Intäkt 62 000/anläggning	7.7 Mkr	7.7 Mkr
Produktionskostnad för hårdvara (13 000 kr/enhet enligt televerket)	1.6 Mkr	40 000
Utvecklingskostnad för programvara	3.0 Mkr	3.0 Mkr
Resultat anslutningsavgifter	3.1 Mkr	4.3 Mkr

Anm. Hårdvaran bestod av ett standard IOU-kort (elektronikkort) för kommunikation med till växeln anslutna yttre enheter. I detta fall en hänvisningsdator. Produktionskostnaden översteg inte 3 000 kr. Uppgiften 13 000 kr torde hänföra sig till kostnaden för tillsatsutrustning (HVP) som erfordrades vid modifiering av växeln A344.

B. PRESENT-system till A345-växlar

Resultat vid försäljning	100 st	600 st
Genomsnittligt pris/ hänvisningsdator (800 nr)	310 000	310 000
Televerkets provision 21%	65 100	65 100
Televerkets kostnader per hänvisningsdator	50 000	5 100
Resultat vid försäljning	1.5 Mkr	36 Mkr

Anm. Systemet ingick som en integrerad del vid försäljningen av växeln och efterfrågades normalt av kunden. Sökandena menar i dag att televerkets «provision», närmast täckningsbidrag (TBII), troligen uppgick till 35 – 40 procent. Det är oklart vad som menas med «provision».

Resultat genom uttag av anslutningsavgifter	50 st	600 st
Intäkt 62 000/ anläggning	3.1 Mkr	37.2Mkr
Produktionskostnad för hårdvara (13 000 kr/enhet enligt televerket)	0.65 Mkr	1.8 Mkr
Utvecklingskostnad för programvara	2.5 Mkr	0 kr
Resultat anslutningsavgifter	0 kr	35.4 Mkr

Anm. Rörande produktionskostnad för hårdvara se anm. under pkt. A. Utvecklingskostnaden finns redovisad under pkt. A. Någon ytterligare utvecklingskostnad har inte förekommit.

C. PRESENT-system till A335-växlar (MD110)

Resultat vid försäljning	125 st	1 400 st
Genomsnittligt pris per hänvisningsdator	250 000 kr	250 000 kr
Televerkets provision 21 %	52 500 kr	52 500 kr
Televerkets kostnader per hänvisningsdator	40 500 kr	2 500 kr
Resultat vid försäljning	1,5 Mkr	70 Mkr

Resultat genom uttag av anslutningsavgifter	125 st	1 400 st
Intäkt/anläggning	37 000 kr	62 000 kr
Produktionskostnad för hårdvara	13 000 kr	3 000 kr
Utvecklingskostnad för programvara	3 Mkr	3 Mkr
Resultat anslutningsavgifter	0 kr	79,6 Mkr

Anm. Rörande produktionskostnad för hårdvara se anm. under pkt. A. Rörande anslutningsavgiften saknas information om att denna varit annan än 62 000 kr.

D. Anslutningsavgifter till följd av försäljning av andra leverantörer än televerket

Härutöver tillkommer anslutningsavgifter för c:a 200 hänvisningsdatorer som levererats av annan leverantör än televerket (200 x 62 000 – 3 000 =) 11,8 Mkr

Anm. Televerket angav inte något om detta i sin uppställning i skriften 1985.

E. Ekonomisk vinst genom försäljning då kunderna bytte ut gamla växlar mot nya för att få tillgång till hänvisningsdatorn

Sökandena vidhåller i denna del de uppgifter som de lämnade i SNAU-1 och som framgår av nämndens beslut. Televerkets vinst vid denna försäljning uppskattas ha uppgått till 18 milj. kr.

F. Ekonomisk nytta av nätrationaliseringar

Härutöver tillkommer det kostnadsbortfall som uppkom i telenätet genom uppfinningen, vilken enligt tidigare lämnade uppgifter kan uppskattas till 87,50 kr/anknytning vid tillämpning av televerkets egen beräkningsmodell för investeringskostnader i nätet. Enligt uppgift från televerket rörde det sig om c:a 1,0 milj. anknytningar vid den aktuella tiden. Således ett kostnadsbortfall för televerket på 87,5 milj. kr. ackumulerat och hänförligt till den aktuella tiden fram till november 1991.

G. Serviceavgifter

De kunder som köpte hänvisningsdatorer från televerket tecknade även serviceavtal (underhållsavtal) och betalade för detta avtal 20 000 kr. Det finns anledning att utgå från att televerket i vart fall erhöll en vinst som uppgick till 21 procent. Sökandena bedömer att antalet hänvisningsdatorer uppgick till 1 000 st. under sex års tid. Televerkets vinst till följd av serviceavtalen uppgick därför till 1 000 st x 20 000 kr x 6 år x 0,21 = 25,2 milj. kr.

H. Total ekonomisk fördel för televerket

Det totala resultatet för televerkets försäljning etc. till kund enligt ovanstående uppställning är således enligt sökandena (21,7 + 4,3) + (36,0 + 35,4) + (70 + 79,6) + 11,8 + 18,0 + 84,5 + 25,2 = 386,5 milj. kr i 1986 års penningvärde.

Tillgängliga uppgifter om antalet växlar och «vinstmarginal»

Som framgår av uppställningen ovan föreligger helt skilda uppgifter om tidigare av televerket bedömda antalet växlar och det antal växlar som uppfinnarna påstår kom att säljas på den svenska marknaden. Sökanden vill framhålla att de upprepade gånger, både i skrifter i ärendet och vid direktkontakter med statens ombud samt tidigare även med ombud för TeliaSonera AB, efterfrågat uppgift om antalet sålda växlar och anslutningsavgifter utan att erhålla någon information alls.

Sökandena har redan tidigare i ärendet anfört att det i den historiska redogörelse som lämnades i bokverket «Svenska televerket. Från myndighet till bolag. 1966 – 1993» (Televerkets centralförvaltning 1997), s. 335, anges «Antal system anslutna till telefonnätet 30 juni 1993» och därvid att antalet växlar av typen A345/Meridian var 981 st. och av typen A335/MD110 var 1 834 st. Således sammantaget 2 815 st. Uppgifterna har sammanställts och presenterats av antingen televerket eller Telia AB. Sökandena förlitar sig på dessa uppgifter och menar att man utifrån dessa kan göra en god uppskattning av hur många växlar som var sålda under perioden fram till 1991. Sökandena uppskattar således att antalet växlar då uppgick till ca. 2 500 st. (se ovan). Sökandena har

även på annat sätt erhållit uppgift om att antalet växlar då skall ha uppgått till detta antal.

I en sammanställning daterad den 1 juli 1985 har televerket självt angivit att antalet växlar med 100 eller fler anknytningar uppgick till 2 751 st. och av dessa var 422 «elektroniska system». Vidare angavs i sammanställningen bl.a. följande.

«Den potentiella marknaden för växlar med 3 – 24 ankn och 25 – 100 ankn beräknas till 60 000 resp 15 000 växlar. %-andelen elektroniska växlar i området över 100 ankn är lågt beroende på att A335 nyligen introducerats på marknaden varför man kan räkna med en avsevärd försäljningsökning för A335.»

Sökandena vill här framhålla att televerket år 1985 självt var av uppfattningen att det skulle komma att ske «en avsevärd försäljningsökning för A335» samt var fullt på det klara över att flertalet kunder – nära nog alla – skulle komma att komplettera sina nyköpta växlar med hänvisningsdatorer. Denna välgrundade bedömning redovisades dock inte alls av televerket inför nämnden. Hade detta gjorts finns det anledning att antaga att nämnden hade kommit till en annan bedömning.

Beträffande «Ekonomiska nyckeltal avseende resultat och resurser» angavs 1985 följande avseende affärsområdet «företagsintern kommunikation» (vilket var försäljning etc. av företagsväxlar).

	1986/87	1987/88	1988/89
Intäkter	2050	2250	2470
Kostnader	1316	1380	1450
TB från affärsområdet	734	870	1020

Av detta kan man utläsa att det prognostiserade täckningsbidraget uppgick till 36, 39 och 41 procent för de tre kommande verksamhetsåren. Det kan vara så att täckningsbidraget steg under åren, men sökandena håller för sannolikt att det väl översteg 30 procent redan år 1985 då televerket inför nämnden uppgav att «provisionen» var 21 procent. För hela den aktuella perioden torde täckningsbidraget har uppgått till 35 - 40 procent. Sökandena godtager därför inte uppgiften om att täckningsbidraget endast varit 21 procent och förväntar sig att staten klargör vad den känner till om täckningsbidraget för dessa produkter under den aktuella tiden. Sökandena kan komma att revidera sitt beloppsyrkande i anledning av vad som blir känt om nivån på täckningsbidragen. För närvarande väljer dock sökandena för enkelhetens skull att göra sin beräkning utifrån vad televerket självt uppgav år 1985.

Televerket uppgav år 1985 att «provisionen» var 21 procent. Det är oklart vad som menades med detta begrepp. Sökandena menar att den ekonomiska fördel som arbetsgivaren har att beakta vid bestämmandet av den skäliga er-

sättningen närmast är det «kostnadsbortfall» eller «kostnadsminskning» som uppstår till följd av nyttjandet av uppfinningen. Vinsten står i direkt relation till kostnadsminskningen. Vinsten bör i detta sammanhang uttryckas som ökningen i täckningsbidraget. Då ligger det närmast till hands att hänföra det ekonomiska utfallet för arbetsgivaren till dennes ökning av «täckningsbidrag II» (särintäkt minus särkostnad för en produktgrupp).

Betydelsen av nätrationalisering och bortfall av samtalsmarkeringar

Det resonemang som televerkets fört i nämnden rörande betydelsen av förluster av intäkter på «förgävessamtal» - för att förringa betydelsen av de kostnadsbortfall som uppstod i telefonnätet genom uppfinningen – hade inte stöd i televerkets högsta ledning. Marknadsdirektören Ingemar Wåhlström var ledamot i televerkets direktion och hade fullständig inblick i förhållandena. Han har gjort en anteckning på en skrift som behandlade nämnda förhållande. Skriften är daterad den 2 augusti 1984 (bil. 4).

Nämnda skrift har rubriken «Begäran om utredning beträffande patent ingående i hänvisningssystemet «SESAM»». Av promemorian framgår att SESAM-funktionen ansågs av televerket ha två huvudsakliga och motsatta effekter på nätekonomin och dessa effekter angavs sammanfattningsvis i skriften sålunda.

— «En trafikminskning som i första hand beror på att vissa obesvarade anrop kopplas direkt till telefonist och därmed får kortare väntetid.
— En intäktsminskning som beror på att utan SESAM inga egentliga besked lämnas utan upprepade försök görs att nå de obemannade anknytningarna.»

I anslutning till de två citerade styckena har Wåhlström för hand antecknat:

«Det är väl säkert riktiga siffror. Men båda dessa effekter betyder ju en förbättrad service för den påringande och därmed en bättre profil för hela televäsendet»

De argument som televerket framförde i nämnden år 1986 rörande förlorade samtalsintäkter på «förgävessamtal», oberoende av synen på dessa, hade inte saklig grund. Under större delen av den aktuella tidsperiod förelåg det stora brister i telefonnätet med begränsad framkomlighet och med många klagomål ifrån kunderna. Det uppstod «spärr» i nätet och detta förhållande ansågs av televerket vara något som inte kunde accepteras. Redan av denna anledning var det en mycket stor fördel för televerket att beläggningen av nätet kunde minska. Dessutom medförde en minskad belastning av nätet att behovet av investeringar i utbyggnad av nätet minskade. Vad gäller påståendet att näteffektiviseringen medförde ett lägre antal samtalsmarkeringar, vilket minskade intäkterna, kan följande sägas. Detta är ett snävt företagsekonomiskt synsätt, vilket inte äger tillämpning i ett monopolföretag med ett uttalat samhällsansvar. Det utgår även från att samtalstaxan inte kunde ändras och/eller prise-

lasticiteten var låg. Genom reglering av riksdag och regering hade televerket ett övergripande uppdrag att tillhandahålla effektiva teletjänster i samhället. En minskad belastning i nätet, samtidigt som tidsförluster etc. minskade hos användarna (både hos televerkets kunder och deras externa kontakter) innebar en påtaglig effektivisering av teletjänsterna i samhället i stort. Det är detta som kom till uttryck i Wåhlström kommentar ovan.

Ersättningens storlek

Uppfinnarna menar att de är berättigade till ersättning med 10 procent av den ekonomiska och tekniska fördel som arbetsgivaren har haft av uppfinningen. Detta är den ersättningsnivå som tillämpas av andra statliga myndigheter där det med viss frekvens förekommer att arbetstagare ersätts för uppfinningar. Således tillämpar Försvarets Materielverk (FMV) en ersättningsmodell som innebär att uppfinnaren får ett förhållandevis lågt engångsbelopp och därutöver en rätt till royalty på 10 procent av den «vinst» som uppfinningen kan komma att ge upphov till.

Sökandena vidhåller inställningen att deras respektive befattningar inte hade någon egentlig betydelse för deras uppfinningar. Med beaktade av vad nämnden uttalat i sitt beslut år 1986 är dock sökandena beredda att godtaga en viss reduktion och beräknar därför ersättningen såsom 7 procent av vinsten och kostnadsbortfallet för televerket såsom detta redovisats ovan (0,07 x 386 500 000 =) 27 055 000 kr.

YRKANDE

Sökandena yrkar att nämnden som rekommendation skall uttala att skälig ersättning till uppfinnarna för arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningarna, som dessa är angivna i 1986 års beslut och vilket belopp skall avse full ersättning för samtliga av arbetsgivaren förvärvade rättigheter, med den fördelning mellan uppfinnarna som dessa må bestämma, uppgår till 27 055 000 kronor i 1986 års penningvärde samt att det belopp som utges skall bestämmas med beaktade av den penningvärdesförändring som inträffat efter år 1986. Arbetsgivaren må därvid göra avräkning för det belopp som redan tidigare utgivits till uppfinnarna. Beloppet skall ej inkludera sociala kostnader för arbetsgivaren.

Fråga om den fortsatta handläggning i nämnden

Sedan staten yttrat sig över de uppgifter som lämnats av sökandena kan det finnas anledning för sökandena att kommentera de uppgifter som staten lämnar. Eftersom de uppgifter som lämnas i denna skrift i allt väsentligt är kända för staten torde tiden för statens yttrande kunna sättas förhållandevis kort. Därefter torde skriftväxlingen kunna vara avslutad. Vid den muntliga förhandlingen

kommer förmodligen sökandena att vilja höra, förutom Kurt Paulsson själv, ytterligare två eller tre personer. Det kan förmodas att den tid som åtgår för muntligt sammanträde inte kommer att understiga två förhandlingsdagar.

Då det är angeläget att ärendet avgörs av nämnden snarast möjligt får sökandena anhålla att sammanträde redan nu sätts ut till två förhandlingsdagar under höstterminen – om möjligt i oktober eller november månad.

Stockholm den 9 juni 2011

Thorulf Arwidson

Bilagor
1. Brev från Katzeff till Paulsson den 30 augusti 1980
2. Televerkets skrift den SNAU-1 den 15 september 1985
   Sammanfattande tablå över olika vinstberäkning (PM)
4. Skrift med ktommentar av Ingemar Wåhlström
5. Sökandenas ansökningsskrift i SNAU 1984

Uppfinnarnas skrift till nämnden den 29 augusti 2011

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar

Ärende 1-2008 Kurt Paulsson m.fl. ./. Staten genom Justitiekanslern

Allmänt

Sökanden yrkar i ärendet att nämnden skall uttala sig om vad som är skälig ersättning för arbetsgivarens nyttjande av uppfinningen (uppfinningarna) under åren 1978 – 1991. I praktiken rör det sig dock om det faktiska nyttjandet under tiden 1981 – 1991. Det rör sig således om förhållanden som ligger 20 – 30 år tillbaka i tiden. Av naturliga skäl kan förhållanden så långt tillbaka vara svåra att påvisa. Enligt sökandena är källorna till kännedom om förhållandena i första hand skriftlig dokumentation från televerket under den aktuella tiden och då i praktiken sådan information som förvaras i televerkets arkiv. Som en form av stödbevisning till de uppgifter som kan erhållas från arkiv kan man använda sig av uppgifter från personer som var involverade i verksamheten, vilka dels har egna spontana minnen av förhållandena och dels kan göra bedömningar av riktigheten och relevansen av uppgifter i olika skriftliga handlingar. Även om det gått avsevärd tid kan sådana personer minnas förhållandevis mycket och detta särskilt om de få ta del av handlingar.

Ytterligare källa till kännedom är vad parterna uppgav och anförde i det första ärendet i nämnden 1984 – 1986 och detta i jämförelse med vad som numera är känt. Eftersom dessa uppgifter lämnades i ett prövningsärende och ligger nära i tiden till verksamheten får man utgå från att dessa uppgifter är korrekta om det inte nu visas att uppgifterna redan då var felaktiga eller ofullständiga. Detta under förutsättning att uppgifterna var samstämmiga. Sökandena menar att det lämpligaste och i praktiken enda möjliga angreppssättet är att som utgångspunkt taga uppgifterna i nämndens utlåtande i SNAU-1, jämte uppgifter som lämnades av parterna i SNAU-1, men inte intogs i beslutet, samt sedan pröva om det har tillkommit uppgifter som bör föranleda annan bedömning än vad nämnden då gjorde.

Tidsfaktorn är av största betydelse. Uppgifter kan nämligen ha tillkommit på två sätt. För det första har tiden gått och arbetsgivaren har vunnit kännedom om hur stor nytta han hade av uppfinningen och uppfinnarna själva kan på olika sätt ha fått fram uppgifter om hur stor nyttan var. Det ankommer dock i första hand på arbetsgivaren att redovisa den nytta han haft, vilket framgår av lagstiftningen. Detta är en självklarhet eftersom det är arbetsgivaren som bedrivit verksamheten och i varje fall då hade full inblick i förhållandena. Arbetstagarna var avstängda från verksamheten och hade redan då och har i dag begränsade möjligheter att få fram uppgifter. Arbetsgivaren är ovillig att lämna information. Parterna kan naturligtvis ha olika uppfattningar om hur stor nyttan kom att bli. Självklart var det så vid prövningen 1986 att ingen av parterna, och än mindre nämnden, då kunde ha någon närmare kännedom om det framtida nyttjandet av uppfinningen. Endast bedömningar kunde göras, vilket enligt nämndens beslutsskäl var anledningen till att nämnden rekommenderade ett engångsbelopp trots att uppfinnarna hade yrkat att ersättning i huvudsak skulle utgå som royalty. För det andra kan uppgifter även ha framkommit genom att det nu senare visat sig att de uppgifter som lämnades i SNAU-1 av respektive part var felaktiga, ofullständiga, missvisande eller på annat sätt inte lämnade en korrekt bild av förhållandena då.

Dessa två möjliga källor till ny information kan möjligen beskrivas som 1) upplysningar som avser faktiska förhållanden inträffade efter dagen för beslutet i SNAU-1 och 2) upplysningar som visar på brister i underlaget för SNAU-1.

Skulle det kunna visas att uppgifter som lämnades av någon av parterna i SNAU-1 är felaktiga (ofullständiga etc.) och felet har relevans, menar sökandena att detta är ett förhållande som i sig bör föranleda ny bedömning av nämnden. Även om sådana felaktiga förhållanden inte kan påvisas menar sökandena att det förhållandet att tiden har gått och parterna i dag kan lämna uppgifter om det faktiska nyttjandet efter december 1986 i sig är tillräckligt för en omprövning.

Sökanden kan inte heller undvika att åter påpeka att förhållandena i denna prövning är säregna på flera sätt. Statens egen nämnd har uttalat sig (SNAU-1) om vad som är skälig ersättning och staten har då valt att vägra utge ersättning med förklaring att uppfinningen inte var patenterbar samtidigt som staten själv, till höga kostnader, fört talan om ogiltighetsförklaring av patentet. Detta var patentet på den uppfinning som staten själv redan nyttjade enligt tvångsförvärvsreglerna. Det förhåller sig så att televerket omedelbart inledde talan om ogiltighetsförklaring av patentet då det blev känt att uppfinnarna ansökte om prövning i nämnden. Avsikten var uppenbarligen ett försöka beröva uppfinnarna möjligheten att få ersättningsfrågan prövad i nämnden. Därefter har nämnden uttalat (SNAU-2) att staten är skyldig att utge ersättning oaktat det förhållandet att patentet ogiltigförklarats. Staten har ändock vägrat utge ersättning med den förklaringen att förvärvat av rätten till uppfinningen skett under förbehåll om patenterbarhet. Sedan nämnden därefter i sitt tredje beslut (SNAU-3) uttalat att staten ändock måste anses ha skyldighet att utge

ersättning, oaktat att förbehållet uppsatts vid förvärvet, har staten även därefter vägrat utge ersättning. Staten har ej heller velat medverka till utredning om nyttan av nyttjandet av uppfinningen. Allt detta är säreget under beaktande av att det är staten, ej något bolag eller liknande, som är arbetsgivare.

När sökandena därefter hemställde om ny prövning av skäligheten, med nya yrkanden och under anförande av nya omständigheter, ifrågasätter staten om det föreligger skäl för nämnden att åter pröva frågan om skäligheten. Skulle staten själv mena att de tidigare prövningarna skett på ofullständigt eller felaktigt underlag borde staten, som saken nu ligger, av egen kraft verkat för att få en omprövning till stånd. När så inte sker uppfattar sökandena det som att staten menar att det inte föreligger några nya omständigheter av betydelse för ersättningsfrågan, trots vad sökandena påstår, vilket rimligen borde innebära att staten i varje fall till del nu borde medge yrkandet.

Säreget är även att arbetsgivaren, staten, i ärendet valt att hittills inte vitsorda några av de uppgifter som sökandena åberopar samt, praktiskt taget, inte anföra några egna omständigheter som skulle kunna ligga till grund för nämndens bedömning. Riktigheten, eller rimligheten, av ett antal av de uppgifter som lämnas av sökandena bör tämligen lätt kunna kontrolleras av staten och leda till vitsordandena eller förnekanden. Statens sätt att föra sin talan leder till stort merarbete för sökandena och tvisten blir betydligt med omfattande än vad som skulle vara fallet med vitsordanden respektive förnekanden från arbetsgivarens sida. Eftersom det är staten som är processförande part borde staten vinnlägga sig om att föra talan så att nämnden får bästa möjliga underlag för sin bedömning.

För statens verksamhet gäller, utan inskränkning, den grundlagsfästa skyldigheten för det allmänna att bedriva sin verksamhet opartiskt och allsidigt (objektivitetsplikten). Detta har tidigare påtalats. Vid en rimlig och lojal tillämpning av denna regel borde Justitiekanslern, redan då krav på ersättning framställdes efter SNAU-2, då detta krav i varje fall inte kunde anses vara helt obefogat, ha företagit en egen utredning. Detta för att möjliggöra en egen prövning av kravet. Sökandena erbjöd sig att skriftligen och muntligen lämna de uppgifter som kunde vara erforderliga och som de har tillgång till. Några sådana kontakter var dock motparten inte intresserad av. Huruvida Justitiekanslern företog någon egen utredning om förhållandena är emellertid okänt för sökandena. Då sökandena, efter att ha fått del av SNAU-3, inför nämnden vidhöll yrkandet och hemställde om nytt utlåtande borde Justitiekanslern, i vart fall då, ha företagit utredning om de faktiska förhållandena för att få ett eget underlag. Det är svårbegripligt hur staten kan anse sig kunna pröva det krav som sökandena framställt utan att införskaffa ett eget underlag. Såvitt sökandena känner till har någon sådan utredning inte gjorts. Staten har i stället lämnat uppdrag till TeliaSonera AB att utföra statens talan inför nämnden. Vilka instruktion staten därvid har lämnat till bolaget är naturligtvis inte något som skall vara känt för sökandena. Men sökandena förutsätter dock att instruktionen är att bolaget skall utföra statens talan inför nämnden på

samma sätt som om staten själv utförde sin talan – d.v.s. med iakttagande av objektivitetsplikten. Hittills har sökandena inte kunnat finna att talan utförs på sådant sätt.

Sökandena var anställda i televerket till i slutet av 1980-talet. Kurt Paulsson var avdelningsdirektör och chef för en enhet inom televerkets centralförvaltning. Tämligen kort tid efter att de fyra ingenjörerna framställde krav på högre ersättning än vad arbetsgivaren var villig att utge, blev de omplacerade till andra arbetsuppgifter inom televerket. Arbetsuppgifter som inte hade någon anknytning till de tidigare arbetsuppgifterna. De kom då inte längre att ha någon kontakt med utvecklingen och marknadsföringen av hänvisningsdatorerna (HVD). Själva är de av den bestämda uppfattningen att de ansågs «besvärliga» och att syftet med omplaceringarna från arbetsgivarens sida var att de inte längre skulle kunna få inblick i arbetsgivarens nyttjande av uppfinningen (uppfinningarna). De berövades även möjligheten att deltaga i den tekniska utvecklingen av sin egen uppfinning. Förmodligen hade de haft möjlighet att utveckla den ytterligare och bidraga vid marknadsintroduktionen, vilket kunde ha medfört ytterligare vinst för televerket och ytterligare gynnat utvecklingen av telekommunikationerna i samhället.

Sökandena har, som tidigare påtalats, haft påtagliga begränsningar i sina möjligheter att få fram uppgifter av betydelse i ärendet. Således är sökandenas ombud förhindrad att kontakta någon person som tidigare varit anställd i televerket och som alltjämt är anställd i TeliaSonera AB för att fråga om förhållandena på 1980-talet. Det är känt att det finns flera personer i bolaget som känner till dessa förhållanden och som rimligen har uppgifter att lämna. Detta förhållande utgör en betydande begränsning i sökandenas möjligheter att få fram uppgifter.

Justitiekanslern uppger att staten i dag inte har tillgång till arkivhandlingar från televerket som kan ha betydelse i ärendet och hänvisar sökandena att ta del av det som kan finnas i televerkets arkiv som förvaras i riksarkivet. Huruvida Justitiekanslern själv låtit utföra några eftersökningar i riksarkivet är okänt för sökandena. Dessa har dock viss grund till antagande att någon eftersökning inte skett. Televerkets arkiv i riksarkivet är mycket stort. Enligt uppgift uppgår det som förvaras i depån i Arninge till ca. 1,3 km handlingar. Stora delar av arkivet förvaras dessutom i landsarkiven (som utgör delar av riksarkivet) runt om i landet. I praktiken är det svårt att söka i arkiven och särskilt svårt för den som inte har mycket god kännedom om verkets dåvarande organisation och arkivordning. I sin eftersökning har dock sökandena funnit handlingar som innehåller uppgifter som har betydelse i ärendet, vilka kommer att redovisa nedan. Vidare har sökandena fått klart för sig att det i arkivet med säkerhet måste ha funnits handlingar som i dag inte kan återfinnas. Sökandenas ombud har haft ingående kontakter med Riksarkivet för att efterhöra möjligheterna att återfinna sådana handlingar. Riksarkivets personal har själva lagt ned betydande tid för eftersökning. Vidare har Riksarkivet inte kunnat lämna någon förklaring till varför vissa handlingar, förmodligen ganska stort antal

handlingar, i dag inte kan återfinnas. I samband med «bolagiseringen» den 1 juli 1993 träffades ett avtal mellan TeliaSonera AB och Riksarkivet om att bolaget skulle förvara betydande delar av televerkets arkiv (förmodligen sådana delar som ansågs vara erforderliga för den fortsatta verksamheten i bolaget). Enligt avtalet skulle sådana arkivdelar «återlevereras» till Riksarkivet, vilket troligen skett i viss omfattning de närmaste åren efter den 1 juli 1993. Men det är fullt klart att andra delar, ej obetydliga, aldrig lämnats till riksarkivet och i dag inte finns tillgängliga för sökandena att söka i. Motparten har lämnat vissa förklaringar till dessa förhållanden och sökandena har goda skäl att antaga att dessa arkivvolymer destruerats eller tagits in i bolagets eget arkiv (möjligen för att därefter ändå destrueras). Det är allmänt känt att Telia AB aktivt försökte komma bort från den tidigare kulturen i det affärsdrivande verket och den tidigare myndighetsliknande rollen för televerket. Telia AB hade ett begränsat intresse av att bevara arkivet i sökbart skick.

Som exempel på handlingar som inte kunnat återfinnas är de årligen upprättade «affärsplaner» som i huvudsak innehöll uppgifter om uppnådda försäljningsresultat och bedömningar av marknadsförutsättning etc. De innehöll även uppgifter om försäljningen av HVD. Dessa affärsplaner upprättades från mitten av 1980-talet och till dess televerket upphörde. De var sekretessbelagda och omfattade i allmänhet 80 – 100 sidor. De distribuerades i förhållandevis stort antal till chefstjänstemän inom både centralförvaltningen (Farsta) och inom de olika teleområdena (teledirektörerna). Under en tid fanns det 21 teleområden. Vad sökandena förstår borde dessa årligen upprättade dokument finnas i något hundratal exemplar (varje år) i televerkets arkiv. Sökanden har tillfrågat ett antal av landsarkiven (där teleområdenas arkiv förvaras) och Riksarkivet (Arninge) utan att kunna finna mer än ett exemplar av affärsplanerna (se nedan). Det borde i arkiven ha funnits affärsplaner för 6 – 7 år, räknat från mitten av 1980-talet. Den person som ansvarade för dessa planer har bekräftat att de upprättades och att det rörde sig om«strategiska» dokument av stor betydelse för planeringen av televerkets verksamhet. För sökanden framstår det som klart att dessa sekretessbelagda affärshandlingar aldrig lämnats till riksarkivet, vilket i så fall uppenbarligen strider mot gällande arkivregler. Om handlingarna i dag finns tillgängliga hos TeliaSonera AB känner inte sökandena till. Det skulle förvåna sökandena om inte affärsplanerna finns bevarade. Sökandena har intresse av att få ta del av affärsplanerna.

Ett annat exempel på handling av betydelse i ärendet är det avtal som ingicks hösten 1984 mellan Televerket och PRESECO Informationssystem AB (PRESECO) rörande försäljning av televerket av hänvisningsdatorn (HVD) PRESENT, vilken enligt avtalet levererades av PRESECO. Detta avtal, förmodligen efter viss revidering och även förnyelse av avtalet, var gällande till i mitten 1990-talet. Helt klart är att det var i kraft den 1 juli 1993 när bolaget tog över verksamheten. Detta avtal har inte kunnat återfinnas i televerkets arkiv. Avtalet är av stor betydelse i detta ärende. Huruvida dessa avtal (olika reviderade avtal) finns bevarade hos bolaget är naturligtvis okänt för sökandena. Dessa har dock tillgång till det avtal som ingicks 1984 mellan televerket och

AB Teleplan. Avtalet, som endast avser televerkets försäljning av HVD, anger att televerket skulle erhålla en försäljningsprovision om 20 respektive 25 procent av försäljningen av HVD. Detta avtal är av stor betydelse för att klargöra vilket ekonomiskt utbyte som televerket fick av sin egen försäljning av HVD (nyttjande av uppfinningen). AB Teleplan kom dock aldrig, i vart fall inte efter den 1 oktober 1984, att leverera HVD till televerkets kunder. Enligt uppgift från den då försäljningsansvarige inom televerket, Ola Eriksson, ingicks vid den tiden i stället ett avtal mellan televerket och PRESECO, vilket förmodligen inledningsvis hade samma avtalsvillkor som avtalet med AB Teleplan. Möjligen var det så att avtalet endast «transporterades» på PRESECO. Uppfinnarna har förstått det så att, sedan avtal ingåtts med Teleplan AB, har parterna kommit överens om att verksamheten skulle bedrivas i ett dotterbolag till Teleplan AB, således det omtalade bolaget PRESECO. Om avtalet skrevs om eller om PRESECO endast inträdde som avtalspart i stället för Teleplan AB känner inte sökandena till. AB Teleplan var enligt uppgift ett bolag som ägdes och kontrollerades av staten (tidigare TUAB), vilket bolag utförde omfattande tjänster åt svenska försvarsmakten inom tele- och elektroniksektorn. Förmodligen fann televerket och AB Teleplan det lämpligt att bedriva verksamheten avseende HVD till i ett dotterbolag till AB Teleplan.

Uppgifter tillgängliga i SNAU-1-ärendet

Sökandena är av samma uppfattning som tycks vara statens när det gäller betydelsen av nämndens utlåtande i SNAU-1 och de handlingar som finns i det ärendet. Sökanden är av uppfattningen att nämndens beslut på ett utförligt och korrekt sätt återger vad parterna anförde i ärendet. Materialet i ärendet är dock mycket omfattande och uppgår till över 900 sidor. Sökandena har tagit del av detta aktmaterial i avsikt att få en korrekt uppfattning och full kännedom om vad vardera parten då anförde inför nämnden. Sökandena har tidigare i förevarande ärende lämnat en uppställning över vad parterna då anförde i jämförelse med vad dessa anför i dag. De skillnader som kan noteras är av betydelse.

Sökanden menar att vissa uppgifter som lämnades av televerket i SNAU-1 redan då var felaktiga. Det finns även uppgifter av betydelse som lämnades i SNAU-1-ärendet som inte redovisats i själva beslutet. Felen kan ha sin förklaring i flera orsaker. Felen var framförallt följande.

Televerket lämnade korrekta uppgifter om antalet försålda HVD vid tiden för inledningen av ärendet i SNAU. Uppgifterna var förmodligen helt korrekta hösten 1984. De var dock föråldrade och felaktiga vid tiden då televerket slutförde sin talan. Televerket borde ha justerat de lämnade uppgifterna inför nämndens prövning för att ge nämnden aktuell och fullständig kännedom om nyttjandet av HVD.

Televerket lämnade uppgifter till nämnden om sin bedömning av den totala marknaden för HVD och bedömningen av hur många HVD som skulle kunna komma att säljas (prognos). Det ifrågasätts om uppgifterna ens var helt korrekta då de lämnades. Redovisningen av de då aktuella bedömningarna var felaktiga vid tiden för prövningen i SNAU. Det finns handlingar som utvisar att televerket gjorde egna interna bedömningar om marknadsförutsättningar än de som angavs inför nämnden. Arbetsgivaren borde ha upplyst om de bedömningar som denne gjorde under hösten 1986. Detta har i dag dock endast intresse för att rätt förstå på vilket underlag som nämnden gjorde sin bedömning och med vilken säkerhet bedömningen gjordes. Det som i dag är av intresse är i stället uppgift om hur många HVD som såldes och till vilka priser.

Televerket underlät att upplysa nämnden om att verket mycket tidigt inlett överläggningar och förhandlingar med det av staten ägda och kontrollerade bolaget AB Teleplan rörande utveckling och marknadsföring av HVD. I beslutet i SNAU-1-ärendet antecknades (s. 8 u) att sökandena uppgav:

«År 1984 upphörde marknadsföringen av SESAM-systemet. Televerket har därefter i stället på provisionsbasis marknadsfört det av ett utomstående företag utvecklade PRESENT-systemet för anslutning till växlar av typerna A 345 och A 335. Detta system skall nu ersättas med ett nytt system HERMES.»

Arbetsgivaren upplyste i SNAU-1-ärendet inte om det avtal som ingåtts med AB Teleplan och det direktionsbeslut som avsåg sådant samarbete och ej heller underlaget för direktionens beslut. Något system benämnd HERMES kom aldrig att marknadsföras. I stället såldes under lång tid systemet PRESENT genom det av AB Teleplan ägda dotterbolaget PRESECO. Omsättningen i detta bolag uppgick under tiden 1 oktober 1984 – 31 december 1997 till 747,2 milj. kr. Det är befogat att antaga att i vart fall 700 milj kr avsåg försäljning av HVD under dessa 13,25 år. Televerkets provisioner under den tiden kan ha uppgått till storleksordningen 140 – 170 milj kr under hela denna period. Yrkandet i målet avser dock endast tiden till november 1991.

Avtal om försäljning av HVD ingicks, som omtalats, mellan televerket och AB Teleplan i juli 1984. Sökandena har tillgång till dokument som utvisar de överväganden som gjordes av televerket inför samarbetet med AB Teleplan. Kontakterna skedde i avsikt, från televerkets sida, att planmässigt och i stor skala inleda försäljning av HVD, med nyttjande av uppfinningen, genom anlitande av annat bolag. Dessa kontakter ägde rum innan ärendet i SNAU inleddes. Dokument kring dessa kontakter (se nedan) utvisar klart att televerket därvid internt gjorde helt andra bedömningar än de som angavs i ärendet i SNAU. Televerket borde ha upplyst nämnden om den planerade marknadsföringen av HVD i samarbete med Teleplan AB eller av detta bolag ägt och kontrollerat aktiebolag (PRESECO Information AB, se nedan). Televerket borde även ha redovisat de faktiska allmänna marknadsbedömningar man då gjorde.

I en handling (ett förslag) daterad 1984-01-23 (troligen feldaterad) från televerkets marknadsavdelning, Bengt Ljungros, med rubriken «Marknadssamarbete med AB Teleplan avseende hänvisningsdatorsystemet Present» anges att direktionen (televerkets direktion) beslutat 1984-06-19 «att televerket skall ingå i marknadssamarbete med AB Teleplan avseende hänvisningsdatorsystemet Present». Detta direktionsbeslut har sökandena inte tillgång till. Däremot har sökandena tillgång till en PM från 1984-06-14 i televerkets ärende F 361/84 Flt 84 015 015 med rubriken «Marknadssamarbete med Teleplan avseende hänvisningsdatorsystem Present» och med uppgift om att handläggare var Ingemar Billström och Bengt Ljungros. På kopian av PM finns antecknat «Slutliga föredr PM. Beslutad 84-06-19 i direktionen.»

Televerket ingick sommaren 1984, då ärendet i SNAU inletts, samarbetsavtal med AB Teleplan, rörande försäljning av HVD. Televerket skulle svara för försäljningen och bolaget av leverans av HVD-system (inklusive utveckling av programvara m.m.) på hela den svenska marknaden. För detta skulle televerket erhålla en provision om 20 respektive 25 procent (beroende på storlek av system) av från AB Teleplan utfakturerade belopp. Televerket informerade inte SNAU om detta avtal och det ekonomiska utbyte som televerket redan då erhöll och kunde räkna med att få genom avtalet.

Genom avtalet mellan televerket och AB Teleplan (PRESECO) erhöll televerket provision på sin försäljning av HVD-system. Televerket hade naturligtvis kännedom om sin egen försäljning av HVD-system och mottog från PRESECO fakturor som utgjorde underlag för provisionsberäkningen. Televerket hade således kännedom om sina provisionsinkomster för kalenderåren 1984 och 1985 redan innan nämnden gick till beslut i december 1986. I praktiken kände televerket även till den provision som skulle komma att utgå för kalenderåret 1986. Televerket har underlåtit att upplysa nämnden om dessa intäkter och motsvarande förväntade framtida intäkter.

Betydelsen av verksamheten i PRESECO

Det var Televerket och det av staten kontrollerade bolaget AB Teleplan som tog initiativet till PRESECO och bestämde över detta bolags verksamhet. Under den aktuella tiden, fram till mitten av 1990-talet, bestod praktiskt taget all verksamhet i PRESECO av leverans av och anpassning av HVD till televerkets kunder. Praktiskt taget all fakturering från bolaget skedde mot televerket. Det innebär att det är möjligt att beräkna och bedöma den ekonomiska nyttan för televerket genom att ta del av omsättningen av PRESECO och räkna fram provisionsbeloppen som tillföll televerket. Sökandena har tillgång till årsredovisningarna från bolaget.

Televerket har naturligtvis haft tillgång till såväl avtalet (i olika versioner) med PRESECO som med den provisionsredovisning som lämnades av bolaget. Avtalet mellan PRESECO och televerket var i kraft vid den tid då affärsverkets verksamhet övertogs av Telia AB (numera TeliaSonera AB), varför sökandena

utgår från att bolaget i sitt arkiv har tillgång till handlingar som utvisar förhållandena. Sökandena saknar dock möjlighet att få del av uppgifter från bolaget. För sökandena är det av största vikt att få uppgifter om den ekonomiska ersättning som televerket erhöll genom sitt avtal med PRESECO.

Verksamheten i PRESECO inleddes den 1 oktober 1984 och verksamheten omsatte 24,4 milj kr det första verksamhetsåret 1984 – 1985 (15 månader). Antalet anställda var då ca. 15 personer. Verksamheten ökade sedan snabbt och tämligen linjärt och under verksamhetsåret 1992 (samma som kalenderår) uppgick faktureringen till 71,6 milj kr. Antalet anställde var då 50. Den totala faktureringen tiden 1984/85 – 1991 uppgick till 305,0 milj kr. Visserligen kan det ha förekommit vissa konsultuppdrag för andra kunder än televerket, men enligt de uppgifter som sökandena kunnat erhålla var denna del av faktureringen mycket liten. Provisionssatsen för televerkets försäljning var inledningsvis 20 respektive 25 procent, över vissa volymer, och sökandena har anledning att utgå från att provisionen under hela den angivna tiden låg på den nivån eller högre. Det leder till antagandet att de provisioner som tillföll televerket, till följd av televerkets försäljning av HVD, uppgick till ca. 70 milj kr under den aktuella tiden. Bolaget fortsatte sin verksamhet, huvudsakligen i den tidigare formen och omfattningen till mitten av 1990-talet varvid försäljningen från den 1 juli 1993 skedde genom Telia AB. Det innebär att TeliaSonera AB i dag måste äga kännedom om både försäljningens omfattning och det ekonomiska utbytet.

Omsättningen i PRESECO AB (uppgifter från årsredovisningarna) var följande.

Verksamhetsår	Antal milj kr
1984/85 (15 månader)	24,362
1985/86	22,062
1987	34, 385
1988	44,451
1989	51,017
1990	62,289
1991	66,454
Summa 1984 – 1991	305,020
1992	71,063
1993	73,252
1994	92,057
1995	80,732
1996	70,619
1997	54,486
Summa 1992 – 1997	442,209
Summa 1984 – 1997	747,229

Av den första årsredovisningen (för 1984/85) i PRESECO angavs bl a följande under rubriken «Allmänt om verksamheten».

«AB PRESECO startade sin verksamhet i oktober 1984. Bolag skall utveckla och sälja s k nischprodukter inom kontorsautomationsområdet. Inriktningen skall i första hand vara mot kommunikationsorienterade produkter samt mot produkter för integration av system och utrustning från skilda leverantörer.

För företagets huvudprodukt, datorbaserade telefonhänvisningssystem, har samarbetsavtal slutits med televerket. Avtalet innebär att televerket marknadsför och säljer produkten med ensamrätt i Sverige. Televerket svarar för service av systemen samt för utbildning av kundernas personal.

I syfte att introducera produkten på utlandsmarknaden pågår för närvarande förhandlingar med flera utländska företag.»

Av den första årsredovisningen (även av senare årsredovisningar) framgår att AB Teleplan ägde 67 % av aktierna i PRESECO och att anställda i bolaget ägde 33 % samt att bolaget var dotterbolag till AB Teleplan.

I årsredovisningen för år 1991 angavs (s. 1):

«Under verksamhetsåret har nytt distributionsavtal tecknats med Televerket. Distributör har under året kontrakterats för den finska marknaden där bearbetning påbörjats.»

(Detta distributionsavtal har sökandena inte kunnat återfinna i televerkets arkiv)

I årsredovisningen för PRESECO för år 1992 angavs:

«Under året förlängdes avtalet med Televerket, vilket innebär att samarbetet fortsätter med Televerket, men Preseco kommer närmare sina kunder.»

(Detta avtal har sökandena inte kunnat återfinna i televerkets arkiv)

Vidare framgår det av årsredovisningen för år 1992 att antalet anställda under år 1991 var 44 och under år 1992 var 50 (medelantalet anställda).

I årsredovisningen för 1993 angavs:

«Under verksamhetsåret har det nya Telia-avtalet trätt i kraft och fungerar nu fullt ut med en ökad marknadspenetration och orderingång som resultat.»

(Detta avtal har sökandena inte tillgång till).

I årsredovisningen för 1994 angavs:

«Under verksamhetsåret har Telia-avtalet omförhandlats och förlängts. Ökad marknadspenetrering och god orderingång har under året gett ett bra utfall och resultat.»

Faktureringen för år 1993 var 73,25 och för 1994 92,06 milj kr. Antalet anställda för de två åren var 46 och 49 (medeltal).

Nytt beräkningssätt för att beräkna antalet HVD Present

De vinster och besparingar som, enligt uppfinnarna, uppkom för televerket vid införandet av hänvisningsdatorer i telefonnätet har tidigare presenterats i inlaga till SNAU 2010-06-10. En väsentlig uppgift i ärendet är det antal HVD av typ Present som såldes under tiden 1984 – 1991.

De uppgifter avseende antal sålda Presentsystem som angavs i tidigare inlaga (som avser försäljningen till november 1991) är en bedömning som gjordes utifrån det kända antalet växlar av typerna A335 och A345 som fanns i televerkets nät den 1 juli 1993 samt uppgift om hur många av dessa som utrustades med HVD. Den första uppgiften härrör från televerkets egen historieskrivning och den senare från personer som var engagerade i projektet i mitten på 80-talet, d.v.s. för c:a 25 år sedan. Motparten har ännu inte vitsordat riktigheten av uppgifterna om antal växlar som återfinns i televerkets egen historiska sammanställning.

Med anledning av den osäkerhet som har rått i frågan om sålda Present-system har förnyade ansträngningar gjorts för att säkrare kunna bedöma antalet. Uppfinnarna använder sig nu av uppgifter från avtalet med AB Teleplan och den kända omsättningen i PRESECO.

Beräkning av antal sålda HVD PRESENT samt televerkets provision grundat på omsättningen i PRESECO enligt avtal 1984

Sökandena har således kännedom om omsättningen i PRESECO 1984 – 1991 och uppgifter om provisioner i avtalet mellan televerket och Teleplan/ PRESECO 1984 samt uppgifter i televerkets skrivelser 1984-06-14 (bil. C) och 1984-01-23 (datum?) (bil. D). Utifrån detta kan antalet sålda HVD PRESENT under tiden 1984 - november 1991 på goda grunder beräknas till antalet 1 040 st enligt följande.

Beräkningsgrund:

1.PRESECOS omsättning under den aktuella perioden (bil. A)	306 milj kr
2.Provisionen för ett «Litet system» (bil. D)	65 000 kr
3.Provisionen för ett «Stort system» (bil. D)	86 000 kr

4.Provision «Litet system» (bil. B o C) 25 %

Provision «Stort system» (bil. B o C) 20 %

Fördelningen mellan «Litet system» och «Stort system» (bil. D) 80 / 20

Priset/ system kan mot ovanstående beräknas till:

1. Pris «Litet system» 65.000 x 4 = 260 000 kr

Pris «Stort system» 86.000 x 5 = 430 000 kr

Antalet (X) sålda HVD Present kan mot ovanstående beräknas till antalet 1040

1. X (0.8 x 260.000 + 0.2 x 430.000) = 306 000 000 kr

2. X = 306.000.000 / 208.000 + 86.000 = 1 040

Provisionen för televerkets försäljning 1984 – november 1991 kan således beräknas till 72 milj kr enligt följande beräkning.

Antalet sålda «Litet system»: 0,8 x 1040 = 832 stycken á 260 000 kr och provision 25 %

Antalet sålda «Stora system»: 0,2 x 1040 = 208 stycken á 430 000 kr och provision 20%

Provision: 832 x 260 000 x 0,25 + 208 x 430 000 x 0,20 = 71,968 milj. kr.

Mot bakgrund av ovanstående (innehållet i nämnda dokument) kan man på goda grunder konstatera att antalet Presentsystem som såldes av televerket under perioden 1984 – 1991 till antal måste ha varit c:a 1 040 samt att televerkets provision från denna försäljning uppgick till ca 72 milj kr.

Dessa beräkningsresultat ligger till grund för nedanstående revidering av de tidigare i inlagan till SNAU år 2010 lämnade uppgifterna rörande uppskattat resultat av televerkets försäljning av HVD. (Sesam och PRESENT till växlar av typen A345 och A335 till och med november 1991, varvid beaktats både försäljning och anslutningsavgifter).

Totala antalet anslutna HVD (november 1991) kan beräknas till 1 040 PRESENT (se ovan) + 200 (Sesam och PRESENT sålda 1981 - 1984) + 97 (Sesam sålda via MaxTech AB 1984 - 1991) + 160 (av televerket godkända andra system som sålts under perioden 1981 - 1991, se SNAU-1 beslutet s. 8; LM Ericssons system TOPAS, Burroughs system Vacans, system Maxtech, Swetronics samt även Philips system). Således totalt ca 1 500 system. Denna beräkning kan ej vara fel på mer än plus eller minus 100 enheter.

Med hänsyn till dessa nya uppgifter *justeras* tidigare lämnade uppgifter om uppskattat resultatet för televerket vid försäljning av angivna HVD (till A345 och A335) till och med november 1991. Dessa uppgifter ersätter de uppgifter som angavs i skrift 2010-06-07.

Resultat vid försäljning av Present och Sesam (belopp i ttkr)

	Antal	Pris/resultat/enhet	Resultat
Sesam (1981-1984)	165	400/175	29 000
Present (1984-1991)	1 040	282/69	72 000
(65 x 0,8 + 86 x 0,2)			
Totalt			101 000

Resultat vid uttag av anslutningsavgifter

Anslutningsavgift/system 62 000 kr
Antal anslutningar (inkl. ansl.avg. för HVD sålda av andra företag) 1 500

<u>Intäkter</u>
1500 x 62 = 93 000 ttkr

<u>Kostnader</u>
1500 elektronikkort (I/O-kort) á 3000 kr = 4 500 ttkr
Programvara för A345 och A335 á 3 milj kr/växeltyp = 6 000 ttkr

Totalt 82 500 ttkr

<u>Total vinst fr försäljning och anslutningsavgifter 183 500 ttkr</u>

Det totala resultatet vid televerkets försäljning av Sesam och Present samt uttagna anslutningsavgifter kan således, med kännedom om avtalet mellan Preseco och televerket samt Presecos omsättning under åren 1984 – 1992, på mycket goda grunder beräknas till 183 500 tkr. Tidigare angivet belopp 247 000 ttkr nedjusteras således till 183 500 ttkr.

Den i promemorian angivna summan 11 800 ttkr på s. 2 under punkten 1 i promemorian utgår. Detta får till följd att summan blir 127 700 ttkr inkluderande punkterna 1-4. Detta i stället för 139 500 ttkr.

Detta innebär således att det totala resultat som uppkommit för televerket under åren 1984 – 1991, genom nyttjande av uppfinningen, uppskattas till 311.200 ttkr i 1986 års prisnivå. Eftersom den nu gjorda uppskattningen har större säkerhet än den tidigare, justerar sökandena således beloppet avseende totalt resultat från 386 500 ttkr till 311 200 ttkr. Detta är enligt uppfinnarna det ekonomiska utbytet som televerket har haft och som ska ligga till grund för nämndens prövning.

Allmänt om effektiviseringar i nätet och besparingar till följd av HVD

I SNAU-1-ärendet hänförde sig parterna i stor utsträckning till frågan om effektiviseringar i nätet och därmed följande besparingar för televerket. Sökandena vidhåller, som tidigare anförts, att denna del av det ekonomiska utbytet av uppfinningen (uppfinningarna) är mycket stort, både företagsekonomisk och samhällsekonomiskt, och skall beaktas av nämnden även i den nu aktuella prövningen.

För att rätt förstå betydelsen av «effektvisering» i nätet måste man uppmärksamma och förstå betydelsen av förekomsten av «spärr» i nätet. Detta är ett fenomen som uppkommer när nätet är maximalt belastat («bråd timme» förekommer som beteckning och även «business hour» BH), vilket statistiskt kan beläggas med vissa tider dagtid under arbetsdagar. «Spärr» innebär att en telefonabonnent inte kopplas fram i nätet utan får spärrsignal (besked om överbelastning) då han försöker ringa. Teletrafiken ökade hastigt under 1980- och 1990-talen, bl.a. till följd av ökad datatrafik i telenätet. Detta är allmänt känt. Televerket tvingades till snabb och kostsam utbyggnad av nätet. Trots sådan forcerad utbyggnad hade televerket under den tiden stora problem med förekomsten av «spärr» i nätet. Detta uppmärksammades centralt i televerket och under flera år angavs i årsredovisningarna från televerket att endast visst procenttal «spärr» i nätet skulle accepteras. Televerket hade även ett uppdrag från statsmakterna att med kraft verka för att spärrfrekvensen minskade. Sådant krav ställdes även av användarna, främst då näringslivet och förvaltningen. Dimensioneringen av nätet och utbyggnadstakten bestämdes ej av den totala trafikvolymen utan *endast* av frekvensen av spärr. Detta är ett allmän beräkningsgrund för dimensionering av telenät hos alla teleförvaltningar världen över. Skulle spärr inte ha förekommit (i någon beaktansvärd omfattning) hade det inte varit motiverat att alls bygga ut nätets kapacitet för den då aktuella trafiken. Det är således, menar sökandena, av största vikt att beakta att det är just kravet att minska spärrfrekvensen till acceptabel nivå som bestämde utbyggnadsplanerna. Minskad trafik i nätet till följd av användningen av HVD i nätet har haft en direkt påverkan på spärrfrekvensen. Varje inkopplad HVD har bidragit till att minska spärrfrekvensen i nätet.

Till utvisande vilken vikt som tillmättes problemet med förekomst av spärr i telenätet åberopar sökandena följande.

Prop. 1987/88: 118 (Inriktning av telepolitiken) under avsnitt 3.2.2 God tillgänglighet och service (saknar uppgift om sid.), anfördes :

«Ett framkomlighetsvärde är ett genomsnitt över tid och rum. Det är därför helt naturligt att både bättre och sämre värden ingår och att framkomligheten varierar såväl geografiskt som tidsmässigt. Ett medelvärde som är tillfredsställande kan alltså dölja oacceptabla förhållanden. I avsikt att lyfta fram sådan information som underlag för åtgärder har televerket kompletterat målet med ett minimivärde. Det värdet har bestämts till 96 % och är den lägsta framkom-

lighet som verket accepterar för trafik mellan två godtyckliga orter i landet. Syftet är att bevara och förstärka telenätets goda kvalitet i hela landet.

Målet för framkomlighet i riksnätet fastställdes i de två första treårsplanerna för budgetåren 1984/85-1986/87 och 1985/86-1987/88 till att 97 % av alla försök att koppla upp rikssamtal under dagtid skulle lyckas. Den kraftiga trafiktillväxten fr. o. m. år 1985 innebar till en början svårigheter för televerket att klara servicemålet. Samtidigt ökade klagomålen från abonnenterna. Verket vidtog snabbt åtgärder, innebärande främst en kraftig ökning av investeringarna för att höja telenätets kapacitet. Under budgetåret 1984/85 klarades framkomlighetsmålet i genomsnitt för landet. I treårsplanen för åren 1986 -1989 angavs att betydande insatser skulle göras för att förbättra framkomligheten. Målet höjdes till en nivå som bedömdes vara acceptabel för kunderna och samtidigt ekonomiskt försvarbar nämligen till 97,5% år 1987 och 98% fr.o.m. år 1988. Riksdagen har (prop. 1985/86:100 bil. 8, TU 16, rskr. 227) ställt sig bakom denna inriktning.»

I prop 1990/91:87 om näringspolitik för tillväxt anfördes (s. 145 - 146) bl.a. följande

«Beträffande kvalitetsmålet för telefoni har riksdagen uttalat att målet för framkomligheten i riksnätet skall vara 98 procent i genomsnitt under kontorstid. För år 1989 uppgick denna till 98,4 procent. I post- och teleutredningens betänkande presenteras förslag till preciseringar av kvalitetsmålen. Utredningens förslag som televerket ansluter sig till i sin treårsplan innebär att ett minimivärde på 96 procent för framkomlighet mellan enskilda stationsområden läggs fast.»

I prop. 1992/93:200 s. 281 anfördes:

«Kvalitet och service inom telefonitjänsten

Riksdagen har lagt fast mål för Televerkets service och kvalitet inom telefonitjänsten (prop. 1987/88:118, bet 1987/99:TU28, rskr. 1987/88:402 samt prop. 1990/91:87, bet 1990/91:TU28, rskr. 1990/91:369). Kvalitetsmålen avser bl.a. den genomsnittliga framkomligheten för rikstrafik samt driftsäkerhet i telenätet. Servicemålen avser felavhjälpning samt vissa leveranstider. Televerket har under de senaste två åren i huvudsak uppfyllt de uppställda målen.»

I beslut av Post- och Telestyrelsen (PTS) från 1994-10-25 lämnades föreskrift till Telia AB, bilaga 1, under rubriken «Minikrav på kvalitet», «Servicekvalitet». Detta utvisar vilket krav på framkomlighet som ställdes av statsmakterna i mitten av 1990-talet.

«Framkomlighet: Framkomligheten mätt som antal lyckade uppkopplingsförsök för nationella samtal under vanlig kontorstid skall endast i särskilda fall underskrida 98 % av totala antalet uppkopplingsförsök. Till och från enskilt stationsområde skall framkomligheten aldrig understiga 96 % av totala antalet uppkopplingsbeslut.»

Att det var av stor vikt för televerket att minska frekvensen av «spärr» framgår av att det i televerkets årsredovisning för 1983/84 anfördes (s. 10)

«Övervakningen en framkomligheten sker fortlöpande genom landsomfattande kontrolltagning av samtalens uppkoppling. Denna kontrolltagning har visat att framkomligheten vid rikstrafik förbättrats kraftigt genomsnittligt sett under de senaste två åren. Trots detta förekommer trafikfall där framkomligheten fortfarande vid vissa tider är oacceptabelt dålig. Stora ansträngningar görs inom televerket för att råda bot på detta, bl a genom ökad investeringstakt.»

I årsredovisningen 1984/85 anförs åter följande.

«Denna kontrolltagning har visat att framkomligheten vid rikstrafik genomsnittligt sett under de senaste två åren hållit en kraftigt förbättrad nivå jämfört med tidigare. Trots detta förekommer trafikfall där framkomligheten fortfarande vid vissa tider är oacceptabelt dålig. Stora ansträngningar görs inom televerket för att råda bot på detta, bl a genom ökad investeringstakt.»

Av ett till texten hänförligt diagram framgår att frekvensen spärr visserligen minskat från året 1981/82 till 1982/83 och till 1983/84, men åter stigit något från 1983/84 till 1984/85.

I årsredovisningen 1985/86 (s. 17) anfördes följande.

«Framkomligheten bättre

Under senare år har trafiken i telenätet ökat dramatiskt, vilket har lett till att nätets kapacitet i vissa fall inte räckt till. Stora ansträngningar har gjorts för att nätkapaciteten skall motsvara efterfrågan. Under perioden förbättrades framkomligheten från 97,4 % 1984/85 till 98,2 % 1986, dvs i genomsnitt endast 1,8 uppringningsförsök av 100 misslyckades på grund av tekniskt fel eller att nätets kapacitet togs i anspråk av andra samtal.»

<u>Beräkningar av uppkomna effektiviseringar i telefonnätet genom HVD och däremot svarande minskade investeringskostnader.</u>

Inför nämndens beslut i december år 1986 yrkade uppfinnarna om en ersättning på 8 kr 75 öre per anknytning för de växlar som hade och framöver skulle komma att utrustas med HVD i enlighet med patent 79. Beloppet motsvarade 10 procent av den av uppfinnarna uppskattade besparingen (87 kr 50 öre) i telefonnätet till följd av effektivisering och minskat behov av utbyggnad. Uppfinnarnas yrkande kvarstår oförändrat och grundar sig på uppskattningen av 1,0 - 1,2 milj. anknytningar i de berörda växlarna (ca 1 500 växlar med i medeltal 800 anknytningar).

Yrkandet grundas på att nyttjandet av uppfinningen medförde en minskad telefontrafik i nätet motsvarande 20 procent (av trafiken utifrån till växeln) per

växel med HVD, med en däremot svarande kostnadsbesparing för televerket vid utbyggnaden av telefonnätet. Trafikminskningen uppkommer genom att större delen av de tidigare s.k. «förgävesanropen» försvinner i växlar med HVD. Därmed avses sådana anrop utifrån till en anknytning som ej erhåller svar och därför återupprepas. Dessa anrop är mycket tidskrävande då de vid varje tillfälle engagerar telefonisten som inte har några uppgifter om den uppkopplade anknytningen, vare sig om frånvaroorsak eller återkomsttid med därav föranledd ökad belastning av nätet. Vid direktvalssamtal tillkommer därutöver en ytterligare belastning av nätet med 30 sekunder, som är den tid som förflyter till dess anrop omkopplas till telefonist.

Till grund för yrkandet låg trafikmätningar som utförts av Stockholms teleområde på Folksams växel vid Skanstull, Stockholm, såväl före som efter införandet av HVD, och även undersökningar gjorda på televerkets egen växel i Farsta, vilka initierades av marknadsdirektören och ledamoten i televerkets styrelse Ingemar Wåhlström.

Televerket vitsordade 1984 i nämnden att uppfinningen visserligen gav vissa besparingar i nätet, men att televerket trots dessa besparingar gjorde en ren förlust (minskade intäkter i jämförelse med växel utan HVD) på trafiken i de växlar som utrustats med HVD genom att de samtalsintäkter som man tidigare fick på de s.k «förgävesanropen» enligt ovan uteblev. Som stöd härför presenterade televerket en för ändamålet särskilt framtagen PM, Nst 84 029, 1984-07-26, rubricerad «Beräkningsmetod för analys av SESAM-funktionens betydelse för nätekonomin», i det följande benämnd «Nievert». Beräkningen hade applicerats på televerkets växel i Farsta och en genomsnittsväxel med 800 anknytningar. Den person (Nivert) som upprättat promemorian hördes på televerkets begäran inför nämnden och redogjorde då för hur beräkningen gjorts.

Vad gäller de uppkomna besparingarna i telefonnätet bygger metoden på teoretiska antaganden om såväl telefontrafiken som dess fördelning mellan «svar», «upptaget» och «inte svar» i växlar med respektive utan HVD. Detta var antaganden som gjordes utan att några som helst föregående praktiska trafikmätningar hade utförts i växlarna. De i promemorian gjorda antagandena återger dock enligt uppfinnarna inte de verkliga trafikförhållandena i en abonnentväxel. I promemorian angavs att det rådde osäkerhet i de parametrar som beräkningen utgick från samt att resultatet hade blivit annat om den utgått från andra parametrar. I själva verket torde inte denna beräkning ha varit till någon större vägledning för nämnden vid prövning av frågan om det uppkommit besparingar i telefonnätet. I missivskrift till promemorian, 1984-08-02, Ptr 639/84 anförde Kjell Öhman, chef för Nätplaneringssektionen för inlandsnätet (Ni) bl a följande

«Som framgår av promemorian är resultatet beroende av en hel del antaganden, inte minst vad gäller kundernas sätt att dimensionera växeln och att utnyttja SESAM-funktionen. En användbar metod har dock redovisats och visar sig

andra parametervärden mer relevanta kan dessa införas och ett modifierat resultat erhållas.»

Besparingarna i telefonnätet uppgick enligt «Nievert» till 5,35 % per anknytning i växlar med HVD, vilket motsvarade en besparing för televerket med 23 kr 40 öre/anknytning. Detta var således uppgifter som televerket lämnade. I ett senare skede i SNAU-1-ärendet presenterade televerket en «ny» PM, Nip 85 020, 1986-01-13, i det följande benämnd «Liedberg», med den något ändrade rubriken «Beräkning av SESAM-funktionens betydelse för nätekonomin». Promemorian var ett återgivande av innehållet i Nieverts PM, där dock vissa antaganden samt de teoretiska beräkningarna hade utelämnats, förmodligen i avsikt att vara mer lättförståelig för nämnden. Någon upplysning om utelämnandet gavs dock inte. I stället gav promemorian sken av att den grundar sig på faktiskt gjorda mätningar i televerkets växel i Farsta. Ett förhållande som förmodligen fick nämnden att tro att så var fallet, vilket inte var korrekt. Avsikten med följande redogörelse är att punktvis sammanställa de faktauppgifter, som ligger till grund för uppfinnarnas yrkande avseende effektiviseringar samt hänvisa till var dessa uppgifter återfinns i den tillgängliga dokumentationen. Därutöver lämnas kommentarer i syfte att underlätta förståelsen för uppfinnarnas argumentation i frågan. Då måttenheten erlang förekommer på ett flertal ställen i redogörelsen må nämnas att denna måttenhet anger trafikstyrkan på en telefonförbindelse. En erlang innebär definitionsmässigt att en förbindelse (ledning) är upptagen 3600 sekunder/h (således en helt belagd förbindelse).

1. Televerket hävdade i SNAU-1 att introduktionen av HVD i telefonnätet har inneburit en ekonomisk förlust för televerket. Argumentet härför är att de besparingar som «visserligen» uppkommer i telefonnätet genom HVD inte kompenseras av det inkomstbortfall som förlusten av samtalsintäkter på de s.k «förgävesanropen» medför.

Anm. Som enda bevis för detta argument hänvisar televerket till de beräkningar som framgår av «Nievert» och «Liedberg», vilka båda är teoretiska beräkningar, med angivna osäkerheter, som hänför sig till Televerkets abonnentväxel i Farsta utan några som helst gjorda trafikmätningar av den inkommande trafiken till denna växel.

2. I en abonnentväxel beräknas varje anknytning genomsnittligt belasta telefonnätet med 0,035 erlang.

Anm. Uppgiften återfinns i televerkets inlaga till Nämnden 22 januari 1986, s. 21, st 3, rad 6. Uppgiften är ostridig.

3. Minskningen av trafiken i telefonnätet uppgår enligt uppfinnarna till 20 % per växel (trafiken till växel) med HVD i jämförelse med växel utan HVD.
Anm. Detta framgår av trafikmätningar som företogs på Folksams växel vid Skanstull såväl före som efter inkopplingen av SESAM. Uppgifterna erhölls

1983-12-09 av Ingabritt Lindell vid Stockholms teleområde vilken var ansvarig för dessa mätningar (bilaga 4). I samband med det då pågående ärendet i nämnden kontaktade uppfinnarna 1986-02-13 Ulf Taraldsson vid nämnda teleområde, vilken var chef för den enhet som hade ansvaret för trafikmätningarna, för att få tillgång till mätningar i andra växlar som utrustats med HVD. Taraldsson meddelade därvid att han inte kunde lämna ut uppgifter om gjorda mätningar med hänsyn till den pågående tvisten med televerket. Han rekommenderade i stället uppfinnarna att ta kontakt med sin motpart i tvisten för att om möjligt den vägen få tillgång till mätningarna.

4. Besparingarna i telefonnätet uppgår enligt televerket till 5 % per växel med HVD (trafiken till växel).
Anm. Detta framgår av nämndens protokoll 1986-02-04, vilket hänvisar till televerkets skrift till nämnden 3 februari 1986.

Den trafikala besparingen i telefonnätet blir enligt uppfinnarna 0.20 x 0,035 = 0,00700 erlang/anknytning (pkt. 2 o 3)

Den trafikala besparingen i telefonnätet blir enligt televerket 0.05 x 0.035 = 0.00175 erlang/-anknytning (pkt. 2 o 4)

7.Investeringskostnaden i telefonnätet per förbindelse är för lokal- och närtrafik 5 000 kr/erlang och för riksnätet 20 000 kr/erlang
Anm. Uppgifterna framgår bl.a av «Nievert». Denna uppgift är ostridig.

8. Fördelning av trafiken i telefonnätet är: Lokaltrafik 20 %, närtrafik 30 % och rikstrafik 50 %
Anm. Uppgifterna framgår av PM «Kostnads- och intäktskalkyl för åtgärder som minskar upptaget och ej svar», Stockholms teleområde/Lars Eriksson (bilaga 5). Se även televerkets inlaga till nämnden den 22 januari 1986 s. 19 där det framgår att kapaciteten i telefonnätet vid dåvarande tidpunkt var 161.000 erlang varav 76.000 i riksnätet. Dessa uppgifter är ostridiga.

Den genomsnittliga investeringskostnaden i nätet var således (5 000 x 0.5) + (20 000 x 0.5) = 12 500 kr/erlang (pkt. 7 o 8). Denna uppgift är ostridig.

10. Den ekonomiska besparingen (utebliven investeringskostnad), vid nyttjandet av HVD, som uppkommer vid utbyggnaden av telefonnätet blir enligt uppfinnarna 0.00700 x 12 500 = 87,50 kr /anknytning (pkt. 5 o 8)

11. Den ekonomiska besparingen (utebliven investeringskostnad), vid nyttjandet av HVD, som uppkommer vid utbyggnaden av telefonnätet blir enligt televerket 0.00175 x 12 500 = 21,88 kr /anknytning (pkt. 6 o 8).

12. På uppdrag av marknadsdirektören och medlemmen i televerkets direktion, Ingemar Wåhlström, företogs under veckorna 1 och 2 år 1984 en undersökning rörande anträffbarheten på telefon på marknadsavdelningen (del av telever-

kets centralförvaltning). Undersökningen presenterades i februari samma år för medarbetarna på avdelningen i ett utskick rubricerad «SKÄRPNING PÅGÅR». Av detta dokument, vilket bifogas (bilaga 6), framgår följande av betydelse i sammanhanget.

Ungefär 60 % av anknytningshavarna använder SESAM. Svarsfördelningen inom tid då 5 anropssignaler sänds är:

Rätt person svarar	28 %
Kollega svarar	13 %
Växeln svarar (Sesambesked), (inget svar utan SESAM)	27 %
Upptaget	6 %
Inget svar (överkoppling till telefonist utan besked)	26 %

Svarsfördelningen skiljer sig som synes väsentligt från den svarsfördelning som framgår av «Nievert» och «Liedberg», vilka låg till grund för de av televerket inför nämnden år 1986 presenterade beräkningen av besparingarna i telefonnätet. För överskådlighetens skull här återgiven.

Svarsfördelning enligt «Nievert» och «Liedberg»

Svarar	50 %
Växeln svarar (Sesambesked), (inget svar utan SESAM)	17,5 %
Upptaget	15 %
Inget svar (överkoppling till telefonist utan besked)	17,5 %

Anm. Att televerket vid sina beräkningar om HVD:s inverkan på nätekonomin enligt «Nievert» («Liedberg») använde sig av nämnda svarsfördelning är förvånande. Detta inte minst mot bakgrund av det uttalande som görs i en artikel i televerkets tekniska tidskrift TELE nr 1 år 1985, som handlar om den då helt nyligen introducerade helelektroniska och digitala abonnentväxeln A335. På s. 21 under rubriken «Hänvisningsdator till A335» kan man läsa att anknytningshavarna enligt tillgänglig statistik i mer än 70 % av fallen inte finns på plats när de söks. Ett förhållande som således till stor del bekräftas av marknadsavdelningens undersökning där detta tal är 53 % (66 % om «kollega svarar» inkluderas). Enligt «Nievert» («Liedberg») är den endast 35%. En artikel, s. 21 i TELE nr 1 från år 1985, beskriver på ett överskådligt sätt även hänvisningsdatorns inverkan på telefonkulturen, bifogas (bilaga 7).

13. Bifogade PM 2011-06-26 /2 (bilaga 8), vilken upprättats av Kurt Paulsson, redogör för de besparingar som uppkommer i telefonnätet vid växlar med HVD beräknad enligt «Nievert», men där den teoretiskt antagna svarsfördelningen bytts ut mot den svarsfördelning som hänför sig till den vid marknadsavdelningen praktiskt genomförda undersökningen enligt föregående punkt. Den besparing som härvid uppkommer i nätet genom HVD blir som synes 11 %, vilket vida överstiger den av televerket i SNAU-1 vitsordade besparingen på 5% . Det senare procenttalet hänförde sig helt till «Nievert» («Liedberg») och utan angivande av den osäkerhet som Nieverts beräkning själv angav.

Andra parametrar i Nieverts teoretiska modell, som man kan vara starkt kritisk till, är den tidsåtgång som angivits för de olika typerna av anrop som förekommer. Detta gäller främst tiderna för «inget svar» (överkoppling till telefonist utan information) där tiden angivits till 45 (25 + 20) sekunder samt «rätt person svarar» där tiden angivits till 300 sekunder.

En förändring av tiden för «inget svar» från 45 till 65 sekunder, vilken torde vara en mer realistisk tidsuppgift, ger enligt «Nievert» en ytterligare besparing på 6 %. Således en total besparing på 17% i nätet vid användning av HVD. Om härutöver svarstiden ändras från 300 sekunder till 245 sekunder, en tidsuppgift som förekommer i detta ärende, så tillkommer en ytterligare besparing i nätet. Om man antager att antalet återkommande anrop, efter det förgävessamtalet, ej endast är ett utan ett högre tal uppkommer ytterligare besparingar.

Televerkets anförde i nämnden, såsom det återges i beslutet SNAU-1, endast med hänvisning till «Nievert», att televerket totalt gör en förlust på användandet HVD eftersom de samtalsintäkter som förloras på de s.k. uteblivna förgävesanropen är större än de besparingar som uppkommer i nätet genom HVD. Av skriftväxlingen i SNAU-1-ärendet framgår dessutom att televerket gjorde gällande att uppfinningen inte tillför televerket vare sig ökade intäkter eller minskade kostnader, vilket i sammanhanget framstår som motsägelsefullt. De besparingar som «eventuellt» kan hänföras till HVD måste dessutom, enligt televerkets uppfattning, avräknas mot den samtidigt uppkommande minskningen av intäkter. Det må i och för sig vara riktigt att intäktsminskning uppkommer genom att antalet «förgävessamtal» minskar, men detta förhållande är inte alls relevant i sammanhanget då det här rör sig om en övergripande samhällsekonomisk fråga av helt annat slag än en företagsekonomisk intäktsanalys baserad på gällande tariff. Televerket hade ett övergripande åläggande av riksdag och regering att tillhandahålla effektiv och ekonomisk telekommunikation. I detta åläggande ingick, självklart, att till gagn för samhället i stort taga tillvara de tekniska effektiviseringsmöjligheter som stod till buds för televerket. I den meningen kan man säga att det närmast varit en skyldighet för televerket att nyttja de möjligheter som HVD gav för att uppnå möjliga rationaliseringar (begränsningar) av nättrafiken. Statens invändning att «televerket förlorade mer på HVD än vad televerket tjänade» är en häpnadsväckande invändning som endast kan ha sin förklaring i missförstånd. Det var riksdag och regering som bestämde televerkets taxesättning från tid till annan. Det finns inte uppgift om att televerket till departementet framfört önskemål att verket skulle få ändra sin taxa till följd av intäkter som genererades av «förgävesamtal» hade nedgått. Staten bör i nu aktuellt ärende klargöra om argumentet om intäktsförluster vidhålles och i förekommande fall förklara hur argumentet kan anses ha relevans och bärkraft vid det förhållandet att statsmakterna ålagt televerket att tillhandahålla effektiv telekommunikation i samhället. Uppfinnarna menar för sin del att det närmast måste anses ha förelegat en skyldighet för televerket gentemot statsmakterna att nyttja sig av de tekniska innovationer som stod till buds. En viktig sådan vid den aktuella tiden var tveklöst HVD-systemen.

Till utvisande av vilket «uppdrag» som lämnades till televerket av statsmakterna åberopas prop 1992/92:200 s. 73:

«Nu gällande telefonpolitiska mål beslutades av riskdagen år 1988 (prop. 1987/88:118, bet. 1987/88:TU28, rskr. 1987/88:402). Det fastlades då att det övergripande målet för den svenska telepolitiken skall vara att medborgarna, näringslivet och den offentliga förvaltningen i landets olika delar skall erbjudas en tillfredsställande tillgång till telekommunikationer till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad. Detta mål vidareutvecklades samtidigt i fem delmål, nämligen:

— Telesystemet skall utformas så att det ger god tillgänglighet och service för grundläggande telefonkommunikationer.
— Telesystemet skall utformas så att det bidrar till ett effektivt resursutnyttjande i samhället som helhet. Samtidigt skall systemet i sig var effektivt.
— Telesystemet skall utformas så att utvecklingsmöjligheterna tas till vara.
- - -»

I televerkets årsredovisning för år 1991 anfördes under rubriken «Samhällsansvar» bl a följande.

Staten fastlade 1988 att det övergripande målet för den svenska telepolitiken är att medborgarna, näringslivet och den offentliga förvaltningen över hela landet skall erbjudas en tillfredssställande tillgång till telekommunikation till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad.

Huvudmålet vidareutvecklades i delmål som:

«*Telesystemet* skall utformas så att det ger alla god tillgänglighet och service för grundläggande telekommunikationer.

Telesystemet skall vara effektivt och samtidigt bidra till effektivt resursutnyttjande i hela samhället.»

De för televerket uppsatta övergripande målen innebar att televerket inte ägt att som argument mot påståendet om «besparingar», genom uteblivna investeringsbehov, ens anföra att intäkerna minskade därför att antalet «förgävessamtal» minskade. Ett sådant argument, vilket framfördes av televerket i SNAU-1-ärendet, strider uppenbarligen mot de övergripande målen för verksamheten. Det har varit en uppenbar fördel för alla användare av telenätet att kontorsväxlar under den här tiden i stor utsträckning utrustades med HVD därför att detta bidrog till att frekvensen «spärr» minskade.

15. Televerkets påstående i nämnden att de besparingar som uppkommer i telefonnätet genom HVD inte omedelbart kan nyttjas, och att nämnden har att beakta detta vid sitt ställningstagande, är inte korrekt.

Anm. Under den aktuella tidsperioden rådde stor kapacitetsbrist i telefonnätet med återkommande klagomål från televerkets företagskunder. Detta var väl känt för televerket och uppmärksammades även återkommande i verkets årsredovisningar. Kapacitetsbristen uppmärksammades även genom media och omfattande klagomål från abonnenterna. Varje inkopplad HVD kan följaktligen sägas ha varit en investering i nätutbyggnaden då den omedelbart bidrog till att förbättra kapaciteten i telefonnätet, vilket resulterade i att frekvensen av «spärr» nedgick. Det förelåg ett linjärt samband. Som tidigare angivits är begreppet och förekomsten av «spärr» enbart hänförligt till tid då nätet är överbelastat.

Uppfinnarna vill framhålla att televerket i SNAU-1 anförde att risken för «spärr» inte på något sätt påverkas av förekomsten av HVD hos de större växelkunderna. Detta är ett direkt felaktig påstående som uppfinnarna genmälde mot redan i ärendet SNAU-1. Det framgår inte om nämnden i SNAU-1 godtog denna uppgift från televerket, men så kan ha varit fallet eftersom televerket ju var den stora fackmyndigheten. Televerket självt vitsordade att trafikminskningen i stora och i genomsnittsväxlar kunde beräknas till 5,2 – 5,3 procent av tidigare trafikvolym. Tar man detta till utgångspunkt går det inte att på något sätt hävda att risken för «spärr» (eller annorlunda uttryckt: den faktiskt förekommande frekvensen av spärr över tiden) inte påverkas av en trafikminskning om ca. 5,3 procent i företagsväxlar. Trafik till de stora företagsväxlarna äger ju rum även under «bråd tid» och det kan till och med vara så att just trafik till stora företag och myndighet ökar mer än linjärt under «bråd tid». Det är av intresse att få klarlagt om arbetsgivaren i dag vidhåller den felaktiga uppgiften.

Sammanfattning av beräkningen av televerkets vinster

Uppfinnarna har tidigare försökt få fram uppgift om antalet sålda och anslutna HVD under tidsperioden genom att utgå från antalet företagsväxlar som fanns installerade samt därefter försökt få fram uppgift om hur stor andel av dessa som var utrustade med HVD. Det föreligger uppgifter från televerket om hur många växlar som var installerade den 30 juni 1993 (då bolaget tog över verksamheten). Televerket har haft full kännedom om varje installerad växel och även om dessa var utrustade med HVD (andra leverantörer förekom). Uppfinnarna har funnit att det förmodligen med större säkerhet går att beräkna både antalet HVD och televerkets vinst genom att notera omsättningen i leveransbolaget PRESECO och räkna fram antalet HVD och televerkets provisioner. Denna beräkning visar att antalet sålda HVD måste ha varit ca. 1 500 st. och att televerkets provision för den egna försäljningen uppgått till ca 72 milj. kr. Kostnaderna för försäljningsarbetet har varit mycket låga. Denna alternativa beräkningsmetod som uppfinnarna nu presenterar leder till nedsättningen av yrkandet.

Justering av yrkandet

Sökandena yrkar, med ändring av tidigare framställt yrkande, nu enligt följande.

Yrkande

Sökandena yrkar att nämnden som rekommendation skall uttala att skälig ersättning till uppfinnarna för arbetsgivarens förvärv av rätten till uppfinningen, som dessa är angivna i 1986 års beslut och vilket belopp skall avse full ersättning för samtliga av arbetsgivaren förvärvade rättigheter, med den fördelning mellan uppfinnarna som dessa må bestämma, uppgår till **21 784 000 kr** i 1986 års penningvärde, **eller det högre belopp som nämnden må finna skäligt**, samt att det belopp som utges skall bestämmas med beaktande av penningvärdeförändring som inträffat efter år 1986. Arbetsgivaren må därvid göra avräkning för det belopp om 200 000 kr som tidigare utgivits till uppfinnarna. Beloppet skall ej inkludera social kostnader för arbetsgivaren.

Upplysning om avtal mellan televerket och uppfinnarna om ytterligare ersättning

Efter det att nämnden meddelade sitt beslut i december 1986 hade parterna överläggningar och förhandlingar om ersättning för arbetsgivarens nyttjande av uppfinningarna i andra avseenden än vad som varit föremål för prövning i nämnden. Avtal träffades och parterna förband sig att iakttaga sekretess kring avtalets innehåll. Avtalet är inte känt för nämnden. Uppfinnarna hade förväntat sig att Justitiekanslern i ärendet skulle upplysa om avtalets innehåll, vilket dock inte skett. Motpartsombudet har dock på fråga förklarat att hinder inte möter mot att uppfinnarna nu i ärendet lämnar upplysningar om avtalets innehåll.

Televerket betalade ut en ersättning överstigande 700 000 kr till uppfinnarna för nyttjande av uppfinningarna i andra avseende är det nyttjande som nu är föremål för nämndens prövning. Uppfinnarna menar att detta förhållande har viss betydelse för att klargöra att televerket redan under prövningen av SNAU-1-ärendet bedömde nyttan av uppfinningarna ha ett vida större ekonomiskt värde än det belopp som vitsordades i ärendet. Det nyttjande som televerket betalade över 700 000 kr för kan nämligen bara ha haft en rent marginell nytta i jämförelse med den nytta som nu är föremål för prövning. Det är relationen mellan vad uppfinnarna då fick i ersättning och vad de yrkar i ersättning i dag som är av intresse. För undvikande av missförstånd vill uppfinnarna anteckna att dessa endast erhållit 200 000 kr i ersättning för det nyttjande som prövades i SNAU-1 och att ersättningen överstigande 700 000 kr praktiskt taget inte alls avser sådant nyttjande som beslutet 1986 avsåg.

Trots fråga därom till motpartsombudet känner sökandena inte till vilken betydelse som Justitiekanslern tillmäter det förhållandet att ytterligare ersättning har utgått till uppfinnarna efter december 1986.

Åberopande av bevisning

Sökandena avser endast att åberopa bevisning till strykande av omständigheter som är tvistiga mellan parterna. Utgångspunkten är, liksom i tvistemål, att förhållanden som är ostridiga mellan parterna inte behöver prövas av nämnden. Oklarheter råder alltjämt om vad som vitsordas av Justitiekanslern, vad som förnekas och vad som motparten ej anser sig kunna ta ställning till. Oklarhet råder även om sökandena skall anses ha ett odelat utrednings- och åberopandeansvar eller om detta ansvar skall på något sätt anses delat mellan parterna. Även om lång tid har gått måste det anses föreligga bättre möjligheter för arbetsgivaren att utreda omständigheterna. Detta särskilt som det finns ett avtal mellan staten och TeliaSonera AB som, enligt vad sökandena förstår, innebär att bolaget skall biträda staten med information i anledning av att ekonomiska krav ställs mot staten i anledning av televerkets verksamhet. Vad sökandena kan finna har bolaget inte bidragit med någon utredning i tvisten.

Skriftlig bevisning

Sökanden hänför sig till de handlingar som finns ingivna i ärendet och är beredd att åberopa dessa som bevisning i det fall som innehållet i dessa ifrågasätts av motparten.

Muntlig bevisning

Sökandena åberopar att följande personer ska höras upplysningsvis inför nämnden.

Förhör med **Kurt Paulsson** rörande bl a vad denne känner till om antalet installerade sålda företagsväxlar (av aktuella modeller) och antalet HVD under aktuell tid. Vidare skall Paulsson höras om vad denne känner till om i vilken omfattning om växlar utrustades med gränssnitt och HVD. Därjämte skall han höras om vad han känner till om förändringar i trafikvolymer i nätet vilka var betingade av användandet av HVD samt vad detta hade för betydelse för utbyggnaden av nätet och kostnader härför. Paulsson skall även höras om vilket ekonomiskt utbyte som televerket hade av nyttjandet av uppfinningen.

Förhör med **Ola Eriksson**, vilken under flera år under 1990-talet var försäljningsansvarig inom televerkets centralförvaltning för HVD. Denna skall höras om antalet växlar som utrustades med HVD, försäljningen av HVD, avtalsförhållanden och samarbete med PRESECO samt vad denne känner till om det ekonomiska utbytet av televerkets nyttjande av uppfinningen.

Förhör med f. försäljningschefen Sonja Phragmén Brenning, Ekshäradsgatan 178, 123 46 Farsta, tel. 08-7241616 och 070-6678872. Hon var under 1980-talet försäljningschef för bl a företagsväxlar och HVD till stora kunder inom Stockholms teleområde. Hon skall höras om omfattningen av försäljningen av HVD

i relation till de större företagsväxlar som såldes samt yttra sig över nyttan för televerket av att kunna sälja HVD tillsammans med växlarna.

Stockholm den 29 augusti 2011

Thorulf Arwidson

Statens yttrande till nämnden den 27 januari 2012

Till
Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar
c/o rådman Christoffer Démery
Nyköpings tingsrätt
Box 333
611 27 NYKÖPING

Stockholm den 27 januari 2012

Ärende 1 -2008 Kurt Paulsson m.fl. ./. staten genom Justitiekanslern

Staten yttrar sig härmed i ärendet. Yttrandet innehåller bl.a. kommentarer till sökandenas skrifter daterade den 29 augusti och den 20 december 2011.

Inledning

Enligt 6 § LAU första st. är arbetstagare berättigad till skälig ersättning om arbetsgivaren inträder som arbetstagarens rättsinnehavare med avseende på en av denne gjord, här i riket patenterbar uppfinning. Vid bestämmandet av ersättning skall enligt 6 § andra st. särskild hänsyn tas till uppfinningens värde och omfattningen av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit ävensom till den betydelse anställningen må ha haft för tillkomsten av uppfinningen.

För att bestämma ersättning skall således följande frågor besvaras:

— vilken är den patenterbara uppfinningen?
— vad har uppfinningen för värde?
— i vilken omfattning har arbetsgivaren inträtt som arbetstagarens rättsinnehavare?
— vilken betydelse har anställningen haft för tillkomsten av uppfinningen?

Staten noterar att sökandena endast i ringa grad - eller inte alls - diskuterat dessa frågor, utan i huvudsak talar om den «nytta» i ekonomiska termer som

televerket haft av «HVD». Staten å sin sida gör i det nedanstående en analys med utgångspunkt från att denna skall vara så komplett som möjligt, med den begränsning som ligger i att fakta endast delvis kunnat klarläggas så här många år efteråt.

4. Bristerna i sökandenas framställning blir särskilt allvarliga i och med att sökandenas begäran i förevarande ärende handlar om en form av överprövning av tidigare utlåtande (SNAU I) utan att det i vissa delar ordentligt klarlagts – eller kunnat klarläggas - vilka omständigheter som redan tidigare ingått i Nämndens bedömningsunderlag respektive vad som är nytt. Till detta kommer att sökandena tydligen känt sig oförhindrade att nu åberopa omständigheter som hade kunnat framföras i det första ärendet och i så fall fått sin belysning i tidsmässigt nära anslutning till händelserna men som nu knappast låter sig utredas. Staten återkommer mera konkret till detta i senare avsnitt.

5. Nedan följer en närmare genomgång av frågorna enligt punkt 2 ovan.

Vilken är den patenterbara uppfinningen?

SNAU I gällde bedömningen av tre uppfinningar: ansökan 78, patent 79 och patent 80. Nämndens utlåtande gavs under den förutsättningen att samtliga i ärendet aktuella uppfinningar är patenterbara i Sverige (utlåtandet, s. 26). Visserligen var det patent 79 som Nämnden hade att bestämma ersättning för men samtliga tre patent ingick «i paketet», varvid sökandena inte begärde någon särskild ersättning för ansökan 78 och patent 80 (utlåtandet s. 4). Nämnden gjorde följaktligen inte någon distinktion mellan exempelvis ansökan 78 och patent 79. Den såväl formella som sakliga utgångspunkten var att ersättningen skulle avse hela hänvisningstjänsten eller «HVD» som sökandena talar om i förevarande ärende.

7. Patentansökan 78 ledde inte till patent. Ansökningen avslogs av såväl Patentverket som Patentbesvärsrätten (Bilaga 1). Patent 79 ogiltigförklarades först av Stockholms tingsrätt, därefter slutligt av Svea hovrätt genom dom 1991 (Bilagor 2-3). Patent 80 beviljades men har inte tillmätts någon särskild betydelse av sökandena ur ersättningssynpunkt, vare sig i SNAU I eller i förevarande ärende. Således anges i ett avtal mellan televerket och sökandena (som staten återkommer till nedan) att: «Parterna är ense om att det faktum att överenskommelse träffats avseende 80:an ej är av betydelse för parternas tvister avseende 78:an och 79:an. Parterna är även ense om att nämndens utlåtande enbart i mycket liten utsträckning påverkas av värdet av 80:an».

Dessutom, såvitt staten känner till har sökandena efter SNAU I över huvud taget inte framställt något krav på ersättning relaterat till patent 80, varför man nu från ersättningssynpunkt i praktiken kan bortse från denna uppfinning. Därtill är det inte känt om televerket använt sig av patent 80 och i så fall i vilken utsträckning.

9. LAU gäller enligt 1 § enbart patenterbara uppfinningar. Med det synsätt som Nämnden gett uttryck för i utlåtandet av den 26 oktober 2009 får det anses vara en förutsättning för att patenterbarhetskriteriet skall vara uppfyllt att en patentansökan leder till beviljande av patent och att patentet därefter inte upphävs administrativt. Eftersom ansökan 78 inte ens ledde till ett beviljat patent är den utesluten ur ersättningssynpunkt. Av det skälet - och av skäl som angetts i föregående punkter när det gäller patent 80 - skall ersättningsfrågan i förevarande ärende prövas med utgångspunkt från enbart patent 79, närmare bestämt under tid då patent 79 var i kraft (se härom i statens skrift av den 24 februari 2010).

Patent 79 utgör en utveckling av ansökan 78. Utvecklingen består i den s.k. egenhänvisningen. Enligt ansökan 78 skulle information om frånvaro föras in i hänvisningsdatorn från en terminalapparat hos en telefonist eller motsvarande. Det nya enligt patent 79 var att den hänvisande anknytningen själv inför informationen i hänvisningsdatorn genom att slå en viss kod från den egna apparaten. I båda fallen resulterar införandet av information i hänvisningsdatorsystemet att när det kommer ett samtal till den hänvisande anknytningen kopplas samtalet automatiskt till växeln, varvid telefonisten får upp det lagrade meddelandet på en terminal.

Ansökan 78 var allmänt tillgänglig (offentlig) och hörde således till teknikens ståndpunkt före prioritetsdagen för patent 79. Den prövning som skall ske i förevarande ärende avser enbart patent 79 (egenhänvisning), inte «hänvisningstjänsten» eller «HVD» eftersom hänvisningstjänst och hänvisningsdatorer i de former som inte innefattar egenhänvisning var allmänt tillgängliga och icke-patenterbara.

Vad har uppfinningen för värde?

Eftersom det endast är patent 79 som berättigar till ersättning är det värdet av egenhänvisningen som skall bedömas. Vad Nämnden har att ta ställning till är således konkret: vilket värde tillfördes en anordning enligt ansökan 78 genom att anordningen möjliggör egenhänvisning enligt patent 79? Det hypotetiska resonemang som skall föras är: antagande att televerket som tilläggsprodukt till företagsväxlar kunde erbjuda dels ett hänvisningsdatorsystem utan egenhänvisning, dels ett hänvisningsdatorsystem med egenhänvisning, skulle intäkterna bli högre för televerket i det senare fallet och i så fall hur mycket jämfört med försäljning av hänvisningsdatorsystem utan egenhänvisning (men i övrigt lika) respektive kunde några besparingar göras på grund av egenhänvisningen? Statens inställning är att värdet av patent 79 - mervärdet i förhållande till ansökan 78 - är mycket ringa.

Det är med andra ord inte relevant att i svepande ordalag tala om arbetsgivarens «nyttjande» av «uppfinningen (uppfinningarna)» (s. 1-2; här och i nedanstående hänvisningar om inte annat särskilt anges syftande på sökandenas skrift av den 29 augusti 2011). Sökandena har uppenbarligen avstått från att

göra en analys eller en bedömning av mervärdet av egenhänvisningen trots att staten redan i tidigare skrifter (exempelvis av den 24 februari 2010) påtalat vad som skall ingå i bedömningsunderlaget. I vart fall har de inte kommenterat vad staten anfört.

Det bör dessutom anmärkas att lösningen enligt patent 79 var av enkel karaktär, vilket bekräftas av att patentet, såsom nämnts ovan, kom att ogiltigförklaras på grund av bristande uppfinningshöjd. Även det motsvarande europeiska patentet hävdes av EPO, genom beslut den 13 mars 1989 (Bilaga 4). Om man som utgångspunkt för att bestämma ersättning för arbetstagares uppfinning väljer vad arbetsgivaren skulle ha varit beredd att betala för en licens som lämnas av en utomstående uppfinnare (dock med vederbörligt hänsynstagande till den betydelse som anställningen må ha haft för tillkomsten av uppfinningen, se 6 §, andra st. LAU) är det en realitet att arbetsgivaren skulle bedöma och beakta inte bara huruvida patent beviljats för uppfinningen, utan även styrkan i patentet, d.v.s. dess giltighet i ljuset av tidigare känd teknik, och dess skyddsomfång, vilka faktorer påverkar uppfinningens kommersiella värde och därigenom också storleken på ersättningen (vanligen i form av en royalty räknad på licenstagarens försäljning). Ett svagt patent, även om det är i kraft, ger normalt inte mycket ersättning till uppfinnaren.

Vidare förefaller lösningen enligt patent 79 inte ha väckt något större intresse utanför televerket. När uppfinningen anmäldes till arbetsgivaren förbehöll sig denne enbart rätt att utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde medan övriga rättigheter blev kvar hos uppfinnarna/sökandena. De har alltså haft helt fria händer att överlåta eller upplåta rätt till uppfinningen till andra än televerket, i Sverige och i andra länder. Om uppfinningarna haft karaktären av att vara «revolutionerande och världsunikt» som sökandena gör gällande (skrift av den 9 juni 2010) har sökandena rimligtvis kunna exploatera dem med god förtjänst utanför televerket. Såvitt staten känner till har emellertid någon sådan exploatering av patenten inte ägt rum, i vart fall inte i någon särskild omfattning. Det ringa intresset från omvärldens sida speglar enligt statens uppfattning det förhållandet att uppfinningen har ett ringa värde.

Staten vill också peka på att patent 79 tillkom vid en tid då datoriserade telefonväxlar och telefonapparater med knappsats för tonval i stället för fingerskiva hade kommit i bruk, vilket öppnade för en teknikutveckling där information kunde införas och lagras samt utnyttjas automatiskt. Successivt kunde telefonoperatörerna erbjuda sina kunder allt fler tjänster, bl.a. sådana som syftade till att avlasta telefonisten och att begränsa telefontrafiken genom vidarekoppling eller hänvisning av inkommande anrop till en talmaskin med viss information. PIA var ett sådant system för hantering av frånvarouppgifter som erbjöds kunder på den svenska marknaden (Bilaga 5). Enligt PIA-systemet kunde personalen vid terminaler föra in information om sin frånvaro med uppgift om frånvaroorsak och tidsuppgifter, vilken information blir tillgänglig exempelvis för en telefonist på en terminalskärm när anknytningsnumret knappas in.

I vilken omfattning som PIA-systemet såldes i Sverige är inte känt för staten. På grund av att televerket hade monopol på försäljning av företagsväxlar var utrymmet för andra system på den svenska marknaden begränsat. Behovet av hänvisningsdatorer kunde därför i allt väsentligt tillgodoses med SESAM eller PRESENT (vilket säger mera om monopolsituationen än om dessa hänvisningsdatorers kommersiella värde jämfört med andra system, exempelvis PIA-systemet).

En lösning av det slag som patent 79 föreslår låg med andra ord i tiden och var på inget sätt unik. I själva verket låg lösningen så tätt inpå den kända tekniken att patentet kom att ogiltigförklaras. Såsom domstolarna konstaterade i ogiltighetsmålet fanns det som är specifikt för patent 79 - egenhänvisningen -redan beskrivet i ett äldre patent som innehades av L M Ericsson. Även PIA-systemet byggde på egenhänvisning.

Det förhåller sig t.o.m. så att PRESENT enligt vad staten förstår hade utvecklats av Teleplan redan 1975 och offererades till LM Ericsson 1976, alltså gott och väl två år före sökandenas ansökan 78, vilket reser frågor om vem eller vilka som egentligen var upphovsman till lösningarna enligt ansökan 78, patent 79 och patent 80. I ett brev daterat den 26 november 1985 (Bilaga 6), vilket föranletts av ett hotbrev från sökandena (mera om detta nedan), skrev Teleplan bl.a. följande:

«Utvecklingen av det aktuella systemet PRESENT påbörjades av Teleplan redan 1975 genom en förstudie på LM Ericsson, vilken resulterade i en rapport (bilaga 1). I denna rapport föreslås ett till LM Ericssons behov anpassat närvaroinformationssystem för telefonväxlar. Denna rapport utmynnade i ett färdigt system PRESENT, som den 21 juni 1976 erbjöds LM Ericsson i en offert (bilaga 2). Denna offert utmynnade i sin tur den 28 juni 1976 i en inköpsorder från LM Ericsson (bilaga 3).

Det av Teleplan/PRESECO saluförda hänvisningssystemet PRESENT har sålunda utnyttjats sedan 1976 dvs långt innan de svenska patentsökningarna nr 7907914-1 och 8001267-7 inlämnades. Vi skall ej nu närmare gå in på huruvida detta utnyttjande är att anse som öppet eller ej. Däremot kan vi ej finna annat än att Teleplan/PRESECO är i sin fulla rätt att fritt saluföra sitt system PRESENT utan hinder av Er klients patent.»

Staten har inte tillgång till underlaget för Teleplans svarsbrev och kan därför inte för egen del bedöma vem som egentligen utvecklat det hänvisningsdatorsystem som sökandena gjort anspråk på. Staten konstaterar endast (i) att lösningen enligt sökandenas patent/patentansökan uppenbarligen inte skiljde sig mera från Teleplans lösning än att Teleplan hävdade att det påstådda intrångsföremålet - PRESENT - hade utvecklats redan innan sökandena ansökt om patent och (ii) att sökandena såvitt staten känner till inte agerade vidare mot Teleplan eller Preseco och tydligen ansåg att de inte kunde ställa krav på dessa bolag. Det bör med hänsyn till redogörelsen nedan beträffande en del

andra hotbrev anmärkas att Teleplan och Preseco var leverantör av PRESENT till televerket och att den licensrätt som televerket förvärvat från sökandena omfattade televerkets kunder men knappast företag som levererade PRESENT.

Den omständigheten att en patentansökan inlämnades, vilken resulterade i patent 79, skall inte uppfattas som ett tecken på att televerket för sin del betraktade lösningen som patenterbar eller särskilt värdefull. Förvärvet av en enkel licens hade uppenbarligen till syfte att undanröja det rättsliga hinder för att utnyttja tekniken, vilket annars kunde uppstå om ansökningen ledde till beviljande av patent. Därtill var det vid den tiden praxis att anställda vid televerket kunde fritt utnyttja patentavdelningen för att söka patent, vilket i sin tur var ett sätt för de anställda att öka sina löneförmåner eftersom uppfinningar ledde till ersättning enligt ett visst schablonsystem.

Sammanfattningsvis, när det gäller uppfinningens värde är den yttre ramen för bedömningen vilket mervärde som tekniskt ligger i att innehavaren av den hänvisande anknytningen själv kan införa informationen i hänvisningsdatorn i stället för att denne överför informationen till växeltelefonisten som inför informationen i hänvisningsdatorn, varvid indikatorerna - en enkel uppfinning som, enligt vad som senare visar sig, inte uppfyller patenterbarhetskriterierna och en ringa, om ens något intresse för uppfinningen från andra än televerket - pekar i riktning mot ett ringa värde och följaktligen en ringa ersättning.

I vilken omfattning har arbetsgivaren inträtt som arbetstagarnas rättsinnehavare

När det gäller omfattningen av den rätt till uppfinningen som televerket övertog inskränker sig denna såsom framgått ovan till en icke-exklusiv (enkel) licens i Sverige. Televerkets andel av den totala rättigheten var alltså mycket begränsad och ersättningen skall därför bestämmas till ett motsvarande, mycket begränsat belopp jämfört med uppfinningens potentiella värde genom exploatering av uppfinnarna i egen regi eller genom överlåtelse eller upplåtelse till annan.

Anställningens betydelse för tillkomsten av uppfinningen

SNAU I beskrev televerket hur hänvisningssystemet utvecklades inom televerket och uppfinnarnas roll i samband därmed. Enklast kan några avsnitt i televerkets skrift av den 13 september 1985 citeras:

«Under 1970-talet började vissa växelkunder att utnyttja minidatorer för att lagra upp besked om hänvisningskopplade anknytningar. Dessa datorer var helt fristående i förhållande till abonnentväxeln. Ett exempel på ett sådant system för hänvisningstjänst utgör det så kallade PIA-systemet, som levererades till kunder redan före inlämnandet av patentansökan 7907914-

Det är att märka att även detta system, PIA-systemet, i likhet med det system som kom att utvecklas av televerket byggde på den så kallade ’«egenhänvis-

ningen» dvs att abonnenten själv genom kodtagning på det fristående systemets terminal lämnade hänvisningsbesked till en operatör-telefonist.

Planer på utveckling av ett hänvisningsdatorsystem inom televerket framkom under slutet av 1970-talet. Verket diskuterade härvid olika möjliga lösningar. Det naturliga vad gäller televerkets kommande elektroniska växlar hade varit att integrera hänvisningsfunktionen i abonnentväxeln. Televerket valde emellertid att utveckla en hänvisningsdator sammankopplad med abonnentväxeln.

Under 1977 startades en provverksamhet i televerkets då dominerande abonnentväxelsystem, den elektromekaniska abonnentväxeln A344. Provning utfördes dels vid Försäkringskassan i Stockholm dels vid FOLKSAM. I december 1978 fastställdes slutgiltigt specifikationerna på den yttre datorutrustning med tillhörande terminaler som skulle anslutas till abonnentväxeln.

Under februari 1980 gick televerket ut med en anbudsförfrågan beträffande de delar i hänvisningssystemet som inte skulle utvecklas av televerket dvs hänvisningsdator med tillhörande terminaler. Avtal träffades med FRIKAB som konstruerade datorutrustningen och även tillverkade utrustning för verkets räkning.

Hänvisningsdatorsystemet [kallat SESAM-systemet] började marknadsföras av televerket under våren 1982 som ett tillbehör för A344-och A345-växlar [------] Det direkta ansvaret för televerkets del vid utvecklingen av hänvisningssystemet SESAM låg på dåvarande «Kontoret för utveckling och konstruktion av abonnentväxlar med tillsatsutrustningar», (Uav), för vilket Kurt Paulsson var chef och där övriga uppfinnare tjänstgjorde. Kontoret skulle också följa marknadsutvecklingen inom produktområdet samt delta vid upphandling av utrustningen utifrån. I kontorets uppgift ingick även att ha kontakt med såväl verkets lokala enheter som verkets kunder.»

Att Kurt Paulsson hade att ägna sig åt denna typ av teknik redan i mitten på 70-talet, belyses av ett protokoll, undertecknat av Paulsson med anledning av en demonstration 1975 av «implementerad datortjänst i LME/G:s Bollmora AKD-växel», vilken anläggning innefattade en hänvisningstjänst (Bilaga 7).

Sökandenas befattningsbeskrivningar visar att det ingick i sökandenas arbetsuppgifter att ägna sig åt att framta konstruktioner inom området abonnentväxlar jämte till dessa hörande utrustning samt liknande arbetsuppgifter (Bilagor 8a-8e) Det anmärks här att staten inte har tillgång till någon arbetsbeskrivning avseende Svedberg men att dessa har redovisats i SNAU I och sammanfattats i Nämndens utlåtande (s. 25).

Sökandenas arbetsuppgifter, den erfarenhet som de förvärvat genom arbetet vid televerket samt den möjlighet de hade att på sin arbetstid och med utnyttjande av televerkets resurser ägna sig åt arbete som ledde till lösningarna enligt patent 79 (och för övrigt även andra tekniska lösningar som de gjorde) talar

för att anställningarna hade mycket stor betydelse för tillkomsten av uppfinningen. Till detta kommer att de inte hade några kostnader för att söka patent (och fram till 1986 inte heller några kostnader för att upprätthålla patentet i Sverige genom betalning av årsavgifter).

Det kan ifrågasättas om patent 79 inte utgör resultatet av forsknings- och/eller uppfinnarverksamhet, d.v.s. av den kategori som anges i 3 § första st. LAU. I så fall skulle 6 § andra st. sista meningen bli tillämplig. Staten noterar att kategorifrågan inte ställdes på sin spets i SNAU I. Enligt statens uppfattning framstår det som klart att det just handlar om en uppfinning enligt 3 § första st. Kategorifrågan är emellertid inte av avgörande betydelse för ersättningsbeloppet eftersom även ifall man utgår från en 3 § andra st.-uppfinning hänsyn skall tas till det starka samband som finns mellan anställningarna och tillkomsten av uppfinningen, vilket principiellt leder till en högst begränsad ersättning.

Sammanfattning

På basis av de faktorer för vilka nu redogjorts kommer staten fram till att sökandena inte är berättigade till någon ersättning utöver den ersättning som de redan tidigare erhållit, 200.000 kr.

Sökandenas yrkanden

Staten bestrider sökandenas yrkanden. Staten kan inte vitsorda något belopp som i och för sig skäligt.

Staten bestrider än vidare den indexuppräkning som sökandena yrkar. På sin höjd kan staten godta en viss uppjustering om Nämnden mot förmodan skulle anse att sökandena är berättigade till ytterligare ersättning. Det bör i sammanhanget bl.a. beaktas att sökandena under lång tid efter ogiltigförklaringen 1991 av patent 79 förhållit sig passiva och låtit tiden gå.

Staten vidhåller sin tidigare framförda inställning att sökandena saknar rätt till ersättning över huvud taget eftersom patent 79 kom att ogiltigförklaras med följd att patenterbarhetskriteriet inte är uppfyllt och att ersättning inte skall utgå vid elektroniska växlar eftersom patent 79 endast gäller elektromekaniska växlar. Staten accepterar emellertid att bedömningen i förevarande ärende inför Nämnden nu sker med bortseende från dessa invändningar från statens sida.

När det gäller ersättningsprinciperna motiverar sökandena, enligt vad staten förstår, sitt anspråk enligt följande:

— intäkter från försäljning av HVD uppgående till 101.000.000 kr
— anslutningsavgifter motsvarande 62.000 kr per växel ingående i beloppet enligt (i) uppgående till 82.500.000 kr

— merförsäljning av växlar uppgående till 18.000.000 kr
— näteffektivisering motsvarande 8,75 kr per anknytning uppgående till 84.500.000 kr
— serviceavgifter uppgående till 25.200.000 kr.

Av det sammanlagda beloppet 311.200.000 kr begär sökandena 7%, alltså 21.000.000 kr. De enskilda posterna ovan (intäkter, anslutningsavgifter, växlar, näteffektivisering och serviceavgifter) kommenteras i det följande.

Intäkter

Sökandena har i tidigare inlagor formulerat sitt krav på ersättning med utgångspunkt från antalet växlar och en beräkning av hur många av dessa som var utrustade med hänvisningsdatorer. Av den vinst som sökandena menar att televerket haft från försäljningen av hänvisningsdatorsystem begär sökandena 10%, reducerat till 7% med hänvisning till anställningarnas betydelse för tillkomsten av uppfinningen. I SNAU I bestred televerket den yrkade ersättningen och framförde som en jämförelse att normal ersättning för en licens ligger på nivån 0,5 - 1,7% (se Nämndens utlåtande i SNAU I, s. 24).

I skriften av den 29 augusti 2011 beräknar sökandena emellertid ersättningen på basis av Presecos omsättningssiffror 1984-1991 och uppgifter om provision till televerket (s. 14, sjätte st. - s. 18, näst sista st.). Sökandena kommer fram till att det under denna tid såldes cirka 1.040 PRESENT samt att televerkets provision uppgick till cirka 72 miljoner kronor.

Staten kan varken vitsorda eller bestrida sökandenas uppgift om antalet försålda PRESENT eftersom staten saknar kännedom om omfattningen av försäljningen och några säkra uppgifter heller inte föreligger. Uppgiften om 1.040 PRESENT ligger emellertid tämligen mitt emellan de bedömningar som sökandena gjorde i SNAU I, nämligen en försäljning av televerkets hänvisningsdatorer uppgående till 1.800 st. under en 10-årsperiod, och televerkets uppgifter om faktisk försäljning om 215 st. SESAM och PRESENT fram till september 1985 och en uppskattning av ytterligare försäljning av 175 st. under en 5-årsperiod.

Den omsättning i Preseco som sökandena vill lägga till grund för anspråken är hela företagets verksamhet. Preseco lär emellertid ha haft leveranser även till Danmark, Finland och Norge, vilka i så fall ligger utanför ersättningsberäkningen i förevarande ärende. Hur stor andel som utgjorts av leverans till kunder i andra länder har staten inte någon närmare kännedom om.

Staten har heller inte någon säker kunskap om den provision som ska ha utbetalats till televerket för försäljningen av PRESENT. Det föreligger ett avtal från 1984, men det finns också uppgifter om att avtalet efter en kort tid omförhandlats mer än en gång. Innehållet i sådana omförhandlade avtal är inte kända för staten. Vad man däremot kan säga är att sökandena inte räknat

med de kostnader som Televerket har haft för sitt försäljningsåtagande som innefattade inte bara försäljningsarbete, utan även utbildning och marknadsföring. Provision är inte detsamma som resultat eller vinst för televerket. Hur stor den faktiska vinsten var går inte att utläsa ur tillgängliga handlingar.

Enligt statens uppfattning innebär inte sökandenas uppgifter om försäljning av hänvisningsdatorer, oavsett hur beräkningen utförs, någon förändring av betydelse för bedömningen av ersättningsfrågan (med bortseende från att ersättningsunderlaget nu endast är patent 79 och dessutom för en begränsad tid). Hur Nämnden har bedömt försäljningsuppgifterna i SNAU I är inte redovisat i utlåtandet av den 22 december 1986 på annat sätt än att Nämnden antog att hänvisningsfunktionen hade medfört eller kunde antas komma att medföra framför allt en ökad försäljning av hänvisningsdatorer, men möjligen också en tidigareläggning av ett planerat växelbyte. Det finns därför ingenting som tyder på att den ersättning som Nämnden ansåg vara skälig i SNAU I skulle ha blivit bestämd till ett annat belopp om Nämnden helt gick på sökandenas linje eller helt på televerkets linje. Därmed saknas enligt statens uppfattning grund för att tillerkänna sökandena ytterligare ersättning.

Viktigare än antalet försålda hänvisningsdatorsystem är dock att beräkningsgrunden skall vara mervärdet av patent 79 såsom beskrivits ovan, vilket gör att försäljningssiffrorna blir av helt underordnad betydelse.

Anslutningsavgifter

Sökandena hävdar att kunderna hade att betala 62.000 kr per växel som anslutningsavgift för hänvisningsdatorer. Staten ifrågasätter inte denna uppgift eftersom den förekom redan i SNAU I. Staten har uppfattat att denna avgift grundades på de betydande kostnader som var förknippade med att ansluta hänvisningsdatorsystemet till elektromekaniska växlar, medan kostnaderna för att ansluta hänvisningsdatorsystemet till elektroniska växlar var lägre (låt vara att man då hade kostnader för programmering). Det är inte känt för staten huruvida kunderna betalade anslutningsavgift för samtliga växlar som försågs med hänvisningsdatorer under den relevanta tiden, vilket är vad sökandena har utgått från i sin beräkning, eller om avgiften senare reducerades, vilket är vad televerket indikerar i skrift daterad den 13 september 1985, s. 12 i SNAU I. Det har heller inte kunnat klarläggas hur stora kostnader som televerket hade för att ansluta hänvisningsdatorer. Utan tillgång till ett sifferunderlag som innehåller kompletta uppgifter om anslutningsavgifter och kostnader för anslutning vid elektromekaniska respektive elektroniska växlar är det inte möjligt att göra någon beräkning över huvud taget.

Dessutom, om man antar att Nämnden i SNAU I gjort överväganden som beskrivits ovan, nämligen att försäljningen av hänvisningsdatorer, och intäkter som försäljningen genererat, skulle ligga någonstans mitt emellan sökandenas respektive televerkets bedömningar - vilket i så fall överensstämmer ganska väl med de försäljningsuppgifter som sökandena nu vill lägga till grund för

sina krav - har anslutningsavgifter som ersättningsgrund redan blivit beaktade fullt ut i samband med SNAU I.

Även när det gäller frågan om anslutningsavgifter är det mervärdet av patent 79 jämfört med värdet av ansökan 78 som kan vara grunden för ersättning. Sökandena har inte visat att patent 79 gett några intäkter, utöver de som skulle ha uppkommit vid försäljning av ett hänvisningsdatorsystem baserat enbart på ansökan 78. I själva verket är det uppenbart att patent 79 inte gett några intäkter i form av anslutningsavgifter. Staten bestrider därför någon ersättning på denna grund.

Merförsäljning av växlar

Sökandena räknar i förevarande ärende, liksom i SNAU I, med en merförsäljning av växlar, i form av tidigareläggning av inköp, på grund av hänvisningsdatorn. Det föreligger emellertid ingen som helst utredning eller några indikationer till stöd för påståendet, än mindre för att patent 79 skulle ha resulterat i sådan merförsäljning, och staten finner för sin del påståendet osannolikt. Under alla omständigheter har denna ersättningsgrund och beräkning blivit fullt ut beaktad i SNAU I. Staten bestrider därför beräkningsgrunden 18 miljoner kr.

Näteffektivisering

Det framgår redan av utredningen i SNAU I att genomförda trafikmätningar uppvisade ett växlande mönster och att gjorda antaganden påverkade resultatet.

Nämnden ansåg för sin del att effekterna av hänvisningsanordningar är svåra att bedöma samt att de teoretiska beräkningar som utfördes av sökandena respektive televerket inte kunde läggas till grund för några bestämda slutsatser.

På grund av den tid som förflutit är det nu inte möjligt att ta ställning till de konkreta beräkningar som sökandena gör. Det finns emellertid ingenting som säger att de nu lanserade beräkningarna av trafiken i det publika telefonnätet är mera korrekta än de som gjordes i samband med SNAU I. I själva verket gäller det motsatta, d.v.s. det finns principiellt större anledning att fästa avseende vid de mätningar som gjordes vid den tiden än vid påståenden som nu görs om tidigare mätningar. Staten kan varken vitsorda eller bestrida de uppgifter som nu framförs. Staten anser att man får förlita sig på den omfattande genomgång som gjordes i SNAU I och att de överväganden som gjordes i fråga om intäkter och kostnader alltjämt är relevanta, nämligen att ett intäktsbortfall bör beaktas inom ramen för en totalbedömning, oavsett vilket allmänt uppdrag som televerket må ha haft beträffande kapaciteten i telefonnätet.

Även när det gäller frågan om näteffektivisering är det av helt överskuggande betydelse att effektiviseringen - om den alls förekommit - enbart kan bedömas

med utgångspunkt från mervärdet av patent 79, och inte «hänvisningstjänsten» som totalitet. Staten gör därvid gällande att egenhänvisningen inte haft någon inverkan på nättrafiken. Möjligen har egenhänvisningen förenklat rutinerna inom företaget, men dessa har inte undersökts och är därför omöjliga att uppskatta. Å ena sidan underlättas måhända telefonisternas arbete av egenhänvisningen, å andra sidan tar det viss tid för personalen att utföra egenhänvisningen. Hur dessa faktorer kan viktas mot varandra är osäkert. Under alla omständigheter är det inte fråga om någon effektivisering av det publika nätet, utan som mest en företagsintern förenkling och besparing.

Serviceavgifter

Inte heller denna ersättningspost är utredd eller förklarad. Om det har förekommit serviceavgifter specifikt för hänvisningsdatorer, har det i vart fall inte visats av sökandena. Under alla omständigheter har egenhänvisningen uppenbarligen inte föranlett några serviceavgifter. Kravet på ersättning för serviceavgifter bestrids av staten.

Ersättningsposten fanns inte med i SNAU I trots att sökandena hade kunnat inkludera den. Varför sökandena nu, men inte då, gör gällande serviceavgifter som en ersättningsgrund är inte förklarat.

Kommentarer till enskilda påståenden av sökandena

Skriften av den 29 augusti 2011

Sökandena framför (s. 2) att det «i första hand [ankommer] på arbetsgivaren att redovisa den nytta han haft» av uppfinningen samt hävdar att «arbetsgivaren är ovillig att lämna information». Om detta är att säga att oavsett vilka allmänna skyldigheter som kan anses ligga på den ena eller den andra parten, staten och TeliaSonera har gjort omfattande ansträngningar för att få fram dokument och uppgifter angående denna sak. Det insinuanta påståendet om att «arbetsgivaren är ovillig» tillbakavisas.

Påståendet (s. 3, andra st.) att syftet med televerkets ogiltighetstalan avseende patent 79 skulle ha varit att «försöka beröva uppfinnarna möjligheten ersättningsfrågan prövad i nämnden» är inte korrekt. En ogiltighetstalan har uppenbarligen inte påverkat sökandenas rätt till prövning. Däremot har ogiltighetsförklaringen påverkat ersättningens storlek.

Staten har förvisso ifrågasatt om det föreligger skäl för nämnden att åter pröva frågan om ersättning såsom nämns av sökandena (s. 3 sista st.). Vad sökandena inte anger är emellertid att ifrågasättandet skett mot bakgrund av att sökandena inte klargjort de omständigheter som sökandena vill åberopa i ärendet samt hur dessa förhåller sig till vad sökandena angav inför utlåtandet 1986, se protokollet den 2 juni 2010 och statens skrift av den 28 september 2010.

Vad gäller sökandenas undran beträffande statens vitsordande av uppgifter som sökandena lämnat i ärendet samt utredningen i ärendet (s. 4, andra och tredje st.) upprepar staten vad som tidigare flera gånger framförts: staten har gjort en omfattande sökning efter dokument och uppgifter med anledning av sökandenas begäran om förnyad prövning. Det som därvid kommit fram har redovisats av staten. Det som inte kunnat bekräftas och som staten, eller för den delen TeliaSonera, inte har någon egen kunskap eller uppfattning om, kan staten varken bestrida eller vitsorda. Staten tillbakavisar sökandenas påstående, nu liksom tidigare, att det skulle åligga staten i egenskap av «det allmänna» något särskilt ansvar eller någon särskild skyldighet.

Sökandena upprepar (s. 5) sitt tidigare påstående och staten upprepar därför sitt tidigare bestridande att sökandena skulle ha omplacerats inom televerket i syfte att de inte längre skulle kunna få inblick i arbetsgivaren nyttjande av uppfinningen. Att det skar sig mellan sökandena och arbetsgivaren står emellertid klart. Det är mycket möjligt att sökandenas, enligt televerket ohemula, krav på ersättning - 177 miljoner kronor enligt Nämndens protokoll den 5 juni 1985 - kan ha varit en starkt bidragande orsak till detta. Även sökandenas illojala och säregna handlande bestående i att de genom rättsligt ombud tillskrev televerkets kunder och telekontor med påstående om patentintrång och hot om rättsliga åtgärder bidrog till den dåliga relationen. Således skickade sökandena i oktober 1985 brev till ett stort antal företag som här exemplifieras (Bilagor 9a-9n). Kunderna reagerade starkt på hotbrevet framför allt genom att ifrågasätta televerkets roll i detta såsom illustreras genom bifogat exempel, ett faxbrev den 8 november 1985 från Sveriges Television AB till televerkets generaldirektör (Bilaga 10).

Staten ifrågasätter påståendet att sökandena skulle ha kunnat delta i den tekniska utvecklingen om de inte blivit omplacerade eftersom sökandena såvitt är känt inte hade kompetens att implementera hänvisningstjänsten i de elektroniska växlarnas mjukvara.

Vad sökandena framför beträffande arkivfrågan (s. 5, sista st. - s. 6, första st.) bestrids av staten i den mån framställningen är tänkt att uttrycka någonting annat än vad staten angett i denna fråga i sin skrift av den 29 april 2010. I ett intyg av den [datum] redogör Ralf Lithén, Addici Facility Management AB, för hur arkiveringen av televerkets handlingar gick till samt för vilka sökningar efter relevanta dokument som gjorts (Bilaga 11)

Staten har inte kunnat få fram några «affärsplaner» från den aktuella tiden, vilka sökandena nu intresserar sig för (s. 6, sista st.).

Staten har heller inte kunnat påträffa något avtal med Preseco angående försäljningen av PRESENT (s. 7, andra st.), utöver det som omnämnts ovan.

I ett längre avsnitt (s. 8, andra st. - s. 11, första st.) påstår sökandena, delvis i tämligen oprecisa ordalag, att televerket i SNAU I lämnade felaktiga uppgif-

ter om försålda hänvisningsdatorer och en felaktig prognos samt hemlighöll interna bedömningar om marknadsförutsättningar och tilltänkt samarbete med Teleplan ävensom underlät att upplysa Nämnden om intäkter från försäljningen av PRESENT. Staten har inte sett några dokument eller hört några muntliga uppgifter som skulle ge stöd för sökandenas påståenden. Det ligger i sakens natur att varken televerket eller någon annan kunde närmare bedöma i vilken omfattning hänvisningsdatorer skulle komma att säljas. De uppgifter om faktisk försäljning som lämnades av televerket i SNAU I förefaller dock helt korrekta.

När det gäller Teleplan och Preseco tillbakavisar staten sökandenas påstående att televerket kontrollerade Teleplan och bestämde över Presecos verksamhet (s. 11). Det som staten har kunnat få fram är i huvudsak följande. Televerket var en av sex likställda ägare av Teleplan. Övriga ägare var troligen Ericsson, Ericsson Radio, Bofors, Aga och Svenska Philips. Teleplans verksamhet var starkt kopplat till försvarsindustrin. FMV var Teleplans största kund. Preseco ägdes till 2/3 av Teleplan medan anställda i Preseco ägde 1/3. Bolaget bildades tillsammans med de personer som skulle arbeta med hänvisningsdatorsystemet. Verksamheten bestod framför allt i att mjukvarulicenser och tillverka hårdvaran för PRESENT.

Det ligger i sakens natur att övriga ägare av Teleplan och Preseco - de övriga delägarna i Teleplan eller den aktieägande personalen i Preseco - inte skulle acceptera att televerket bestämde över eller gjorde sig förtjänster på Presecos verksamhet som gick utöver strikt kommersiella ramar. Vilken ekonomisk reveny som televerket hade av försäljningen av PRESENT går nu inte att fastställa, men det är givet att televerkets kostnader för försäljningsarbetet, som innefattade utbildning av kundernas personal, marknadsföring och försäljning, måste beaktas. Hur den beräkningen utfaller är inte möjligt att säga.

Sökandena hänvisar till ett avtal som i januari 1991 ingicks mellan televerket, å ena sidan, samt sökandena och ett av dem ägt bolag - PBX Data AB - å andra sidan avseende ersättning för vissa uppfinningar som televerket med stöd av LAU förvärvat utnyttjanderätt till. Sökandena gör gällande (s. 33 - 35) att uppfinningarna enligt detta avtal endast var av marginell nytta för televerket men att televerket trots detta gick med på att betala ut «en ersättning överstigande 780 000 kr» (beloppet var 785.000 kr), vilket sökandena nu menar är ett bevis för att deras krav i förevarande ärende är skäligt.

Staten kan så här lång tid efteråt inte bedöma det kommersiella värdet av uppfinningarna i avtalet, men redan en tillämpning av de schablonregler i fråga om ersättning för arbetstagares uppfinningar som gällde inom televerket torde ha resulterat i den ersättning som faktiskt bestämdes till sökandena, nämligen sammanlagt endast 225.000 kr (Bilaga 12). Den ytterligare ersättning om 560.000 kr som bestämdes enligt avtalet och som avsåg utbetalning till PBX Data AB gällde enligt punkt 10 ersättning för televerkets förvärv av en utökad rätt till uppfinningarna bestående i «all rätt i Sverige» (punkt 6) och «en icke

exklusiv licens att använda samtliga patent ... i de länder, utanför Sverige, där patent erhållits eller erhålls».

Den omständigheten att televerket var intresserat av och betalade för utökade rättigheter motsäger i själva verket sökandenas påstående att uppfinningarna endast var av marginellt intresse för televerket. Ersättningsnivån enligt nämnda avtal kan därför inte sägas vara ett stöd för sökandenas talan i förevarande ärende. Tvärtom kan man säga att den omständigheten att televerket var intresserat av att förvärva utökade rättigheter till uppfinningarna i avtalet, men inte var intresserat av att förvärva ytterligare rättigheter när det gäller patent 79, talar emot sökandenas krav på ersättning i förevarande ärende.

Staten kan i detta sammanhang inte underlåta att påtala sökandenas märkliga tillvägagångssätt genom ett brev av den 19 maj 2011, när statens medgivande till åberopandet av avtalet inhämtades, se punkt 2 (Bilagor 13a-13b), liksom sökandenas vilseledande framställning i skriften av den 29 augusti 2011. Av vilken anledning maskerades uppgifterna i punkt 4 om ersättning till sökandena enligt LAU? Av vilken anledning utelämnades s. 3 och 4 i avtalet, vilka innehåller uppgifterna om rättigheterna som övergick på PBX Data AB och om ersättningen för detta? Vilket intresse har uppgiften på s. 34, näst sista st. i sökandenas skrift, att sökandena förgäves har efterfrågat avtalet hos riksarkivet? Hela avtalet måste ju ha funnits hela tiden hos sökandena eftersom det i brevet av den 19 maj 2011 anges att sökandena önskade statens medgivande till att avtalet «... i sin helhet inges av uppfinnarna till SNAU samt åberopas inför nämnden». Ett ingivande av avtalet i sin helhet hade klargjort omständigheterna för nämnden. I stället har sökandena valt att citera valda delar av avtalet samt lämna uppgifter vilket gett en helt felaktig bild om innehållet i avtalet.

Vidare bör det anmärkas att sökandena på s. 33-35 gör just det som de inte skulle göra enligt punkt 16, tredje st, nämligen att åberopa avtalet såvitt gäller patent 80 «i argumentering mot den andra partens ståndpunkt i tvist rörande 78:an och 79:an».

Skriften av den 20 december 2011

Sökanden lämnar en missledande beskrivning i skriften när det gäller vad televerket vitsordat som skälig ersättning i SNAU I. Vitsordandet angavs till 160.000 kr, «motsvarande ca 2% av verkets totala resultat». Detta är inte detsamma som att televerket skulle ha vitsordat 2% oavsett vad en sådan procentsats innebär i kronor. Det är väl etablerat som ersättningsprincip dels att ersättningen bestäms som ett fast belopp, inte ett visst procenttal, dels att det sker en viss överkompensation vid ersättningsbelopp under eller strax över 100.000 kr eftersom ersättningen på den nivån regelmässigt brukar relateras till vad en arbetstagare har i lön. En bra uppfinning som används av arbetsgivaren brukar ersättas med belopp som motsvarar några månaders lön.

Vad gäller uppgiften att uppfinnarna erbjudits en ersättning om 3% (s. 3) har sökandena inte angett när och hur erbjudandet i så fall skulle ha framförts. Innan detta klargjorts av sökandena bestrider staten uppgiften med den generella innebörd som sökandena har formulerat det. Enligt vad staten känner till erbjöds sökandena 1 kr per anknytning i de växlar som är försedda med hänvisningsdatorn, vilket bud byggde på en analys av möjliga vinster vid försäljning av hänvisningsdatorer och motsvarade 3% av dessa. Ett sådant erbjudande är inte detsamma som ett erbjudande som sökandena har uttryckt det. Det bör dessutom understrykas dels att förlikningsförslaget avsåg hela hänvisningsdatorsystemet och inte enbart självhänvisningen, dels att förslaget förfallit i och med att det inte accepterats av sökandena.

Enligt vad staten förstår har sökandena på s. 4 misstolkat Gravanderfallet (AD 21-1982). Staten uppfattar inte att televerket där «angav [...] att skälig ersättning borde vara 10 procent av arbetsgivarens vinst». Däremot utläser staten att televerket medgav att utbetala 300.000 kr, vilket var mindre än 5% av den beräknade inkomstökningen om 6,5 miljoner kr som tillförts televerket som en följd av Gravanders uppfinning.

Sökandena uppger att de «inte själva angav några närmare bedömningar av hur många HVD de menade skulle kunna säljas» i SNAU I (s. 5). Staten utläser emellertid att de bedömde att 1.800 hänvisningsdatorer skulle kunna säljas. I vart fall var det detta antal som de lade till grund för sina anspråk på ersättning (se exempelvis punkt d) i sökandenas skrift av den 13 juni 1985 (Bilaga 14).

På flera ställen i skriften framför sökandena att det finns anledning att anta att Nämnden tog fasta på televerkets uppgifter snarare än sökandenas uppgifter i SNAU I. Det är naturligtvis enbart spekulativa påståenden från sökandenas sida. Staten nöjer sig för sin del med att hänvisa Nämnden till sina egna minnesanteckningar från SNAU I (om frågan är av sådant intresse att ett klarläggande bedöms vara viktigt) samt att i övrigt förmoda att Nämnden fäst lika stort avseende vid båda parters bedömningar där dessa gått isär.

Beträffande frågan om näteffektivisering gör sökandena gällande (s. 7) att televerket i SNAU I vitsordade en minskning med 5%. Staten kan inte utläsa detta ur handlingarna i SNAU I. Visserligen förekommer siffran (eller mera precist 5,2%) i samband med en mätning vid televerkets växel i Farsta men såvitt staten kan se gjorde televerket mot bakgrund av att mätningarna uppvisade ett växlande mönster det generella uttalandet att «genomgående finns dock en övervikt för slutsatsen att trafikintensiteten ökar efter installation av en hänvisningsutrustning tvärt emot sökandenas påstående om en minskning» (Nämndens utlåtande av den 22 december 1986 s. 21-22). När det gäller själva sakfrågan huruvida trafiken ökat eller minskat har staten den uppfattningen, vilket berörts tidigare i denna skrift, att den utredning som gjordes i SNAU I var så långt man kunde komma och att det inte leder till ett säkrare resultat att nu utföra beräkningarna på ett annat sätt.

Staten kan heller inte vitsorda uppgiften (s. 8) att FMV «regelmässigt träffar överenskommelser med anställda uppfinnare om ersättning med 10 procent i de fall som hänsyn inte tages till anställningarna». Uppgiften framstod som så osannolik att staten har efterhört hos FMV hur LAU tillämpas inom verket. Det besked som gavs var att FMV ger en schablonersättning ungefär motsvarande vad som förekommer inom industrin vid anmälningar av arbetstagares uppfinningar och att det händer relativt sällan - som mest någon gång om året - att begäran om ytterligare ersättning framställs och ännu mera sällan att någon ytterligare ersättning utbetalas med anledning av en sådan begäran. En ytterligare ersättning kan bestå i en viss procentsats räknat på nettoförtjänsten på grund av uppfinningen eller besparingen men då endast upp till 10%, vilket innebär att ersättningen kan bestämmas till vilken som helst procentsats 0,1 - 10%. De uppgifter om förhållandena vid FMV som staten erhållit från FMV är med andra ord helt annorlunda än vad sökandena beskrivit.

Bevisning

Staten åberopar följande skriftliga bevisning:

Patentverkets avslagsbeslut den 18 januari 1989 och Patentbesvärsrättens dom den 30 oktober 1991 (Bilaga 1) till stöd för att ansökan 78 inte lett till patent.

Stockholms tingsrätts dom den 27 november 1987 och Svea hovrätts dom den 13 februari 1991 (Bilagor 2-3) till stöd för att uppfinningen enligt patent 79 inte är patenterbar och av ringa värde.

Som ovan

Ulf Dahlgren

Bilagor

EPO:s avgörande den 17 mars 1989 att upphäva sökandenas europeiska patent (Bilaga 4), motsvarande patent 79, till stöd för att uppfinningen enligt patent 79 inte är patenterbar och av ringa värde

Produktbroschyren «PIA - Personalinformationsautomat» (Bilaga 5) till stöd för att det på marknaden fanns hänvisningsdatorsystem, inklusive med egenhänvisning, och att sökandenas lösning därför var av begränsat värde

Protokoll daterat den 4 augusti 1984 (Bilaga 7) till stöd för att anställningen varit av betydelse vid tillkomsten av uppfinningen

Arbetsbeskrivningar (Bilagor 8a-8e) till stöd för att anställningarna varit av betydelse vid tillkomsten av uppfinningen

Avtal om ersättning för och licensiering av patenträttigheter (Bilaga 12) till stöd för den beräkning av uppfinningens värde som framförts ovan.

Brev av den 25 november 1985 från Teleplan till Styrbjörn Gärdes Advokatbyrå (Bilaga 14) till stöd för att PRESENT hade utvecklats inom Teleplan före tillkomsten av sökandenas lösning

(bilagorna här utelämnade)

Uppfinnarnas skrift den 1 juni 2012 till SNAU

Statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU)

Ärende 1-2008 Kurt Paulsson m.fl. ./. Staten genom Justitiekanslern

Inledning

Staten har i sin skrift av den 27 januari 2012 bland annat argumenterat i frågan om betydelsen av att ansökan 78 aldrig ledde till patent och i frågor om försäljningen av HVD. Detta har föranlett svarandena att inhämta särskilt yttrande av televerkets dåvarande chef för verkets patentkontor, patentkonsulten Erik J. Lindblom. Han var den som även handlade de olika patentansökningarna som avhandlas i ärendet. Han har tidigare avgivit utlåtande i ärendet och han har tidigare som konsult biträtt sökandena i olika sammanhang. Lindbloms utlåtande åberopas till utvisande av att ansökan 78 inte alls har den betydelsen som staten vill tillmäta den.

Eftersom staten lämnar ett stort antal uppgifter och mera allmänna utsagor om marknadsföringen av HVD, samt uppfinningens betydelse härför, har uppfinnarna funnit det lämpligt att inhämta uppgifter och synpunkter från den dåvarande marknadsansvarige inom televerket för produkten HVD, Ola Eriksson. Denne har tagit del av statens skrift samt även annat relevant material i ärendet och sammanträffat med sökandenas ombud och Kurt Paulsson vid ett antal tillfällen. Han åberopas som vittnesperson inför nämnden. Ola Eriksson har även på egen hand tagit kontakt med personer som vid den aktuella tiden var verksamma i televerket och har kännedom om förhållandena kring HVD. Han har även kontaktat andra person som kan ha information att lämna. Ola Eriksson är således väl insatt i ärendet och de frågor som är föremål för diskussion. Han har granskat sakinnehållet i denna skrift.

Med hänsyn till den tid som ärendet i nämnden tagit begärde sökandena tidigare upptagande av förhör med Ola Eriksson för framtida säkerhet. Förhör ägde rum den i Stockholms tingsrätt under ca två timmar den 28 november 2010. Vid förhöret var Justitiekanslerns ombud och bolagsjuristen Christel

Eriksson (TeliaSonera AB) närvarande och bereddes tillfälle att ställa frågor. Förhöret upptogs på video och parterna har erhållit kopior av videoupptagningen. Staten har således god inblick i många av de uppgifter som Ola Eriksson kan lämna. Utan tvekan är Ola Eriksson den person som bäst känner till försäljningen och televerkets nytta av produkten HVD. Trots att Ola Eriksson i förhör under två timmar lämnat ett flertal uppgifter om televerkets försäljning etc. av HVD kan sökandena konstatera att staten inte alls beaktat dessa uppgifter eller ens kommenterat eller bemött dem. Det måste ingå i statens skyldighet till allsidig utredning att ta del av uppgifterna och värdera dessa. Så har inte skett.

I denna skrift lämnar sökandena uppgifter om bland annat marknadsföringen och televerkets «strategi» kring produkten HVD. Uppgifterna kommer i detta avseende i allt väsentligt från Ola Eriksson. Det rör sig inte om nya uppgifter utan om närmare förklaring till förhållanden som redan tidigare angivits av sökandena.

Allmänt

Staten ifrågasätter om uppfinnarna åter ska kunna få sin sak prövad av SNAU samt anför dessutom att det i så fall förväntas att uppfinnarna klargör vad som är skillnaden mellan det material som prövades av nämnden 1986 och det som uppfinnarna i dag åberopar. Därjämte menar staten att uppfinnarna ännu inte klargjort denna skillnad.

Uppfinnarna har hemställt om nämndens förnyade prövning av frågan om skälig ersättning i ljuset av att arbetsgivaren tidigare ej velat efterfölja nämndens rekommendation från år 1986 samt att arbetsgivaren därvid, och senare, framfört två invändningar av enbart rättslig natur. Båda dessa frågor har prövats av nämnden och därvid givits det svaret att uppfinnarna har rätt till ersättning oaktat att patent 79 ogiltigförklarats och att arbetsgivaren vid rättsförvärvet uppsatt förbehåll om patenterbarhet. Uppfinnarna menar att det därefter, om nämndens utlåtande skall vara vägledande för staten, är klarlagt att ytterligare ersättning skall utgå utöver vad staten tidigare utgivit. Detta följer av 1986 års nämndutlåtande. Staten delar uppenbarligen inte nämndens bedömningar, vilket förvånar uppfinnarna.

Sedan de två tidigare aktuella rättsliga frågorna besvarats av nämnden menar uppfinnarna att det föreligger ett befogat intresse från deras sida att åter få frågan om skäligheten prövad i beaktande av att det gått nästan 26 år sedan nämndens första beslut och att det numera är känt hur och i vilken omfattning som uppfinningen nyttjades av arbetsgivaren. Uppfinnarna är naturligtvis medvetna om att det föreligger svårigheter att få fram dokumentation som utvisar försäljningens omfattning etc. Fullt klart är dock att det i dag går att utröna omfattningen av nyttjandet på ett helt annat sätt än den bedömning av den framtida nyttan som nämnden – och även parterna - tvingades göra 1986.

Både det förhållandet att nämndens utlåtanden endast är rådgivande och att en utbetalning från en arbetsgivare av ersättning för förvärvad rätt till en uppfinning saknar all res judicata-verkan, annat än om det föreligger ett avtal mellan parterna som anger att uppfinnarna inte har rätt till ytterligare ersättning, möjliggör ny prövning. Uppfinnarna menar att arbetsgivaren har en skyldighet att av egen kraft göra den utredning och utge belopp som kan föranledas av att nyttan kommit att bli större än vad arbetsgivaren bedömde vid förvärvstidpunkten och vid den tidpunkt då ersättning utgavs. Om exempelvis en arbetsgivare funnit att skälig ersättning för en uppfinning är 100 000 kr, vilket belopp utbetalats, därefter finner att den nytta som arbetsgivaren faktiskt får av uppfinningen motsvarar en ersättning på 200 000 kr föreligger en skyldighet att utbetala även mellanskillnaden. I förevarande fall menar uppfinnarna att det förelegat en skyldighet för televerket att redan någon gång i slutet av 1980-talet eller början av 1990-talet att göra en egen utvärdering av den nytta som uppfinningen givit televerket. Denna skyldighet hade förelegat även om televerket följt det rekommenderande utlåtandet år 1986 och således betalat ut rekommenderade 3 milj. kr. Nu har emellertid inte televerket förfarit på detta sätt. Förhållandena talar i sig för att frågan om vad som är skälig ersättning åter bör prövas av nämnden. Den kan även vid endast en preliminär bedömning konstateras att försäljningen av HVD-enheter blev betydligt mer omfattande än vad både parterna och nämnden kunde förutse år 1986.

Sökandena har tidigare vid flera tillfällen framfört att det i dag är känt, i vart fall tämligen väl, i vilken omfattning som uppfinningen nyttjades och även den ekonomiska och annan nytta som arbetsgivaren erhållit. Man ska även betänka att uppfinnarna i det första ärendet yrkade att nämnden skulle uttala sig om ett mindre engångsbelopp och därjämte en royalty på den kommande försäljningen etc. Nämnden valde dock, då förutsättningar för bestämmande av royalty praktiskt inte ansågs föreligga, att göra en allmän prognostiserande bedömning och endast bestämma ett engångsbelopp. Huruvida den bedömning som nämnden då gjorde är rimlig går nu i efterhand att bedöma.

Staten fäster i sitt yttrande stor vikt vid skillnader och likheter mellan uppfinningen såsom denna angivits i patentansökan 78 och patent 79. Uppfinnarna menar dock att det rör sig om en innovation som lämpligen kan benämnas med det gemensamma begreppet «uppfinningen» och som i sin helhet framgår av patent 79, som således innefattar ansökan 78. Detta dock med det synnerligen viktiga tillägget att funktionen «egenhänvisning» endast utgör en del i patent 79, men ej någon del i patentansökan 78 samt att just «egenhänvisningen» var den funktion som medförde att innovationen blev kommersiellt och praktiskt av stort värde för televerket. Detta är ett förhållande som framgår av direktionens beslut i januari 1980 angående introduktion av HVD-konceptet enligt patent 79 och underlaget för beslutet (föredragningspromemorian) samt vidimeras av Ola Eriksson, som under tiden 1984 – 1991 var marknadsansvarig för produkten HVD inom televerket. Ola Eriksson uppger entydigt och reservationslöst att HVD utan «egenhänvisning» inte hade varit en kommersiellt gångbar produkt.

Frågan om betydelsen av skillnaden mellan patentansökan 78 och patentet 79 avhandlades grundligt redan i såväl skriftväxlingen som den muntliga förhandlingen (fem förhandlingsdagar) som föregick utlåtandet SNAU-1.

Om man studerar beslutet SNAU-1 framgår (s. 2 x) att sökandena då talade om tre «uppfinningar», vilka angavs med hänvisning till patentansökan 78, patent 79 och patent 80. Det angavs även att «Alla tre uppfinningarna hänför sig till den sk. hänvisningstjänsten inom en automatisk abonnentväxel». Vidare antecknade nämnden (s. 2 u – 3 ö) «Vid anordningen enligt ansökan 78 kan information föras in i datorutrustningen från en eller flera terminalapparater, placerade hos en eller flera telefonister eller motsvarande. Med anordningen enligt patent 79 kan resp. anknytning inom växeln själv föra in viss i datorutrustningen förinprogrammerad standardinformation om sin egen hänvisning genom anrop (lyftning av handmikrotelefonen, intryckning av anropsknapp etc.) och tagning av en förutbestämd kod».

Således har nämnden redan i ingressen till beslutet i SNAU-1 för parterna och läsaren tydligt klargjort den avgörande skillnaden mellan ansökan 78 och patent 79.

För fullständighetens skull bör vi även återge vad nämnden antecknade om patent 80: «Uppfinningen enligt patent 80, avser en anordning där hänvisade anknytningar gruppindelas till förutbestämda passningsställen eller till telefonist.»

Nämnden har i beslut i SNAU-1 återgivit patentkrav 1 enligt patentansökan 78 (s. 3) och som bilagor bifogat patentkraven enligt patent 79 och patent 80 (s. 3 och bilagor).

Vidare antecknade nämnden i SNAU-1 (s. 4 x): «Tvist råder i fråga om ersättning till sökandena för den rätt till uppfinningarna som televerket har förvärvat. Sökandena har med anledning härav begärt utlåtande av nämnden i ersättningsfrågan». Således pluralis.

Nämnden antecknade följande (s. 4 m).

«Sökandenas begäran om utlåtande avsåg ursprungligen endast uppfinningen enligt patent 79. Sedermera har de begärt att utlåtandet skall omfatta även uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 80, eftersom alla tre uppfinningarna ingår i det hänvisningssystem som enligt deras mening utgör helheten av uppfinningsföremålen. De har emellertid samtidigt förklarat, att de inte begär någon särskild ersättning för ansökan 78 eller patent 80.»

Därefter noterade nämnden televerkets ställningstagande i detta avseende:

«Televerket har medgett att nämnden rekommenderar en gemensam ersättning för alla tre uppfinningarna om ersättningen, i enlighet med sökandenas talan, i sin helhet hänför sig till patent 79.»

Det innebär att televerket då godtog att nämnden bedömde vad som skulle anses vara skälig ersättning för all den nytta som arbetsgivaren kunde förväntas erhålla av de tre uppfinningarna (pluralis) hänförliga till de tre ansökningarna och patenten. Detta måste tveklöst ha inneburit att skillnaden mellan skyddsomfånget av patentansökan 78 och patent 79 var utan intresse för nämndens bedömning. Det saknar även i dag intresse för nämndens prövning och har endast intresse för att klargöra den felaktiga syn som staten anlägger i denna fråga. Det förhållandet att skillnaden är avgörande ur teknisk och kommersiell synpunkt, men saknar betydelse för nämndens bedömning, framgår även av Lindbloms utlåtande.

I förevarande ärende har sökandena kommit att tala om televerkets och andra aktörers försäljning av hänvisningsdatorer (HVD), vilket terminologiskt dock kan föra tankarna fel. I beslutet SNAU-1 talades det om «hänvisningssystem», vilket möjligen bättre för tankarna till en genom uppfinningarna uppnådd funktion hos växlarna än begreppet HVD. Det senare för lätt tankarna till själva hårdvaran, vilket blir missvisande. I tekniskt avseende är det främst möjligheten till visst slag av kommunikation mellan HVD och växeln («interface») som är själva kärnan i uppfinningen enligt patent 79.

I beslutet SNAU-1 finns återgivet (s. 7) vad sökandena menar utgör skillnaden mellan patentansökan 78 och patent 79:

«Enligt ansökan 78 fördes frånvaroinformation, liksom i tidigare kända system, in i hänvisningsdatorn från en hos telefonisten placerad terminalapparat. Genom patent 79, som är en vidareutveckling av samma system, öppnades dessutom möjligheten för anknytningarna inom växeln att själva, utan begagnande av särskild terminalapparat och hänvändelse till telefonist, från sin egen telefonapparat föra in önskad information.»

I klargörande syfte vill sökandena påpeka att de redan i SNAU-1 noterade att «det av sökandena utvecklade hänvisningssystemet» kommit till användning även vid växeltyperna A 345 och A 335, vilka var s.k. elektroniska växlar. På s. 8 i beslutet finns antecknat: «Den i övrigt skilda tekniska uppbyggnaden av växlarna innebär således inte att de nu aktuella uppfinningarna inte utnyttjas efter anslutning av hänvisningsdatorer till den centrala styrenheten i en elektronisk växel.» Det innebar att sökandena redan då anförde att uppfinningarna kunde utnyttjas oavsett enheten myD genom användning av ett program i den centrala styrenheten i en elektronisk växel. Det var uppnåendet av själva funktionen som klargjorde om uppfinningarna nyttjades. Detta bör, liksom i SNAU-1, beaktas av nämnden när den tar del av vad staten i dag anför om betydelsen av enheten myD.

I nämndens egna överväganden avhandlades (s. 20 x) frågan om betydelsen av den avgörande roll som televerket fäst vid den angivna enheten myD i patentkraven. Visserligen antecknade nämnden att det ej ankommer på nämnden att avgöra fråga om skyddsomfånget och påpekade att den bedömning som

nämnden går in på är av «mera översiktlig karaktär». Nämnden anförde (s. 26) emellertid följande.

«Vid bedömning i enlighet med det anförda har nämnden inte funnit anledning att utgå från annat än att även anordningar där hänvisningsdator ansluts till och samkörs med den centrala styrenheten i en elektronisk växel innebär ett utnyttjande av sökandenas uppfinningar. Även om de av televerket marknadsförda hänvisningssystemen för elektroniska växlar inte i alla delar överensstämmer med den uppfinning som anges i patent 79, anser nämnden det ändå uppenbart att sökandenas uppfinning har en avgörande roll för de marknadsförda systemen.»

Sökandena konstaterar att staten i dag inte delar nämndens bedömning vad avser det som avhandlas i ovan citerat stycke och detta till och med vid det förhållandet att staten uppger att den i dag i stort sett saknar dokumentation av betydelse för denna fråga och att personer som då var verksamma inom televerket inte längre kan tillfrågas. Det kan tyckas vara närmast till hands liggande att staten, i brist på annan utredning, i dag skulle godtaga den bedömning som nämnden gjorde för 26 år sedan på det då aktuella och då av televerket tillhandahållna och kommenterade underlaget. I televerkets direktionsbeslut i januari 1980 angavs (se föredragningspromemoria 1979-12-06 s. 2 m) att uppfinningen skulle nyttjas även för elektroniska växlar, bland dessa den elektroniska växeln A345. Utifrån detta är det svårförståeligt att staten hävdar att patent 79 inte nyttjats i de elektroniska växlarna (se SNAU-1 s. 20 x).

När det gäller frågan om vad ersättningen skall avse har nämnden uttalat sig mycket klargörande och på följande sätt (s. 27).

«Sökandena har, som de slutligen bestämt sin talan, begärt att nämndens utlåtande skall avse såväl patent 79 som ansökan 78 och patent 80. De har emellertid samtidigt förklarat att de inte begär någon särskild ersättning för uppfinningarna enligt ansökan 78 och patent 80. Nämnden har följaktligen vid bestämmandet av en gemensam ersättning för de nämnde uppfinningarna endast att se till skälig ersättning för televerkets förvärv av uppfinningen enligt patent 79».

Denna precisering av vad nämndens utlåtande om ersättning skulle avse överensstämmer helt med vad sökandena angav och, såvitt sökandena kan förstå, även med televerkets inställning i denna del år 1986. Hade televerket då framfört en annan uppfattning om vad nämnden lämpligen borde uttala sig om måste man utgå från att detta noga hade antecknats i beslutet. I avsaknad av sådan anteckning måste man utgå från att televerket godtog den precisering som nämnden då gjorde. Det är då anmärkningsvärt att staten i dag ens för en diskussion om betydelsen av skillnaden mellan patentansökan 78 och patent 79, eftersom den distinktionen inte alls är erforderlig då sökandena förklarat att de vill att nämnden uttalar sig om hela den nytta som arbetsgivaren fått av uppfinningen (eller uppfinningarna) samt att nämnden redan 1986 tydligt

klargjorde vad utlåtandet avsåg. Staten uppger i dag att den saknar annat underlag än det som förelåg år 1986 och det är då svårförståeligt att staten ändrat inställning i denna del.

Sökandena vill i tydlighetens intresse klargöra att de i dag har samma inställning till vad som bör prövas och att det belopp som nämnden i dag finner skäligt skall hänföras till patent 79 och att uppfinnarna inte betingar sig särskild ersättning för uppfinningarna enligt patentansökan 78 och patent 80.

Det framgår helt klart att nämnden prövade «värdet av uppfinningen enligt patent 79» (se s. 28 ö). Staten försöker i dag, emot nämndens utlåtande 1986, i hög grad förringa betydelsen av innovationen enligt patent 79 trots att detta patent omfattar hela HVD-konceptet. Detta till och med vid det förhållandet att staten känner till att avsättningen på marknaden blev långt mer omfattande än vad televerket angav inför nämnden som sin dåvarande bedömning.

Nämnden har i beslutet (s. 29 n) som sin bedömning anfört följande.

«Vid den bedömningen beaktar nämnden att uppfinningen enligt patent 79 innebär en betydelsefull vidareutveckling av den ursprungliga hänvisningsanordningen enligt ansökan 78. Televerket har därigenom fått möjlighet att erbjuda sina kunder en avsevärd förbättrad service och att tillhandahålla en på marknaden eftertraktad produkt. Genom sin dominerande ställning på marknaden har televerket vidare haft särskilda möjligheter att exploatera uppfinningen och omsätta dennas fördelar i ekonomiska vinster. Det har framkommit att den s.k. egenhänvisningen särskilt betonats vid marknadsföringen. Till det anförda kommer att det god-willvärde som den förbättrade servicen gentemot såväl växelabonnenterna som deras telefonkontakter måste ha för ett företag som televerket.»

Slutligen anges i utlåtandet följande.

«Den sålunda rekommenderade ersättningen avser, med hänsyn till hur sökandena utformat sin talan, televerkets rättsförvärv beträffande såväl patent 79 som ansökan 78 och patent 80».

Det innebär sammanfattningsvis att parterna redan 1986 godtog att de tre uppfinningarna prövades i ett sammanhang och att det av denna anledning redan då saknade betydelse vilken skillnad som förelåg mellan patentansökan 78 och patent 79. Vidare framgår det att nämnden gjort sin prövning och avfattat sitt utlåtande utifrån detta förhållande och att nämnden särskilt beaktade innovationen som den anges i patent 79. Utlåtandet avgavs under den uttryckliga förutsättningen (s. 26 ö) att samtliga i ärendet aktuella uppfinningar är patenterbara i Sverige.

Vid det förhållandet att ansökan 78 ej beviljades patent försöker nu staten, med frångående av sin inställning i den frågan i ärendet 1986, göra gällande

att det begränsade värde som trots allt kan tillskrivas «uppfinningen» är hänförligt endast till patentansökan 78, vilken ej ledde till patent och således inte kan leda till någon ersättning. Detta är en synnerligen märklig uppfattning eftersom nämnden fann att det egentliga värdet hos uppfinningen låg i funktionen «egenhänvisning» samt att den då marknadsansvarige inom televerket (Ola Eriksson) klargjort att värdet i HVD låg i att anknytningshavarna själva kunde «knappa in» koderna utan att behöva hänvända sig till telefonist eller bege sig till en särskild terminal uppställd på annan plats inom exempelvis en kontorsbyggnad. Det kunde förväntas att staten i dag vitsordade att funktionen med «egenhänvisning» var den funktion som gjorde att produkten HVD blev intressant för marknaden och särskilt avseende de elektroniska växlarna A345 och A335 (se nedan vad som uppges av den marknadsansvarige).

Sökandena vill särskilt framhålla att det förhållandet att ansökan 78 ej ledde till patent inte har någon betydelse i ersättningsfrågan eftersom den teknik som anges i ansökan 78 även ingår i patent 79, medan funktionen egenhänvisning i den senare inte finns i ansökan 78. Prövningen i förevarande ärende skall göras av de meriter som finns i uppfinningen som den anges i patent 79, utan beaktande av uppfinningen enligt ansökan 78.

Allmänna kommentarer av statens skrift den 27 januari 2012

Dessa kommenterar avser främst att belysa de mer marknadsmässiga, strategiska och kommersiella förutsättningarna som var involverade i introduktionen av de nya moderna PABX (A335 och A345) tillsammans med hänvisningssystem Present under aktuell period 1984 - 1991. Informationen härrör huvudsakligen från Ola Eriksson.

Det är även viktigt att känna till att televerket var en stor leverantör av «anträffbarhet» i växeltjänsten hos företag eller åtminstone önskade framstå som en sådan. Under perioden 1985 - 1991 förekom ett flertal kampanjer på den svenska marknaden för att öka anträffbarheten hos anställda i företag och organisationer. Detta hade föregåtts av klagomål som vittnade om alltför långa svarstider, i vissa fall upp till 30 - 40-talet signaler eller ännu fler innan samtalen besvarades. Detta för att endast mötas av telefonist som berättade att abonnenten inte vara anträffbar och att något besked inte kunde ges om när personen skulle återkomma. Till stor del kunde de långa svarstiderna avhjälpas med att öka antalet telefonister, vilket i sig inte var någon attraktiv lösning för de flesta. Fler telefonister skulle kunna reducera svarstiderna men fortfarande inte kunna lämna besked när den sökta abonnenten åter var på plats.

Förklaringen till de långa svarstiderna var flera. En avgörande faktor var den ökade rörligheten hos ett företags eller organisations anställda. Detta var en utveckling som hade påbörjats långt tidigare och som vuxit i omfattning och nu blivit ett reellt problem i form av försämrad telefonservice, vilket på något sätt måste lösas. Personalen satt inte längre stilla på sina platser större delen av tiden utan olika typer av frånvaro blev allt vanligare. Sjukdom, semester,

kurser, tjänsteresor, tjänsteärende, tjänstledighet var, för att nämna några, sådana frånvaroanledningar. Insikten om detta var hög hos televerket. Inför lanseringen av A335 och A345 var ansåg sig televerket tvingat att finna en lösning. Dessa moderna växlar erbjöd direktval som ytterligare skulle förvärra problemet.

Svaret på detta problem var det nya s. k. HVD-konceptet, d v s HVD kopplad till växeln och med den s. k. egenhänvisningen. Utan uppfinningen enligt patent 79 hade det inte kunnat skapas något nytt HVD-koncept. Uppfinningen var nödvändig för att HVD skulle kunna bli den eftersökta strategiska «pusselbiten» och utgöra lösningen på problemen. Saknad av funktionen med egenhänvisning hade inneburit en mer eller mindre kommersiellt «död» produkt. En HVD utan koppling till växeln och utan egenhänvisning var av marginell nytta för kunden. Detta var inte endast televerkets bedömning utan även kundernas bedömning av de system som redan fanns på marknaden. Kunderna hade redan tidigare haft möjlighet att anskaffa fristående system utan hänvisning, men endast i mycket begränsad omfattning utnyttjat den möjligheten.

Utan den kompletta HVD-lösningen, med både koppling till växeln och egenhänvisning, hade televerkets lansering av de nya elektroniska växlarna blivit mindre framgångsrik samtidigt som kunderna troligen tvingats att investera i fler telefonister för att klara efterfrågade servicenivå och därmed drabbats av högre kostnader. Detta har inte på något sätt förbättrat televerkets redan skamfilade rykte inom det svenska näringslivet. Många företagare hade tröttnat och retat upp sig på televerkets monopol. Kritiken var omfattande. Skulle televerket ha misslyckats med lanseringen av A335 och A345 hade detta haft allvarliga konsekvenser för televerket. Televerket försökte medvetet att på ett tidigt stadium finna sätt för att säkerställa en framgångsrik lansering av dessa växlar. Ett viktigt sätt vara att införa egenhänvisningsfunktionen enligt patent 79.

Televerkets lansering av växlarna A345 och A335 lyckades och de flesta av de uppsatta målen uppnåddes och i vissa fall överträffades. Företagens telefonservice förbättrades och de långa svarstiderna var ett minne blott. Televerket tillhandahöll de tekniska förutsättningarna och kunderna hade möjlighet att uppnå hög servicegrad. Detta skedde enligt den plan som televerket hade satt upp. Företagen blev nöjda och företagens telefonister kunde konkret redogöra för HVD:s stora förtjänster och oumbärlighet. Utan HVD med koppling till växeln och egenhänvisning hade resultatet blivit ett annat.

När det gäller stora och komplexa tekniska system är det vanligt i vårt land att det bildas fristående s.k. användarföreningar («user groups») som har till uppgift att förmedla erfarenhet från de idriftsatta systemen samt att kanalisera önskemål till leverantören. Föreningarna är ofta kontaktforum mellan användarna och leverantören. Ola Eriksson uppger att det i mitten av 1980-talet hade bildats användarföreningar för abonnentväxlarna A345 och A335. Det

bildades även en särskild användarförening för HVD Present som hade ett stort antal medlemmar, vilka i stor utsträckning var statliga och kommunala myndigheter samt större företag och organisationer (ej privatpersoner). Föreningen höll årsmöten och vid det första mötet samlades 300 – 400 personer. Ola Eriksson deltog själv som talare och representant för televerket. Under i varje fall de första åren sköttes föreningens administration av person hos Preseco AB (Susanne Kling). Intresset för föreningen var mycket stort. Det var Preseco AB som var den drivande kraften bakom tillkomsten av användarföreningen, vilket skedde med understöd av televerket. Förmodligen var det så att administrationen av användarföreningen i slutet av 1980-talet togs över av televerket. De som berördes av verksamheten fann det lämpligt med en särskild användarförening för HVD Present vid sidan om de två användarföreningarna för växlarna A345 och A335. På det sättet kunde användarfrågor kring just HVD Present avhandlas i den särskilda föreningen. Sökandena har försökt få fram dokumentation kring användargruppen HVD Present, men inte lyckats få fram någon sådan.

Den marknadsansvarige för produkten HVD Present uppger att han förmodligen inte hade velat ansvara för marknadsföringen av produkten om den inte haft funktionen egenhänvisning. Då hade inte de kommersiella förutsättningarna funnits och det hade inte varit möjligt att uppnå lönsamhet.

Kommentarer av de enskilda punkterna i statens skrift den 27 januari 2012

Texten i statens skrift återges nedan in extenso som indragen och packad text. De enskilda styckena i skriften anges med samma numrering som i skriften.

Staten anförde bl. a. följande.

1. Enligt 6 § LAU första st. är arbetstagare berättigad till skälig ersättning om arbetsgivaren inträder som arbetstagarens rättsinnehavare med avseende på en av denne gjord, här i riket patenterbar uppfinning. Vid bestämmandet av ersättning skall enligt 6 § andra st. särskild hänsyn tas till uppfinningens värde och omfattningen av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit ävensom till den betydelse anställningen må ha haft för tillkomsten av uppfinningen.

2. För att bestämma ersättning skall således följande frågor besvaras:

a) vilken är den patenterbara uppfinningen?
b) vad har uppfinningen för värde?
c) i vilken omfattning har arbetsgivaren inträtt som arbetstagarens rättsinnehavare?
d) vilken betydelse har anställningen haft för tillkomsten av uppfinningen?

3. Staten noterar att sökandena endast i ringa grad - eller inte alls - diskuterat dessa frågor, utan i huvudsak talar om den «nytta» i ekonomiska termer som televerket haft av «HVD». Staten å sin sida gör i det nedanstående en analys med utgångspunkt från att denna skall vara så komplett som möjligt, med den begränsning som ligger i att fakta endast delvis kunnat klarläggas så här många år efteråt.

4. Bristerna i sökandenas framställning blir särskilt allvarliga i och med att sökandenas begäran i förevarande ärende handlar om en form av överprövning av tidigare utlåtande (SNAU I) utan att det i vissa delar ordentligt klarlagts - eller kunnat klarläggas - vilka omständigheter som redan tidigare ingått i Nämndens bedömningsunderlag respektive vad som är nytt. Till detta kommer att sökandena tydligen känt sig oförhindrade att nu åberopa omständigheter som hade kunnat framföras i det första ärendet och i så fall fått sin belysning i tidsmässigt nära anslutning till händelserna men som nu knappast låter sig utredas. Staten återkommer mera konkret till detta i senare avsnitt.

Häröver anför sökandena följande.

Nämnden prövade noga det underlag som presenterades av parterna i SNAU-1. Det underlag som då förelåg är känt genom att alla handlingar i det ärendet finns tillgängliga i riksarkivet. Materialet omfattar ca. 800 sidor. Det är således entydigt vad nämnden då prövade. Sökandena känner inte till om staten har tagit del av allt det materialet och lagt det till grund för sin egen bedömning i förevarande ärende. Sökarna menar själva att det är svårt att fullt ut förstå frågeställningarna utan att ta del av hela det material som nämnden grundade sin bedömning på år 1986. Det rör sig ej alls om någon överprövning eller omprövning av tidigare beslut. Dels är besluten endast av rådgivande karaktär och dels kan beslut av detta slag inte tillmätas någon res judicata-verkan. En utgångspunkt i den nu aktuella bedömningen bör vara nämndens bedömning 1986 med de eventuella ändrade bedömningar som föranleds av det material som nu av parterna kan tillföras ärendet. Sökandena har vinnlagt sig om att koncentrera sin framställning på sådant som de menar är antingen andra uppgifter än de som förelåg år 1986 och/eller uppgifter som i dag är säkrare eller mera preciserade än tidigare. Sökandena gör inte gällande att utlåtandet var felaktigt när det avgavs 1986 utan de menar att det har tillkommit omständigheter som inte var kända då och inte ens kunde vara kända. I korthet rör det sig om uppgifter om antalet HVD-enheter och vilka priser som televerket betingade sig respektive vilka kostnader som uppkom. Sökandena har exempelvis avstått från att argumentera kring betydelsen av sökandenas arbetsuppgifter eftersom det i den delen inte föreligger några nya omständigheter. Såvitt gäller frågan om rationaliseringar i telefonnätet förhåller det sig något annorlunda.

När det gäller bedömningen av procentuella förändringar i trafikvolymen, som resultat av installationen av enskilda HVD-enheter, har nytt beräkningsunderlag presenterats som visar att telefontrafikens minskning blir 11% med

tillämpning av den av televerket i SNAU-1 presenterade beräkningsmodellen. Detta med tillämpning av den faktiska svarsfördelning som uppmättes inom marknadsavdelningen i televerkets A-345 växel i Farsta i februari 1984. Denna mätning skedde på uppdrag av marknadsdirektören. I SNAU-1 vitsordade televerket med tillämpning av denna beräkningsmodell en minskning av telefontrafiken med 5,3 %, men då mot bakgrund av teoretiska spekulationer om svarsfördelningen. Vidare är den absoluta effekten helt beroende av hur många enheter som kom att installeras i företagsväxlarna. Därtill kommer att det av nämndens beslut 1986 ej går att utläsa vilken närmare bedömning nämnden då gjorde av den av vardera parten presenterade trafikminskningen och dess ekonomiska betydelse. Intresset av och betydelsen av frekvensen av «spärr i nätet», vilken fråga avhandlades redan i SNAU-1 har senare kunnat klarläggas genom information från televerket som härrör sig från tiden efter 1986. Sammantaget innebär detta, menar sökandena, att nämnden bör göra en ny bedömning utifrån den information som tillkommit efter prövningstidpunkten.

6. SNAU I gällde bedömningen av tre uppfinningar: ansökan 78, patent 79 och patent 80. Nämndens utlåtande gavs under den förutsättningen att samtliga i ärendet aktuella uppfinningar är patenterbara i Sverige (utlåtandet, s. 26). Visserligen var det patent 79 som Nämnden hade att bestämma ersättning för men samtliga tre patent ingick «i paketet», varvid sökandena inte begärde någon särskild ersättning för ansökan 78 och patent 80 (utlåtandet s. 4). Nämnden gjorde följaktligen inte någon distinktion mellan exempelvis ansökan 78 och patent 79. Den såväl formella som sakliga utgångspunkten var att ersättningen skulle avse hela hänvisningstjänsten eller «HVD» som sökandena talar om i förevarande ärende.

Sökandena anför följande.

Som framgår av ovan citerade ställen i SNAU-1 (se ovan s. 8) gjorde nämnden en tydlig distinktion mellan tekniken i ansökan 78 och patent 79 samt klargjorde att nämnden uppfattade det som att själva «egenhänvisningsfunktionen» låg endast i patent 79 samt att patent 79 var en utvidgning av ansökan 78. Som tydligt framgår av nämndens beslut, fanns det ekonomiska värdet i praktiken enbart i patent 79, vilken i sig innefattar hela hänvisningskonceptet såsom det kom till utförande i A345- och A335-växlarna. I övrigt hänvisas i denna del till Lindbloms utlåtande.

Patentansökan 78 ledde inte till patent. Ansökningen avslogs av såväl Patentverket som Patentbesvärs rätten (Bilaga 1). Patent 79 ogiltigförklarades först av Stockholms tingsrätt, därefter slutligt av Svea hovrätt genom dom 1991 (Bilagor 2-3). Patent 80 beviljades men har inte tillmätts någon särskild betydelse av sökandena ur ersättningssynpunkt, vare sig i SNAU I eller i förevarande ärende. Således anges i ett avtal mellan televerket och sökandena (som staten återkommer till nedan) att: «Partema är ense om att det faktum att överenskommelse träffats avseende 80:an ej är av betydelse för parternas tvister avseende 78:an och 79:an. Parterna är även ense om att nämndens utlåtande enbart i mycket liten utsträckning påverkas av värdet av 80:an».

Sökandena anför:

Sakuppgifterna är korrekta. Staten hade dock även kunnat anteckna att såväl ansökan 78 som patent 80 tillmätts ringa betydelse i såväl SNAU-1 som i det omtalade avtalet mellan parterna. Staten klargör ej sin uppfattning vad gäller betydelsen, i detta sammanhang, av ansökan 78. Förmodligen avstår staten från sådan klargörande eftersom det rimligen skulle innebära att staten tvingades konstatera att även ansökan 78 hade ringa betydelse för exploateringen av uppfinningen. Sökandenas uppfattning är att såväl ansökan 78 som patent 80 endast hade ingen eller ringa betydelse vid bestämmandet av nyttan av «uppfinningen» för arbetsgivaren.

8. Dessutom, såvitt staten känner till har sökandena efter SNAU I över huvud taget inte framställt något krav på ersättning relaterat till patent 80, varför man nu från ersättningssynpunkt i praktiken kan bortse från denna uppfinning. Därtill är det inte känt om televerket använt sig av patent 80 och i så fall i vilken utsträckning.

Sökandena anför:

Förutom vad som framgår av avtalet mellan parterna i januari 1991 (odaterat) har inte uppfinnarna betingat sig ersättning för patent 80. Uppfinnarna är av uppfattningen att televerket använt sig av patent 80, dock endast i begränsad omfattning. Staten, som förvärvat rätten till uppfinningen enligt patent 80, borde kunna klargöra i vilken omfattning som patenten utnyttjats av arbetsgivaren. Uppfinnarna kan inte känna till hur det förhåller sig eftersom de inte haft möjlighet att få information.

LAU gäller enligt 1 § enbart patenterbara uppfinningar. Med det synsätt som Nämnden gett uttryck för i utlåtandet av den 26 oktober 2009 får det anses vara en förutsättning för att patenterbarhetskriteriet skall vara uppfyllt att en patentansökan leder till beviljande av patent och att patentet därefter inte upphävs administrativt. Eftersom ansökan 78 inte ens ledde till ett beviljat patent är den utesluten ur ersättningssynpunkt. Av det skälet - och av skäl som angetts i föregående punkter när det gäller patent 80 - skall ersättningsfrågan i förevarande ärende prövas med utgångspunkt från enbart patent 79, närmare bestämt under tid då patent 79 var i kraft (se härom i statens skrift av den 24 februari 2010).

Häröver anför sökandena följande.

Uppfinnarna vill ange att innebörden av 1 § LAU är att en uppfinning är ersättningsgill om den bedöms som patenterbar. Det krävs inte att en uppfinningsanmälan och ett rättsförvärv följs av en patentansökan. Detta klargör att ersättningsrätten inte är betingad av en framgångsrik patentprövning. I sin framställan avstår staten från att ta ställning till det förhållandet att patent 79 i sin helhet innehåller tekniken i ansökan 78 och således kan beskrivas som

en «utvidgning» av ansökan 78. Staten anför själv att ersättningsfrågan i detta ärende skall prövas med utgångspunkt från enbart patent 79. Detta är korrekt emedan patent 79 omfattar hela HVD-konceptet. Även i denna del hänvisar sökandena till Lindbloms utlåtande. Sökandena godtager, som tidigare angivits, nämndens tidigare bedömning att ersättning endast skall utges för den tid som patentet var i kraft.

10. Patent 79 utgör en utveckling av ansökan 78. Utvecklingen består i den s.k. egenhänvisningen. Enligt ansökan 78 skulle information om frånvaro föras in i hänvisningsdatorn från en terminalapparat hos en telefonist eller motsvarande. Det nya enligt patent 79 var att den hänvisande anknytningen själv inför informationen i hänvisningsdatorn genom att slå en viss kod från den egna apparaten. I båda fallen resulterar införandet av information i hänvisningsdatorsystemet att när det kommer ett samtal till den hänvisande anknytningen kopplas samtalet automatiskt till växeln, varvid telefonisten får upp det lagrade meddelandet på en terminal.

Häröver anför sökandena följande.

Denna beskrivning är på sitt sätt korrekt. Vad staten dock undviker att notera är att funktionen enligt ansökan 78, vilken ingår som en del i patent 79, var sådan att anknytningshavaren var tvungen att ringa till telefonisten och lämna den information som telefonisten då skulle skriva in i den särskilda terminalapparat som fanns placerad hos telefonisten. Det innebar en mer tidsödande ordning för anknytningshavaren och en betydligt större belastning av telefonisten än i jämförelse med funktionen med egenhänvisning. Det som praktiskt och kommersiellt var av stort värde var just möjligheten för anknytningshavare att själv skriva in uppgifter om frånvaro etc. Man kan möjligen enkelt uttrycka det som att egenhänvisningen innebar att «den egna telefonapparaten även blev en inmatningsterminal till HVD». Sådan fanns alltså i praktiken på varje arbetsrum.

11. Ansökan 78 var allmänt tillgänglig (offentlig) och hörde således till teknikens ståndpunkt före prioritetsdagen för patent 79. Den prövning som skall ske i förevarande ärende avser enbart patent 79 (egenhänvisning), inte«hänvisningstjänsten» eller «HVD» eftersom hänvisningstjänst och hänvisningsdatorer i de former som inte innefattar egenhänvisning var allmänt tillgängliga och icke-patenterbara.

Häröver anför uppfinnarna följande.

Funktionen i patent 79 innehåller all den teknik som finns i ansökan 78, varför statens argumentering är direkt felaktig. Patent 79 anger en hänvisningstjänst inkluderande egenhänvisning. Det är den som televerket framgångsrikt marknadsförde under många år. Staten kan då inte på ett trovärdigt sätt i dag hävda att rätten till tekniken, som förvärvades av arbetsgivaren med patent 79, inte är ett komplett hänvisningssystem utan endast avgränsat till

«egenhänvisningsfunktionen». Hela funktionen finns angiven i patentkraven och patentbeskrivningen. För övrigt är det missvisande att hänvisa till att det vid den tiden även fanns «andra hänvisningssystem» såsom om detta vore en enhetlig kategori. Dessa andra system hade ingen koppling till växelns centrala styrsystem (register och program) såsom i ansökan 78 och patent 79. Sökandena hänvisar i denna del även till Lindbloms utlåtande.

Sökandena vill även påpeka att frågan om ansökan 78 skulle beviljas avgjordes nekande först långt senare. Under praktiskt taget hela den tid då uppfinningen exploaterades, som är aktuell i detta ärende, var det inte känt om ansökan 78 skulle leda till patent.

Vad har uppfinningen för värde?

12. Eftersom det endast är patent 79 som berättigar till ersättning är det värdet av egenhänvisningen som skall bedömas. Vad Nämnden har att ta ställning till är således konkret: vilket värde tillfördes en anordning enligt ansökan 78 genom att anordningen möjliggör egenhänvisning enligt patent 79? Det hypotetiska resonemang som skall föras är: antagande att televerket som tilläggsprodukt till företagsväxlar kunde erbjuda dels ett hänvisningsdatorsystem utan egenhänvisning, dels ett hänvisningsdatorsystem med egenhänvisning, skulle intäkterna bli högre för televerket i det senare fallet och i så fall hur mycket jämfört med försäljning av hänvisningsdatorsystem utan egenhänvisning (men i övrigt lika) respektive kunde några besparingar göras på grund av egenhänvisningen? Statens inställning är att värdet av patent 79 - mervärdet i förhållande till ansökan 78 - är mycket ringa.

Sökandena anför:

Staten ställer här några frågor och menar att prövningen skall göras genom en form av hypotetiskt test. Därefter konkluderar staten själv att värdet av patent 79, betraktat som «mervärde i förhållande till ansökan 78», är mycket ringa. Detta gör staten utan att på något sätt ens försöka klargöra, än mindre försöka leda i bevis, att detta s.k. mervärde endast har ringa värde. Det är märkligt att staten dristar sig till sådana utlåtanden, detta särskilt som det var väl känt inom televerket att just egenhänvisningen hade stor teknisk och ekonomisk betydelse. Det var till och med så, vilket var det viktiga i sammanhanget, att ett hänvisningssystem enligt ansökan 78 inte hade kunnat exploateras kommersiellt – detta särskilt i de nya elektroniska växlarna. Dessutom fann nämnden i SNAU-1 (s. 29 y) att egenhänvisningen var det i hänvisningsfunktionen (HVD) som hade stort värde. Trots detta menar nu staten att funktionen har «ringa värde» och detta utan att ens försöka belägga påståendet. Begreppet «mervärde» är endast en retorisk konstruktion för att föra tankarna åt fel håll. Det förhåller sig otvetydigt så att tekniken hos ansökan 78 återfinns i patent 79 och att den tekniken är förutsättning för att uppnå funktionen egenhänvisning. Det senare förutsätter det förra och detta ingick i det patent som beviljades.

I detta sammanhang vill sökandena även anföra följande: Produkten eller konceptet «HVD» (hänvisningsdatorsystem), såsom det kom att marknadsföras av Televerket, bestod av en fristående dator inkl programvara kopplad till växeln via det s k HVD-gränssnittet. Därtill hade systemet den viktiga och basala funktionen att direkt via anknytningarnas telefoner, med hjälp av sifferkoder och symboler kunna mata in information i växeln så att informationen presenterades för telefonisten så snart en sålunda hänvisningskopplad anknytning anropades. Detta sammantaget utgjorde själva konceptet HVD (produkten HVD), vilken kom att bli mycket framgångsrik för Televerket. Framgången bestod inte bara i de intäkter produkten gav utan även i hög grad i framgång med marknadsföringen och försäljningen av växlarna A345 och A335. Begreppet HVD förekom i och för sig redan innan egenhänvisningen tillkom.

Produkten skulle enligt televerkets bedömning aldrig kunnat i så hög grad ha bidragit till försäljningen av de nya växlarna om produkten inte haft egenhänvisning. Staten försöker negligera betydelsen av patent 79 för den HVD som televerket marknadsförde. Televerket kände till att det då fanns HVD, utan koppling till växel och utan egenhänvisning. Televerket kände även till att de leverantörer som marknadsförde sådana system inte hade framgång på marknaden. Så snart det blev möjligt för televerket att marknadsföra HVD-konceptet till ovanstående växeltyper påbörjades försäljningen av HVD. Detta först av televerket och sedan av konkurrenterna när dessa fått sin utrustning godkänd av televerket. Försäljningen av dessa HVD ökade sedan kraftigt. Växeln A345 kunde förses med HVD redan 1981, medan A335 kunde förses först 1986. För A335 låg utvecklingen således fyra år senare. I avvaktan på att A335 skulle kunna förses med HVD lånade en del leverantörer ut HVD till kunderna. Utlåningen av system till kunder tillämpades huvudsakligen av konkurrerande företag till televerket. Detta sätt att sälja in sina system på marknaden hade inte varit möjligt om det ej varit känt att den så viktiga egenhänvisningen senare skulle bli tillgänglig även för A335. Det var den utlovade funktionen egenhänvisningen som gjorde detta möjligt. Informationen om att HVD skulle inkludera egenhänvisning ledde till att televerkets nya växelkunder inte sällan tidigarelade sina växelbeställningar - eftersom de samtidigt med installation av ny växel kunde ansluta den nya HVD med egenhänvisning. Det fanns kunder som redan hade tidigare tillgängliga HVD, men som valde att byta ut dessa till till Sesam, senare till Present, för att få den nya funktionen. Information om det nya HVD-konceptet med egenhänvisning fick motsvarande effekt på försäljningen av de aktuella växeltyperna. Möjligheten att komplettera det befintliga växelbeståndet (särskilt A 344 och A345) med HVD-konceptet ledde till omfattande försäljning av HVD. Många av dessa A 344- och A345-kunder var stora och representativa kunder för televerket. Som exempel kan nämnas regeringskansliet, Karolinska sjukhuset, Försvarets Materielverk, Stockholms universitet och Electrolux AB:s huvudkontor. Justitiekanslerns kansli var redan vid den tiden kopplad till regeringskansliets växel och fick tidigt tillgång till funktionen egenhänvisning. När regeringskansliet upphandlade ny stor växel (skulle byta A344 till A345) uppställdes som uttryckligt krav att den nya växeln i likhet med A344 skulle kunna förses med HVD med egenhänvisning.

Den nu omtalade kategorin av televerkets kunder hade mycket erfarna och kunniga telefonister. Investeringsbeslut att anskaffa HVD till företaget, eller myndigheten, var förvisso en ledningsfråga. Men valet av typ av HVD-system bestämdes i praktiken av företagets telefonister. Flertalet av dessa kunder hade tidigare inte visat något större intresse för HVD med från växeln fristående system. Det var först när det nya och kompletta HVD-systemet med koppling till växeln och med egenhänvisningen som stort intresse uppkom. Telefonisterna hade nämligen en mycket begränsad nytta av HVD som saknade egenhänvisning. Det var detta som var förklaringen till den snabba utveckling av marknaden för HVD med egenhänvisning.

Man måste ställa sig frågan varför inte dessa stora myndigheter och företag, som hade växeln A345, redan tidigare anskaffade HVD utan egenhänvisning om det nu hade varit så att egenhänvisningen endast var av en marginell nytta, vilket staten numera gör gällande. Utan tvekan var egenhänvisningen «nyckeln» till det nya HVD-konceptets stora framgång. I stort sett alla landets kommuner anskaffade nya HVD-system med egenhänvisning. Televerket sålde först Sesam med början år 1981 och lanserade därefter Presentsystemet i slutet av 1984. Något senare startade Statskontoret en omfattande utvärdering av de HVD-system som då fanns på den svenska marknaden. I statskontorets utvärdering och rapport angavs vilka krav som skulle ställas vid statlig upphandling av HVD-system. En sådan utvärdering hade inte tidigare varit aktuell för HVD utan egenhänvisning eftersom efterfrågan på sådana system var mycket lågt. Intresset för HVD utan egenhänvisning var utomordentligt lågt hos potentiella HVD-kunder inom både den privata och den offentliga sektorn. Det framfördes tidigare inte några önskemål att statskontoret skulle utvärdera sådana HVD på grund av att det gjordes få sådana upphandlingar. Först sedan egenhänvisningen lanserades började marknaden efterfråga denna produkt. Eftersom många statliga myndigheter såg möjlighet att effektivisera såväl sin telefonitjänst som sin service genom egenhänvisning uppkom behov av en samlad utvärdering. Det är känt att även landsting och kommuner valde att följa statskontorets rekommendationer. Av statskontorets rapport framgår att det var ett «skall-krav» att nya större växlar utrustades med HVD med egenhänvisning. Om de inträffade förhållandena presenterades på en tidsaxel tillsammans med beställningsstatistik för HVD med egenhänvisning skulle säkerligen ett tydligt mönster framträda som utvisar ett klart samband. Televerket hade med stor sannolikhet aldrig ingått avtal om marknadssamarbete med Preseco (produkten Present) om samarbetet endast hade avsett HVD utan egenhänvisning. Televerket kände nämligen till att marknaden för det nya konceptet HVD (med egenhänvisning) skulle öka accelererande. Detta hade televerket tagit reda på genom kundundersökningar. Televerket kände även till att HVD med egenhänvisning skulle reducera trafiken och därmed även frekvensen av den spärr i nätet som uppträdde vid denna tid. Viktigast var dock att televerket förstod att Present på ett avgörande sätt skulle lösa problemet med långa svarstider samt bidraga till en förbättrad telefonservice hos de flesta kunder. Televerket bedömde även att Present var det utan jämförelse bästa HVD-systemet på marknaden. Gruppen som utvecklade Presentsyste-

met och senare bildade Preseco AB hade givetvis god kännedom om övriga system på marknaden vad gäller teknik och kommersiella förutsättningar. De utvecklade Present utifrån erfarna telefonisters krav på funktionalitet och ett användarvänligt gränssnitt («interface»). Sökandena noterar att televerket år 1986 aldrig inför nämnden, eller uppfinnarna, redogjorde för avtalet och samarbetet med Preseco och den marknadsplan som verket hade för försäljningen av Present. Samarbetet inleddes förmodligen i oktober 1984.

Televerket utgick från att verket med sin stora säljorganisation och med hjälp av växelmonopolet hade goda förutsättningar för att konkurrera med övriga system på marknaden. Televerket var också medvetet om att avtalen med Teleplan/Preseco omfattande inte endast det bästa HVD-systemet utan även exklusiv rätt att marknadsföra produkten i Sverige. Televerket förstod även att det nya konceptet HVD var den «pusselbit» som länge saknats men som nu blev en viktig komponent i de nya «elektroniska» abonnentväxlarna och en förutsättning för en framgångsrik lanseringen av dessa växlar. I själva verket blev efterfrågan på Present så stor att Televerket med den befintliga organisationen under 1985 - 1986 inte på långt när kunde svara upp mot kundernas intresse. Tack vare insatser från Preseco AB kunde den stora efterfrågan av bland annat information och föreläsningar om Present dock på ett relativt bra sätt tillgodoses. I avtalet mellan Preseco och televerket angavs att bolaget skulle tillhandahålla ett mindre antal timmar för säljstödjande insatser. Detta antal timmar visade det sig dock vara för litet för att möta den stora efterfrågan både vad gäller information och leverans av Present. Preseco bjöd därför televerket på hundratals timmar utan att fakturera.

Ser man på marknadsförutsättningarna och marknadens utveckling är det fullt klart att det var funktionen egenhänvisning som var av intresse på marknaden. Det var tillkomsten av den funktionen som ledde till den omfattande försäljningen av HVD Present samt även bidrog till att öka försäljning av de nya företagsväxlarna. Skulle ansträngningar gjorts att marknadsföra ett HVD-system utan egenhänvisning, skulle detta inte alls ha lett till framgång på marknaden.

Med kännedom om de förändringar som ägde rum på marknaden för växlar, i först hand A345 och A335 och på marknaden för HVD, är statens sätt att framställa förhållandena direkt missvisande. Om staten i sin redogörelse beaktade uppgifter som nu lämnas av Ola Eriksson måste framställningen med nödvändighet bli en annan. Staten synes medvetet bortse från de uppgifter som den marknadsansvarige lämnar.

13. Det är med andra ord inte relevant att i svepande ordalag tala om arbetsgivarens «nyttjande» av «uppfinningen (uppfinningarna)» (s. 1-2; här och i nedanstående hänvisningar om inte annat särskilt anges syftande på sökandenas skrift av den 29 augusti 2011). Sökandena har uppenbarligen avstått från att göra en analys eller en bedömning av mervärdet av egenhänvisningen trots att staten redan i, tidigare skrifter (exempelvis av den 24 februari 2010)

påtalat vad som skall ingå i bedömningsunderlaget. I vart fall har de inte kommenterat vad staten anfört.

Häröver anför sökandena följande.

Staten har som part i ärendet inte ställning att ange vad som «skall» ingå i bedömningsunderlaget. Vardera parten äger införa de uppgifter som part själv väljer. Sökandena har mycket noga försökt bedöma värdet för arbetsgivaren av uppfinningen enligt patent 79, vilken då inte kan avse något «mervärde». Det finns inte något mervärde att bedöma. Eftersom sökandena inte har tillgång till information från televerket på samma sätt som staten rimligen har, är det svårare för sökandena att redogöra för den nytta som arbetsgivaren har haft av den förvärvade rätten till uppfinningen (enkannerligen till patent 79). Typiskt sett måste det vara arbetsgivaren som har känt till och kan känna till vilken nytta som uppfinningen inneburit för honom. Uppfinnarna hade inte den ställningen inom televerket att de fick närmare kännedom om och överblick över betydelsen av uppfinningen. Så snart som det visade sig att uppfinnarna hade ersättningskrav, som arbetsgivaren inte ville godtaga, blev de omplacerade och utestängdes från information om marknadsföring, försäljning etc. De har aldrig haft någon närmare kännedom om det ekonomiska utfallet för arbetsgivaren. Ur utredningssynpunkt ankommer det på arbetsgivaren att öppet och lojalt klargöra vilken nytta han haft av uppfinningen. Bevisbördan bör i huvudsak placeras hos arbetsgivaren. Uppfinnarna är övertygade om att det finns information som staten har tillgång till, som är av betydelse i ärendet, men som ej har redovisats.

14. Det bör dessutom anmärkas att lösningen enligt patent 79 var av enkel karaktär, vilket bekräftas av att patentet, såsom nämnts ovan, kom att ogiltigförklaras på grund av bristande uppfinningshöjd. Även det motsvarande europeiska patentet upphävdes av EPO, genom beslut den 13 mars 1989 (Bilaga 4). Om man som utgångspunkt för att bestämma ersättning för arbetstagares uppfinning väljer vad arbetsgivaren skulle ha varit beredd att betala för en licens som lämnas av en utomstående uppfinnare (dock med vederbörligt hänsynstagande till den betydelse som anställningen må ha haft för tillkomsten av uppfinningen, se 6 §, andra st. LAU) är det en realitet att arbetsgivaren skulle bedöma och beakta inte bara huruvida patent beviljats för uppfinningen, utan även styrkan i patentet, d.v.s. dess giltighet i ljuset av tidigare känd teknik, och dess skyddsomfång, vilka faktorer påverkar uppfinningens kommersiella värde och därigenom också storleken på ersättningen (vanligen i form av en royalty räknad på licenstagarens försäljning). Ett svagt patent, även om det är i kraft, ger normalt inte mycket ersättning till uppfinnaren.

Sökandena anför häröver:

Detta är ett rent teoretiskt resonemang utan egentligt värde. Förhållandet mellan ansökan 78 och patent 79 har utvecklats och kommenteras utförligt av Lindblom. Vidare gäller att patent 79 innehåller allt vad som är känt genom

ansökan 78 och patent 79 kunde ogiltigförklaras enbart på grund av offentliggörandet av ansökan 78 fjorton dagar före ingivandet av ansökan som ledde patent 79. Sökandena kan ändock inte underlåta att anföra att i förevarande fall måste ersättningens storlek bestämmas av den faktiska nytta som arbetsgivaren haft av förvärvet och ej vad televerket teoretiskt hade varit beredd att betala till en «utomstående uppfinnare». Det har visserligen gått lång tid och det är svårt för uppfinnarna att få fram dokumentation från 1980-talet, men vid den tiden kände televerket noga till det ekonomiska utbytet liksom övrig nytta som arbetsgivaren hade. Även i dag har staten betydligt större möjligheter att få fram uppgifter om nyttan av uppfinningen än vad sökandena har. Som tidigare flera gånger omtalats är det märkligt att staten, i samverkan med TeliaSonera AB, inte kan få fram de centrala marknadsplanerna som upprättades inom televerket under 1980-talet och fram till dess affärsverket upphörde. I dessa redovisades marknadsutfall, marknadsbedömningar och marknadssatsningar för flera viktiga produkter och tjänster – däribland HVD Present. Marknadsplanerna upprättades i ett hundratal exemplar och var sekretessbelagda. De distribuerades inom televerket och de borde finnas tillgängliga i riksarkivet, vilket de inte gör. Sökandena antager att de finns tillgängliga hos TeliaSonera AB.

15. Vidare förefaller lösningen enligt patent 79 inte ha väckt något större intresse , utanför televerket. När uppfinningen anmäldes till arbetsgivaren förbehöll sig i denne enbart rätt att utöva uppfinningen inom televerkets verksamhetsområde medan övriga rättigheter blev kvar hos uppfinnarna/-sökandena. De har alltså haft helt fria händer att överlåta eller upplåta rätt till uppfinningen till andra än televerket, i Sverige och i andra länder. Om uppfinningarna haft karaktären av att vara «revolutionerande och världsunikt» som sökandena gör gällande (skrift av den 9 juni 2010) har sökandena rimligtvis kunna exploatera dem med god förtjänst utanför televerket. Såvitt staten känner till har emellertid någon sådan exploatering av patenten inte ägt rum, i vart fall inte i någon särskild omfattning. Det ringa intresset från omvärldens sida speglar enligt statens uppfattning det förhållandet att uppfinningen har ett ringa värde.

Sökandena anför:

Marknaden för HVD fanns vid den tiden i Norden och i synnerhet Sverige. I USA var intresset för HVD mycket lågt eller obefintligt. I USA var av tradition passningstjänsten decentraliserad inom företagen. Minicall (personsökare) var den produkt som man trodde där skulle lösa de flesta frågor kring anträffbarhet etc.

I Europa, utom Norden, var vid denna tid intresset för HVD, från introduktionen år 1981 och framöver, lågt av i stort av samma skäl som i USA. Preseco försökte sälja in HVD i Nederländerna utan att lyckas. Förutom Sverige gjorde Preseco försök i både Danmark och Norge. Satsningen i Norge lyckades bäst utan att ge några större försäljningsvolymer.

Intresset för HVD i Sverige kom att bli stort från början av 1980-talet och framöver. Framförallt fanns då ett stort intresse för att uppnå «anträffbarhet». Företag och myndigheter satte ofta upp krav att påringningar skulle besvaras inom ett visst antal signaler. Det uppfattades som en konkurrensfördel att kunna besvara samtal inom rimlig tid. Televerket marknadsförde och sålde det som man terminologiskt benämnde «anträffbarhet». Direktvalsmöjligheten, som tillkom med de moderna abonnentväxlarna, var bland annat avsedd för att minska arbetsbelastningen på telefonisterna. Men fanns inte den sökta personen på plats styrdes samtalet efter ett visst antal signaler ändå automatiskt över till telefonisten. Om telefonisten då inte hade något frånvarobesked att ge den uppringande återstod ofta inget annat för telefonisten än att be den uppringande att försöka på nytt senare. Sannolikt genererade detta förfarande mer trafik än tidigare. Egenhänvisningen däremot reducerade trafiken totalt sett och möjliggjorde att behovet av antalet telefonister kunde hållas oförändrat eller minska. Televerkets dåvarande marknadsansvarige för HVD uppger att detta var ett kraftfullt säljargument - företaget kunde sänka sina kostnader eller utnyttja det extra kapacitetsutrymme som skapades för att ge bättre service till både kunderna och den egna personalen. Egenhänvisningen öppnade i sin tur för ytterligare effektivisering av telefonservicen. Ett exempel på detta var den s k «Pratorn» som var en talmaskin som läste upp av anknytningshavaren inmatade frånvarobesked. Även denna funktion innebar en avsevärd avlastning för telefonisterna. Utan egenhänvisningen hade inte funktionen varit möjlig att införa.

I dag har de flesta moderna abonnentväxlar i hela världen HVD-funktioner integrerade. Förklaringen till det tidigare låga HVD-intresset utanför Norden var med stor sannolikhet de kulturella skillnaderna mellan länder, men även av att det i länder med potentiella HVD-kunder fanns gjorda investeringar i annan teknik som utgjorde hinder för etablering av HVD. Det har sagts att det i USA finns en annan «telefonkultur» där det förväntas att den som ringer till ett företag eller myndighet kopplas till någon annan än telefonisten och att denne, exempelvis en receptionist på en avdelning, kan lämna mer utförlig information om frånvaroorsak än vad en telefonist med tillgång till Present kan ge.

16. Staten vill också peka på att patent 79 tillkom vid en tid då datoriserade telefonväxlar och telefonapparater med knappsats för tonval i stället för fingerskiva hade kommit i bruk, vilket öppnade för en teknikutveckling där information kunde införas och lagras samt utnyttjas automatiskt. Successivt kunde telefonoperatörerna erbjuda sina kunder allt fler tjänster, bl. a. sådana som syftade till att avlasta telefonisten och att begränsa telefontrafiken genom vidarekoppling eller hänvisning av inkommande anrop till en talmaskin med viss information. PIA var ett sådant system för hantering av frånvarouppgifter som erbjöds kunder på den svenska marknaden (Bilaga 5). Enligt PIA-systemet kunde personalen vid terminaler föra in information om sin frånvaro med uppgift om frånvaroorsak och tidsuppgifter, vilken information blir tillgänglig exempelvis för en telefonist på en terminalskärm när anknytningsnumret knappas in.

Sökandena anför:

Staten underlåter att upplysa om att det var känt inom televerket att PIA-systemet inte hade någon framgång på marknaden för de aktuella växeltyperna. Det systemet var inte integrerat på det sättet att anknytningshavaren själv genom kodgenerering kunde införa information i växelns register. PIA var ett «fristående» system som var sådant att de anställda måste gå iväg till en särskild terminal (på avdelningen, i korridoren, i receptionen eller hur det nu var organiserat) för att skriva in information som gick in i ett särskilt datorminne som telefonisten endast kom åt genom att själv skriva in anknytningsnumret. Det var ekonomiskt aldrig aktuellt att varje anknytningshavare skulle ha en egen PIA-terminalen på det egna rummet. Det från växeln helt fristående PIA-systemet går inte alls att jämföra med det nya hänvisningskonceptet (HVD Present-2). Detta var ett välkänt förhållande för televerket.

17. I vilken omfattning som PIA-systemet såldes i Sverige är inte känt för staten. På grund av att televerket hade monopol på försäljning av företagsväxlar var utrymmet för andra system på den svenska marknaden begränsat. Behovet av hänvisningsdatorer kunde därför i allt väsentligt tillgodoses med SESAM eller PRESENT (vilket säger mera om monopolsituationen än om dessa hänvisningsdatorers kommersiella värde jämfört med andra system, exempelvis PIA-systemet).

Sökandena anför:

PIA blev inte någon stor produkt och det känner arbetsgivaren väl till. Inte heller något annat fristående system utan koppling till växeln enligt uppfinningen blev någon försäljningsframgång. Det fanns flera olika fristående system utan koppling till växeln, men med terminaler hos varje anknytning och en HVD-liknande terminal hos telefonisten. Hos de kunder dessa (ex. Memex) installerats blev det en stor förbättring. Detta på grund av att anknytningshavaren själv kunde lägga in frånvarobesked som telefonisten kunde hämta upp när anknytningen anropades. Systemet blev dock kostsamt för kunden och konkurrerades snabbt ut av Present, som var betydligt mera kostnadseffektivt och hade bättre funktionalitet. Varken Memex eller PIA hade någon framtid efter det att Present lanserades. Present byggde på kodgenerering från den egna telefonapparaten på det egna rummet – telefonerna fanns ju redan på alla kontorsrum.

Vid den aktuella tiden fanns det på marknaden 6 - 7 av televerket godkända system med egenhänvisning som var alternativ till det av televerket marknadsförda Present och som konkurrerade med detta system. Det var dessa system som statskontoret utvärderade i sin rapport rörande vilka krav som skulle uppställas vid upphandling av nya växlar. Dessa aktörer på marknaden hade svårt att hävda sig mot televerkets med sin monopolställning (växlar) och som marknadsdominerande aktör med en redan utbyggd försäljningsorganisationen (dock ej utvecklad för att sälja Present).

Det är viktigt att känna till vad som ägde rum på marknaden vid den aktuella tiden. Kunderna var irriterade och retade sig på televerkets växelmonopol. Detta var allmänt känt. Vid många olika seminarier angående telekommunikation runt om i landet framfördes detta ofta av deltagarna. Inställningen hos många företag och organisationer var att om tillfälle fanns så köpte man hellre från annan leverantör än från televerket. HVD omfattades dock inte av något monopol och var därför fri att försäljas av vem som helst. Själva gränssnittet mellan HVD - växel var visserligen en monopolprodukt, men televerket kunde inte vägra att leverera gränssnittet till kunder som så önskade. Det var således fritt för företag och myndigheter att köpa HVD från annan leverantör än televerket, vilka testats och godkänts av televerket.

Televerket vann dock «slaget om marknaden» och hade i slutet av 1980-talet (ev även tidigare) en marknadsandel på minst 70 procent. Televerket vann marknaden på grund av att verket hade det avgjort bästa systemet, en bedömning som kunderna inom både privat och offentlig verksamhet själva gjorde. Present var det ledande systemet med de bästa funktionerna, den bästa servicen och med den bästa finansieringen. Finansiering skedde i stor omfattning genom televerkets dotterbolag Teleinvest AB från mitten av 1980-talet. Hade någon av konkurrenterna haft Present, och televerket i stället marknadsfört något av de konkurrerande systemen, hade marknadsandelen för televerket blivit betydligt mindre. Den marknadsandel som televerket ändå kunde ha haft hade troligen till stor del varit betingad av monopolsituationen för växlar och affärsverkets dominerade marknadsställning allmänt. Det förhållandet att det var ett statligt affärsdrivande verk medförde förmodligen även att offentliga myndigheter hade en benägenhet att välja produkter från affärsverket framför andra produkter. Man måste även betänka att försäljning av HVD Present ofta skedde i samband med försäljning av en ny stor affärsväxel. Den beställdes i praktiken genom att en blankettsida fogades till själva beställningen av växeln. Priset på HVD-systemet kunde vara i storleksordningen 1/10 av priset på själva växeln. Det kommersiella värdet av Present var utomordentligt stort, vilket staten nu förnekar trots att det var en allmän uppfattning inom televerket under 1980-talet. Detta framgick även år efter år i vad som skrevs i televerkets årsredovisning. I årsredovisningarna lovprisades just Present som en stor framgång på marknaden.

Många av televerkets kunder ville snabbt konvertera till någon av de moderna växeltyperna (A345 och A335) för att få tillgång till funktionen egenhänvisning. Vidare är det viktigt att framhålla att de kunder som hade den elektromekaniska växeln A344 enligt televerkets beslut 1983 fråntogs möjligheten att komplettera med HVD. Exempelvis hade regeringskansliet en A344 där man för att byta till A345 ställde uttryckligt krav på att HVD-konceptet skulle finnas tillgängligt i den nya växeln. Detta var vid tiden innan konceptet hade implementerats i A345. Kunder som redan hade någon av dessa växlar önskade även tidig leverans av Present. Marknaden fungerade helt enkelt inte på det sätt som staten nu försöker framställa det. Den som då var marknadsansvarig för växeln A335 uppger att det förhöll sig så att kunder tidigarelade inköp av A335 för att få tillgång till Present och därmed egenhänvisningen. Detta var angeläget för

kunderna eftersom de ville korta ned svarstiderna och ge påringande bättre telefonservice. Som nämnts tidigare gjorde televerket tidigt bedömningen att Present skulle komma att få mycket stor kommersiell betydelse.

Televerket förvärvade exklusiv rätt att marknadsföra Present i Sverige. I televerkets avtalet med Teleplan/Preseco AB angavs att televerket ej hade rätt att samtidigt marknadsföra och sälja något annat HVD-system eller liknande produkt på den svenska marknaden. När det gäller Present valde Televerket att teckna avtal med endast en leverantör avseende endast en produkt, vilket helt skiljde sig från avtal om andra produkter i televerkets sortiment. Exempelvis såldes växlar, telefonsvarare, telefoner och andra sådana produkter av televerket med konkurrens mellan produkterna. Detta förhållande gällde i stort sett för alla produkter i televerkets stora sortiment. Både produkter och olika delar av televerkets organisationen tilläts konkurrera med varandra. Men för produkten HVD var det helt annorlunda. Televerket ansåg sig ha goda skäl att avvika från sin annars gällande marknadsstrategi eftersom verket ville ha ett så homogent koncept för HVD som möjligt. Marknaden för privata abonnentväxlar (PABX) var mycket viktig för televerket. Av detta skäl ville man så långt det var möjligt undvika att släppa in andra leverantörer med främmande produkter. Detta var en inom televerket klart uttalad, men konfidentiell strategi. Satsningen på de nya moderna PABX som A335 och A345 blev omfattande och resursintensiv. Televerket ansåg av flera skäl att det var viktigt att denna satsning lyckades. De moderna PABX möjliggjorde s k remote service och underhåll vilket innebar sänkta underhållskostnader trots en kraftigt reducerad organisation (felavhjälpning och underhåll kunde i stor utsträckning ske utan att personal besökte platsen för växelns placering). Denna utveckling var nödvändig för att kunna upprätthålla fortsatta god lönsamhet i produktsegmentet PABX («växelaffären»). Tidigare har nämnts att konceptet HVD i de moderna PABX närmast var en förutsättning för att kunna upprätthålla en tillfredsställande telefonservice. Allt detta var väl känt av televerket och för att nå detta utarbetade man en medveten strategi runt HVD. Det är korrekt att påstå att televerkets HVD-koncept var både strategiskt och kommersiellt, viktigt för satsningen på de moderna PABX. Avsikten var att HVD skulle bli till en viktig byggsten i det nya nät av PABX som televerket förutsåg skulle växa fram.

18. En lösning av det slag som patent 79 föreslår låg med andra ord i tiden och var på inget sätt unik. I själva verket låg lösningen så tätt inpå den kända tekniken att patentet kom att ogiltigförklaras. Såsom domstolarna konstaterade i ogiltighetsmålet fanns det som är specifikt för patent 79 - egenhänvisningen - redan beskrivet i ett äldre patent som innehades av L M Ericsson. Även PIA-systemet byggde på egenhänvisning.

Sökandena anför:

Lindblom har i sitt utlåtande tydligt klargjort att grunden för ogiltighetsförklaringen var att ansökan 78 publicerades 14 dagar före ingivandet av den

ansökan som blev patent 79. Detta känner staten väl till och det är i dag högst anmärkningsvärt att staten inte vill vidkännas att det var en felaktig handläggning inom televerket som gav myndigheten möjlighet att själv angripa patentet, vilket gjordes först sedan parterna inte kunnat nå en överenskommelse om ersättningen och sedan prövningen i SNAU fortskridit en tid. Sökandena har förstått det som att televerket förutsåg att nämnden skulle rekommendera ett högre belopp än vad televerket ansåg skäligt, vilket föranledde televerket att påyrka ogiltigförklaring. Utöver det rättsliga anser sökandena att det är allmänt klandervärt att angripa ett patent som verkets personal innehade, som verket ombesörjt och bekostat ansökan till samt även förvärvat rätten till uppfinningen samt kommersiellt nyttjat framgångsrikt. Dessutom hade verket inför nämnden medgivit och därefter utbetalat 200 000 kr, vilket måste ha gjorts vid en tidpunkt då arbetsgivaren funnit att det förelåg en rätt till ersättning. Man måste betänka att det rör sig om en statlig myndighet och civilrättslig lagstiftning som ger uppfinnare en rätt till ersättning. Vidare gäller att patent 79 inkluderar det som anges i ansökan 78.

19. Det förhåller sig t.o.m. så att PRESENT enligt vad staten förstår hade utvecklats av Teleplan redan 1975 och offererades till LM Ericsson 1976, alltså gott och väl två år före sökandenas ansökan 78, vilket reser frågor om vem eller vilka som egentligen var upphovsman till lösningarna enligt ansökan 78, patent 79 och patent 80. I ett brev daterat den 26 november 1985 (Bilaga 6), vilket föranletts av ett hotbrev från sökandena (mera om detta nedan), skrev Teleplan bl.a. följande:

«Utvecklingen av det aktuella systemet PRESENT påbörjades av Teleplan redan 1975 genom en förstudie på LM Ericsson, vilken resulterade i en rapport (bilaga 1). I denna rapport föreslås ett till LM , Ericssons behov anpassat närvaroinformationssystem för telefonväxlar. Denna rapport utmynnade i ett färdigt system PRESENT, som den 21 juni 1976 erbjöds LM Ericsson i en offert (bilaga 2). Denna offert utmynnade i sin tur den 28 juni 1976 i en inköpsorder från LM Ericsson (bilaga 3).

Det av Teleplan/Preseco saluförda hänvisningssystemet PRESENT har sålunda utnyttjats sedan 1976 dvs långt innan de svenska patentansökningarna nr 7907914-1 och 8001267-7 inlämnades. Vi skall ej nu närmare gå in på huruvida detta utnyttjande är att anse som öppet eller ej. Däremot kan vi ej finna annat än att Teleplan/Preseco är i sin fulla rätt att fritt saluföra sitt system PRESENT utan hinder av Er klients patent.»

20. Staten har inte tillgång till underlaget för Teleplans svarsbrev och kan därför inte för egen del bedöma vem som egentligen utvecklat det hänvisningsdatorsystem som sökandena gjort anspråk på. Staten konstaterar endast (i) att lösningen enligt sökandenas patent/patentansökan uppenbarligen inte skiljde sig mera från Teleplans lösning än att Teleplan hävdade att det påstådda intrångsföremålet - PRESENT - hade utvecklats redan innan sökandena ansökt om patent och (ii) att sökandena såvitt staten känner till inte agerade vidare

mot Teleplan eller Preseco och tydligen ansåg att de inte kunde ställa krav på dessa bolag. Det bör med hänsyn till redogörelsen nedan beträffande en del andra hotbrev anmärkas att Teleplan och Preseco var leverantör av PRESENT till televerket och att den licensrätt som televerket förvärvat från sökandena omfattade televerkets kunder, men knappast företag som levererade PRESENT.

Över detta vill sökandena anföra följande.

Olyckligtvis är det så att det vid olika tider förekom två olika hänvisningssystem på marknaden som både hade produktnamnet «Present». Det var så att Teleplan tillverkade ett system med den beteckningen redan i mitten på 1970-talet. Det var dock ett enkelt hänvisningssystem utan integration med växelns centralenhet (register och program), således utan någon egenhänvisning. Detta system anpassades senare till televerkets kravspecifikationer (patent 79), men produktnamnet ändrades dock inte. Det var två helt skilda tekniska lösningar, vilket televerket naturligtvis kände till. Den som skrev brevet från Teleplan AB har uppenbarligen inte känt till nämnda förhållanden. Det är lätt för staten att i dag kontrollera hur det förhöll sig med det. Systemen bör noga åtskiljas och kan måhända i detta sammanhang benämnas Present-1 och Present 2.

21. Den omständigheten att en patentansökan inlämnades, vilken resulterade i patent 79, skall inte uppfattas som ett tecken på att televerket för sin del betraktade lösningen som patenterbar eller särskilt värdefull. Förvärvet av en enkel licens hade uppenbarligen till syfte att undanröja det rättsliga hinder för att utnyttja tekniken, vilket annars kunde uppstå om ansökningen ledde till beviljande av patent. Därtill var det vid den tiden praxis att anställda vid televerket kunde fritt utnyttja patentavdelningen för att söka patent, vilket i sin tur var ett sätt för de anställda att öka sina löneförmåner eftersom uppfinningar ledde till ersättning enligt ett visst schablonsystem.

Sökandena anför:

Framställningen från statens sida är missvisande. När rätten till uppfinningen förvärvades och när televerket, enligt sin praxis, på egen bekostnad utarbetade patentansökan måste arbetsgivaren rimligen ha bedömt att uppfinningen var patenterbar. Under ärendet SNAU-1 gjorde arbetsgivarens inte ens gällande att uppfinningen inte var patenterbar och det var under ärendets handläggning som arbetsgivaren utbetalade 200 000 kr enligt LAU. Även då måste arbetsgivaren ha bedömt att uppfinningen var patenterbar. Först i ett sent skede under handläggningen i SNAU anmälde arbetsgivaren att denne anhängiggjort talan med yrkande om ogiltighetsförklaring. Förklaringen härtill måste ha varit att televerket redan hade bestämt sig för att inte följa nämndens rekommendation om denna avsåg något belopp som väsentligen översteg 200 000 kr.

22. Sammanfattningsvis, när det gäller uppfinningens värde, är den yttre ramen för bedömningen vilket mervärde som tekniskt ligger i att innehavaren av den

hänvisande anknytningen själv kan införa informationen i hänvisningsdatorn i stället för att denne överför informationen till växeltelefonisten som inför informationen i hänvisningsdatorn, varvid indikatorerna - en enkel uppfinning som, enligt vad som senare visar sig, inte uppfyller patenterbarhetskriterierna och en ringa, om ens något intresse för uppfinningen från andra än televerket - pekar i riktning mot ett ringa värde och följaktligen en ringa ersättning.

Sökandena anför följande över detta.

Uppfinningen är i sin helhet beskriven och angiven i patent 79 och det kan således inte vara tal om att bedöma något «mervärde» eftersom något sådant inte finns utan det värdet är helheten hos patentet.

Det är televerkets intresse (nytta) för uppfinningen som avhandlas i detta ärende och inte något annat. Om uppfinningen är enkel eller inte saknar relevans eftersom det är den nytta som arbetsgivaren erhåller genom förvärv av rätten till uppfinning som avgör vilken ersättning som arbetstagarna är berättigade till. Allmänt kan man säga att många uppfinningar framstår som skäligen enkla när de väl är presenterade. Dessutom kan en «enkel uppfinning» visa sig ha ett stort värde för arbetsgivaren. Rätten till ersättningen är inte betingad av hur «enkel» uppfinningen är. Sökandenas uppfattning är för övrigt att det inte alls rör sig om någon «enkel» uppfinning.

23. När det gäller omfattningen av den rätt till uppfinningen som televerket övertog inskränker sig denna såsom framgått ovan till en icke-exklusiv (enkel) licens i Sverige. Televerkets andel av den totala rättigheten var alltså mycket begränsad och ersättningen skall därför bestämmas till ett motsvarande, mycket begränsat belopp jämfört med uppfinningens potentiella värde genom exploatering av uppfinnarna i egen regi eller genom överlåtelse eller upplåtelse till annan.

Sökandena anför följande.

Det som staten här anför saknar relevans. Uppfinningen exploaterades på den svenska marknaden av det marknadsledande företaget televerket som under den aktuella tiden hade monopolen på växlar. HVD såldes som «tilläggsutrustning» till växlarna. Televerket hade över 70 procent av marknaden och hade också rätt att ta ut anslutningsavgifter för alla HVD-system som kopplades in mot en växel. Denna möjlighet utnyttjades och blev en stor inkomstkälla för televerket. Ersättningens storlek skall naturligtvis bestämmas i relation till de intäkter som anslutningsavgifterna gav och den nytta som arbetsgivaren haft av nyttjandet. Uppfinningens «potentiella värde» är, med hänsyn till att exploatering har ägt rum, numera känd för arbetsgivaren.

Anställningens betydelse för tillkomsten av uppfinningen

24. I SNAU I beskrev televerket hur hänvisningssystemet utvecklades inom televerket och uppfinnarnas roll i samband därmed. Enklast kan några avsnitt i televerkets skrift av den 13 september 1985 citeras:

«Under 1970-talet började vissa växelkunder att utnyttja minidatorer för att lagra upp besked om hänvisningskopplade anknytningar. Dessa datorer var helt fristående i förhållande till abonnentväxeln. Ett exempel på ett sådant system för hänvisningstjänst utgör det så kallade PIA-systemet, som levererades till kunder redan före inlämnandet av patentansökan 7907914-1. Det är att märka att även detta system, PIA-systemet, i likhet med det system som kom att utvecklas av televerket byggde på den så kallade ’«egenhänvisningen» dvs att abonnenten själv genom kodtagning på det fristående systemets terminal lämnade hänvisningsbesked till en operatörtelefonist.

Planer på utveckling av ett hänvisningsdatorsystem inom televerket framkom under slutet av 1970-talet. Verket diskuterade härvid olika möjliga lösningar. Det naturliga vad gäller televerkets kommande elektroniska växlar hade varit att integrera hänvisningsfunktionen i abonnentväxeln. Televerket valde emellertid att utveckla en hänvisningsdator sammankopplad med abonnentväxeln.

Under 1977 startades en provverksamhet i televerkets då dominerande abonnentväxelsystem, den elektromekaniska abonnentväxeln A344. Provning utfördes dels vid Försäkringskassan i Stockholm dels vid FOLKSAM. I december 1978 fastställdes slutgiltigt specifikationerna på den yttre datorutrustning med tillhörande terminaler som skulle anslutas till abonnentväxeln.

Under februari 1980 gick televerket ut med en anbudsförfrågan beträffande de delar i hänvisningssystemet som inte skulle utvecklas av televerket dvs hänvisningsdator med tillhörande terminaler. Avtal träffades med FRIKAB som konstruerade datorutrustningen och även tillverkade utrustning för verkets räkning.

Hänvisningsdatorsystemet [kallat SESAM-systemet] började marknadsföras av televerket under våren 1982 som ett tillbehör för A344-och A345-växlar. …. Det direkta ansvaret för televerkets del vid utvecklingen av hänvisningssystemet SESAM låg på dåvarande «Kontoret för utveckling och konstruktion av abonnentväxlar med tillsatsutrustningar», (Uav), för vilket Kurt Paulsson var chef och där övriga uppfinnare tjänstgjorde. Kontoret skulle också följa marknadsutvecklingen inom produktområdet samt delta vid upphandling av utrustningen utifrån. I kontorets uppgift ingick även att ha kontakt med såväl verkets lokala enheter som verkets kunder.

25. Att Kurt Paulsson hade att ägna sig åt denna typ av teknik redan i mitten på 70-talet, belyses av ett protokoll, undertecknat av Paulsson med anledning av en demonstration 1975 av «implementerad datortjänst i LME/G:s Bollmora AKD-växel», vilken anläggning innefattade en hänvisningstjänst (Bilaga 7).

Sökandena anför:

Varken Kurt Paulsson eller av några de andra arbetstagarna hade till uppgift att uppfinna eller utveckla några tekniska lösningar till en HVD av det slag som ansökan 78 och patent 79 anger. Det rör sig om förhållandevis stora arbetsinsatser med konstruktioner och utprovningsverksamhet. Det lämnades heller aldrig något sådant uppdrag till de anställda. Konstruktion och försöksarbete kunde påbörjas av arbetstagarna först efter att beställning gjorts från marknadsavdelningen, vilket gjordes först efter det att dessa anmält sin uppfinning till arbetsgivaren.

Bil. 7 till statens skrift, som är kopia av en 37 år gammalt protokoll, som förmodligen var en handling från televerkets arkiv eller från handlingar i SNAU-1 (nämndens egen akt eller televerkets akt). Sökandena har intresse av att veta varifrån kopian kommer eftersom det ställts så många frågor kring televerkets arkiv. Sökandena har svårt att tro att kopian kommer från ELLEMTEL.

Av vad som säges i protokollet framgår med tydlighet att det hela då gällde den möjlighet till kommunikation via uppkopplad telefonförbindelse genom växeln som möjliggjordes av de nya knappsatstelefonerna med så kallade tonval och inte en kommunikation med växelns centrala styrsystem (register och program) som i patent 79.

26. Sökandenas befattningsbeskrivningar visar att det ingick i sökandenas arbetsuppgifter att ägna sig åt att framta konstruktioner inom området abonnentväxlar jämte till dessa hörande utrustning samt liknande arbetsuppgifter (Bilagor 8a-8e). Det anmärks här att staten inte har tillgång till någon arbetsbeskrivning avseende Svedberg men att dessa har redovisats i SNAU I och sammanfattats i Nämndens utlåtande (s. 25).

Sökandena anför följande.

Arbetsbeskrivningen (befattningsbeskrivning) för Svedberg finns i akten SNAU-1 och den kan lätt införskaffas av staten. Det material som nu åberopas av staten utgör delar av underlaget till prövningen i SNAU-1. Inget nytt har tillförts av staten. I SNAU-1 hördes de fyra uppfinnarna om sina arbetsuppgifter och nämnden har prövat vilken betydelse som arbetsuppgifterna har för ersättningens storlek. I övrigt gäller vad som nyss anförts att uppfinnarverksamhet inte ingick i de anställdas arbetsuppgifter. Det är korrekt att arbetsuppgifterna bestod i konstruktionsarbete, men «konstruktionsarbete» är alls inte någon uppfinnarverksamhet. Konstruktionsarbete utförs enligt givna tekniska förutsättningar och innehåller inte något egentligt mått av innovationer. Sökandena menar att frågan om anställningarnas betydelse redan har prövats av nämnden.

27. Sökandenas arbetsuppgifter, den erfarenhet som de förvärvat genom arbetet vid televerket samt den möjlighet de hade att på sin arbetstid och med

utnyttjande av televerkets resurser ägna sig åt arbete som ledde till lösningarna enligt patent 79 (och för övrigt även andra tekniska lösningar som de gjorde) talar för att anställningarna hade mycket stor betydelse för tillkomsten av uppfinningen. Till detta kommer att de inte hade några kostnader för att söka patent (och fram till 1986 inte heller några kostnader för att upprätthålla patentet i Sverige genom betalning av årsavgifter).

Sökandena anför:

Självklart har uppfinnarna haft nytta av sin erfarenhet, men de har inte ägnat arbetstid eller nyttjat arbetsgivarens resurser i samband med uppfinningens tillkomst. Uppfinningen är ett resultat av uppkomna idéer och något arbete med att realisera uppfinningen utfördes inte förrän televerket lade ett uppdrag på utveckling av produkten. Resurser togs i anspråk först efter det att arbetsgivaren förvärvat rätten till uppfinning. Det förhållandet att uppfinnarna accepterar att vidkännas en nedsättning av ersättningen från tio till sju procent har endast sin förklaring i att de haft allmän erfarenhet inom området samt att de tagit del av nämndens tidigare bedömning i denna del.

28. Det kan ifrågasättas om patent 79 inte utgör resultatet av forsknings- och/ eller uppfinnarverksamhet, d.v.s. av den kategori som anges i 3 § första st. LAU. I så fall skulle 6 § andra st. sista meningen bli tillämplig. Staten noterar att kategorifrågan inte ställdes på sin spets i SNAU I. Enligt statens uppfattning framstår det som klart att det just handlar om en uppfinning enligt 3 § första st. Kategorifrågan är emellertid inte av avgörande betydelse för ersättningsbeloppet eftersom även ifall man utgår från en 3 § andra st.-uppfinning hänsyn skall tas till det starka samband som finns mellan anställningarna och tillkomsten av uppfinningen, vilket principiellt leder till en högst begränsad ersättning.

Sökandena anför:

Televerket anförde inte år 1986 att det skulle vara en uppfinning hänförlig till 3 § första stycket. Om televerket ansett att så var fallet hade verket naturligtvis anfört det. Att uppfinnarverksamhet skulle ingå i arbetstagarnas arbetsuppgifterna framgår inte på något sätt av befattningsbeskrivningarna. Att staten nu, som i andra sammanhang uppger att den saknar dokumentation och information, väljer att påstå att uppfinningen egentligen skall hänföras till 3 § förste stycket framstår som högst märkligt. Staten kan ju i dag inte rimligen göra en bättre bedömning än vad televerket gjorde för 26 år sedan.

29. På basis av de faktorer för vilka nu redogjorts kommer staten fram till att sökandena inte är berättigade till någon ersättning utöver den ersättning som de redan tidigare erhållit, 200.000 kr.

Sökandena anför:

Staten har tidigare formulerat sig så att rätten till ersättning skall jämkas till noll kronor därför att uppfinningen inte är patenterbar, men att staten dock

inte kommer att återkräva beloppet. Det som nu anges uppfattar sökandena som att staten menar att uppfinningen berättigar till ersättning med 200 000 kr, dock ej mer. Eftersom televerkets ersättningar till arbetstagare i allmänhet då låg på nivån 10 000 – 50 000 kr framstår ersättningen 200 000 kr som hög, i statens perspektiv, med beaktande av att staten gör gällande att själva egenhänvisningsfunktionen (skillnaden mellan ansökan 78 och patent 79) var av ringa nytta för televerket. Skulle staten vara konsekvent, vilket förutsätts, borde staten endast medge ett mycket lågt belopp och dessutom förklara att utbetalningen med 200 000 kr var ett misstag från arbetsgivarens sida.

30. Staten bestrider sökandenas yrkanden. Staten kan inte vitsorda något belopp som i och för sig skäligt.

31. Staten bestrider än vidare den indexuppräkning som sökandena yrkar. På sin höjd kan staten godta en viss uppjustering om Nämnden mot förmodan skulle anse att sökandena är berättigade till ytterligare ersättning. Det bör i sammanhanget bl. a. beaktas att sökandena under lång tid efter ogiltigförklaringen 1991 av patent 79 förhållit sig passiva och låtit tiden gå.

Sökandena anför följande.

Det är staten, ej något privaträttsligt subjekt, som bestrider yrkandet att nämnden skall rekommendera ett belopp jämte indexuppräkning till dagens penningvärde. Denna inställning från statens sida är oförståelig. Om nämnden efter sin prövning skulle finna att sökandena har rätt till ersättning bör nämnden naturligtvis även uttala sig om ersättningens storlek och då måste beloppet på något sätt hänföras till en tid. Antingen uttalar nämnden vilket belopp som uppfinnarna rätteligen var berättigade till år 1986 (SNAU-1), då lämnas frågan om rätt till dröjsmålsränta öppen, eller uttalar sig nämnden om vilket belopp som uppfinnarna är berättigade till i dag. Sökandena har valt att påyrka ett utlåtande om vilket belopp de var berättigade till 1986 och att nämnden därutöver skall bedöma om beloppet skall uppräknas med hjälp av index. Alternativet dröjsmålsränta enligt räntelagen ger en betydligt högre uppräkning. Vad staten menar med «en viss uppjustering» är oklart.

Sökandena gjorde framställan till arbetsgivaren om att det av nämnden (SNAU-1) tidigare rekommenderade beloppet skulle utbetalas direkt efter nämndens utlåtande och detta krav har därefter vid flera tillfällen upprepats och aldrig frånfallits. Staten har bestridit kravet och mött detta med olika rättsliga invändningar. Sökandena har inte varit passiva och tidsutdräkten har inte någon betydelse i sammanhanget. Det förhållandet att televerket upphörde som myndighet har dock haft viss betydelse i sammanhanget. Krav har även framställts mot nuvarande TeliaSonera AB och detta bolag har även intagit ställning av part i tidigare ärende i nämnden. Vad staten egentligen synes mena är att sökandena förhållit sig passiva genom att inte instämma staten i domstol och där få frågan slutligt prövad. Det finns naturligtvis skäl för sökandena för att de ännu inte instämt staten.

32. Staten vidhåller sin tidigare framförda inställning att sökandena saknar rätt till ersättning över huvud taget eftersom patent 79 kom att ogiltigförklaras med följd att patenterbarhetskriteriet inte är uppfyllt och att ersättning inte skall utgå vid elektroniska växlar eftersom patent 79 endast gäller elektromekaniska växlar. Staten accepterar emellertid att bedömningen i förevarande ärende inför Nämnden nu sker med bortseende från dessa invändningar från statens sida.

Sökandena anför:

Sökandena konstaterar att invändningen innebär att staten inte godtager den bedömning som nämnden gjorde 1986. Då det rör sig om staten som part i ärendet finner sökandena detta anmärkningsvärt. Det är en missuppfattning att patent 79 endast avser tillämpning tillsammans med elektromekaniska växlar, vilket framgår av ovanstående och av Lindbloms utlåtande. Det är något märkligt att staten anför invändningarna och sedan omedelbart förklarar att nämnden skall bortse från dem.

33. När det gäller ersättningsprinciperna motiverar sökandena, enligt vad staten förstår, sitt anspråk enligt följande:

(i) intäkter från försäljning av HVD uppgående till 101.000.000 kr
(ii) anslutningsavgifter motsvarande 62.000 kr per växel ingående i beloppet, enligt (i) uppgående till 82.500.000 kr
(iii) merförsäljning av växlar uppgående till 18.000.000 kr
(iv) näteffektivisering motsvarande 8,75 kr per anknytning uppgående till, 84.500.000 kr
(v) serviceavgifter uppgående till 25.200.000 kr.

34. Av det sammanlagda beloppet 311.200.000 kr begär sökandena 7%, alltså 21.000.000 kr. De enskilda posterna ovan (intäkter, anslutningsavgifter, växlar, näteffektivisering och serviceavgifter) kommenteras i det följande.

Sökandena anför:

Det är rätt uppfattat. Det yrkade beloppet är 21 784 000 kr i 1986 års penningvärde.

Intäkter

35. Sökandena har i tidigare inlagor formulerat sitt krav på ersättning med utgångspunkt från antalet växlar och en beräkning av hur många av dessa som var utrustade med hänvisningsdatorer. Av den vinst som sökandena menar att televerket haft från försäljningen av hänvisningsdatorsystem begär sökandena 10%, reducerat till 7% med hänvisning till anställningarnas betydelse för tillkomsten av uppfinningen. I SNAU I bestred televerket den yrkade ersättningen och framförde som en jämförelse att normal ersättning för en licens ligger på nivån 0,5 - 1,7% (se Nämndens utlåtande i SNAU I, s. 24).

Sökandena anför:

Sökandena vill påpeka att televerkets egen interna beräkning av vad som var skälig ersättning entydigt anger att televerket gjorde bedömningen att 3% av «vinsten» på hänvisningsfunktionen var skälig ersättning. Detta framgår av en handling upprättad den 12 januari 1984 på televerkets huvudkontor, administrativa avdelningen, juridiska sektionen (Tomas Rudén), och har rubriken «Ersättning för televerkets förvärv av uppfinningar ingående i eller avsedda att ingå i hänvisningsdatorsystemet «SESAM». Kopia av handlingen inges och åberopas. Förslaget till ersättning hade följande avfattning.

«Enligt uppgifter från verkets fackenheter har introduktionen av hänvisningssystemet i A344-växlar inte givit verket några vinster. I abonnentväxel A345 erhålles en rimlig kostnadstäckning. Utöver dessa växlar kommer nämnda hänvisningssystem att införas i A335-växlar.

Verket har hittills nyttjat uppfinningen i 35 st A344-växlar och 75 st växlar A345. Verket bedömer att ytterligare ett 50-tal växlar (A345 och 335) kommer att förses med hänvisningssystem baserat på uppfinningen.

Vid bestämmandet av den skäliga ersättningen har vi utgått från att försäljningspriset på en medelstor abonnentväxel typ A345 med hänvisningsfunktion uppgår till ca. 4,5 Mkr och att verkets vinst beräknat på affärsmässiga prissättningsgrunder skulle kunna uppgått till 10% d.v.s 450.000 kr/växel. Vi har vidare uppskattat värdet av hänvisningsfunktionen till ca 10 % och erhåller då en beräknad vinst motsvarande 45.000 kr hänförlig till hänvisningsfunktionen. Av denna vinst skall en viss del utgå till uppfinnarna. Vi anser att 3% av vinsten eller 1.350 kr/anläggning utgör skälig ersättning. Detta skulle motsvara en ersättning om 216.000 kr.

Tomas Rudén»

Det är märkligt att staten inte vill vidkännas att detta då var televerkets bedömning. Staten har fått del av den citerade handlingen.

36. I skriften av den 29 augusti 2011 beräknar sökandena emellertid ersättningen på basis av Presecos omsättningssiffror 1984 - 1991 och uppgifter om provision till televerket (s. 14, sjätte st. - s. 18, näst sista st.). Sökandena kommer fram till att det under denna tid såldes cirka 1.040 PRESENT samt att televerkets provision uppgick till cirka 72 miljoner kronor.

Sökandena anför:

Provisionsersättningen från Preseco är endast en del av televerkets inkomster. Stora inkomster erhölls genom anslutningsavgifterna.

37. Staten kan varken vitsorda eller bestrida sökandenas uppgift om antalet försålda PRESENT eftersom staten saknar kännedom om omfattningen av försäljningen och några säkra uppgifter heller inte föreligger. Uppgiften om 1.040 PRESENT ligger emellertid tämligen mitt emellan de bedömningar som sökandena gjorde i SNAU I, nämligen en försäljning av televerkets hänvisningsdatorer uppgående till 1.800 st. under en 10-årsperiod, och televerkets uppgifter om faktisk försäljning om 215 st. SESAM och PRESENT fram till september 1985 och en uppskattning av ytterligare försäljning av 175 st. under en 5-årsperiod.

Sökandena anför:

Även om det kan föreligga svårigheter för staten att få fram uppgifter om den totala provisionen under den aktuella tiden borde staten utan några större svårighet kunna bekräfta antalet sålde enheter. När televerket upphörde överlämnades (övertogs) uppgifter om alla abonnentväxlar och alla installerade HVD till Telia AB. Bolaget fick den 1 juli 1993 exakta uppgifter om antalet växlar som då var utrustade med HVD. Bolaget övertog även det stora antal serviceavtal som televerket hade med sina kunder avseende HVD. Bolaget övertog avtalet med Preseco, vilket var ett provisionsavtal. Bolaget fortsatte att sälja HVD Present även efter nämnda datum under ganska lång tid. Det var en stor, viktig och lönsam produkt för bolaget. Det innebär att i varje fall TeliaSonera AB i dag rimligen bör veta hur många Present som fanns installerade angiven dag. Det är känt att bolaget haft serviceavtal avseende HVD Present så sent som för några år sedan. Det är svårt att tro att inte staten med rimligt mått av arbetsinsats skulle kunna få fram uppgifter om antal försålda enheter, i vart fall om bolaget är villigt att lämna uppgifter. Företrädare för TeliaSonera AB har varit i kontakt med Presecos dåvarande VD, Rolf Edvinsson, och denne har troligen då lämnat muntliga uppgifter om det ungefärliga antalet sålda HVD Present. Staten har hittills inte redovisat vad som inhämtats från Edvinsson. Denne har inte velat lämna information till sökandens ombud.

Sökandena försökte först beräkna antalet sålda enheter genom att ta reda på hur många växlar som var i drift och hur stor andel av dessa som var utrustade med HVD. Detta visade sig dock svårt av flera skäl. Givetvis känner TeliaSonera AB till hur många växlar som fanns installerade den 1 juli 1993, men några sådana uppgifter har inte stått att få. Staten har ej heller velat, eller ansett sig kunna, vitsorda de uppgifter om antal växlar som finns redovisade i ett företagshistoriskt arbete som bl. a. annat anger växelbeståndet den angivna dag. Den uppgiften anger att det vid den tid då televerket upphörde fanns ca. 2 800 stora elektroniska företagsväxlar i landet med möjlighet att använda HVD. Uppgifter om detta har tidigare redovisats i ärendet.

Sökandena har senare under arbetet med ärendet valt att i stället gör beräkningen, vad avser Present, utifrån vad som är känt om omsättningen i Preseco och televerkets provisionsavtal. Detta beräkningssätt är förmodligen mer tillförlitlig eftersom beräkning görs av intäkterna oberoende av antal enheter.

Priset för HVD varierade nämligen med antalet anknytningar. Antalet enheter har dock direkt betydelse för beräkningen av televerkets intäkter av anslutningsavgifterna, utfallet av serviceavtalen m.m.

38. Den omsättning i Preseco som sökandena vill lägga till grund för anspråken är hela företagets verksamhet. Preseco lär emellertid ha haft leveranser även till Danmark, Finland och Norge, vilka i så fall ligger utanför ersättningsberäkningen i förevarande ärende. Hur stor andel som utgjorts av leverans till kunder i andra länder har staten inte någon närmare kännedom om.

Sökandena anför:

Det är korrekt att att beloppet baseras på bolagets totala omsättning såsom den angivits i bolagets årsredovisning. Det är korrekt att Preseco i ett senare skede (troligen omkring 1990) försökte etablera försäljning även i Norge, men antalet system som såldes där var lågt, möjligen var det endast 20 – 25 HVD. Bolaget försökte även sälja HVD i Danmark och Finland, men där kan endast några få system ha sålts. Försäljningen utanför Sverige var helt marginell. Det bör noteras att priset för HVD inte var enhetligt utan priset bestämdes av antalet anknytningar som fanns i växeln. Priset var i allmänhet i nivån 300 000 – 600 000 kr. Det är okänt för sökandena hur storleken på systemen var fördelade, vilket innebär vissa svårigheter att på detta sätt beräkna antalet sålda enheter.

39. Staten har heller inte någon säker kunskap om den provision som ska ha utbetalats till televerket för försäljningen av PRESENT. Det föreligger ett avtal från 1984, men det finns också uppgifter om att avtalet efter en kort tid omförhandlats mer än en gång. Innehållet i sådana omförhandlade avtal är inte kända för staten. Vad man däremot kan säga är att sökandena inte räknat med de kostnader som Televerket har haft för sitt försäljningsåtagande som innefattade inte bara försäljningsarbete, utan även utbildning och marknadsföring. Provision är inte detsamma som resultat eller vinst för televerket. Hur stor den faktiska vinsten var går inte att utläsa ur tillgängliga handlingar.

Sökandenas kommentar:

Eftersom det är känt att Telia AB tog över avtalsrelationen med Preseco AB den 1 juli 1993 borde i varje fall TeliaSonera AB känna till avtalets innehåll. Det är korrekt att avtalet omförhandlades periodiskt och upplysningar om avtalets innehåll är känt av bl.a. Ola Eriksson, som var marknadsansvarig för HVD inom televerket fram till början av 1990-talet. Denne har lämnat upplysningar om avtalet till sökandena. Det är vidare känt för sökandena att televerkets i kraft varande avtal per den 1 juli 1993 överlämnades till Telia AB och dessa avtal borde rimligen kunna återfinnas i bolagets arkiv.

Ola Eriksson uppger att televerkets försäljningskostnader kan som mest ha uppgått till 5 timmar per sålt system. Införsäljningen av HVD gjordes nästan alltid samtidigt med försäljning av en ny växeln. Som nämnts tidigare så fanns

ett mindre antal timmar för säljstödjande åtgärder upptagna i avtalet mellan televerket och Preseco, vilka timmar televerket således kunde avropa från bolaget. Uttag av dessa avtalade timmar kom att överskridas i storleksordningen 25 gånger, vilket innebar att Preseco stod för merparten av införsäljningen av Present. Presecos säljavdelning, utbildningsavdelning och utvecklingsavdelning var engagerade i detta arbete. Under de senare åren av perioden 1985 - 1991 blev vissa av televerkets säljare för stora system så pass kunniga om Present att de kunde hålla presentationer av systemet. Beräknat på 1000 sålda system, 5 timmar försäljningsarbete och 500 kr i kostnad per timme bör den totala försäljningskostnaden ha uppgått till 2,5 Mkr. Vid köpet av ett Presentsystem ingick viss utbildning, i storleksordningen 1 - 2 dagar för två telefonister i Stockholm, en halv dag på plats för att utbilda s k informatörer hos kunderna. Som regel beställdes oftast mer utbildning vilken offererades kunden. Kundutbildningen var inte någon förlustverksamhet utan gick troligen med visst överskott. Vad gäller kostnader för marknadsföring och annan «overhead» så kan dessa i stort relateras till de HVD-aktiviteter som ägde rum på televerkets huvudkontor i Farsta. Dessa kostnader bedöms under perioden 1985 - 1991 ha uppgått till c:a 5 Mkr och inkluderar personal, säljstödsmateriel, säljstödjande aktiviteter etc. Att notera är att i avtalet mellan Teleplan/Preseco - televerket angavs att Preseco skulle stå för säljstödsmateriel. Så blev dock inte fallet utan televerket kunde i samarbete med reklambyrå att utveckla en stor del av det säljstödsmateriel som fanns för Present, vilket utgjorde en en betydande del av den totala overheaden d v s av ovanstående 5 milj. kr. Den då marknadsansvarige bedömer i dag att televerkets kostnader för försäljning och marknadsföring av Present på sin höjd kan ha uppgått till 7,5 milj. kr.

Projektering och installation bör i detta sammanhang även uppmärksammas. Själva installationen av HVD utfördes av Preseco och var inkluderad i den provision televerket erhöll för varje såld HVD. Installationen av gränssnittet HVD - växel offererades kunden separat och därför uppkom inte några kostnader för televerket. Verksamheten gick i stället med vinst.

40. Enligt statens uppfattning innebär inte sökandenas uppgifter om försäljning av hänvisningsdatorer, oavsett hur beräkningen utförs, någon förändring av betydelse för bedömningen av ersättningsfrågan (med bortseende från att ersättningsunderlaget nu endast är patent 79 och dessutom för en begränsad tid). Hur Nämnden har bedömt försäljningsuppgifterna i SNAU I är inte redovisat i utlåtandet av den 22 december 1986 på annat sätt än att Nämnden antog att hänvisningsfunktionen hade medfört eller kunde antas komma att medföra framför allt en ökad försäljning av hänvisningsdatorer, men möjligen också en tidigareläggning av ett planerat växelbyte. Det finns därför ingenting som tyder på att den ersättning som Nämnden ansåg vara skälig i SNAU I skulle ha blivit bestämd till ett annat belopp om Nämnden helt gick på sökandenas linje eller helt på televerkets linje. Därmed saknas enligt statens uppfattning grund för att tillerkänna sökandena ytterligare ersättning.

Sökandena anför.

Sökandena yrkade i SNAU-1 i huvudsak att nämnden skulle uttala sig om ett royaltybelopp. Hade detta bifallits hade beräkningen av ersättningen kommit att göras utifrån den försäljning, installation etc. som faktiska skulle komma att ske. I dag är det möjligt att med ett rimligt mått av noggrannhet får fram uppgifter om den faktiska försäljningen och därmed den faktiska nyttan. Varken nämndens utlåtanden eller en av arbetsgivaren utgiven ersättning har någon res judicataverkan eller slutligt bindande verkan.

41. Viktigare än antalet försålda hänvisningsdatorsystem är dock att beräkningsgrunden skall vara mervärdet av patent 79 såsom beskrivits ovan, vilket gör att försäljningssiffrorna blir av helt underordnad betydelse.

Sökandena anför:

Detta har utförligt kommenterats ovan och framgår även tydligt av Lindbloms redogörelse.

Anslutningsavgifter

42. Sökandena hävdar att kunderna hade att betala 62.000 kr per växel som anslutningsavgift för hänvisningsdatorer. Staten ifrågasätter inte denna uppgift eftersom den förekom redan i SNAU I. Staten har uppfattat att denna avgift grundades på de betydande kostnader som var förknippade med att ansluta hänvisningsdatorsystemet till elektromekaniska växlar, medan kostnaderna för att ansluta hänvisningsdatorsystemet till elektroniska växlar var lägre (låt vara att man då hade kostnader för programmering). Det är inte känt för staten huruvida kunderna betalade anslutningsavgift för samtliga växlar som försågs med hänvisningsdatorer under den relevanta tiden, vilket är vad sökandena har utgått från i sin beräkning, eller om avgiften senare reducerades, vilket är vad televerket indikerar i skrift daterad den 13 september 1985, s. 12 i SNAU I. Det har heller inte kunnat klarläggas hur stora kostnader som televerket hade för att ansluta hänvisningsdatorer. Utan tillgång till ett sifferunderlag som innehåller kompletta uppgifter om anslutningsavgifter och kostnader för anslutning vid elektromekaniska respektive elektroniska växlar är det inte möjligt att göra någon beräkning över huvud taget.

Sökandena anför:

Det finns i dag personal anställda hos TeliaSonera AB som rimligen känner till hur det förhåller sig med dessa förhållanden. Sökandenas ombud är förhindrad att kontakta sådan personal för att ställa frågor. Uppgift om anslutningsavgifter kan även inhämtas från några av televerket stora växelkunder (statliga myndigheter). Uppgifter om anslutningsavgifter återfinns även i statskontorets utvärdering av kostnaderna för anskaffning av HVD-system.

Det är väl känt att anslutningsavgifterna gav televerket stora intäkter som inte motsvarade några kostnader eller i varje fall mycket små kostnader. Det är att märka att televerket även «tog ut» anslutningsavgifter för de HVD-system som såldes av andra leverantörer. Sökandena har nu senare erhållit uppgift att priset för de s.k. interfacekorten (IN/OUT) och för installation av dessa fakturerades särskilt av televerket, vilket innebar en vinst för televerket och inte en kostnad som staten påstår. Dessutom gjorde sig televerket en förtjänst genom prissättningen av interfacekorten, då tillverkningskostnaderna var betydligt lägre än försäljningspriset. Dessa uppgiften har framkommit nyligen och medför att den kalkyl som sökandena tidigare presenterat, vad avser det ekonomiska värdet av anslutningsavgifterna, nu innebär att televerket tillgodogjort sig hela avgiften 62 000 kr utan några kostnader för televerket. Sökandena väljer dock att ej justera sitt yrkande i anledning av detta.

43. Dessutom, om man antar att Nämnden i SNAU I gjort överväganden som beskrivits ovan, nämligen att försäljningen av hänvisningsdatorer, och intäkter som försäljningen genererat, skulle ligga någonstans mitt emellan sökandenas respektive televerkets bedömningar - vilket i så fall överensstämmer ganska väl med de försäljningsuppgifter som sökandena nu vill lägga till grund för sina krav - har anslutningsavgifter som ersättningsgrund redan blivit beaktade fullt ut i samband med SNAU I.

44. Även när det gäller frågan om anslutningsavgifter är det mervärdet av patent 79 jämfört med värdet av ansökan 78 som kan vara grunden för ersättning. Sökandena har inte visat att patent 79 gett några intäkter, utöver de som skulle ha uppkommit vid försäljning av ett hänvisningsdatorsystem baserat enbart på ansökan 78.1 själva verket är det uppenbart att patent 79 inte gett några intäkter i form av anslutningsavgifter. Staten bestrider därför någon ersättning på denna grund.

Sökandena anför:

Hade inte egenhänvisning införts genom patent 79 hade HVD (Sesam och Present) inte blivit någon kommersiell produkt och konceptet hade inte introducerats i televerkets växelsortiment. Det är i stället så att det är uppenbart att uppfinningen givit stora intäkter för televerket i form av anslutningsavgifter utöver de intäkter i övrigt som konceptet genererat. Man kan fråga sig om varför denna «avgift» alls togs ut eftersom kunden inte fick något i utbyte. I själva verket måste det har rört sig om endast ett sätt att generera ytterligare intäkter, vilket möjliggjordes genom det monopol som gällde för abonnentväxlar.

Merförsälining av växlar

45. Sökandena räknar i förevarande ärende, liksom i SNAU I, med en merförsäljning av växlar, i form av tidigareläggning av inköp, på grund av hänvisningsdatorn. Det föreligger emellertid ingen som helst utredning eller några indikationer till stöd för påståendet, än mindre för att patent 79 skulle ha

resulterat i sådan merförsäljning, och staten finner för sin del påståendet osannolikt. Under alla omständigheter har denna ersättningsgrund och beräkning blivit fullt ut beaktad i SNAU I. Staten bestrider därför beräkningsgrunden 18 miljoner kr.

Sökandena anför.

Den marknadsansvarige uppger att det fanns ett klart samband mellan ökad efterfrågan samt tidigareläggning av inköp av växlar med den nya möjligheten för kunderna att få hänvisningsfunktionen. Televerket hade en medveten strategi för att komplettera växeln med externa funktioner nödvändiga för att kunna erbjuda en tillfredsställande telefonservice. Detta för att de moderna PABX inkluderade direktvalsmöjlighet, vilket bl a innebar ett nytt anropsmönster som kunde medföra sämre telefonservice. Sådan sämre service skulle kunderna behöva avhjälpa med fler telefonister. Detta var en utveckling som varken televerket eller företagen önskade sig. Därför låg det i televerkets intresse att lösa problemet genom att ansluta HVD till växlarna.

Televerket visste att den förestående introduktionen av A335 och A345 med sina direktval skulle kunna komma att innebära problem för det enskilda företaget i form av försämrad telefonservice och/eller ökade kostnader för att upprätthålla den tidigare nivån (krävdes fler telefonister) på sin telefonservice. Problem skulle även uppstå för televerket eftersom företaget marknadsförde nya växlar som kunde innebära försämrad telefonservice etc. Det var av utomordentlig vikt att televerket fann en lösning på detta. Telefonisten eller om man så vill «växeln» ansågs vara företagets ansikte utåt och var på grund av denna viktiga funktion en s k «icke förhandlingsbar fråga», ej något som man kunde låta passera eller finna en lösning på i efterhand. Televerket var helt enkelt tvingat att finna en lösning och den kom i form av det nya HVD-konceptet där egenhänvisningen var den enskilt viktigaste och avgörande funktionen för att avhjälpa den brist i växelfunktionen som förutsågs och beskrivits ovan. De åtgärder och strategiska mål televerket vidtog och satte upp i syfte att komma tillrätta med nämnda problem var enligt den marknadsansvarige följande såvitt gäller implementeringen av HVD-konceptet i växlarna A345 och A335.

— Avtalet med Teleplan/Preseco (viktig för att uppnå plan)
— Tillgång till marknadens bästa HVD system (viktigt för att uppnå plan).
— Exklusivavtal att marknadsföra Present (viktigt för att uppnå plan).
— Endast en produkt av typ HVD i sortimentet för att uppnå målet med snabbast möjliga genomslag internt och inte minst externt. Konkurrerande produkter i sortimentet skulle ha stört denna verksamhet.
— Godkännande av patent för att flera år senare få dem ogiltigförklarade (när målen hade uppnåtts)
— Snabbt uppnå marknadsledande position (För att säkra upp befintlig plan för HVD-växel).
— Support för finansavtal (de flesta kunder valde detta).
— Finansavtal förutsatte att kunden tecknat serviceavtal. televerket ville härmed försäkra sig om att drift och underhåll av HVD hanterades på det av

Preseco-televerket gemensamt framtagna serviceupplägget samtidigt som värdet på systemet säkrades.
— Smart serviceupplägg i samma koncept som växeln.
— Refinansieringspaket av konvertering av äldre växlar (Som ett led i plan).

Ej önskvärt att ha andra HVD än Present anslutna till växeln (teknik, service och marknad)

Handläggningen av HVD flyttades från produktkontoret för terminaler till produktkontoret för A335. (Uppnå viss samordning med växlarna etc).

Den marknadsansvarige uppger att den interna handläggningen av HVD inom televerket var klart utstakad och utformades på sådant sätt att HVD skulle vara en strategiskt och funktionellt viktig komponent för de moderna växlarna. HVD skulle närmast ses som en integrerad del av växeln även om den fysiskt befann sig utanför densamma.

Näteffektivisering

46. Det framgår redan av utredningen i SNAU I att genomförda trafikmätningar uppvisade ett växlande mönster och att gjorda antaganden påverkade resultatet.

47. Nämnden ansåg för sin del att effekterna av hänvisningsanordningar är svåra att bedöma samt att de teoretiska beräkningar som utfördes av sökandena respektive televerket inte kunde läggas till grund för några bestämda slutsatser.

Sökandens kommentar:

Sedan den första prövningen i nämnden har under lång tid ett stort antal HVD varit idriftsatta och erfarenhet har vunnits om de förändringar av trafikvolymen som HVD föranlett. Televerket och TeliaSonera AB har själva haft ett antal HVD Present installerade och har vunnit erfarenhet genom trafikmätningar. Sökandena har sammanträffat med den person som tidigare var ansvarig för televerkets och Telia AB:s växel vid huvudkontoret i Farsta. Denne har uppgivit att det var en allmän erfarenhet att trafikvolymen minskade genom införandet av HVD och att växeln inte krävde samma antal telefonister som annars hade varit fallet. Det torde vara ett allmänt känt förhållande inom televerket och bolaget, samt hos kunderna, att trafikvolymen minskade genom användning av HVD.

48. På grund av den tid som förflutit är det nu inte möjligt att ta ställning till de konkreta beräkningar som sökandena gör. Det finns emellertid ingenting som säger att de nu lanserade beräkningarna av trafiken i det publika telefonnätet är mera korrekta än de som gjordes i samband med SNAU I. I själva verket gäller det motsatta, d.v.s. det finns principiellt större anledning att fästa avseende vid de mätningar som gjordes vid den tiden än vid påståenden som nu görs

om tidigare mätningar. Staten kan varken vitsorda eller bestrida de uppgifter som nu framförs. Staten anser att man får förlita sig på den omfattande genomgång som gjordes i SNAU I och att de överväganden som gjordes i fråga om intäkter och kostnader alltjämt är relevanta, nämligen att ett intäktsbortfall bör beaktas inom ramen för en totalbedömning, oavsett vilket allmänt uppdrag som televerket må ha haft beträffande kapaciteten i telefonnätet.

Sökandena anför:

Statens påståenden är oprecisa och saknar relevans. Sökandena kan inte och har inte åberopat några senare trafikmätningar än de som förelåg vid tiden för prövningen SNAU-1. De beräkningar sökandena nu gjort hänför sig till den beräkningsmodell som televerket självt nyttjade i SNAU-1 , vilken medförde att televerket då processuellt vitsordade en trafikminskning i växlar med HVD med egenhänvisning motsvarande 5,3% (bil. 3 SNAU protokoll 1986-02-04). Den parameter som i detta sammanhang är viktig är den s.k. svarsfördelningen.

Vid televerkets beräkning i SNAU-1 nyttjade televerket en teoretiskt antagen svarsfördelning som hänfördes till televerkets A345-växel i Farsta. Ett förhållande som starkt kan ifrågasättas. Sökandena har vid de beräkningar som nu presenterats för nämnden, där trafikminskningen beräknats till 11%, i stället nyttjat den svarsfördelning som praktiskt mäts upp vid televerkets marknadsavdelning i Farsta på uppdrag av marknadsdirektören Wåhlström i februari 1984.

Sökandena menar vidare att nämnden vid sin bedömning om skälig ersättning enbart har att beakta de rationaliseringsvinster som uppkommit genom att telefonnätet blev effektivare genom HVD med egenhänvisning (trafikminskning) och inte beakta att samtalsintäkterna minskat genom den minskade trafikvolymen. Sökandena menar till och med att detta inte får åberopas av staten eftersom det i så fall skulle strida mot de övergripande mål som staten själv hade satt upp för televerkets verksamhet. Staten avstår medvetet från att klargöra vilket uppdrag som televerket hade av riksdag och regering. Frågan är av stor betydelse eftersom det är känt att televerket hade i uppdrag att tillvaratagа de rationaliseringar som teknikutvecklingen medförde. Det minsta man kan förvänta sig är att staten bekräftar, eller vederlägger, de uppgifter om det uppdrag som televerket hade av statsmakterna, vilka tidigare angivits av sökandena. De är allmänt kända inom TeliaSonera AB och väl dokumenterade.

49. Även när det gäller frågan om näteffektivisering är det av helt överskuggande betydelse att effektiviseringen - om den alls förekommit - enbart kan bedömas med utgångspunkt från mervärdet av patent 79, och inte «hänvisningstjänsten»' som totalitet. Staten gör därvid gällande att egenhänvisningen inte haft någon inverkan på nättrafiken. Möjligen har egenhänvisningen förenklat rutinerna inom företaget, men dessa har inte undersökts och är därför omöjliga att uppskatta. Å ena sidan underlättas måhända telefonisternas arbete av egenhänvisningen, å andra sidan tar det viss tid för personalen att utföra

egenhänvisningen. Hur dessa faktorer kan viktas mot varandra är osäkert. Under alla omständigheter är det inte fråga om någon effektivisering av det publika nätet, utan som mest en företagsintern förenkling och besparing.

Sökandena anför:

Vad gäller frågan om något mervärdet kan hänföras till patent 79 hänvisas till såväl vad som tidigare sagts i denna skrift (p. 12, 41 och 44) som till Lindbloms redogörelse.

Det är mycket lätt för staten att nu införskaffa underlag för bedömning av denna fråga. Det är nämligen allmänt känt bland erfaren växelpersonal att just egenhänvisningen innebar en betydande avlastning på växelpersonalen och minskad trafikvolym. Staten torde med lätthet kunna införskaffa sådana uppgifter genom att TeliaSonera AB tillfrågar egen personal och även personer som var ansvariga för telefonväxlar hos större kunder, exempelvis regeringskansliet, försvarsmakten och Stockholms universitet. Då staten anför att egenhänvisningen inte «haft någon inverkan på nättrafiken» är detta en bedömning som direkt strider mot vad som var känt inom televerket och säkerligen även inom TeliaSonera AB samt något som inte grundas på någon empirisk erfarenhet.

Serviceavgifter

50. Inte heller denna ersättningspost är utredd eller förklarad. Om det har förekommit serviceavgifter specifikt för hänvisningsdatorer, har det i vart fall inte visats av sökandena. Under alla omständigheter har egenhänvisningen uppenbarligen inte föranlett några serviceavgifter. Kravet på ersättning för serviceavgifter bestrids av staten.

Sökandenas kommentar:

Ola Eriksson uppger att flertalet av kunderna som beställde Present HVD valde att teckna finansavtal. Eftersom serviceavtal var obligatoriskt för att få teckna finansavtal så erhölls serviceavgifter i stor omfattning. Statens uppgift om «Under alla omständigheter har egenhänvisningen uppenbarligen inte föranlett några serviceavgifter» är direkt felaktig då hänvisningskonceptet, såsom tidigare anförts, i sin helhet ingår i patent 79. Det korrekta är att HVD-systemet föranledde serviceavgifter för kunderna. Som tidigare omtalats inköptes HVD av kunderna främst för att få tillgång till funktionen med egenhänvisning och de rationaliseringseffekter som blev en följd av denna. Serviceavtalen var en god affär för televerkets dotterföretag Telefinans AB.

51. Ersättningsposten fanns inte med i SNAU I trots att sökandena hade kunnat inkludera den. Varför sökandena nu, men inte då, gör gällande serviceavgifter som en ersättningsgrund är inte förklarat.

Sökandens kommentar:

Sökandena kände vid tiden 1985 – 1986 inte till Telefinans AB:s verksamhet och att televerket gjorde förtjänster på serviceavtalen. Intäkterna, som varit stora, har influtit i Telefinans AB.

Kommentarer till enskilda påståenden av sökandena

Skriften av den 29 augusti 2011

52. Sökandena framför (s. 2) att det «i första hand [ankommer] på arbetsgivaren att redovisa den nytta han haft» av uppfinningen samt hävdar att «arbetsgivaren är ovillig att lämna information». Om detta är att säga att oavsett vilka allmänna skyldigheter som kan anses ligga på den ena eller den andra parten, staten och TeliaSonera har gjort omfattande ansträngningar för att få fram dokument och uppgifter angående denna sak. Det insinuanta påståendet om att «arbetsgivaren är ovillig» tillbakavisas.

Sökandena anför:

Den marknadsansvarige inom televerket uppger att det förekom sekretessbelagda och öppna dokument samt sådana som betraktades som arbetsdokument. Dessa visade antal sålda växlar, antal sålda HVD per växel, forecast avseende framtida försäljning av växel och HVD, lönsamhet, kalkyler, marknadsplaner, aktivitetsplaner, årliga avtal mellan Teleplan/Preseco och televerket, beskrivning av samtliga rutiner kring Present, detaljerad beskrivning av det praktiska samarbetet mellan Preseco-televerket, betalningsströmmar, komplett uppsättning av nytt säljstöd inkl nya rutiner för handläggning av Present etcetera. Inget av dessa dokument har tydligen kunnat påträffas hos Telia-Sonera. I varje fall har de inte redovisats i ärendet. Sökandena har företagit omfattande eftersökningar i riksarkivet efter sådana handlingar samt därvid bland annat varit i kontakt med förutvarande chefen för televerkets arkiv samt personer som på konsultbasis arbetet med den del av arkivet som efter 1 juli 1993 överlämnades till riksarkivet. Det har, trots mycket stora ansträngningar, inte kunnat klarläggas vad de ovan omtalade handlingarna, jämte marknadsplanerna, i dag förvaras eller om de destruerats. Det måste dock anses klarlagt att de inte finns i riksarkivet. Slutsatsen är helt enkelt att de måste ha funnits hos TeliaSonera AB efter den angivna dagen. Om de i dag är destruerade är naturligtvis okänt för sökandena. Hade dessa haft tillgång till de ovan angivna handlingarna hade de på ett utförligt sätt kunnat redogöra för den ekonomiska nytta som televerket hade av uppfinningen.

53. Påståendet (s. 3, andra st.) att syftet med televerkets ogiltighetstalan avseende patent 79 skulle ha varit att «försöka beröva uppfinnarna möjligheten ersättningsfrågan prövad i nämnden» är inte korrekt. En ogiltighetstalan har uppenbarligen inte påverkat sökandenas rätt till prövning. Däremot har ogiltighetsförklaringen påverkat ersättningens storlek.

Sökandena anför:

Det är uppenbart att televerket tillgrep möjligheten, som uppkom genom brist i den egna handläggningen, att få patentet ogiltigförklarat för att inte känna sig tvungen att utge en högre ersättning. Sökandena kan ha uttryckt sig något oklart i ovan citerat avsnitt. Vad sökandena menar är att vid det förhållandet att nämndens utlåtande lämnades under det uttalade förbehållet att uppfinningarna var patenterbara, skulle en ogiltighetsförklaring leda till att televerket kunde intaga den i och för sig felaktiga inställning att ersättningsskyldighet inte förelåg. Det är ju just denna inställning som televerket intog och som staten i dag intager – detta trots nämndens utlåtande i SNAU-2. Sökandena kan inte se att det kan ha funnits någon annan förklaring till ogiltighetstalan än denna. Vissa interna handlingar inom televerket utvisar också att ovilligheten att gå med på en högre ersättning var anledningen till ogiltighetstalan. Det kan även noteras att det är känt för sökandena att kostnaderna för ogiltighetstalan var mycket höga för televerket, liksom även kostnaderna för prövningen i nämnden 1984 – 1986.

54. Staten har förvisso ifrågasatt om det föreligger skäl för nämnden att åter pröva frågan om ersättning såsom nämns av sökandena (s. 3 sista st.). Vad sökandena inte anger är emellertid att ifrågasättandet skett mot bakgrund av att sökandena inte klargjort de omständigheter som sökandena vill åberopa i ärendet samt hur dessa förhåller sig till vad sökandena angav inför utlåtandet 1986, se protokollet den 2 juni 2010 och statens skrift av den 28 september 2010.

Sökandena anför:

Sökandena har såväl tidigare som i denna skrift klargjort alla omständigheter samt hur dessa förhåller sig till de år 1986 åberopade omständigheterna.

55. Vad gäller sökandenas undran beträffande statens vitsordande av uppgifter som sökandena lämnat i ärendet samt utredningen i ärendet (s. 4, andra och tredje st.) upprepar staten vad som tidigare flera gånger framförts: staten har gjort en omfattande sökning efter dokument och uppgifter med anledning av sökandenas begäran om förnyad prövning. Det som därvid kommit fram har redovisats av staten. Det som inte kunnat bekräftas och som staten, eller för den delen TeliaSonera, inte har någon egen kunskap eller uppfattning om, kan staten varken bestrida eller vitsorda. Staten tillbakavisar sökandenas påstående, nu liksom tidigare, att det skulle åligga staten i egenskap av «det allmänna» något särskilt ansvar eller någon särskild skyldighet.

Sökandena anför:

TeliaSonera AB är inte part i detta ärende. Det är uppenbart att bolaget, med vissa ansträngningar, kan få fram uppgifter som har betydelse i ärendet. Bolaget har dock inte någon skyldighet att lämna uppgifter, vilket är ett förhållande som staten synes försöka dra nytta av i detta ärende. För statens del gäller den

grundlagsstadgade skyldigheten att iakttaga allsidighet och opartiskhet, vilket gäller även i ärenden av detta slag. Statens inställning i denna fråga bör få betydelse i processuellt hänseende på det sätt som sökandena tidigare utvecklat.

56. Sökandena upprepar (s. 5) sitt tidigare påstående och staten upprepar därför sitt tidigare bestridande att sökandena skulle ha omplacerats inom televerket i syfte att de inte längre skulle kunna få inblick i arbetsgivaren nyttjande av uppfinningen. Att det skar sig mellan sökandena och arbetsgivaren står i emellertid klart. Det är mycket möjligt att sökandenas, enligt televerket ohemula, krav på ersättning - 177 miljoner kronor enligt Nämndens protokoll den 5 juni 1985 - kan ha varit en starkt bidragande orsak till detta. Även sökandenas illojala och säregna handlande bestående i att de genom rättsligt ombud tillskrev televerkets kunder och telekontor med påstående om patentintrång och hot om rättsliga åtgärder bidrog till den dåliga relationen. Således skickade sökandena i oktober 1985 brev till ett stort antal företag som här exemplifieras (Bilagor 9a-9n). Kunderna reagerade starkt på hotbrevet framför allt genom att ifrågasätta televerkets roll i detta såsom illustreras genom bifogat exempel, ett faxbrev den 8 november 1985 från Sveriges Television AB till televerkets generaldirektör (Bilaga 10).

Sökandena anför:

Sökandena blev omplacerade och några av dem tilldelades arbetsuppgifter av helt annat slag än tidigare. Några av dessa omplacerades även lokalmässigt till andra lokaler utanför televerkets kontorslokaler i Farsta, vilket bland annat var en lokal i en tidigare lägenhet i ett bostadshus. Tjänstemännen fick inte längre ha sina telefoner kopplade till televerkets växel och de hade inte tillgång till sekreterarservice etc. En allvarlig schism förelåg och televerket utnyttjade sin ställning av myndighet och stor arbetsgivare för att försöka hindra uppfinnarna till inflytande över och insyn i marknadsföringen av HVD. Paulsson, som hade en förhållandevis hög ställning inom televerket såsom avdelningsdirektör, fråntogs alla sina tidigare arbetsuppgifter inklusive alla sådana som på något sätt berörde hänvisningsdatorn. Det är korrekt att brev av det angivna slaget sändes ut av uppfinnarnas dåvarande ombud. Med den information som uppfinnarna då hade fann de åtgärden befogad. Efteråt kan man säga att den var olämplig därför att den störde relationen mellan televerket och kontaktade kunder.

57. Staten ifrågasätter påståendet att sökandena skulle ha kunnat delta i de tekniska utvecklingen om de inte blivit omplacerade eftersom sökandena såvitt är känt inte hade kompetens att implementera hänvisningstjänsten i de elektroniska växlarnas mjukvara.

Sökandena anför.

Statens påstående är anmärkningsvärt av flera skäl. Med «teknisk utveckling» bör man rimligen även avse annat än programmeringarbeten (vilket avses med

«implementering»). Det är märkligt att staten i dag kan ha någon uppfattning om detta då staten i övrig tycks sakna nästan all information om marknadsföringen av HVD. Om nu uppfinnarna hade uppfunnit vad de uppfunnit, och fått flera patent både i Sverige och utomlands, är det en rimlig uppfattning att de även kunnat medverka till utveckling av uppfinningen och därmed produkten. En av uppfinnarna, Jan Andersson, var en skicklig programmerare som under anställningstiden i televerket «lånades ut» till ELLEMTEL AB för att arbeta med implementeringen av HVD i växeln A335. Denne var, om någon, väl skickad att «implementera hänvisningstjänsten i de elektroniska växlarnas mjukvara». Detta hade staten kunnat få upplysning om i det fall som staten valt att fråga sökandena.

58. Vad sökandena framför beträffande arkivfrågan (s. 5, sista st. - s. 6, första st.) bestrids av staten i den mån framställningen är tänkt att uttrycka någonting annat än vad staten angett i denna fråga i sin skrift av den 29 april 2010. I ett intyg av den [datum] redogör Ralf Lithén, Addici Facility Management AB, för hur arkiveringen av televerkets handlingar gick till samt för vilka sökningar efter relevanta dokument som gjorts (Bilaga 11).

Sökandenas kommentar:

Det som staten anför och det som framgår av intyget av Ralf Lithén tillför inte något i denna fråga. Sökandens ombud har försökt ställa några frågor till Lithén, men denne har förklarat att han är tillhållen av uppdragsgivaren TeliaSonera AB att inte lämna några kompletterande upplysningar. Sökandena konstaterar endast att betydelsefulla handlingar ur televerkets arkiv inte kan återfinnas och att mycket talar för att de kvarblivit hos TeliaSonera AB. I praktiken gick övertagandet av rörelsen till så att personalen och kontorslokalerna, inklusive både det centrala arkivet och utlokaliserade arkiv, övertogs av bolaget. Först senare «utsorterades» det som skulle överlämnas till riksarkivet. Hos riksarkivet finns inte några uppgifter om vad som blev kvar hos bolaget. Eftersom det rör sig om handlingar som enligt gällande och av riksarkivet fastställda arkivplaner inte skulle gallras har förfarandet, i händelse så gjordes, inte stått i överensstämmelse med gällande statliga arkivregler.

Det kan tilläggas att förutvarande chefen för televerkets arkiv vid samtal med sökandens ombud och med Paulsson uppgivit att det var god ordning i myndighetens arkiv, men att så inte längre var fallet sedan bolaget tagit över arkivet. Bolaget satsade inte på en god arkivordning.

59. Staten har inte kunnat få fram några «affärsplaner» från den aktuella tiden, vilka sökandena nu intresserar sig för (s. 6, sista st.).

Sökandena anför:

Frågan är om bolaget har tillgång till marknadsplanerna eller känner till vad som hänt med dem.

60. Staten har heller inte kunnat påträffa något avtal med Preseco angående försäljningen av Present (s. 7, andra st.), utöver det som omnämnts ovan.

Sökandena anför:

Avtalet är sådan affärshandling som inte skall gallras enligt arkivbestämmelserna. De fanns i televerkets arkiv när myndigheten upphörde och det är känt att bolaget då tog över avtalet, eller i varje fall ingick eget liknande avtal med Preseco. Bolaget hade avtal med Preseco under flera år efter 1993 och det är förvånande om dessa avtal inte finns i bolagets arkiv.

61. I ett längre avsnitt (s. 8, andra st. - s. 11, första st.) påstår sökandena, delvis i tämligen oprecisa ordalag, att televerket i SNAU I lämnade felaktiga uppgifter om försålda hänvisningsdatorer och en felaktig prognos samt hemlighöll interna bedömningar om marknadsförutsättningar och tilltänkt samarbete med Teleplan ävensom underlät att upplysa Nämnden om intäkter från försäljningen av PRESENT. Staten har inte sett några dokument eller hört några muntliga uppgifter som skulle ge stöd för sökandenas påståenden. Det ligger i sakens natur att varken televerket eller någon annan kunde närmare bedöma vilken omfattning hänvisningsdatorer skulle komma att säljas. De uppgifter om faktisk försäljning som lämnades av televerket i SNAU I förefaller dock helt korrekta.

Sökandenas kommentar:

Sökandena vidhåller att televerket inte på ett öppet och korrekt sätt redovisade känd försäljning och de marknadsbedömningar som gjordes inom televerket. Det var troligen så att de uppgifter om försäljning som lämnades i inledningen av ärendet (år 1984) var korrekta, men därefter underlät televerket att komplettera med uppgifter om senare försäljningar, bedömningar och marknadsplaner. När nämnden gick till beslut hade televerket inte redovisat sina då aktuella bedömningar. Detta framgår av de utkast till marknadsplaner som sökandena har tillgång till samt kan vidimeras av Ola Eriksson.

62. När det gäller Teleplan och Preseco tillbakavisar staten sökandenas påstående att televerket kontrollerade Teleplan och bestämde över Presecos verksamhet (s. 11). Det som staten har kunnat få fram är i huvudsak följande. Televerket var en av sex likställda ägare av Teleplan. Övriga ägare var troligen Ericsson, Ericsson Radio, Bofors, Aga och Svenska Philips. Teleplans verksamhet var starkt kopplat till försvarsindustrin. FMV var Teleplans största kund. Preseco ägdes till 2/3 av Teleplan medan anställda i Preseco ägde 1/3. Bolaget bildades tillsammans med de personer som skulle arbeta med hänvisningsdatorsystemet. Verksamheten bestod framför allt i att mjukvarulicenser och tillverka hårdvaran för PRESENT.

Sökandena anför:

Den marknadsansvarig inom televerket uppger att televerket vid denna tid var en «stark» representant i Teleplans styrelse (Owe Ericsson?) Detta bekräftades av dåvarande vd för Preseco Rolf Edvinsson och även av Presecos försäljningschef Ojars Kubulnieks (avled mitten av 1990-talet). Vid några tillfällen och inför nästan alla de årliga avtalsförhandlingarna (översynen) med Preseco angav en person inom televerket, placerad ovanför produktkontoret, önskemål om bättre villkor för televerket och därmed sämre villkor för Preseco. Samme person inom televerket beslutade även att införa ett system som på sätt och viss skulle konkurrera med Present. Åtminstone valde Preseco att se det på det sättet, vilket var helt korrekt. Detta var i strid med avtalet Teleplan/Preseco –televerket. Det stod även i strid med den interna planen för introduktion av växlarna A335 och A345 och HVD (se ovan). Den marknadsansvarige uppger att han hade diskussioner med Presecos VD och försäljningschef och det framkom då att de ansåg sig nödgade att bl a kontakta televerkets representant i Teleplans styrelse i syfte att «rätta upp saker och ting». Helt klart lyckades de i sina kontakter med televerkets representant. Vid de efterföljande avtalsförhandlingarna var de för Preseco störande orosmolnen helt undanröjda. Televerket hade en stark ställning i Teleplans styrelse. På samma gång som denne person bidrog till att i det angivna exemplet lindra eller undanröja vissa «utspel» från vissa i televerkets organisation så såg samme person till att tillvarata televerkets intressen. Den marknadsansvarige menar att avtalet mellan Teleplan/-Preseco var förmånligt och lönsamt för televerket.

Det skall påpekas att Presecos verksamhet bestod i utveckling och anpassning av programvara, installationer, utbildning och tillhandahållandet av olika service till televerkets kunder. Hårdvaran inköptes huvudsakligen från datorföretaget Dell, men även från andra leverantörer. Bolaget hade inte någon egen tillverkning.

63. Det ligger i sakens natur att övriga ägare av Teleplan och Preseco - de övriga delägarna i Teleplan eller den aktieägande personalen i Preseco - inte skulle acceptera att televerket bestämde över eller gjorde sig förtjänster på Presecos verksamhet som gick utöver strikt kommersiella ramar. Vilken ekonomisk reveny som televerket hade av försäljningen av PRESENT går nu inte att fastställa, men det är givet att televerkets kostnader för försäljningsarbetet, som innefattade utbildning av kundernas personal, marknadsföring och försäljning, måste beaktas. Hur den beräkningen utfaller är inte möjligt att säga.

Sökandena anför:

Det går att i varje fall överslagsvis att beräkna televerkets kostnader såsom gjorts ovan. Staten tycks inte känna till att en stor del av försäljningsarbetet bedrevs av Preseco och att detta bolag även svarade för försäljningskostnader. Hade staten ställt frågor till den marknadsansvarige hade staten lätt kunnat inhämta uppgifter om detta.

64. Sökandena hänvisar till ett avtal som i januari 1991 ingicks mellan televerket, å ena sidan, samt sökandena och ett av dem ägt bolag - PABX Data AB - å andra sidan avseende ersättning för vissa uppfinningar som televerket med stöd av LAU förvärvat utnyttjanderätt till. Sökandena gör gällande (s. 33-35) att uppfinningarna enligt detta avtal endast var av marginell nytta för televerket men att televerket trots detta gick med på att betala ut «en ersättning överstigande 780 000 kr» (beloppet var 785.000 kr), vilket sökandena nu menar är ett bevis för att deras krav i förevarande ärende är skäligt.

Sökandena anför följande.

Televerket har så sent som i januari 1991 betalat 785 000 kr för rätt till uppfinningar som endast haft marginellt ekonomiskt värde för televerket ställt i relation till den nytta som televerket haft, och då hade, av nyttjandet av uppfinningen enligt patent 79. Staten borde i varje fall överslagsvis kunna ange vilken nytta televerket hade av de rättigheter för vilka man betalade 785 000 kr. Beloppet talar för sig självt och skall ställas i relation till att televerket betalade 200 000 kr för rätten till uppfinningen enligt patent 79. Det är inte känt för sökandena om detta avtal överläts till bolaget. Avtalet ingick mindre än sex månader före den tid då televerket upphörde. Detta borde klargöras liksom om bolaget i så fall haft någon nytta av de förvärvade rättigheterna.

65. Staten kan så här lång tid efteråt inte bedöma det kommersiella värdet av uppfinningarna i avtalet, men redan en tillämpning av de schablonregler i fråga om ersättning för arbetstagares uppfinningar som gällde inom televerket torde ha resulterat i den ersättning som faktiskt bestämdes till sökandena, nämligen sammanlagt endast 225.000 kr (Bilaga 12). Den ytterligare ersättning om 560.000 kr som bestämdes enligt avtalet och som avsåg utbetalning till PABX Data AB gällde enligt punkt 10 ersättning för televerkets förvärv av en utökad rätt till uppfinningarna bestående i «all rätt i Sverige» (punkt 6) och «en icke exklusiv licens att använda samtliga patent ... i de länder, utanför Sverige, där patent erhållits eller erhålls».

Sökandena anför.

Eftersom televerket hade monopolet för abonnentväxlar kan «all rätt i Sverige» inte ha varit av något större värde eftersom arbetsgivaren redan tvångsförvärvat de rättigheter som gick att förvärva på det sättet.

66. Den omständigheten att televerket var intresserat av och betalade för utökade rättigheter motsäger i själva verket sökandenas påstående att uppfinningarna endast var av marginellt intresse för televerket. Ersättningsnivån enligt nämnda avtal kan därför inte sägas vara ett stöd för sökandenas talan i förevarande ärende. Tvärtom kan man säga att den omständigheten att televerket var intresserat av att förvärva utökade rättigheter till uppfinningarna i avtalet, men inte var intresserat av att förvärva ytterligare rättigheter när det gäller patent 79, talar emot sökandenas krav på ersättning i förevarande ärende.

Sökandenas kommentar:

Om arbetsgivaren var villig att utge 785 000 kr för rättigheter som var av litet värde, knappast något värde alls, så utvisar detta att värdet av tillgång till uppfinningen enligt patent 79 måste ha varit mycket större. Sökandena noterar att staten inte själv åberopat innehållet i avtalet.

67. Staten kan i detta sammanhang inte underlåta att påtala sökandenas märkliga tillvägagångssätt genom ett brev av den 19 maj 2011 när statens medgivande till åberopandet av avtalet inhämtades, se punkt 2 (Bilagor 13a-13b), liksom sökandenas vilseledande framställning i skriften av den 29 augusti 2011. Av vilken anledning maskerades uppgifterna i punkt 4 om ersättning till sökandena enligt LAU? Av vilken anledning utelämnades s. 3 och 4 i avtalet, vilka innehåller/ uppgifterna om rättigheterna som övergick på PBX Data AB och om ersättningen för detta? Vilket intresse har uppgiften på s. 34, näst sista st. i sökandenas skrift, att sökandena förgäves har efterfrågat avtalet hos riksarkivet? Hela avtalet måste ju ha funnits hela tiden hos sökandena eftersom det i brevet av den 19 maj 2011 anges att «sökandena önskade statens medgivande till att avtalet »... i sin helhet inges av uppfinnarna till SNAU samt åberopas inför nämnden«. Ett ingivande av avtalet i sin helhet hade klargjort omständigheterna för nämnden. I stället har sökandena valt att citera valda delar av avtalet samt lämna uppgifter vilket gett en helt felaktig bild om innehållet i avtalet.

Sökandens kommentar:

Det har förevarit vissa direkta kontakter mellan parternas ombud. Statens ombud har därvid klargjort att denne inte ämnar redogöra för vilka relevanta handlingar som staten har tillgång till. Det åberopade avtalet låg under avtalssekretess och sökandena fann därför anledning att under hand inhämta statens medgivande till att avtalet åberopades inför nämnden. Denna förfrågan föranledde statens ombud att be om en kopia av avtalet innan staten tog ställning till frågan. Därvid angav denne inte om staten hade tillgång till avtalet. Den kopia som tillställdes statens ombud var maskerad avseende några uppgifter som inte hade betydelse för att kunna identifiera avtalet. Staten lämnade därefter sitt medgivande utan att klargöra om staten redan själv hade tillgång till avtalet. Att beloppet sedan inte angavs exakt var föranlett av intresse att få veta om staten hade eller kunde få fram avtalet i sin helhet. Så visades också vara fallet, vilket är ett intressant förhållande eftersom staten i annat sammanhang uppger att det inte har gått att få fram handlingar från de delar av televerkets arkiv som inte förvaras i riksarkivet. Sökandena känner inte till varifrån den kopia (från original?) som statens ombud har tillgång till. En jurist som under 1993 var anställd centralt i televerket har uppgivit att det hos den juridiska enheten (avdelningen) fanns ett stort antal pärmar med avtal som «lämnades kvar» vid överlämnandet till bolaget den 1 juli 1993. Om det omtalade avtalet fanns bland dessa handlingar är inte känt för sökandena.

Det är korrekt att sökandena hela tiden har haft tillgång till i varje fall kopia av avtalet. Sökandena har med stöd av uppgifterna i avtalet (ej avtalsinnehållet) beställt kopia av avtalet från televerkets arkiv i riksarkivet. Trots omfattande om kvalificerad eftersökning i arkivet har riksarkivet personal, som lagt ned många timmars arbete, inte kunnat finna handlingen. Det gäller för övrigt vissa andra handlingar som sökandena har tillgång till i form av kopior. Dessa har i kopior företetts för riksarkivets personal som trots tillgång till diarienummer och andra identifieringsuppgifter inte kunnat finna handlingarna. Med hänsyn till det intresse som parterna har av handlingar från televerkets arkiv är det lämpligt att staten klargör varifrån kopian (original?) av avtalet från 1991 kommer.

Sökandena har inte lämnat några vilseledande uppgifter.

68. Vidare bör det anmärkas att sökandena på s. 33-35 gör just det som de inte skulle göra enligt punkt 16, tredje st, nämligen att åberopa avtalet såvitt gäller patent 80 «i argumentering mot den andra partens ståndpunkt i tvist rörande 78:an och 79:an».

Skriften av den 20 december 2011

69. Sökanden lämnar en missledande beskrivning i skriften när det gäller vad televerket vitsordat som skälig ersättning i SNAU I. Vitsordandet angavs till 160.000 kr, «motsvarande ca 2% av verkets totala resultat». Detta är inte detsamma som att televerket skulle ha vitsordat 2% oavsett vad en sådan procentsats innebär i kronor. Det är väl etablerat som ersättningsprincip dels att ersättningen bestäms som ett fast belopp, inte ett visst procenttal, dels att det sker en viss överkompensation vid ersättningsbelopp under eller strax över 100.000 kr eftersom ersättningen på den nivån regelmässigt brukar relateras till vad en arbetstagare har i lön. En bra uppfinning som används av arbetsgivaren brukar ersättas med belopp som motsvarar några månaders lön.

Sökandenas kommentar:

Vitsordat belopp var 160 000 kr, vilket motsvarar 2 procent av det resultat som televerket självt angav.

70. Vad gäller uppgiften att uppfinnarna erbjudits en ersättning om 3% (s. 3) har sökandena inte angett när och hur erbjudandet i så fall skulle ha framförts. Innan detta klargjorts av sökandena bestrider staten uppgiften med den generella innebörd som sökandena har formulerat det. Enligt vad staten känner till erbjöds sökandena 1 kr per anknytning i de växlar som är försedda med hänvisningsdatorn, vilket bud byggde på en analys av möjliga vinster vid försäljning av hänvisningsdatorer och motsvarade 3% av dessa. Ett sådant erbjudande är inte detsamma som ett erbjudande som sökandena har uttryckt det. Det bör dessutom understrykas dels att förlikningsförslaget avsåg hela

hänvisningsdatorsystemet och inte enbart självhänvisningen, dels att förslaget förfallit i och med att det inte accepterats av sökandena.

Sökandena anför:

Televerket lämnade erbjudande om ersättning beräknad som 3 procent av en bedömd redan erhållen och framtida vinst på försäljning av hänvisningsdatorer. Detta framgår entydigt av åberopade och ovan citerade skrift från televerket 1984-01-12. Det då lämnade erbjudandet hänfördes till «hänvisningsfunktionen» enligt uppfinningen. Ingen tvekan råder om att televerket i en handling som innehöll ett partsförslag och tillställdes uppfinnarna angav att skälig ersättning var 3 procent.

71. Enligt vad staten förstår har sökandena på s. 4 misstolkat Gravander-fallet (AD 21-1982). Staten uppfattar inte att televerket där «angav [...] att skälig ersättning borde vara 10 procent av arbetsgivarens vinst». Däremot utläser staten att televerket medgav att utbetala 300.000 kr, vilket var mindre än 5% av den beräknade inkomstökningen om 6,5 miljoner kr som tillförts televerket som en följd av Gravanders uppfinning.

Sökandenas kommentar:

Sökandena avser att ta del av arbetsdomstolens akt i Gravandermålet för att ta reda på vad televerket angav för procenttal i det målet.

72. Sökandena uppger att de «inte själva angav några närmare bedömningar av hur många HVD de menade skulle kunna säljas» i SNAU I (s. 5). Staten utläser emellertid att de bedömde att 1.800 hänvisningsdatorer skulle kunna säljas. I vart fall var det detta antal som de lade till grund för sina anspråk på ersättning (se exempelvis punkt d) i sökandenas skrift av den 13 juni 1985 (Bilaga 14).

Sökandena anför:

I nämnden yrkade sökandena att rekommendationen skulle avse ett visst mindre belopp samt royaltyersättning. Sökandena hade då inte anledning att göra någon närmare prognos om den den framtida försäljningen. Antalet 1 800 ligger uppenbarligen närmare den faktiska försäljningen än det antal som televerket uppskattade.

73. På flera ställen i skriften framför sökandena att det finns anledning att anta att Nämnden tog fasta på televerkets uppgifter snarare än sökandenas uppgifter i SNAU I. Det är naturligtvis enbart spekulativa påståenden från sökandenas sida. Staten nöjer sig för sin del med att hänvisa Nämnden till sina egna minnesanteckningar från SNAU I (om frågan är av sådant intresse att ett klarläggande bedöms vara viktigt) samt att i övrigt förmoda att Nämnden fäst lika stort avseende vid båda parters bedömningar där dessa gått isär.

Sökandenas kommentar:

Det hela har betydelse för frågan om vilken part som ska drabbas i det fall som ett förhållande inte går att utreda. Det rör alltså frågan om åberopandebördan och bevisbördan i förvaltningsrättsliga ärende av det slag som nämnden har att handlägga. I SNAU-1 tillhandahöll televerket en hel del kvalificerad utredning och åberopade även sakkunniga vittnespersoner till stöd för sin talan. Detta förhållande gör att sökandena är av uppfattningen att nämnden då kom att fästa stort avseende vid de uppgifter som fackmyndigheten televerket lämnade. Uppfinnarna hade då inte möjligheter att komma med någon egen utredning. I ärendet i dag har uppfinnarna åberopat en rad omständigheter och åberopar även tidigare centralt placerade personer som vittnen. Med hänsyn till att staten även i dag har klart bättre möjligheter att åberopa handlingar och bevispersoner måste en stor del av utredningsansvaret åvila staten och brister i utredning drabba staten. Detta förhållande gäller rent allmänt och därtill kommer att staten har ett självständigt utredningsansvar. Då staten inte heller uppfyller detta ansvar skall även detta förhållande drabba staten i bevisbedömningen.

74. Beträffande frågan om näteffektivisering gör sökandena gällande (s. 7) att televerket i SNAU I vitsordade en minskning med 5%. Staten kan inte utläsa detta ur handlingarna i SNAU I. Visserligen förekommer siffran (eller mera precist 5,2%) i samband med en mätning vid televerkets växel i Farsta men såvitt staten kan se gjorde televerket mot bakgrund av att mätningarna uppvisade ett växlande mönster det generella uttalandet att «genomgående finns dock en övervikt för slutsatsen att trafikintensiteten ökar efter installation av en hänvisningsutrustning tvärt emot sökandenas påstående om en minskning» (Nämndens utlåtande av den 22 december 1986 s. 21-22). När det gäller själva sakfrågan huruvida trafiken ökat eller minskat har staten den uppfattningen, vilket berörts tidigare i denna skrift, att den utredning som gjordes i SNAU I var så långt man kunde komma och att det inte leder till ett säkrare resultat att nu utföra beräkningarna på ett annat sätt.

Sökandena anför:

Av nämndens protokoll 1986-02-04 framgår att televerket dåvarande ombud, advokaten Thorsson, angav att det var ostridigt att de nättekniska besparingarna som uppkommer är fem procent. Kopia av protokollet inges och åberopas. I protokollet anges dessutom att televerket då uppgav att antalet potentiella kunder till hänvisningssystemet uppgick till 200.

Ola Eriksson uppger att han anser att frågan om trafikförändringar efter installation av hänvisningssystem är missvisande. Det gjordes åtskilliga trafikmätningar av televerket under perioden 1985 – 1991. Dessa har inte sökandena tillgång till. Det gjordes trafikmätningar inte minst för att mäta anträffbarheten. Det kan tänkas att trafiken ökade efter det att växeln ersatts med modernare växel av typ A335 eller A345 och detta främst till följd av det s k direktvalet.

När sedan HVD installerades minskade trafiken. Man kan fråga sig om man alls kan jämföra mätningar gjorda innan den moderna växeln installerades med mätningar efter det att den moderna växeln med HVD installerats. Förändringen var ofta den att både ny växel och HVD Present togs i drift vid en och samma tidpunkt. Beroende av antalet verksamma telefonister i den växel som mätningen avser så kunde detta uppkomma olika resultat. Givet samma antal telefonister och andra faktorer rådde ingen tveksamhet om att HVD generellt sett bidrog till att minska trafiken. Detta kände televerket till eftersom det fanns med i den medvetna strategi och plan som lades upp inför introduceringen av de moderna växlarna tillsammans med HVD.

75. Staten kan heller inte vitsorda uppgiften (s. 8) att FMV «regelmässigt träffar överenskommelser med anställda uppfinnare om ersättning med 10 procent i de / fall som hänsyn inte tages till anställningarna». Uppgiften framstod som så osannolik att staten har efterhört hos FMV hur LAU tillämpas inom verket. Det besked som gavs var att FMV ger en schablonersättning ungefär motsvarande vad som förekommer inom industrin vid anmälningar av arbetstagares uppfinningar och att det händer relativt sällan - som mest någon gång om året - att begäran om ytterligare ersättning framställs och ännu mera sällan att någon ytterligare ersättning utbetalas med anledning av en sådan begäran. En ytterligare ersättning kan bestå i en viss procentsats räknat på nettoförtjänsten på grund av uppfinningen eller besparingen men då endast upp till 10%, vilket innebär att ersättningen kan bestämmas till vilken som helst procentsats 0,1 - 10%. De uppgifter om förhållandena vid FMV som staten erhållit från FMV är med andra ord helt annorlunda än vad sökandena beskrivit.

Sökandenas kommentar:

Den jurist som under lång tid inom FMV handlagt frågor om ersättning till arbetstagare uppgav i telefonsamtal att ersättningen i normalfallet var ett engångsbelopp jämte tio procent därutöver av den «vinst» som myndighet inom försvarssektorn kunde komma att få vid nyttjandet av uppfinningen. Sökandena har tillgång till kopior av avtal med FMV som utvisar detta.

Övrigt

Sökandena förutser att parterna under den muntliga förhandlingen kommer att uppehålla sig kring tekniska och ekonomiska frågor som kan vara svåra att fullt ut förstå och sätta in i sitt sammanhang. De flesta av sådana frågor kan bäst klargöras genom frågor till Ola Eriksson. Tekniska frågor kan klargöras av Kurt Paulsson och Erik J. Lindblom. Presentationen för nämnden av frågorna blir förmodligen mest överskådlig om Ola Eriksson får övervara hela förhandlingen och parterna och nämnden därigenom ges möjligheten att successivt ställa frågor till honom allteftersom de uppkommer. Han var den som under den aktuella tiden var högst ansvarig inom televerket för försäljningen av hänvisningsdatorer.

Bilagor

1. Utlåtande 2012-05-14 av patentkonsulten Erik J. Lindblom (27 s. jämte bilaga om 4 s.)
2. Televerkets förslag till ersättning 1984-01-12, skrift upprättad av Tomas Rudén, juridiska sektionen inom televerkets huvudkontor. *(se ovan)*
3. Protokoll från SNAU 1986-02-04 *(utelämnat här)*

Utlåtande av patentkonsulten Erik J. Lindblom som yttrat sig på begäran av uppfinnarna

Lindblom var i början av 1980-talet chef för patentombudskontoret i televerkets centrala förvaltning. Han var den som inom televerket ansvarade för utarbetandet av uppfinnarnas patentansökningar.

Patentkonsulten Erik J. Lindblom
Nybrogatan 20, 2tr 114 39 STOCKHOLM

Stockholm den 14 maj 2012

P12-04

Betr.: Ärende 1-2008 i Statens Nämnd för Arbetstagares Uppfinningar, Kurt Paulsson m.fl. ./. Staten genom Justitiekanslern genom advokaten Ulf Dahlgren.

Undertecknad får härmed, på uppdrag av advokaten Thorulf Arwidson och f. d. avdelningsdirektören Kurt Paulsson, lämna följande redogörelse över de omständigheter som jag är väl medveten om som chef för Televerkets Patentkontor (Upo) och som aktivt patentombud och patentkonsult från 1961, dels vid Försvarets Civilförvaltning, dels vid Televerkets Patentkontor, dels som privatpraktiserande patentkonsult inom egen patentbyrå (Lindbloms Patentbyrå AB) och slutligen som fristående patentkonsult inom Groth & Co KB.

I en redogörelse av den 20 april 2009, ingiven till Nämnden, har jag bl.a. redovisat min bakgrund samt i övrigt den interna handläggningen av uppfinningsanmälningar och patentsökningsförfaranden inom televerket.

Det uppdrag som jag har emottagit är i första hand att lämna ett mera fullödigt utlåtande avseende den formella handläggningen av den till televerket inkomna uppfinningsanmälan 21/78, som sedermera kom att handläggas som svensk patentansökan 78 02725-7 och uppfinningsanmälan 36/79, som sedermera kom att handläggas som svensk patentansökan 79 07914-1 och som av Patentverket beviljades som svenskt patent 427 606 och i andra hand att lämna

mina synpunkter på den av staten via justitiekanslern, genom advokaten Ulf Dahlgren, ingivna partsinlagan, av den 27 januari 2012, avseende tolkningen av den senare uppfinningens, enligt patentets 427 606, skyddsomfång m.m.

Således kommer i den efterföljande redogörelsen den svenska patentansökan 78 02725-7 att förkortat benämnas «ansökan 78» och den svenska patentansökan 79 07914-1, med det beviljade patentet, att förkortat benämnas «patentet 79».

Förutom den televerks-interna handläggningen, där jag varit en deltagande part som chef för Patentkontoret Upo, har jag nyligen ånyo studerat de patentansökningsakter som är arkiverade inom patentverket och som gäller ansökan 78 och patentet 79.

Till detta avser jag att återkomma i det efterföljande.

Den televerksinterna handläggningen av uppfinningsanmälningarna 21/78 och 36/79.

När det då gäller uppfinningsanmälan 21/78, avseende den sedermera inlämnade ansökan 78, noteras att de skäl som då förelåg vid själva rättsförvärvet angavs som en «Förbättrad service till lägre kostnad» och där rättsförvärvets omfattning fastställdes av avdelningsdirektören Arne Andersson.

Denna förbättrade service skall då ställas i relation till de hänvisningssystem och hänvisningsfunktioner som var kända av televerket vid tiden för rättsförvärvet.

Vidare bör noteras att det i den till patentverket inlämnade ansökan 78 anges att vidareutvecklingen av uppfinningen tar speciell hänsyn till att hänvisningstjänsten (funktionen) inom växeln skall förenklas.

När det då gäller uppfinningsanmälan 36/79, avseende det sedermera beviljade svenska patentet 79, noteras att de skäl som förelåg vid själva rättsförvärvet angavs som en «Bättre funktion» (må då tilläggas en bättre funktion än den som erbjöds genom ansökan 78) och där även här rättsförvärvets omfattning fastställdes av avdelningsdirektören Arne Andersson.

Vidare kan noteras att från själva formuleringen av patentet 79 framgår att «De hittills kända principerna för hänvisningsfunktionerna inom aktuell växeltyp medför emellertid begränsningar i utnyttjandet samtidigt som det blir arbetsbetungande för den (telefonist) som skall handha och administrera den till hänvisningen knutna informationen».

Noteras bör vidare att i uppfinningsanmälan 36/79 har det antecknats att en patentansökan, avseende patentet 79, är redan inlämnad, med angivet inlämningsdatum den 25 oktober 1979.

Sålunda står det klart att för ansökan 78 gällde den praxis inom televerket att en patentansökan utarbetades och inlämnades **efter** ett fastställt rättsförvärv.

För ansökan och patentet 79 gällde däremot att patentansökan kom att inlämnas **innan** rättsförvärvet fastställdes, vilket tyder på att uppfinningen bedömdes intressant och betydelsefull.

Denna diskrepans i televerkets handläggning av de båda uppfinningsanmälningarna har sin förklaring enligt följande.

Skälet till denna diskrepans var att hänföra till den omständigheten att jag visste om att ansökan 78 skulle inom kort bli allmänt tillgänglig och offentlig och att patentet 79 borde ha och skulle ha inlämnats innan eller i vart fall samma dag som ansökan 78 blev allmänt tillgänglig (offentlig) för att förhindra att ansökan 78 skulle kunna betraktas som känd teknik, men kom således att inlämnas fjorton (14) dagar senare.

Denna omständighet tillmättes, vid denna tidpunkt, inte någon större betydelse då uppfinningen enligt patentet 79 bedömdes av oss som patenterbar med en utgångspunkt från den hänvisningsfunktion som var visad och beskriven i ansökan 78.

Detta vårt antagande bekräftades också sedermera av patentverket, när patentansökan fördes till svenskt patent 427 606, och som patentet 79.

Det verkliga skälet eller skälen till denna tidsförsening eller tidsfördröjning är svåra att klarlägga efter så många år.

I vart fall kan jag memorera att så snart jag fick kännedom om patent 79 insåg jag att den borde ha inlämnats före tillgängligheten (offentliggörande) av ansökan 78 och jag kan väl på goda grunder antaga att andra brådskande ärenden fick förtur och speciellt som vi var överens om att patentet 79, med sin tilldelade egenhänvisningsfunktion, skulle bygga på ansökan 78 med dess struktur i en abonnentväxel med den där redovisade hänvisningsfunktionen som bakomliggande teknik.

Icke desto mindre kan numera konstateras att denna av televerket förorsakade förseningen varit förödande för och till förfång för uppfinnarna, såväl när det gäller de åtgärder och arrangemang som krävts för att försvara patent 79 mot televerkets ogiltighetstalan, som när det gäller själva patentet 79 och den ersättning som uppfinnarna kan vara berättigade till enligt upprättat rättsförvärv, baserat på den nytta televerket haft genom introduktioner av utnyttjandet av uppfinningen med sin egenhänvisande funktion.

Kommentarer avseende handläggningen av ansökan 78 inför Patentverket.

Ett avslagsbeslut, av 1989-01-18, har som ombud i ärendet tillsänts undertecknad och som invändare; «**A**» televerket, med ombudet B. Karlsson och «**B**» Telefonaktiebolaget LM Ericsson, med ombudet F. Szemere.

Avslagsbeslutet grundar sig på och redogör, under punkterna 7 och 8, för den amerikanska patentskriftens 3 978 252 väsentliga funktioner, och som en konklusion låter motivera fattat avslagsbeslut.

Avslagsbeslutet låter jämföra de hänvisningsfunktioner som är beskrivna i US-3 978 252 med de hänvisningsfunktioner som är beskrivna i ansökan 78.

Vid rättsförvärvet var televerket inte medvetet om varken innehållet i eller förekomsten av denna amerikanska patentpublikation.

Kommentarer avseende handläggningen av patentet 79 inför Patentverket.

I ett föreläggande, av 1980-04-23, noterar patentverket som känd teknik förekomsten av ansökan 78 och dess innehåll, men noterar därutöver att ansökan 78 skiljer sig från patentet 79 genom «att en anknytning själv kan införa information i hänvisningsutrustningen genom anrop till växeln (ej till telefonist) och tagning av en speciell kod».

Föreläggandet noterar även den signifikativa samordningen med ansökans 78 hänvisande funktion genom att ge uttryck för den uppfattningen «Att tillämpa ovan nämnda aktiveringsteknik (egenhänvisning) genom anrop till växeln (ej till telefonist) i samband med hänvisningsutrustningen, enligt ansökan 78, torde vara näraliggande i sammanhanget».

Icke desto mindre bedömdes den egenhänvisande funktionen besitta patenterbara meriter, vid en närmare anvisad samordning med den hänvisningsutrustning och den -funktion som exponerats genom ansökan 78.

Denna uppfattning, presenterad i föreläggandet, ansåg det svenska patentverkets granskare kunna acceptera och beviljade patentet 79 efter vårt inlämnade svaromål på föreläggandet.

Således utgör uppfinningen, enligt patentet 79, en kombination av ansökan 78 och till vilken samordnats en egenhänvisande funktion och vilken samordning belönades med ett patent, patentet 79.

I detta avseende hänvisas till avsnittet «Patentkravet 1 i patentet 79» i den senare delen av detta utlåtande. (Sidan 25).

Skilda åtgärder vidtagna av televerket och Telefonaktiebolaget L M Ericsson vid ansökan 78 och patentet 79.

De skilda åtgärder som televerket och Ericsson ansåg sig föranlåtna att vidtaga som gemensamma invändare i ansökan 78, skiljer sig ifrån det att televerket ensamt ansökte om ogiltighetstalan av patentet 79. Ericsson ensam inlämnade invändning i det europeiska patentansökningsärendet motsvarande patentet 79.

Såväl televerket som Ericsson hade en fortlöpande och noggrann bevakning över de patentansökningar som av patentverket behandlats färdigt till patent och som löper under «invändningstiden».

Denna övervakning var vital för hela verksamheten för att därigenom kunna fastställa eventuell risk för att undvika kommande patentintrångsförhandlingar och -mål inför domstol.

Att det föreligger en samordning av intressen i de två ärendena är ställt utom allt tvivel.

Kommentarer över Statens skrivelse till SNAU, av den 27 jan 2012.

Jag bedömer skrivelsen vara alltför omständlig för att på ett enkelt sätt kunna framföra statens inställning till ersättningsfrågan och speciellt anser jag att stora och avgörande frågeställningar, rörande ansökan 78 och patentet 79, har behandlats baserade på rent felaktiga utgångspunkter och på rent felaktiga antaganden, till vilket jag har för avsikt att återkomma.

Icke desto mindre ser jag mig föranlåten att i vart fall kommentera utvalda punkter i den av staten inlämnade skrivelsen, av den 27 jan 2012, och refererar i det efterföljande till några av de där angivna punkterna **1** till **76.**

I skrivelsen, under punkten **2,** tas inom underpunkten **(i)** frågan upp vilken den patenterbara uppfinningen är och inom underpunkten **(ii)** tas frågorna upp avseende vad uppfinningen har för värde.

När det gäller underpunkten **(i)** kommer den att behandlas i det efterföljande under det att underpunkten **(ii)** faller utanför detta utlåtande.

Punkterna **(iii)** och **(iv)** är knappast tvistiga, då rättsförvärvet är entydigt fastställt till enkel licens och på vilket lagrum 3:2 i LAU det bygger.

Den patenterbara uppfinningen, enligt patentet 79, och dess uppfinningskomplex och integrering med ansökan 78 kommer att förklaras närmare inte bara med en hänvisning till i det efterföljande under rubriken **«Uppfinningen»** (sid. 12) utan även med en hänvisning till förklarade förhållanden i den efterföljande patentkravsformuleringen i patentet 79. (Jämför avsnittet «Patentkravet 1 i patentet 79»).

Under punkten **6** vitsordas i princip den av staten där gjorda summeringen, dock påpekas att patentet 79 avser en **själv- eller egenhänvisande** tjänst eller

funktion under det att ansökan 78 avser **en icke egenhänvisande** tjänst eller funktion.

Till en erforderlig samordning av den egenhänvisande funktionen med en automatisk abonnentväxel, enligt ansökan 78, avser jag att återkomma i det efterföljande, speciellt under en hänvisning till rubriken **«Uppfinningen».**

I punkten **9** vitsordas att en skälig ersättning skall utgå så snart en patentansökan har behandlats färdigt inom patentverket och patentverket låtit meddela att svenskt patent beviljats och fastställt ett patentnummer.

Att en skälig ersättning skulle utbetalas först efter det att ett meddelat svenskt patent stått fast och klarat en överprövning inför en allmän domstol eller om det till äventyrs skulle ogiltigförklaras av en allmän domstol och då inte skulle bli föremål för någon ekonomisk kompensation, är en slutsats som inte kan anses ha något stöd i LAU och ej heller i televerkets praxis.

Den principiella frågan om tillvägagångssättet att först medverka till att en uppfinning patenteras och därefter försöka ogiltighetsförklara ett svenskt patent, till vilket televerket endast förvärvat «enkel licens», innan beslut om skälig ersättning fastställts, har inte varit under diskussion under min tid inom televerket som chef för patentkontoret, (Upo) utan kommit upp först i detta ärende i samband med att televerket ansett den av uppfinnarna begärda ersättningens storlek varit alltför hög.

Vid ett fall som detta uppstår frågan om ett sådant förfarande kan anses vara principiellt försvarbart, nämligen att först förvärva enkel licens, som i patentet 79, med den fastställda förutsättningen att och den till uppfinnaren förespeglade förväntan om att en utbetalning av en skälig ersättning skulle ske så snart uppfinningen visat sig uppvisa patenterbara meriter och därefter när så skett vidtaga åtgärder för att få patentet 79 ogiltighetsförklarat och därmed anse sig föranlåtet att slippa betala en sådan ersättning.

Tillvägagångssättet strider mot televerkets praxis.

När patentverkets bedömning avseende patentet 79 föreligger blir det utomordentligt besvärande att televerket självt skall driva en process för att påvisa att patentverket skulle ha fattat ett felaktigt beslut och upphäva patentet 79 via en domstol och där ett sådant upphävande av patentet 79 skulle basera sig på uppfinnarnas egen ansökan 78, till vilken televerket ävenledes förvärvat enkel licens.

Det torde finnas dubier huruvida ett sådant förfarande kan anses vara principiellt korrekt och riktigt mot inom televerket anställda uppfinnare.

Ansökan 78 ledde således inte till patent och därmed skall enligt staten någon särskild ersättning inte utgå för en hänvisningsfunktion beskriven i ansökan 78.

Dock bör beaktas att den omständigheten inte automatiskt kommer att kunna innebära att en hänvisningstjänst eller -funktion, som den definierats inom ansökan 78, inte skulle kunna bli föremål för en ersättning, inom ramen för patentet 79, då patentets 79 skyddsomfång i stora stycken bygger på den teknik som framgår av ansökan 78 och då ansökan visat sig vara en grundläggande förutsättning för att över huvudtaget kunna möjliggöra den i patentet 79 presenterade egenhänvisande funktionen.

Att dela upp ett uppfinningskomplex, som redovisats under punkten **9,** är en konklusion som inte kan anses ha stöd varken i patentlagen eller i LAU och vilket spörsmål avses att utredas mera i detalj under rubriken «Uppfinningen».

Under punkten **10** är det korrekt angivet att patentet 79 bygger på och bildas med hjälp av en utveckling som har sin utgångspunkt från en automatisk abonnentväxel eller enhet, enligt ansökan 78, men det krävs ett obrutet och integrerat samband mellan den hänvisningsfunktion som presenterats i ansökan 78 och den utvidgning av funktionerna och förenkling av telefonistens handhavande och arbetsuppgifter som kommer att kunna ske via ett implementerande av egenhänvisningsfunktion enligt patentet 79.

Egenhänvisningen, enligt patentet 79, kräver att en kodslagning eller en kodtagning från anknytningsapparaten via abonnentväxelns centrala styrenhet och att den utnyttjade enheten (myD) direkt kan kommunicera med datorutrustningen (HD) för att inom datorutrustningen dels lagra aktuellt anknytningsnummer dels utpeka ett mot den abonnentinitierande kodtagningen korresponderande meddelande.

Med andra ord kommer anknytningsapparaten att fungera som en dataterminal.

Enheten (myD) lagrar anknytningens nummer och vid ett efterföljande ankommande anrop till anknytningen ifråga kopplas anropet direkt till telefonist, som med hjälp av en associerad dataterminal kan informera den anropande om orsak till egenhänvisningen, återkomsttid m.m.

Denna egenhänvisningsfunktion kräver ett nytt och ett samordnat ingrepp i abonnentväxelns centrala styrenhet i enheten (myD) och i datorutrustningen (HD) inom den automatiska abonnentväxeln, enligt patentet 79.

Även under punkten 11 framförs ånyo den synpunkten att ersättningen skulle fördelas så att ingen ersättning skall utgå för uppfinningsandelen gällande ansökan 78, då den, genom att ha blivit offentlig före inlämnande av patentet 79, utgör känd teknik och som sådan icke skulle kunna bli föremål för en ersättning under det att egenhänvisningsfunktionen skulle vara ersättningsbar.

Förutom att resonemanget blir rent felaktigt, enligt vad som här anges under avsnitten med rubrikerna «Uppfinningen» och «Patentkravet 1 i patentet 79»

i det efterföljande, blir det svårt att kunna föreställa sig en klar gränsdragning mellan den i ansökan 78 redovisade och beskrivna tekniken för hänvisningsfunktionen och egenhänvisningsfunktionen, enligt patentet 79, då egenhänvisningsfunktionen kräver införandet av nya funktioner, modifieringar och tillägg inom mjukvaran inom enheter inom den hänvisningsfunktion som ansökan 78 låter illustrera.

Genom det som noteras av staten, under punkten **11,** kan man bibringas den felaktiga uppfattningen att egenhänvisningsfunktionen helt enkelt kommer att uppnås genom att en enhet (myD), med kontaktdon, skulle kunna sammankopplas med abonnentväxeln.

Så är givetvis inte fallet, vilket framgår av det ovanstående, och vidare krävs att enheten (myD) direkt skall kunna samverka med datorutrustningen (HD) och indirekt kunna samverka med abonnentväxelns styrenhet, såsom kopplingsanordningen.

För en sådan samordning mellan ansökan 78 och egenhänvisningsfunktionen för att bilda patentet 79 krävs att abonnentväxeln, med sina anknytningar och hänvisningsdator (HD), kompletteras med nya funktioner, i form av kretsar, register, minnen för kod-identifierande meddelanden m.m. vilka programmeras på ett sådant integrerat sätt att en telefonist kan på en display-enhet, när anknytningen anropas (externt, internt eller via telefonist), avläsa den av «anknytningen själv införda informationen» avseende orsaken till frånvaron samt tidpunkten för återkomster, utan att telefonisten i förväg haft telefonkontakt med anknytningen ifråga eller att några andra åtgärder vidtagits för en direkt omstyrning av ett anrop till telefonist.

«Uppfinningen»

För att kunna klargöra detta begrepp krävs en definition av en uppfinning och ett uppfinningskomplex, i form av en kombination av känd teknik och de nya inslagen, enligt gängse regler.

För att bringa klarhet i detta begrepp «Uppfinningen» hänvisas till «Patenthandboken» av Gunnar Reiland, 3:e upplagan, sidan 77, där det konstateras att; *I patentkraven skall enligt PL 8§ lämnas en bestämd uppgift om vad som sökes skyddat genom patent, således om uppfinningen.*

Vidare anges i «Patenthandboken» att patentkraven skall ha en **ingress,** varav den kategori till vilken uppfinningen hänför sig skall framgå och som upplyser om den teknik varpå uppfinningens speciella egenheter bygger.

Jag konstaterar att patentkravet 1 i patentet 79 är så formulerat att denna kända teknik (enligt ansökan 78) bl. a. omfattas av ingressen, vilket således överensstämmer med de krav som ställs på ingresser. Jämför även det efterföljande avsnittet «Patentkravet 1 i patentet 79».

Därefter anges under, **kännetecknat därav,** det för uppfinningen signifikativa och säregna och som sökes skyddat i kombination med det i ingressen angivna.

Jag konstaterar att patentkravet 1 i patentet 79 är så strukturerat att det inte bara inledningsvis definierar egenheten relaterade till ansökan 78 och den där angivna integreringen med egenhänvisningen utan jämväl entydigt definierar egenhänvisningen och därmed uppfylls kraven enligt PL8 §.

Härav följer att uppfinningen och därmed uppfinningskomplexet är en icke särskiljande **kombination** mellan ansökans 78 hänvisningsfunktion och en väl och entydigt definierad egenhänvisningsfunktion.

Vid den här gjorda värderingen och uppdelningen mellan «ingress» och den «kännetecknande delen» skall uppfinningskomplexet värderas så att ansökan 78 utgör den teknikens ståndpunkt från vilken uppfinningen utgår under det att egenhänvisningsfunktionen krävs för att fullödigt låta definiera samtliga de funktioner som krävs för att erbjuda denna unika egenhänvisningsfunktion enligt patentet 79.

Den här föreslagna egenhänvisningen enligt patentet 79 kommer inte att fungera utan ett utnyttjande av en telefonanpassat automatiskt verkande abonnentväxel med ett tilldelat hänvisningssystem, som i detta fall valts till det enligt ansökan 78.

Principen att, som staten gör gällande, låta uppdela ett uppfinningskomplex, i en ingress (kända förhållanden) och en kännetecknande del (det nya), och därvid låta dra den generella slutsatsen att en ersättning enbart skall bygga på och basera sig på det nya inslaget (egenhänvisningen) är en uppdelning av uppfinningen enligt patentet 79, eller varje annat uppfinningskomplex, som inte finner stöd i gällande lagar, regler och ej heller i praxis.

Det vore av stort teoretiskt intresse att få reda på hur staten menar att en uppdelning mellan den kända tekniken i en telefonväxel enligt ansökan 78 och egenhänvisningen, enligt patentet 79, skulle kunna ske, när en hel del av de egenhänvisande funktionerna kommer att vara relaterade till och integrerade med själva abonnentväxeln, under det att andra funktioner kommer med nödvändighet att vara relaterade uteslutande till egenhänvisningsfunktionen.

Televerkets rättsförvärv av patentet 79.

Televerket har förvärvat en enkel licens till hela ansökans och patentets 79 innehåll, således även till ett kompletterande av och/eller ett förbättrat utnyttjande av ansökan 78 och dess funktioner, för att kunna bilda en automatiskt verkande abonnentväxel med en integrerad egenhänvisningsfunktion.

Skälen till televerkets rättsförvärv av patentet 79 var tydligen den överraskande förbättring som ett hänvisningssystem enligt ansökan 78 kom att kunna ge, där enligt ansökan 78 en telefonist har att, via ett «upprättat telefonsamtal»

mellan en anropande anknytning och telefonisten, anteckna varje önskemål om skäl till hänvisningen och tid för återkomst från anknytningen ifråga, för att få denna anteckning tillgänglig och presenterad vid varje efterföljande anrop till anknytningen i fråga.

Dessa växelinterna anrop alstrar för såväl anknytningen som telefonisten mycket merarbete och begränsar därmed användningen av hänvisningsfunktionen.

Samtidigt härmed erhöll televerket en egenhänvisningstjänst som i övrigt passar in i de elektroniska växlarna, vilka hittills enbart kunnat nyttja olika möjligheter att rent kopplingstekniskt från den egna telefonapparaten kunna styra om sina telefonsamtal till en kollega, en sekreterarcentral etc. vilken muntligen måste informeras om frånvaro, besök etc.

Konsekvensanalys av staten gjorda värderingar.

Den uppdelningen av uppfinningskomplexet, i en känd teknik, enligt ansökan 78, som en inte ersättningsbar andel, och det signifikativa tillskottet som en ersättningsbar andel, är inte bara felaktig utan skulle också kunna leda till helt överraskande konsekvenser, vilket kommer att antydas genom ett valt exempel härunder.

I detta avseende ger det svenska patentet 356 622 (Bilagt) patentskydd för en konisk mynthylsa med en botten för en samlad förvaring av på varandra staplade mynt (1-kronor, 5-kronor, 10-kronor) och denna mynthylsa, i form av en papperscylinder, har använts under många år och kommer med säkerhet att användes även framgent inom många år i stor utsträckning inom bankväsendet.

Det absurda i den av staten framförda tanken, att låta begränsa en ersättnings storlek till uppfinnarna enbart till den för uppfinningskomplexet mest signifikativa funktionen eller konstruktionen, blir då att en eventuell ersättning skulle basera sig på förekomsten av **och** den nytta som blir förknippad med den inom bottnen utformade **luftpassagen,** exempelvis i form av ett **hål.**

Skulle inte ersättningens storlek, enligt statens beräkningsgrunder, i så fall komma att reduceras till förekomsten av en luftpassage (hålet) och därvid ge «noll» kronor, detta trots att denna koniska mynthylsa som en samordnad produkt kommit till en omfattande användning.

Återkommande till punkten **11** i vilken det konstaterades att ansökan 78 var allmänt tillgänglig vid tidpunkten för patentets 79 inlämnande och tillhörde därvid en känd teknik, dock en bland samtliga tillgängliga och kända hänvisningsfunktioner.

Vid denna tidpunkt, i slutet av 1970, fanns det många andra hänvisningssystem än ansökan 78 beskrivna, såsom de av patentverket i ansökan 78 anförda patentskrifterna (GB-1 138 925, US-3 987 252), PIA-systemet och liknande, men

inget av dessa system varken kunde eller var enkelt anpassningsbara för att implementera en egenhänvisningstjänst eller -funktion, enligt patentet 79, och som skulle kunna erbjudas via en integrerad del av en abonnentväxelenhet. Detta var redan känt av televerket.

Sammanfattning avseende ersättningen

Med hänvisning till vad som ovan anförts är det uppenbart att ersättningens storlek skall baseras på patentkravets 1 formulering i patentet 79, d.v.s. att med hjälp av en, enligt ansökan 78, känd teknik med ett hänvisningssystem låta integrera ett egenhänvisningssystem eller-funktion inbegripande funktionalitet i en automatisk abonnentväxel samt anvisa en anpassad programvara erforderlig för samordningsfunktioner, allt i avsikt att förenkla egenhänvisningsfunktioner för anknytningen och låta underlätta för telefonisternas arbetsbördor vid lämnandet av ett anknytningsinitierat korrekt svar till varje anropande, avseende dess anknytningsrelaterade och från anknytningen själv initierande uppgifter.

Vad har uppfinningen för värde

I punkten **12** utgår staten från hypotetiska och i sammanhanget rent felaktiga antaganden, vad gäller ansökan 78 och patentet 79, enligt den ovan gjorda redogörelsen.

Därutöver gäller att ansökan 78, faktiskt definierar och beskriver ett hänvisningssystem, som inte kommit till praktisk användning, varken under de 18 månader som passerade mellan ansökans 78 inlämningsdag och patentets 79 inlämningsdag eller senare.

Denna mellantid utnyttjades för experiment- och fältprovverksamhet av hänvisningssystemet enligt ansökan 78, varvid den unika samordningen experimentrades och testades internt och utvecklades gradvis mot och till patent 79.

Det var den anpassningen och ändringen av ansökan 78 som kom att initiera den egenhänvisningsfunktion som uttrycktes i patentet 79 och som enligt direktionsbeslutet, 1980-01-08, introducerades i televerkets större abonnentväxlar med början år 1981.

Det blir således inte meningsfullt att tala om ett «mervärde» för egenhänvisningsfunktionen enligt patentet 79, i förhållande till ett värde för ansökan 78, då patentet 79 kräver, för sin funktion, att den omfattar en unik samordning och en integrering med tekniken i ansökan 78 för att erbjuda den patentmeddelande egenhänvisningsfunktionen.

Under punkten 14 anges, som statens uppfattning, att patentet 79 «var av en enkel karaktär» och staten låter bygga detta uttalande på att patentet 79 kom att ogiltigförklaras på grund av bristande uppfinningshöjd, i förhållande till ansökan 78.

Det finns inget samband mellan att ett patent bedöms vara «av enkel karaktär» och en efterföljande ogiltighetsförklaring.

En uppfinning «av enkel karaktär» kan mycket väl klara ett angrepp mot en ogiltighetsförklaring.

Frågan om en uppfinning besitter tillräcklig uppfinningshöjd eller ej behandlas i «Patenthandboken» på sid. 24, sista stycket och sid. 25, översta stycket.

En fråga om huruvida en uppfinning är av «enkel karaktär» eller ej skall i första hand relateras till patentkravets 1 formulering, såsom i patentet 79.

Den frågeställning som rätteligen borde ställas är om uppfinningens tekniska verkan, som bygger på en egenhänvisningsfunktion, enkelt och utan uppfinnarinsats, **kan ersättas** med ett alternativ, såsom en alternativ abonnentväxel tillhörig och/eller sidoordnad hänvisningsfunktion.

Några sådana alternativ har inte framkommit under hela denna tid.

Någon sådan alternativ lösning har ännu inte presenterats eftersom patentets 79 tekniska verkan inte kan ersättas av något annat alternativ än att ansökans 78 abonnentväxelenhet med integrerad hänvisningsfunktion kompletteras med en egenhänvisningsfunktion.

Således visar egenhänvisningsfunktionen, såsom den beskrives i patentet 79, på att den måste vara integrerad inom ett uppfinningskomplex, inom vilket egenhänvisningsfunktionen kom att kunna realiseras enbart genom ett utnyttjande av en automatiskt verkande abonnentväxel med en hänvisningsfunktion, enligt ansökan 78, och vara integrerad därmed.

Vad som staten därefter nämner om styrkan i ett patent och dess kommersiella värde relaterad till den ersättning som skall utgå till uppfinnarna så är detta hypotetiska resonemang inte relevant i sammanhanget.

I övrigt gäller att egenhänvisningsfunktionen, såsom den är beskriven i patentet blivit en stor kommersiell framgång för televerket och även för samhället i övrigt.

Hypotetiska utgångspunkter

Därefter ansluter sig staten till den hypotetiska utgångspunkten att försöka fastställa den ersättningens storlek som televerket skulle ha varit berett att betala för en «enkel licens» omfattande uppfinningen, enligt patentet 79, till en televerket helt utomstående uppfinnare.

Skulle en sådan utomstående uppfinnare vara en av Ericsson anställd eller en av andra telecomföretag anställd?

Dessa företag har som regel att av anställda förvärva större licens än «enkel licens» för sin egen verksamhet.

Ericsson skulle, enligt praxis, ha förvärvat exklusiv rätt.

Icke desto mindre kan denna hypotetiska utgångspunkt vara av betydelse för det efterföljande.

För det första torde man kunna utgå ifrån att televerket skulle vara helt ointresserat av att låta förvärva större licensrätt än enkel licens från en utomstående uppfinnare till en egenhänvisningsfunktion med en presenterad samordning med en automatisk abonnentväxel och/eller åtminstone ett känt från växeln fristående hänvisningssystem.

Ett sådant system skulle heller inte kunna innehålla en samordning med telefonväxeln och hänvisningsfunktionen, enligt ansökan 78, då ansökan 78 var hemligt i patentverket och allmänheten kunde inte få tillgång till ansökans 78 insikt om dess hänvisningsfunktion.

För det andra må beaktas att televerket vid denna tidpunkt, mellan ansökan 78 och patentet 79, inte hade varit kapabelt att kunna bedöma huruvida ett patent på erbjudandet skulle komma att meddelas, ej heller kunna bedöma ett sådant patents styrka, alternativt bedöma vidden av ett meddelat skyddsomfång.

Televerket torde med andra ord inför detta fria erbjudande stått med samma eller mera komplicerade utmaningar än vid förvärvande och rättsövertaganden av uppfinningen enligt ansökan 78 och patentet 79, dock med den skillnaden att patentet 79 erbjöds genom en komplettering och integrering av ansökan 78 med en egenhänvisningsfunktion.

Det blir således av olika skäl ytterst svårt att kunna förutse konsekvenserna av ett rättsförvärv (utöver enkel licens) av ett sådant fritt erbjudande, där den fria uppfinnaren knappast skulle nöja sig med att acceptera en «enkel licens» med tanke på televerkets monopolställning i Sverige.

Det är intet som talar för att dessa hänvisningstjänster eller hänvisningsdatorer skulle kunna anses vara patenterbara, om nyhet skulle föreligga.

Under punkten **11** kan vidare noteras att det påstående som staten gör att «hänvisningstjänster och hänvisningsdatorer, i de former som inte innefattar egenhänvisning, var allmänt tillgängliga (och inte patenterbara)» är korrekt.

Att ett sådant uppfinningskomplex eller -utrustning, enligt patentet 79, inte skulle visa sig vara patenterbar var en insikt som blev uppenbar först efter hovrättens dom 1991 och då på grund av att ansökan 78 betraktades som den mest näraliggande tekniken.

Under punkten **15** antyder staten att egenhänvisningssystemet eller -funktionen enligt patentet 79, förmodligen inte rönt eller väckt något intresse utanför televerket och att det därför är statens uppfattning att patentet 79 har ett ringa värde.

Vid en bedömning av ersättningens storlek för televerkets rättsförvärv och nyttjande av uppfinningen, enligt patentet 79, är detta påstående irrelevant.

Inom televerket var ju intresset för utrustningen stort då televerket i ett direktionsbeslut, 1980-01-05, lät fastställa att uppfinningskomplexet, med integrerad egenhänvisningsfunktion, enligt patentet 79, **snarast** skulle tas fram och implementeras inom televerkets automatiska abonnentväxlar, såsom telefonväxlar med teckningarna A344 och A 345, varvid telefonväxeln inom televerkets Farstaanläggningen var en av de första.

Det har meddelats mig att Ericsson har sedan 1985 implementerat uppfinningen, enligt patentet 79, och dess egenhänvisningsfunktion i sina abonnentväxlar utanför Sverige.

Punkten **16** omnämner förekomsten av datoriserade telefonväxlar och telefoner med knappsatser för tonval. I dessa växlar rör det sig om tonvalssignalering från knappsatstelefoner över normalt uppkopplad telefonförbindelse genom telefonväxeln.

Lösningen enligt patentet 79 hänför sig till informationer som hanteras av växelns centrala styrenhet (myD) för egenhänvisningsfunktionen.

I sammanhanget för staten även en vilseledande diskussion kring PI A-systemet med hänvisning till Bilagan 5 i sitt yttrande.

Av bilagan från staten framgår med tydlighet att PIA-systemet liksom övriga liknande system som fanns på marknaden under 70-talet (såsom PRESENT 1) var ifrån abonnentväxeln helt skilda system.

Nämnda omständigheter har följaktligen på intet sätt någon anknytning till den av patentet 79 erbjudna egenhänvisningsfunktionen, som bygger på och kräver en grundkonstruktion enligt ansökan 78.

Under punkten **18** framhålles att LM Ericssons äldre patent och PIA-systemet skulle omfatta principerna för något slag av egenhänvisningsfunktioner. Så är inte fallet, vilket bl.a. framgår av mina kommenterar till punkten 16 och vad sägs under punkten 19.

Andra uppfinnare.

I punkten **19** antydes att någon eller några andra än sökandena skulle till äventyrs kunna vara rätta uppfinnare. Något påstående om bättre rätt till

uppfinningarna, enligt Patentlagens 17§, har inte inkommit till patentverket varför frågan om rätt uppfinnare betraktas som otvetydig.

Vidare kan på goda grunder antas att det av Teleplan/Preseco under 1970-talet saluförda hänvisningssystemet PRESENT (PRESENT 1) var ett från abonnentväxelns styrsystem helt fristående system i likhet med PIA-systemet och inte det system PRESENT (PRESENT 2) som under 1980 anpassades till och integrerades med abonnentväxelns styrfunktion, enligt patent 79, där enbart varubeteckningen PRESENT dock blivit vilseledande.

För ett klargörande syfte föreslås att det gamla PRESENT-systemet betecknas som PRESENT 1 utan egenhänvisningsfunktion och PRESENT 2 med egenhänvisningsfunktion.

Staten har i sin argumentation inte tydligt särskilt det gamla PRESENT-systemet (PRESENT 1) från det PRESENT-system (PRESENT 2) som har egenhänvisningsfunktion.

Detta förhållande har medfört att statens argumentation rörande PRESENT-1 systemet, såsom det existerade under 1970-talet, blivit tillkrånglat och klart vilseledande.

Om detta system PRESENT-1 skulle ha varit allmänt känt och utnyttjat sedan 1976 så har denna omständighet varken föranlett föranvändarrätt, enligt patentlagen 4§, eller föranlett en annan argumentation för invändning enligt patentlagens 21§.

Punken **20** brister i konsekvens i det att om Teleplan/Preseco från 1984 var leverantörer till televerket av systemet PRESENT 2.

Det vill säga att PRESENT 1 var anpassad enligt patentet 79.

Det står uppfinnarna eller innehavarna fritt att låta begära en ersättning **en enda gång,** på en levererad egenhänvisningsfunktion, enligt patentet 79, antingen från Teleplan/Preseco eller från televerket, varvid uppfinnarna tydligen tvingades välja det senare alternativet.

I punkten **21** noterar staten den omständigheten att eftersom en patentansökan, enligt patentet 79, inlämnades så skall detta **inte** tolkas som om egenhänvisningsfunktionen bedömdes som patenterbar och skulle kunna anses särskilt värdefull för televerket.

Omständigheterna kring patentet 79 och dess rättsförvärv av televerket tyder klart mot en helt annan bedömning.

Det är uppenbart att televerkets rättsförvärv grundade sig på den bedömningen att patentet 79 skulle uppvisa patenterbara meriter.

Vid varje annan bedömning skulle televerket ha avstått från sitt rättsförvärv.

Mot detta påstående talar också den interna värderingen av patentet 79 och att televerkets direktion tog ett skyndsamt beslut om en introduktion av egenhänvisningsfunktionen enligt detta patent 79 i televerkets växelsortiment, såsom inom abonnentväxeln för Farsta-anläggningen med ca 3000 anknytningar, där denna anläggning var en bland de allra första.

När det i punkten **23** anges televerkets rättsförvärv till en icke-exklusiv (enkel) licens i Sverige så blir visserligen denna andel, av den totala rättigheten, å ena sidan rätt begränsad men å andra sidan ändå omfattande, med anledning av televerkets monopolställning.

Det har meddelats mig att uppfinnarnas möjlighet till exploatering av uppfinningen mer eller mindre omöjliggjorts med anledning av televerkets och Ericssons agerande för att fälla patent 79.

Denna enkla licens kan dock betraktas som total, med anledning av televerkets monopolställning inom Sverige och dess agerande i övrigt.

Till punkterna **24 - 27** lämnas inte specifika kommentarer.

Dock må påpekas att den uppgift som televerket lämnat under punkten **24** att «i december **1978** fastställdes slutligt specifikationerna» är felaktig. Tidsangivelsen skall vara «december 1979», dvs. omedelbart efter det att ansökan för patentet 79 inlämnades till patentverket.

Televerket lät därvid förvärva enkel licens inte bara till uppfinningen enligt ansökan 78 utan även till uppfinningen enligt patent 79, enligt LAU 3§, andra stycket och att i efterhand göra det ifrågasättandet, enligt punkten **28,** att uppfinningarna skulle kunna anses vara ett resultat av «forsknings- och/eller uppfinnarverksamhet», torde knappast vara relevant, speciellt med hänsyn till framtagna arbetsbeskrivningar.

Under punkten **32** anger staten sin uppfattning att ersättning **inte** skall anses kunna utgå för en egenhänvisningsfunktion sammankopplad med en elektronisk datorstyrd abonnentväxel då patentet 79, enligt statens mening, enbart skulle gälla elektromekaniska automatiska abonnentväxlar.

Närmare studier av Patentkravets 1 formulering i patentet 79 ger inget belägg för en sådan restriktiv tolkning, vilket för övrigt vitsordades vid det ovan omtalade direktionsbeslutet.

Patentkravet 1 i patentet 79.

För att kunna göra en korrekt bedömning huruvida patentkravet 1 kommer att enbart omfatta en elektromekanisk abonnentväxel, enligt typen A344, eller

en elektroniskt styrd abonnentväxel, enligt typen A345, alternativt typen A335 hänvisas till patentkravets 1 formulering enligt patentet 79.

Patentkravets formulering är enligt följande med en referens till typen A344 och typen A345.

Den automatiska abonnentväxeln A344 är en växeltyp där det centrala styrsystemet (registren) är av ett mekaniskt slag under det att den automatiska abonnentväxeln A345 är en växeltyp där det centrala styrsystemet är av ett elektroniskt och datorstyrt slag.

Såväl A344 som A345 omfattar centrala styrsystem för inkommande och utgående anrop samt en, bl.a. till hänvisningsfunktionen och egenhänvisningsfunktionen relaterad, abonnentväxelns olika funktioner avkännande enhet (myD) integrerad i det centrala styrsystemet för styrning av växelns väljarutrustning samt en hänvisningsfunktionen och egenhänvisningsfunktionen lagrande och styrande datorutrustning (HD) med tillhörande dataterminaler.

Patentkravet 1 uppdelas i det följande i två avdelningar, där den inledande avdelningen (ingressen) inte bara omfattar den telefontrafiken inom abonnentväxeln avkännande enheten (myD), dess kännetecknande del och datorutrustningen (HD) för att tydliggöra, att ansökans 78 innehåll utgör den kända teknik till vilken egenhänvisningsfunktionen integrerades, enligt patent 79. Sålunda läser A344 och A345 på patentkravsformulering enligt patentkravet 1.

Första avdelningen, känd teknik

Patentkravets 1 ingress kan, något stilistiskt korrigerat, skrivas enligt följande:

Anordning vid automatiska abonnentväxlar (PABX; A344; A345) som innefattar en telefontrafik inom abonnentväxeln avkännande enhet (myD), företrädesvis av mikrodatortyp, med vilken styrfunktionen (av väljarutrustningen) är av den centrala kopplingsanordningen (register, program) utövningsbar inom växeln, **kännetecknad därav,** att en datorutrustning (HD) är förbunden med **eller** ingår i nämnda enhet (myD) för samköming med densamma direkt, **eller** via en datatransmissionsanläggning, (figur 2), att till datorutrustningen (HD) hörande terminalapparater (A1, A2 resp. A) hos telefonist, (på passningsställe eller liknande plats) är anordnade att presentera, t.ex. på bildskärm, i växeln (och datorutrustningen (HD)), (en) införd information om hänvisning från en valfri anknytning (A-ankn) inom växeln för telefonisten, (passningsstället eller nämnda plats).

Den andra avdelningen omfattar de signifikativa medel och åtgärder som är direkt relaterade till egenhänvisningsfunktionen enligt patentet 79, nämligen.

Patentkravets 1 kännetecknande del kan, något stilistiskt korrigerat, skrivas enligt följande:

att nämnda, anknytning (är anpassad att) införa en information om sin egen hänvisning inom växeln, genom (att initiera ett) anrop (lyftning av handmikrofonen), intryckning av anropsknapp, etc och (en tagning av en förutbestämd kod), att vid nämnda anrop och kodtagning nämnda enhet (myD) och datorutrustning (HD) avkänner och lagrar den valfria anknytningens nummer samt den från anknytningen avgivna koden, att vid ett därpå följande intern- eller externanrop, till den valfria anknytningen, är enheten (myD) (är) anordnad att genom utnyttjandet av informationens innehåll i nämnda kod i kombination med anknytningens identitet, låta förorsaka en omkoppling i växeln jämte en styrning av datorutrustningen (HD), så att den anropande kopplas över till en telefonist (eller motsvarande) respektive att datorutrustningen (HD) överför till terminalen (A1) i datorutrustningen (HD) förinprogrammerad standardiserad information (GÅTT PÅ LUNCH, SLUTAT FÖR DAGEN, FÅR EJ STÖRAS, etc.) tillsammans med nämnda (anknytnings-) nummer på den valfria anknytningen.

Detta handlingsmönster blir detsamma oavsett typ av utnyttjad abonnentväxel.

Till övriga punkter **29 - 76** lämnas inga specifika kommentarer då dessa punkter tar upp värderingar och omständigheter utanför denna utredning.

Slutsummering

Uppfinningskomplexet och därmed uppfinningen, enligt patentkravet 1 i patentet 79, täcker en samordning eller integrering av en abonnentväxel och en hänvisningsanordning, såsom den i ansökan 78 visade, där samordningen kräver en automatisk abonnentväxel, som kompletterats upp via angiven integrering med en ny egenhänvisningsfunktion.

Att värdera ett hänvisningssystem som utgörs av ett från en abonnentväxel skilt system, enligt ansökan 78, är självklart enklare än att låta värdera ett självhänvisande system som kräver en integrering med en automatisk abonnentväxel, enligt patentet 79. Om en särskiljning mellan det självhänvisande systemet och abonnentväxeln, enligt patentet 79 ,till äventyrs skulle vara möjlig så skulle denna särskiljning patenttekniskt leda till en rent felaktig uppdelning av ett uppfinningskomplex, enligt patentet 79.

Vidare gäller att patentkravet 1 i patentet 79 har beviljats med en sådan lydelse att det omfattar de tekniska lösningar som hänför sig till de i ärendet angivna abonnentväxlarna och liknande mekaniska, elektroniska och datorstödda automatiska abonnentväxlar.

Stockholm som ovan

Erik J. Lindblom

(bilagor här utelämnade)

«Gravander-målet» i SNAU och i Arbetsdomstolen

Det s.k. Gravander-målet prövades i Arbetsdomstolen (AD) i tvisten avgav SNAU utlåtande. Målet har inte direkt någon koppling till tvisten rörande hänvisningsdatorer, med de mer allmänna bedömningsfrågor som arbetsdomstolen prövade är av stort intresse. Redogörelse lämnas därför för målet. Gravander var anställd som byrådirektör i televerket och han uppfann vad som benämndes «polvändare», vilken anordning hade betydelse bl.a. för telefontrafiken till nordamerika. AD:s dom återges här i sin helhet därför att i den görs bedömningar av kravet på patenterbarhet, metoder för att fastställa en uppfinnings värde samt även betydelsen av anställningen vid bedömningen av vad som är skälig ersättning. Frågan bedömdes även i ett ärende i SNAU. Nämndens majoritet uttalade 28 december 1979 att Gravander var berättigad till ersättning med 600 000 kr, medan minoriteten angav 300 000 kr som skälig ersättning. AD:s majoritet bedömde att 300 000 kr var skälig ersättning. I tvisten förklarade televerket att verket inte avsåg att följa utlåtandet av SNAU. Nämndens beslut refereras i AD:s dom.

Arbetsdomstolens dom 1982-02-10, målnummer A-231-1980

(Referat nr 21)

Staten genom televerket
mot
TCO:s statstjänstemannasektion och ingenjören Sten Gravander i Sollentuna

samt

TCO:s statstjänstemannasektion
mot
Staten genom televerket.

En arbetsgivare (televerket) har i enlighet med reglerna i 1949 års lag om rätten till arbetstagares uppfinningar övertagit viss rätt till en av en arbetstagare gjord uppfinning. -1. Är 35 § medbestämmandelagen tillämplig på ersättning

till arbetstagare enligt 1949 års lag ? - 2. Vad är skälig ersättning till arbetstagare? - I domen gör arbetsdomstolen allmänna uttalanden bl a om: kravet på att uppfinningen skall vara patenterbar; metoder att fastställa uppfinningens värde; anställningens betydelse för uppfinningens tillkomst.

35 § lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet

Mellan staten och TCO-S gäller kollektivavtal. Detta reglerar dock inte frågor om arbetstagares uppfinningar.

Lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar innehåller bl a följande regler:

3§
Utgör forsknings- eller uppfinnarverksamhet arbetstagares huvudsakliga arbetsuppgift och har en uppfinning tillkommit väsentligen såsom resultat av denna verksamhet, eller innefattar en uppfinning eljest lösningen av en i tjänsten förelagd, närmare angiven uppgift, äger arbetsgivaren, om uppfinningens utnyttjande faller inom hans verksamhetsområde, helt eller delvis inträda såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende å uppfinningen.

Är fråga om uppfinning vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde men som tillkommit i annat samband med anställningen än i första stycket sägs, äger arbetsgivaren förvärva rätt att utan hinder från arbetstagaren utöva uppfinningen i sin verksamhet, önskar arbetsgivaren i fråga om sådan uppfinning förvärva en mera omfattande rätt än nu sagts, har han företräde framför annan att överenskomma med arbetstagaren därom.

----
6 §
Inträder arbetsgivare, enligt denna lag eller eljest, helt eller delvis såsom arbetstagarens rättsinnehavare med avseende å en av denne gjord uppfinning, skall arbetstagaren vara berättigad till skälig ersättning; och skall vad nu sagts gälla ändå att annat må hava avtalats före uppfinningens tillkomst.

Vid ersättningens bestämmande skall särskild hänsyn tagas till uppfinningens värde och omfattningen av den rätt till uppfinningen som arbetsgivaren övertagit ävensom till den betydelse anställningen må hava haft för tillkomsten av uppfinningen. ---

----

Sten Gravander, som är född 1911, anställdes i televerket 1924 som budbärare. När han pensionerades från verket 1978 var han byrådirektör. 1973 gjorde Gravander en uppfinning som han anmälde till televerket den 9 juli 1973. Den 31 augusti 1973 meddelade televerket Gravander att verket övertog rätten till uppfinningen i följande omfattning: 1. rätt att utan hinder av Gravander

utöva uppfinningen i televerkets och dess dotterföretags verksamhet samt 2. rätt att utnyttja uppfinningen enligt ett avtal mellan televerket och Telefonaktiebolaget LM Ericsson.

Gravander sökte patent på uppfinningen den 23 november 1973. Den 12 januari 1978 meddelades patent på uppfinningen (nr 7315857-8), som i patentskriften benämns på följande sätt: I ett telefonsystem ingående samtalsmätningskretsar med tillhörande störeliminerande anordning.

Den uppfunna anordningen, en polvändare, kom att tillföras utrustningen i vissa telefonstationer, först i Stockholm och senare i Göteborg. Polvändaren används där i den automatiserade telefontrafiken till utlandet. I första hand fick uppfinningen praktisk betydelse vid den automatisering av telefontrafiken till Nordamerika som televerket hade planerat skulle äga rum i maj-juni 1974.

Vid automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika skulle debiteringsintervallet vid samtalsmätningen bli 0,715 sekunder. De täta samtalsmarkeringarna skulle då medföra knäppstörningar, som kunde bli besvärande för abonnenterna. Dessutom kunde det då använda signalsystemet åstadkomma störningar som kunde påverka samtalsmätningen. Effekten av dessa störningar kunde bli den att samtalsdebiteringen fortsatte under viss tid trots att A-abonnenten (dvs den som ringde upp) lagt på mikrofonen.

Genom Gravanders uppfinning löstes båda dessa problem på ett tillfredsställande sätt. Problemen hade emellertid också uppmärksammats av LM Ericsson, som skulle leverera den utrustning som behövdes för att genomföra automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika. På hösten 1973 hade LM Ericsson för televerket presenterat ett förslag till en konstruktion med ett relä, som enligt bolagets mening löste båda störningsproblemen. Konstruktionen omfattades av den offert bolaget lämnade till televerket. Verket bestämde sig emellertid för att använda Gravanders polvändare. Den begränsning av offerten som därmed uppkom föranledde inte någon ändring av det offererade priset.

Mellan parterna har tvist uppkommit om ersättningen till Gravander för televerkets övertagande av rätt till uppfinningen. Gravander som är medlem i Statstjänstemannaförbundet, förde ärendet till statens nämnd för arbetstagares uppfinningar (SNAU), som den 28 december 1979 avgav utlåtande. I utlåtandet gör nämnden följande bedömning:

I frågan till vilket lagrum i 1949 års lag ifrågavarande uppfinning är att hänföra har televerket gjort gällande att uppfinningen är av det slag som avses i 3 § första stycket, Som grund härför har televerket anfört, att forsknings- och uppfinnarverksamhet var Gravanders huvudsakliga arbetsuppgifter och att uppfinningen har tillkommit väsentligen som resultat av denna verksamhet samt att uppfinningen dessutom innefattar lösningen av cn i tjänsten förelagd, närmare angiven uppgift.

Av utredningen framgår att Gravander inom sitt fackområde var en av televerkets experter och att hans arbetsuppgifter till viss del omfattade kvalificerat utrednings- och nykonstruktionsarbete. Enligt nämndens uppfattning ger emellertid utredningen inte vid handen, att vare sig forsknings- eller uppfinnarverksamhet var hans huvudsakliga arbetsuppgift. Nämnden har härvid beaktat, att det i befattningsbeskrivningen för hans tjänst inte angavs att han skulle bedriva forsknings- eller uppfinnarverksamhet samt att han innehade en lönegradsplacerad tjänst på låg nivå. Härtill kommer att han inte hade någon högre teknisk utbildning.

Nämnden anser inte heller visat att Gravander, innan han för behörig chef lade fram sin idé till lösning av ifrågavarande problem, hade fått som närmare angiven uppgift att lösa dessa problem.

På grund av det anförda finner nämnden att den uppfinning som avses i förevarande ärende är av det slag som avses i 3 § andra stycket 1949 års lag.

Gravander har hävdat att hans uppfinning var en förutsättning för att automatiseringen av trafiken till USA och Canada skulle kunna genomföras vid den tidpunkt som skedde. Televerket har å sin sida gjort gällande att denna automatisering hade kunnat komma till stånd med utnyttjande av LM Ericssons uppfinning, som enligt televerket uppfyllde de krav som måste ställas.

Nämnden finner av Grundins utlåtande och Anulfs (Grundin och Anulf är f d överingenjörer vid televerket) uppgifter framgå, att LM Ericssons konstruktion inte uppfyllde de krav på säkerhet beträffande avslutssignalen som televerket eljest undantagslöst ställer upp. Det finns enligt nämnden inte anledning anta att televerket i detta fall skulle varit berett att i nämnvärd mån sänka säkerhetsmarginalen, och detta skedde inte heller. Nämnden utgår därför från att automatisering av telefontrafiken till USA och Canada inte skulle ha kommit till stånd med utnyttjande av LM Ericssons uppfinning. Denna nämndens inställning rubbas inte av innehållet i det protokoll från sammanträdet den 15 oktober 1973 som televerket har åberopat. Anteckningen i protokollet att vissa kontrollmätningar visade att tillräcklig säkerhet förelåg grundades på analys som hade gjorts efter sammanträdet. Slutsatsen att tillräcklig säkerhet förelåg har tillförts protokollet av protokollföraren och är alltså inte någon slutsats av de personer som deltog i sammanträdet.

Mot bakgrund av vad sålunda har anförts anser nämnden att telefontrafiken till USA och Canada inte skulle ha automatiserats vid den tidpunkt som skedde utan utnyttjande av Gravanders uppfinning. Det är visserligen troligt att det stora behov av en automatisering av trafiken som förelåg hade lett till att en tredje lösning hade kommit fram, men detta hade uppenbarligen tagit viss tid. Mot bakgrund av Anulfs uttalande anser sig nämnden kunna utgå från att automatiseringen hade fått skjutas upp under i vart fall ett år, om inte Gravanders uppfinning hade gjorts.

Vad angår uppfinningens värde har televerket hävdat att uppfinningen sådan den har angivits i patentet omfattar endast lösningen av det ena av två problem som var aktuella, nämligen störningsproblemet. Visserligen är endast detta problem direkt behandlat i patentet. Nämnden har emellertid uppmärksammat, att den teknik som behövdes för att problemet med avslutssignalen skulle kunna lösas finns tillgänglig i den beskrivning av uppfinningen som patentet innehåller. På grund härav finner nämnden att den uppfinning som televerket har förvärvat rätt att utnyttja omfattar lösningar på båda problemen.

Vid bestämmande av ersättning enligt 1949 års lag skall enligt 6 § andra stycket särskild hänsyn tas bl a till uppfinningens värde. Härmed avses uppenbarligen det pris som det kan antas att rätten till uppfinningen skulle betinga vid en avyttring av denna rätt på en fri marknad. Storleken av ett sådant pris påverkas av en mångfald faktorer, och priset blir särskilt svårt att bestämma i fall då uppfinningen över huvud taget inte kan utnyttjas av annan än uppfinnarens arbetsgivare och uppfinningen följaktligen inte som sådan kan bli föremål för kommersiell exploatering.

Tydligt är emellertid att en uppfinnings «marknadsvärde» i princip är detsamma, oavsett under vilka förhållanden uppfinningen har tillkommit. Sålunda måste i förevarande fall utgångspunkten vara att värdet av Gravanders uppfinning skall bedömas enligt samma normer som skulle ha varit att tillämpa, om Gravander under i övrigt oförändrade betingelser hade gjort uppfinningen som enskild uppfinnare eller som anställd hos ett i förhållande till televerket fristående företag och uppfinningen därefter hade överlåtits till televerket till ett pris som hade bestämts av rent marknadsmässiga faktorer. Det är mot denna bakgrund uppenbart att värdet av en arbetstagares uppfinning vid tillämpning av ersättningsreglerna i 1949 års lag inte utan vidare kan antas motsvara beloppet av de rationaliseringsvinster och/eller den inkomstökning som ett utnyttjande av uppfinningen i arbetsgivarens verksamhet medför för arbetsgivaren. Också andra faktorer av kommersiell natur måste beaktas.

I detta fall möter särskilda svårigheter att finna hållpunkter för en bedömning av uppfinningens värde i nu angiven mening. Med hänsyn till televerkets monopolställning saknas förutsättningar att bestämma värdet med ledning av ens hypotetiska antaganden om vilket pris med televerket konkurrerande företag skulle ha varit beredda att betala för rätten till uppfinningen. Inte heller kan någon ledning hämtas av det anbud som LM Ericsson under hösten 1973 lämnade televerket, avseende ombyggnad av de aktuella stationsanläggningarna med utnyttjande av den konstruktion som hade arbetats fram av LM Ericsson och som syftade till en lösning av samma problem som Gravanders uppfinning avsåg att lösa. Med hänsyn till att televerket och LM Ericsson hade överenskommit att tillhandahålla varandra uppfinningar och nykonstruktioner på förevarande område är det nämligen ovisst, huruvida anbudet över huvud taget innefattade någon ersättning för själva det utnyttjande av nykonstruktionen som anbudet i och för sig omfattade.

Det saknas i övrigt underlag i den förebragta utredningen för en tillförlitlig bedömning av vilket pris televerket skulle ha varit berett att betala för rätten till uppfinningen, om verket av en utomstående tredje man hade erbjudits att förvärva denna rätt. Bl a är den utredning som har förebragts i ärendet rörande den omfattning i vilken uppfinningen har utnyttjats i televerkets verksamhet relativt ofullständig. Av utredningen framgår emellertid att rätten att utnyttja Gravanders uppfinning har varit av stort värde för televerket. På grund av att Gravanders uppfinning möjliggjorde automatisering av telefontrafiken till USA tidigare än som eljest skulle ha varit fallet har uppfinningens utnyttjande tillfört televerket betydande inkomstökningar. Under dessa förhållanden måste ersättningen till Gravander bestämmas efter en skälighetsuppskattning. Denna måste grundas på vad som har blivit upplyst om de vinster eller besparingar som utnyttjandet av uppfinningen kan antas ha medfört för televerket och på en bedömning av den betydelse som Gravanders anställning haft för uppfinningens tillkomst.

Det saknas i förevarande fall förutsättningar att bestämma ersättning till Gravander i form av royalty. Ersättningen skall följaktligen bestämmas att utgå i form av engångsbelopp.

Vid ersättningens bestämmande lämnar nämnden utan avseende televerkets invändning att Gravander har fått ersättning genom att han har varit oförhindrad att förfoga över den del av rätten till uppfinningen som televerket inte har övertagit och genom att televerket har bekostat patentansökan.

Med dessa utgångspunkter och under antagandet att den inkomstökning som har tillförts televerket som en direkt följd av att Gravanders uppfinning har kunnat utnyttjas under en begränsad övergångstid kan skattas till omkring 6,5 miljoner kronor samt i betraktande av att Gravanders anställning får anses ha haft stor betydelse för uppfinningens tillkomst, finner nämnden att Gravanders ersättning skäligen bör bestämmas till 600 000 kronor.

Under hänvisning till vad sålunda har anförts avger nämnden det utlåtandet att ersättningen till Gravander bör utgå med ett engångsbelopp om 600 000 kr.

En av nämndens ledamöter ansåg att Gravanders uppfinning var att hänföra till 3 § första stycket i 1949 års lag. Denna ledamot och ytterligare två av nämndens sju ledamöter var skiljaktiga beträffande ersättningens storlek. De ansåg att ersättningen till Gravander skäligen borde bestämmas till 300 000 kr.

Sedan nämnden hade avgett sitt utlåtande förklarade televerket att det inte tänkte följa detta.

Lokala och centrala tvisteförhandlingar har därefter hållits i frågan, dock utan att uppgörelse har kunnat träffas. Vid dessa förhandlingar hävdade TCO-S att tvisten om ersättning omfattades av 35 § medbestämmandelagen, vilket staten bestred. Såväl staten som TCO-S har därefter väckt talan vid arbetsdomstolen.

Statens arbetsgivarverk har överlämnat sin behörighet att föra statens talan till televerket.

Staten, som har väckt talan både mot TCO-S och Gravander, har yrkat att arbetsdomstolen skall förklara dels att tvisten i målet inte är en sådan tvist som avses i 35 § medbestämmandelagen, dels att full och slutlig ersättning till Gravander enligt 1949 års lag för televerkets rättsförvärv enligt patent 7315857-8 inte skall vara högre än 300 000 kr. Arbetstagarparterna har bestritt båda dessa yrkanden.

Arbetsdomstolen har i deldom (AD 1981 nr 48) på arbetstagarparternas yrkande och efter statens medgivande ålagt staten att till Gravander utge 300 000 kr. Beloppet har utbetalats.

TCO-S har i genkäromål yrkat - såsom talan slutligen bestämts - att arbetsdomstolen skall förplikta staten att till Gravander utbetala ytterligare 3 100 000 kr. Organisationen har yrkat ränta enligt 6 § räntelagen på 600 000 kr från den 14 juni 19801 o m den 4 mars 1981, på 300 000 kr fr o m den 5 mars 19811 o m den 1 september 1981 och på 3 100 000 kr fr o m den 2 september 1981 till dess betalning sker.

Staten har bestritt TCO-S yrkanden, men har i och för sig vitsordat grunderna för beräkningen av räntan.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

Arbetstagarparterna har för det fall de skulle förlora målet yrkat att rättegångskostnaderna skall kvittas.

Till utveckling av talan har parterna anfört i huvudsak följande.

Staten

35 § medbestämmandelagen

Det är viktigt för televerket att få fastslaget att tvister om ersättning enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar inte faller under reglerna i 35 § medbestämmandelagen. Televerket önskar för framtiden få principfrågan klarlagd.

När regeln i 35 § medbestämmandelagen kom till tänkte lagstiftaren på ordinär lön. Att ha en regel om tolkningsföreträde beträffande lön är fullt naturligt. Eftersom lön och liknande utbetalningar normalt skall täcka levnadskostnader föreligger nämligen ett berättigat skyddsintresse. Tredska från arbetsgivarens sida skall inte få fördröja sådana utbetalningar. Gemensamt för dessa typer av ersättningar är dels att de avser förfluten tid, dels att de beräknas efter vissa fasta normer, som är angivna i lag eller avtal.

När det gäller ersättningar för arbetstagares uppfinningar är situationen en helt annan. Det enda sådana ersättningstvister har gemensamt med lönetvister är att partsförhållandet är arbetsgivare- och arbetstagare. Någon ledning för avgörandet av hur stor ersättningen skall vara finns i dessa fall inte. Lagen säger bara att ersättningen skall vara skälig. Det sociala skyddsintresset saknas. Trots att det rör sig om en rättstvist har tvisten samma karaktär som en intressetvist. Det är orimligt att begära att arbetsgivaren skall kunna ta ställning till dessa ofta mycket komplicerade frågor inom de korta tider som anges i 37 § medbestämmandelagen. Därför kan det inte ha varit lagstiftarens mening att ersättning för uppfinningar skulle falla under regeln i 35 § medbestämmandelagen.

Bakgrunden till ersättningstvisten

Det svenska telenätet började automatiseras redan på 1920-talet. Då rörde det sig om samtal inom de största städerna. Automatiseringen av teletrafiken på landsbygden kom i gång efter andra världskriget. Den långväga rikstrafiken automatiserades i början av 1950-talet. Under 1960-talet började även teletrafiken till utlandet automatiseras. De nordiska länderna stod först på tur. Därefter följde övriga europeiska stater. Trafiken till utomeuropeiska länder började automatiseras under 1970-talet. Inom en nära framtid kommer man att från Sverige kunna ringa automatiskt till hela världen.

Utmärkande för utvecklingen måste sägas vara att den i varje steg gått fortare än man bara några år tidigare hade kunnat tänka sig. När man under tiden före andra världskriget automatiserade storstadsteletrafiken kunde inte förutses att all trafik inom landet skulle komma att löpa utan manuell koppling i framtiden. Än mera otroligt var givetvis att även samtal till utlandet skulle komma att kopplas automatiskt.

Ett stort bekymmer i automatiseringssträvandena har varit att man i landets största städer fortfarande har stora telestationer som byggts redan på 1920-talet. De automatiska samtalen till andra länder går därför ofta via gamla telefonstationer som inte alls är konstruerade för detta. Problemet är naturligtvis mest uttalat för de allra äldsta telefonstationerna. Dessa ligger i våra största städer.

Ett av de problem som har uppstått i samband med automatiseringen har att göra med den mätning av samtalen som ligger till grund för debiteringen. När det gäller samtalsmätning finns det två olika system. USA och många andra främmande länder har ett system där det på telefonstationen för varje samtal registreras vilken abonnent som har ringt upp, till vilket nummer samtalet har gått och hur länge det har varat. Med utgångspunkt från dessa uppgifter sker sedan debiteringen. Systemet medger således att man, t ex när en abonnent ifrågasätter debiteringen, kan redovisa exakt vilka samtal som abonnenten har ringt.

Det svenska systemet däremot medger inte någon sådan redovisning. Det fungerar så att det på telefonstationen finns en mätare som räknar det antal

perioder som en abonnent har talat sedan han ringt upp. Periodernas längd beror på vart abonnenten har ringt. Debiteringen utgår sedan från det antal perioder som har registrerats för abonnenten.

Som tidigare nämndes medförde den ökade automatiseringen problem vid de äldsta telefonstationerna i de största städerna. Dessa stationer var konstruerade för intervaller i samtalsmätningen på flera minuter. I samband med att den fortgående automatiseringen möjliggjorde automatiska samtal till allt längre bort belägna orter minskade intervallernas längd. När automatisk trafik infördes till Nordamerika var intervallet 0,715 sekunder.

De problem som de allt kortare intervallerna medförde var främst två. Det första var en form av akustisk störning. Varje gång en samtalsmätningsintervall har gått till ända och samtalsmätaren på telefonstationen skall notera ytterligare en period sänds en taxeimpuls genom ledningen. De som talar hör då ett knäpp i luren. Denna akustiska störning var acceptabel när markeringsintervallen alltid var långa och knäppningarna således kom sällan. Ju kortare intervallet blev, desto mera besvärande blev knäppstörningarna. Dessa störningar har televerket sökt komma till rätta med genom att använda filter av olika slag.

Det andra problemet gällde samtalsmarkeringssystemets pålitlighet. När samtalet bryts skall samtalsmarkeringen upphöra. När den som har ringt upp lägger på luren går en särskild signal (A-slutsignalen) till telefonstationen för att stoppa samtalsmarkeringen. Bekymret när markeringsintervallerna blir korta är att den tid mellan varje taxeimpuls som står till förfogande för utrustningen på telefonstationen för att känna igen A-slutsignalen blir allt kortare. Om markeringsintervallet är 0,715 sekunder blir det s a s lediga utrymmet 0,465 sekunder. Detta beror på att själva taxeimpulsen vid de gamla telefonstationerna är 0,250 sekunder lång (0,715 - 0,250 = 0,465). Om samtalsmätningsutrustningen missar att registrera A-slutsignalen, bryts debiteringen automatiskt först efter ytterligare tre minuter. Abonnenten drabbas då av en för hög debitering.

Eftersom det svenska debiteringssystemet, som tidigare har nämnts, inte möjliggör en redovisning samtal för samtal, är möjligheterna för abonnenterna att visa att debiteringen är felaktig mycket begränsade. Systemet bygger på att abonnenterna har förtroende för att samtalsmätningen fungerar riktigt. Av denna anledning är televerket mycket angeläget om att systemet är så tillförlitligt som möjligt. Krav på stora säkerhetsmarginaler bidrar till att göra systemet pålitligt.

Om den tid mellan två taxeimpulser som står till förfogande för att registrera A-slutsignalen är 0,465 sekunder kräver televerket därför att signalen skall registreras på hälften av den tiden. Efter avrundning blir den tiden 0,230 sekunder. Detta kallas tvåfaldig säkerhet. Säkerhetsmarginalen eller tidssäkerheten är 100 procent.

När en automatisering av telefontrafiken till Nordamerika började diskuteras i början av 1970-talet krävde den utrustning som fanns i de äldsta telefonstationerna i Stockholm och Göteborg 0,430 sekunder för att registrera A-slutsignalen. Eftersom den tillgängliga tiden var 0,465 sekunder var säkerhetsmarginalen alldeles för liten för att kunna accepteras av televerket.

Automatiseringen av nordamerikatrafiken började planeras inom televerket i slutet av 1972. Av flera olika skäl var verksledningen mycket angelägen om att få igång denna före semestern 1974. En bakgrund till det var att verksledningen var mycket besvärad av att vissa länder hunnit längre än Sverige och att det i en del fall var möjligt att ringa automatiskt till men ej från Sverige.

En mängd olika problem dök upp i detta sammanhang. För att lösa dessa tog televerket kontakt med LM Ericsson. Under augusti månad 1973 hölls flera sammanträden mellan personal från televerket och LM Ericsson vid vilka problemen diskuterades igenom. Diskussionerna leddes av avdelningsdirektören Rehnberg på televerkets projekteringsavdelning. Vid dessa diskussioner påpekades risken för att A-slutsignalen inte skulle kunna uppfattas p g a de täta taxeimpulserna. Den dåvarande utrustningen skulle, som har redovisats tidigare, i och för sig hinna registrera A-slutsignalen, men säkerhetsmarginalen skulle inte bli tillräcklig. En ny lösning måste således arbetas fram så att säkerheten kunde ökas.

Televerket krävde av LM Ericsson att den ombyggnad av telefonstationerna i Stockholm som var nödvändig för nordamerikatrafiken skulle vara färdig senast i maj 1974. Detta innebar en leveranstid på ungefär åtta månader. Det måste betecknas som en i sammanhanget extremt kort tid. Således gällde det inte bara att hitta en lösning som klarade problemet med A-slutsignalen, utan även en lösning som innebar så liten ombyggnad och så snabb montering som möjligt.

Den 5 oktober 1973 överlämnade LM Ericsson sitt anbud på ombyggnad av de 480 aktuella ledningsutrustningarna i Stockholm. Anbudet innehöll en lösning av problemet med A-slutsignalen som hade kommit fram vid diskussionerna i augusti samma år. LM Ericssons företrädare var helt säker på att den föreslagna konstruktionen skulle ge erforderlig säkerhet. LM Ericssons föreslagna lösning diskuterades vid ett sammanträde på televerkets projekteringsavdelning den 15 oktober 1973. Närvarande då var även byrådirektören Henriksson och byrådirektören Ring från verkets utvecklingsavdelning. Vid sammanträdet ifrågasattes om LM Ericssons konstruktion under alla förhållanden gav erforderlig tidssäkerhet för A-slutsignalen. Av protokollet framgår att deltagarna i sammanträdet var ense om att en tidssäkerhet på c:a 100 procent borde erhållas. Efter sammanträdet gjorde Henriksson därför provmätningar. Dessa visade att LM Ericssons konstruktion även under de mest ogynnsamma förhållanden uppfyllde säkerhetskravet. Den av Henriksson gjorda analysen visade att A-slutsignalen registrerades efter 0,180 sekunder. Detta innebär en tidssäkerhet på 158 procent. LM Ericssons konstruktion var således fullt godtagbar ur denna aspekt.

Det visade sig i alla fall att Gravanders uppfinning, polvändaren, gav en högre tidssäkerhet beträffande A-slutsignalen än LM Ericssons konstruktion. Gravanders polvändare registrerade A-slutsignalen efter 0,130 sekunder. Detta innebär en tidssäkerhet på över 250 procent.

När det gäller de akustiska knäppstörningarna var Gravanders uppfinning och LM Ericssons konstruktion likvärdiga. Även i detta hänseende var således de båda alternativen fullt acceptabla.

Televerkets projekteringsavdelning föreslog LM Ericsson att de i stället för sin konstruktion skulle utnyttja den metod som Gravander hade påvisat. LM Ericsson svarade att de inte hade möjlighet att ta fram en liknande utrustning inom den mycket korta leveranstid som stod till förfogande. LM Ericsson erbjöd sig dock att i samband med ombyggnaderna montera in Gravanders polvändare i stället för sin egen konstruktion under förutsättning att televerket tillhandahöll erforderliga polvändare. Eftersom Gravanders polvändare var besvärligare att montera än LM Ericssons konstruktion var LM Ericsson inte beredd alt sänka priset för anbudet även om televerket levererade polvändarna. Överenskommelse träffades om att LM Ericsson skulle montera polvändare som televerket tillhandahöll.

Projekteringsavdelningen vid televerket beställde därför 2000 polvändare från televerkets verkstäder. Den totala inköpskostnaden för dessa var ungefär 400 000 kr.

Varför valde då televerket Gravanders uppfinning i stället för LM Ericssons billigare men på alla sätt fullt acceptabla konstruktion? Gravanders polvändare ger möjlighet att sänka samtalsmätningsintervallet ytterligare utan att A-slutsignalens uppfattbarhet riskeras. Detta är dock ganska ointressant eftersom andra komponenter i ledningssystemen, t ex samtalsmätarna, inte klarar av en ytterligare sänkning av intervallet. Polvändaren medför mindre mekaniskt slitage på vissa delar i systemet och även mindre buller i telefonstationerna. Dessa fördelar jämfört med LM Ericssons konstruktion har dock på sin höjd marginell betydelse. Naturligtvis har det även varit en fördel för televerket att själv få tillverka komponenten och därigenom hålla sina anställda sysselsatta. Televerket hade också ett ideellt intresse att utnyttja uppfinningar som verkets egna anställda har gjort.

De nu nämnda fördelarna till trots så måste den avgörande faktorn dock ha varit att man inom televerket var övertygad om att man med Gravanders polvändare fick en större tidssäkerhet än med LM Ericssons konstruktion.

På grund av att man valde Gravanders lösning kom introduktionen av den automatiska telefontrafiken till Nordamerika att bli försenad. Detta kan dock inte läggas Gravander till last. Förseningen berodde på att de erforderliga polvändarna inte levererades i tid från televerkets verkstäder.

Den automatiska telefontrafiken till Nordamerika startade officiellt under det första kvartalet 1975. Televerket var dock så angeläget att få igång trafiken att man inför sommaren 1974 underrättade sina storkunder, större exportföretag o dyl, om möjligheten att ringa automatiskt till Nordamerika. På detta sätt kom trafiken i gång inofficiellt redan sommaren 1974. Telefonstationerna hade då ännu inte byggts om utan samtalen gick via den gamla utrustningen som då bara gav en tioprocentig tidssäkerhet för A-slutsignalen.

Vad som nu har anförts gäller vissa äldre telefonstationer som betjänar Stockholms och Göteborgs telefonområden. Dessa stationer har konstruerats av LM Ericsson. Gravanders polvändare kan bara användas i dessa få stationer. I november 1977 togs den nya Hammarbystationen i Stockholm i bruk. I och för sig går nu alla amerikasamtal i Stockholm från den nya Hammarbystationen, men ungefär hälften av alla amerikasamtal i Stockholm går fortfarande via den gamla Jerichostationen till Hammarbystationen. I Jerichostationen används Gravanders polvändare. Denna används där även för samtal till andra länder än USA och Canada. Detta hänger samman med att om utrustningen en gång har monterats in så används den för alla utrikes samtal. För europatrafiken är den dock inte nödvändig. Sammanfattningsvis kan sägas att från det Gravanders polvändare började användas, under första kvartalet 1975, till i november 1977, då Hammarbystationen öppnades, gick all automatisk telefontrafik från Stockholm till Nordamerika över utrustning med Gravanders polvändare. Efter november 1977 rör det sig om halva trafiken från Stockholm. I Göteborg går fortfarande alla automatiska nordamerikasamtal över växlar med Gravanders uppfinning.

Den nyss nämnda Hammarbystationen använder inte Gravanders polvändare. Där används i stället en lösning som sedan 1971 har använts i en annan telefonstation, Fredhällsstationen. Det hade varit lätt att överföra motsvarande lösning även till telefonstationerna som betjänade Stockholms och Göteborgs innerstadsområden. Fredhällslösningen är klart bättre än Gravanders uppfinning när det gäller att registrera A-slutsignalen. Den utrustningen behöver bara 0,080 sekunder för att registrera A-slutsignalen.

Att Fredhällslösningen inte kom till användning när nordamerikatrafiken skulle automatiseras måste ha berott på att man helt enkelt inte kom att tänka på att den fanns. Detta kan förklaras med att frågorna handlades vid olika avdelningar inom. Tilläggas skall att televerket i november 1979 höjde markeringsintervallet för samtal till Nordamerika från 0,715 sekunder till 1,000 sekunder, Därmed bortföll problemet med tidssäkerheten och Gravanders uppfinning blev överflödig. I februari 1980 höjdes markeringsintervallet ytterligare.

Sammanfattningsvis kan relationerna mellan de olika alternativa lösningarna sägas vara följande. Gravanders polvändare och LM Ericssons konstruktion reducerar de akustiska knäppstörningarna lika bra. Fredhällslösningen är dock bättre. Beträffande tidssäkerheten för registrering av A-slutsignalen är

Fredhällslösningen säkrare än Gravanders uppfinning, som dock i sin tur är säkrare än LM Ericssons konstruktion. När det slutligen gäller inmonteringen är Gravanders polvändare och Fredhällslösningen ungefär lika komplicerade att montera medan LM Ericssons konstruktion är enklare att få på plats.

Ersättningsfrågan

Frågan om Gravander är berättigad till ersättning från sin arbetsgivare för att denne övertog viss rätt till Gravanders uppfinning är beroende av flera olika delproblem.

För att 1949 års lag över huvud taget skall bli tillämplig krävs att uppfinningen var patenterbar. Det patent som meddelades för Gravanders uppfinning omfattar enbart lösningen av problemet med de akustiska knäppstörningarna. Att lösningen av problemet med A-slutsignalen inte omfattas av det meddelade patentet framgår av patentskriften. I denna talas bara om att uppfinningen har en störeliminerande funktion. Härmed måste avses att den minskar de akustiska knäppstörningarna. I och med att uppfinningens effekt har angivits på detta sätt har patentet begränsats till att avse bara den effekten.

Att A-slutsignalen inte nämns i patentskriften har sin grund i att Gravander, när han anmälde sin uppfinning till televerket inte påpekade uppfinningens effekt för registreringen av A-slutsignalen. I själva verket hade Gravander då ännu inte kommit på polvändarens effekt för A-slutsignalen. Gravander har inte heller senare kunnat visa att det var han som kom på denna effekt.

Staten gör i första hand gällande att vad televerket övertog från Gravander bara var en uppfinning som hade en dämpande effekt på de akustiska knäppstörningarna. Effekten på A-slutsignalen upptäcktes först därefter, sedan televerket redan hade övertagit konstruktionen. Någon ersättning för detta skall Gravander inte ha. Televerkets övertagande av stördämpningseffekten, som också är den enda effekt som är patentskyddad, är inte värd något för televerket. Ersättningen till Gravander skall därför egentligen bestämmas till noll kronor.

Om arbetsdomstolen skulle finna att den rätt som televerket har övertagit från Gravander omfattar även lösningen av A-slutsignalen uppkommer frågan hur skälig ersättning för övertagandet skall beräknas. Till skillnad mot vad som påstods under handläggningen i SNAU medger staten numera att uppfinningen tillhör den kategori som avses i 3 § andra stycket 1949 års lag. Staten påstår inte heller längre att man skall ta någon hänsyn till det förhållandet att Gravander varit oförhindrad att exploatera uppfinningen utomlands.

Först måste uppfinningens värde fastställas. Staten menar att det är uppfinningens kommersiella värde som skall ligga till grund för värderingen. Fastställas måste då vad televerket hade varit berett att betala för den aktuella rätten till uppfinningen om denna hade gjorts av en uppfinnare som var helt fristående

från verket. Härifrån skall sedan göras ett avdrag beroende på den betydelse som anställningen har haft för uppfinningens tillkomst.

Gravanders uppfinning kan bara användas i de få av LM Ericsson konstruerade gamla telefonstationerna i Stockholm och Göteborg. Några andra tänkbara utnyttjare av uppfinningen än televerket och möjligen LM Ericsson finns således inte. Någon annan marknad för uppfinningen finns inte heller.

Det är svårt att hitta hållpunkter för att fastställa uppfinningens kommersiella värde. Av avgörande betydelse måste dock vara om utnyttjandet av uppfinningen var en nödvändig förutsättning för att den automatiserade telefontrafiken till Nordamerika skulle kunna sättas igång.

Staten hävdar att Gravanders uppfinning inte var en sådan nödvändig förutsättning. Den tidigare genomgången har visat att det fanns alternativ som på alla tänkbara sätt var fullt acceptabla. Gravanders lösning valdes därför att den gav en något större tidssäkerhet för registreringen av A-slutsignalen. Polvändaren medförde också ett visst minskat slitage och ett mindre buller. Att televerket valde Gravanders polvändare i stället för LM Ericssons konstruktion medförde att kostnaden för de aktuella ombyggnaderna blev ungefär 400 000 kr högre än enligt LM Ericssons anbud. Det är inte troligt att televerket hade varit villigt att betala mer än 400 000 kr för att förvärva uppfinningen från en fristående uppfinnare.

Först när en uppfinning är en nödvändig förutsättning för en viss vinst för arbetsgivaren kan det bli aktuellt att utgå från denna vinsts storlek för att fastställa uppfinningens värde. För att så skall bli aktuellt krävs dessutom att vinsten är en nödvändig följd av uppfinningen så att vinstens storlek lätt kan beräknas. Det nu sagda kan sammanfattas så att vinsten kan vara utgångspunkt för värderingen av uppfinningen bara när uppfinningen är såväl en nödvändig som en tillräcklig förutsättning för vinstens uppkomst. Så är inte fallet i målet. Som tidigare har nämnts var Gravanders uppfinning inte en nödvändig förutsättning för den vinst som televerket gjorde till följd av att nordamerikatrafiken kunde automatiseras. Den var inte heller en tillräcklig förutsättning. Det är omöjligt att säga hur televerkets vinst på nordamerikatrafiken hade utvecklats om denna trafik inte hade automatiserats.

Från uppfinningens kommersiella värde - hur detta än fastställs - skall alltid göras avdrag med hänsyn till den betydelse anställningen har haft för tillkomsten av uppfinningen. I Gravanders fall måste denna avdragspost bli betydande.

Överföringen av information till och från datorer via telefonnätet ökade mycket kraftigt i slutet av 1960-talet. Televerkets ledning beslöt då om en grundlig kartläggning av den inverkan på denna trafik som olika störningar i telefonsystemet hade. Detta uppdrag lades på en grupp inom utvecklingsavdelningens konstruktionssektion vid televerkets huvudkontor. Inom gruppen lades uppdraget på gruppens ställföreträdande chef, som var Gravander. Denne

rapporterade att störningarna kunde reduceras till en acceptabel nivå genom filter. Gravander måste redan i detta sammanhang ha tänkt på de problem som var förenade med de äldre telefonstationerna i Stockholm och Göteborg.

Gravander hade alltså i sitt arbete inom televerkets utvecklingsavdelning fått i uppdrag att undersöka förekomsten av störningar på telefonnätet samt att framlägga förslag till hur dessa skulle dämpas. När han hade att fullgöra detta uppdrag stod televerkets resurser till hans förfogande. Problemet med registreringen av A-slutsignalen var redan ställt av andra när Gravander började fundera på problemets lösning. Dessutom måste naturligtvis Gravander i tjänsten ha förvärvat den kunskap om telefonstationernas konstruktion som var nödvändig för att han alls skulle kunna göra uppfinningen.

Staten gör sammanfattningsvis gällande att Gravanders anställning vid televerket har haft så stor betydelse för uppfinningens tillkomst att den skäliga ersättningen för det övertagande som televerket har gjort inte uppgår till ett högre belopp än det redan utbetalade beloppet 300 000 kr. Det skall påpekas att den utbetalningen inte innebar att staten medgav att 300 000 kr var en skälig ersättning. Utbetalningen var ett led i ett, tyvärr misslyckat, försök att göra upp tvisten i godo och för att underlätta uppgörelse i ett par andra tvister som verket har med Gravander.

Slutligen vill staten lämna några kortfattade kommentarer till SNAU:s utlåtande. Nämndens majoritet, fyra av sju ledamöter, har funnit att 600 000 kr är skälig ersättning. Minoriteten har kommit fram till att 300 000 kr är skäligt. Nämnden har inte redovisat hur den har beräknat uppfinningens värde eller den avdragspost som anställningen innebär. Nämndens utlåtande bygger dock på vissa förutsättningar. En av dessa är att utnyttjandet av Gravanders uppfinning var nödvändigt för att nordamerikatrafiken skulle kunna startas. Under den förutsättningen har nämnden funnit det befogat att vid sin skälighetsuppskattning utgå från den inkomstökning som tillfördes televerket p g a att nordamerikatrafiken kunde påbörjas tidigare än annars hade varit möjligt.

Inte ens under antagandet att uppfinningen var en nödvändig förutsättning för televerkets ökade vinst fann nämnden det skäligt med en ersättning som var större än 600 000 kr. Tre av ledamöterna tyckte t o m att det räckte med 300 000 kr.

Det är uppenbart att när den väsentliga förutsättningen för nämndens utlåtande, att Gravanders uppfinning var nödvändig för nordamerikatrafikens igångsättande, brister, kan skälig ersättning för televerkets övertagande inte vara högre än 300 000 kr.

TCO-S och Gravander

35 § medbestämmandelagen

Regeln i 35 § medbetämmandelagen avser fall då rättstvist om lön eller annan ersättning till arbetstagare har uppkommit. Om inte arbetsgivaren inom viss tid påkallar förhandling eller väcker talan blir han beträffande det omtvistade beloppet skyldig att utge ersättning enligt den fackliga organisationens mening. Gravanders rätt till ersättning enligt 1949 års lag är sådan annan ersättning som avses i lagtexten. Inget i förarbetena till medbestämmandelagen tyder på att ersättning enligt 1949 års lag skulle vara undantagen. Arbetsdomstolen har i domen 1980 nr 145 slagit fast att 35 § medbestämmandelagen avser sådan ersättning som grundar sig på lag, dock inte skadestånd. Att den nu aktuella typen av ersättning omfattas av föreskriften i 35 § medbestämmandelagen framgår också av betänkandet rörande rätten till arbetstagares uppfinningar (SOU 1980:42) samt av arbetsdomstolens remissyttrande över detta betänkande.

Bakgrunden till tvisten

Den bakgrundsskildring som staten har lämnat är i många avseenden helt riktig. Detta gäller främst uppgifterna om automatiseringen av telefontrafiken och de problem som varit förenade med dessa automatiseringssträvanden. Vissa beriktiganden och kompletteringar är dock nödvändiga.

Gravander anställdes som budbärare vid televerket 1924. Han var då 13 år gammal. Efter fyra eller fem år fick han arbeta i provrummet, som laboratoriet då kallades. Under de många år som han fungerade som hantlangare i provrummet försökte han lära sig så mycket han kunde. Han gick på yrkesskola och tog sedan ingenjörsexamen 1936. Året därefter blev han kopist. Han återvände senare till laboratoriet. Där deltog han i grovprovningsarbete, men fortfarande närmast som hantlangare. Arbetet hade främst samband med automatiseringen av telefon-trafiken på landsbygden. Han har i sitt arbete aldrig sysslat med de av LM Ericsson konstruerade telefonstationerna i Stockholms och Göteborgs innerstadsområden.

Gravander förordnades 1967 till byråingenjör och var vid sin pensionering 1978 byrådirektör. Under senare delen av 1960-talet arbetade han inom det som då kallades televerkets utvecklingsavdelning. Närmare bestämt arbetade han med en grupp som tillhörde utvecklingsavdelningens konstruktionssektion och leddes av byrådirektören Ring. Hans grupp sysslade med linjesignalutrustningar. Gravanders arbetsuppgifter var blandade. Till största delen rörde det sig dock om specificeringsarbete. När det visade sig att den befintliga utrustningen var otillfredsställande fick han söka ändra och anpassa denna. Han sysslade både med anpassningskonstruktioner och med nykonstruktioner.

Gravander har i sitt arbete inte varit inblandad i automatiseringen av utlandstrafiken. Över huvud taget har han sysslat med telefonstationer för

utlandstrafik i bara ett enda fall. Då rörde det sig om en nykonstruktion. De förmedlingsstationer som började införas på 1950-talet för att knyta ihop olika automatiserade områden har han inte heller haft något att göra med. Förmedlingsstationer sysslade en annan grupp inom konstruktionssektionen med. Denna grupp leddes av byrådirektören Henriksson.

Gravander fick av en kollega, som arbetade i Henrikssons grupp, reda på de problem som automatiseringen av nordamerikasamtal förde med sig. Troligen skedde detta i början av 1973. Uppdraget att lösa dessa problem låg på Henrikssons grupp. Gravander diskuterade problemen med kollegan och kunde, när de träffades i laboratoriet, konstatera att denne inte hade lyckats lösa problemen. Det stora problemet rörde registreringen av A-slutsignalen. Gravander blev inte beordrad att lösa det problemet, men han eggades av att de andra inte lyckades lösa det. När han väl berättade för sin egen gruppchef byrådirektören Ring och för Henriksson att han hade idéer blev de båda intresserade och uppmanade honom att testa dessa i laboratoriet.

Vad Gravander har uppfunnit är inte bara en lösning av problemet med A-slutsignalen utan det rör sig om ett helt nytt signalsystem som anpassats till den äldre bristfälliga utrustning som finns i vissa telefonstationer i Stockholm och Göteborg. Gravanders lösning var helt överlägsen LM Ericssons. Den sistnämnda konstruktionen byggde på det gamla systemet och måste betecknas som ett lappverk och en nödlösning. Vad gäller problemet med knäppstörningarna får dock Gravanders uppfinning och LM Ericssons konstruktion anses likvärdiga.

LM Ericssons konstruktion var oacceptabel för televerket i den del den gällde A-slutsignalen. Verket har genom årens lopp haft mycket bekymmer med debiteringsfrågor. Med hänsyn till det debiteringssystem som tillämpats, och som staten tidigare har redogjort för, har man också alltid sett mycket allvarligt på sådana frågor. Den tidigare generaldirektören ville alltid personligen se alla anmärkningar som riktades mot televerkets debiteringar. Detta visar hur allvarligt verksledningen såg på frågan om abonnenternas förtroende för televerkets sätt att sköta debiteringarna. Detta avspeglar sig också i den uttalade och bland televerkets konstruktörer allmänt kända regeln att det krävs 300 procent säkerhet vid samtalsmarkering. Som tidigare har framhållits har registreringen av A-slutsignalen betydelse för samtalsmarkeringen och därmed även för debiteringen.

Henriksson kände väl till detta krav på 300 procent säkerhet. Därför ifrågasatte han också LM Ericssons konstruktion på just denna punkt. Det är uteslutet att televerket skulle ha godtagit den låga säkerhet som LM Ericssons konstruktion gav beträffande A-slutsignalen. I detta sammanhang förtjänar det att påpekas att staten inför SNAU medgett att det normalt krävs att tidssäkerheten är minst trefaldig.

Vid det sammanträde som hölls på televerkets projekteringsavdelning den 15 oktober 1973 diskuterades dessa frågor. De beräkningar som finns redovisade i

det s k protokollet från detta sammanträde, liksom slutsatsen att LM Ericssons konstruktion var godtagbar, redovisades inte vid sammanträdet. Detta har lagts till efter sammanträdet av protokollföraren, byrådirektören Rudolfsson. Han arbetade på projekteringsavdelningen och var inte specialist på denna typ av frågor. Rent allmänt kan sägas att det var utvecklingsavdelningens sak att avgöra om viss utrustning uppfyllde de tekniska krav som måste ställas på den. Projekteringsavdelningen svarade för upphandling och dylikt. Det är otänkbart att utvecklingsavdelningen skulle ha accepterat LM Ericssons lösning av problemet med A-slutsignalen.

Ersättningsfrågan

Vad televerket har övertagit från Gravander är rätten att utnyttja uppfinningen i sin egen och i LM Ericssons verksamhet. Denna rätt omfattar hela konstruktionen med dess båda effekter, dels på de akustiska knäppstörningarna, dels på registreringen av A-slutsignalen. Redan från början har det varit problemet med A-slutsignalen som har varit det avgörande för Gravander.

Efter det att Gravander hade anmält till arbetsgivaren att han hade uppfunnit polvändaren sökte televerkets patentombudskontor patent på uppfinningen i Gravanders namn. Det skydd som det senare meddelade patentet medförde omfattar tveklöst även polvändarens effekt på A-slutsignalen. Detta framgår klart av patentskriften. I denna står det att polvändaren löser flera problem och att patentet omfattar en störeliminerande anordning. De störningar som elimineras, eller i vart fall minskas, är dels de akustiska knäppstörningarna, dels de funktionsstörningar som hindrade en säker uppfattning av A-slutsignalen. Genom Gravanders konstruktion löstes alltså i ett och samma förfarande dessa båda störningsproblem. Båda effekterna av konstruktionen omfattas av patentskyddet.

Att Gravander bedömde den säkrare registreringen av A-slutsignalen som den viktigaste av polvändarens effekter framgår av den PM som var fogad till den anmälan som han i juli 1973 gjorde till televerkets patentombudskontor. I denna står nämligen att polvändaren ger en störningsfri taxesignalering. Med detta avsågs att polvändaren eliminerade de störningar som riskerade att störa registreringen av A-slutsignalen. Längre ner i promemorian sades vidare att uppfinningen dessutom gav bl a den fördelen att den låste obehöriga, knäppalstrande ankarrörelser på reläer anslutna till talledarna. Härmed eliminerades de akustiska knäppstörningarna.

Det kan således inte råda något tvivel om att lösningen av problemen med A-slutsignalen var det primära för Gravander, att han även framhöll denna effekt när han anmälde uppfinningen till arbetsgivaren och att patentet omfattar även denna effekt. Att televerkets rättsövertagande innefattade även effekten av A-slutsignalen är således helt klart. Detta förhållande styrks än mer av att det var på grund av just denna effekt som televerket kom att utnyttja uppfinningen.

Skulle dock arbetsdomstolen komma fram till att patentet inte omfattar effekten på A-slutsignalen gör arbetstagarparterna i andra hand gällande att även denna effekt var patenterbar vid den aktuella tidpunkten.

Av det nu anförda framgår att vad televerket skall ersätta Gravander för är övertagandet av en uppfinning som bl a ökade säkerheten vid registreringen av A-slutsignalen.

Arbetstagarparterna hävdar att utgångspunkten för beräkningen av denna ersättningens storlek måste vara den vinst som televerket gjorde på att telefontrafiken till Nordamerika kunde automatiseras. Gravander och TCO-S gör nämligen gällande att denna trafik inte hade kunnat sättas igång om inte televerket haft tillgång till Gravanders uppfinning. Vidare påstås att det skulle ha tagit betydligt längre tid än ett år - vilket SNAU utgick från - att få fram en «tredje» lösning av problemet med A-slutsignalen.

Gravanders polvändare var alltså en nödvändig förutsättning för den vinst som televerket har gjort på den automatiserade nordamerikatrafiken. Som har framgått tidigare stod televerket, när det blev aktuellt att införa automatisk trafik till USA och Canada, inför problemet att den befintliga utrustningen inte med tillräcklig säkerhet hann registrera A-slutsignalen. En lösning på detta problem måste tas fram snabbt. Tillförlitlig registrering av A-slutsignalen var något som televerket bedömde som mycket viktigt. Den av LM Ericsson lanserade lösningen uppfyllde inte de av televerket ställda säkerhetskraven. Den enda acceptabla lösningen var Gravanders. Detta har också staten medgivit inför SNAU och i stämningsansökan till arbetsdomstolen. Den av staten åberopade Fredhällslösningen kan arbetstagarparterna inte uttala sig om eftersom televerket inte har påstått att den skulle ha utgjort ett alternativ till Gravanders uppfinning förrän under huvudförhandlingen i målet. Arbetstagarparterna bestrider också statens först under huvudförhandlingen lämnade uppgifter om att den automatiska trafiken till USA och Canada skulle ha öppnats inofficiellt redan sommaren 1974.

TCO-S och Gravander anser således att Gravanders ersättning skall beräknas utifrån den vinst televerket har gjort på att telefontrafiken till Nordamerika automatiserades. Storleken av denna vinst har arbetstagarparterna sökt att beräkna i en ekonomisk kalkyl. Denna kalkyl som avser budgetåren 1974 - 75 t o m 1979-80 bygger på televerkets officiella statistik. I denna kalkyl har man utgått från storleken på den manuella trafiken till Nordamerika före automatiseringen. Ökningen p g a automatiseringen har man fått fram genom att från omfattningen av den automatiska trafiken dra en tänkt ökning av den manuella trafiken på 20 procent per år. De sista fyra åren före automatiseringen låg medelvärdet för ökningen av trafiken på 20,5 procent. På grund härav och med beaktande av vissa andra faktorer som närmare redovisas i den ekonomiska kalkylen kan man beräkna vilken vinstökning automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika medförde. Hälften av den framräknade vinstökningen har dragits av eftersom den tillfaller adresslandet. Denna kalkyl

ger en vinstökning för televerket på drygt 30 miljoner kr. Till detta skall läggas den besparing som televerket gör genom att det inte krävs så många telefonister som tidigare. Denna besparing måste beräknas till minst fyra miljoner kr.

Vid en för televerket så förmånlig beräkning som möjligt blir resultatet alltså att televerket genom utnyttjandet av Gravanders uppfinning under den angivna perioden har tjänat minst 34 miljoner kr. Denna vinst avser bara de fem första åren som uppfinningen har kommit till användning. Det skall dock observeras att televerket kommer att utnyttja denna under hela patenttiden. Gravanders uppfinning utnyttjas redan nu, och kommer även i framtiden att utnyttjas, inte bara för samtal till Nordamerika utan för samtliga samtal till utlandet från de nu aktuella telefonstationerna.

Arbetstagarparterna anser att det är skäligt att ersättningen till Gravander bestäms till tio procent av televerkets nettovinst p g a uppfinningen under dessa fem år. Hänsyn har då tagits till att Gravander inte hade förelagts att i tjänsten lösa problemet med A-slutsignalen innan han presenterade sin lösning. Vidare har även beaktats att Gravanders löneförhållanden vid televerket har varit sådana att han genom sin avlöning inte har erhållit någon ersättning för uppfinningen.

Staten

Motparten utgår i sin kalkyl från hypotesen att ökningen av den manuella trafiken skulle ha blivit 20 procent om året, om automatiseringen inte hade skett. Det är rimligare att utgå från en ökningstakt på 25 procent per år vilket ger nära nog en halvering av det ekonomiska resultat i kalkylen jämfört med en 20-procentig ökning. Motparten har vidare i sin kalkyl överskattat bruttointäktens storlek liksom även storleken av den besparing som uppkommer genom minskning av antalet utlandstelefonister. Staten menar därför att televerkets «vinst» på grund av automatiseringen uppgår till högst 18 miljoner kr. Statens principiella inställning är dock, som tidigare framhållits, att man inte alls kan utgå från kalkylen som bygger på antaganden om hur den manuella trafiken skulle ha utvecklats om automatiseringen inte hade skett. Staten bestrider att «vinstökningen» kan hänföras till Gravanders uppfinning. Med utgångspunkt från att man inom elektronikindustrin tillämpar licenssatser på 0,5 - 5 procent bestrids vidare att det är skäligt att Gravander skall ha så mycket som tio procent av vinstökningen.

Domskäl

Bakgrunden

I början av 1970-talet uppfann dåvarande byrådirektören vid televerket Sten Gravander en polvändare som senare kommit att användas i vissa av televerkets telefonstationer i Stockholm och Göteborg varifrån kopplas samtal till utlandet.

Gravanders uppfinning fick praktisk betydelse först vid den automatisering av telefontrafiken till Nordamerika som televerket hade planerat skulle äga rum i maj - juni 1974. Inför denna automatisering måste nämligen vissa tekniska problem lösas och Gravanders uppfinning fick därvidlag betydelse.

Vid automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika skulle debiteringsintervallet vid samtalsmätningen bli 0,715 sekunder. De täta samtalsmarkeringarna skulle då medföra knäppstörningar som kunde vara besvärande för abonnenterna. Dessutom kunde det då använda signalsystemet åstadkomma störningar, som kunde påverka samtalsmätningen. Effekten av dessa störningar kunde bli den att samtalsdebiteringen fortsatte under viss tid trots att A-abonnenten (dvs den som ringde upp) lagt på mikrofonen.

Genom Gravanders uppfinning löstes båda dessa problem. Efter det att Gravander den 9 juli 1973 anmält uppfinningen till televerket beslutade televerket den 31 augusti samma år att överta rätt till uppfinningen i följande omfattning:

Rätt att utan hinder av Gravander utöva uppfinningen i televerkets och dess dotterföretags verksamhet.

Rätt att utnyttja uppfinningen enligt avtal mellan televerket och Telefonaktiebolaget LM Ericsson om utvecklings- och produktionssamarbete.

Televerket beslöt därefter att i egen regi låta tillverka polvändare enligt Gravanders uppfinning. Hittills har 2 000 polvändare tillverkats för en beräknad tillverkningskostnad av ca 400 000 kr. 480 polvändare har inmonterats i telefonstationer i Stockholm och 300 i telefonstationer i Göteborg.

Uppfinningen började användas i februari 1975 i telefonstationer i Stockholm. Från och med november 1977 kopplas omkring 50 procent av telefontrafiken från Stockholm till USA över Hammarby telefonstation. Gravanders uppfinning används inte där.

Detta sammanhänger med att Gravanders uppfinning anpassats till vissa äldre telefonstationer som finns i Stockholm och Göteborg och som ursprungligen för åtskilliga år sedan konstruerats av LM Ericsson.

För närvarande används Gravanders uppfinning i dessa äldre telefonstationer i samband med all europeisk och interkontinental automatisk telefontrafik.
Tvistens uppkomst

Gravander och televerket kunde inte nå överenskommelse om vilken ersättning som borde utbetalas till Gravander enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar. I skrivelse den 21 juli 1978 anhöll Gravander att statens nämnd för arbetstagares uppfinningar måtte avge utlåtande om storleken av den ersättning som televerket enligt nämnda lag var skyldigt att betala för sitt förvärv av rätt till uppfinningen. I utlåtande avgivet den 28 december

1979 fann nämndens majoritet (4 ledamöter) att ersättningen skäligen borde bestämmas till 600 000 kr. Minoriteten (3 ledamöter) ansåg att ersättningen borde bestämmas till 300 000 kr.

Efter det att nämnden avgivit sitt utlåtande hölls förhandlingar i tvisten den 4 juni och den 24 september 1980. Vid dessa förhandlingar yrkade arbetstagarsidan att televerket skulle utbetala 600 000 kr till Gravander vilket televerket bestred. Under förhandlingarna gjorde arbetstagarsidan även gällande att tvisten omfattades av bestämmelserna om tolkningsföreträde i 35 § medbestämmandelagen. Arbetsgivarsidan hävdade däremot att det inte kunde ha varit lagstiftarens avsikt att 35 § medbestämmandelagen skulle omfatta ersättning enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar.

Tillämpligheten av 35 § medbestämmandelagen

Staten har yrkat att domstolen skall förklara att tvisten i målet inte utgör sådan tvist som avses i 35 § medbestämmandelagen.

Med anledning av detta yrkande tar arbetsdomstolen först upp frågan huruvida denna fastställelsetalan kan upptas till prövning enligt bestämmelserna i 4 kap 6 § arbetstvistlagen. I den delen bör först anmärkas att utrymmet för fastställelsetalan torde vara något större vid arbetsdomstolen än vad det är vid de allmänna domstolarna. Särskilt när det varit fråga om tillämpning av modernare arbetsrättslig lagstiftning, som haft karaktären av ramlag uppbyggd med utgångspunkt i att lagen skulle kompletteras med kollektivavtal, har arbetsdomstolen funnit skäl att ge reglerna om fastställelsetalan vidsträckt tillämpning (se t ex AD 1975 nr 7). Ett sådant betraktelsesätt synes också befogat när tvisten rör frågan om olika tolkningsföreträdesregler i medbestämmandelagen är tillämpliga eller inte. Genom att fastställelsetalan tillåts i sådana fall underlättas nämligen för arbetsmarknadsparterna att få lagreglernas principiella innebörd klarlagd.

Arbetsdomstolen finner därför att det inte möter hinder enligt 4 kap 6 § arbetstvistlagen att pröva statens fastställelsetalan.

Vid bedömningen av frågan huruvida krav på ersättning enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar omfattas av 35 § medbestämmandelagen är följande omständigheter av betydelse.

I det till lagrådet remitterade förslaget till lag om medbestämmande i arbetslivet angavs i 35 § att paragrafen gällde «tvist om tillämpning av avtal om lön eller annan ersättning». I den allmänna motiveringen gjorde departementschefen vissa uttalanden som tyder på att han främst tänkte på lön och andra ekonomiska förmåner för arbetstagare pga avtal med arbetsgivaren (se prop 1975/76:105 Bil 1 s 260 och 392). Vid lagrådsbehandlingen framhöll emellertid lagrådet att syftet med 35 § torde ha varit att arbetsgivarens skyldighet att ta initiativ till förhandling och rättegång skulle föreligga i alla rättstvister som rörde arbetstagares anspråk på lön eller annan ersättning, således även om

anspråket grundades på lag (anf prop s 496). Lagrådet angav som exempel krav på semesterersättning enligt semesterlagen. För att den åsyftade innebörden av 35 § skulle komma till klart uttryck i lagtexten borde paragrafen enligt lagrådets uppfattning omformuleras. Lagrådet föreslog att man skulle byta ut uttrycket «tvist om tillämpning av avtal» mot uttrycket «rättstvist». Departementschefen biträdde lagrådets ändringsförslag. 35 § medbestämmandelagen fick därmed sin nuvarande lydelse enligt vilken paragrafen gäller «rättstvist om lön eller annan ersättning».

Syftet med lagrådets ändringsförslag har alltså varit att klargöra att paragrafen gäller även anspråk på ersättning som grundas på lag. Det finns i förarbetena ingen antydan om att man i det hänseendet skulle göra någon åtskillnad mellan olika lagar. Lagtexten är också på denna punkt helt entydig; den gäller alla slags rättstvister mellan arbetsgivare och arbetstagare vare sig tvisten grundas på avtal eller på lag om rättstvisten rör lön eller annan ersättning.

Mot denna bakgrund finns det ingen möjlighet att vid rättstillämpningen begränsa paragrafens tillämpningsområde så att den inte omfattar alla krav på ersättning som reses av en kollektivavtalsbunden arbetstagare gentemot arbetsgivaren under förutsättning givetvis att kravet har ett samband med anställningen och framställs på rättslig grund. Dessa förutsättningar är uppfyllda i det aktuella fallet. Kravet gäller ersättning för en uppfinning som Gravander gjort under sin anställning hos televerket och som televerket såsom arbetsgivare övertagit enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar. Statens talan i denna del kan alltså inte bifallas.

Ersättningsfrågan

När det gäller ersättningen har parterna i målet intagit olika ståndpunkter i skilda frågor som har betydelse vid bestämmandet av ersättningen. Detta redovisas närmare i det följande i skilda avsnitt.

Patenterbarheten

Den 23 november 1973 sökte Gravander patent på den uppfunna polvändaren. Uppfinningen benämndes i patentskriften som «i ett telefonsystem ingående samtalsmätningskretsar med tillhörande störeliminerande anordning». Patenthandlingarna hade upprättats av televerkets patentombud. Patentansökan utlades och utläggningsskriften publicerades den 9 februari 1976. Efter det att vissa invändningar framförts meddelades så småningom patent den 12 januari 1978 (nr 7315857-8).

Parterna i målet tvistar rörande omfattningen av patentskyddet. Tvisten i denna del rör spörsmålet om patentskydd föreligger endast i fråga om den störeliminerande effekt som består i att knäppningsstörningarna på linjen dämpas eller om patentskyddet även omfattar den effekt som består i att A-slutsignalen säkerställs.

Som framgår av det följande anser domstolen att den inte behöver ta ståndpunkt till vad patentet egentligen omfattar. När det gäller att bestämma en eventuell ersättning för uppfinningen i fråga är nämligen enligt lagen avgörande, inte vilken omfattning patentet har utan huruvida uppfinningen var patenterbar i Sverige. Denna senare fråga skall besvaras med utgångspunkt från de förhållanden som rådde när staten övertog rätt till uppfinningen enligt 3 § lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar. Avgörande är med andra ord situationen sommaren 1973.

Innan domstolen går närmare in på den frågan vill domstolen allmänt framhålla att man vid tillämpningen av lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar inte undantagslöst kan kräva att en arbetstagare till fullo skall styrka att den uppfinning han anmält till arbetsgivaren var patenterbar vid det tillfället. Skälet härtill är följande.

Frågan om en uppfinning är patenterbar avgörs i första hand av en särskilt sakkunnig myndighet nämligen patent- och registreringsverket (alternativt det europeiska patentverket). Prövningen är komplicerad och drar inte sällan ut på tiden. I detta fall har det sålunda gått fyra och ett halvt år från det att ansökan om patent inlämnades till dess att patent meddelades. Patenterbarhetsfrågan är emellertid inte slutligt löst med att patent meddelas. Det kan nämligen tänkas att någon, som framställt invändningar mot patentet, överklagar beslutet. Det kan då ta åtskilliga år innan högsta instans, nämligen regeringsrätten, avgör patentfrågan. Och inte heller därmed är frågan slutgiltigt löst. Det finns nämligen möjlighet enligt patentlagen att vid allmän domstol föra ogiltighetstalan beträffande meddelade patent.

Redan dessa omständigheter visar att man i en ersättningstvist enligt lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar måste göra en mera översiktlig bedömning av frågan huruvida uppfinningen är patenterbar. Det kan inte vara rimligt att ersättningsfrågan uppehålls i åratal i avvaktan på pågående patentprocesser. Detta gäller alldeles särskilt som den avgörande materiella ersättningsregeln i lagen är allmänt hållen och egentligen innebär endast att ersättningen skall vara skälig. När den grundläggande lagregeln är så utformad kan man inte ställa höga precisionskrav på de andra rekvisit som enligt lagen skall vara uppfyllda för att ersättning skall utgå.

Vidare bör framhållas att gällande lag inte ålägger arbetsgivaren eller arbetstagaren att söka patent. Det kan alltså inträffa att man får avgöra en ersättningstvist utan att någon har sökt patent på uppfinningen. Om det då gått flera år efter det att uppfinningen anmäldes till arbetsgivaren, är det så gott som omöjligt att komma till full säkerhet i patenterbarhetsfrågan. Detta sammanhänger med att man inte kan i efterhand ha någon säker uppfattning om vad som skulle ha hänt om någon sökt patent, t ex fyra år tidigare, och fått ansökan utlagd och utläggningsskriften publicerad. Inte ens den mest sakkunnige person kan nämligen med någon säkerhet uttala sig i frågan huruvida invändningar då skulle ha framställts eller inte och hur eventuella invändningar skulle ha bedömts.

I det aktuella fallet vet man att patent faktiskt har meddelats på polvändaren. Man kan kanske diskutera vilken omfattning detta patent har. Men det förefaller svårt att tro att det verkligen skulle ha varit omöjligt för Gravander att på grundval av en ansökan som gjordes i augusti 1973 få patent i den omfattning arbetstagarsidan gjort gällande i målet. I detta sammanhang har det också sin betydelse att ansökningshandlingarna utformats av arbetsgivarens patentombud. Arbetsgivaren har också haft tillgång till synnerligen omfattande teknisk sakkunskap och borde därför ha kunnat inse vilken betydelse Gravanders uppfinning hade och vilken praktisk användning den kunde få. Detta gäller alldeles särskilt som man ungefär vid samma tid förde diskussioner med företrädare för LM Ericsson i frågan hur man skulle komma till rätta med problemet med A-slutsignalen när automatisk telefontrafik öppnades till Nordamerika.

På grund av anförda omständigheter anser arbetsdomstolen att man vid bedömandet av ersättningsfrågan har att utgå från att den av Gravander uppfunna polvändaren var patenterbar i den omfattning som arbetstagarparterna hävdat i målet.

Uppfinningens värde.

Enligt 6 § andra stycket lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar skall man vid bestämmande av ersättningen ta särskild hänsyn till uppfinningens värde. Därmed avses enligt förarbetena uppfinningens värde från industriell och kommersiell synpunkt.

I princip skulle kunna hävdas att uppfinningens värde motsvarar vad arbetsgivaren skulle ha fått betala för uppfinningen om han hade förvärvat den från en uppfinnare som inte var anställd hos arbetsgivaren. Principiellt sett borde också värderingen hänföra sig till tidpunkten för övertagandet av uppfinningen. I praktiken är emellertid ofta situationen så pass komplicerad att dessa allmänna utgångspunkter egentligen inte ger något närmare underlag för värderingen. Detta sammanhänger med bl a att man ofta har svårt att redan vid tidpunkten för övertagandet av rätten till uppfinningen bedöma vilket ekonomiskt värde den egentligen har. När det som i det aktuella fallet är fråga om en uppfinning som görs inom ett monopolföretag och som är anpassad till den utrustning just detta monopolföretag besitter är det också svårt att göra någon fruktbärande jämförelse med ett tänkt förvärv från en utomstående uppfinnare.

En hållpunkt vid bestämmandet av uppfinningens värde kan emellertid vara att undersöka om uppfinningen kan antas ha tillfört arbetsgivaren någon ökad vinst därigenom att arbetsgivaren p g a uppfinningen kunnat öka sin omsättning eller sänka sina kostnader. Om en uppfinning på detta sätt varit en förutsättning för en vinstökning bör man nämligen principiellt sett förfara så att man bestämmer denna vinstöknings storlek och därefter avgör vilken del av vinstökningen som skäligen bör tillfalla arbetstagaren. Vid skälighetsbedömningen kommer man bl a in på frågan vilken betydelse arbetstagarens

anställning har haft för uppfinningen. Till den frågan återkommer domstolen i det följande.

I målet har från arbetstagarparternas sida förts ett resonemang som just grundats på tanken att televerket p g a Gravanders uppfinning tillförts en vinstökning. Arbetstagarparternas resonemang i den delen kan kort sammanfattas på följande sätt. Gravanders uppfinning var en nödvändig förutsättning för att telefontrafiken till Nordamerika skulle kunna automatiseras vid den tidpunkt som faktiskt blev fallet. Automatiseringen medförde en ökning av telefontrafiken till Nordamerika. Därmed tillfördes också televerket ökade nettointäkter.

Staten har häremot invänt bl a att Gravanders uppfinning inte var någon nödvändig förutsättning för automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika. Som staten ser saken hade automatiseringen genomförts senast vid den tidpunkt som faktiskt blev fallet även om Gravander aldrig hade gjort sin uppfinning. Staten har i det hänseendet främst åberopat att LM Ericsson föreslagit att utrustningen i de aktuella telefonstationerna i Stockholm och Göteborg skulle kompletteras med ett relä på visst sätt varigenom man skulle komma till rätta både med knäppstörningarna och problemet med A-slutsignalen. LM Ericssons förslag innebar enligt statens uppfattning en fullt godtagbar lösning av de aktuella problemen.

Mellan parterna är ostridigt att Gravanders uppfinning och LM Ericssons förslag är likvärdiga när det gäller frågan att komma till rätta med knäppstörningarna. Däremot har parterna olika uppfattning i frågan huruvida LM Ericssons förslag innefattade en godtagbar lösning av problemet med A-slutsignalen.

Det tekniska problem som här uppkommer kan beskrivas på följande sätt. Vid automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika arbetade man med ett intervall för samtalsdebiteringen som uppgick till 0,715 sekunder. Av detta intervall gick viss del åt för taxeimpulser. Återstoden av intervallet var tillgängligt för slutsignalen. Enligt staten måste man kräva en tidssäkerhet på 100 procent, dvs igenkänningstiden för slutsignalen får uppgå till högst hälften av den tid som var tillgänglig för slutsignal.

Enligt uppgifter som lämnats i målet innebar LM Ericssons förslag att tidssäkerheten uppgick till 158 procent. Med Gravanders polvändare överstiger tidssäkerheten 250 procent.

Bakgrunden till parternas olika ståndpunktstaganden rörande problemet med A-slutsignalen är att staten menar att en tidssäkerhet på 100 procent är tillräcklig medan arbetstagarparterna hävdat att televerket sedan början av 1960-talet krävt en tidssäkerhet på 300 procent för samtalsdebiteringen vid automatisk telefontrafik. Uppgifter av denna innebörd har sålunda lämnats inför arbetsdomstolen dels av Gravander själv dels av f d överingenjören Ivan Grundin och f d överingenjören Carl Arne Anulf. Grundin och Anulf har tidigare varit anställda vid televerkets utvecklingsavdelning. Grundin var 1973

chef för konstruktionssektionen på utvecklingsavdelningen och Gravander arbetade då på en enhet som ingick i konstruktionssektionen.

Grundin har uppgivit bl a att man under 1940- och 1950-talen accepterade en tidssäkerhet på 100 procent vid samtalsmätningen i automatisk telefontrafik. Det visade sig emellertid att man fick åtskilliga klagomål från abonnenterna på feldebiteringar. Inom televerket tillsattes då en särskild arbetsgrupp i vilken bl a Grundin ingick. Denna grupp kom fram till att det fordrades större driftssäkerhet vid samtalsmätningen. Någon gång under 1960-talet enades därför de personer som ingick i gruppen om att tidssäkerheten vid samtalsmätningen måste vara 300 procent.

Grundin har tillagt att detta ståndpunktstagande inte föranledde något formellt beslut inom televerket i den meningen att man ändrade tekniska föreskrifter eller underställde frågan verksledningens prövning eller liknande. Grundin har emellertid framhållit att han skulle ha motsatt sig att telefontrafiken till Nordamerika automatiserades med användande av LM Ericssons lösning eftersom den lösningen endast innebar en tidssäkerhet på 158 procent. Detta var enligt Grandins uppfattning otillräckligt.

Staten har häremot invänt att frågan om tidssäkerheten undersöktes inom televerket i samarbete med LM Ericsson under hösten 1973. Vid ett sammanträde den 15 oktober 1973 ifrågasattes om tidssäkerheten skulle bli tillräcklig med LM Ericssons konstruktion. I detta sammanträde deltog bl a byrådirektören Henriksson som vid den tiden var chef för den enhet inom utvecklingsavdelningen som hade ansvaret för problemet i fråga. I protokollet från sammanträdet har antecknats att viss modifiering borde göras «så att en tidssäkerhet som uppgavs bli ca 100 procent erhålles». Vidare anges i protokollet att man vid en efter sammanträdet gjord analys har konstaterat att tidssäkerheten var fullt acceptabel och att kontrollmätningar hade visat att tillräcklig säkerhet förelåg, nämligen 158 procent.

Byrådirektören Rudolfsson och ingenjören Johansson, som är chef för tekniska sektionen inom nordiska försäljningsavdelningen hos LM Ericsson, har båda hörts i målet. De har berättat att de var närvarande vid nyssnämnda sammanträde och att Henriksson - som numera avlidit - med anledning av synpunkter som framkom under sammanträdet gjorde kontrollmätningar och att man med ledning därav kunde dra den slutsatsen att LM Ericssons konstruktion innebar tillräcklig tidssäkerhet. Denna slutsats, liksom resultatet av mätningarna, tillfördes därför protokollet i efterhand. Johansson har tillagt att både Ring och Henriksson uttryckligen godtog LM Ericssons konstruktion därför att de ansåg att den gav tillräcklig tidssäkerhet.

I målet har också hörts överingenjören Evert Jarnbrink som är chef för kopplingstekniska sektionen inom televerkets projekteringsavdelning. Jarnbrink har berättat att han hade ansvaret för den upphandling televerket gjorde från LM Ericsson för att kunna genomföra automatiseringen av telefontrafiken

till Nordamerika. Automatiseringen krävde nämligen att telefonstationer i Stockholm och Göteborg tillfördes ytterligare utrustning. Jarnbrink har berättat att det i och för sig var önskvärt att tidssäkerheten översteg 100 procent men att det inte var nödvändigt. Jarnbrink har för sin del aldrig hört talas om att televerket skulle kräva en tidssäkerhet på 300 procent. Enligt Jarnbrinks uppfattning uppfyllde LM Ericssons konstruktionsförslag de krav man kunde ställa. Gravanders uppfinning var alltså inte någon nödvändig förutsättning för automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika utan den hade kunnat genomföras även om Gravanders uppfinning inte hade funnits. Jarnbrink har tillagt att anledningen till att man tog Gravanders uppfinning i stället för LM Ericssons konstruktion var att Gravanders uppfinning trots allt innebar en förbättrad tidssäkerhet. Dessutom innebar den att slitaget på vissa reläer i telefonstationerna skulle minska något liksom även bullret i telefonstationerna. Slutligen var det enligt Jarnbrinks mening en fördel från sysselsättningssynpunkt att man tillverkade polvändarna i televerkets egen regi.

Enligt arbetsdomstolens mening är följande omständigheter av särskild betydelse vid avgörandet av den aktuella tvistefrågan. Utformningen av protokollet från sammanträdet den 15 oktober 1973 visar att de i sammanträdet deltagande personerna under sammanträdet enades om att man borde kräva en tidssäkerhet för A-slutsignalen på ca 100 procent. Rudolfssons och Johanssons utsagor stöder slutsatsen att protokollet i den delen återger vad som faktiskt förekom vid sammanträdet.

Av Johanssons utsaga och av anteckningar i protokollet rörande vad som förekom efter sammanträdet drar arbetsdomstolen vidare den slutsatsen att de personer inom televerket som hade det närmaste ansvaret för problem med bl a A-slutsignalen, nämligen byrådirektörerna Henriksson och Ring vid det aktuella tillfället under hösten 1973 faktiskt ansåg att LM Ericssons konstruktion var godtagbar. Samma bedömning gjordes av LM Ericssons företrädare. Det kan sägas att man inte kan utesluta möjligheten av att Grundin, som var Henrikssons överordnade, skulle ha gjort en annan bedömning om projekteringsavdelningen slutligen hade stannat för att välja LM Ericssons lösning. Å andra sidan synes man av Jarnbrinks vittnesmål kunna dra den slutsatsen att Jarnbrink i ett sådant tänkt läge skulle ha anslutit sig till Henrikssons och Rings uppfattning att LM Ericssons konstruktion var godtagbar. I detta sammanhang måste också framhållas att det talar emot arbetstagarparternas uppfattning att televerket tidigare accepterat en tidssäkerhet på 100 procent vid samtalsmätning och att den av Grundin omnämnda gruppens arbete aldrig föranlett något slags ståndpunktstagande från verkets sida i form av t ex ändrade tekniska föreskrifter. Vad det egentligen var fråga om var att vissa människor i televerket bestämde sig för att hsa en viss principiell uppfattning. Detta innebär inte detsamma som att televerket i en viss given situation skulle ha underkänt alla konstruktioner som inte gav en tidssäkerhet på minst 300 procent. Detta gäller alldeles särskilt som ett antal nu tjänstgörande tjänstemän vid televerket, däribland tekniske direktören Katzeff och överingenjören Jarnbrink, inför arbetsdomstolen uppgivit att de aldrig hört talas om att televerket

skulle ha krävt en tidssäkerhet på 300 procent vid samtalsdebiteringen. Denna omständighet sammanställd med det faktum att principen om en tidssäkerhet på 300 procent inte föranlett något ståndpunktstagande från televerkets sida tyder nämligen på att frågan om erforderlig tidssäkerhet i själva verket varit en ganska öppen fråga som fått avgöras från fall till fall.

Härtill kommer ytterligare en tidigare inte omnämnd omständighet som enligt arbetsdomstolens mening måste tillmätas viss betydelse. I målet har nämligen upplysts att det från verksledningens sida bedömdes som mycket olyckligt att Sverige inte hade kunnat åstadkomma automatiserad telefontrafik till utlandet i samma takt som vissa andra länder. Det var sålunda möjligt för vissa länder att införa automatiserad telefontrafik till Sverige medan det svenska televerket för sin del vid samma tidpunkt inte kunde klara av automatiserad telefontrafik från Sverige till dessa länder. Detta sammanhänger tydligen med att de svenska utlandsstationerna konstruerats vid en så tidig tidpunkt att det förelåg särskilda svårigheter att genomföra en automatisering.

Det är lätt att inse att verksledningen uppfattade denna situation som besvärande. Detta synes också vara bakgrunden till att verksledningen efter sommaren 1973 beordrade att man skulle genomföra automatisering av telefontrafiken till USA före semestrarna 1974. Detta var, enligt vad som obestritt uppgetts i målet från statens sida, en mycket kort förberedelsetid för televerket och LM Ericsson.

Mot bakgrund av de anförda omständigheterna har arbetsdomstolen kommit till den slutsatsen att automatiseringen av telefontrafiken till USA inte skulle ha försenats för den händelse Gravander aldrig hade gjort sin uppfinning. Automatiseringen hade i så fall i stället genomförts med hjälp av LM Ericssons konstruktion. Detta betyder att den utredning som arbetstagarparterna gjort i målet rörande televerkets inkomstökning på grund av automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika saknar betydelse. Gravanders uppfinning har nämligen inte varit en förutsättning för att denna inkomstökning skulle komma till stånd.

Det senast sagda innebär självfallet inte att arbetsdomstolen på något sätt velat antyda att Gravanders uppfinning skulle sakna varje kommersiellt eller industriellt värde. Som framgår av bl a Jarnbrinks vittnesmål innefattade Gravanders uppfinning förbättringar i olika hänseenden för den automatiska telefontrafiken. Uppfinningen används också för närvarande i Stockholm och i Göteborg för utlandstrafik. Uppfinningen representerar därmed ett värde för televerket och därav följer också att televerket skall utge ersättning till Gravander för uppfinningen.

Av skäl som framgår av det följande anser emellertid domstolen att domstolen inte behöver i kronor precisera vilket värde uppfinningen har.

Betydelsen av Gravanders anställning

När uppfinningens värde bestämts skall man enligt 6 § andra stycket också ta hänsyn till den betydelse anställningen kan ha haft för tillkomsten av uppfinningen. Från arbetstagarens synpunkt representerar alltså detta en avdragspost i beräkningen. Vilken storlek denna avdragspost har är självfallet beroende av omständigheterna i det särskilda fallet. Främst gäller det att undersöka vilken anställning uppfinnaren har haft och vilka arbetsuppgifter som därvid ålegat honom. Har sambandet mellan uppfinnarens arbetsuppgifter och uppfinningens tillkomst varit mycket påtagligt får avdragsposten i beräkningen stor betydelse. Har något samband inte förelegat kanske det inte blir fråga om något avdrag överhuvudtaget. Som ett exempel på det kan tas det fallet att en vid televerket anställd linjearbetare skulle ha gjort den uppfinning som tvisten i målet rör. Det finns inte något samband mellan linjearbetarens arbetsuppgifter och uppfinningen och något avdrag för den betydelse anställningen kan ha haft kommer alltså inte i fråga i ett sådant fall.

Man har också att ta hänsyn till om arbetsgivarens resurser kan ha legat till grund för uppfinningen. Det kan t ex vara så att det varit en förutsättning för att arbetstagaren överhuvudtaget skulle kunna göra uppfinningen att han haft tillgång till arbetsgivarens resurser, laboratorier eller den utrustning som uppfinningen avser.

I det aktuella fallet får denna avdragspost stor betydelse. Utredningen visar nämligen att uppfinningen är beroende av att de aktuella telefonstationerna i Stockholm och Göteborg har viss konstruktion. Den som inte känner till vilken konstruktion dessa telefonstationer har känner inte heller till de problem som uppfinningen avser och kan därmed inte göra uppfinningen i fråga. Uppfinnaren måste med andra ord ha varit anställd antingen vid televerket eller också vid LM Ericsson som levererat telefonstationerna i fråga.

Även från andra synpunkter har Gravanders anställning haft betydelse. Av uppgifter som lämnats av överingenjören Eklund, som tidigare varit Gravanders överordnade, framgår nämligen att Gravander ansågs vara expert på linjesignalering och därför fick ett allmänt uppdrag att lösa problem med de störningar som kan uppkomma i olika hänseenden i telenätet. I ett sådant arbete måste man förr eller senare ta hänsyn till vilka effekter som kan uppkomma på A-slutsignalen genom olika stördämpande anordningar. Eklund uttryckte saken så att man inte får göra så effektiva stördämpande anordningar att själva signalen störs.

Även om man alltså inte kan hävda att Gravander haft direkt i uppgift att lösa problemet med A-slutsignalen har hans arbetsuppgifter legat nära de problem som aktualiseras beträffande A-slutsignalen när automatiseringen av telefontrafiken till USA skulle genomföras.

Självfallet har det också haft betydelse för uppfinningen att Gravander haft tillgång till televerkets laboratorier och där kunnat göra beräkningar och andra undersökningar under arbetstid i samband med arbetet på sin uppfinning.

Sammanfattande synpunkter på ersättningsfrågan.

Av det föregående framgår att Gravanders uppfinning har ett kommersiellt värde för televerket men att den likväl inte varit en nödvändig förutsättning för den inkomstökning som kan ha uppkommit för televerket i samband med automatiseringen av telefontrafiken till Nordamerika. Vidare framgår att Gravanders anställning haft mycket stor betydelse för uppfinningen.

Med utgångspunkt från dessa omständigheter anser arbetsdomstolen att man vid en tillämpning av ersättningsreglerna i lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar inte kan komma till att Gravander skall ha ytterligare ersättning utöver den ersättning som televerket har utbetalat till Gravander för uppfinningen, nämligen 300 000 kr. I enlighet med sitt vitsordande skall staten utge ränta enligt 6 § räntelagen på detta belopp för tiden den 14 juni 1980 - den 4 mars 1981.

Rättegångskostnaderna

Staten har tappat målet i den del det rör innebörden av 35 § medbestämmandelagen. Detta innefattar emellertid endast en mindre del av rättegången med hänsyn till den utredning och den argumentation som förekommit i målet.

I ersättningsfrågan är staten vinnande part. Fråga uppkommer emellertid om rättegångskostnaderna bör kvittas enligt 5 kap 2 § arbetstvistlagen.

I den delen kan först framhållas att TCO-S hade skälig anledning att i arbetsdomstolen påfordra att Gravander skulle få den ersättning som statens nämnd för arbetstagares uppfinningar ansåg skälig, nämligen 600 000 kr. Däremot kan detta yttrande inte åberopas som skälig anledning för åtgärden att under målets handläggning i arbetsdomstolen höja ersättningsyrkandet till 3,4 miljoner kr.

Vid bedömandet av rättegångskostnaderna har det vidare sin betydelse att själva den grundläggande materiella regeln i lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar är allmänt utformad. Härtill kommer att det aldrig tidigare förekommit något avgörande i högsta instans rörande innebörden av lagen på denna punkt.

Slutligen bör framhållas att vardera parten under målets handläggning i arbetsdomstolen på olika sätt förändrat eller nyanserat sina ståndpunkter i skilda delfrågor som kommit upp i målet.

På grund härav finner arbetsdomstolen att rättegångskostnaderna bör kvittas.

Domslut

Arbetsdomstolen förklarar att det belopp på 300 000 kr som televerket utgett till Gravander utgör full och slutlig ersättning för den rätt staten förvärvat till Gravanders uppfinning enligt patent 7315857-8.

Statens talan i övrigt avslås.

Staten skall till Gravander för tiden den 14 juni 1980 - den 4 mars 1981 utge ränta enligt 6 § räntelagen på 300 000 kr. TCO-S:s yrkanden i övrigt avslås.

Vardera partssidan skall stå för sina rättegångskostnader.

Ledamöter: Johan Lind, Michael Koch (hovrättsassessor i Svea hovrätt; tillfällig ersättare), Stig Swanstein, Hans von Oelektrisk, Hans Forselius, Karl Erik Persson och Lennart Lundgren (skiljaktig).

Sekreterare: Lars Werner

Ledamoten Lennart Lundgrens skiljaktiga mening:

I målet har förts en omfattande diskussion i frågan huruvida Gravanders uppfinning var en nödvändig förutsättning för att telefontrafiken till Nordamerika skulle kunna automatiseras vid den tidpunkt som faktiskt blev fallet. I den frågan har jag en från majoriteten avvikande mening.

Televerket fäster uppenbarligen stor vikt vid att debiteringen fungerar oklanderligt. Detta måste i själva verket vara en mycket central fråga för televerket eftersom abonnenterna - med det debiteringssystem som tillämpas i Sverige - saknar praktiska möjligheter att i efterhand kontrollera huruvida debiteringen varit riktig eller inte. Det är mot denna allmänna bakgrund man skall bedöma huruvida televerket skulle ha satt i gång automatiseringen av nordamerikatrafiken med användande av LM Ericssons konstruktion som endast gav en tidssäkerhet på 158 procent.

Det är visserligen riktigt att företrädare för televerket - och även dess konstruktionsavdelning - vid sammanträdet den 15 oktober 1973 utgick från att en tidssäkerhet på ca 100 procent borde vara tillräcklig. Konstruktionsavdelningen företräddes vid detta sammanträde av två byrådirektörer. Grundin, som vid tillfallet i fråga var överordnad i förhållandet till dessa byrådirektörer, har dock inför arbetsdomstolen uppgivit att han aldrig skulle ha godtagit en så låg tidssäkerhet som LM Ericssons konstruktion innefattade. Mot bakgrund av vad Grundin i övrigt uppgivit rörande arbetet inom televerket beträffande vilka principiella krav som borde ställas på tidssäkerheten anser jag därför att man vid bedömande av målet har att utgå från att LM Ericssons konstruktion inte skulle ha bedömts som tillfredsställande av televerket vid den aktuella tiden. I det sammanhanget kan påpekas att televerket ju också faktiskt valde Gravanders polvändare trots att detta innebar ökade kostnader för televerket

jämfört med LM Ericssons konstruktion bl a i form av produktionskostnader på omkring 400 000 kr.

Jag anser därför, liksom SNAU, att ersättningsfrågan måste avgöras utifrån den utgångspunkten att Gravanders polvändare var en nödvändig förutsättning för att telefontrafiken till USA skulle kunna automatiseras vid den tidpunkt som faktiskt blev fallet.

Vad som förekommit i målet tyder enligt min mening på att det problem som löstes genom Gravanders polvändare visserligen var besvärligt men dock inte av den karaktären att man kan anta att problemet skulle ha varit omöjligt att lösa under en längre tidsperiod för den händelse Gravander inte kommit på sin lösning av problemet. Det synes mig rimligt att, liksom SNAU, utgå från att automatiseringen av nordamerikatrafiken skulle ha fördröjts omkring ett år för den händelse Gravander inte hade gjort sin uppfinning. Den ersättning SNAU funnit rimlig, 600 000 kr, synes mig vara skälig. Jag anser följaktligen att Gravander bör tillerkännas ytterligare 300 000 kr utöver vad televerket redan har betalat för uppfinningen. Majoriteten har enligt min mening fäst alltför stor vikt vid betydelsen av Gravanders anställning vid televerket och låtit denna motivera för stort avdrag vid bestämningen av ersättningens storlek.

Överröstad i detta hänseende är jag i övrigt ense med majoriteten.